This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

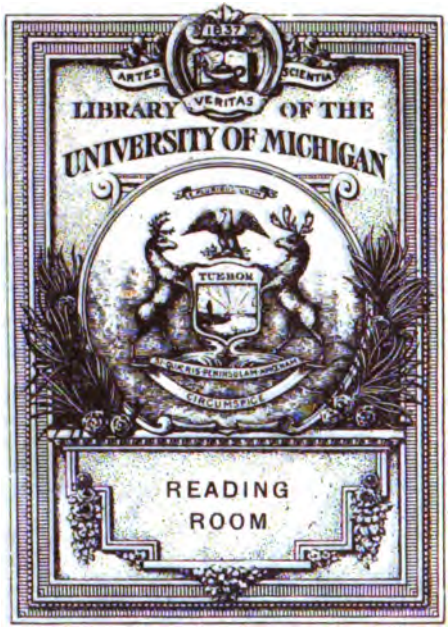
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
READING
ROOM

Storage
~~Ref~~
CT
1143
K78

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

XXXI. DEEL

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

EENENDERTIGSTE DEEL.

W.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BY
JOHANNES ALLART.
MDCCXCIV.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

WEL.

WELLAND, eene Ambagtsheerlijkheid, in *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*, in het Westlijkste gedeelte. In zommige Kaarten vinden wij haar de *Heerlijkheid van Welle* genoemd. De Ambagtsheerlijkheid wordt verdeeld in Oost- en West-Ambagt. Het eerste vinden wij begroot op eenentwintighonderd eenënzestig Gemeten; honderdzesëndertig Roeden en drie voeten; het West-Ambagt op zevenhonderdzeventig Gemeten, tweehonderdzesëndertig Roeden. Van de drie Dorpen, *Noordwelle*, *Zuidwelle* en *Serooskerke*, welke, voormaals, in deeze uitgestrekte Heerlijkheid plagten te leggen, is het tweede genoemde niet meer in weezen, en het Kerkhof het eenig overblijfzel, welk den grond, op welken het heeft gelegen, aanwijst.

Zie REIGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*.

WELLE, eene Ambagtsheerlijkheid, insgelijks in *Zeeland*; doch op het Eiland *Noord-Beveland* gelegen. Een Dorp van dien naam, welk men in het Ambagt plagt te ontmoeten, is, al voor lang, een prooi der Golven geworden; nevens negen andere Dorpen heeft het dat lot ondergaan. Een Tak van het Geslagt van CATS plagt zich WELLE VAN CATS te laaten noemen.

Zie SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*.

WILLEKENS, (JAN BAPTISTA) hoewel van geboorte een Vlaming, verdient, nogthans, eene plaats in ons *Woordenboek*, vermits hij, in ons Vaderland, zijnen meesten leeftijd heeft gesleeten. Zijn Vader, CORNELIS WELLEKENS, een Koopman in Lakens en Hop, woonde te *Aalst*, in *Vlaanderen*, en wierdt hem aldaar deeze Zoon, op den dertienden Februarij des Jaars 1658, gebooren. Al vroeg wierdt JAN BAPTISTA na *Amsterdam* gezonden, en aldaar vertrouwd aan eenen broeder van zijne Moeder, die hem bij eenen Goudsmid bestoedde. Terwijl de jonge WELLEKENS zich in dat handwerk oeffende, openbaarde zich bij hem de lust tot de Schilderkunst, en begon dezelve zo sterk op zijnen geest te werken, dat hij zijn tegenwoordig bedrijf met eene soort van weerzin verrigtte. Van hier dat hij, ter voldoeninge van zijne begeerte, om den aandrang zijner geestneiginge te mogen volgen, een leerling van den beroemden ANTHONY DE GREBBER wierdt. Zo gelukkig slaagde hij, onder het geleide van dien Meester, in de behandeling van het Penseel, dat hij, eerlang, te raade wierdt, ter voortzettinge van de kunst, eene reize na *Italie* te onderneemen. Niet hooger dan den ouderdom van achtien jaaren hadt hij bereikt, toen hij dit besluit ten uitvoer bragt. Elf jaaren vertoefde WELLEKENS in het gemelde gewest. In den Jaare 1687 bevondt hij zich te *Venetie*. De Schilderkunst draagt met regt den naam van Zuster der Dichtkunde. De verbeeldingskragt is de Moeder en Kweekster van beiden, en *Italie*, beter dan eenig ander Land, bevoegd om die werkzaamheid der ziele gaande te doen worden. Terwijl WELLEKENS zich op het hoofddoel zijner reize toeleide, openbaarde zich bij hem de zucht voor de Dichtkunst, en leide hij nu den grond van een kunstvermogen, van 't welke hij, zedert, zeer voortreffelijke proeven heeft gegeeven. Terwijl hij zich te *Venetie* onthieldt, wierdt hij aangetast van eene Beroerte, die hem noodzaakte, na het Vaderland te rug te keeren. Zints dien tijd begon zijne zucht tot de Schilderkunst te verflaauwen; waar bij nog kwam, dat, vermits hij zeer bijziende was, en dus altoos met een bril moest schilderen, het oeffenen dier kunst hem ten uiterste lastig viel. Waar mede WELLEKENS, zints zijne

zijne wederkomst in 't Vaderland, zich geneerd hebbe, is ons niet gebleeken. 'Er verliepen nog eenige jaaren, eer hij zich in 't huwelijk begaf. Waarschijnlijk zal dit in den Jaare 1699 gebeurd zijn. Hij nam ter Vrouwe JOANNA VAN HARDENBROEK, bij welke hij vier kinderen heeft verwekt; van welke een Zoon, CORNELIS genaamd, en eene Dogter MAGDALENA BARBARA, hem overleefd hebben. Naa zijne wederkomst uit *Italie*, leide WELLEKENS zich voornaamelijk op de Dichtkunde toe, waar van hij, van tijd tot tijd, proeven vertoonde: Inzonderheid viel zijn smaak op de Herders- en Visschers-zangen, waar toe zijn verblijf in *Italie* hem zeer veele aanleiding hadt gegeeven. WELLEKENS overleedt op den veertienden Maij des Jaars 1726. Wonder is het, dat hij nog lust hadt tot het zamenstellen van zo veele Dichtstukken, als van hem het licht zien, daar hij het grootste gedeelte zijns leevens met pijnlijke ongemakken heeft geworsteld. Bekend zijn 's Mans *Dichtlievende Uitspanningen*, uitmaakende een gedeelte van den bondel, door hem nevens zijnen boezemvriend PIETER VLAMING in 't licht gegeeven. Bekend is, daarenboven, zijne Vertaaling uit het Italiaansch van den *Aminias* van TORQUATO TASSO, vermeerderd met eene *Verhandeling van het Herdersdicht*. Eindelijk merken wij nog aan, dat WELLEKENS, tot zijnen dood toe, geweest is een Lid van de Gezinte der Roomschgezinden, welke men *Jansenisten* noemt. Naa haars Vaders overlijden, heeft zijne Dogter, boven genoemd, verscheiden naagelaatene Dichtstukken ter drukperse bezorgd.

WELSING, (ISAAC) was een der Leeraaren onder de Hervormden, in den aanvang der jongstverloopene Eeuwe, welken hunne godsdienstige begrippen, om dat zij geoordeeld wierden, van de heerschende denkwijze te verschillen, op merkelijke onaangenaamheden te staan kwamen. Hij bediende het Leeraarampt te *Hoorn*, reeds vóór, en in den Jaare 1616, en moeten de onaangenaame ontmoetingen, hem bejegend, zints dat jaar gedagteekend worden. Het berigt wegens 's Mans lotgevallen, toen en vervolgens, vinden wij aldus vermeld:

Te *Grosthuizen*, een Dorp onder het Regtsgebied of Schependom van *Hoorn* gelegen, was thans Leeraar DIRK CHRISTIAANSZOON, die insgelijks het nabuurig Dorp *Avenhorn*, bij beurten, bediende. In de maand November des Jaars 1615, was deeze van zijnen dienst afgezet, door de Opzieners zijner Gemeente, hoewel met goedvinden, zo niet op begeerte, der Burgemeesteren van *Hoorn*: om reden, zo als in het Resolutieboek der Stad staat aangeteekend, dat de gemelde DIRK CHRISTIAANSZOON geweigerd hadt, zich te voegen naar de besluiten der Staaten van *Holland*, in het stuk van den Kerkelijken vrede genomen; als mede, om dat hij weigerde Klasis te houden met de Predikanten van *Hoorn*, wien de naam van Remonstrantsgezindheid naaging. Die van *Grosthuizen*, thans herderloos, verzogten nu, dat hunne Gemeente, om de twee of drie weeken, door eenen der Hoornsche Leeraaren mogt bediend worden. De eerste beurt daar toe viel ten deele aan ISAAC WELSING, en begaf hij zich, in gevolge daar van, na gemelde Dorp, op Zondag den veertienden Februarij des Jaars 1616. In de Kerk koomende, vondt hij aldaar eenen JAN CORNELISZOON COCKES, te *Hoorn* woonagtig, met eenen Piek of korten Spiets gewapend, die zich tegen WELSING verzette, en zodanig met harde woorden bejegende, dat deeze het ongeraaden vondt, den predikstoel te beklimmen, en, zonder zijn werk verrigt te hebben, Stedewaarts te rug keerde. Veel viel hier over te doen; doch 't welk wij, als WELSING niet onmiddelijk betreffende, hier niet zullen verhaalen. Hoewel WELSING, om zijne bekende gevoelens, niet geheel ongemoeid bleef, bekleedde hij, nogthans, te *Hoorn* zijnen post, tot op den tijd, dat het Nationaal Sijnode te *Dordrecht* vergaderd was. 't Is bekend, hoe de Provinciaale Sijnoden steeds bedagt waren, tot dat het vonnis dier Kerkvergaderinge zou zijn uitgesproken, de Remonstrantsgezinde Predikanten in hunnen dienst te doen stilstaan. Dit lot trof WELSING, nevens zijne beide Amptgenooten, in de maand December des Jaars 1618. Zij wierden in hunnen dienst geschorst, tot dat het Nationaal Sijnode zou zijn afgeloopen. Nogthans vondt men geraaden, hen hunne Jaarwedden te laaten behouden, tot in de maand Maij

des volgenden jaars, mids belofte doende, zo lang in hunnen dienst te zullen ſtilſtaan. Men verhaalt, dat de drie Predikanten hunne belofte van ſtilſtand den Kerkeraad aandienende, met betooning van eenige blijdſchap over het behouden van hunne wedde, zulks eenig misnoegen veroorzaakte; zo dat een der Diakenen, met eenige bitsheid, hun te gemoet voerde: „ Gij Herders, ik zie wel dat het u niet om de Schaapen, maar om de Vagt te doen is."

WELSING, gelijk ook een zijner Amptgenooten, de Dordrechtſche Kerkvergadering aanmerkende als den regtbank, voor welken het lot der Remonſtranten zoude beſlist worden, beriep zich op het Sijnode. In de negenënveertigſte Zitting, die op den zevenden Januarij des Jaars 1619 wierdt gehouden, gaf de Preſident BOGERMAN daar van kennis, en dat WELSING, met brieven van Voorſchrijvinge van den Prinſe VAN ORANJE, zich bij hem vervoegd hadt. Doch, hoewel hij beleedt, in zommige ſtukken met de Remonſtranten, doch in andere met de Contraremonſtranten over een te ſtemmen, ontving hij geen ander antwoord, dan dat men hem nader zoude hooren, wanneer de perſoneele zaaken zouden bij de hand genomen worden. 't Liep aan tot in het laatst van Maij; wanneer hij nog geenerlei beſcheid hadt bekoomen. Verdrietig over dit draalen, verſcheen WELSING in het Sijnode, om zijne beroeping te vervolgen, en te verzoeken, dat zijne zaak ten ſpoedigſte mogt bij de hand genomen worden. Twee dagen daar naa wierdt in zo verre zijn wensch vervuld, dat de Kerkvergadering, ten zijnen opzigte, tot een bepaald beſluit kwam. Volgens dit beſluit zou het Noordhollandſche Sijnode vermaand worden, om, naa alvoorens voldoende bewijzen van WELSING's regtzinnigheid te hebben ondervonden, zo door zijne eigen belijdenis, als door zijne onderteekening van de Nederlandſche Confeſſie, den Catechismus en de Sijnodaale Verklaaring, vervolgens te arbeiden, ten einde dat hij met de Wethouderſchap en de Kerk van *Hoorn* wederom verzoend, en in den Kerkendienst herſteld mogt worden, op zulk eene plaats, alwaar men oordeelen zoude, dat hij met de meeste vrugt en ſtigting zoude kunnen verkeeren; en dat het Sijnode zoude bezorgen, dat

hij, intusschen, van behoorlijk onderhoud voorzien wierdt. Het gevolg toont, dat het Sijnode, aangaande dit besluit, bij WELSING niet de begeerde voldoening konde erlangen. In het Noordhollandsche Sijnode, in de maand September des Jaars 1619 te *Edam* gehouden, wierdt hij, nevens verscheiden anderen, afgezet, en hem vervolgens de Akte van Stilstand voorgeleid; die hij, egter, weigerde te onderteekenen. Doch omtrent dit laatste veranderde hij van gedagten, zints hij, tegen den twintigsten dier maand, in *'s Hage* voor de Heeren Gecommitteerde Raaden, was ontbooden. Hij schreef toen zijne hand onder de Akte, doch herriep, eerlang, zijne onderteekening.

Zints dien tijd bediende WELSING, heimelijk, nu de eene, dan de andere Gemeente, welke van haare Leeraars waren beroofd geworden. In den Jaare 1621 verrigtte hij, geruimen tijd, dit werk te *Leiden*, en deedt aldaar zeer treffelijke dienſten aan de geenen, die met hem in begrippen overeenstemden. Doch, even gelijk verscheiden andere, die, in 't verborgene, met prediken de zaak der Remonstranten voorstonden, hij kwam ook hier door in merkelijke zwaarigheid. Het geval vinden wij aldus verhaald. Op den elfden Junij des gemelden jaars, van *Leiden* na *Gouda* gereisd zijnde, om zijne Moei te bezoeken, wierdt hij aldaar beklapt door zekeren STERMONT, Predikant te *Hasarswoude*, die hem bij de Wethouderschap aanbragt; waar op deeze het huis, waar in WELSING zich bevondt, met Soldaaten deedt bezetten, en hem voorts gevankelijk na het Stadshuis overbrengen; van waar men hem, vervolgens, onder het geleide van vier wagens met gewapende Knegten, na *'s Graavenhage* voerde, om aldaar voor het Hof te worden te regt gesteld.* Opmerkelijk is het gedrag, door den vermaarden Amsterdamschen Kerkleeraar TRIGLANDIUS gehouden, ten tijde als WELSING op de Voorpoort in *'s Hage* wierdt gebragt. Men verhaalt, naamelijk, hoe de gemelde Kerkleeraar, ten tijde als WELSING in *'s Hage* wierdt binnen gebragt, met eenige vrienden aan tafel zittende, en hoorende, wien men hadt binnen gebragt, daar over zo groote blijdschap gevoelde, dat hij met eene vrolijke stemme uitriep: „ God zij geloofd en gedankt

„ dat

„ dat die *Schelm* gevangen is! Had ik (dus ging hij voort) „ de tijding een uur vroeger gehad, ik zou ze aan mijne „ Huisvrouwe geſchreeven hebben. Zij heeft haar leeven „ geene blijder maare ontvangen. Heeft 'er nog niemant van „ dit volk gerasp t, ik zal maaken dat deeze zal raspen. Nu „ wel aan (dus beſloot hij) op die tijding ſmaakt een roe- „ mer wijns." Dit gezegd hebbende, deedt hee aanzittende gezelſchap, op WELSINGS gevangenneeming, een hartlijken dronk.

Geduurende zijne hegtenis, wierdt WELSING, tot vier maalen toe, door eenige Raadsheeren ondervraagd. Hij gedroeg zich zeer kloekhartig, en weigerde volſtandig, iets te bekennen, 't welk tot iemants bezwaaringe zoude hebben kunnen dienen. Alzo WELSING middel vondt, om berigten wegens zijne ondervraagingen en antwoorden na buiten te krijgen, kwamen dezelve ook onder 't oog van UITENBOGAART, die hem vervolgens deedt weeten, dat de Directeuren der Remonſtranten God met traanen gedankt hadden, wegens zijne chriſtlijke en bezaamelijke kloekmoedigheid, vergezeld met beſcheidenheid en zedigheid; welke niet alleen den Remonſtranten ten voorbeelde dienden, maar ook, meenden zij, de gemoederen der Heeren moesten ontroeren, en tot naadenken beweegen. Doch dit viel anders uit. Want naa dat zijne bekentenis in de Vergadering van *Holland* gebragt, en aldaar was geleezen, verſtondt men eenpaariglijk, dat het Plakaat, tegen de veroordeelde Remonſtrantſche Leeraars, die in 't heimelijk predikten, ten zijnen opzigte in werking moest gebragt worden.

In deezen toeſtand van zaaken, en terwijl men nu het Vonnis van eeuwige Gevangenisſe eerlang te gemoest zag, verkreegen zijne Huisvrouwe en Moeder verlof, om hem op de Voorpoort te koomen bezoeken. Geduurende haar vertoeven aldaar gaven de Vrouwen naauwe agt op de gelegenheid der Gevangenisſe, en meenden in dezelve aanleiding te vinden, om haaren Man en Zoon uit dezelve te verloſſen. Bij haare wederkomst te *Leiden* deeden ze daar van verſlag aan den Predikant DWINGLO; die ſtraks in haare maatregels treedende, ABRAHAM BLANSAART en WILLEM PARTHY bewoog,

WELSRYP, een Dorp in de Frieſche Grietenij *Hennaarderadeel*, in het Kwartier van *Weſtergo*, omtrent een uur gaans ten Zuidoosten van de Stad *Franeker*. Men telt 'er zevenëntwintig Stemdraagende Huizen. In het Kerkelijke zijn de Ingezeetenen met die van *Bajum* vereenigd. Ten Weſten van het Dorp ziet men nog eenige overblijfzels van de eertijds vermaarde State *Rumeda*.

WELZINGE, eene Ambagtsheerlijkheid, van welke het Dorp al voor lang verdweenen is, op het Zeeuwſche Eiland *Walcheren*, tuſſchen de Stad *Middelburg* en het Kaſteel *Rammekens*. De haven van *Middelburg*, in den Jaare 1532, in de plaats van eene voorgaande, die, door verzanding, onbruikbaar was geworden, gegraaven, loopt midden door de Ambagtsheerlijkheid. De Regeering van *Middelburg* was daar van eigenaares geworden, door koop uit den reddeloozen boedel van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, *Markgraave van Veere*; doch zij heeft dezelve naderhand wederom verkogt. In den Jaare 1686 wierdt het Ambagt, volgens de Steenrolle, groot bevonden zevenhonderd drieëndertig Gemeten, tweehonderdnegen Roeden, vijf Voeten en zes Duimen.

Zie HALMA.

WEMELDINGE, ook wel *Wemelinge* genaamd, eene Heerlijkheid en Dorp, op het Zeeuwſche Eiland *Zuidbeveland*, ſtrekkende langs den Noordkant van dat Eiland. De Heerlijkheid, die, door afſpoelingen, van tijd tot tijd, veel heeft verlooren in haare uitgebreidheid, wordt thans begroot, aanſchotbaar Land, op negentienhonderd drieënvijftig Gemeten, honderdvijfënzeſtig en eene halve Roede. Het Dorp heeft ten Noorden een Haventje en Kaai, is in de lengte, in eene dubbele Straat, gebouwd, en bevat ongeveer honderd Huizen. De Kerk ſtaat een weinig buiten het Dorp, en wordt door haaren eigen Leeraar bediend. Van ouds ontmoette men in de Heerlijkheid een Kloozter van Adelijke Jonkvrouwen.

Nog

Nog heden toont men een hoog ſtuk Lands, waar op het gewijde Geſligt zou gelegen hebben.

Zie VAN DER HOUVE, *Handvest Kronijk.*

WENA, (*Huis*, of *Hof*) een Geſligt, eertijds onder het regtsgebied van *Rotterdam* gelegen, waar van de gedagtenis nog heden is overgebleeven in den naam van het *Hofpoortje*, 't welk, uit die Stad, den toegang derwaarts verleende. De Heeren VAN WENA, een al voor lang uitgeſtorven Geſlagt, plagten daar van den naam te ontleenen.

Zie GOUDHOVEN en VAN LEEUWEN.

WENTERSWYK; zie WINTERSWYK.

WERF, (*Huis te*) ook wel *'s Heer Hendriksburg* genoemd, een Ridderlijk Huis of Slot, op het Zeeuwſche Eiland *Zuidbeveland*, een weinig ten Zuiden van het Dorp *'s Heer Hendriks kinderen*, een klein half uur gaans van de Stad *Goes*. Het Gebouw, liggende rondom in eene breede Graft beſloten, is voorzien van een deftigen vierkanten Voorhof, en van binnen met ruime Vertrekken en Zalen. De muuren zijn van ongemeene dikte. Het Huis was reeds bekend in den Jaare 1440, wanneer het door de Heeren VAN MAALSTEDE bezeeten, en door dezelve verkogt wierdt aan den Heere JAN RUIGROK VAN DER WERVE, met wiens Wapen nog heden de Voorpoort pronkt, hoewel het Slot, zedert, in andere Geſlagten is overgegaan.

Zie VAN DER HOEVE en BROURIUS.

WERF,

WERF, (PIETER ADRIAANSZOON VAN DE (*)) Burgemeester der Stadt Leiden. — Deezen Man zijn Vader was bekend met den Naam van *Adriaan* VERMEER, wiens Vader was *Laurens Martensz:* hij was een Zeemtouwer te Leiden, en onder de Protestanten, volgende de gevoelens van *Menno Simonsz:*, meerder dan wel anderen van die gezinte geoeffend zijnde in de Christelijke Godtsdienst naa de Leidraadt van Menno, bij welke gezinte men voorheen niet zoodaanige vaste Leeräars dan wel in deeze daagen vond, nam hij dikwijls de Godtsdienst bij die gezinte waar, in hoedaanigheid van VERMAANDER, welke naam men eertijdts gaf aan de zulke van die gezinte die zig daar op toeleiden, om hunne meedebroeders door eenige Leer-reedenen of andere Godtvrugtige oeffeningen, ook Catechizatiën en gepaste gebeeden te onderwijzen en te ſtichten, en ook wel de H. Bondzeegelen te bedienen terwijl ze egter hunne burgerlijke Neeringen of Ambachten bleeven waarneemen, en zig dezelve geenzints ſchaamden; en dit gebruik heeft nog zeer lange tijdt in de gemeente der Doopsgezindens (immers te Leiden) plaats gehadt, naar dien ik zelfs meerder dan eenige zoodaanige Vermaaners te Leiden heb gekend; welke of het ambacht van Brood-Bakker, of het ambacht van Blikſlaager, of eenige andere burgerlijke neering exerceerden, onder dewelke egter een of andere in 't vervolg hunne neeringen lieten vaare, en zig gemeenlijk in 't oopenbaar op de ſtraaten met Mantel en *Rabat*, of Bef (de gewoone kleeding onzer Proteſtantſe Leeräars) als Leeräars vertoonden, daar een VERMAANER anderſints die kleeding alleen gebruikte op zoodaanige tijden wanneer hij zig tot de gemeente vervoegde in haare vergaderingen om dezelve aldaar te onderwijzen en te ſtichten, als gezegt is.

Men

(*) *Met dankbetuiging aan den geëerden Zender, plaatzen wij dit echt Oorſpronklijk Stuk, zo als wij hetzelve hebben ontvangen, zonder eenige verſchikking, of verandering in taal of ſpelding. Om redenen, ons daar toe beweegende, hebben wij zulks dienſtig geoordeeld.*

Men heeft doch onder de Doopsgezinden het gebruik van geſtudeerde en in de Taalen onderweezene Perſoonen tot Leeraars onder die gezinte op te kweeken en aan te ſtellen, eerst in laatere tijden naar het voorbeeld der andere Protestantſe gemeentens ingevoerd, en daar meede is ook den Naam van Vermaaner verdweenen. —

Onze *Adriaan Laurens Martensz: Vermeer*, wanneer hij zig als wel meermaals naar Haarlem hadt begeeven, om aldaar voor die van zijn gezinte te preediken, of op eenige andere wijzen zijne Christelijke meedebroeders te ſtichten werd aldaar in het Jaar 1537, in de furie teegen de Doopsgezinde, en dus ter zaake van zijn geloof onthalsdt, naalatende eene Weeduwe en vier Kinderen, te weeten drie Zoonen en een Dochter, dewelke naaderhand den Naam van VAN DE WERF, bij welke dit geſlacht bekend is, hebben gevoerd; immers men vind onze *Pieter*, die te vooren meest al bekend was alleen met den Naam van *Pieter Adriaansz:* of *Pieter Adriaansz: Zeemtouwer* (1) (welke Neering hij exerceerde, en naar dewelke hij volgens de gewoonte dier tijden wierd genoemd) meest al genaamd VAN DE WERF, ſchoon den grootte *Janus Douza*, hem in een zijner Oden of Lierzangen noemd met den Naam van *Vermeer*, en ook ter zelve plaats *Pieter Adriaansz:* en egter hem weederom op een andere plaats met den Naam van VAN DE WERF benoemd (2).

Toen den Hertog van Alba zijne geweldige voorneepens teegen deeze Landen meer en meer deed blijken (gelijk dit alles uit 's Lands Geſchiedſchrijvers VAN MEETEREN, BOR, DE GROOT, LE CLERCQ (3) en anderen is naategaan) zoo zijn in het Jaar 1568 onder de gunſtige meedewerking van den Heer Schout der Stadt Leiden, verſcheide welmeenende Burgers

(1) *Oude Cronijk van Leiden Ao.* 1573 & 1574.

(2) J. DOUZA, *Odedicht Lib.* 2. *Od.* 2 *vs.* 351 & 352. & *alibi.*

(3) J. WAAGEMAAR, *Vaderl. Hiſt.* 17e. *Deel. bl.* 265.

gers en Ingezeetenen, en onder deeze ook onze *Pieter Adriaansz:* en zijne twee Broeders *Adriaan* en *Nicolaas*; uit vreeze voor den Hertog, dewelke alle die (zoo als men het veeltijdts in die dagen noemde) van de Nieuwe Religie waaren, te Vuur en te Zwaard vervolgde, en dus ter zaaken van den Godtsdienst, uit deeze Stadt gevlugt en geweeken naar Embden, te dier tijdt de schuilplaats der om de Godtsdienstwille vervolgde en verdreevene Neederlanders, of wel naar elders. Middelerwijl vertrok hij in den maand Junij van dat zelfde jaar in aller stilte naar Holland, om aldaar met Jongkheer *Adriaan van Swieten*, (wien den Heer Prins Willem van Orange een geheime Commissie hadt vertrouwd) iets ten nutte der gemeene zaak te verrigten, terwijl die Prins met een Leeger in de Neederlanden was gekoomen; doch deeze Commissie liep vrugteloos af, en de gemeene zaaken gingen merkelijk terug, aangezien den Prins over de Maas terug naar Duitsland moest wijken, waarom dan ook onze *Pieter Adriaansz:* zig weederom uit deeze Landen begaf, alwaar hij niet zeeker was, vermits hij door den Bloedt-Raadt uit deeze Landen was gebannen bij Sententie van den 31 Aug. 1568 (4), met Confiscatie van alle zijne Goederen. Vervolgens werd hij door den Prins die zig toen te Dillenburg ophield, en op hem zeer veel vertrouwen stelden, voorzien met de noodige Commissiën, om in zijn Naam verscheide zaaken in Hollandt te verrigten, zoo met het ophaalen van de tot vervordering der gemeene zaaken noodige Penningen, als tot het spreeken met verscheide Delftse, Leidse, Amstelsamse, en Haarlemse Regenten, welke meede uit deeze Landen gevlugt zijnde zig te Duisburg, Weezel, Keizerswaard en Embden ophielden, en dezelve te noodigen om met hem te reizen naar Dillenburg, ten einden aldaar te saamen met den Prins over de toestand der gemeene zaaken, en de middelen tot herstel van dezelve te gebruiken, bedaardelijk te delibereeren, aan welke noodiging alle derzelve (uitgezonderd de Amsteldamse, en een der Delftse Regenten) met alle gewillige iever voldeeden, en met onze *Pieter Adriaansz:* naar Dil-

(4) Marcus *Sent. van den Hertog van Alva.*

Dillenburg vertrokken; in welke tijdt hij ook op het verzoek van den Prins, te ſaamen met nog vier andere getrouwe Vaaderlandtsgezinden is borg gebleeven voor de ſomma van Duizend Guldens, tot inkoop van Waapenen ten dienſte der gemeene zaak beſteed; — inmiddels hadt hij, (ſchoon nu hier, dan daar, alwaar het nut der gemeene zaaken zulks vorderde zig bevindende) in 't laatſt van 't Jaar 1570. zijn woonplaats genoomen te Weezel, en hield aldaar zijn menage met zijn broeder *Nicolaas*, en heeft toen, en in het daar aan volgende jaar, in deeze zijne wooning verſcheide Gezanten, Commisſarisſen, Boodens, en andere Perſoonen, (welke men in ſtilte uit deeze Landen naar Dillenburg of eenig andere verblijfplaats van den Prins of ook weederóm van daar herwaards ten dienſte der gemeene zaaken afvaardigden) ontfangen, getracteerd en gelogeerd, zonder dat hem daar voor letwes werd betaaldt, of ook eenige reiskosten werden gerestitueerd. — Wanneer nu alle de Hollandſe Steeden zig hadden begeeven onder het Stadhouderſchap van den Prins, (uitgezonderd alleen Amſteldam welke de zijde van den Hertog van Alva bleef omhelzen) zoo wierd onze *Pieter Adriaansz:* door den Prins gecommitteerd om met Mr. Pieter de Rijke, en Adriaan Manmaaker de voorgenoomen aanſlag op het Graafſchap Zutphen te helpen voltrekken, 't welk ook met de ſecreete hulp van de Vroome Magiſtraat der Stadt Weezel gelukkiglijk werd uitgevoerd; 't welk volbragt zijnde is hij voorzien met een generaale Commisſie van den Prins, om overäl waar zulks werd vereist, en inzonderheid in Hollandt, het Nut en Weezijn der gemeene zaaken te bevorderen, als meede alle noodige Contributiën en gelden te ligten, en te ontfangen, met bijvoeging dat allen en een iegelijk aan hem *Pieter Adriaansz:* in alles wilde geeven zoodaanig geloof als men aan hem Prinſe zelfs teegenswoordig zijnde, geeven zouden, gereisd naar Xanten in Kleefslandt, en heeft aldaar met den Delſe Burgermeester Frans Duist, die ook ter zaaken van de Godtsdienst uit Hollandt was geweeken, en de afgezondene uit de Steeden Leiden, Dordrecht, Delft, Gouda, Yſelſtein en anderen, over zaaken van het Uiterſte gewigt en in alle moogelijke Secretesſe gedelibereerd, en is naa 't ſcheiden der Vergaadering elk zijn

eigen

eigen weg getoogen om niet bij den andere gevonden en ontdekt te worden. Onze *Pieter Adriaansz:* dit verrigt hebbende is wederomgekeerd naar Dillenburg, om aldaar aan den Prins rapport van het verhandelde te brengen; die hem terstond verder afzond naar deeze Landen, om bij de Regeeringen van Dordrecht, Leiden, Gouda, en de andere Steeden uittewerken dat de Staaten van Hollandt toch wilden Staatsgewijs Vergaaderen; en hem verder voorzag van eene zeer breedvoerige instructie om aan die Regeering en de Staaten zeer veele zaaken van het uiterste gewigt open te leggen. Schoon deeze zijne Commissie aan veele kwaalijkgezinde niet zeer behaagde, en hij ook in de uitvoering hier en daar sterk werd gedwarsboomd, zoo benaarstigde hij zig egter met alle vlijt dezelve naar 's Prinse genoegen te volbrengen, waar door hij dikmaals in gevaar zijn's leevens geraakte; vermits de Spanjaarden nog sommige Hollandsche Steeden en Plaatsen bezet hielden, en wijders door het geheele Landt verspreid waaren, gelijk hem zulks overkwam bij de Zandpoort werwaards hij zig op 't goedvinden van Sonnoy (wien hij ter beede van die van Delft eenig Krijgsvolk hadt verzogt) hadt begeeven, om aldaar dat Volk van den Colonel Lazarus Mulder te haalen, op welke tijdt het Volk van dien Colonel door de Spanjaarden wierd geslaagen en hij met dien Colonel wien hij door zijn iever en beleid van een gewisse dood bevrijde, werd genoodzaakt in zeer groot gevaar te vlugten naar Alkmaar; niet minder gevaar liep hij, toen hij door de Staaten van Hollandt in 't laatst van 't jaar 1572. te Delft vergaaderd zijnde werd afgezonden met eenig geldt, om daar meede het Volk 't geen onder den Graaf van der Mark, tusschen Sassenheim en Haarlem was geleegerd te betaalen, want omtrent Hillegom gekoomen zijnde werd het Volk 't geen hem escorteerde overvallen door een partij Spanjaarden, die het Leegertje onder den Graaf van der Mark hadden verslaagen, wanneer het hem meede gegeevene Geldt bijnaa was verlooren geraakt, alzoo den Voerman der Waagen, op welke zig onze *Pieter Adriaansz:* bevond met het Geldt, doodelijk gekwest wierd, indien niet 's Mans promptitude en cordaatheid, een der geenen die hem escorteerde

teerde met beloften en dreigementen hadt gedwongen om het Leidsel der Paarden aan te tasten en de Waagen mennen; waar door hij dan ook met het Geldt behouden te Leiden aankwam, alwaar het verlies van dat Geldt weederöm naabij scheen, aangezien het hier vooren gemelde Volk van den Colonel Mulder bij de Zandpoort gelaagen, en zig naar Leiden geretireerd hebbende, dit Geldt ziende, eene volle betaaling van hunne agterstallige Leening eischten, en zulks met eene zoodaanige drift en woede, dat niemant tot hen durfde gaan om hen ter needer te zetten, en uitstel van betaaling van hen te erlangen; waartoe zig nogtans onze *Pieter Adriaansz:* aanbood, doch het Volk hoorende het woord van uitstel, werd zoo verbitterd dat ze op hem aandringende zijn leeven dreigden, zoo dat hij ter naauwernood uit hunne handen werd gered door den voorgemelde Colonel Mulder, die hem in zijne handen nam, en het Volk voorhield dat hij *Pieter Adriaansz:* den Man was die hun leeven bij de Zandpoort hadt behouden; dit zeggen toch bragt het Volk tot bedaaren, te meer toen hen daarbij eenig Geldt ter Reekening werd beloofdt, zoo dat ze met een klijn gedeelte van dat Geldt genoegen naame, en het overige vervolgens door onze *Pieter Adriaansz:* ter hand gestelt werd aan den Heer de Montigni, op de Huizen van Teilingen, die daar meede het voorgemelde verstrooide Leeger weederom bijeen bragt; wijders werd onze *Pieter Adriaansz:* op den 17 Maij 1573. (5) aangestelt tot Burgermeester der Stadt Leiden, wanneer vervolgens hij, en zijn Broeder *Adriaan* zoo door hun voorbeeldt, als door hunne aanmoedigingen verscheide Leidse Burgers en Ingezeetenen hebben overgehaald tot het opbrengen van geen gering Ruitergeldt, ten dienst der gemeene zaaken, gelijk hij dan ook verder veele getrouwe dienften gedurende zijn Burgermeesterschap; zoo aan de Landen in 't gemeen, als aan deeze Stadt in 't bezonder gedaan heeft; en wel voornaamelijk in de beide belegeringen welke deeze Stadt door de Wapenen der Spaan-

(5) *Oude Cronijk van Leiden Ao.* 1573 & 1574.

jaarden heeft moeten ondergaan, gelijk dit alles te zien is zoo bij de Hollandtſe Geſchiedſchrijvers als: BOR, HOOFT, DE GROOT, DE CLERCQ, BRANDT, WAGENAAR en anderen, als uit de bezondere beſchrijving deezer beleegering van FRUITIERS, BLES, SEVERINUS, ALDERKERK, ZONHOOVEN, DE MOOR, VAN DER BEEL en veele anderen is beweezen. —

In deeze benaauwde omſtandigheeden kwaamen hem zeer wel te pas, behalven alle de andere deugden en bekwaamheeden, waarmeede den goede Godt hem hadt begaafdt, bezonderlijk zijne groote kloekmoedigheid, en zonderlingen bedaardheid van Geest, welk laatſte hij zonderling deed blijken wanneer hij de drift van den Secretaris Jan van Hout, (een allezints groot, en der goede zaaken met alle moogelijke trouw toegedaan Man (6),) gaande geraakt weegens de zeer ſtrenge en gants ongepaste uitdrukkingen van de Predikanten, teegens 't Omſchrift van 't Papiere Geldt, zeer wijsfelijk ter neederzette; daar anderzints de uitvoering van dien ontſteeke drift van bittere gevolgen (immers zeer waarſchijnlijk) zouden geweest zijn; terwijl ook zijne kloekmoedigheid inzonderheid doorſtraalt in dat zeer bekend antwoord aan de murtende Leidſe Burgers, hem Brood afeisſende gedurende de grootſte benaauwdheid der beleegering, wanneer hij tot hen uitgaande zijn eigen Lichchaam ten ſpijze aanbood (7); en welk antwoord bij alle de voorverhaalde algemeene en bezondere Hiſtorieſchrijvers met de ſchuldigen lof vermeld word. Dus heeft deeze zijne groote kloekmoedigheid inzonderheid zeer veel toegebragt tot behoud van deeze Stadt Leiden, en ook tot verkrijging van die gelukkige Vrijheid in den Burgerſtaat en in de Godtsdienst welke deeze Republicq door Godts groote goedheid als nog tot op den huidigendag mag genieten: want indien Leiden voor het gewald der Spaanſe Waa-

(6) BRANDT, *Hiſt. der Reform. Ilb.* II. *bl.* 554.

(7) HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, en HOOGSTRAATEN, *Algem. Woordenboek*, *beiden op het Artikel Leiden.*

Wapenen hadt moeten bukken (8); zoo was waarschijnelijk geheel Hollandt verlooren, en onder de magt der Spanjaarden vervalle geraakt, (gelijk uit de geschiedverhaalen van dien tijden genoeg is na te speuren) zoo dat men onze *Pieter Adriaansz:* wiens Naam in de harten aller braave Leidenaaren Eeuwiglijk zal leeven; en nooit dan met de Uiterste Eerbied door hen kan worden genoemd, niet te onrecht met den Naam van VAADER DES VAADERLANDTS zoude moogen vereeren. Om alle deeze reedenen heeft dan ook de Leidse Magistraat aan onze *Pieter Adriaansz: van de Werf* een openbaar Getuigschrift gegeeven, waarbij hij wordt erkend te zijn een Vroom en Eerlijk Man, die het gemeene Welzijn des Vaderlandts en deezer Stadt Leiden, en inzonderheid de zuivre Leer des Euangeliums naar zijn uiterste vermoogen heeft helpen handhaaven en bevorderen; ook heeft den Hoog Eedele en Hooggeleerde Jonkheer Johan van der Does (9), Heer van Noordwijk, en Kattendijke, en wien (als hebbende gedurende die beleegering in deeze Stadt het Gouvernement gehadt) alles van naabij was bekend, en die in de geleerde waereld meest al genaamd word *Janus Dousa Nordoix*, bezonderlijk geroemd het voortreffelijk gedrag van deeze onze *Pieter Adriaansz:* in het ten tijden deezer zoo strenge beleegering manmoedig voorstaan van onze Vrijheid en der zuivere Godtsdienst teegen de listige aanslaagen der zig in de Stadt bevindende Spaansgezinden, verre booven het laffe en schandelijke gedrag der drie andere neevens hem Regeerende Burgermeesteren, en der meeste Leeden van den Raad en Vroedschap deezer Stadt, onder welker Veertigtal in die benaauwde dagen naauwlijks Zeeven Persoonen wierden

(8) D. VAN ALPHEN, *Beschrijving der Stadt Leiden*, 3de *Deel. bl.* 1050 & 1051; *in de aanteek. als ook bl.* 1169 & 1170.

(9) J. DOUZA, *in de hier voor aangehaalde Ode, te vinden agter* G. VAN ZONHOOVEN; *Verhaal van 't beleg en ontzet der Stadt Leiden, met opheld. en aant. op die gezegde Ode.*

den gevonden die volgens Eed en pligt de Stadt wilden helpen bewaaren, daar sommigen welker harten (schoon ze een uiterlijke schijn van Godtsvrugt en iever voor de Vrijheid, en voor de Gereformeerde Leering vertoonden, met Staffe en Pausgezinde denkbeelde waaren vervuld) door allerhande listen en heimelijke verwekte muiterijen alles tragteden te vervaare, en dus de Stadt bij een Verdrag aan de trouwlooze Spanjaarden te doen overgaan, terwijl anderen omtrent de Vrijheid en den Godtsdienst geheel indifferent zig der gemeene zaak niet bekommerden.

Naa het opbreeken van dit beleg, heeft onze *Pieter Adriaansz:* zig ook getoond te zijn een ieverig Voorstander der Rechten en Privelegiën van deeze Stadt, volgens de pligt van een braaf Magistraatspersoon. Wanneer den Prins als Stadthouder, op den 14 October 1574. (10) de Magistraat wilde veranderen, en het getal der Leeden van den Vroedschap vermindere, heeft hij, beneevens Dirk Gerritsz: Smaling, daarteegen op het sterkste mondeling geprotesteerd, zoo als hij het verhaal van dat gepasseerde ook naaderhand heeft in geschrift gebragt op dat hetzelve zoude dienen voor de Naakoomelingschap. — Wijders is onze *Pieter Adriaansz: van de Werf*, door de Staaten van Hollandt benoemd en bij opene brieven van den Prins Stadthouder op den 1e. Nov. 1574. gecommitteerd en aangesteldt tot Commissaris Generaal van de Vivres ten dienste van 's Lands Krijgsvolk, zoo te waater als te land, ook is hij vervolgens, alzoo men zig op zijn getrouwe iever ten volle kon verlaaten, bij verscheide omstandigheeden, zoo wel door 's Lands Staaten, als door den Vroedschap en de Magistraat der Stadt Leiden in de Jaaren 1575. 76. 77. 78. 79 en 80. geëmploieerd ten welzijn der gemeene zaak; het zij in het opneemen en ligten van benoodigde Penningen; het zij in het handelen en accordeeren met Koopluiden weegens aan de Landen geleeverde en bij gebrek van Penningen onbetaaldt blijvende Graanen; het zij in

(10) *Handvesten en Privelegien der Stadt Leiden, door* P. VAN MIERIS *uitgegeeven; op blada.* 154.

in het uitvinden en bezorgen van middelen dienstig ter bijlegging van onstaane Kerkelijke twisten, tot voorkooming van te duchte scheuringen; het zij in 't verkoopen van eenige Lands Domeinen en aangeslaage Geestelijke Goederen ten behoeven van de Landen; het zij in zeer veele andere zaaken, waar zulks tot den dienst der Landen en het bijzondere welzijn deezer Stadt eenigsints noodig werd bevonden. —— En, wanneer in het Jaar 1585 door 's Lands Staaten werd goedgevonden om tot beleid der gemeene zaaken opterechten een Collegie van Gecommitteerde Raaden, is ook onze *Pieter Adriaansz: van de Werf*, op den 19 Sept. tot een der algemeene Leeden van dat Collegie benoemd, en hij heeft schoon schoorvoetende die last op zig genoomen, waar na hij door de Staaten is beschreeven (den 2 Oct.) om neevens de andere Leeden van dat Collegie, en de Gedeputeerde ter dagvaart van alle de Steeden, te zijn in *'s Graavenhaagen* toegegaa de aankomst van den Graaf van Leicester.

Op den 23. Junij van het Jaar 1587 werd hij nog met veel nadruk door 's Lands Staaten verzogt om met zijne Excellentie Prins Maurits te trekken naar Geertruidenberg en aldaar dien Prins met raad en daad te adsisteeren in het doen van een Exploict tegen de Landen, Dorpen, en Huizen in Brabant onder 's Lands Vijand gelegen, om dezelve te branden, verwoesten, vernielen en plunderen, en welk Exploict ook gelukkig is uitgevoerd geworden. In het Jaar 1590 werd hij nog door 's Lands Staaten gecommitteerd om binnen de Stadt en 't Quartier van Delft te helpen reformeeren en redresseeren de Capitale Zetting en de aanstaande Verpagting der Gemeene Middelen aldaar, zoo als zulks ten meeste diensten der Landen zoude worden oorbaar gevonden.

Wijders is hij geweest een Lidt van de Vroedschap der Stadt Leiden, waartoe hij werd verkoozen in het Jaar 1572, en werd (zoo als booven is gezegt) op den 17 Maij 1573 voor de eerstemaal tot Burgermeester van die Stadt aangesteldt; en was reeds voorzittend Burgermeester op den 25 Jan. 1574. (11) welke post hij geduurende de zwaare belege-

(11) *Oude Cronijk van Leiden.*

gering van die Stadt heeft bekleed, zoo als hier voor is aangeteekend; en in dezelve gebleeven tot op den 14 Octob. van dat Jaar, wanneer den Prins de Regeering der Stadt veranderde, en hem daarteegen protesteerende, op zijn verzoek van dien post ontsloeg. Naaderhand heeft hij egter die Burgermeesters waardigheid nog tienmaalen bekleed, te weeten in de Jaaren 1577. 78. 82. 85. 86. 90. 91. 94. 95 & 98; hebbende ook het Scheepenampt tusschen beiden bedient, als in de Jaaren 1581. 84. 88 & 89.

Hij werd geboooren te Leiden in het Jaar 1529 en overleed aldaar den 5 Januarij 1604.

De drie Zoonen van zijn dochter *Cleya van de Werf*, getrouwd geweest met Bartholomeus Jansz: van Asschendelft, te Leiden, naamentlijk, Jan, Pieter en Adriaan van Asschendelft, hebben ter eere van deeze hunne Grootvaader in het Jaar 1661, in de Pancraskerk (die ook de Hooglandse genaamd word) te Leiden een fraai Monument uit Marmer doen oprigten; waar in het Borstbeeld van die groote Man word gevonden met een bijgevoegdt Tafreel, op 't welke met Goude Letteren, bekort zijn loflijk bedrijf en beleid in het zoo strenge beleg deezer Stadt Leiden gemeld en geroemd wordt.

Van dat gedenkteeken gewaagt onder anderen, Fr. van Mieris beschrijving der Stadt Leiden, Eerste Deel, bladz. 81. alwaar ook deszelfs inscriptie gevonden wordt.

Men heeft ook in laatere daagen twee Gedenkpenningen ter zijner Eere gemaakt, welke in de Muntkabinetten van de Liefhebbers der Nederlandse Historiepenningen zijn te vinden, en beschreeven worden door Mr. Gerard van Loon in zijne Nederlandse Historiepenningen, Eerste Deel, bladz. 190 & 191.

Extract

Extract uit de Geſlachtlijst van Pieter Adriaansz: van de Werf, *Burgermeester van Leiden.*

Adriaan Vermeer, was een Zoon van *Laurens*, die een Zoon was van *Maarten Vermeer*, hij was een Zeemtouwer te Leiden, en werd in 't Jaar 1537, ter zaake van de Godtsdienst in de furie teegen de Doopsgezinden, welker gevoelen hij omhelsde, te Haarlem onthalsdt; hij hadt ten Vrouwe *Clara Claasdochter*, bij welke hij naaliet vier Kinderen, te weeten: *Adridan*, *Pieter*, *Klaas* en *Barbara*, welke Kinderen naaderhand hebben aangenoomen den Naam van VAN DE WERF, bij welke het Geſlacht bekend is; deeze Naam is waarſchijnelijk afkomſtig van de gewoonte dier tijden, in de welke men meestijdts elkander noemde met den Doopnaam, en bijvoeging van 's Vaaders Naam, als: *Pieter Adriaanszoon*, waar bij ſommige dan nog wel tot naadere distinctie voerde den Naam der functie waarmeede men zig geneerde, als: *Pieter Adriaansz:* ZEEMTOUWER; en anderen de Naam der Woonplaats, als: *Pieter Adriaansz:* VAN DE WERF, om dat hij woonde in een Huis, waarbij *annex* was een zeer groote WERF, welke tot zijn Leerbereiderij en Zeemtouwerij gebruikt werd, en alwaar hij ook naaderhand een voornaame Kalander Moolen, (welke met verſcheide Paarden en Knegten moest gaande gehouden worden, en diende om Greinen en andere Manufactuuren te Kalanderen) heeft geplaatst. En deeze des Naams waarſchijnelijke Oorſprongk te zijn, heb ik aangemerkt in de beſchrijving van Leiden, 3e. Deel bl. 1169, 't welk (zoo ik vertrouw) eerstdaags het licht zal zien.

1. *Adriaan Adriaansz: Vermeer*, genaamd *van de Werf*, hadt ten Wijve *Maria Pietersdochter*, uit dewelke hij naaliet drie Kinderen, als: *Maria*, die ongehuwd ſtierf, *Barbara*, die trouwde met *Tsbrand Jansz: van Sluitenburg*; en *Klaas*, die op den 7 April 1606, werd Veertig in de Raaden der Stadt Leiden, en bij de verändering van de Regeering van 23 Oct. 1618. daar van werd ontzet; hij ſtierf te

Leiden den 3 Junij 1628, van zijn Huwelijk of Kinderen vind men niets aangeteekend.

2. *Pieter Adriaansz: Vermeer*, genaamd *van de Werf*, van wien breeder in de bijgaande Memorie, hij werd geboo-ren te Leiden A°. 1529, en ſtierf aldaar den 5 Januarij 1604, was een Zeemtouwer, Leederbereider, en naaderhand ook een Kalander, hij heeft drie Vrouwen gehadt.

Zijne eerſte Vrouw, was *Eva Laurens*, bij welke hij drie Kinderen teelde, als: *Dirk* en *Eliſabet*, die beiden jong zijn overleeden; en *Adriaan*, die op den 24 Febr. 1604. (in zijns Vaders plaats) tot Veertig in de Raaden der Stadt Leiden verkooren wierd, en was aldaar Scheepen in de Jaa-ren 1604. 5. 6. 7. 8 & 9; en Burgermeester in 1610 & 13; zijnde teevens Ontfanger van de gemeene Landts Middelen, en ſtierf in 1614. naalatende uit zijn Vrouw *Duifje Oliviers-dochter* geteelde 12 Kinderen, van welke 6 Zoonen onge-huwd zijn overleeden, terwijl van zijne andere Kinderen, te weeten een Zoon en vijf Dochters genoegzaame aanteekenin-gen ontbreeken.

Zijne tweede Vrouw, was *Yda van Tol*, *Hendriksdochter*, uit welke hij geene Kinderen heeft agtergelaaten.

Zijne derde Vrouw, was *Maria Duist van Voorhout*, Dochter van *Frans*, meermaals Scheepen en ook Burgermees-ter der Stadt Delft, van wien in de bijleggende Memorie word gewaagd. Zij werd gebooren den 29 Sept. 1554, was zwanger van haar eerſte Kind geduurende die ſtrenge bele-gering der Stadt Leiden, en ſtierf den 28 Maart 1624, uit welke Vrouw hij vijf Kinderen heeft verwekt, te weeten: *Frans*, *Adriaan*, *Pieter*, *Geertruid*, *Barbara* en *Ciara*.

3. *Klaas Adriaansz: Vermeer*, genaamd *van de Werf*, hadt ten Wijve *Empje*, *Jansdochter*, van *Koudekerk*, bij welke hij ook Kinderen heeft verwekt, doch alzoo die alle vervolgens naar Hamburg zijn vertrokken, zoo is thans van dezelve hier niets meerder bekend.

4. *Barbara Adriaansdochter Vermeer*, genaamd *van de Werf*, is getrouwd met *Cornelis Willemszoon van Ducken-burg*.

1. *Frans*

1. *Frans Pietersz Duist van de Werf*, werd geboren den 26 Dec. 1574, en dus maar 2 maanden en 23 dagen na het ontzet der Stadt Leiden van haare ſtrenge beleegering, en ſtierf den 9 Febr. 1643; hij was een Bierbrouwer, en komt ook daarom wel voor met den Naam van *Frans Duist Brouwer*, hij werd Veertig in de Raaden der Stadt Leiden, 29 Nov. 1616, en was Schepen 1618, doch werd 23 Oct. 1618 bij de verandering der Regeering van die waardigheid ontzet; hij hadt ten Wijve *Clementia*, *Willemsdochter van Asſendelft*, doch heeft geene Kinderen nagelaaten.

2. *Adriaan Pieter Pieterszoon van de Werf*, werd geboren 16 Feb. 1576, en ſtierf 3 Dec. 1625 ongehuwd.

3. *Geertruid Pietersdochter van de Werf*, werd geboren 1580, en ſtierf 1626, was getrouwd met *Bartholomeus Willemsz van Asſendelft*; deeze was Veertig in Raaden van Leiden, en Kerkmeester aldaar; doch werd 23 Oct. 1618 bij de verandering der Regeering van die beide poſten ontzet; ze hadden geteeld eene Dochter *Duifje van Asſendelft*; geboren 26 April 1610, welke trouwde met *Zenhout Franszoon de Bije*, doch zonder Kinderen agter te laaten ſtierf zij 30 Junij 1654.

4. *Barbara Pietersdochter van de Werf*, nata 1584, obiit 1601, ongehuwd.

5. *Clara Pietersdochter van de Werf*, nata 1 Jan. 1586, obiit 4 Maart 1659, trouwde met *Bartholomeus Jansz van Asſendelft*, nat. 6 Jan. 1585, obiit 18 April 1658, nalatende drie Zoons, *Jan*, *Pieter* en *Adriaan*, welke drie te ſamen in 1661 het Marmere Monument ter Eere van hunne Grootvaader *Pieter Adriaanszoon van de Werf*, in de St. Pancraskerk te Leiden hebben opgerecht.

1. *Jan van Asſendelft*, nat. 8 Julij 1620. obiit 1668; getrouwd met *Catharina van Leeuwen*, van Leiden, nata 1621, obiit 1708; bij welke hij naalet een Zoon *Barthout van Asſendelft*, nat. 21 Nov. 1659 obiit 12 Oct. 1722; hij werd Veertig in de Raaden te Leiden 1709, was Schepen 1713, 14, 17, 18 en 21; getrouwd met *Margaritha van Marken*, nata 8 Julij 1680, obiit 17 Dec. 1757. nalatende 8 Dochters, d'oudſte *Jacoba Catharina van Asſendelft*,

nata in Sept. 1708, obiit 1778, getrouwd geweest met Mr. *Adriaan van Assendelft*, Kleinzoon van *Adriaan*, Broeder van haar Grootvaader *Jan van Assendelft*, zoo als hier agter gemeld zal worden. De jongste deezer 2 Dochters *Johanna Arnola*, nata 15 Febr. 1711, als nog ongehuwd.

2. *Pieter van Assendelft*, nat. 1622, obiit 3 Oct. 1688, hij werd Veertig in de Raaden der Stadt Leiden 1670. was Scheepen van 1673 tot 1680, Burgermeester 1681, 82 en 84, had sessie in 't Collegie van Gecommitteerde Raaden in 's Haagen van Nov. 1683 en 85; trouwde met *Christina van Staveren*, Dochter van den Leidse Burgermeester *Adriaan van Staveren*, deeze hebben geen kinderen naagelaaten.

3. *Adriaan van Assendelft*, nat. 4 Sept. 1626. obiit 18 Dec. 1607. hij was Hoofdtman van de Schutterij te Leiden, van 1666 tot 1682. wanneer hij daar van afstand deed voor zijn Zoon, hij hadt ten Vrouwe *Johanna Malevesy*, nata 1636, obiit 11 Feb. 1710, en liet agter 2 Kinderen als: *Clara van Assendelft*, nata 1664 en obiit 1717, getrouwd met Mr. *Gerard van Hoogeveen*, Veertig in den Raad en Scheepen te Leiden, uit welke nog verscheiden afkoomelingen in leeven zijn; *Jan van Assendelft*, nat. 24 Apr. 1659, obiit 14 Aug. 1728, Hoofdtman der Schutterij te Leiden 1683; Veertig in de Raaden 1691; Scheepen 1694. 95. 97. 98. 99. 1700; 1. 2. 3. 5. 6. 8 en 9; Burgermeester 1712. 15. 18 en 19; trouwden met *Beatrix van Alphen*, Dochter van den Leidse Burgermeester *Daniel van Alphen Simonsz*: en heeft naagelaaten een Zoon en 3 Dochters, als: *Adriaan*, *Susanna Beatrix*, *Geertruid Helena* en *Johanna Cornelia*.

Adriaan van Assendelft, nat. 1 Oct. 1691. obiit 19 Feb. 1753, werd Veertig in de Raaden te Leiden 1729, was Scheepen 1730. 1. 4. 8. 9. 42 en 43; Burgermeester 1746, werd bij de verandering der Regeering op 18 Oct. 1748, van die waardigheeden ontzet; heeft 2 Vrouwen gehadt, als: *Maria Anna de Bije*, Dochter van den Leidse Burgem. Mr. *Ysbrand de Bije*, obiit 21 Julij 1725, naalaatende 2 Kinderen, zijnde *Jan*, die ongehuwd overleeden is; en *Beatrix* nata 1 Sept. 1718, getrouwd met Mr. *Michiel* ... *van Slinge-*

geland, zijnde Raad en Oud Burgermeester te Leiden, ſtierf 10 Jan. 1766, zijne Wedouwe, een Zoon en een Dochter die nog leeven.

Zijn Nigt *Jacoba Catharina van Aſſendelft*, Kleindogter van *Jan*, Broeder van zijn Grootvader *Adriaan Barthelomeusz van Aſſendelft*, (zoo als hier voor gemeld is) deeze was zijne tweede Vrouw bij welke hij 4 Kinderen teelden, als: *Barthus Adriaan*, nat. 9 Febr. 1730, werd Veertig in de Raaden 1759, was Scheepen 1765. 66. 68. 69. 71 en 72, trouwde 1759 met *Maria Sara van Bodegraven*, die in Oct. 1779. zonder Kinderen ſtierf.

Cornelis Jacob, nat. 1731, jong overleeden.

Jacoba Catharina, nata 1734, trouwde Mr. *Hend. Kroesvijk*, en zijn beiden overleeden zonder Kinderen. — En dan nog *Margaretha Jacoba*, nata 1734, trouwde Mr. *Pieter de Bruin*, die in 1779 ſtierf, nalatende een Dochter.

Suſanna Beatrix van Aſſendelft, nata 1693, obiit Jan. 1746, trouwde Mr. *Gerard de Bije*, Secretaris te Leiden, van welke nog verſcheide kinderen leeven.

Geertruid Helena van Aſſendelft, nata 1696, obiit 1772. trouwde Mr. *Jacob van der Meer*, Raad en Burgermeester te Leiden, uit welke nog veele leeven.

Johanna Cornelia van Aſſendelft, nata 1700, obiit 1770, trouwde *Cornelis Jacobus van der Mark*, Hoofdman der Schutterij te Leiden, uit welke nog een Zoon, die getrouwd zijnde wederom Dochters heeft geteeld, in leeven is.

WERF, (ADRIAAN VAN DER) de vermaarde Ridderlijke Kunſtſchilder, in zijn vak de eer en luiſter van Nederland, wierdt gebooren uit een eerlijk Geſlagt, als hebbende zijne Voorzaaten, zints onheugelijke tijden, rang en zitting gehad onder de Weigeboorene Mannen van *Schieland*. Op den eenentwintigſten Maart des jaars 1659, wierdt hij in het Kralinger-Ambagt, in de nabuurſchap van *Rotterdam*, geboozen. Gelijk de Natuur, bij alle groote vernuften, ſi vroeg haare heerſchende neiging openbaart, dit gebeurde ook bij

VAN

VAN DER WERF. Op den ouderdom van acht of negen jaaren, terwijl hij zich, in het school, in het schrijven moest oefenen, besteedde hij, meestal, den tijd met het teekenen van kreidtjes en beesten. Zo sterk was daar toe zijne gemoedsdrift, dat ADRIAAN, terwijl zijne medeschollieren, in de tusschenpuuren, zich met spelen verlustigden, den tijd met teekenen sleet; scheppende daar in meer vermaak, dan in de gewone kinderspelen. Intusschen zag de Vader niet gaarne, in zijn Zoontje, deezen overhellenden teekenlust. Een plan van leevenswijze, daar mede onbestaanbaar, hadt hij reeds voor zijn kind beraamd. In weerwil hier van bestelde hij ADRIAAN, te *Rotterdam*, bij KORNELIS PICOLETT, ten dien tijde een niet onvermaard Portretschilder. Nu was ADRIAAN in zijn element, en vierde hij onverhinderd zijnen lust in de beoefening der teekenkunde. Anderhalf jaar hadt hij zich onder dien Meester geoefend, en reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt, wanneer de Vader bij hem aanhieldt, om zich op een ander beroep toe te leggen. Door de traanen en gebeden van zijnen Zoon liet hij zich overhaalen, om van gedagten te veranderen. Ook maakte hij, zints dien tijd, schikkingen, dienstig om onzen ADRIAAN, t'eenigen tijde, in zijn bedrijf te doen uitmunten. De vermaarde EGLON VAN DER NEER wierdt nu zijn Leermeester, en genoot hij deszelfs onderwijs, gedurende den tijd van vier jaaren. VAN DER NEER, op zekeren tijd, een Stukje van FRANS VAN MIERIS ter leen hebbende ontvangen, om het te doen copiëeren, beval dit werk aan VAN DER WERF; welke daar in zo gelukkig slaagde, dat het nader hand, van kunstkenners, meermaalen, voor een eigen werk van VAN MIERIS is aangezien. Naa verloop der vier jaaren, maakte de Vader VAN ADRIAAN een nieuw Verdrag met VAN DER NEER, voor den tijd van anderhalf jaar, en bedong daar bij, dat de helft der voordeelen van de Stukken, welke zijn Zoon, gedurende dien tijd, vervaardigde, aan hem soude komen. VAN DER NEER, die zijnen leerling groote genegenheid toedroeg, van tijd tot tijd, eenen keer doende na *Leiden* en *Amsterdam*, wierdt derwaarts verzeld door VAN DER WERF; die de gelegenheid, hem daar door aangeboden, om verscheiden

Kunst-

Kunstgewrogten van het Penseel te beschouwen, met veel gestigheids ten voordeele aanwendde.

Op den ouderdom van zeventien jaaren verliet VAN DER WERF zijnen Meester, om voortaan voor zich zelven te werken, en huurde eene kamer te *Rotterdam*. De portretten, en andere Stukjes, welke hij nu vervaardigde, deeden zijnen naam welhaast bekend worden, ook bij lieden van aanzien; onder andere bij den Heer ADRIAAN PAATS, Ontvanger der Admiraliteit op de Maaze. Voor deezen maakte hij een Schilderijtje, met Kindertjes; waar voor de Heer PAATS hem driehonderdvijftig Guldens betaalde. JOHAN WILHELM, Keurvorst van de *Paltz*, nevens zijne Gemaalin, in den Jaare 1696, te *Rotterdam* vertoevende, vereerde onzen Kunstschilder met een bezoek, en gaf hem last tot het vervaardigen van zijn afbeeldzel, en van nog een ander Stuk, verbeeldende Salomons eerste Gerigt: met last om de beide Stukken, pas dat zij zouden gereed zijn, te *Dusseldorp* te brengen. Reeds in het volgende jaar waren de Stukken afgedaan, en begaf zich de Kunstschilder met dezelve na de Keurvorstelijke verblijfplaats; alwaar men zo veel genoegen vondt in zijn werk, dat het met drieduizend Guldens, en nog daarboven een geschenk in Zilverwerk, beloond wierdt. Voorts nam hem de Keurvorst voor zes maanden jaarlijks in zijnen dienst, op eene wedde van vierduizend Hollandsche Guldens. Gedurende VAN DER WERFS verblijf te *Dusseldorp*, zaten de Keurvorst en de Keurvorstin voor hem, en voltooide hij voorts de afbeeldzels te *Rotterdam*. De Portretten waren geheel ten voeten uit, geschilderd op een doek van derdig duimen hoog. In den Jaare 1698 hadt VAN DER WERF een *Ecce homo* geschilderd, twee Ellen hoog. Toen hij het Stuk te *Dusseldorp* bragt, beschonk hem de Keurvorst met een Gouden Keten, en een Gedenkpenning met het Keurvorstlijk portret. Daarenboven wierdt zijn jaarlijkksche dienst tot negen maanden verlengd, en zijne wedde tot zesduizend Guldens verhoogd; wordende, daarenboven, de Kunstschilder, voor zich zelven en zijne naakomelingen, tot den Ridderstand verheven. Bij alle deeze blijken van gunste en agtinge, kwam

nog

nóg een geſchenk van 's Keurvorſten beeltenisſe, omzet met Diamanten van groote waarde.

Door zo veele gunstbetooningen nog meer aangezet, viel VAN DER WERF, met verdubbelden ijver, aan het ſchilderen, ten dienſte der Keurvorſtlijke Kunstverzamelinge. Onder andere vervaardigde de Ridder vijftien Stukken, hoog ieder twee en een halven voet, en breed eenëntwintig duimen; zij verbeeldden de vijftien Verborgenheden der Roomſche Kerke. Voorts een Titelſtuk, vertoonende de zeven Vrije Kunſten, die aan de beeltenisſen van den Keurvorst en de Keurvorſtinne, door Engeltjes tegen eene Peramide opgehangen, en door de Godsvrugt gekroond, hulde en dankbaarheid bewijzen. Op den Voorgrond zit de Schilderkunst, vertoonende, in een Ovaal, de afbeelding van den Ridderlijken Kunstſchilder. Na het overlijden van den kunstlievenden Keurvorst, hielde de Ridder VAN DER WERF zijn beſtendig verblijf te *Rotterdam*, daar hem veele Vorſten en Grooten, van tijd tot tijd, kwamen bezoeken, en zijne Penſeelkunst rijklijk betaalden. Geen Schilder, veellìgt, zag, bij zijn leeven, zijne Kunstgewrogten tot zo hoogen prijs ſteigeren. Uit de Verzameling van den boven genoemden Heere ADRIAAN PAATS wierden, in openbaare veiling, zes zijner Stukken, voor zestienduizend Guldens verkogt; een van dezelve, een klein ſtukje, verbeeldende LOTH met zijne Dogteren, bragt alleen tweeënveertighonderd Guldens op. Een *Oordeel van Paris* verkogt hij zelve voor vijfënvijſtighonderd Guldens, eene Heilige Familie voor vijfëntwintighonderd, en eene *Maria Magdalena* voor tweeduizend Guldens. De Ridder VAN DER WERF hadt, in zijn huwelijk, vijf Kinderen verwekt, van welke ſlegts eene Dogter hem overleefd heeft.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg*.

WERFHUIZEN, of *Werfhuſen*, een Dorp in *Groningerland*, onder het Kwartier *Hunſingo*, omtrent vier uuren ten Noordwesten van de Stad *Groningen* gelegen. Een adelijk Geſlagt heeft,

heeft, weleer, naar dit Dorp, zijnen naam gevoerd. Op het jaar 1280 werdt zekere BEHELTO VAN WERFHUSEN vermeld.

WERKEN, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van Zuidholland, het *Land van Altena* geheeten; wordende, in de Quohieren der Verpondingen, begroot op zevenhonderd drieënzestig Morgens en honderdzesëntwintig Roeden Lands, heeft geen Dorp, maar verscheiden Boerenwoningen, hier en daar verspreid. Dat 'er, evenwel, voormaals, een Kerk geweest is, getuigen de nog overgebleevene Muurbrokken, nevens het Kerkhof, waarop, nog heden, de opgezeetenen hunne dooden begraaven; behoorende dezelve, voor 't overige, onder het nabuurig *Werkendam*. Op eenen Dijk, in de Ambagtsheerlijkheid, ontmoet men nog eenige overblijfzels van eenen Schans, gedurende den Spaanschen Oorlog aangeleid.

WERKENDAM, een Ambagt en Dorp, liggende ten Noorden aan de *Merwe*, ten Oosten aan de Ban van *Werken* in het *Land van Altena*, ten Westen paalt het aan den *Ouden Wiel*, een der Killen van den verdronken *Waard* en eenige Eilandjes, die onder het Rechtsgebied van 't Ambagt behooren. Met deeze Voorgronden en de verdere verdronken Landen wierdt het van ouds gehouden voor een Ambagt van vijfhonderd Morgen Hemels breedte. Tegenwoordig zijn 'er in de Quohieren der Verponding voor de Landeren niet meer dan tweehonderdtwaalf Morgens, honderddrieënvijftig Roeden aangeschreeven. In de oude Lijst van den Jaare 1632, stonden 'er honderdvijftien, en in de nieuwe van den Jaare 1732, tweehonderddertien Huizen en één Koornmolen, en in een later Lijst zijn 'er tweehonderdvijfëntwintig Huizen aangeteekend. Het heeft zijnen naam van den Dam, waar mede het Water of de Vliet *de Werken* was toegedamd, welke nu reeds lang verlooren is. Men noemde het weleer een Burggraafschap. Het Dorp, ruim anderhalf uur gaans ten Westen van *Woudrichem* gelegen, is vrij aanzienlijk en staat aan den Dijk tegen de *Merwe* en de Voorgronden van den verdronken

Waard.

Waard. OUDENHOVEN; die, omtrent den Jaare 1654, ſchreef; getuigt dat het toen, bij menſchen gehoogen, tweemaal was afgebrand. Het is een welvaarende Plaats, met een Haven, die zich uitſtrekt na de *Merwe*, zeer gemaklijk voor de Binnenlandſche Schepen, die hier geduurig af- en aanvaaren. De Ingezeetenen geneeren zich met Viſchen, Vogelvangen en den Houthak van Willigen op de Grienden; ook woonen hier veel Aanneemers van 's Gemeenelands Dijk-, Rijs- en Polderwerken. De Kerk heeft een Vierkanten dikken Tooren, met een Leien Spits gedekt. Door den ijver der Gemeente tot het bijwoonen der Godsdienſtige Vergaderingen wierdt dit Gebouw te klein om de Toehoorders te bevatten; waarom het in deeze Eeuwe merkelijk vergroot is. In deeze vernieuwde Kerk wierdt op den twaalfden October des Jaars 1738, de eerſte Predikatie gedaan. De Predikant van *Werkendam* is een Lid van de Klaſſis van *Gorinchem*. Voorheenen ſtondt hier een deftig Slot, het welk, in den Jaare 1401, door den Heer JAN VAN ARKEL, die tegen Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN, of liever tegen zijnen Zoone WILLEM, *Graave van Oostervant* oorloogde, wierdt afgebrand. Wij hebben niet kunnen ontdekken of het, zedert dien tijd tot op den Jaare 1628, weder herſteld is, doch omtrent dien jaare, wierdt het door Jonkheer HENRIK VAN ECK, aan wien het door huwelijk met een Dogter uit den Huize van BRONKHORST gekomen was, weder opgebouwd, met een hoogen Trapgevel en dikken Toren, boven met Borſtweeringen en Kanteelingen voorzien.

WERKENMONDE, dus genaamd, om dat het lag aan den mond of den uitloop van het Water *Werken*, was, eertijds, een Dorp in de Zuidhollandſche Waart, doch, in den geduchten Watervloed van den Jaare 1421, nevens veele andere, onder de golven begraaven.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illuſtr.*

WERK-

WERKHOVEN, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het Overkwartier van het Sticht van *Utrecht*, tusschen de Stad van dien naam en *Wijk bij Duurstede*, van ouds onder den naam van *Werkonden*, of *Werconde* bekend. De landstreek, die op achttienhonderd en zeventien Morgens wordt geschat, is zeer vet en vrugtbaar, door haare voortreffelijke Koornen Weilanden. Ook ontmoet men 'er zeer veele Boomgaarten van Karsenboomen, wier voortbrengzels, bij geheele ladingen, na *Amsterdam* verzonden worden. Het Dorp, van den zelfden naam als de Heerlijkheid, legt aan den Rijdweg, tusschen de Steden *Utrecht* en *Wijk bij Duurstede*, genoegzaam in het midden. De Kerk, die weleer eene Parochiekerk plagt te weezen, wordt door haaren eigen Leeraar bedient. Voorts heeft men 'er ook eene Statie van Roomschgezinden. Het overoud Riddermaatig Slot *Beverweerd* legt onder het Geregt van *Werkhoven*.

WERMELO, een oud Slot, of adelijk Huis, in *Twente*, in de Provincie van *Overijssel*. De Heeren van WERMELO zijn, in de aloude Geschiedenissen, zeer vermaard, als Leden der hooge Regeeringe des Gewests. WYBROCH VAN WERMELO wordt vermeld in den Jaare 1460, als verscheenen op den Landdag te *Deventer*.

Zie VAN DER HOUVE.

WERNERSHOFSTEDE, eene van ouds vermaarde, doch nu sints lang verdweenen plaats, waar omtrent de vermaarde LAMBERTUS HORTENSIUS, in eene onuitgegeevene beschrijving van *Naarden*, de volgende bijzonderheden heeft aangeteekend. Na den kant der Veenen, ten Oosten van *Gooiland*, of op den Stichtsche bodem, vertoonde men, nog ten zijnen leeftijde, een klein Eilandtje, 't welk, van ouds, met eene diepe Graft omsingeld en bijkans ongenaakbaar plagt te weezen. Op dit Eiland zouden twee broeders, beruchte Struikroovers, eene Landhoeve hebben aangeleid, welke zij, naar hunner beiden naam, WER en NER, *Wernershofstede* genoemd hadden.

hadden. Wat 'er ook zij van deezen naamsoorsprong, zeker is het, dat 'er een Gestigt van dien naam geweest is, op de aangeweezene plaats, als worderde hetzelve, in de Handelingen over de Grensscheiding tusschen het *Stichtvan Utrecht* en *Gooiland*, uitdrukkelijk vermeld.

Zie L. HORTENSIUS, *De Origine et Interitu Neridæ*. M. S.

WERTELOO, (GEORGIUS BENEDICTUS) een fraai vernuft en veel beloovende Geleerde van de Zestiende Eeuwe, wierdt geboóren te *Haarlem*, in den Jaare 1564. Zijn dichtvermogen bezat eene hooge maate van voortreffelijkheid, en gaf hij daar van, al vroeg, zeer doorslaande blijken; met naame in zijn dichtkundig tafereel van de *daaden van Prinse Willem, Graave van Nassau*, in twee Boeken; als mede in eenen bondel van Latijnsche *Bij-* en *Grafschriften*, door hem zelven, in den Jaare 1586, te *Leiden* in 't licht gegeeven. Daarenboven liet hij naa, eene menigte dichtstukken van allerleien aart, welke, naa zijn overlijden, den vermaarden PETRUS SCRIVERIUS wierden toegezonden, doch die nimmer door den druk zijn gemeen gemaakt. WERTELOO overleedt te *Heidelberg*, in den bloei zijns leevens, in den Jaare 1589, hebbende hij slegts den ouderdom van vijfentwintig jaaren bereikt. Bij de meest Geleerden van zijnen tijd wierdt hij zeer hoog geschat.

Zie SCRIVERIUS, *Beschrijving van Haarlem.*

WERVE, (*Huis te*) ook wel *Oost-Werve* geheeten, in onderscheiding van een ander Gestigt van dien naam, straks te melden, is gelegen in *Rhijnland*, ten Noorden van het vermaarde Dorp *Voorburg*. Volgens aloude aanteekeningen, zou het reeds in den Jaare 1440 gebouwd zijn. Nog heden een dage heeft het Gebouw een eerwaardig aanzien, door zijn

zijnen fraaien Toren, ruimen Voorhof en grooten Buitenhof. Van vroege tijden af was het een eigendom van adelijke bezitters, onder andere van die van MATENES; waarom het ook nog zomtijds *Klein-Matenes* genoemd wordt.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batav. Illuſtr.*

WERVE, (*Huis te*) het ſtraks bedoelde adelijk Geſlagt van dien naam, is gelegen in *Delfland*, in de nabuurſchap van *'s Graavenhage*, ten Westen van het *Huis te Rijswijk*. Het tegenwoordig Geſlagt is gebouwd op de grondſlagen van een voorgaande, 't welk reeds omtrent het midden der Dertiende Eeuwe moet bekend geweest zijn: immers vinden wij, op het Jaar 1262, eenen FLORIS VAN DE WERVE vermeld. Bij S. VAN LEEUWEN ontmoet men 's Mans Geſlagtregister. Heer JAN RUIGROK, Ridder, Raad van Hertoge PHILIPS VAN BOURGONDIE, Graave van Holland, in den Jaare 1440, of 1448, door koop eigenaar van het *Huis te Werve* geworden zijnde, liet het Geſlagt, door ouderdom vervallen, en bijkans geheel vergaan, van nieuws veel fraaier opbouwen, in 't midden van eene diepe Graft of Vijver, met eenen zwaaren Toren en Valbrug, alles omringd van fraaie plantaadjen; alle 't welk nog heden een deftig aanzien heeft. De naakoomelingen van gemelden Heere JAN RUIGROK, die, zedert, den toenaam VAN DE WERWE gevoerd hebben, zijne bezitters van het Slot gebleeven tot in den Jaare 1593; wanneer het, door het kinderloos overlijden van WILLEM RUIGROK VAN DE WERVE, in andere Geſlagten, van tijd tot tijd, is overgegaan. Aan het *Huis te Werwe* behooren verſcheiden Agterleenen, nevens eene fraaie Kapel in de Kerk van het Dorp *Rijswijk*.

S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illuſtrata*; GOUDHOVEN, *Handvest Kronijk*.

WERVERHOOF, een Ban of Ambagt, met een Dorp van dien naam, in het gedeelte van Westfriesland, *Dregterland* geheeten, aan het regtsgebied van *Medemblik* onderhoorig. De uitgeſtrektheid van den Ban vinden wij op ruim driehonderdzesënvijftig Morgens Lands begroot. Het Dorp, 't welk, naar de gewoonte in dien oord, in de langte is gebouwd, bezit niets merkwaardigs. Men heeft 'er eene Hervormde Gemeente, die, egter, geen groot aantal Ledemaaten bevat.

WERUM, volgens zommigen de echte benaming van het thans meestal genoemde *Wirum*, of *Wierum*, is een Dorp in de Provincie *Groningen*, behoorende tot de dus genoemde *Groninger Ommelanden*, in het Kwartier van *Twelingo*, omtrent twee Duitſche Mijlen in 't Noordoost van de Stad *Groningen*. In overoude tijden ontmoette men hier een Klooster en zeer rijke Abtdij, van de Orde der Premonſtratenzers. Het gewijde Geſtigt moet in den aanvang der Dertiende Eeuwe gebouwd zijn. Althans heeft zekere EMO, die de eerſte Abt van dit Klooster was, daar van een Kronijk geſchreeven, 't welk met het Jaar 1203 zijnen aanvang neemt. Men vindt daar in verſcheiden voorvallen, de Geſchiedenisſen van dien tijd, ook van de Provincie *Friesland*, betreffende. MENCO, de derde Abt van dit Klooster, heeft het Kronijk tot in den Jaare 1273 vervolgd, en de geleerde MATTHÆUS, in zijne *Analecta*, daar van eene uitgave bezorgd. Het Kloosster was een dubbel Geſtigt, door een hoogen muur van een geſcheiden. Het eene gedeelte, *Floridus Hortus*, of *Bloemhof*, genaamd, wierdt van Mannen bewoond, het andere van Vrouwen, naar wier witte Kappen, welke zij droegen, derzelver Kloosterwooning den naam van *Witte-Werum* voerde. Het gewijde Geſtigt heeft ſtand gehouden tot in den aanvang der Nederlandſche beroerten, wanneer het, nevens veele andere, ginds en elders, verwoest is.

Zie *Oudheden en Geſtigten van Groningen.*

WESSEL; (JAN) zie GANSFORT (J. W.) Deel XVII.

WESTBARENDRECHT; zie BARENDRECHT, Deel V.

WESTBROEK, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het Nederkwartier van het Sticht van *Utrecht*; aldus, meent men, genaamd naar den broekigen grond, en haare ligging ten Westen van de weleer aanzienlijke Abtdij *Oostbroek*, boven *Utrecht* eertijds gelegen. De Heerlijkheid vinden wij op ruim vijftienhonderd Morgens begroot. Het Dorp heeft eene vrij groote Kerk, zijnde een oud en zwaar gebouw. Behalven het lijk van eenen Bisschop, ligt daar in begraaven het Ingewant, van WILLEM, *Graave van Rennenberg*, weleer Heere deezer Heerlijkheid, en in de maand Julij des Jaars 1545 overleeden. De Kerk van *Zuilen* bewaart 's Graaven Hart, en die van *Oostbroek* het overige gedeelte van zijn lichaam. Uit een oud Kronijk verhaalt de Heer WAGENAAR, dat, in den Jaare 1481, in de Heerlijkheid *Westbroek*, tusschen de Hollanders en Stichtenaars, een bloedig gevegt voorviel, waar in veele aanzienlijke lieden van de laatstgenoemden sneuvelden.

WESTDONGERADEEL, een Distrikt, of Grietenij, in de Provincie *Friesland*, de derde in rang in het Kwartier van *Oostergo*. Zij ligt in het Noordlijk gedeelte van het Gewest, tusschen de Grietenijen *Oostdongeradeel* en *Ferwerderadeel* beslooten. *Westdongeradeel* wordt van de eerstgenoemde Grietenij gescheiden door *de Paezens*, weleer een riviertje, doch welks mond al voor lang verstopt is, zo dat het aloude Stroompje thans niets meer dan een binnenvaart en waterleiding is. *Westdongeradeel*, weleer aan veelvuldige overstroomingen onderworpen, om dat de Zeedijken niet behoorlijk voorzien en onderhouden wierden, is al lang van dien ramp ontheven, zints Jonkheer ERNST VAN AYLVA, Grietman van dit Deel, wiens Voorouders, zints de tijden der Reformatie, Grietman van dit Deel geweest waren, en wiens naazaaten, tot in den Jaare 1787, slegts met eene korte tusschenpoozing, dat bewind gevoerd hebben, nu bijkans anderhalve

Eeuw geleeden, zich de zaak der Opgezeetenen met ernst heeft aangetrokken. Door het invoeren van een behoorlijk Dijksbeſtuur bewoonen thans de Landzaaten, zonder kommer van dien kant, hunne akkers en velden. In *Weſtdongeradeel* telt men de volgende veertien Dorpen: *Holwerd*, zijnde het hoofddorp, *Ternaard*, *Wierum*, *Nes*, *Hantumhuizen*, *Hantum*, *Hijum*, *Hantumer Uitbuuren*, *Betterwird* en *Bornwerderhuizen*, even als het voorgaande twee *Buurten*, *Bornwerd*, *Raard*, *Foudgum*, *Bantgum* en *Waaxens*. Alle deeze brengen gezamentlijk, in de zaaken der Grietenije, tweehonderdnegenënzeventig en eene halve ſtem uit. Door zeven Leeraars worden de Hervormde In- en Opgezeetenen bediend. Daarenboven ontmoet men 'er een vrij aanzienlijk aantal van Doopsgezinde Ledemaaten. Zints weinige jaaren heeft de Gemeente te *Holwerd* eenen Leeraar, welke een Leerling is van het Kweekſchool dier Gezinte te *Amſterdam* bij het Lam en den Toren.

Westen, weleer een zeer aanzienlijk en vermogend Dorp, op het Eiland *Texel*, ongeveer een kwartier uurs gaans ten Noorden van het Dorp *den Hoorn*. Over deszelfs aloude grootte en bloei kan men, eenigermaate, oordeelen uit de puinhoopen der Kerke, en vooral uit den nog voorhanden zijnde Toren, een zwaar gebouw, 't welk men, zints het verval des Dorps, alleen in weezen ſchijnt te hebben gelaaten, om dat het den Zeelieden tot eene Baak verſtrekt. Op het Kerkhof, als zijnde de eenige gewijde plaats op het Eiland, begraaven de Roomschgezinden hunne dooden. Zo groot was, eertijds, het aanzien en vermogen van de *Westen*, dat het nabuurig Dorp *de Hoorn* onder hetzelve was geſteld, en de Ingezeetenen aldaar moesten te regt ſtaan.

Westerbaan, (jakobus) een vermaard Nederlandsch Digter, was Student in de Godgeleerdheid, en gehuisvest in het Staaten Kollegie te *Leiden*, al vóór, en gedunrende den tijd, dat het vermaarde Sijnode te *Dordrecht* was vergaderd. Hij ſtondt in de begrippen der Remonſtranten, en bij de voornaam-

naamſte hoofden van dezelve, om zijne bekwaamheid en goed verſtand, in zo goed gerugt, dat men, menigmaalen, zich van zijne pen bediende, zo tot het dubbelen van hunne Schriften, als tot het ſchrijven van brieven. Ook onthieldt hij zich, zo lang de Kerkvergadering zat, te *Dordrecht*. Na het eindigen van het Sijnode, en toen het Leijdſche Hoogeſchool van al wat Remonſtrantsch was, wierdt gezuiverd, ontving ook WESTERBAAN zijn afſcheid. Zedert begaf hij zich tot de beoefſening der Geneeskunde. Door een aanzienlijk huwelijk wierdt hij een man van groot aanzien en vermogen, als zijnde geweest Heer van *Brandwijk en Gijbland*, *Ridder van de Ordens van St. Michiel en Akkolade*. De Landhoeve *Okkenburg*, in Delfland, ten Westen van het Dorp *Loosduinen*, behoorde hem in eigendom. Onder 's Mans geestige en zoetvloeiende Dichtwerken, ontmoet men ook eene fraaie beſchrijving, in aangenaame Vaerzen, van deeze Lustplaatze.

WESTERBEEK, (*Huis te*) een aloud Geſtigt, onder Haag-Ambagt, ongeveer een vierendeel uurs gaans buiten *'s Graavenhage*, op den weg na *Loosduinen*. Het ontleent zijnen naam van eene Beek, aan welke het gebouwd is, dus geheeten in tegenoverſtelling van eene andere, *Oosterbeek* genaamd. Reeds in den Jaare 1430, was WILLEM, baſtaart van den Graave van Holland, Heer van *Schagen*, ſtigter van dit Slot. Het wierdt aangeleid om te dienen tot eene plaats van verſterkinge. Van hier de diepe Graften, van welke het omringd wierdt, en de vier Torens met Schietgaten, die op de hoeken van het gebouw ſtonden. Thans ziet men ſlegts eenige laage zeskante Torentjes, rondom een vierkant Muurwerk, nevens een Uitſtek, 't welk ten dake uitrijst.

WESTERBIERUM, eertijds een voornaam en aanzienlijk Dorp, in den tijd, als de Provincie *Friesland*, Westwaarts, veel grooter uitgebreidheid bezat dan tegenwoordig, en dezelve aan het Eiland *Vlieland* vast was. De grond, waar op dit Dorp lag, is thans onder de Golven begraaven. Van het

voormaalig aanweezen deezes Dorps vindt men nog heden een bewijs, in den naam van het fraaie Dorp *Oosterbierum*, een klein uur ten Noorden van de Stad *Harlingen*, en ongeveer een half uur van den Oever der Zuiderzee gelegen. Ten aanzien van dit, lag het thans verdronken Dorp in het Westen.

WESTERBLOKKER, een Ban, of Ambagt, en Dorp, in het gedeelte van Westfriesland, *Dregterland* genaamd. De Ban, ſtrekkende van de, zo genaamde, *Streek*, ten Noorden van de Stad *Hoorn*, tot aan de Zuiderzee, wordt op ruim zevenhonderd Morgens Lands begroot. Het getal der Huizen kan nog geene honderd haalen. Het Dorp ligt aan de *Streek*, zijnde den Rijweg van *Hoorn* na *Enkhuizen*. Het is in de lengte gebouwd, en heeft eene Kerk met een vierkanten Toren, die, weleer, een hoogen ſpits hadt, doch welke, in den Jaare 1573, door de burgers van *Hoorn* wierdt afgebroken. In de nabuurſchap van *Westerblokker* lag, eertijds, eene Priorij van Reguliere Kanunniken, aan de H. Maagd toegewijd.

WESTERBROEK, een Dorp, van niet veel aanziens, in de Provincie *Groningen*, onder het Kwartier, het *Gorecht* genaamd. Het heeft Kerk en Predikant van de Gezinte der Hervormden.

WESTEREMDEN, een Dorp, insgelijks gelegen in de ſtraks genoemde Provincie van *Groningen*, onder *Hunſingo-Quartier*. Behalven de Kerk der Hervormden, vindt men 'er ook eene Vergaderplaats van Doopsgezinden, welke, te gelijk met die van *Huizinge*, door éénen Leeraar bediend worden.

WESTEREND, eene andere benaaming van het Texelſche vervallen Dorp *Westen*, boven reeds vermeld. Het zou dien naam ontleenen van zijne Westlijke ligging op het Eiland, in tegenſtelling van *Oosterend*, een Dorp, op dat Eiland, nog heden in weezen.

WESTERGO, een der drie Landkwartieren van de Provincie *Friesland*, in rang het tweede, doch verre weg het vermogendſte van allen. In de aloude Kronijken is het bij den naam van *Westrachia* bekend. Ten Oosten grenst het, voor het grootſte gedeelte, aan *Oostergo*, en ook, voor een klein gedeelte, aan de *Zevenwouden*. Ten Westen wordt het Kwartier, langs deszelfs geheele uitgeſtrektheid, van de Zuiderzee beſpoeld. De grond is, over 't geheel genomen, zeer vrugtbaar, als bevattende in 't geheel geene Hei- en Zandgronden, en zeer weinige Veenen. Hier en daar ontmoet men eenige laage Landen, Poelen en Meiren; doch deeze kunnen niet opweegen tegen de veel grooter uitgeſtrektheid van uitmuntende Wei- en Bouwlanden; welke laatſte men inzonderheid in het Noordlijk gedeelte aantreft. Meer Zuidwaarts ontmoet men de beste Wei- en Hooilanden. Negen Grietenijen telt men in *Westergo: Menaldumadeel*, *Franekeradeel*, *Barradeel*, *Baarderadeel*, *Hennaarderadeel*, *Wonzeradeel*, *Wijmbritzeradeel*, *Hemelumer-Oldevaart*, en *het Bildt*. Van de elf Frieſche Steden, liggen 'er acht in dit Kwartier; 't welk, in 't voorbijgaan, deszelfs meerderen bloei boven de anderen niet onduidelijk uitwijst. Zij zijn met naam, *Harlingen*, *Franeker*, *Bolswerd*, *Sneek*, *Workum*, *Hindelopen*, *Stavoren* en *Ylst*. Vóór de invoering der Kerkhervorminge, ook in de Provincie *Friesland*, ſtondt *Westergo*, in het geeſtelijke, onder het regtsgebied van den Proost van *St. Janskerk* te *Utrecht*. Hij was Aardsdeken van dit Distrikt, en zondt derwaarts zijne Dekens, uitgezonderd na *Stavoren* en *Workum*, welke ieder hunnen eigen Deken hadden.

Zie ALTING, *Notit. Germaniæ Inferioris*; BROUERIUS, *Frisia Illuſtrata*.

WESTERHOVEN, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, bevattende ongeveer honderd Huizen. Men ontmoet 'er eenige Hervormde Ingezeetenen; doch de Kerk wordt niet meer gebruikt, als zijnde door ouderdom vervallen.

WESTERLAND, een Dorp op het Eiland *Wieringen*, 't welk flegts een gering aantal Huizen bevat.

WESTERLAND, ook wel *Westkerk* genaamd, weleer een Dorp op het Zeeuwſche Eiland *Wolfaartsdijk*, doch, even gelijk veele andere Dorpen in de Provincie *Zeeland*, door inbraak en overſtrooming, al voor lang onder de golven begraaven.

Zie REIGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*.

WESTERLAUWERS; zie LAUWERS, Deel XXII.

WESTERLEE, een Dorp in de Provincie van *Groningen*, in het *Oldampt*, niet verre van *Winſchoten*, waar mede het, in het Kerkelijke, vereenigd is.

WESTERMEER, in rang het eerſte Dorp van de Frieſche Grietenij *Haskerland*, in het Kwartier de *Zevenwouden*, niet verre van het aanzienlijk Dorp *de Jouwer*, 't welk, eertijds, van *Westermeer* flegts eene uitbuurt was, doch, even als eene dogter haare moeder, hetzelve al lang boven het hoofd is gewaſſen. Men vindt 'er naamelijk flegts een gering aantal Huizen; dit niettegenſtaande brengt het, in de zaaken der Grietenije, nog veertig Stemmen uit; 't welk, in het voorbijgaan, van deszelfs alouden bloei, geen onaanmeemelijk bewijs uitlevert. De Legenden der bijgeloovige tijden beuzelen, dat weleer, te *Westermeer*, zou gewoond hebben, een befaamd Kluizenaar, DOEDE of DODO VAN HASCHA genaamd; een man, wien de naam van zonderlinge heiligheid naaging, en die om zijne wonderwerken zeer vermaard was. Onder andere zou hij, verhaalt men, een menſch, die geheel van zijn verſtand beroofd en over zijn ganſche lichaam verlamd was, door het aanraaken van een Mariabeeld, geneezen hebben. Volgens het getuigenis van SCHOTANUS, zou hier, weleer, een oud Kaſteel zijn het nog heden

heden bekende Geslagt van LYKLAMA, gelegen hebben, *Lijk-Lama Steins* geheeten.

WESTER-SCHELDE; zie SCHELDE, Deel XXVI. bl. 201.

WESTERSCHOUWE, volgens anderen *Westen-Schouwe*, gelegen in het Westlijk gedeelte van het *Zeeuwsche* Eiland *Schouwen*, is ongetwijfeld een zeer oud, en al vroeg het vermaardste en bloeiendste vlek van *Schouwen* geweest, welks bekwaame Haven het niet alleen goede gelegenheid tot het aankweeken van een groote Binnenvaart, maar zelfs ook van een aanmerkelijke Zeevaart verschafte; zo dat veele Koopvaardijschepen na Oosten en Westen, en voornaamelijk veele Haringbuizen, van daar afvoeren: des het reeds omtrent het Jaar 1438 zijne Vaart tot in *Spanje* en *Portugal* uitbreidde, 't geene toen wat ongemeens was. Gelijk dan ook de Schepen, te *Zierikzee* thuis behoorende, naa het vergaan van oud *Dreischorre*, daar zij te vooren plagten uit te loopen, nog lang alhier gehavend hebben. Getuige van deszelfs Koophandel zijn een aloude Brief van JOHAN, Hertog van *Lotharingen* en *Limburg*, waar bij hij die van *Westen-Schouwe* vergunt, door alle zijne Landen Tolvrij te vaaren en hunne Koopmanschap te drijven; benevens zeker Oktrooi of Privilegie van Hertog KAREL VAN BOURGONDIE, als Graaf van *Zeeland*, aan die van *Haamstede* en *Westen-Schouwe* gegeeven te *Mechelen*, op den laatsten Junij des Jaars 1473, niet alleen tot vermeerdering van haare Weekmarkten, maar ook van allen Koophandel, daar gedreeven wordende; tot welken einde hun wierdt toegelaaten, een Zegel te doen maaken, om daar mede te zegelen en bevestigen al het geene ter zaake van voorschreeven Handel vereischt kon worden. Gelijk mede een Brief van EDUARD DEN IV, Koning van *Engeland*, van het zelfde jaar, in welken dien van *Haamstede* en *Westen-Schouwe* vergund wierdt, dat zij in alle Gewesten en Havenen van zijn Koningrijk, met hunne Schepen en Koopmanschappen vrijelijk, vredelijk en rustelijk keeren en wederkeeren mogten. En laatstelijk de Brief van Tolvrijheid, door MAXIMILIAAN VAN CRUNINGE, Heer

Heer van *Haamſtede* en *Westen-Schouwe*, op den eenëntwintigſten Februarij 1603, van de Heeren van de Rekeninge van *Holland*, voor beide deeze Heerlijkheden verkreegen. En indien het waar is, zo als gezegd wordt, dat te *Westen-Schouwe*, toen het in zijn bloei was, achtëntwintig Rijnſche Wijn-Herbergen te gelijk geweest zijn, zo is het ligt te begrijpen, dat het een grooten toevloed van handeldrijvende menſchen moet gehad hebben. Omtrent het Jaar 1493 begon men 'er allereerst in *Zeeland*, tot den Vischvangst, Hoeks- of Vischbooten te timmeren, waar toe te vooren ſlegts kleine Pinken en Slabberſcheepjes gebruikt wierden, wanneer de Visch, die dezelven aanbragten, versch verkogt of gedroogd wierdt; daar men denzelven toen, in tonnen gezouten, begon te vervoeren. Het verhaal dat REIGERSBERG van *Westen-Schouwe* opgeeft, doet genoeg verſtaan, dat het een treffelijke Plaats moet geweest zijn: want hij zegt, „ dat nog in zijn „ tijd eene zo ſchoone en luſtige Kerk aldaar ſtondt, als „ men op eenige Dorpen in *Zeeland* veel vindt, dat het „ zelve eertijds een dreeve van Boomen, aan beide zijden „ van de Straat ter Kerke toe, met veele ſchoone Huizen „ en Kelders heeft gehad, niet anders dan of het een Stad „ geweest ware." Maar naa dat, in het einde van de Vijftiende en begin van de Zestiende Eeuw, de Haven van *Westen Schouwe* verloopen en toegezand is, is deeze Plaats met den tijd van Inwooners ontbloot, waar door de Huizen en Kerk tot een puinhoop geworden, en eindelijk geheel afgebroken zijn; zo dat van dien ouden luister thans niets dan een ſtuk van een dikken Tooren, dat mede nog tot een Bakēn verſtrekt, is overgebleeven, bij 't welk nu ſlegts eenige weige Boeren Wooningen gevonden worden. Het is aanmerkelijk, dat een ſtuk van deezen Tooren, door den Donder, van de eene zijde afgerukt, aan de andere zijde in den Buitenmuur, met den weêrſlag zodanig ingedrukt is, als of het met den Muur tot een gegooten was; waar van het bijgeloof weleer belagchelijke vertellingen deedt. *Westen-Schouwe* is van ouds met *Haamſtede* bij de zelfde Heeren bezeten geweest, en daar van daan zijn meest de zelfde Privilegien, Keuren en Verboden, aan beide deeze Heerlijkheden

den gemeen. Egter vergisſen zij zich, die hierom meenen, dat *Westen-Schouwe* aan het Regtsgebied van *Haamſtede* onderworpen, een gedeelte daar van zoude zijn of ooit geweest hebben; naardien het altijd een Heerlijkheid op zich zelve geweest heeft en nog is, die nog heden haar eigen Regtbank heeft, beſtaande uit een Baljuw, vijf Schepenen en een Sekretaris, die hunne bijeenkomst in het Plaatzen-Huis op *Haamſtede* houden. Derzelver Regtsgebied ſtrekt zich uit over het geheele *Westland*, en den Polder genaamd *de Meijpagt*; wiens Landen door derzelver Bezitters van den Heer van *Westen-Schouwe* in Erfpagt gehouden worden; en voormaals ook over het oude *Nieuwland*, dat nu door de Zee geheel verzwolgen is. In het vierde Register of Steenrolle van *Zeeland*, Beoosten-Schelde, van 't Jaar 1692, ſtaat *Westland* bekend ter grootte van tweehonderdeenëntachtig Gemeten zesënvijftig Roeden zes Voeten Steenſchietens, die uitmaaken vierhonderdeenëntachtig Gemeten zesënvijftig Roeden zes Voeten bij der breedte. Volgens SMALLEGANGE was *Westen-Schouwe* met het *Westland* groot vierhonderdachttien Gemeten honderdzevenëndertig Roeden; de Polder genaamd *de Meijpagt*, vijfëndertig Gemeten tweehonderdvijfëntachtig Roeden, en het oude *Nieuwland* vierënvijftig Gemeten zeventig Roeden, te zamen vijfhonderdacht Gemeten honderdtwecënnegentig Roeden. Tegenwoordig bevat *Westen-Schouwe*, of het *Westland*, niet meer dan tweehonderdzesëndertig Gemeten honderdvijfëndertig Roeden, en *de Meijpagt* vijfëndertig Gemeten tweehonderdvier Roeden.

WESTERSOUBURG, eene aanzienlijke Heerlijkheid en Dorp, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, tusſchen de Steden *Middelburg* en *Vliſſingen*; in 't Handſchrift der Utrechtſche Kerke *Westerſolburg*, en in een Brief van Keizer KAREL *Zubburch* genaamd. Het Dorp is een der fraaiſten van 't geheele Eiland, hebbende een goede Kerk, die, ten tijde van den Roomſchen Godsdienst, een Kollegiaale Kerk was, geſtigt in den Jaare 1454, door ADRIAAN VAN BORSELEN, Heer van *Brigdamme* en *Duiveland*, en zijne Vrouw ANNA VAN

VAN BOURGONDIE. Zij was met de Kerke van *Sommelsdijk* vereenigd.

Een weinig bezijden de Kerk ſtaat het oude Kaſteel te *Westerſouburg*, een zwaar en aanzienlijk Gebouw, met breede en diepe Graften omringd, en met twee ronde Toorens verſierd. Het wordt bij SMALLEGANGE in zijn voorigen ſtand in Print verbeeld, doch 't agterſte deel is vervallen, en tegenwoordig tot een ruim Plein gemaakt. Dat het te vooren een groot gebouw, en bekwaam tot verblijf van groote Vorſten geweest zij, is zeker; dewijl 'er de Keizer MAXIMILIAAN en KAREL DE V, toen zij nog maar Aartshertogen waren, beiden zich op onthouden hebben, wanneer zij in *Walcheren* kwamen, om de Landshulde te ontvangen, de eerſte in 't Jaar 1478, de andere in 't Jaar 1515. Keizer KAREL onthieldt 'er zich ook naa zijnen afſtand van deeze Landen, in 't Jaar 1556; wanneer hij aldaar een geruimen tijd wagtte na goeden wind, om zijne reis na *Spanje* voort te zetten. Ook verleende hij op dit Kaſteel, den zevenden September van 't zelfde jaar, zijnen Brief, bij welken hij 't beſtuur des Keizerrijks aan zijnen Broeder, den Roomſchen Koning FERDINAND, opdroeg. Wanneer *Vliſſingen*, in den Jaare 1572, de zijde van den Prins VAN ORANJE gekoozen hadt, wierden op dit Kaſteel, om *Middelburg* te benaauwen, tweehonderd Waalen gelegd. Hierom zogten de Spanjaarden een middel uit om 't zelve te bemagtigen, en verborgen zich in het Dorp, waar uit die bezetting hen tragtte te verneſtelen: maar de Spanjaards hun te ſterk zijnde, wierden zij gedwongen weder in 't Kaſteel te wijken, 't geen zij egter, bij gebrek van Buskruid, mede verlaaten moesten, naa dat 'er eenige ſchooten met grof geſchut op gedaan waren, zijnde eenige kogels, ter gedagtenisſe van die korte Belegeringe, in den buitenmuur des Kaſteels gemetſeld. De beroemde en geleerde Edelman FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, in onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen zo vermaard, is 'er in zijnen tijd eigenaar en bewooner van geweest, en heeft op 't zelve in den Jaare 1591 de Pſalmen uit het Hebreeuwsch in Nederduitſche Vaarzen overgezet. Naa dien vermaarden

Man,

Man, wordt het nog veeltijds het *Kasteel van Aldegonde* genoemd.

WESTERVOORT, eene Heerlijkheid en Dorp, in *Gelderland*, in het Graafschap *'s Heerenberg*, tegenover *Tolsteeg*, niet verre van de plaats, alwaar de *Rhijn* en de *Yssel* zamenvloeien. Het Dorp heeft weinig aanziens, hoewel het door eenen eigen Leeraar wordt bediend. Volgens het getuigenis onzer aloude Vaderlandsche Kronijkschrijveren, zou de Kerk van *Westervoort* voor het oudste gewijde gesticht van dien oord, hier te Lande, moeten gehouden worden, en de H. WERENFRIED, reeds in de Achtste Eeuw, alhier den Christlijken Godsdienst verkondigd hebben. Wat hier van zij, zekerlijk is de Kerk een zeer oud gebouwd; waar van de menigvuldige Duifsteen, welke men 'er aan ziet, ten genoegzamen bewijze kan dienen. *Westervoort* is, door aankoop, een eigendom geworden van de Stad *Arnhem*, die 'er eenen Rigter en Sekretaris aanstelt.

WESTERWYK. (ADOLF VAN) Wegens de lotgevallen van deezen Burgemeester der Stad *Goes*, kan de Leezer een uitvoerig berigt vinden, in ons *Woordenboek*, Deel XIV. bl. 523, enz.

WESTFRIESLAND, eene vermaarde Landstreek, in het Noordlijk gedeelte der Provincie *Holland*, gemeenlijk het *Noorderkwartier* geheeten. Volgens de naauwkeurigste beschrijvingen, kunnen deszelfs grenzen op de volgende wijze bepaald worden. Ten Westen paalt het aan *Kennemerland*. Ten Oosten strekt het zich uit tot aan de Zuiderzee. De *Zijpe* en de *Wieringerwaart* zijn de Noordlijke, en nog een ander gedeelte van *Kennemerland*, nevens *Zeevank* en *Waterland*, de Zuidlijke grensscheidingen. Voor zo veel, daarenboven, dit gedeelte, door een uitsprong van het Westen na het Oosten strekt, welks punt de Stad *Enkhuizen* is, wordt ook *Westfriesland*, voor een gedeelte, ten Zuiden en ten Noorden van de Zuiderzee bespoeld. Volgens eene andere beschrijving, kan de grensscheiding van *Westfriesland* aldus be-

bepaald worden. „ Indien men eene rechte lijn trekke, van „ de plaats af, daar thans de Sluis van *Schardam* ligt, tot „ aan *Alkmaar*, en van deeze Stad tot aan *Petten*, zullen „ deeze twee Linien, zeer nabij, den Omtrek van het Oude „ *Westfriesland*, aan de zijde van *Waterland* en *Kennemer-* „ *land*, aanwijzen." Langs, of niet verre van deeze ingebeelde Linnen, meent men, heeft, van ouds, binnenslands, de Oude *Westfrieſche Dijk*, zo wel als nu nog heden langs den kant der Zuiderzee geloopen. Volgens deeze bepaaling, zullen wij, aangaande *Westfriesland*, eenige algemeenheden aanteekenen, terwijl de bijzonderheden, deeze Landſtreek betreffende, ginds en elders in ons *Woordenboek* vermeld worden.

Westfriesland, in den Omring van gemelden Zeedijk aangemerkt, beſlaat, in zijne Middelbreedte, ruim twee en een half, en in zijne lengte van *Krabbendam* af tot aan het Oosteinde van *Enkhuizen*, omtrent acht uuren gaans. Van ouds was deeze Landſtreek, vooral na 't Westen, doorbrooken van veele groote en kleine Meiren, die zedert omtrent twee Eeuwen grootendeels bedijkt en drooggemaakt zijnde, in ſchoon Wei- en Bouwland veranderd zijn. Aan het Oosten, tusſchen *Medenblik* en *Enkhuizen*, zijn echter nog verſcheiden Braaken, Vlieten en Waalen te vinden. Het hoogſte Land heeft men tusſchen *Medenblik* en *Schagen*. De meeste Landen in *Westfriesland* worden gezegt vier en vijf Voeten beneden het Peil van een gemeenen Vloed te leggen.

Deeze Landſtreek is van zeer vroege tijden af met een Ringdijk als een gemeen Lichaam beſlooten geweest, en 't blijkt dat dezelve reeds bedijkt geweest is, voor den Jaare 1288; wanneer Graaf FLORIS bij Handvesten aan die van *Medenblik* in 't bijzonder, en aan die van *Dregterland* in 't algemeen verleend, den Dijk noemt, doch zonder bepaaling van deszelfs uitgeſtrektheid. Graaf JAN DE I, zijn Zoon, ſpreekt in eene Handvest aan die van *Enkhuizen* gegeeven in den Jaare 1299, van het ſchouwen op den Dijk, door Heemraaden met den Regter. Wij vinden deezen Ouden Westfrieſchen Zeedijk bepaald gegaan te hebben, gelijk hij nog genoegzaam in dezelfde Streek loopt, van de Frieſche Poort der Stad *Alkmaar* af,

Noord-

Noordwaards op, langs de Vaart van Koedijk, met den Reekerdijk tot *Krabbendam* toe; van daar voorts met den Dijk, genaamd den Frieſchen Dijk, voorbij *St. Maarten*, *Burghorn*, en de *Keins*, tot *Kolhorn*; van *Kolhorn*, langs de Zuiderzee, voorbij *Winkel*, *Eertswoude*, *Lambertsschagen* en *Almerdorp* tot *Medenblik*; van daar insgelijks langs deeze Zee voorbij *Wervershoof* en *Heer-Huigen-Kogge*, tot in en door de Stad *Enkhuizen*; en zo verder langs de Zee, voorbij *Broekerhaven*, *Oosterleek*, *Wijdenes* en *Schellinkhout*, in en door de Stad *Hoorn*; van waar hij Westwaards op voortgaat met den Ouden Dijk na *Avenhorn*, en voorts met den Walingsdijk langs *Urshem* tot *Rustenburg*, en langs de *Schermer* met den Huigendijk langs *Oterleek*, tot aan den Geest-Ambagtsdijken, met deezen en deszelfs omloop agter *Oudorp* om, langs het Zeglis en de Stads Graften van *Alkmaar*, tot weder aan de Frieſche Poort derzelve Stad. De omtrek van deezen Dijk wordt op een langte van meer dan eenëndertigduizendvijfhonderd Roeden, Dregterlandſche Maat begroot. De Grond in den Ring vervat, wierdt, behalven de bedijkte Meeren, geſteld in 't geheel zevenëenveertigduizend tweehonderdeenëenvijftig Morgen, honderdzevenënzeventig Roeden.

Veel gevaar en onheilen heeft deeze Dijk van aloude en latere tijden uitgeſtaan en geleeden, door de zwaare Stormen en hooge Watervloeden, die veele Doorbraaken en Overſtroomingen der Landen veroorzaakt hebben. In den Jaare 1375, op *St. Marcellus* dag of op den dertigſten October, brak de Dijk in *Westfriesland* op verſcheiden plaatzen door, en men hadt in den Jaare 1464 wederom een Doorkraak bij *Wijdenes*. Zedert den Jaare 1502, tot in den Jaare 1670, hadt men hier verſcheide Watervloeden en menigvuldige Doorbraaken, die groote ſchade aan de Dijken en Ingezeetenen toegebragt hebben. De Allerheiligen Vloed van den Jaare 1570, was een der zwaarſte, die, gelijk zij aan geheel Holland en andere Provincien, veele rampen deedt gevoelen, ook op veele Plaatzen zeer ſmartelijk was voor de Ingezeetenen van *Westfriesland*. In den Jaare 1610, wierdt het gevaar en de uiterſte nood aan den Westfrieſchen Dijk geheerd, door de uit-

vinding van Scheepszeilen, met zwaarte van Ankers en Steenen voor den Dijk te haren zinken, en de weggeſcheurde gaten van agteren met Stroo en andere ſtoffen te vullen. In de Tegenwoordige Eeuw, voornaamlijk in de Jaaren 1702, 1717 en 1735, in de Weſtfrieſche Dijk mede wel in groot gevaar geweest en zeer beſchadigd; maar echter gelukkig voor Doorbraaken en het Land voor Overſtrobmingen behoed. Een nieuw gevaar onderging *Weſtfriesland* zedert den Jaare 1731, door het ſchadelijk Zeegewormte, dat het Paalwerk voor de Dijken doorknaagde, en aanleiding gaf, om de Dijkaadje op een anderen voet aan te leggen, door middel van zwaaren Steen aan de Dijken te brengen. Het geene wij hier van elders breeder gezegd hebben, zullen wij thans niet herhaalen. Dit middel is van zeer goede uitwerking bevonden, en men rekent, hier door, de Dijken en het Land alleszins beveiligd; zo dat het nut de ongemeene kosten van dit Werk kan opwegen. Het onderhoud, de herſtelling en verſterking van deezen Dijk heeft den Lande en Ingezeetenen altoos zwaare ſommen gelds gekost; en men heeft opgemaakt, dat de Dijkskosten, zedert honderd jaaren, van den Jaare 1650 tot den Jaare 1749 ingeſlooten, bedraagen.

f 15652209 : 19 : 8

Waar bij nog komt het geene zedert den Jaare 1732 tot 1742, door 's Lands Staaten, tot onderſtand der Weſtfrieſche Dijken verleend, en het geene ten behoeve der Dijkkaadje op Renten genomen is *f* 2304461 : 0 : 8.

te zamen *f* 17956671 : 0 : 0.

Of ruim honderdnegenënzeventig en een halve Tonnen Gouds. Onder de eerstgemelde ſomme, zijn nog niet begreepen de Molengelden, de Hondsbosſche- en Uitwaterende Sluizengelden, noch ook de Wedden, Daggelden en dergelijke bezoldingen.

Het

Het opzigt over de Dijksregeering van *Westfriesland* ſtondt in alouden tijden geheel aan den Baljuw of Kastelein van *Medenblik*; tot dat dezelve in vier Deelen onderſcheiden wierdt; die in den volgenden rang genoemd worden: *Dregterland*, *de vier Noorder-Koggen*, *Geestmer-Ambagt*, *de Schager- en Nieuwdorper-Koggen*. Wanneer deeze verdeeling wierdt ingevoerd, is ons nergens gebleeken; doch men vindt ze reeds bij malkander gemeld in eenen Brief van den Jaare 1299. Het blijkt ook uit andere ſtukken, dat 'er een onderſcheid of verdeeling van Dijkgraaffchappen in *Westfriesland* geweest is. Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN ſtelde, bij Handvest van den veertienden Februarij des Jaars 1400, naar loop van den Hove, eenige order op het verkiezen van Heemraaden uit *Hoogstwouder-Ambagt*, nu *de vier Noorder-Koggen*, en deedt ook het zelfde, ten aanzien van *Dregterland*, bij Handvest van den dertienden Februarij des jaars 1401. Het Ampt van Dijkgraaf ſchijnt egter alleen aan den Baljuw van *Medenblik* gebleeven te zijn, en geduurd te hebben tot den Jaare 1503, wanneer aan *Dregterland* een bijzondere Dijkgraaf vergund is. Deeze verdeelingen worden gemeenlijk Koggen of Ambagten geheeten. In deeze vier Ambagten zijn drie onderſcheidene Dijkgraaf en Heemraadſchappen: het Dijkgraaffchap van *Dregterland*, het Dijkgraaffchap der *vier Noorder-Koggen*, van ouds de *Hoogstwouder-Koggen*, en het Dijkgraaffchap van *Geestmer-Ambagt* met *Schager- en Nieuwdorper-Koggen*. Ieder deezer Dijkgraaffchappen beſtaat in een Dijkgraaf en vier Heemraaden. Hoewel 'er in *Dregterland* twee Dijkgraaven zijn, waar van de een op den voorſlag der Stad *Hoorn*, en de ander op dien van *Enkhuizen*, door 's Lands Staaten, worden aangeſteld; worden zij egter te ſamen als een eenige Dijkgraaf aangemerkt, dewijl zij jaar om jaar het Dijkgraafsampt met het volle bewind bekleeden, volgens eene uitſpraak van den Hove van Holland van den zestienden Julij des Jaars 1640, bij voorraad voor vier jaaren gegeeven; doch aan welke men zich zedert gehouden heeft. De Dijkgraaf der *vier Nooder-Koggen* wordt op den voorſlag van *Medenblik* aangeſteld en houdt aldaar zijn verblijf, volgens Privilegie van Vrouw MARIA VAN BOURGONJE van den

veertienden Maart des Jaars 1476. De Dijkgraaf van *Geestmer-Ambagt* en de *Schager-* en *Nieuwdorper-Koggen* wordt aangeſteld op den voorſlag van de Stad *Alkmaar*.

De Heemraaden worden in *Dregterland* gekooren door den Dijkgraaf, uit eene Nominatie van vier Perſoonen uit ieder der bijzondere Koggen of Onderverdeelingen van *Dregterland*, die door drie der Rijkſten of Uitloggers genoemt, uit ieder Dorp, in elke Kogge worden benoemd. Behalven dat, in de *Ooster-Kogge*, de Heemraad door Burgemeesteren van *Enkhuizen* en *Grootenbroek* wordt verkooren; die, gelijk de andere, door den Dijkgraaf wordt beëedigd, volgens een Handvest van Hertog WILLEM VAN BEYEREN, van den eenëntwintigſten Maart des Jaars 1404, naar den loop van den Hove. Deeze Heemraad van de *Ooster-Kogge* is altijd Preſident. In de *vier Noorder-Koggen* worden de Heemraaden op dezelfde wijze aangeſteld als in *Dregterland*, volgens Privilegie van den Jaare 1400. Van de Heemraaden uit *Geestmer-Ambagt* wordt 'er een aangeſteld uit de Poorterij der Stad *Alkmaar*, en een uit *Warmenhuizen*. Voor de *Schager-Kogge* komt 'er een Heemraad uit *Schagen*, en voor de *Nieuwdorper-Kogge* een uit *Winkel*. Tot de verkiezing van deezen laatſten zijn de Kerkmeesteren van *Winkel* bevoorregt. Dijkgraaf en Heemraaden oeffenen in ieder der bijzondere Dijkgraafſchappen, met betrekking tot het Dijkregt en Polderzaaken, Hoog en Laag Regtsgebied, maaken, met de Waarſchappen van ieder Ambagt, Keuren op het leggen en onderhouden der Dijkaadjen, en doen jaarlijks, doorgaans omtrent half April, een looze beraamipg of voorvinding, zo men die elders noemt, en daar uit een *Petitie* of Eisch van 't geene zij oordeelen in den Zomer te moeten gemaakt of anderszins bekostigd worden. Tot de gemelde Heemraadſchappen behoort ook, behalven Oud-Waardsmannen, Dijkshoofdluiden en andere, een Kollegie van negen Hoofd-Ingelanden; die, ieder in den zijne, door de Waarſchappen gekooren worden, in gevolge van een Verdrag bij voorraad, den dertigſten Julij des Jaars 1650, voor den Hooge Raaden geſlooten. Dit Kollegie wordt door de Dijkgraaven, ieder in zijn bijzonder Kwartier beſchreeven om

den

den Eisch of *Petitie* bij oogbeschouwinge op te neemen; waar naa ten overstaan deezer Hoofd-Ingelanden de Werken, door Dijkgraaf en Heemraaden worden gekeurd, aanbesteed en beschouwd, en zij doen over dezelve, naa het opmaaken, de Naschouw. De groote algemeene Rekeningen der kosten worden jaarlijks, ten overstaan van twee Heeren Kommissarissen uit den Hoogen Raade, aan hun gedaan. In deeze drie Heemraadschappen zijn vijf Sekretarissen. Het Opper-opzigt over den Westfriesschen Zeedijk staat, volgens vernieuwde Resolutien van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, aan Gekommitteerde Raaden in *Westfriesland* en 't Noorderkwartier, waar bij nu nog een Heer uit de Edelen gevoegd wordt; doch die niet verschijnt. Deeze zijn bekend onder den naam van Super-Intendenten van *Dregterland*; hoewel zij ook het opzigt hebben over de Dijken van *Geestmer-Ambagt*, als mede van de *Schager-* en *Nieuwdorper-Koggen*. De Super-Intendenten wierden voor de eerstemaal aangesteld in den Jaare 1677, en jaarlijks wordt hun last, Staatsgewijze, vernieuwd. Over de *vier Noorder-Koggen* zijn zes andere Super-Intendenten uit de zes volgende Steden, *Haarlem*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, die daar toe volgens Resolutie van den zeventienden Julij des Jaars 1732, om des te kundiger te worden, op voorslag der gemelde Steden, voor hun leeven, worden aangesteld. In deezer voegen hebben zo wel Heeren uit het Zuiderkwartier als het Noorderkwartier opzigt tot den Westfriesschen Dijk, gelijk dezelve mede veel gedraagen hebben in de kosten der nieuwe wijze van Dijksverzekering, door middel van Steen.

Het beschrijven of aanstellen deezer Super-Intendenten van de *vier Noorder-Koggen* heeft zijnen grondslag in een Handvest van Keizer MAXIMILIAAN, van den veertienden Februarij des Jaars 1492, wanneer de Stad *Medenblik* tot het beschrijven der bovengemelde Steden gelast wierdt; 't welk naderhand den Dijkgraaf wierdt aanbevolen.

Wij zullen, tot beter begrip, in rang aanteekenen hoe veele Dijkgraaven, Heemraaden, Hoofd-Ingelanden en andere Amptenaaren en Bedienden, in en wegens ieder der Dijk-

graafſchappen, Verdeelingen, Koggen of Ambagten, tot het beſtier van den Westfrieſchen Dijk gemagtigd en aangeſteld worden; waar omtrent wij, tot meerder klaarheid, herhaalen, dat alle de Hoofd-Ingelanden tot het algemeene opzigt van den gantſchen Dijk behooren.

Dregterland, 't welk, volgens eene onderverdeeling, beſtaat in vier Koggen, de *Ooster-Kogge*, *Middel-Kogge*, *Zuider-Kogge* en *Wester-Kogge*, heeft

1 Dijkgraaf, wegens *Hoorn*.

1 Dijkgraaf, wegens *Enkhuizen*.

4 Heemraaden, een uit ieder der gemelde *Dregterlandſche-Koggen*.

21 Waarſchappen, uit de Steden en Dorpen in *Dregterland*.

3 Hoofd-Ingelanden van *Westfriesland* uit de *Dregterlandſche-Koggen*, gemeenlijk aangeſteld voor twee jaaren.

1 Sekretaris.

2 Boden, 2 Houtmeeters, en 2 Steenmeeters, van ieder derzelven 1 te *Hoorn* en 1 te *Enkhuizen*.

De *Vier-Noorder-Koggen*, beſtaande in de *Medenblikker-Kogge*, de *Hoogtwouder-Kogge*, de *Wognummer-Kogge* en de *Middel-Kogge*, hebben

1 Dijkgraaf, te *Medenblik* woonagtig,

4 Heemraaden.

4 Oudwaarſchappen,

4 Dijks-

4 Dijkshoofdluiden, welke Viertallen van Amptenaaren uit ieder der vier Koggen worden aangeteld.

17 Waarſchappen, waar van 1 komt uit het Kollegie van *Medenblik*; de andere 16 zijn gemagtigd uit de Dorpen in deeze Koggen, en ieder in zijn Dorp, Burgemeester of Vroedſchap.

2 Hoofd-Ingelanden.

1 Sekretaris.

1 Bode. 1 Houtmeeter en 1 Steenmeeter.

Geestmer-Ambagt met *Schager-* en *Nieuwdorper-Koggen*, welke twee vesdeelingen één Dijkgraafſchap uit maken, hebben te zamen

1 Dijkgraaf.

4 Heemraaden; waar van 'er 2 uit *Geestmer-Ambagt*, 1 uit de *Nieuwdorper-Kogge* gemagtigd zijn.

9 Waarſchappen, te weeten 5 uit de *Schager-* en 4 uit de *Nieuwdorper-Kogge*.

4 Hoofd-Ingelanden, 2 uit *Geestmer-Ambagt*, 1 uit de *Schager-* en 1 uit de *Nieuwdorper-Kogge*.

2 Penningmeesters, 1 uit *Geestmer-Ambagt*, en 1 uit de *Nieuwdorper-Kogge*.

3 Sekretarisſen, 1 uit *Geestmer-Ambagt*, 1 uit de *Schager-* en 1 uit de *Nieuwdorper-Kogge*.

2 Boden, 1 uit *Geestmer-Ambagt* en 1 uit de *Schager-* en *Nieuwdorper-Kogge*.

Wij hebben de voornaamſte bezigheden der Waardſchappen hier boven kortelijk aangetekend, en zullen die der Oud-Waardſchappen, Dijkshoofdluiden, die in het Ambagt of Dijkgraafſchap van de *Vier-Noorder-Koggen* bijzonderlijk plaats hebben, als mede van Koggemeesters en Molenmeesters, hier nog bijvoegen.

Oud-Waardsmannen, of Oud-Waardſchappen zijn bevoegd tot het ontvangen der Penningen van de Schotgaarders en dezelve weder uit te keeren aan Dijkshoofdluiden, en aan de geenen, aan welke de Koggemeesters hunne opgenomene Penningen ſchuldig zijn. Zij moeten alle gekeurde en gemaakte Werken naagaan, en de bevindingen aan de Super-Intendenten mededeelen, doch hebben geen ſtem in 't Heemraadſchap. In hunne tegenwoordigheid geſchieden vooraf de Rekeningen, welke vervolgens aan de Super-Intendenten worden opengelegd. Over hun beſtier is, op den zeventienden Julij des Jaars 1732, een nieuwe Reſolutie door 's Lands Staaten genomen.

Dijkshoofdluiden zijn Opzigters over 't Werkvolk, zo in tijden van nood, als van de aanbeſteede Werken, inzonderheid de Wiervakken, het inleggen en ſchoonmaaken van Krebbingen; ieder in zijne Kogge. Zij maaken ook met, of ten overſtaan van den Dijkgraaf de looze beraaming der Dijkwerken. Zij worden door de Waardſchappen uit een Drietal verkooren.

De Koggemeesters, die op voorſlag der bijzondere Koggen, zonder benoeming, door de Waardſchappij verkooren worden, moeten de Sluizen bezigtigen, de Wateringen en Slooten doen ſchoon houden, ook hebben zij 't opzigt over gemeene Wegen.

Het werk der Molenmeesters beſtaat voornaamlijk in het opzigt der Molens en Kaden, om dezelve in goeden ſtand te houden. Deeze, zo wel als de Koggemeesters hebben geene onmiddelijke betrekking tot de Bedijking.

Ten aanzien van Hoog Regtsgebied beſtaat het platte Land van *Westfriesland*, 1. in zo genaamde kleine of platte Landſteden, die Stederegt hebben; 2. in Ambagten onder de Jurisdictien van Stemmende Steden; 3. en in de Ambagten onder

der 't Baljuwſchap van de *Nieuwburgen* beſchreeven in Hooge of Vrije Heerlijkheden. De kleine ſteden zijn, *Grootebroek*, *Westwoude*, *Hem*, *Wijdenes*, *Schellinkhout*, *Abbekerk*, *Sijbekarſpel*, *Schagen*, *Barſingerhorn*, *Nieuwdorp* en *Winkel*. De Ambagten, onder 't Regtsgebied der Stemmende Steden, zijn *Zwaag*, *Hauwert*, *Nieuwbokswoude*, *Wognum*, *Watwei*, *Berkhout*, *Avenhorn*, *Grosthuizen*, *Scharwoude*, *Oudendijk*, *Schaardam* en *Oostmijzen*, die alle onder *Hoorn* behooren; *Berkhout*, benevens de Ambagten vervolgens genoemd, worden onder de algemeene benaaming van de Veenhoop begreepen; doch *Beets* en *Schaardam* en de daar vervolgens genoemde Ambagten zijn eigenlijk niet onder 't Dijksbeſtier van *Westfriesland*, maar onder de *Zeevang*. Onder 't Regtsgebied van *Medenblik* zijn *Opperdoes*, *Oostwoude* en *Wervershoof*. De Hooge of Vrije Heerlijkheden zijn *Spanbroek*, *Opmeer*, *Obdam* en *Hensbroek*, *Hoogtwoude* en *Eertswoude*, *Oude Karſpel*, *Haringkarſpel*, *Warmenhuizen*, *Veenhuizen*. Behalven deeze is 'er nog het Regtsgebied van *Valkoog*; waar onder *St. Maarten*, *Eenigenburg*, met *Valkoog* zelve behooren, en 't welk, gelijk ons berigt wordt, ook een Schoutſchap, onmiddelijk van de Graaflijkheid afhangende, genoemd wordt.

WESTGRAFTDYK, een Dorp, in het gedeelte van het Noorderkwartier, het Baljuwſchap van de *Nieuwburgen* genaamd, omtrent twee uuren gaans ten Zuidoosten van de Stad *Alkmaar* gelegen. De Huizen ſtaan, langs eenen Dijk, in de lengte gebouwd. De Kerk der Hervormden wierdt omtrent het midden der jongstwoorgaande Eeuwe gebouwd. Men vindt hier ook eene Vergaderplaats van Doopsgezinden, die thans, in gemeenſchap met die van *Oostgraftdijk*, door eenen Leerling van het Amſterdamſche Kweekſchool bedient worden. Geen geringen luister ontleent het nederig *Westgraftdijk* van de geboorte van den vermaarden BERNARD NIEUWENTYD, welke aldaar het eerſte leevenslicht aanſchouwd heeft.

WESTHEM, een Dorp, in *Friesland*, onder *Westergo*, in de Grietenij *Wijmbritzeradeel*. Onder de achtëntwintig Dorpen dier Grietenije, is *Westhem* het zeventiende in den rang van ſtemminge, en bevat dertien Stemdraagende Plaatzen. Het Dorp ligt tegen den zo genaamden *Hemdijk*, en heeft eenen Hervormden Leeraar gemeen met die van het nabuurig Dorp *Wolſum*. In de Roomſche tijden was hier eene Parochiekerk. In twee hoogten, hier te Lande *Wieren* genaamd, ziet men 'er de Overblijfzels van twee aloude Stinzen, of verſterkte Huizen.

Zie BROUERIUS, *Friſia Illuſtrata*.

WESTHOVEN, een fraai Slot of Kaſteel, op het Zeeuwſche Eiland *Walcheren*, gelegen aan den Grooten Weg, die van *Middelburg* na *Domburg* loopt. Den ſtigter deezes Kaſteels vinden wij niet genoemd, maar alleen vermeld, dat het, in overoude tijden, tot een Luſthuis of Vertrekplaatze der magtige Abten van *Middelburg* gediend heeft. Het Geſtigt ligt binnen wijde en diepe Graften, heeft een zwaaren Toren en dikke muuren, en is van binnen van eene menigte ruime Zaalen en Kamers voorzien. Voorts ontmoet men, in den omtrek, zeer uitgebreide en aangenaame Plantaadjen, meest aangeleid door den Heere VAN KAUWERVE; die ook het agterſte gedeelte van het Slot, uit den bouwvalligen ſtaat, in welken het zich bevondt, genoegzaam heeft herſteld. Niet weinig doet het tot de waarde en aanzien deezes Geſtigts, dat hetzelve, volgens beſluit der Heeren Staaten van *Zeeland*, tot een goed Zeeuwsch onverſterflijk Leen verklaard is. Gedurende de raadpleegingen der gemelde Staaten, in den aanvang der voorgaande Eeuwe, en wel voornaamlijk in den Jaare 1611, over het opzigten van een Doorluchtig School in hun Gewest, kwam *Westhoven*, van wegen de aangenaamheid der ligginge, vooral in aanmerking, om den Zetel der Geleerdheid aldaar te vestigen. Van wegen de

zwa-

zwarigheden, die zich hier tegen aanbooden, verklaarde men zich voor *Middelburg*.

Zie GARQON, *Walcherſche Arkadia*.

WESTINDISCHE MAATSCHAPPY. Hoewel dit eertijds beroemd Genootſchap thans zo goed als vernietigd, immers in deszelfs aloude gedaante niet meer aanweezig is, kunnen wij, egter, niet nalaaten, onzen Leezeren daar van eenig verſlag mede te deelen. Wij verkiezen tot onze ſchets een berigt, ſlaande op den toeſtand, welke nog voor ſlegts weinige jaaren plaats hadt; hier alleen, in 't algemeen, aanmerkende, dat gelijk, zints de Verheffing van het Huis van *Oranje* tot de Erfſtadhouderlijke waardigheid, het Opper-Direkteurſchap aan Prinſe WILLEM DEN IV, zo ook, naa deszelfs afſlijvigheid, het zelfde gezag en aanzien aan den tegenwoordigen Stadhouder, Prinſe WILLEM DEN V, wierdt opgedraagen; voorts, dat, bij de jongst beraamde ſchikkingen, de bijzondere Kamers vernietigd zijn, en het algemeen bewind, in zo verre het Genootſchap nog in weezen is, overgebragt is na *'s Graavenhage*, alwaar de Amptenaars, welke tot het waarneemen van zaaken gebezigd worden, hun verblijf houden. Het Verſlag, wegens de opkomst, den voortgang en de onderſcheidene lotgevallen der Maatſchappije, die inzonderheid opmerking verdienen, luidt aldus.

De Oostindiſche Maatſchappij was nog in haaren eerſten bloei, als men, hier te lande, om het voortzetten van den handel in de Westindiën begon te denken. JOAN VAN OLDENBARNEVELD, Advokaat van *Holland*, arbeidde meer dan iemand aan een Ontwerp, om zijn Vaderland de Weſterſche Schatten, bij die van het Oosten, in den ſchoot te ſtorten. Van tijd tot tijd, wierden 'er, in den *Hage*, bijeenkomſten, tuſschen hem en de Penſionariſen van verſcheiden' Steden, gehouden. En ſchoon 't hem niet gelukte, voor zijnen jammerlijken dood, de Westindiſche Maatſchappij opgeregt te zien, liet 's Lands Overheid, zelfs al bij zijn leeven, niet naa, den Overzeeſchen handel merkelijk te begunſtigen. In

't Jaar

't Jaar 1615, kreeg elk, die eêrlige nieuwe Landen ontdekte, vrijheid, om dezelven, vier jaaren lang, alleen, met uitsluiting van alle anderen, te mogen bewaaren. LE MAIRE en SCHOUTEN, ſtaken daar op, in 't Jaar 1617, uit *Texel* in Zee, zeilden voorbij Kaap *Verd* en de Kaapverdiſche Eilanden, door de Evennagtslijn, en ontdekten, bezuiden de Straat van *Magellaan*, eenen nieuwen doortogt, die, zedert, de Straat van *le Maire* genoemd wierdt. Door deeze Straat, kwamen ze in de Zuidzee, en deeden, in 't Vaderland te rug gekeerd, bij veelen den luſt tot de Vaart op de Westindiën dermaaten opwakkeren, dat men, ſterker dan te vooren, van eene Westindiſche Maatſchappij begon te ſpreeken. WILLEM USSELINKS, een Antwerpſch Koopman, die zich te *Amſterdam* metter woon hadt nedergezet, bedienде zich van de kennis, die hij, onder de Spanjaards verkeerende, van hunne togten na de Westindiën verkreegen hadt, en maakte, met behulp van den Predikant PETRUS PLANCIUS, eene ſchrander' Wiskundige, een Opſtel van Streeken en Vaarten door de Zuidzee, zo volkomen, dat veele Steden en bijzondere Kooplieden lugt op den Westindiſchen handel kreegen.

Even naa het eindigen van het twaalfjaarig Beſtand, in 't Jaar 1621, wierden de zaaken eerst op eenen vasten voet gebragt. Hunne Hoog Mogenden gaven verlof tot het oprigten eener algemeene Westindiſche Maatſchappij; aan welken alleen vrijheid verleend wierdt, om op de Afrikaanſche Kusten, van den *Kreeftskeering* af, tot aan de Kaap *de Goede Hoop*, en in *Amerika*, van 't Zuideinde van *Terraneuf*, tot door de Straaten van *Magellaan* of *Le Maire*, in de Zuidzee, en op de Eilanden, tuſſchen beide gelegen, te handelen. De Maatſchappij kreeg ook verlof, om met de Westindiſche Koningen Verbonden te ſluiten, Schanzen en Sterkten te ſtigten, Volkplantingen op te rigten, Krijgsvolk, onder 't Opperbeleid van de Algemeene Staaten en den Prins VAN ORANJE, aan te neemen, regt te oefenen, tot halsſtraffen toe; en verders alles te doen, wat tot bevordering van haaren handel, in de Landen van haar Oktrooi, ſtrekken kon. De inlaag der nieuwe Maatſchappij wierdt op tweeëntzeventighonderd duizend Guldens bepaald. Elk, die 'er twaalfhonderd

derd Guldens aandeel in hadt, kreeg regt, om tot de verkiezing van eenen Bewindhebber te ſtemmen. De beſtiering der Maatſchappije wierdt bijna op gelijken voet als die der Oostindiſche gebragt. Men verdeelde het bewind in vijf Kamers, zijnde die van *Amſterdam*, van *Zeeland*, van *de Maaze*, van *Noordholland*, en van *Stad en Lande*. In de Kamer *Amſterdam* wierden vooreerst twintig Bewindhebbers, met den naam van Direkteurs of Beſtierders, aangeſteld. De andere Kamers verkooren ook een tamelijk getal van Beſtierders. Men regtte daarenboven eene Kamer van Negentienen op, in welke altijd één of meer Leeden uit de Vergadering van Hunne Hoog Mogenden afgevaardigd wierden.

De Algemeene Staaten vereerden der Maatſchappije drie kloeke Oorlogſchepen, welken, nevens de Schepen die zij zelve hadt uitgerust, gevoegd zijnde, onder L'HERMITE en WILLEKENS, na de Westindiën gezonden wierden. L'HERMITE hadt het op *Peru*; WILLEKENS op *Brazil* gemunt. Beide ſtaken ze, in 't Jaar 1623, in Zee. L'HERMITE hieldt de Streek van LE MAIRE, en Kaap *Hoorn* voorbij gezeild hebbende, wierp hij 't Anker in eene Baai, aan welke men zedert den naam van *Naſſaus Baai* gegeeven heeft: Hier voorzag hij zich van eenige ververſching, en kwam, met een gedeelte van zijne Vloot, in de Zuidzee. Hij hadt last, om de Spaanſche Vloot in *Peru* aan te tasten. Doch vernemende, dat die, weinige dagen te vooren, reeds vertrokken was, beſloot hij een Galjoen en eenige Vaartuigen aan te vallen, die, in de Haven van *Lima*, gebleeven waren. De aanval was hevig, doch liep niet naar wensch af. Al wat L'HERMITE op deezen togt verrigtte, beſtondt in 't verbranden van eenige Spaanſche Schepen en het berooven van *Guajaquil* in *Peru*. Zijne Vloot, haaren weg voorbij de *Dieven* Eilanden neemende, kwam, in 't Jaar 1625, in 't Vaderland te rug. WILLEKENS was gelukkiger. In de *Allerheiligen Baai* voet aan land gezet hebbende, overmeesterde hij *Sant Salvador*, Hoofdſtad van eene Landvoogdije in *Brazil*, en eenige naastgelegene Sterkten. VAN DORT bleef Gouverneur van *Sant Salvador*, en nam acht Spaanſche Schepen, die, onbewust van 't overgaan der Stad, van hem, door 't laaten waaien der

der Spaanſche Vlagge; verbijsterd waren. In 't Jaar 1625, wierdt *Sant Salvador* wederom verlooren; doch deeze ſchade, naa drie jaaren, rijkelijk geboet, door het veroveren der Zilvervloot, van welke de Zeevoogd PIETER PIETERSZOON HEIN zich, op de Kust van *Florida*, meester maakte. Hij kwam 'er, in 't begin van 't Jaar 1628, behouden mede in *Holland*. De buit beſtondt uit zeven Millioenen en tweehonderd duizend Guldens aan Zilver, drie Millioenen en zeshonderd duizend Guldens aan Koopmanſchappen, en vier Millioenen aan Oorlogs- en Scheepsbehoeften. De voordeelen, te vooren door de Maatſchappij in de Westindiën behaald, hadden haar bewoogen, om zwaare uitdeelingen te doen. Hier door zouden, dagt men, de Aktien in waarde rijzen. Ook wilde men voor de Oostindiſche Maatſchappij niet wijken. Men hadt al tot twintig en vijftentwintig ten honderd uitgedeeld. Doch nu de Zilvervloot der Maatſchappije in handen viel, deelde zij vijftig ten honderd uit. Naa het verlies van *Sant Salvador*, hadt men zich der zwaare uitdeelingen al beginnen te beklaagen, en men was genoodzaakt geweest, eenen nieuwen inlaag van de Deelgenooten te verzoeken. Schepen, Huizen, Sterkten, Krijgsvolk, ſleepten onmoemlijke Schatten weg. De Hoofdſom der Maatſchappije wies aan tot honderdëntachtig Tonnen Gouds; en de Bewindhebbers beſlooten, van den nieuwen inlaag niet meer dan 't Land toen gaf, te weeten zes ten honderd Rente in 't jaar te betaalen. In 't Jaar 1630, wierdt 'er wederom eene aanzienlijke Vloot, onder den Admiraal LONK, na *Braſil* gezonden. Zij maakten zich meester van verſcheidene Landvoogdijen in dat Gewest, 't geene het aanzien der Maatſchappije ſterk deedt toe neemen. Daarenboven viel haar het welgelegen Eiland *Curaçao* in handen. Ondertuſſchen rustten de Spanjaards eene nieuwe Vloot uit, die, onder 't beleid van den Admiraal TOLEDO, in Zee gezonden wierdt, en vrij wat ſchade aan de Eilanden, Sterkten en Schepen der Maatſchappije deedt. Zij vondt midlerwijl goed de Landvoogdij van *Brazil*, en het beſtier over haare Legers in Westindien op te draagen aan Graave JAN MAURITS VAN NASSAU, Bloedverwant van Prins FREDRIK HENRIK. Hij trok met omtrent drie-

drieduizend Man, uitgelezen Volk, na *Brazil*. Hij oorlogde voorſpoediglijk. ARTISCHOFSKY, een Edelman, die om Socinianerij uit *Poolen* geweeken was, overmeesterde, aan 't hoofd van een gedeelte van MAURITS Leger, verſcheidene Steden, en wierdt van de Maatſchappij met eenen Gedenkpenning beſchonken. MAURITS zelf nam *Openeda* in, en ſtigtte, zes mijlen van die Stad, op eene Rots in Zee, eene Sterkte, die naar hem genoemd wierdt. Vervolgens zondt hij, in 't jaar 1638, eenige Schepen na de Noordwestkust van *Afrika*, om het Kaſteel *St. George Del Mina*, in *Guinée*, te bemagtigen; dat naar wensch gelukte. De Portugeezen, *Spanje* afgezworen, en den Hertog van *Bragance*, wiens Naazaaten nog op den Troon zitten, tot hunnen Koning gekooren hebbende, ſlooten, in 't jaar 1641, een tienjaarig Beſtand met den Staat, en leefden eenigen tijd in *Brazil* met de Nederlanders in grooten eendragt. MAURITS, die toen minder werk hadt, en de Westindiſche lugt moede was, beſloot na huis te keeren. Hij kwam, in 't Jaar 1644, met eene rijkgelaadene Vloot in *Holland*, en wierdt door de Maatſchappij, met duure betuigingen van dankbaarheid, van zijn gewigtig Ampt ontſlaagen. De Portugeezen, beſpeurende, dat een groot deel van 't Nederlandsch Krijgsvolk met MAURITS na 't Vaderland gekeerd was, begonnen de ooren op te ſteeken, en op 't herneemen van *Brazil* te denken. Voor 't ſchenden van 't Beſtand was hun, van 's Pauſen wegen, door de Jezuiten, aflaat beloofd. Verraad en geweld dienden hun beide; en eenige Hollanders waren ſchelmsch genoeg, om verſcheidene Steden der Maatſchappije aan de Portugeezen te verkoopen. Die ſnoode handel en eenige Krijgsverrigtingen van weinig belang, wierden, in 't Jaar 1646, ven eenen openbaaren Oorlog gevolgd. Men zondt eene Vloot van tweeenvijftig Schepen na *Brazil*; doch de Portugeezen en anderen wisten, door ſlinkſche Konſtenaarijen, te weeg te brengen, dat 'er niets mede wierdt uitgeregt. 't Leedt, met één woord, pas tien jaaren, of de Maatſchappij was gantsch *Brazil* kwijt. *Nieuw Nederland*, dat in 't Jaar 1657 ontdekt wierdt, bragt al te weinig toe, om het verlies van *Brazil* te boeten. Eenige jaaren daar naa, namen

de

de Engelſchen de Sterkten der Maatſchappije op het Eiland *Coederede* in; en vervolgens den ſteven na *Guinée* wendende, dreigden ze 't Kaſteel *Del Mina* en de gantſche Goudkust te bemagtigen. Dit zou een doodſteek in 't hart der Maatſchappije geweest zijn; doch de Algemeene Staaten voorzagen 'er in, en zonden DE RUITER terſtond met twaalf Schepen na de Westindien. Hij overmeesterde, in 't Jaar 1665, de Sterkte *Amſterdam* aan het Dorp *Klein Kormantijn*, en bragt de Engelſchen met de Wapenen tot reden. Evenwel overmeesterden zij zedert *Nieuw Nederland*, dat zij *Nieuw Engeland* noemden. De Franſchen behaalden ook eenige voordeelen in *Zuid-Amerika*, en benamen, in 't Jaar 1676, der Maatſchappij het Eiland *Tabago*.

Zo zwaare verliezen hadden de Maatſchappij reeds jaaren agter een doen zukkelen. De uitdeelingen waren agter gebleeven, en 't gereed geld aan Sterkten, Krijgsvolk, enz. geſpild. De Deelgenooten verlooren den lust, om den handel te vervolgen. Het Oktrooi der Maatſchappije was met het Jaar 1671 ten einde geloopen; en de Algemeene Staaten, ziende, hoe alles agter uit liep, vonden niet goed hetzelve te vernieuwen; maar vernietigden de oude Maatſchappij, en rigtten eene nieuwe op. De oude Maatſchappij bevondt zich belast met eene ſchuld van omtrent zes Millioenen aan geleende Penningen, van welke zij, t'eenemaal buiten ſtaat zijnde om dezelve af te doen, in zo verre ontheeven wierdt, dat de ſchuld op dertig ten honderd wierdt gewaardeerd, waar van de oude Maatſchappij vier ten honderd in 't jaar Intrest zou betaalen. De Hoofdſommen der Deelgenooten wierden op vijftien ten honderd gebragt. Tot het voldoen der Intresten wierden de Penningen geſchikt, die gemaakt zouden worden van 't geene de nieuwe Maatſchappij van de oude over nam; als mede 't geene de oude Maatſchappij nog van den Koning van *Portugal* te vorderen hadt; en zo dit nog niet toe mogt reiken, zouden de Rekognitiegelden, die de nieuwe Maatſchappij van tijd tot tijd invorderde, daar voor verbonden zijn. Verders was de nieuwe Maatſchappij in geenen deele voor de ſchulden der oude aanſprakelijk. Zij kreeg regt, om alleen te mogen handelen, langs de Kusten

van

van *Afrika* van den *Kreeftskeering* af, tot op dertig graaden bezuiden den *Evennagtslijn*, en op alle de tusschen beide gelegene Eilanden, als mede op *Isequebo* en andere Plaatzen, aan de Kust van *Amerika* gelegen, en bijzonderlijk op het Eiland *Curaçao*. De vaart op alle andere Plaatzen, bij het voorig Oktrooi aan de oude Maatschappij alleen vergund, wierdt nu voor alle Ingezeetenen van den Staat opengesteld; onder beding nogtans, dat, indien de Oostindische of nieuwe Westindische Maatschappij, zich, voor anderen, in 't bezit van eenige Plaatzen, buiten 't Oktrooi, stelden; zij de vaart daar op alleen behouden zouden, zo lang zij in 't bezit bleeven. De Hoofdsom der nieuwe Maatschappij bestondt uit de verminderde Hoofdsommen der oude Deelgenooten en Schuldeischers. Ieder Deelgenoot moest 'er nog vier, en ieder Schuldeischer acht ten honderd bijvoegen: door welke schikking de Maatschappij, in de Jaaren 1674, 1675 en 1676, honderd en twintig duizend Guldens in gereeden geld ontving, die met het geen de Schuldeischers hebben moesten, eene Hoofdsom van omtrent zesmaalhonderd en dertig duizend Guldens uitmaakten. De Westindische Maatschappij, dus wederom in staat gesteld, is lang in staat gebleeven, schoon haar handel en voordeelen, bij die der Oostindische Maatschappij, op verre na, niet te vergelijken zijn. Haar Oktrooi, dat met het jaar 1700 ten einde liep, wierdt toen, voor dertig jaaren, en in 't jaar 1730 voor nog dertig jaaren verlengd, die met het einde van 't Jaar 1760 zouden verstreeken zijn. Bij deeze laatste vernieuwing, wierdt de Vaart en Slaavenhandel op de Afrikaansche Kusten, onder zekere voorwaarden, voor elk opengesteld. Alleenlijk wierdt hier eene Streek van zestig mijlen, van de Kaap *Apollonia* tot aan *Ria de la Volta*, van uitgezonderd. Doch in den Jaare 1734, wierdt aan de Onderdaanen van den Staat ook vrijheid gegeeven, om op deeze streek van zestig mijlen, gedurende den tijd van twintig jaaren, te handelen. De schepen, die van bijzondere Handelaars na de Afrikaansche Kusten gezonden worden, mogen niet langer dan honderdentwintig voeten zijn. Men mag 'er met geene Fluitschepen op vaaren. De schepen betalen voor rekognitie aan de Maat-

ſchappij, naar dat ze groot zijn. Een ſchip van zeventig voet over ſteven en daar onder, dat op vijfëntveertig Lasten geſteld wordt, betaald drieduizend Guldens. Grootere ſchepen betaalen van de eerſte vijfëntveertig Lasten ook drieduizend Guldens, en van de overigen, zestig Guldens ieder Last. Met het betaalen van deeze Rekognitie zijn de ſchepen vrij van alle inkomende en uitgaande regten. Zij mogen de in *Afrika* gekogte Slaaven vrij op *Curaçao* en verdere Plaatzen in *Amerika* verkopen, uitgezonderd in *Suriname*, *Iſaquebo* en *Berbice*, alwaar de Maatſchappij alleen den Slavenhandel drijft.

De Westindiſche Maatſchappij is in vijf Kamers verdeeld; *Amſterdam*, *Zeeland*, *de Maas*, het *Noorderkwartier* en *Groningen en Ommelanden*. *Amſterdam* beſtiert vier negende deelen der Maatſchappije, *Zeeland* twee negende, en de andere drie Kamers ieder één negende deel. Bij het opregten der nieuwe Maatſchappije, behielden de Provinciën en Steden, daar geene Kamers zijn, het regt, om zo veele Bewindhebbers aan te ſtellen, als zij in de oude Maatſchappij gehad hadden: en ieder Provincie, die honderdduizend Guldens inlag, kreeg insgelijks het regt, om eenen Bewindhebber aan te ſtellen. De Bewindhebbers behouden hun Ampt al hun leven. Zo 'er een Bewindhebbers plaats openvalt, worden 'er door de overige Bewindhebbers en Hoofddeelgenooten, drie Hoofddeelgenooten benoemd, uit welken, de Overheden der Steden of de Afgevaardigden der Staaten eenen, tot Bewindhebber kiezen. Niemand mag te gelijk Bewindhebber der Oost- en Westindiſche Maatſchappijen zijn. Een Hoofddeelgenoot ter Kamer *Amſterdam* moet ten minſten vierduizend tweehonderd Guldens aandeel in de Maatſchappij hebben. In de drie volgende Kamers, kan men met achtëntwintighonderd Guldens beſtaan. Het aandeel, dat men ter Kamer van *Stad en Lande* hebben moet, om een Hoofddeelgenoot te zijn, is aan de bepaalingen van de Staaten dier Provincie overgelaaten. De Hoofddeelgenooten hebben regt om, in ieder Kamer, eenen Bewindhebber, op eigen gezag aan te ſtellen, dien zij ook wederom afzetten konnen. Zij benoemen, daarenboven, in de drie vereenigde Kamers, eenen

eenen Presidént, Vice-Presidént en eenige andére Leden van hun Kollegie.

De Kamer *Amsterdam* bestaat tegenwoordig uit zeventien Bewindhebbers; tien van wegens die Stad; drie uit de Steden *Haarlem*, *Leiden* en *Gouda*, en vier uit de Provincien *Gelderland*, *Utrecht*, *Friesland* en *Overijssel*. De Bewindhebbers, uit de bijzondere Provincien en Steden, worden, naar 't goedvinden van hunne Meesters, verwisseld. De Hoofddeelgenooten hebben bij deeze Kamer eenen Presidént, eenen Vice-Presidént, twee Rekenmeesters en eenen Scriba of Schrijver. Ook onthoudt zich te *Amsterdam* een Advokaat der algemeene Maatschappij.

De Kamer *Zeeland* wordt door elf Bewindhebbers bestierd, onder welken 'er één is, van wegen de Hoofddeelgenooten. Deezen hebben 'er ook eenen Presidént, eenen Vice-Presidént, vier Rekenmeesters, onder welken 'er twee wegens *Vlissingen* en *Veere* zijn, en eenen Scriba.

De Kamer op *de Maase* bestaat uit zeven Bewindhebbers, eenen der Hoofddeelgenooten daar onder begreepen. 't Kollegie der Hoofddeelgenooten heeft hier ook zijnen Presidént, Vice-Presidént, twee Rekenmeesters en eenen Scriba.

De Kamer van 't *Noorderkwartier* wordt tegenwoordig door negen Bewindhebbers bestierd; twee wegens *Hoorn*, twee wegens *Enkhuizen*, twee wegens *Alkmaar*, één wegens *Edam*, één wegens *Monnikendam* en één wegens *Medenblik*.

De Kamer van *Stad en Lande* heeft nu zeven Bewindhebbers, die alleenlijk om de veertien dagen des Donderdags 's middags ten één uur, te *Groningen*, bijeen koomen.

De Wedde der Bewindhebberen met malkanderen is op tien ten honderd, van de uitdeeling, die zij doen, bepaald, mids dat die tien ten honderd niet boven de zestig duizend Guldens beloopen. De Rekenmeesters en Hoofddeelgenooten genieten twee derden deelen van 't geene een Bewindhebber geniet. De Kamer van *Stad en Lande* trekt een negende deel van de gemelde tien ten honderd, dat, volgens het goedvinden van de Staten dier Provincie, verdeeld wordt.

De gewigtigſte zaaken der Maatſchappije worden door de Vergadering van Tienen afgedaan. Zij beſluit, hoe veele ſchepen men zenden zal en werwaards. Deeze Vergadering beſtaat uit vier Bewindhebbers van *Amſterdam*, twee van *Zeeland*, één van *de Maaze*, één uit het *Noorderkwartier*, één van *Stad en Lande* en één Lid uit de Vergadering der Algemeene Staaten. Zo 'er verſchil in de Kamer van Tienen valt, en hetzelve niet bij overſtemming afgedaan wordt, moet het aan de uitſpraak van Hunne Hoog Mogenden verbleeven worden. De Hoofddeelgenooten mogen hunnen Bewindhebber ter Kamer *Amſterdam*, onder de vier Amſterdamſchen, en hunnen Bewindhebber ter Kamer *Zeeland*, onder de twee Zeeuwſche Bewindhebbers in de Vergadering van Tienen zenden, en elk eenen Rekenmeester toevoegen, om hun met zijnen raad te dienen. De Bewindhebber en Rekenmeester der Hoofddeelgenooten van *Amſterdam* zijn gehouden, den Hoofddeelgenooten van het *Noorderkwartier* en van *Stad en Lande*, en de Bewindhebber en Rekenmeester der Hoofddeelgenooten van *Zeeland*, den Hoofddeelgenooten van *de Maaze* kennis te geeven van het geene ter Vergadering van Tienen verhandeld is; zo verre het hun medegedeeld mag worden. De Vergadering van Tienen wordt, beurt om beurt, nu zes jaaren te *Amſterdam*, en dan twee jaaren te *Middelburg* in *Zeeland* gehouden. De Bewindhebbers der Weſtindiſche, voeren zo wel als die der Oostindiſche Maatſchappij, den titel van *Edele Heeren*.

De Weſtindiſche Maatſchappij bezit tegenwoordig eenige Plaatzen van aangelegenheid, in *Afrika* en *Amerika*. In *Afrika* heeft zij twee voornaame Sterkten op de Guineeſche Goudkust, *Del Mina*, of *St. George del Mina* en *Naſſau*, nevens eenige anderen van minder aangelegenheid. In *Amerika* bezit zij *Curaçao*. *St. Euſtatius* en eenige andere kleine Eilandjes, benevens de Volkplanting *Iſequebo*. Van de Volkplanting *Suriname* bezit de Maatſchappij niet meer dan een derde gedeelte, gelijk elders reeds door ons is aangemerkt. Op alle deeze plaatzen heeft de Maatſchappij Gouverneurs, Bevelhebbers en Beſtierders van haa-

ren

ren Handel aangeſteld, en de Regeering is 'er bijna op gelijke wijze als in Oostindiën, geſchikt.

Guinée is een groot Landſchap, in 't Noordwesten van *Afrika*; dat ten Noorden aan *Nigritie*, ten Oosten aan *Abisſine*, en ten Zuiden aan het Land der Kaffers grenst. Men verdeelde het in *Opper-* en *Neder-Guinée*. *Neder-Guinée* is bij den naam van *Kongo* bekend. In *Opper-Guinée* heeft men, behalven de Koningrijken *Juda*, *Ardres* en *Benin*, de *Goud-*, *Tand-* en *Slaavenkust*, alwaar de voornaamſte handel gedreeven wordt. De Europeanen hebben zich, langs de Goudkust, nedergezet. De twee voornaamſte Vestingen, die 'er de Westindiſche Maatſchappij heeft, hebben wij reeds genoemd. De Vesting *St. George del Mina* heeft vier Batterijen van binnen, en één in het Bultenwerk. Zij is op eene Rots gebouwd, en van twee Graften voorzien, welken met Regenwater gevuld zyn. Bij de Vesting is een klein Vlek, dat den naam van *Mina* voert. De Sterkte *Nasſau*, die zomtijds ook wel *Moure*, naar een nabij gelegen Vlek, genoemd wordt, legt beoosten *Del Mina*. Zij is omtrent vierkant; doch van vooren wat breeder dan van agteren gebouwd. De verdere Sterkten en Handelplaatzen der Maatſchappije zijn 't Fort *St. Antoni* te *Axim*, *Hollandia* bij *Pocqueſoe*, *Dorothea* te *Akoda*, *Bateſtein* te *Boutry*, *Witſen* bij *Tokorari*, *Oranje* te *Sakonde*, *St. Sebastiaan* te *Chama*, *Vredenburg* te *Kommanie*, *Koenraadsburg* te *St. Jago*, *Amſterdam* bij *Kormantijn*, *Lijdzaamheid* te *Apam*, *de Goede Hoop* te *Berkoe*, en *Crevecoeur* te *Akra*. De voornaamſte Koopmanſchappen, die de Maatſchappij van *Guinée* brengt, zijn Goud, zo wel in Staaven als Stofgoud, en Olifantstanden. Zij drijft, langs deeze Kusten, daarenboven ſterken handel in Slaaven, die na *Amerika* gevoerd, en aldaar aan de Spanjaards en Portugeezen verhandeld, of in de Nederlandſche Volkplantingen gebruikt worden. Men betaalt van zestig tot tachtig Guldens, en zomtijds meer voor een Neger, die van achttien tot dertig jaaren oud is. Doch deeze betaaling geſchiedt in Koopmanſchappen, die daar te Lande getrokken zijn, als Yzer, Spijkers, Linnen, Papier, Koperen Ketels en Bekkens, en Brandewijn of andere ſterke

dranken, daar de Negers zeer graag naa zijn. Ingevolge van het laatste Oktrooi der Maatschappije, is zij gehouden, zo lang dat Oktrooi duurt, jaarlijks ten minsten tweeduizend vijfhonderd Slaaven op *Suriname* te leveren, en die daar, bij openbaare opvellinge, aan den meestbiedenden te doen verkoopen. Het Goud van *Axim* wordt voor het fijnste gehouden. Het is van tweeëntwintig en drieentwintig Karaaten. Dat van *Fetu* valt het grofst. Tot den handel van het Stofgoud, wordt meer dan gemeene bekwaamheid vereischt. De Mooren doen 'er kleine Stukjes Koper onder, die zij *Quaquara* noemen. Zomtijds smelten ze dezelven wel onder het Stofgoud, wanneer de vervalschinge nog moeijelijker te merken is. De Maatschappij heeft hier een Meester Bergwerker aangesteld, die vier knegts onder zich heeft, om Mijnen te ontdekken en in dezelven te arbeiden. De Tandenkust levert de schoonste Olifantstanden van gantsch *Afrika* uit; en 't is niet ongemeen Tanden aan te treffen, die tweehonderd ponden haalen konnen. Men weet, dat de Olifantstanden het Ivoor zijn, dat tot veelerlei gebruik dient. De Maatschappij laat hier te Lande de Tanden van gelijke zwaarte bij malkanderen schieten, en veilt ze bij koopen van omtrent zeshonderd ponden op.

De Regeering der Guineesche Kust, zo verre de Maatschappij zich op dezelve gevestigd heeft, wordt door haar toevertrouwd aan eenen Direkteur-Generaal, die den titel van Zijne Edelheid voert, en wien men eenen Raad, bestaande uit den Fiskaal, de Opper-Kooplieden, en zomtijds nog één of twee Persoonen meer heeft toegevoegd. De Regt- en Regeeringszaaken worden bij deezen Raad afgedaan, in welken egter de Direkteur het meeste gezag heeft. De Bedienden, welken de Maatschappij hier heeft, zijn eenige Opper- en Onder-Kommizen of Kooplieden, Adsistenten en Boekhouders. Ook is 'er een Pakhuismeester-Generaal. Een Predikant is 'er aan het Kasteel *St. George del Mina*, die rang heeft naast den Direkteur-Generaal.

Ca-

Curaçao; een Eiland, in de Noordzee, benoorden *Terra Firma* en het Landschap *Venezuela* gelegen, is niet grooter dan tien mijlen in de lengte, en omtrent vijf in de breedte. Men heeft 'er twee Havens. De voornaamste is aan de Zuidoostzijde van het Eiland, daar eene braave Stad en eene sterke Vesting bij gestigt is. Men heeft op *Curaçao* eenige Suikerplantaadjen aangelegd. Doch dat Eiland is min te waardeeren, om het geene het uitlevert, dan om dat het zeer bekwaam is, om van daar met de Spanjaards, langs de vaste Kust, te handelen. Men zendt 'er jaarlijks verscheidene schepen heen, die 'er verscheidenerlei Lijwaaten, Wollen en Zijden Stoffen, Specerijen, Kanten, Passementen, Touwwerk, Buskruid en veelerlei andere goederen na toe voeren. Zij brengen Goud, gemunt Zilver, Cacao, Huiden, Indigo, Verwhout, Suiker, Tabak, Schildpad of Karet en veelerlei andere Waaren wederom te rug. Men heeft eene Gereformeerde Kerk op *Curaçao*, die van éénen Predikant wordt bediend. De Gouverneur van *Curaçao* en de onderhoorige Eilandjes voert den titel van *Edelen Agtbaaren Heer*. Hij zit voor in den Raad, die uit acht Persoonen, behalven den Fiskaal en Sekretaris, bestaat. Men heeft vijf Kommissarissen van kleine zaaken op *Curaçao*. Het Krijgsvolk staat 'er onder eenen Kapitein-Luitenant. Ook heeft men 'er eene Burger-Kompagnie. De Maatschappij houdt eenen Faktoor op de vaste Kust aan de Baai van *Curaques*. Zij heeft haare Kommandeurs op de Sterken *Beekenburg* en *Juan Pedro*, en op de Eilanden *Bon...ra* en *Eurobea*, ter wederzijde van *Curaçao* gelegen.

St. Eustatius is één van de Voor-Eilanden van *Amerika*, ten Noordwesten van 't *St. Kristoffel*, en ten Zuidoosten van het Eiland *Saba* gelegen. Men getuigt, dat het niet boven vijf mijlen in den omtrek haalen kan. Het gantsche Eiland is eigentlijk niet anders dan een Berg, die zich in 't midden, in de gedaante van een Suikerbrood, verheft. De Maatschappij heeft 'er eene Sterkte laaten bouwen. Ook is 'er ééne Gereformeerde Kerk, die van éénen Predikant wordt bediend. Men plant 'er veel Suiker en Tabak. Ook worden 'er gedroogde Huiden van daan gehaald. De Maatschappij

verhuurt haare Plantaadjen op dat Eiland, voor een zeker getal van jaaren, aan bijzondere Handelaars. De goederen, die men 'er heenen zendt, zijn de zelfden, als die na *Curaçao* en elders gebragt worden.

Iſequebo is eene Volkplanting aan eene Rivier van den zelfden naam, in het Landſchap *Guiana*, in *Zuid-Amerika*. De Maatſchappij, die dezelve aangelegd heeft, moedigde voor veele jaaren een iegelijk aan, om zich aldaar met-ter woon neder te zetten, en Suiker te planten: en zedert heeft men 'er ook Suiker van daan gebragt. Die op zijn eigen kosten landwaards in trekken wil, om Mijnen te ontdekken, kan deswegen onderrigting, bij de bijzondere Kamers der Westindiſche Maatſchappije, bekoomen. Op *Iſequebo* is eene Gereformeerde Kerk, die van éénen Predikant wordt bedient.

Schoon de Maatſchappij ook nog eenige Schepen voor haare eigene Rekening na *Afrika* en *Amerika* zendt, trekt zij egter haar meeste voordeel van de Rekognitiegelden, die haar van de bijzondere Handelaars betaald worden. Zedert dat de handel op *Afrika* opengeſteld is, worden alle de Plaatzen, die de Maatſchappij bezit, van bijzondere Koopvaarders bezogt. Voor veele jaaren, heeft de Maatſchappij ſchepen ter Walvischvangst uitgezonden, op de hoogte van omtrent tweeëndertig of drieendertig graaden, Zuiderbreedte. Hier onthoudt zich veel Walvisch; doch hij valt zo klein, dat men 'er wel zestig ſtuks in een ſchip kan laaden. De Maatſchappij heeft, egter, zedert deeze onderneeming geſtaakt, alzo de voordeelen de kosten niet konden goed maaken.

De Maatſchappij doet geene geregelde jaarlijkſche uitdeeling aan de Houders der Aktien. Zomtijds verloopen 'er wel twee of drie jaaren, eer zij iets uitdeelt. De uitdeeling, die zij, zedert haare vernieuwing, tot nu toe, gedaan heeft, kan door een niet veel boven twee en een half ten honderd jaarlijks haalen. Deeze geringe uitdeeling en eenige andere toevallen, hebben de waarde van haare Aktien merkelijk doen minderen; zo dat men zedert eenigen tijd nog geen veertig voor ieder honderd Guldens van de Hoofdſom maaken kan.

Om

Om de waarde der Aktien te doen rijzen, wendt de Maatschappij poogingen aan, om de zelve vrij van Verpondingen te doen verklaaren.

WESTKAMP, (*Huis te*) eene Lustplaats, gelegen buiten *'s Graavenhage*, aan den *Loosduinschen weg*, niet verre van het Dorp *Loosduinen*. Niet ongaarne zullen zommigen onzer Leezeren dit aloud Gestigt hier vermeld vinden, nae dat wij hun berigt hebben, dat het, weleer, de eigendom was van den vermaarden 's Lands Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, en dat de werkzaame man zich dikmaals daar heen begaf, om zich van zijne uitgebreide en hoofdbreekende Staatszorgen te verpoozen. Minder uitgebreidheid, evenwel, hadden, ten tijde des doorluchtigen Staatsmans, de plantsoentjen, dan zij naderhand bekwamen, zints de Heer Mr. JOHAN SCHUILENBURG, Raad en Griffier van den Raad der Domeinen van wijlen Prinse WILLEM DEN III, mitsgaders Raad en Burgemeester van *Haarlem*, daar van de eigenaar was geworden. Deeze deedt de Plantsoentjen, met veel smaaks, verder uitbreiden, en aan den weg eene pragtige Salon, of Speelhuis bouwen. Doch, nae het overlijden van dien Heere, is de Salon afgebroken, en de beplanting tot aan de voorgaande uitgestrektheid uitgeroeid.

WESTKAPELLE, eene aloude, eertijds vermaarde, doch nu meest vervallene Stad in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, thans gerekend onder de drie, dus genaamde, *smalle* Steden van dat Eiland, om dat zij geene Wallen en Poorten heeft. *Westkapelle* ligt op den Westlijkſten Uithoek van het Eiland. Van de vroege aanweezigheid der Plaatze getuigt het bedrijf van den H. WILLEBRORDUS, den Apostel der Nederlanden, zangaande welken verhaald wordt, dat hij, in den Jaare 694, aldaar heeft verbroken het beeld van den Heidensche Afgod HERKULES, die aldaar, door de nog Heidensche landzaaten, godsdienstiglijk vereerd wierdt. Van den eigentlijken tijd, op welken *Westkapelle* tot eene Stad wierdt verheven, ontmoet men geen vast bescheid. Dat zulks al vroeg geschied is, blijkt uit het zeggen van REIGERSBERGE, die haar

de *principaalſte oudſte Zeeſtad van Zeeland* noemt; als mede uit zeekeren Brief, in den Jaare 1223, door Graaf FLORIS gegeeven, bij welken verſcheiden Keuren en Vrijheden, tot bevordering van Koophandel en Scheepvaart, verleend wierden. Boven gewaagden wij van het verbrijzelen van een *Herkulesbeeld* te *Weſtkapelle*. Het verhaal ontvangt eenige geloofwaardigheid, uit hetgeen men berigt vindt aangaande eenen Steen, in den Jaare 1514 aldaar gevonden, volgens het Opſchrift, aan HERCULES MAGUSANUS toegewijd, en, zedert, in een Pilaar der Kerke, meer dan een Mans lengte boven den vloer, gemetzeld. Volgens BEKANUS, waren, in zijnen leeftijd, nog voorhanden de puinhoopen van eenen Tempel, eertijds aan den meergenoemden Heidenſchen God gewijd. *Weſtkapelle* genoot, eertijds, merkelijken bloei en rijkdom, zo door dezelfs uitgebreiden Koophandel, als door de Viſſcherij. Het getal van Haringbuizen, die 'er eertijds toegeruſt wierden, en in Zee ſtaken, vinden wij op zesëndertig begroot. Behalven andere rampen, deedt vooral de indringende Zee dien welvaart verloopen. Meermaalen moesten de Stedelingen te rug wijken, om zich tegen de woede der golven te beveiligen. Voor meer dan driehonderd jaaren moest de Kerk landwaarts verplaats worden. Van hier, dat de grond, die weleer van het aloude *Weſtkapelle* wierdt beſlagen, thans onder de golven ligt begraaven. Bij SMALLEGANGE ontmoeten wij de volgende aanteekening, wegens de lotverwisſelingen deezer Stede. „ Het groodſte quaadt (dus „ ſchrijft hij) en den elendigen ſtaat, daar Weſtkappel noch „ onder blijft zuchten, heeft de Zee dat aangebragt, die „ zijne Duinen en Dijken met der tijdt zoo afgenomen en „ verwoest heeft, dat de Ingezetenen meermaal hebben „ moeten verplaatzen, niet tegenſtaande allen vlijt en onuit„ ſprekelijke kosten, tegen den oploop van het Zeewater, „ alhier altijdt aangewend, bij die van Walcheren, als zijnde „ het behoud van het Eijlandt, alhier aan het ſtaaten van de „ Zee gelegen. Dus (vervolgt SMALLEGANGE) verliep de „ Viſſcher, en ſtelde zich te *Vliſſingen* ter neder, zoodat „ men wel zou mogen gelooven, dat het afknabbelen van „ Weſtkppel door de Zee al veel bijgebragt heeft tot ver-

„ meer-

„ meerdering van de Ingezeetenen, en voornamelijk Vis-
„ schers, te Vlisſingen."

De Kerk van het tegenwoordig *Westkapelle* ſtaat agter, of buiten de Stad, in 't Oosten. Zij heeft een hoogen vierkanten Toren, welke den Zeevaarende lieden tot eene Baak verſtrekt. Het Stadhuis heeft niet veel aanziens, gelijk ook niet de overige Huizen der Stede, die veelal bewoond worden van lieden, die hun beſtaan hebben van het werken aan den vermaarden *Westkapelſchen Dijk*, of die zich met den Landbouw geneeren. Het eenig merkwaardig gebouw, welk men 'er aantreft, is het Huis en de Lustplaats van den Heere der Plaatze, zijnde een deftig gebouw, ſtaande naast het Stadhuis, en van fraaie beplantingen voorzien. De Regeering beſtaat uit Baljuw, twee Burgemeesteren en vijf Schepenen, welken een Sekretaris is toegevoegd. MATTHEUS GALENUS, Grondlegger der Godgeleerde Fakulteit en Kanſelier van het Hoogeſchool te *Douai*, in *Fransch Vlaanderen*, een Man van meer dan gemeene geleerdheid, wierdt hier ter ſtede geboren. Van het dreigend Oproer, ter gelegenheid van den voorgenomenen opbouw eener nieuwe Roomſche Kerke, te *Vlisſingen*, in den Jaare 1778, door een groot gedeelte van het Eiland *Walcheren* ontſtaan, en waar aan ook die van *Westkapelle* rijklijk deel namen, hebben wij, in het voorgaande Deel deezes *Woordenboeks*, op het Artikel der even genoemde Stad, uitvoerig verſlag gedaan. Drie jaaren vroeger hadt hier ook dit heillooſ kwaad gewoed. Aanleiding daar toe hadt gegeeven, eene nieuw ingevoerde belasting op de Landerijen, welke veele Landzaaten de ooren deedt opſteeken, en 's Lands Staaten noodzaakte tot het afkondigen eener Waarſchuwinge; die, onder andere, te *Westkapelle* zijnde aangeplakt, door eenige wargeesten wierdt afgeſcheurd; welke, vervolgens, naast de overblijfzels des Bevelſchrifts, een naamloos Geſchrift plakten, opgevuld met allerlei haatlijke en oproerige uitdrukkingen, tot veragting der Plakaaten. Dit, gepaard bij de onrust der gemoederen, welken bij die van *Westkapelle* wierdt beſpeurd, bewoog de Staaten van het Gewest, uit de Bezettingen van *Vlisſingen* en *Veere*, honderdvijftig man derwaarts te zenden. De Generaal Majoor

Baron

Baron VAN DOPFF voerde het bevel over het Krijgsvolk, zo hier als in het geheele Eiland. De ſchrik voor de gewapende magt herſtelde de rust, zo niet in de gemoederen, immers in de openbaare zamenleeving.

Zie GARGON, *Walcherſche Arkadia*; SMALLEGANGE, *Kronijk*; LA RUE, *Gelettterd Zeeland*; *Nieuwe Nederl. Jaarboeken*.

WESTKAPPELSCHE DYK, een der beroemdſte Zeeweringen in haare ſoort, welke men, niet ſlegts in de Nederlanden, maar ook elders aantreft. Hij ontleent zijnen naam van zijne ligging in de nabijheid van het ſtraks vermelde Zeeuwſche Dorp *Westkapelle*, van waar dezelve, langs den Westkant van het Eiland *Walcheren*, tot aan de Stad *Vliſſingen* ſtrekt; zo dat hij, door onmiddelijken aanval, het geweld der golven van de Noordzee moet afkeeren. Bij den eerſten aanleg hadt deeze Dijk eene geheele andere gedaante; als zijnde ſteil, met eene menigte Paalhoofden voorzien, en met ſtaketten of korte paalen over en over bezet, wel tien rijen boven elkander. Ondanks deeze ſterkte, bleef de Dijk aan het gevaar van herhaalde doorbraaken, en het Eiland aan gedurige overſtroomingen, zo niet aan een geheelen ondergang, bloot geſteld. Ter verhoedinge van den gedreigden ramp, wierdt men dan te raade, de belangrijke Bostweering in eene andere gedaante aan te leggen. Men beſloot, naamelijk, deezen Dijk, bij ſtukken van honderd Roeden teffens, te maaken tot negentien Roeden volle zaate, achttien Voeten hoog, de kruin van anderhalve Roede, wel bezet met ſterke Zeewerken van de tee tot aan de kruin, met vier rijen ſtaken en veele hoofden. Maar dit ook door ſtormen en den gewaren ſlag van water gedurig gebroken wordende, heeft men den Dijk eindelijk gemaakt op tweeëndertig en een halve Roede aanleggens of breedte, vijfëntwintig Voeten hoogte en één Roede de kruin, om over te rijden. Deeze Dijk verliest

liest in zijne schuinte na de Zee maar tien duimen op de Roede, zo dat men op denzelven gaat, als op een vlak veld. Hij is omtrent achthonderd negentig Roeden lang, en wordt van boven van de kruin tot beneden aan 't water met Stroomatten bezet, waar toe men jaarlijks wel tweehonderdduizend bondels Stroo, ieder bondel negen Palmen dik, noodig heeft; en zulks nog wanneer 'er geene zwaare of langduurige stormen voorvallen. Deeze Matting, waar toe het Eiland het Stroo levert, wordt jaarlijks besteed bij tien Roeden langte, ter breedte van den Dijk. Behalven dit Matwerk is 'er nog een groote menigte van klein Paalwerk tusschen verscheide Hoofden, daar de mond der Noordzee op dringt en slaat: en boven dit alles staan 'er aan deezen Dijk nog tweeëntwintig, meest alle zeer zwaare Paalhoofden, die, voor dat men het Zeegewormte ontdekte, zeer ver in Zee geslaan hebben; maar nu door de afknaaging van hetzelve zeer zijn ingekort; waarom men genoodzaakt is geweest zommigen van die Hoofden op nieuw eenige Roeden in Zee te werken, en de paalen deezer Hoofden zo digt te bespijkeren met spijkers, ten deezen einde in 't *Land van Luik* gemaakt, dat tot elken Paal benoodigd zijn meer dan honderd ponden spijkers, van elf Guldens de honderd ponden. Wanneer men deeze Paalhoofden maakt, moet men eerst een Berm van Rijs leggen, ten minsten van dertig Voeten breed, en drie of vier Voeten hoog, daar men dan de paalen, negen of tien Voeten diep, in heit. Men maakt deeze Hoofden met binnenvakken van acht Voeten in 't vierkant, die met Rijs, en zwaare Steenen daar op, gevuld worden, moetende dezelven om de drie of vier jaaren weder worden aangevuld. De slag van 't water is hier bij stormend weder zo geweldig, dat de zwaare Noordsche steenen van vijfhonderd tot vier duizend ponden, die men zedert het Jaar 1735 op strand voor de Staketten heeft gelegd, alle jaaren wel over acht of tien reeken van 't Staketwerk, tot wel twaalf of zestien Roeden, op den Dijk, geworpen worden, zelfs ook de zwaarste van vier duizend ponden. 't Oostindische Schip *Reigersbroek*, op den achtëntwintigsten Junij 1738, door een schielijken Storm ten laager Wal op deezen Dijk geworpen,

wierdt

wierdt binnen weinig tijds tot onteelbaare kleine ſtukken vermorzeld; waar naa het Onderſchip in het ſtrand welde, en eene groote ſchade aan den Dijk veroorzaakte. Op den zesentwintigſten Januarij 1684, brak deeze Dijk aan de Zuidzijde van *Westkapelle* door, aan deszelfs einde, daar een laagte in den Duin was, en maakte een gat van omtrent twintig Roeden breed; doch het was voor den vijfden Vloed reeds toegedamd. De Inwooners van *Westkapelle*, wel drie of vierhonderd mannen ſterk, geneeren zich meest met het maaken van Paal- Staket- Rijs- en Matwerken. De Westkapelſche Watering kost van jaarlijks onderhoud wel zestig of zeventigduizend Guldens, behalven het Wormwerk, 't geen over 't geheele Eiland jaarlijks nog wel een gelijke ſomme bedraagt. Aan 't Zuideinde van den Dijk heeft men weder Duinen, tot op een klein uur van *Vlisſingen*; doch dezelven zijn van *Westkapelle* tot aan *Zoutelande*, zedert veertig of vijftig jaaren, door Stormen en Watervloeden zeer afgenomen, zo dat men daar, zedert het Jaar 1708, verſcheide zwaare Hoofden, en onder dezelven wel zeven Paalhoofden heeft gemaakt, van vijftig tot zeventig Roeden lang, waar van eenigen wel vijftigduizend Guldens gekost hebben; anderen egter minder; weshalven 'er, volgens een Kaart daar van in den Jaare 1738 gemaakt, in deeze Wateringe alleen negenendertig Hoofden gevonden worden. Daar zijn jaaren geweest, in welken deeze Watering twee Tonnen Gouds van onderhoud gekost heeft.

Westkerke, eene Heerlijkheid en Dorp, op het Zeeuwſche Eiland *Tholen*, paalende aan de Heerlijkheid van *Scherpenisſe*, met welke zij, daarenboven, in naauwe gemeenſchap ſtaat, naardien zij te gader eene gemeene Dijkaadje, Dijkgraaf, Schout, Sekretaris en Penningmeester hebben. Ook vinden wij geene opgave van de uitgebreidheid van ieder Heerlijkheid in 't bijzonder, maar dezelve te gader op vijfentwintighonderd drieënvijftig Gemeten en zeven Roeden begroot. Voorts behooren de Op- en Ingezeetenen van de Heerlijkheid en het Dorp in het Kerkelijke onder *Scherpenisſe*, naardien hunne Kerk, door lengte van tijd, bijkans

in

in een puinhoop is veranderd. De Toren, hoewel insgelijks zeer bouwvallig, is nog in weezen, en was voormaals een aanzienlijk gesticht. Aan den Zuidkant der Heerlijkheid, die van de Ooster-Schelde wordt bespoeld, staat een Wagthuis, op den zogenaamden *Gorishoek*; men heeft aldaar een Veer of Overvaart na het Eiland *Zuidbeveland*. — Op eene soort van Heuvekje plagt een Slot te staan, het *Huis te Westkerke* genaamd, toebehoorende aan het Edel Geslagt van VAN DE WERVE, 't welk, op den negentienden Maij des Jaars 1617, in den persoon van Jonkheere DIDERIK VAN DE WERVE, met het grootste gedeelte der Heerlijkheid verheven wierdt.

WESTLAND, een gedeelte van het Baljuwschap van *Delfland*, en wel het Westlijkste gedeelte van hetzelve. In het Noordwesten wordt het van de Noordzee, en in het Zuidwesten van de Maaze bespoeld; terwijl het in 't Noordoosten aan *Rijnland*, en in 't Zuidoosten aan *Schieland* grenst. Gemeenlijk houdt men dit Distrikt voor het vrugtbaarste gedeelte van *Delfland*, als bestaande hetzelve uit vrugtbaare Koornakkers, rijke Weilanden, en allerlei soorten van aard- en boomgewassen in menigte voortbrengende. Eene nadere bepaaling van de uitgebreidheid deezer Landstreeke kan den Leezer blijken uit de naamen der Dorpen, daar binnen gelegen. Zij zijn de volgende: *Wout*, *Wateringe*, *Gravezande*, *Rijswijk*, *Loosduinen*, *Monster*, *ter Heijde*, *Poeldijk*, *Naaldwijk*, *de Lier*, *Maaslandsluis*, *Maasland* en *Schipluijden*. Behalven deeze Dorpen, ontmoet men 'er een aanzienlijk getal aloude Kasteelen en vermaaklijke Lusthoven.

Zie HALMA.

WESTMAAS, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van Zuidholland, het *Land van Strijen* genaamd, van geene groote uitgebreidheid, als bevattende, volgens de Verpondingslijsten, niet meer dan driehonderd en vijf Morgens en tweehonderd zestienzeventig Roeden Lands. Het getal der Huis-

Huizen beloopt om en bij de zeventig. De Heerlijkheid is met die van *Groep* vereenigd. De Opgezeetenen der laatstgenoemde moeten hunnen openbaaren Godsdienst verrigten in het Dorp *Westmaas*, alwaar de Hervormde Kerk ſtaat. De Leeraar behoort tot de Klasſis van *Dordrecht*.

WEST-MYZEN, ook wel enkelvoudig *Mijzen* genaamd, eertijds een Dorp, thans een geringe Buurt, in het Baljuwſchap van de *Nieuwburgen*, ruim twee uuren gaans ten Oosten van de Stad *Alkmaar* gelegen. Voorheen ſtondt 'er een Kerkje; doch dit is, nu vijftig jaaren geleeden, afgebroken. *West-Mijzen* maakt met *Noord-Schermer* en *Schermerhorn*, één Ambagtsheerlijkheid uit, zijnde een eigendom van de Stad *Alkmaar*, welke, in den aanvang der tegenwoordige Eenwe, dezelve voor negentienduizend en tweehonderd Guldens heeft gekogt.

WEST-NIEUWLAND, een diſtrikt of ſtreek lands, in het gedeelte van Zuidholland, het *Land van Voorn* geheeten, groot iets meer dan zeshonderd vierënnegentig Gemeten Lands, en niet meer dan tien of twaalf Huizen bevattende. Zints men, nu vijftig jaaren geleeden, de menigvuldige Koniljnen in de Dulnen geheel uitgeroeid, en deeze tot Weilanden heeft aangeleid, hebben de Opgezeetenen eenige vermeerdering van bloei en welvaart ontvangen.

WESTPHALEN, (FREDERIK ADRIAANSZ.) geboren te *Enkhuizen*, in den Jaare 1581, was een man van aanzien, en bezat een grooten weetlust, om de merkwaardigheden in vreemde Gewesten met eigen oogen te bezigtigen. Op eigen kosten doorreisde en bezogt hij de voornaamſte en meest bezienswaardige landen, oorden en ſteden van de drie waereldeelen, Europa, Aſia en Afrika. In zommigen derzelven vertoefde hij lang genoeg, om zich de taal der onderſcheidene landſchappen in zo verre eigen te maaken, dat hij met de landzaaten konde verkeeren. Dit baande hem den weg tot de kennisſe van veele dingen, van welke andere Reizigers, bij mangel dier kennisſe, verſtoken blijven. Twaalf of

FREDERIK ADRIAENSZ.
WESTPHALEN.

dertien jaaren besteedde de Heer WESTPHALEN aan dit reizen en trekken. In den Jaare 1617 zich te *Weenen* bevindende, wierdt hij aldaar tot Ridder geslagen; diergelijk eene eer genoot hij drie jaaren laater te *Jeruzalem*. In het laatstgemelde jaar deedt hij eenen keer na *Egijpte*, om de waerelds vermaarde Peramiden of Grafnaalden te bezigtigen. Van de *Arabiërs*, welke zich in dien oord onthouden, kogt WESTPHALEN eene Hand en eenen Voet van eene Mumie, uit een der Onderaardsche Gewelven opgedolven; hij gaf dezelve naderhand ten geschenke aan de Ontleedkamer van 's Lands Hoogeschool te *Leiden*. De herkomst deezer merkwaardigheden bewaarde de Hoogleeraar OTTO HEURNIUS in een Opschrift, daar nevens geplaatst, in de groote Kas van Natuurlijke en andere Zeldzaamheden in de gemelde Ontleedkamer. De Heer WESTPHALEN overleedt te *Alkmaar*, op den tweeden Oktober des Jaars 1653. Hij liet eenen Zoon na, ADRIAAN FREDERICKSZ WESTPHALEN genaamd, die den post van Regtsgeleerde bekleedde, en op het Vaderlijk Graf, in de Groote Kerk van gemelde Stad het volgende Opschrift deedt stellen.

Ossa hic expectant Resurrectionem.
Fredericus Westphalen,
Enchusanus,
Sacr. Rom. Imp. Eques Auratus,
Nec non Hierosolymitanus,
Post peragratam Europam, Asiam,
atque Afrikam,
Diem extremum clausit Alcmariæ
Anno Ætatis LXXII.
A Christo nato MDCLIII.
Die II Mens. Octob.

Zie *Beschrijving van Enkhuizen.*

WESTROYEN OP ZANTWYK, weleer een vermaard Klooster, in *Gelderland*, in de nabijheid van de Stad *Thiel*. Bij de eerſte oprigting was het een Mannen-, doch wierdt vervolgens in een Vrouwen-Klooster veranderd, van de Orde der Dominikaanen of Predikheeren. De tijd der ſtigtinge was in den Jaare 1399. Onder verſcheiden lotverwisſelingen bleef het in ſtand, tot in den Jaare 1572, wanneer het, ten tijde der Nederlandſche Beroerten, geheel verwoest wierdt. De grond, op welken het gewijde Geſtigt plagt te ſtaan, is, zedert, in Weilanden veranderd, in welke men, door omſpitten en delven, hier en daar de gewelven der aloude Kelders aantreft.

Zie SLICHTENHORST, *Gelderſche Geſchiedenisſen*; *Hiſtorie van het Utrechtſche Bisdom*.

WES-TER-SCHELLING; zie SCHELLING, (TER) Deel XXVI.

WESTVOORN, anders het *Land van Goedereede* genaamd, naar de eenige Stad, die op hetzelve gevonden wordt, is het Zuidwestelijkſte gedeelte van gantsch Holland. Het wordt rondsom van het water beſpoeld. Ten Noordwesten legt het aan het *Goedereeſche Gat*, en heeft hier de Plaat van den *Hinder* voor zich. Ten Oosten ſtrekt het Eiland na het *Land van Voorn* aan de Oostzijde van *Flakkée*. Ten Zuidoosten grenst het naast aan *Zuid-Voorn* of *Over-Flakkée*, waar aan het zelfs door verſcheidene Plaaten en Gorzen, *den Hals*, het *Stel-Gors* en *den Aanwasch* geheeten, en met Slikken tusſchen beiden, als vastgehegt is. Deeze leggen bij gemeene Vloeden wel onder water; doch kunnen bij laag water met Wagens en Paarden van het een na het ander Eiland bereeden en dikwils te voet begaan worden. Ten Zuiden legt *Westvoorn* aan het *Brouwershavenſche Diep*, over het *Land van Schouwen*, in *Zeeland*, op de hoogte van *Brouwershaven* en *Bommené*.

Volgens zommiger gedagten, zou *Westvoorn*, in oude tijden, zo wel aan het *Land van Schouwen*, als aan *Oostvoorn*, vastgehegt, of vereenigd geweest zijn. Dit oordeelde men, onder anderen, uit de benaaming; dewijl men niet gewoon is te spreeken van het Eiland, maar van het *Land van Westvoorn*, of *Goedereede*. Men heeft ook opgemerkt, dat de Duinen van *Oost-* en *Westvoorn* een gelijken streek met malkanderen houden en in gedaante niet verschillen. De oude overleveringen getuigen, dat de Stroomen, tusschen dit Eiland en *Oostvoorn*, en aan den anderen kant, tusschen *Goedereede* en het *Land van Schouwen*, thans zo breed en diep, weleer zo gering waren, dat de wederzijdsche Ingezetenen, op de Oevers hunner Landen staande, malkander konden toespreeken. Aan het Strand van de Oostduinen, of den Oever van *Goedereede*, plagt men somtijds, bij laag water, de Overblijffels te zien van een Plaats, de *Oude Werreld* genaamd, daar veele Romeinsche Penningen, Ringen en ander Huisraad gevonden wierden. Men heeft 'er ook, volgens oude Getuigenissen, grondslagen van Huizen, ja zelfs groote Straaten ontdekt, waar uit men oordeelde, dat hier eertijds een treffelijke Stad gestaan heeft, van welker ondergang egter de oude Kronijken nog Historien eenig gewag maaken. Het is bekend, hoe zommigen deeze Stad voor *Oud-Vlaardingen* houden. Men wil, dat 'er oudtijds geen groote schepen in *Zeeland* aankwamen, om dat het Veergat, of de Wielingen, nog geen gebruik van Schipvaart hadden. Maar dat de Zeeschepen in den *Briel*, te *Goedereede*, of in de *Noord-Gouwe*, uit- en invoeren.

Ten Westen is het Eiland door Duinen tegen de Noordzee gedekt, gelijk mede ten Noordoosten, langs een gedeelte van het Goedereesche Gat. Voor het overige moet het aan alle kanten, door zwaare Dijken en Zeewerken, beschermd worden tegen den aanval der Stroomen, waar door het zo hevig wordt aangevogten, dat de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, om het belang, het welk het Gemeene Land in de behoudenis van dit Eiland heeft, bij verscheidene Resolutien, als in de Jaaren 1725, 1728, en laatstelijk in den Jaare 1744, goedgevonden hebben, het onderhoud deezer zwaare Werken

tot 's Lands laste te neemen. Het beſtuur hier over wordt toevertrouwd aan zes Heeren Gemagtigden, waar van 'er, uit de Steden *Dordrecht*, *Delft*, *Rotterdam* en *Briel*, ieder een, en twee uit het Kollegie van Gekommitteerde Raaden zijn. In den Jaare 1734, hebben kundige lieden al noodig geoordeeld een Dam over den Hals te leggen, en met den zelven de Eilanden van *Goedereede* en *Over-Flakkée* aan malkander te hegten; om hier door het water, dat over den Hals loopt, te keeren, en het maaken van gevaarlijke Diepten te beletten, die veroorzaakt worden door het vroeger ebben en vloeien des waters in het Brouwershavenſche Diep, dan in het Haringvliet, of de Rivier van *Flakkée*; het welk zeer nadeelig gehouden wordt voor het Eiland *Westvoorn* en de Hoofden aan *Hellevoetſluis*. Dit werk is te dier tijd om de zwaare kosten blijven ſteeken. Zedert hebben eenige bijzondere Perſoonen aangebooden, dien Dam, op hunne eigen kosten, te laaten maaken, indien hun vergund wierdt een gedeelte der Gorzen te genieten, die door deeze bedijking zouden aangewonnen worden.

Het Eiland is zeer vrugtbaar; men heeft 'er veele Koorenlanden, die zeer ſchoone Tarwe en andere Graanen voortbrengen, Vlaschlanden, Weilanden, waar op veele Melkbeesten geweid worden. Hier wordt ook veel Meede gewonnen. Op zommige plaatzen is het vrij houtrijk van laag Geboomte en Kreupelbosch. De grootte, of uitgeſtrektheid wordt gerekend op omtrent vijfduizend negenhonderd en twintig Gemeten, en zes, of zeven uuren gaans in den omtrek.

Het Eiland *Westvoorn*, uitgezonderd de Stad *Goedereede* en derzelver onderhoorige Polders, ſtaat onder het algemeene Hooge Regtsgebied van den *Lande van Voorn*, en dezelfde Leenmannen zitten hier over het Crimineel te regt; doch de Baljuw van *Voorn* ſtelt hier eenen Subſtituit Baljuw aan, die de aanklagten doet en Regt vordert in naame der Hooge Heerlijkheid. Leenmannen moeten over Crimineele zaaken in *Westvoorn* koomen en hier op het Stadhuis de Misdaadigen onderzoeken en vonnisſen. De Straffen worden in de Stad *Goedereede* ter uitvoer gelegd. De Civile zaaken kunnen, bij hooger Beroep, voor Leenmannen getrokken worden.

den. Ieder Polder, die niet onder *Goedereede* behoort en Ambagtsheerlijkheid heeft, wordt in het Civile door Schout en Schepenen beregt. Deeze Schepenen beſtieren met den Schout, als Dijkgraaf, de bijzondere Polderzaaken, als Heemraaden.

Het Wapen van *Westvoorn* is het zelfde als dat van *Oostvoorn*, met dit onderſcheid alleen, dat 'er in de Poort van den Burgt een zwart Anker is opgehangen.

WESTWERT, of *Westerwirt*, weleer een Vrouwen-Klooster, in *Friesland*, onder het Kwartier van *Westergo*, in de Grietenij *Baarderadeel*, tuſſchen de Dorpen *Jorwert* en *Beers*. Op den veertienden, of, volgens zommigen, op den zeventienden December des Jaars 1287, leedt dit Klooster zeer groote ſchade, door het doorbreeken van bijkans alle de Frieſche Dijken, veroorzaakt door eenen bijna nooit te vooren gehoorden wind, die, omtrent middernacht, opſtak, en het Zeewater tot zo eene vervaarlijke hoogte opdreef, en met zo veel geweld opperſte, dat niets tegen de kragt daar van beſtand was: zo dat 'er, in dien oord, niet ſlegts veele menſchen en beesten verdronken, maar ook geheele Dorpen, Kerken, Torens en Huizen wegſpoelden. Volgens de aantekening van ANDREAS CORNELISZOON, leedt het Klooster, door dien Watervloed, aan gebouwen en bewooners, insgelijks zeer aanmerkelijke ſchade. „ Daar verdronken (ſchrijft hij) „ in een Begijne-Kloosterke, toe Westred (Westwert) in „ het Noordoost van Thæwead (Jorwerd) over de 30 Per„ ſoonen, 't water ſteeg zo hoog, dat het in heur Dormpter „ (Dormitorum of Slaapvertrek) quam."

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*; GABBEMA, *Nederlandſche Watervloeden*.

WESTWOUDE, een Ban en Stede, in *Dregterland*, die met *Binnenwijzent*, *Ooster-* en *Westerblokker*, ten aanzien van de Regeeringe, in nauwe gemeenschap staat; doch hier afzonderlijk door ons beschreeven wordt. *Westwoude* ligt ten Westen van *Hoog-Kartpel*. De uitgebreidheid van den Ban vinden wij op iets meer dan elfhonderd eenënvijftig Morgens Lands begroot. Uit de vergelijking van de lijssen der Huizen, in de jongstvoorgaande en de tegenwoordige Eeuw opgemaakt, is het Distrikt in bloei en welvaart toegenomen; als zijnde het getal der Huizen, van vijfënvijftig, tot zeventig aangegroeid. De Kerk van het Dorp staat op een hoogte of heuveltje, en draagt, in den duisteren, van welken zij geheel gemaakt is, kenmerken van hoogen ouderdom. Men leest aan dezelve het Jaargetal 333, of, gelijk anderen willen, 733. Doch vermits deeze hooge ouderdom, vooral de eerstgemelde, zommigen niet waarschijnlijk voorkoomt, is hierom zeker Schrijver, op de gedagte gevallen, dat het, in vroegere Eeuwen, een gewoon gebruik was, wanneer zij het jaar na de geboorte des Zaligmakers wilden uitdrukken, het Jaargetal van *duizend* agter te laaten: zo dat door het Sijfergetal 333 het Jaar 1333 zou bedoeld worden. De inwooners noemen deeze Kerk nog het *Heidensch* Kerkje. De Leeraar van *Westwoude* neemt ook den predikdienst te *Binnenwijzent* waar.

Zie *Aanteken. op de Beschrijving van Noordholland*; HALMA, enz.

WEST-YSSELMONDE; zie YSSELMONDE.

WESTZAAN, eene aanzienlijke Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van Noordholland, het *Baljuwschap van Blois* genaamd. De naam alleen kondigt genoegzaam de ligging aan, ten Westen van den Stroom de Zaan. De uitgebreidheid der Ambagtsheerlijkheid zal blijken, door den Leezer te berigten, dat, behalven het Dorp *Westzaan* de aanzienlijke Dorpen *Westzaandam*, *de Koog*, *Zaandijk*, *Wormerveer* en

de

de Westzijde van *Knollendam* daar toe behooren. Volgens eene niet onaanmerkelijke begrooting, zal het Ambagt drieentwintighonderd Morgens gronds beſlaan. De gemeenſchappelijke Regeering deezer Ambagtsheerlijkheid, welke, in den Jaare 1729, door de Regenten, uit de Graaflijkheids Domeinen, voor driemaalhonderdduizend Guldens wierdt gekogt, beſtaat uit zeven Schepenen, die ook tevens Burgemeesters en Heemraaden zijn, en met den Schout over Civiele zaaken te regt zitten; als mede, uit vier Weesmeesteren en zestien Vroedſchappen. Zij worden uit de inwooners der onderſcheidene Dorpen gekoozen. Hunne Vergaderplaats is het Regthuis in het Hoofddorp.

Westzaan, het bedoelde Hoofddorp, ſtrekt zich, op eenen afſtand van een half uur gaans, ten Westen, evenwijdig met de Zaan, ter lengte van ongeveer anderhalf uur gaans, van den Dijk aan het Y Noordwaarts gerekend. De Huizen ſtaan meestal in eene dubbele rije, ter wederzijden van eenen Sloot of ſmallen Vaart. Het getal derzelven zal ongeveer zeshonderd bedragen. Gedurende de laatstvoorgaande jaaren zijn de Molens minder talrijk dan in vroegere tijden. Voor veertig jaaren telden men 'er omtrent vijftig. Burgerhuizen van eenig aanzien ontmoet men 'er bijkans niet, dan eenige weinige nabij de Kerk, dezelve is een ſierlijk Kruisgebouw, nu ruim vijftig jaaren geleeden geſtigt. De Toren is veel ouder, al reeds gebouwd vóór de Spaanſche Beroerten, gedurende welke de voorgaande Kerk verwoest wierdt. Het Regthuis, ſtaande nabij de Kerk, is een nieuw en fraai gebouw. De Doopgezinden, die hier vrij talrijk zijn, hebben 'er twee Vergaderplaatzen, en even zo veele Weeshuizen. Desgelijks hebben 'er de Hervormden diergelijk een geſtigt.

Westzaandam, een aanzienlijk Dorp, in den ſtraks gemelden Ban van *Westzaan* gelegen, dus genaamd ter onderſcheidinge van *Oostzaandam*, waar van het door de Zaan wordt afgeſcheiden. Het Dorp ſtrekt zich uit, van den Dam, welke den Buitenzaan, zijnde een arm van het Y, van den Binnenzaan ſcheidt, ten Westen langs dien Stroom, tot aan het

het Dorp *de Koog*, waar van het door een Valbrug wordt afgeſcheiden. *Weſtzaandam* is jonger dan het tegenover gelegen *Oostzaandam*, alwaar de inwooners, toen zij nog geene eigen Kerk hadden, hunnen openbaaren Godsdienst plagten waar te neemen. Van kleine en zeer geringe beginzelen opgekoomen, is de Plaats, allengskens, door de nijverheid der ingezeetenen, en hunnen ijver in den Koophandel en Scheepsbouw, en tot dien trap van vermogen geklommen, dat de zoetvloeiende Dichter DANIEL WILLINK met reden daar van, in de volgende regels, aldus mogt zingen.

„ Daar bloeit *Zandam*, gelijk een Stad,
„ In loffelijke bezigheden,
„ Dat jaarlijks eenen ruimen ſchat
„ Zal in de Koopvaardij beſteeden,
„ Omringt van Molens, die bij nacht
„ En dach, ten zij bij ſtilte, maalen.
„ De ſcheepsbouwkunde in volle kracht
„ Zal ginsch, als hier, in luister praalen,
„ En toonen aan elkeen, hoe zij
„ Haar zetel heeft aan 't ſcheeprijk Y."

Wegens den eerſten aanleg deezes Dorps, of den ijd, wanneer men aldaar de eerſte Huizen heeft geſtigt, ontmoeten wij geen vast beſcheid. Alleenlijk vinden wij aangeteekend, dat met het begin der voorgaande Eeuwe, het getal der Huizen tot merkelijk over de vierhonderd was aangegroeid. Een goed getal jaaren, evenwel, verliep 'er nog, eer men 'er eene Kerk geſtigt heeft. Men maakte daar mede eenen aanvang in den Jaare 1638; doch vondt zich, ruim veertig jaaren laater, door het aangroeiend getal van inwooners, genoodzaakt, het gebouw te vergrooten. Het gewijde geſtigt wierdt toen gebragt in de gedaante, in welk het zich nog heden vertoont, zijnde die van eene Kruiskerk, uit het midden van welke een ſierlijke Toren ten Dake uitſteekt. Van binnen pronkt de Kerk met een fraai Orgel, en met de gepaste geſtoelten voor de Regenten van het Dorp. Niet

verre

verre van de Kerk ſtaat het Raadhuis, een ſteenen gebouw, doch van weinig aanzien. De *Lutherſchen* hebben 'er eene fraaie Kerk; zij ſtaat niet verre van den Dam; op een Pad, 't welk, van den gemeenen weg, weſtwaarts loopt. Het gebouw is groot, en van binnen fraai betimmerd. — Twee Vergaderplaatzen heeft men 'er ten dienſte der *Doopsgezinden*: de eene, die der zo genaamde Vrieſche Doopsgezinden, ſtaat aan de overzijde van het water, 't welk door het Dorp loopt; de andere, behoorende aan de dus genoemde Waterlanders, ſtaat aan den gemeenen weg, aan een ruim Plein, niet verre van den Dam; zijnde een hoog en ruim houten gebouw. Beide Kerken zijn, zints eenige weinige jaaren, van een Orgel voorzien. De eerstgemelde Gemeente wordt bedient door twee Leeraaren, Leerlingen van het Amſterdamſche Kweekſchool bij het Lam en den Toren. De andere Gemeente heeft insgelijks twee Leeraaren, behoorende tot de Amſterdamſche Gemeente in de Zon. — Ook is 'er eene Statie van *Roomschgezinden*, van de gezinte der Janſenisten. Voorts ontmoet men te *Westzaandam* verſcheiden Burgerwooningen, die, door haare ſierlijkheid en netheid, getuigenis draagen van het vermogen der bewooneren. Omtrent het midden deezer Eeuwe, beliep het getal der Huizen twaalfhonderd tweeëntwintig, dat der Molens honderdtweeënnegentig. Het getal der eerſten zal, na genoeg, op de zelfde hoogte gebleeven zijn; doch dat der laatſten is merkelijk verminderd. Hoewel de Dorpelingen, vooral de Vrouwen, even als van ouds, nog heden vermaard zijn om de netheid en zindelijkheid der Huizen; minder, egter, beſpeurt men dezelve langs den gemeenen weg, zints de kostbaare Boeljers, in de laatſte jaaren, ook hier, vrij algemeen, plaats gemaakt hebben voor het gebruik van Rijtuigen. Nog voor weinige jaaren, was het gezigt van een Wagen aan den Zaankant een zeldzaam verſchijnzel. Thans wordt de Voetganger telkens daar door belemmerd.

Westzaandam, inzonderheid, was al vroeg vermaard door verſcheiden takken van Koophandel en bedrijf. Vooral heeft men 'er zich, zints de vroegſte tijden, op den Scheepsbouw toegeleid. In 't eerst ontmoette men de Scheepstimmerwer-

ven aan den Binnenzaan, van waar de Vaartuigen, met veele moeite, over den Dam gebragt wierden. Naderhand zijn de Werven aan den Buitenzaan aangeleid; zo dat 'er, zints een aanmerkelijk getal van jaaren, ten Noorden van den Dam in 't geheel geene Timmerlieden meer gevonden worden. Van het groot getal Schepen, welke, ten tijde van den bloei dezer Plaatze, aldaar gemaakt zijn, ontmoet men verscheiden voorbeelden. Van eenen Scheepstimmermans-Baas vindt men aangeteekend, dat hij, in den tijd van weinig minder dan twee jaaren, zommigen bepaalen het op tweeëntwintig maanden, twintig Schepen te water heeft gebragt. Van eenen anderen word verhaald, dat hij, in den tijd van niet meer dan vijf weeken, een Schip van de Kiel af, en van alle het noodige voorzien, te *Amsterdam* voor de Paalen leverde. Van de zestig Werven, die men weleer aan den Zaankant, zo binnen als buiten den Dam, ontmoette, zijn 'er heden slegts eenige weinigen overgebleeven; en nog vertoonen deeze weinige eene zekere ledigheid. Trouwens zij hebben gedeeld in het lot van veele andere takken van bedrijf, die hier insgelijks in een kwijnenden staat zijn. De Graan- en Houthandel, weleer de bron van het vermogen, waar mede de naazaaten der vroegere bewoonere heden eene aanzienlijke vertooning maaken, is 'er in merkelijk verval. Ongelijk kleiner is ook het getal der Zaag-, Olij-, Papier- en Pelmolens.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*; en *uit Medegedeelde Berigten.*

WETERING; (OUDE) zie OUDE WETERING.

WETZENS, een Dorp, in het Kwartier van *Friesland*, *Oosterga*-gehaarte, onder de Grietenij van *Oostdongeradeel*, alwaar het den vierden rang bekleedt, en negen Stemmen uitbrengt, ruim een uur gaans van de Stad *Dokkum*. De Kerk staat op eene hoogte, en word door eenen Leeraar bediend, die te gelijk in het nabuurig Dorp *Aalsum* den pre-

predikdienst waarneemt. In de Vijftiende Eeuw was, in *Friesland*, bekend en vermaard het adelijk Geslagt van JAARLA. Te *Wetzem* hadt dit Geslagt zich neergeslagen, en bewoonde aldaar twee Staten of Kasteelen, onderscheidshalve, *Groot* en *Klein Jaarla-State* genaamd. In den Jaare 1498 woonde de Edele AUKE JAARLA op een dier Staten. Hij was een voorstander der aloude Friesche Vrijheid, en wierdt, om die reden, door de Saksischgezinde Edelen TJAARDA, HEEMSTRA, MARTENA, KAMSTRA en anderen belegerd. De van ouds vermaarde Staten zijn niet meer in weezen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland*.

WETZINGEN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in het Kwartier *Hunsinge*; het heeft eene eigen Kerk en Predikant. Nevens andere Dorpen in dien oord, heeft *Wetzingen*, meer dan eens, veel geleeden van hooge Watervloeden, ook in den Jaare 1686, en inzonderheid door den Kersvloed van den Jaare 1717.

Zie BROUERIUS, *Groninga et Omlandia illustrata*.

WETSTEIN, (JOHAN HENDRIK) afkomstig uit een aloud en aanzienlijk Geslagt in *Zwitzerland*, was de Zoon van JOHAN RUDOLF WETSTEIN, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan 't Hoogeschool te *Bazel*, en wierdt, op den vijftienden Maart des Jaars 1649 in die Stad gebooren. Zijn Vader, al vroeg, in deezen Zoon, een uitsteekend verstand en voortreffelijke gaven bespeurd hebbende, beraamden een ontwerp, om hem tot de beoefening der Godgeleerdheid op te leiden. Doch de jonge WETSTEIN verzette zich daar tegen, niet uit afkeer van de Weetenschappen en fraaie leeren, maar om dat hij in 't geheel geenen trek gevoelde om zich tot het predikampt

te verbinden. Om hem tot eenig vast beſtaan op te leiden, beſtelde hem de Vader eerst op eene Boekdrukkerij, en vervolgens bij eenen Boekverkooper. Terwijl de jonge WETSTEIN de noodige kundigheden tot het oefenen van den Boekhandel verzamelde, leide hij zich insgelijks toe op de kennis der geleerde talen: vooral de Griekſche en Latijnſche, hoewel hij in het Hebreeuwsch insgelijks geene geringe vorderingen maakte. Hij begreep, naamelijk, dat de kennis van die talen hem van geenen kleinen dienst zonde weezen, tot het uitgeeven van Werken van Geleerdheid, hoedanigen 'er, in zijnen leeftijd, in menigte van de Perſe kwamen. Daarenboven ſprak hij de meest gebruiklijke talen van Europa, het Fransch, Italiaansch, Engelsch, Hoog- en Nederduitsch.

Naa dat WETSTEIN een bekwaamen ouderdom hadt bereikt, om voor eigen rekening den Boekhandel te drijven, begaf hij zich na *Amſterdam*, alwaar hij zich nederzette, en veele voortreffelijke Werken uit zijnen Boekwinkel, aan de geleerde waereld zijn medegedeeld. Eenige Werken, door hem in het licht gegeeven, waren de vrugten van zijn eigen vernuft of geleerdheid. Voor andere, uit de pennen van andere Geleerden gevloeid, ſchreef hij Voorredenen, die van zijne vorderingen in het Latijn, en van zijne bekwaamheid, om zijne gedagten, in die taale, in een zuiveren ſtijl voor te draagen, overvloediglijk getuigen. Zijn uitgebreide handel deedt hem een aanzienlijk vermogen verzamelen, en gaf hem daar door, zo wel als door zijne beſchaafdheid, toegang tot de aanzienlijkſte inwooners der Stad. Met verſcheiden Geleerde Mannen van zijnen leeftijd, GRÆVIUS, GRONOVIUS, FRANCIUS, PERIZONIUS, BROEKHUIZEN en anderen, hieldt hij, zo met de pen, als in eigen perſoon, eene gemeenzaame verkeering. De Geleerde JOHANNES ALBERTUS FABRICIUS, Hoogleeraar te *Hamburg*, waardeerde hem zo hoog, dat hij het tweede Stuk zijner *Bibliotheca Latina* aan hem opdroeg. Zijne hoogklimmende jaaren en lichaamsongemakken deeden hem, in 't laatst van zijn leeven, beſluiten, den Boekhandel aan twee zijner Zoonen over te draagen. Hij overleedt aan de ongemakken van eenen Steen, die naa zijnen dood in

zijne

zijne Blaas gevonden wierdt, op den vierden April des Jaars 1726, in den ouderdom van ruim zevenënzeventig jaaren. Tweemaal is WETSTEIN getrouwd geweest: eerst met AGATHA ERNSTHUIZER, en vervolgens met KORNELIA KNYFF. Bij de laatſte heeft hij geene, maar bij de eerſte tien kinderen, zes Zoonen, en vier Dogteren, verwekt. RUDOLF en GERARD, twee dier Zoonen, waren zijne opvolgens in de Boekhandel. Of 'er van 's Mans naakoomelingen te *Amſterdam* nog in weezen zijn, is ons niet gebleeken.

Zie HOOGSTRATEN, *Woordenboek.*

WEURD, of *Weurt*, bij de aloude Kronijkſchrijvers, meermaalen, onder den naam van *Wurdt*, of ook wel *Vurt*, vermeld, is een klein Dorpje, in het Rijk van *Nijmegen*, ongeveer een half uur gaans van de Stad van dien naam gelegen. Het ligt tegen den Waaldijk, buiten welken het, door opdrooging der riviere, van tijd tot tijd, een aanmerkelijken aanwas van Landen heeft verkreegen. De Gereformeerde Ingezeetenen worden 'er door hunnen eigen Predikant bediend, die tot de Klaſſis van *Nijmegen* behoort.

Zie *Geldersch Plakaatboek.*

WEYDUM, of *Weidum*, in rang het tweede Dorp, onder de Frieſche Grietenij *Baarderadeel*, in het Kwartier van *Westergo*, alwaar het vijftëntwintig Stemmen uitbrengt. Het Dorp ligt zeer vermaaklijk, in een boomrijken oord, aan den Slachte- of Ouden Zeedijk, en is dus zo wel met ſchepen als met rijdtuigen zeer gemaakbaar. Het getal der Huizen is vrij aanmerkelijk. De Kerk, zijnde een vrij aanzienlijk Gebouw, met een ſpitzen Toren, was weleer eene Parochiekerk, gebouwd, naar men wil, in den Jaare 1204, door den Edelen VIGLIUS HANIA, met behulp van den Abt van *Ludingakerk*, en andere vermogende en godvrugtige lieden. Behalven Heer HANIA, hadt hier eene aanzienlijke Sta-

te,

té, de Edele SIXTUS VAN DEKEMA. Naar de gewoonte dier tijden, volgens welke de Edelen dikmaals overhoop lagen, ontſtondt 'er geſchil tuſſchen hen, in 't welk de eerſte, zijnde een goedaartig man, door den anderen van een groot gedeelte zijner goederen wierdt beroofd. Beide deeze Staten, hoewel merkelijk in gedaante veranderd, zijn nog heden ten dage in weezen. Naa de Raadsheerlijke waardigheid, aan het Hof Provinciaal van *Friesland*, te hebben neergeleid, ſleet, op *Hania-State* het overſchot zijner dagen de Hiſtorie- en Oudheidkundige Jr. EDUARD MARIUS VAN BURMANIA, door den Heer J. W. TE WATER, in zijne Hiſtorie van het Verbond en Smeekſchrift der Edelen, zo dikmaals met lof en dankbetuiging vermeld, voor de medegedeelde narigten wegens de Geſlagten van Frieſche Edelen, die tot den opbouw der Nederlandſche Vrijheid de hand geleend hebben.

Zie HALMA; en *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

WIA; zie WYBE.

WIBOLD, Negende Abt der eertijds vermaarde Abtdije van *Egmond*, en in den Jaare 1161 tot die waardigheid verkoozen, ſtaat bekend als een man van een heilig en onbeſproken leeven, en in welken Graaf FLORIS zo groot vertrouwen ſtelde, dat hij den Abt na *Schotland* zondt, om zijne Bruid, de Prinſſes ADA, dogter des Konings van dat gewest van daar af te haalen, en na *Holland* te geleiden. WIBOLD overleedt in den Jaare 1176; hebbende, gedurende zijn Kloosterbewind, zeer onſtuimige tijden beleefd, doch altoos zijn gedrag in dier voegen ingerigt, dat hij met den naam van heiligheid ten grave daalde.

Zie *Annales Egmundani.*

WIBRAND,

WIBRAND, een Zoon van eerlijke Ouderen te Tjum, een Dorp, in *Friesland*, niet verre van *Franeker*, bekleedde het Pastoorsampt in het fraaie Dorp *Berlikum*, aan den gemeenen rijdweg tusschen *Leeuwarden* en *Franeker* gelegen, en bouwde aldaar den zwaaren Kerktoren, die 'er, tot voor weinige jaaren, geftaan heeft, en toen, nevens de Kerk, wierdt afgebroken, om plaats te maaken voor eene fierlijke Koepelkerk. DIRK VAN TJUMMARUM, Abt van *Lidlum*, in den Jaare 1369, overleeden zijnde, wierdt die aanzienlijke waardigheid aan onzen WIBRAND opgedragen. Gedurende zijn Kloosterbewind kreeg hij, met JAN VAN VIANENBURG, Bisschop van *Utrecht*, geschil, over de uitgestrektheid van zijn geestlijk regtsgebied; 't welk hem noodzaakte, eene reize te doen na *Rome*: alwaar de zaak in der minne wierdt bijgeleid, niet zonder merkelijk nadeel van het Klooster, 't welk de kosten der reize hadt moeten draagen. Andermaal vondt WIBRAND zich gewikkeld in onaangenaamheden, van veel meer naasleeps, gedurende het bewind van den volgenden *Utreechtschen* Bisschop, ARNOLD VAN HOORN. Deeze, in oorlog geraakt zijnde met de Hollanders, hadt, ter bekoominge van genoegzaame manschap, onder andere in *Friesland* eenen Heirvaart doen prediken. Doch de *Friezen*, geenen lust hebbende om met de Hollanders openlijk te breeken, verzetteden zich tegen den Bisschoplijken Afgezant. Bij zijne wederkomst te *Utrecht* beklaagde deeze zich grootlijks over de weerbarstigheid der Friezen, doch vooral over onzen Lidlummer Abt WIBRAND, aan wien hij inzonderheid de schuld weet van zijne mislukte zendinge, en, dienvolgens, van de ongelegenheid, in welke de Bisschop zich hier door bevondt. Deeze, hier over in erren woeden ontstoken, liet voorts aan den Abt eenen brief afgaan, waar in hij zijn misnoegen ontveinsde, en hem alleen een bevel zondt, om zich te *Vollenhoven* bij hem te vervoegen, voorgeevende dat hij hem over zaaken van groote aangelegenheid hadt te onderhouden. Vreemd is het dat de Abt geenen inval kreeg van eenen heimelijken toeleg, onder dit opontbod verborgen. Hoe 't zij, WIBRAND begaf zich na *Vollenhoven*; doch was 'er naauwlijks gekoomen, of hij wierdt, op 's Bisschops bevel, in ver-

verzekering genomen. Zijne vrijheid kwam hem op een losgeld van tweeduizend Kroonen te ſtaan. Een nieuw en drukkend bezwaar voor zijn Klooster, 't welk ook deeze ſomme moest opbrengen. Na zijne wederkomst bevlijtigde zich de Abt, om deeze ſchade eenigermaate te vergoeden; waar in hij, door het aanwinnen van veele landerijen, ook niet ongelukkig ſlaagde. Van deezen Abt is nog een brief voorhanden, aan alle Christenen ingerigt, in welken hij hen vermaant tot liefdaadigheid en hulpbetooning, ter herbouwinge van het Klooster van St. ODULF, te *Stavoren*, 't welk door een verſchrikkelijk onweder en de woede der aanklotzende en overſtroomende golven, merkelijke ſchade hadt geleeden. Het jaar van het overlijden van den Abt WIBRAND is ons niet gebleeken.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS; als mede, *Oudheden en Geſtigten van Friesland.*

WICHARDUS, van geboorte een Fries, een man van aanzien in zijn Vaderland, als zijnde geweest, in het begin der Dertiende Eeuwe, Abt van het eertijds vermaarde Klooster *Bloemkamp*, ten aanzien van zijne aloude hoedanigheid al voor lang verdweenen, doch heden ten dage nog bekend onder den naam van *Oldekloster*, en in de gedaante eener aanzienlijke Boerderije, een weinig ten Oosten van de Stad *Bolwerd*. Aan deezen Abt wordt de eere gegeeven van het verrijken van zijn Klooster, door het aanwinnen van een goed gedeelte landerijen, met het leggen van Dijken en Dammen tegen de aanſpoelende Middelzee, welke zich, weleer, tot hier toe plagt uit te ſtrekken.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland.*

WICHERT,

WICHEM, een Dorp in *Gelderland*, in het Rijk van *Nijmegen*, ruim twee uuren ten Zuidwesten van de Stad van dien naam gelegen. Het Dorp is tamelijk groot, en heeft eene ruime Kerk, doch met het nabuurig *Leur* eenen Predikant gemeen, die tot de Klasſis van *Nijmegen* behoort. Het Dorp *Wichem* is vermaard door een aanzienlijk Heerenhuis, weleer gebouwd en bewoond door Don EMMANUEL, *Prins van Portugal*, gehuwd aan AMELIA, dogter van Prinſe WILLEM DEN I, en Zuster van Prinſe MAURITS. Het is, in den ſmaak van den tijd der ſtigtinge, een prægtig Vierkant Gebouw, ten wiens Dake, in 't midden, een ſierlijke Toren oprijst, en 't welk, behalven een groot getal Venſters, verſcheiden kleine hangende Torentjes op de hoeken heeft. PHILIPS VAN NASSAU, *Heer van Grimhuizen*, heeft, eenigen tijd, op dit Slot zijn verblijf gehouden.

WICQUEFORT, (ABRAHAM VAN) bekleedde, in den Jaare 1674, de waardigheid van Reſident van den Koning van *Polen* en van Minister van de Hertogen van *Brunswijk-Luneburg*, bij hun Hoog Mogenden in 's *Graavenhage*. Van wegen 's Mans lotgevallen, aan de Geſchiedenisſen van ons Vaderland onmiddelijk verknogt, verdient hij eene plaats in dit *Woordenboek*. In den Jaare 1674, terwijl de Algemeene Staaten nog met *Frankrijk* in oorlog waren, hadt hij de hand in eene geheime briefwisſeling in *Engeland*, over zaaken, onder andere, den Prins VAN ORANJE betreffende, en bij welke zijne Hoogheid, bij zommigen, wierdt verdagt gehouden van eenen toeleg, om in *Engeland* eenen opſtand te doen verwekken. WILLEM DE III, 't zij dan dat het vermoeden valsch of gegrond ware, wist eerlang te bewerken, dat WICQUEFORT, op last der Staaten van *Holland*, in verzekering genomen, en terſtond op de Voorpoort van den Hove wierdt opgeſlooten. In zijne aanklagt bij de Staaten, hadt zijne Hoogheid hun Edele Groot Mogenden aangedient „ dat hij „ eenige ſchadelijke ſtreeken en geheime briefwisſeling in ſij„ fer, beide binnens en buitens Lands, van WICQUEFORT „ ontdekt hadt; dat dezelve ook met *Engeland* verſtand hadt „ gehouden, tot nadeel van den Staat, en elders dingen ge„ open-

„ openbaard, die tot eene gantsche omkeering van het Land „ dienen konden."

Merkelijke opschudding, intusschen, veroorzaakte dit vatten onder de uitheemsche Gezanten en Staatsdienaars, zommige van welke beweerden, dat men hier mede het regt der volken hadt geschonden, alzo WICQUEFORT, in *'s Gravenhage*, erkend wierdt in de hoedanigheid van Resident des Konings van *Polen*, en van Minister der Hertogen van *Brunswijk-Lunenburg*. Maar de Staaten van *Holland*, gelijk ook de Algemeene Staaten, die zich deeze zaak aantrokken, verstonden, dat WICQUEFORT, behalven dat hij een gebooren Hollander was, in den Jaare 1665 niet in dienst van zijne Poolsche Majesteit was getreeden, dan met uitdrukkelijk voorbeding, dat hij aan het gewoonlijk regtsgebied der Staaten zou onderworpen blijven. Hij was, daarenboven, zedert het Jaar 1666, in bijzonderen Eed der Algemeene Staaten geweest, van welke hij, als Vertaaler van geheime papieren, eene Jaarwedde hadt getrokken. Hier bij kwam nog, dat de Staaten van *Holland* hem tot Historieschrijver dier Provincie hadden aangesteld. Uit dit alles leide men het gevolg af, dat WICQUEFORT, naar regt en reden, voor het Hof van *Holland* kon worden te regt gesteld.

Ondanks deeze redenen, leverden de Kinderen en Vrienden des Gevangenen, eerlang, twee Vertoogen in, in welke zij beweerden, „ dat WICQUEFORT, schoon een gebooren onder„ zaat der Staaten van *Holland*, zich, nogthans, aan het „ Regtsgebied dier Staaten hadt mogen ontrekken, en over„ gaan in den dienst van Uitheemsche Mogendheden; dat de „ Staaten hun Regtsgebied wel voorbehouden hadden, toen „ de Gevangene zich als Resident van *Polen* aangaf, doch „ niet, toen hij als Minister der Hertogen van *Brunswijk-Lunenburg* erkend wierdt; dat hij, dienvolgens, ten minste in de laatstgenoemde hoedanigheid, vrij was van het „ Regtsgebied der Staaten. Zij beweerden verder, dat men „ hem ontslagen hadt van den Eed, aan de Staaten gedaan, „ toen hij, in den Jaare 1665, Resident van *Polen* wierdt; „ dat, offchoon het eene waarheid was, dat hij, zedert, „ ook den Staaten hadt gedient, en van hun beloond was,

„ hij

„ hij daarom niet konde geëigt worden, aan hun onderwor-„ pen te zijn, maar alleenlijk aan zijne uitheemsche Meest„ ters; dat hij, eindelijk, niet beschuldigd wierdt dan met „ dingen, die tot zijnen pligt, als dien van Uitheemschen „ Staatsdienaar, behoorden, of die hem ten minste niet straf„ baar maakten voor den Regter."

In de maand Maart des Jaars 1675, was WICQUEFORT in verzekering genomen. Hij zat tot in de maand November dens zelfden jaars, eer hij zijn Vonnis ontving. Toen wierdt hij, door den Drost van het Hof, van de Voorpoort gehaald, en, geande tusschen twee Staaten-Bode, na de Rolle geleid, alwaar hij tot eeuwige gevangenisse verweezen wierdt. Behalven de buitenlandsche briefwisseling, ook door omwegen met vijanden van den Staat, beheisde zijn Vonnis de misdaad van het uitvorschen en overbrieven van de geheimen van 's Lands Regeeringe, op veelerlei wijze. WICQUEFORT zat, vervolgens, als Gevangene, op de Voorpoort, tot op den elfden Februarij des Jaars 1679. Met behulp van de Dienstmaagd des Cipiers ontkwam hij thans zijnen Kerker, reedt, met eenen Wagen, op *Leiden*, van daar na *Utrecht*, en voorts, over *Arnhem* en *Nijmegen*, na *Zelle*, daar hij tot Raad der Hertogen van *Brunswijk-Lunenburg* wierdt aangeteld. Twee jaaren daar na deedt hij eenen keer herwaarts, en vertoefde, in *'s Graavenhage*, eenen korten tijd, met verlof der Staaten. Hij overleedt in het volgende Jaar 1682. WICQUEFORT heeft zich zeer beroemd gemaakt, onder de Staatkundigen, door zijn Werk, geteikeld de *Ambassadeur*, zijnde eene uitvoerige Verhandeling over de waardigheid en de pligten van eenen Gezant. Daarenboven heeft hij geschreeven, in de Fransche taal, eene *Historie der Vereenigde Nederlanden* van eenige jaaren; doch van dit Werk heeft slegts een gedeelte het licht gezien. WICQUEFORT had eenen Zoon na, insgelijks ABRAHAM geheeten, die, volgens Resolutie van hun Hoog Mogende van den zeventwintigsten April des Jaars 1689, in de hoedanigheid van *Secreeten Commissaris des Hertogs van Brunswijk-Luneburg*, in *'s Graavenhage* wierdt erkend.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*

WIDELNISSE, bij MELIS STOKE ook *Widenisse*, of *Widenesse* genaamd, was eertijds een sterk en zwaar Kasteel, door Heer ROELAND VAN WIDELNISSE gebouwd, niet verre van de Zuiderzee, in de nabijheid van de Stad *Hoorn*, ter plaatze, ongeveer, daar nu het Dorp *Schillinghout* ligt. Dewijl het Gestigt merkelijk was vervallen, deedt Graaf FLORIS DE V hetzelve vertimmeren, en merkelijk versterken, om de *Drechter Friezen* te betengelen. Naa 's Graaven overlijden, wierdt het Slot, door de *Friezen*, belegerd, en, door den Slotvoogd, Heer BOUDEWYN VAN MAALDWYK, aan dezelve overgeleverd: waar naa het verwoest en tot den grond toe gehpel wierdt afgebroken.

Zie ALTING, *Notit. Germaniæ Inferioris*; MELIS STOKE.

WIELDRECHT, een Polder, met het regt van Ambagtsheerlijkheid, in *Zuidholland*, meer bepaaldelijk op het *Eiland van Dordrecht* gelegen, ten Westen van *Geertruidenberg*, en aan de 's Graavendeelsche Kil stootende. Van groote uitgebreidheid was, weleer, deeze Polder, als bestaande, toenmaals, achttienhonderd tweeëntachtig Morgens gronds. De tegenwoordige uitgestrektheid vinden wij niet begroot. De Huizen, ongeveer zestig in getal, staan ginds en elders verstrooid. Men vindt 'er geene Kerk; en 't is hoogst twijfelagtig, of 'er wel immer eene gestaan hebbe.

WIELE, (VAN DER) een aloud en vermaard Hollandsch Geslagt, waar van voor Stamvader wordt gehouden RUTGERT VAN DER WIELE, die zijne afkomst ontleende van de Graven VAN TEISTERBANT, en in den Jaare 1382, het Regterampt te *Opelme* bekleedde. Door vermaagschapping met verschelden aanzienlijke familiën, onder andere die van STALPERT, van waar zich de naazaten STALPERT VAN DER WIELE noemden, heeft dit Geslagt zich wijd en zijd uitgebreid. Aangaande de aanneeming van den naam van STALPERT, bij dien van VAN DER WIELE, vinden wij het volgende aangeteekend.

ADRIAAN

ADRIAAN VAN DER WIELE, gebooren in den Jaare 1438, en gehuwd met EVERHARDA VAN POELENBURG, hadt bij dezelve vier kinderen, twee Zoonen en twee Dogteren, verwekt. Na 's Mans overlijden, voorgevallen in den Jaare 1486, hertrouwde de Wedaw met JOHAN STALPERT, Rekenmeester van de Graaflijkheids Rekenkamer in Holland. Deeze, vermits hij bij zijne Echtgenoote geene kinderen verwekte, wierdt, in den Jaare 1495, te raade, haar aan te ſtellen tot eenige en algeheele erfgenaame van alle zijne goederen en bezittingen: op voorwaarde, dat haare voorkinderen den naam en het Wapen van STALPERT zouden aanneemen, niet anders dan alsof zij zijne eigen en wettige naakoomelingen geweest waren. Gereedelijk bewilligden daar in Moeder en Kinderen, als zijnde STALPERT niet alleen van adelijke en aanzienlijke geboorte, afkomſtig van de oude Graaven VAN BLOIS; maar, bovendien, eigenaar van groote middelen. Om te verhoeden, dat over zijne erfmaaking naderhand geſchil ontſtaan konde, hadt STALPERT, vooraf, van Keizer MAXIMILIAAN, verlof verzogt, om, over zijne Leen- en andere goederen, naar goedvinden te mogen beſchikken; 't welk hem ook goedgunſtiglijk wierdt ingewilligd. Van de gemelde vier kinderen, heeft ſlegts één Zoon naakoomelingen agter gelaaten. Deeze, ingevolge der voorgemelde beſchikkinge, liet zich noemen, met behoud van zijnen Vaderlijken naam, JAKOB STALPERT VAN DER WIELE, gebooren in den Jaare 1465, Hoogheemraad van Delfland, Baljuw van 's Graavenhage; gehuwd met MARIA VAN ARKEL VAN MONTFOORT, bij welke hij tien kinderen heeft verwekt. Wie luſt heeft, het Geſlagtregiſter van het talrijk naageſlagt te doorloopen, kan hetzelve vinden in het Aanhangzel van HOOGSTRATENS *Woordenboek*.

WIER, een Dorp, in het Frieſche Kwartier *Westergo*, onder de Grietenij *Menaldumadeel*, alwaar het niet meer dan tien Stemmen uitbrengt, en de derden rang bekleedt. Het Dorpje, hoewel klein in omtrek en getal van Huizen, heeft, nogthans, zijne eigen Kerk en Predikant. *Wier*, eertijds aan Zee gelegen, ligt thans, diep landwaarts, aan den ouden Zeedijk, door het aanſpoelen van land, aldaar aangeleid. Bij,

dit Dorp lag, niet zeer veele jaren geleeden, eene aanzienlijke Stins of State, *Lauta-State* genaamd, reeds in het begin der Vijftiende Eeuwe bekend, en in den Jaare 1410, door den Edelen SCHELTE LAUTA, door den dood ontruimd. De laatste bewooner van het Slot, was de geleerde Staatsman HORATIUS HIDDEMA VAN KNYFF, Griffman van *Ferwerderadeel*. Om redenen, die men ligt kan gisſen, hadt deeſe Heer het ongeluk, in het vermaarde Jaar 1748, dermaate te vervallen in den haat van het woedend graauw, ook in dien oord van Friesland, dat het, met baldaadige handen, den brand ſtak in de aanzienlijke Huizinge; waar door dezelve, met alle de Huisgeraaden en eene kostbaare Boekerij, geheel in de asch geleid wierdt; blijvende daar van niets behouden, dan de Toren, welke nevens het Slot ſtondt, doch die, insgelijks, eenige jaaren later, is afgebroken. Met veele moeite, op dat wij dit 'er nog nevens voegen, ontkwam de Heer KNYFF zelve de moordzieke handen der brandſtigters.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland*, en HALMA.

WIER, in 't Latijn *Alga* genaamd, is een bekend, en thans zeer hoog geſchat Zeegewas, 't welk, in zoute Wateren, op booge Vlakken, en op Verdronkene Waarden en Landen, zijne Worteien ſchiet, en, boven het water zijn loof of draadige takjes en ſpruitzels vertoonende, aan de Zee, op eenen afſtand, de gedaante van eene grasrijke Weide geeft. Men ontmoet het Gewas in verſcheiden oorden van onze Vaderlandſche Wateren, doch vooral in de nabijheid van het Eiland *Wieringen*, tusſchen hetzelve en de vaste Kust van *Holland*. Bij ouds reeds was deeze Zeeplant bekend, maar toen zo weinig, of liever niets geagt, dat de *Romeinen*, de niets beduidendheid eener zaake willende te kennen geeven, van dezelve plagten te zeggen, dat zij *slegter dan Wier*, *Alga vilior*, was. Gelijk van veele andere, dus heeft ook de ondervinding de nuttigheid van dit eertijds ongeagt gewas leeren kennen. 't Is bekend, met hoe veel voor-

voordeels men, zints geruimen tijd, zich daar van bedient heeft, tot het aanleggen van Dijken en andere Zeeweeringen; pakkende zich het Wier zo digt en vast op elkander, als de vetſte Klaijaarde; boven welke het dit voordeel bezit, dat het beter berekend is voor de ligte en veenagtige gronden, welke men, gints en elders, ook aan den Zeekant, in ons Vaderland aantreft. Met reden dan hebben 's Lands Staaten, van tijd tot tijd, op het viſſchen en ophaalen van *Wier*, Plakaaten en Ordonnantien doen uitgaan.

Zie *Hollandsch Plakaatboek.*

WIERD, (GROOTE) was de Zusters Zoon van GROOTE PIER, dien beruchten Overſte en Admiraal van de Gelderſche-Frieſche Zeinſchepen op de Zuiderzee, en, even als zijn Oom, een man van ongemeene geſtalte en lichaamskrachten; waar nevens hij, insgelijks, eene onverzaagde ſtoutmoedigheid paarde. Eerst diende hij onder zijnen Oom tegen de *Saxen*, *Hollanders* en *Bourgondiers*, en wierdt, naa dien overlijden, tot de waardigheid van Admiraal verheven. Geweldigen afbreuk deedt hij, bij meer dan één gelegenheid, aan de vijanden der Frieſche Vrijheid, ter Zee. Niet zo gelukkig was hij te land. Het bevel voerende binnen *Sloten*, vondt hij zich genoodzaakt, naa eene kloekhartige verdeediging van acht weeken, die Stad aan Heere JAN, *Baron van Waſſenaar*, over te leveren; onder beding van vrijen uittregt voor alle de Krijgslieden en Burgers, mits hij zelve, noch iemant van de zijnen, zich na *Steenwijk*, of na de *Lemmer* mogt begeeven. Doch deeze voorwaarde wierdt door GROOTE WIERD niet naagekoomen; en hij, deswegen, betrapt en agterhaald zijnde, na *Leeuwarden* gevoerd, en aldaar, in eenen engen Kerker, in het Blokhuis opgeſlooten. Spoedig maakte men, vervolgens, zijn Vonnis óp, volgens 't welk, op den drieëntwintigſten November des Jaars 1523, hem het hoofd afgehouwen, en daar naa zijn Lijk, buiten de Poort, op de Geregtplaats aan den gemeenen weg, op een Rad ten toon geſteld wierdt. Volgens zommigen zou tot dit harde Vonnis

niet weinig hebben toegebragt, een beginzel van wraakoefeninge over den dood van gemelden Baron VAN WASSENAAR, veroorzakt door eene wonde, welke hij, in het beleg van *Sloten*, aan zijnen arm hadt bekoomen.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*; GABBEMA, *Verhaal van Leeuwarden*.

WIERIKKER-SCHANS, eene Sterkte onder *Bodegrave*, dus genaamd naar eenen Stroom, de *Enkele Wierikke* geheeten, welke uit den Yssel na den Rhijn loopt. Aan den Rhijnkant heeft de Schans eene fraaie Poort, met eenen Toren en Uurwerk voorzien. Nevens een Opschrift, 't welk den tijd der stigtinge op het Jaar 1673 bepaalt, ziet men, aan de binnenzijde, het Wapen der Provincie Holland, en dat van Prinse WILLEM DEN III. In den Jaare 1748 wierdt daar binnen een Kruidmagazijn gebouwd. Voorts heeft men 'er eene Wooning voor den Majoor of Bevelhebber, en bekwaame Barakken voor de Bezetting; deeze bestaat meest uit Oude Soldaaten, die elders geenen dienst kunnen doen.

WIERINGEN, dus genaamd, volgens zommigen, naar het *Wier*, 't welk in den omtrek daar van groeit, is een Eiland, in de Zuiderzee, genoegzaam ten Noorden van de Stad *Medenblik*, en ten Oosten van het Texelsche Zeegat gelegen. In de Lijst van de Goederen der Utrechtsche Kerke is het bij den naam van *Wiron* bekend. 'Er is 'er, die meenen, dat *Wieringen*, zo wel als *Texel*, eertijds aan de vaste Kust van *Holland* gehegt zou geweest zijn. Doch dit steunt enkel op gissingen of redekavelingen, of op eene losse overlevering: want men ontmoet deswegen geene aanteekeningen bij de Oudste Schrijvers. In 't laatst der voorgaande Eeuwe, en nogmaals voor ruim zestig jaaren, wierdt, ter Staatsvergadering van *Holland*, in overweeging genomen, om *Wieringen*, door middel van eenen Dijk, aan het vaste Land te hegten. Doch, tegen dit Ontwerp, wierden telkens zwaarigheden ingebragt, welke de volvoering van hetzelve hebben doen

doen agterblijven. De uitgeſtrektheid van *Wieringen* vinden wij op zevenëntwintighonderd Roeden in de grootſte lengte, en op elfhonderd Roeden in de grootſte breedte, en de hoeveelheid Lands, volgens de jongſte meeting, op eenentwintighonderd zesëntachtig Morgens en vierhonderdtachtig Roeden begroot. Grooter in Morgentalen was dit Eiland, nu ruim honderd jaaren geleeden, toen een Polder, *het Nieuwe Land* genaamd, daar mede vereenigd was. Door een geweldigen doorbraak, in de maand Februarij des jaars 1683 voorgevallen, wierdt deeze Polder afgeſcheurd, en is, zedert, een prooi der golven geworden. Van wegen den ondraaglijken last der onkosten, tot de nieuwe bedijking noodig, vondt men zich tot die opoffering genoodzaakt.

De grond van het Eiland, die zeer ongelijk, hier hoog, elders laag, en, op veele plaatzen, met kleine Keiſteentjes is doorzaaid, is, over 't geheel genomen, vrugtbaar, en zeer geſchikt zo tot Koorn- als tot Weilanden. Op de laatſte willen de Schaapen ongemeen wel dieren. De *Wieringer* Lammeren zijn zeer gewild. Zo wel hier, als op *Texel*, wordt veel Kaas gemaakt, en, onder den algemeenen naam van Texelſche Kaas, gevent. Even min als op het ſtraks genoemde Eiland, vindt men ook op *Wieringen* geene Ratten of Mollen, maar, even als daar, eene walgelijke menigte van Padden. Het getal der Huizen, op het geheele Eiland, vinden wij op driehonderdzevenënveertig, en dat der Opgezeetenen, op ongeveer elfhonderd begroot. Deeze zijn verſpreid, behalven de Buurten, in vijf Dorpen, *St. Hijpolitushoef*, *Westerland*, *Oosterland*, *Stroe* en *den Oever*. Zij geneeren zich, deels met den Landbouw, deels met den Scheepvaart. De kloeke Vaartuigen, onder den naam van *Wieringer Ligters* bekend, zijn zeer vermaard. Zij dienen om de binnenkoomende Koopvaardijſchepen van een gedeelte van derzelven laſt te ontheffen, of om, voornaamelijk van *Amſterdam*, goederen aan boord der ſchepen te brengen, die in *Texel* zich tot de reize gereed maaken. De Regeering van *Wieringen* beſtaat uit Schout of Baljuw, vijf Burgemeesteren en zeventien Schepenen. Daarenboven bekleedt de Schout den post van Dijkgraaf, en heeft, nevens zes Heem-

zaaden, het opzigt over de Dijken, van welke men rekent dat vijf zesde deelen van het Eiland omringd worden. Want aan het grootste gedeelte van het Westen, en aan den geheelen Noordkant, is de grond van het Eiland zo hoog, dat men aldaar diergelijke beschutting, tegen de aanklotzende golven, of tegen het gevaar van Overstroomingen, niet noodig heeft.

Zie BROUERIUS, *Westfrisia Illustrata*; HALMA, *Tooneel*; *Tegenwoordige Staat van Holland*, enz.

WIERINGENWAART, eene aanzienlijke streek lands, in het Noordelijk gedeelte van Noordholland, aan de vaste Kust ten Zuidwesten van het Eiland *Wieringen*, en aan twee kanten aan de Zuiderzee, of liever aan de Waardgronden grenzende. Zekere ADRIAAN MARTENSZOON KORTENBURG, Burger te *Alkmaar*, door veelvuldige waarneeming hebbende opgemerkt, dat de Slijk, in dien streek, doorgaans hooger lag dan in den reeds bedijkten Polder *de Zijpe*, begreep dus de mogelijkheid en het voordeel der bedijkinge. Diensvolgens vervoegde hij zich, in den Jaare 1597, bij 's Lands Staaten, met verzoek om Octrooi. Hij verwierf hetzelve, op zeer gunstige voorwaarden van vrijheid van belastingen, voor een zekeren tijd, voor hem en zijne regt verkrijgenden: mits, nogthans, dat de Bedijking, binnen het tijdverloop van zes jaaren, voltooid en in de behoorlijke orde moest volvoerd zijn. Men ging dan aan het werk, doch, bij gebrek aan arbeiders, vondt men, in den Jaare 1603, zich genoodzaakt, een uitstel van nog zes jaaren te verzoeken; die ook verleend wierdt. Gebrek aan stoffe tot de Dijken deedt, van nieuws, het werk vertragen; zo dat men dezelve ligter maakte, dan het oorspronklijk Ontwerp inhieldt. 't Welk ten gevolge hadt, dat, door eenen zwaaren storm, in de maand Februarij des Jaars 1610, verscheiden gaten in den Dijk scheurden. In den Jaare 1612 moest men dan, ten tweede maale, een uit-

ziftel van nog vijf jaaren verzocken; binnen welke het werk gelukkiglijk tot ſtand kwam. Bij meeting bevondt men, in den Jaare 1639, achttienhonderd tweeëntachtig, of, volgens anderen, vijfëënnegentig Morgens Lands. 'Er ſtonden toen tweeëntwintig Huizen. DIRK BURGER, Schrijver van het *Kronijk van Medenblik*, verhaalt, hoe hij, in den Jaare 1708, de *Wieringerwaart* doorwandelende, aldaar honderdnegenëënveertig Huizen, vijf groote Watermolens en één Meelmolen hadt geteld; 't welk den toeneemenden bloei der landſtreeke genoegzaam aanwijst. De Gereformeerde Kerk wierdt 'er in den Jaare 1633 geſtigt; zij ſtaat in het Noordelijk gedeelte, en wordt door haaren eigen Predikant bediend, die onder de Klaſſis van *Alkmaar* behoort. De *Doopsgezinden*, die hier zeer talrijk zijn, en misſchien het grootſte gedeelte der inwooners uitmaaken, hebben 'er insgelijks eene Vergaderplaats, ſtaande aan het Zuideinde van de Waart, aan den Ouden Frieſchen Dijk. Zij ſtaan in gemeenſchap met die van *Barſingerhorn*, en worden, nevens dezelve, door éénen Leeraar bediend. De landen van de *Wieringerwaart* worden onder de beſte en vrugtbaarſte van gansch Nederland gerekend. Men heeft 'er meest Bouw-, doch ook eenige Weilanden. De Regeering beſtaat in Dijkgraaf, die tevens Baljuw is, en vijf Heemraaden, die te gelijk het ampt van Schepenen bekleeden. Aan hun is een Penningmeester en een Sekretaris toegevoegd. Voorts heeft men 'er een Kollegie van acht Hoofd-Ingelanden, die uit de Ingelanden verkoozen worden.

Zie HALMA, *Toneel*; *Tegenwoordige Staat van Holland*, Deel VIII.

WIERUM, een Dorp, in het Frieſche Kwartier *Oostergo*, behoorende tot de Grietenij *Westdongeradeel*, in welke het den derden rang bekleedt, en veertien Stemmen uitbrengt. Het Dorp is van weinig aanziens, en wordt meest van Viſchers bewoond. De Leeraar der Plaatze neemt ook den predikdienst in het nabuurig *Nes* waar. Door afſpoeling heeft dit

dit Dorp, van tijd tot tijd, veel geleeden. *Wierum* (en hier uit kan, in het voorbijgaan, de Oudheid van dit Dorp worden opgemaakt) was de geboorteplaats van LUDGERUS, eerſten Biſchop van *Munſter*, een vroom en godvreezend man, die, tot de bekeering der *Friezen*, veel moeite heeft gedaan, en wiens Grootvader, WRYFING genaamd, hoewel toen nog geen Christen, aan WILLEBRORD en WINFRID, uit *Engeland* herwaarts overgezonden, zeer behulpzaam is geweest; waarom hij dan ook, door den Heidenſchen Koning RADBOUD, uit *Friesland* wierdt gebannen.

Zie WINSEMIUS; *Kronijk van Friesland*, HALMA, *Toneel*.

WIEUWERT, een Friesch Dorp, onder het Kwartier *Westergo*, in de Grietenij *Baarderadeel*, alwaar het den vijfden rang bekleedt, en ſlegts elf Stemmen uitbrengt. Men vindt 'er eene Gereformeerde Kerk, welker eene Parochiekerk, aan den H. NIKOLAAS toegewijd, en die thans, nevens de Gemeente van *Britswerd*, door eenen Leeraar wordt bedient, behoorende onder de Klaſſis van *Sneek*. In overoude tijden, toen de dus genoemde *Middelzee* een groot gedeelte van de Provincie *Friesland* bedekte, 't welk, zedert, in vrugtbaar land is veranderd, bezat *Wieuwert* eene aanmerkelijke uitgebreidheid, en was een zeer aanzienlijk Dorp; men telde 'er bij de honderdtachtig Huizen, meest bewoond van Viſchers, welke, in gemelde Middelzee, ter neeringe voeren. Het opdroogen van dien Waterplas was de bron van het verval des Dorps. — Van verſcheiden aanzienlijke adelijke Kaſteelen of Staten, is heden ten dage niets anders dan eenige hooge Wieren voorhanden. De ſchoone State *Thetinga* is 't langst in weezen gebleeven, en veele jaaren de woonplaats geweest van het aanzienlijk Geſlagt van WALTA. Naderhand wierdt dezelve, door Koop, de eigendom van de geestdrijvende Gezinte der *Labbadisten*, en was, zedert, in de wandeling, bij den naam van het *Wieuwerder Bosch* bekend. De State verkreeg toen de gedaante van een Klooster, in 't welk, onder an-

andere, de geleerde ANNA MARIA SCHUURMAN zich begaf. Merkelijk gerugt ontſtondt 'er, te *Wieuwert*, in den Jaare 1765, ter gelegenheid, dat in een der Graven binnen de Kerk, het Lijk eener Vrouwe wierdt gevonden, 't welk, hoewel het, aan zekere kenmerken, bleek, meer dan honderd jaaren aldaar te hebben gelegen, nog gaaf en ongeſchonden was, in gevolge eener eenvoudige balzeminge. Straks ging het gerugt uit, dat dit het Lijk der ſtraks genoemde ANNA MARIA was; en het vondt geloof bij allen, die niet wiſten, dat de vermaarde Vrouw buiten de Kerk, op het Kerkhof was begraaven. De nieuwsgierigheid, om de zeldzaame overblijfzels te zien, deedt, dag aan dag, een ſterken vloed van menſchen, van heind en verre, na *Wieuwert* ſtroomen. Om opſchudding te voorkoomen, wierdt geraaden gevonden, het Lijk wederom onder de aarde te ſtoppen. De boven gemelde *Thetinga-State* is nog heden, doch ſlegts onder de gedaante eener aanzienlijke Boerderije, aanweezig.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

WIGBERTUS, van geboorte een *Engelsman*, was een man van deugdzaamen inborst en godvrugtige gezindheden. Al vroeg begaf hij zich na *Ierland*. Deels uit verſmaading der waereld, deels uit zucht voor een eenzaam en afgezonderd leeven, nam hij aldaar zijn verblijf ten platten lande. Tot twee oogmerken maakte hij zich deeze afzondering ten nutte: hij maakte groote vorderingen in de vermeerdering van kundigheden, en de beoeffening van den Chriſtlijken Godsdienſt, volgens de denkwijze dier tijden; hij verſterkte, daarenboven, zijne godsdienſtige gezindheden. Met deeze noodige begaafdheden toegerust, ging WIGBERTUS ſcheep na *Friesland*, met oogmerk, om de nog Heidenſche bewooners van dat Gewest tot het Chriſtendom te bekeeren. Met grooten ijver en ſtandvastigheid beſteedde hij twee jaaren aan dat godvrugtig werk, doch met weinig vrugts, van wegen de hardnekkigheid der landzaaten. Naa verloop van dien tijd keerde hij daarom na *Ierland* te rug. Volgens zommigen overleedt hij

in

in de eenzaame wooning, tot welke hij, na zijne terugkomst, wederkeerde. Volgens anderen zoude hij, andermaal, en wel in gezelschap van WILLEBRORDUS, eenen keer na *Friesland* gedaan hebben, en, geduurende dit verblijf, op last van den befaamden Koning RADBOUD, gedood zijn.

Zie BEDA; WICHERIUS, *Kronijk van Friesland.*

WILFRID, volgens het algemeen gevoelen, de eerste Apostel of Geloofsverkondiger der *Friezen*, is, uit dien hoofde, een bevoegd voorwerp, om met hem nader bekend te worden. Van geboorte was hij een Engelsman. Te *Rome* zich in de Godgeleerdheid hebbende geoefend, wierdt hij, na zijne wederkomst in het Vadetland, de Leermeester van ALFRED, Koning van *Deïre*, een gedeelte der tegenwoordige Provincie *Northumberland*. Terwijl hij nog Priester was, verscheen hij in de Kerkvergadering van *Whitby*, die in den Jaare 664 gehouden wierdt. Een vermaard geschil verdeelde thans de gemoederen der Geestlijkheid; het liep over den tijd, op welken het Paaschfeest moest gevierd worden. Zommigen beweerden, dat het op den tijd, bij de Oostersche Kerk in gebruik, moest invallen; anderen verklaarden zich voor het tijdstip, te *Rome* gebruikelijk. De *Schotten* en *Northumberlanders* hielden 't met de Oostersche Kerk; WILFRID, daarentegen, met de Westersche. Met zo veel ijver en hevigheid dreef hij zijn gevoelen, dat het, ten laatste, de overhand verkreeg. De kunst, die hij bezat, om zich bij de Grooten aangenaam te maken, deedt hem, eerlang, de gunst, zo wel van OSWY, Koning van *Bernicie*, als die van ALFRED winnen. Dit baande hem den weg tot den Bisschoplijken Zetel van *York*. Doch niet bestand zijnde tegen die hoogheid, stortte hij, eerlang, plotzeling in de laagte neder. Trotsch van aart, leide hij een blijkbaar Vorstelijk leeven. Zelden verscheen hij in 't openbaar, dan van een talrijken stoet omringd. Zo prachtig was zijn tafel, dat hij zich uit Gouden Schotels liet opdisschen. Terwijl WILFRID, op deeze wijze, zijne waardigheid ontluisterde, verloor hij zijnen

steun,

ſtenn, door de komst van EGFRID tot de heerſchappij over geheel *Northumberland*. IRMENBERG, Gemaalin van dien Vorst, 't zij uit ergernisse van des Kerkvoogds pragtige leevenswijze, 't zij om andere redenen, misnoegen tegen hem hebbende opgevat, wist bij den Vorst te bewerken, dat WILFRID wierdt afgezet. Voor erger bedugt, begaf hij zich daarop te ſcheep, met oogmerk om na *Rome* te ſtevenen, tot het doen van zijn beklag bij den Paus. Doch een Weste wind, die thans hevig opſtak, deedt hem van koers veranderen, en den ſteven na *Friesland* wenden; alwaar hij van ADGILLUS, Koning der *Friezen*, met opene armen wierdt ontvangen.

Intusſchen was WILFRIDS vertrek gekoomen ter ooren van EBROÏN, Groothofmeester van *Frankrijk*. Zeer misnoegd was deeze op WILFRID, doordien hij deezen voor den man hielde, welke DAGOBERT DEN II, tegen het belang van EBROÏN, op den *Oostfranktſchen* troon hadt verheven. Van hier, dat de Groothofmeester van WILFRIDS komst in *Friesland* de tijding niet hadt ontvangen, of hij zondt ſchriftlijk en mondelijk bevel aan ADGILLUS, om den afgezetten Biſſchop te doen ombrengen, of gevanklijk aan hem over te zenden. Doch ADGILLUS toonde hier van zo grooten afkoer, dat hij den doodbreigenden bevelbrief eerst aan WILFRID en diens reisgezellen met verontwaardiging voorlas, en ſtraks daarop, onder hun oog, verbrandde. Zelf gaf hij aan WILFRID vrijheid, om, gedurende den Winter, die tot het voortzetten zijner reize na *Rome*, welke hij nog niet uit den zin hadt geſteld, niet zeer gunſtig was, het Euangelie aan de ongeloovige *Friezen* te prediken. Zo gelukkig ſlaagde hij daar in, dat de meeste aanzienlijke Landzaaten, en veele duizenden gemeenen, aan zijne prediking gehoor gaven, en den Christlijken Godsdienst, volgens de begrippen van *Rome*, aannamen.

In de Lente des volgenden jaars vertrok WILFRID na *Rome*. Bij Paus AGATHO wist hij zijne zaaken in een zo gunſtig licht voor te draagen, dat hij, eerlang, in zijne Biſſchoplijke waardigheid herſteld wierdt. Doch zijne woelagtige en heerschzuchtige geest was oorzaak, dat hij, na verloop van eenigen tijd, andermaal wierdt afgezet. Eene reize na *Rome* wrogt,

van

van nieuws, zijne herſtelling op den Zetel. WILFRID ſtorf, eindelijk, in hoogen ouderdom, in den Jaare 709.

Zie EDDIUS, *Vita* S. WILFRIDI.

WILHEM, (DAVID LE-LEU DE) verdient, om meer dan ééne reden, eene plaats op de lijst der doorluchtige Mannen van de Zeventiende Eeuwe. Hij was afkomſtig uit een Geſlagt, 't welk, zints het Jaar 1096, onder den Adelſtand van *Artois*, een aanzienlijken rang bekleedde. Zijn Vader was GEORGE LE-LEU DE WILHEM. In den aanvang der Beroerten, ter zaake van den Godsdienst, week hij uit *Doornik*, nevens zijne vijf broeders, om dat zij hunne Moeder, naar de wijze der Onroomſchen, hadden begraaven. Een dier broederen, JAKOB genaamd, nam de wijk na *Londen*. Uit een tweede huwelijk, met MARIA DUYTS, verwekte hij, onder andere, MICHIEL LE-LEU DE WILHEM, naderhand Schepen van *'s Graavenhage*, gehuwd aan ANNA VAN RECHTEREN, welke eene Zuster hadt, gehuwd aan DUDLEY CARLETON, Gezant van JAKOBUS DEN II, Koning van *Engeland*, bij de Algemeene Staaten. De Moeder van onzen DAVID was, GILLIETTE VAN OPALSENS. Ten tijde van den berugten *Parijſchen* Moord bevondt deeze zich te *Parijs*, en ontkwam, op ééne zonderlinge wijze, in de handen der Moordenaaren, gelijk haar Man, desgelijks, die zich, ten deezen tijde, te *Rouen* onthieldt.

Uit deeze Ouderen wierdt DAVID LE-LEU DE WILHEM geboorен te *Hamburg*, op den vijftienden Maij des Jaars 1588. Al vroeg ſchijnt hem zijn Vader door den dood te zijn ontvallen. Althans vinden wij, in het beloop zijner Opvoedinge, alleen zijne Moeder vermeld. Deeze, welke vermeld wordt als zéer godvrugtig, en bezield met grooten ijver voor den Hervormden Godsdienst, zondt haaren Zoon, op den ouderdom van tien jaaren, na *Staden*, en vervolgens na *Hanau*. Twintig jaaren hadt onze Jongeling bereikt, wanneer zijne Moeder hem verzelde na het Hoogeſchool te *Franeker*; hier

hier vertoefde hij drie jaaren, en vertrok, vervolgens, na *Leiden*. Merkelijke vorderingen maakte hij, op beide plaatsen, in de Wijsbegeerte, Regtsgeleerdheid, Oosterſche talen en andere Weetenſchappen. Aldus toegerust reide DE WILHEM na *Frankrijk*, en onthieldt zich, eenigen tijd, aan 't Hoogeſchool te *Saumur*. In den Jaare 1613 ontmoeten wij hem te *Thouärs*, ten huize van den geleerden ANDREAS RIVETUS, die eene zonderlinge hoogagting voor hem opvatte, zo om zijne perſoonlijke hoedanigheden, als om zijne uitſteekende vorderingen in de Godgeleerde Weetenſchappen. Om zijne bedrevenheid in de Oosterſche talen tot hooger volkomenheid te brengen, ondernam DE WILHEM eene reize na de *Levant*. En de Jaaren 1617, 1618 en 1619 ontmoeten wij hem te *Kairo*, *Jeruzalem*, *Alexandrie* en andere Steden en Oorden. Op deeze reize hieldt hij, onder andere, eene gemeenzaame verkeering met den vermaarden Griekſchen Patriarch CYRILLUS LUCARIS, met welken hij, zedert, verſcheiden brieven heeft gewiſſeld.

Na zijne wederkomst uit het Oosten, opthieldt zich DE WILHEM, eenigen tijd, te *Amſterdam*. Doch zijne zucht tot eene grondige kennis van de Oosterſche talen, en het genoegen, welk hij in zijn verblijf in de *Levant* hadt gevonden, deeden hem tot eene tweede reize derwaarts beſluiten. Hij ondernam dezelve in den Jaare 1625. Thans ontmoette hij den geleerden JACOBUS GOLIUS, en ſloot met denzelven eene vertrouwelijke vriendſchap. Behalven eene menigte zeldzaamheden, welke DE WILHEM, op deeze reize, verzamelde, volmaakte hij verder zijne taalkennis. Vlug en vaardig leerde hij hier door ſpreeken, de meeste talen, in *Europa* en *Aſia* in gebruik.

Omtrent het Jaar 1631 in *Holland* zijnde te rug gekeerd, wierdt hij bekend bij den Stadhoudér Prins FREDERIK HENRIK, die hem zitting deedt neemen in zijnen Raad; waarbij, vervolgens, nog kwam de post van lid van den Raad van *Brabant*, en naderhand de waardigheid van Superintendent dier Provincie. Onder dit alles trádt DE WILHEM in 't huwelijk, met CONSTANTIA HUYGENS, Zuster van den vermaarden CONSTANTINUS HUYGENS, *Heere van Zuiſlichem*. Onder het

waarneemen van zijne ampten, verzuimde hij de Geleerdheid niet. Zijne Boekerij bevatte eenen fchat: onder andere, van de zeldzaamfte *Arabifche*, Perfifche, Chaldeeuwfche en andere Handfchriften. Aan het Leidenfche Hoogefchool deedt hij een gefchenk van Mumiën en andere zeldzaamheden, welke hij op zijne reizen had verzameld. Hij overleedt aan den Steen, op den zevenëntwintigften Januarij des Jaars 1658, in den ouderdom van bijkans zeventig jaaren. Zijne Weduw overleefde hem tot op den eerften December des Jaars 1667. Hij liet vier kinderen na, drie Dogters en eenen Zoon, MAURITS genaamd: een man van geleerdheid, en zeer bereisd in de Zuidlijke en Noordlijke landen van Europa. Hij was Deken van den Raad en den Leenhove van *Brabant*. Een van des Heeren DE WILHEMS broeders, PAULUS genaamd, die zich te *Amfterdam* hadt gevestigd, was Vader van DAVID DE WILHEM, in den Jaare 1672, en vervolgens verfcheiden maalen Schepen der gemelde Stad, en Ontvanger der Gemeene Lands Middelen. Een andere DAVID DE WILHEM, als mede BERNARDUS DE WILHEM, welke wij op de Regeeringslijsten der genoemde Stad, op de Jaaren 1782 en 1787, ontmoeten, zullen, waarfchijnlijk, leden van dit Geflagt geweest zijn.

Zie BAYLE, *Dictionnaire Hiftorique et Critique.*

WILLEBRORDUS, een man van veel vermaardheid in de Kerkelijke Gefchiedenisfen, als zijnde geweest, inderdaad niet de eerfte, maar evenwel een der voornaamfte verkondigers van den Christlijken Godsdienst aan de Heidenfche *Friezen*. Hij was een Neder-Sax van afkomst, en in een Klooster opgevoed. Reeds in het twintigfte jaar zijns ouderdoms, wierdt hij tot Priester ingewijd. De bekeering der *Friezen* was thans eene zaak, op welke men met veel ijvers en ernsts bedagt was. Geen voegzaamer werktuig, dan WILLEBRORD, oordeelde men daartoe te kunnen gebruiken. Een Neder-Sax, gelijk wij aanmerkten, van geboorte zijnde, fprak hij, genoegzaam, de zelfde taal, als thans in *Friesland* in gebruik was.

was. De perſoon, van welken hij wierdt te werk geſteld, was EGBERT, een Engelsch Monnik van adelijke geboorte, doch die zich thans in *Ierland* onthieldt. Deeze, de bekwaamheid van WILLEBRORDUS, tot het bewust oogmerk, kennende, deedt hem den voorſlag, die ſtraks wierdt aangenomen. In den Jaare 690 ging WILLEBRORDUS te ſcheep, verzeld van eenen Diaken, ADELBERT geheeten. Een gunſtigen wind voerde hen ſpoedig over Zee, tot voor den mond des Rhijns, die toen nog bij *Katwijk* in de Noordzee liep. In het voorbijgaan moeten wij hier aanmerken, dat de benaming *Friesland* toenmaals eene veel uitgebreider bereekening hadt, dan tegenwoordig. Genoegzaam alle de Zeven Provincien wierden daar door aangeduid.

WILLEBRORDUS dan, den Rhijn bereikt hebbende, voer dien ſtroom op tot aan *Utrecht*. Hier vondt hij de Landzaaten, voorheen reeds tot het Chriſtendom bekeerd, in merkelijken getale afgevallen. De Frieſche Koning RADBOUD droeg den Chriſtlijken Godsdienſt geen goed hart toe, en zag, daarom, ongaarne, Geloofsverkondigers in zijn gebied verſchijnen. Onze Apoſtel, hier van verwittigd, en begrijpende, hoe zeer hij een man van invloed en vermogen noodig hadt, vervoegde zich, eer hij het werk der predikinge ondernam, bij PIPYN, Groothofmeester van *Frankrijk*; die hem minzaam ontving; en met eenige goederen begiftigde, naar men meent, omtrent het tegenwoordig *Koermond* gelegen. Om het werk der Geloofspredikinge te bevorderen, beſloot de Groothofmeester den Koning der *Friezen* te bevoorlogen; waarin hij zo gelukkig ſlaagde, dat dezelven aan het Frankiſche Rijk onderworpen wierden.

Thans hadt WILLEBRORDUS de handen ruim, om zijne godvrugtige onderneeming onverhinderd voort te zetten. Voor dat hij, egter, zich daar toe opzettelijk begaafde, deedt hij eene reize na *Rome*, om, onder ſchut en ſcherm van den Roomſchen Paus, met zo veel te meer gezags te kunnen werkzaam zijn. SERGIUS DE I, die thans op den Pauslijken Zetel zat, ontving hem minzaam, en bekleedde hem, onder den naam van KLEMENS, met de waardigheid van Aartsbiſchop der *Friezen*. Met deeze hooge waardigheid bekleed,

nam WILLEBRORDUS de wederreize aan, en landde aan het *Zeeuwſche* Eiland *Walcheren*. Hier vondt hij, bij de Stede *Weſtkapelle*, de afgodiſche landzaaten bezig met het godsdienſtig vereeren van het beeld van MERKURIUS; 't welk zijnen godsdienſtigen ijver derwijze gaande maakten, dat hij het Beeld in ſtukken brak, en den vereerderen hunne Afgoderij ſcherpelijk verweet. Volgens onze aloude Kronijkſchrijvers, zou dit bedrijf WILLEBRORDUS bijkans het leeven gekost hebben. Zij verhaalen, naamelijk, dat de Landzaaten, hem met het Zwaard willende dooden, God hem wonderdaadig bewaarde, doordien het ſcherpſnijdend Zwaard onmagtig was om zijnen nek te klieven. Volgens anderen ontving hij eene wonde, die binnen kort wederom geneezen wierdt. Zie hier de woorden van MELIS STOKE

„ WILLIBRORDE — — —
„ Tot West Cappellen dat hy quam,
„ Daer hy aanbedende vernam
„ Mercurioſe over eenen God.
„ Dat beelden doer ons Heren gebod
„ Brac hi, en hevet 't volc geſchonden,
„ Mer dat hevet hi ſware ontgonden:
„ Want een die Mercurieuſe wachte
„ Sloechen in ſyn hoeft ontſachte,
„ Dat hi ſtorte ſyn bloet:
„ Nochten predicte hi metter ſpoet
„ 't Woort ons Heren als een ſtout ſeyraat."

Na deeze ontmoeting ſchijnt WILLEBRORDUS zijne onderneeming, met wakkeren ijver, te hebben voortgezet; ſtigtende, ginds en elders, verſcheiden Kerken, als te *Vlaardingen*, *Velzen*, *Petten* en *Helle*; op welke laatstgenoemde Plaats men nog heden ten dage een Put vindt, *Sint Willebrords Put* genaamd, die op zijn bevel zou gegraaven zijn. Met het verhaal der Wonderwerken, die door hem zouden gewrogt zijn, zullen wij ons hier ophouden; te beuzelagtig, veelal, zijn dezelve, dan dat wij dezelve onzen Lezeren durven on-

onder het oog brengen. Naa verloop van tijd vestigde hij zijnen Zetel te *Utrecht*, en bouwde aldaar een Klooster met eene Kerk, ter eere van den Zaligmaaker en der gezegende Moedermaagd. Wel haast, en nog bij het leeven van onzen Apostel, wierdt het gestigt rijklijk begiftigd, en daar door de grond geleid van de aanzienlijke bezittingen des *Utrechtschen Bisdoms*, wiens Mijtervoogden, naderhand, een zo aanmerkelijken rol gespeeld hebben. WILLEBRORDUS, naa nog eenigen tijd, aan de bekeering der *Friezen*, gearbeid te hebben, overleedt op den zesden November des Jaars 737; zeer aanzienlijke goederen naalaatende, met welke hij, van tijd tot tijd, was begiftigd, en waar van men de lijst ontmoet in zijnen Uitersten Wil, die nog voorhanden is.

Zie ALCUINUS, *Vita Willibrordi.*

WILLEM DE I, (*Graaf*) de Zoon van FLORIS DEN III, *Graave van Holland*, verzelde zijnen Vader op deszelfs togt na het Heilige Land, en bragt niet weinig toe tot de bemagtiging van de Stad *Akre*, in *Palestina*, in den Jaare 1191, naa dat zijn Vader, 's jaars te vooren, te *Antiochie*, overleeden was. Naa zijne wederkomst in *Holland*, alwaar, intusschen, zijn ouder broeder, onder den naam van DIRK DEN VII, het Graaflijk bewind aanvaard hadt, leefde hij, in 't eerst, met denzelven in goed verstand. Een ongelukkig misverstand deedt, eerlang, dien zoeten vrede in openbaaren twist eindigen. Gemeenlijk waren de *Westfriezen*, in dien tijd, den Graaven niet zeer toegedaan. Tot deeze vervoegde zich WILLEM, en vondt de Dregterlanders gereed om hem hulp te betoonen. Van zijnen kant verzamelde Graaf DIRK een aanzienlijk Leger. Doch vermids de Vlamingen, intusschen, hem in *Zeeland* werk verschaften, moest hij, in eigen persoon, zich derwaarts begeeven, en het bewind over een gedeelte der Troepen, welke tegen zijnen broeder moesten dienen, aan zijne Gemaalinne ALEID, opdraagen. Eene Vrouw zijnde, feilander van geest en moedig van hart, en, daarenboven, naar men wil, de voornaame oorzaak van WIL-

LEMS ongenoegen, aanvaardde zij gereedelijk het toevertrouwd bewind. In 't begin van de maand Augustus des Jaars 1195 trok zij met haare benden op, en sloeg zich, bij *Egmond*, op de grenzen van *Westfriesland* en *Kennemerland*, neder. Zij lag aldaar, van den tienden der genoemde maand tot op den achttienden November, niet zonder groot nadeel der Abdije van *Egmond*, van welker goederen zij zich onbeschroomd bediende. Op den laatstgenoemde dag kwamen de Legers aan elkander. De trouwloosheid der inwooneren van *Nieuwdorp* en *Winkel* brouwde WILLEM de nederlaage. Door Vrouwe ALEID met geschenken in haare belangen overgehaald, scheenen zij, inderdaad, de zijde van WILLEM te houden. Doch de strijd was naauwlijks begonnen, of zij deinsden te rugge. 't Welk de overige Westfriezen, als mede de overmagt der Hollanderen ziende, dermaate van schrik deedt bevangen, dat zij insgelijks de wijk naamen. WILLEM alleen, van eenige weinige manschap verzeld, hieldt stand, tot dat hij ook zich genoodzaakt vondt, voor de meerderheid te bezwijken. Met moeite en niet dan ter naauwer nood, ontkwam hij de handen der zegepraalende Heldinne.

Onder dit alles was Graaf DIRK zeer gelukkig geslaagd, en voorts ijlings te rug gekeerd na *Egmond*, bij zijne heldhaftige Gemaalinne. Hier vervoegden zich, kort daarna, BOUDEWYN, Bisschip van *Utrecht*, DIRK, Domproost van *Utrecht*, en OTTO, Graaf van *Beuthem*, allen drie Oomen der twistende broederen, nevens hunne Moeder ADA, om dezelve met elkander te bevredigen. Dewijl de pogingen, ten dien einde aangewend, vrugtloos afliepen, begaf zich de Graaf na *Haarlem*, werwaarts WILLEM hem, eerlang, volgde. Door tusschenspraak wierdt, in die Stad, eene overeenkomst getroffen, volgens welke alle vijandlijkheden moesten ophouden. WILLEM zou, jaarlijks, uit de Geervlietsche Tollen, driehonderd Ponden trekken, en al wat Graaf DIRK in het Graafschap *Oostergouwe* en *Westergouwe* (tegenwoordig de Friesche Kwartieren *Oosterge* en *Westerge*) bezat, van hem ter leen houden.

Kort na het sluiten van dit Verdrag, begaf zich WILLEM in *Friesland*, en wierdt 'er tot Graaf gehuldigd. Veel te-

gen-

genſtands, egter, opmoetde hij in de handhaaving van zijn Graaflijk bewind, vooral van de zijde des Graaven van de *Kuinder*, wiens Kaſteel, op de grenzen van *Friesland* en *Overijsſel* gelegen, den *Friezen*, bij herhaaling, veele moeite baarde. Om hem te beteugelen, wierp WILLEM eene Sterkte op bij *Oosterzee*, een Dorp niet verre van de *Kuinder* gelegen. Van wegen de nabijheid der wederzijdſche benden, wierden dezelve dikmaals handgemeen. In eene dier ontmoetingen bekwaam de Graaf van de *Kuinder* eene volkomene nederlaag. Behalven het verlies van vijfhonderd man, moest hij zijn Kaſteel overgeeven, en hij zelve het Land verlaten. Hij vervoegde zich bij Graaf DIRK, die, ſtrijdig met de onlangs getroffene overeenkomſt met zijnen broeder, den verdreevenen Graaf minnelijk ontving.

Graaf WILLEM, in het Graaflijk bewind over *Friesland*, zich eenigermaate bevestigd hebbende, deedt eenen keer na *Holland*, met oogmerk om zijne Moeder, Vrouwe ADA, te bezoeken. Aan deeze openbaarde hij zijn voorneemen, om bij zijnen broeder insgelijks een bezoek te gaan afleggen. Hoe zeer Vrouwe ADA hem zulks ontriedt, uit hoofde der vijandlijke gezintheden, welke zij in Graaf DIRK vermoedde, hij bleef, nogthans, bij zijn voorneemen; hoewel, gelijk wel haast bleek, tot zijne zeer groote ſchade. Graaf DIRK bevondt zich thans op het Slot *ter Horst*, in Rhijnland, niet verre van *Voorſchoten*. Naauwlijks was hij aldaar verſcheenen, of hij vernam, hoe los hij de waarſchuwing zijner Moeder hadt in den wind geſlagen. De Graaf van de *Kuinder*, zijn geſlagen vijand, thans, tot zijne groote verwondering, bij Graaf DIRK gehuisvest, deedt hem vatten, en voorts in de gevangenis werpen; welke hij, egter, kort daar na ontkwam; begeevende zich voorts na *Gelderland*, alwaar hij, bij Graave OTTO, eene zo gunſtige bejegening ontmoette, dat hij zich, eerlang, met derzelver Dogter ALEID, in 't huwelijk verbondt. Deeze echtverbintenis diende, vervolgens, tegen alle verwaging, tot den grondſlag der bevrediging tuſſchen het wrokkende broederpaar. Want Graaf DIRK, door deezen echt, zijns broeders vermogen, van wegens deszelfs aanzienlijke verzwagering, merkelijk verſterkt ziende,

lende gereedelijk het oor aan de voorſlagen tot een Verdrag, 't welk eerlang geſlooten, en zedert niet wederom geſchonden wierdt.

Niet lang daar na raakte WILLEM in onmin met DIRK DEN II, Biſſchop van *Utrecht*. Op den grond van zeker gewaand regt beſtondt deeze, eenig geld te ligten in *Friesland*, zonder Graaf WILLEM gekend te hebben. 't Welk deeze zo kwalijk nam, dat hij den Biſſchop, gewapenderheid, in een Klooſter te *Staveren* overviel, en hem voorts gevankelijk na zijn Slot te *Oosterzee* deedt voeren. De bijgeloovigheid der *Friezen* redde hem, ſpoedig, uit zijnen Kerker. Want bedugt dat de toorn des Hemels, over het gevangen neemen en houden eens Biſſchops, over het Land en de Landzaaten zoude ontſteeken, bewerkten eenigen, geweldigerhand, zijne Verloſſing. Om den Biſſchop, over zijn voorgaand bedrijf, te ſtraffen, berokkende hem WILLEM eenen vijandlijken aanval, door zijnen Schoonvader en Broeder, de Graaven van *Gelder* en *Holland*.

DIRK DE VII, Graaf van *Holland*, overleedt niet lang daar naa, te weeten, in het laatſt van het Jaar 1203. 't Is bekend, hoe deezelfs Weduwe, Vrouwe ALEID, om zich van het Graaflijk bewind te verzekeren, haare dogter ADA met den Graave VAN LOON in het huwelijk deedt treeden; waar toe zij eenigen van 's Lands Edelen op haare zijde hadt gekreegen. Intuſſchen ontbrak het niet aan de zulken, die WILLEM, zo niet tot het Graaflijk bewind, althans tot de Voogdijſchap, beter geregtigd oordeelden. Heer PHILIPS VAN WASSENAAR was een van deeze, nevens Heer JAN VAN RYSWYK.

Zo dra hadt WILLEM, in *Friesland*, van zijns broeders overlijden de tijding niet vernomen, of hij ſtak, in allerijl, na *Holland* over. Tot op de grenzen van *Kennemerland* genaderd, verzogt hij Vrijgeleide, onder voorgeeven van zijns broeders Graf te *Egmond* te willen bezoeken. Doch alzo hem dit geweigerd wierdt, en hij zonder herzelve niet verder durfde voorttrekken, keerde hij ſpoedig na *Friesland* te rug. Niet lang hadt WILLEM aldaar vertoefd, of hij wierdt, door de boven genoemde Edelen, bij welke zich eenige anderen

deren gevoegd hadden, heimelijk in *Holland* outbooden, met oogmerk om hem van daar na *Zeeland* te doen overſteeken, en al daar voor Graaf te doen uitroepen, vermits de Landzaaten hem zeer genegen waren. Niet lang draalde WILLEM met zijn vertrek. Te *Wasſenaar*, bij Heere PHILIPS, gekomen, onthieldt hij zich aldaar een korten tijd, doch zo bedekt, dat zelf de Huisbedienden hem niet kenden. Twee vertrouwde Knegts bragten hem, vermomd in ſlordig gewaat, en met den hoed in de oogen gedooken, van *Wasſenaar* na *Vlaardingen*, alwaar eenige Zeeuwſche ſchepen op hem wagtten; die hem voorts na *Zierikzee* overvoerden, alwaar hij, kort daar naa, met algemeene toejuiching van aanzienlijken en geringen, voor Graaf uitgeroepen, en als zodanig wierdt gehuldigd.

Onder dit alles hadt de jonge Graavin ADA, om het geweld haarer tegenſtreeveren, die vast in getal toenamen, te ontwijken, zich binnen den Burgt van *Leiden* doen opſluiten. Hier moest zij een ſtreng beleg doorſtaan, en zich eindelijk overgeeven aan de Vrienden van Graave WILLEM; die, midlerwijl, in *Holland* zijnde te rug gekeerd, de ongelukkige Graavin na *Texel* deedt brengen, en vervolgens van daar na *Engeland* overvoeren.

WILLEM, hoewel hij, vervolgens, ook door de voornaamſte Hollandſche Edelen, voor Graaf wierdt uitgeroepen, hadt, egter, met veele zwaarigheden te worſtelen, eer hij in die hooge waardigheid zich gevestigd zag. De Graaf VAN LOON, naamelijk, door aanzienlijke verbintenisſen, eene gedugte magt op zijne hand hebbende gekreegen, jaagde veelen van WILLEMS aanhangeren zulk eenen ſchrik aan, dat zij zijne zijde verlieten, en deeze, vermits hij weinig volks konde bij een krijgen, te raade wierdt, na *Zeeland* te wijken. Doch ook hier vondt de Graaf VAN LOON middel, hem zo magtige vijanden te berokkenen, dat hij, om niet gevangen genomen te worden, in allerijl het Gewest moest verlaaten. Zich geworpen hebbende in een Viſchers Schuit, en onder de natte netten bedommeld, ontkwam hij ter naauwernood de handen der geenen, die hem zogten. Doch den Zeeuwen berouwde wel haast dit verdrijven van hunnen Graave; weshalven zij

hem wederom opzogten, en in het bewind herſtelden. Dit ſtelde hem in ſtaat, om met eene aanzienlijke magt na *Holland* over te ſteeken. Zijne Zeeuwſche benden over de Maaze gevoerd, en op den Hollandſchen bodem hebbende doen aan land treeden, trok hij voort na *Rijswijk*, alwaar hij zich nederſloeg. De Graaf VAN LOON lag bij *Voorſchoten*. Vermits WILLEMS benden, onder het voortrekken merkelijk vermeerderd waren, en, daarenboven, onder dezelve eene zeer geregelde orde en krijgstucht heerschte, wierdt het Leger van zijnen vijand dermaate van ſchrik bevangen, dat het, in allerijl de vlugt nam, met agterlaating van den geheelen naaſleep, die voor zeer kostbaar wierdt gehouden. Daarenboven viel hem nog het *Slot van Asperen* in handen. Het gevolg deezer zege was, dat WILLEM, eerst met den Biſchop van *Utrecht*, en vervolgens ook met den Graave VAN LOON, zich bevredigde.

WILLEM, thans in het Graaflijk bewind gevestigd, ſloot, eerlang, een Verdrag met den Koning van *Engeland*, waarbij hij zich, onder andere, verbondt, den Koning te zullen te hulpe koomen, indien hij in zijn Rijk van zijne vijanden wierdt aangevallen. Dit Verdrag wikkelde hem in den Vlaamſchen Krijg, die eerlang uitbrak, en hem op eene gevangenisſe te ſtaan kwam; uit welke hij niet dan door het betaalen van groot Losgeld ontſlagen wierdt.

In den Jaare 1217 ondernam Graaf WILLEM eenen togt na *Egipte*, om, volgens den ſmaak dier tijden, de Ongeloovigen te helpen beſtrijden. Hier was hij tegenwoordig in het beruchte beleg van *Damiate*, 't welk hij, in den Jaare 1219, hielp bemagtigen; waarop hij, kort daar na, de wederreize na zijn Graafſchap ſchijnt te hebben aangenomen. Niet lang overleefde hij deezen togt. Hij overleedt op den vierden Februarij des Jaars 1222; naalaatende, onder andere, eenen Zoon, die hem, onder den naam van Graave FLORIS DEN IV, opvolgde. De Stad *Middelburg* ſchijnt van hem haare oudſte Keuren te hebben ontvangen.

Zie MELIS STOKE en andere oude Vaderlandſche Schrijvers.

WIL-

WILLEM DE II, Graaf van *Holland* en *Zeeland*, Zoon en Opvolger van Graave FLORIS DEN IV, hadt tot Moeder Vrouw MAGHTELT, Dogter van HENRIK, Hertog van *Brabant*. Zo omtrent het jaar, als aangaande de plaats zijner geboorte, zijn de Hiſtorieſchrijvers niet volkomen eens onder elkander. Volgens de meeſte ſtemmen, zoo men voor het eerſte moeten houden, het Jaar 1228, en aan de Stad *Leiden* de eere van de laatſte toeſchrijven. WILLEM hadt eenen broeder, FLORIS genaamd, en twee zusters. Eene van deeze was MARGARETA, gehuwd aan den Graave VAN RENNENBERG, vermaard door het berugte verteizeltje van driehonderdvijfëenzeſtig kinderen, ter één'r dragt, te *Leeuduinen* ter waereld gebragt.

Doordien het overlijden van WILLEMS Vader voorviel in den Jaare 1234, hadt hij, op de onderſtelling van de echtheid der bovengemelde opgave van zijn geboortejaar, den ouderdom van ſlegts zes jaaren bereikt hebben. Hij hadt dus eenen Voogd noodig. Daar toe nu zou, volgens het verhaal van zommigen, OTTO DE III, Biſchop van *Utrecht*, die een Broeder van Graaf FLORIS DEN IV, en dus een Oom van den jongen Graave was, verkooren zijn; doch anderen willen, dat een ander broeder van Graaf FLORIS, WILLEM genoemd, die Stadhouder van *Zeeland* was, beneffens hem met de waardigheid van Voogd over den jongen Graaf bekleed zou zijn. Niet onwaarſchijnlijk evenwel is dit laater geſchied, toen naamelijk de Utrechtſche Kerkvoogd, te zeer met de zaaken van het Sticht bezet om zijn vast verblijf in *Holland* te kunnen neemen, de Voogdij of geheellijk aan zijnen broeder overdroeg, of althans niet ongaarne zag, dat deeze hem, ter zijner verligtinge, door de Edelen en Steden des Lands wierdt toegevoegd. Hoe 't zij, het gaat zeker, dat deeze WILLEM deel aan de Voogdij gehad moet hebben, alzo hij anders, in zeekeren gunstbrief, ten Jaare 1236, aan de Abtdij van *Rhijnsburg* verleend, zich zelven geene Voogd van *Holland* hadt kunnen noemen.

De minderjaarigheid van onzen Graaf WILLEM is, over 't algemeen, niet zeer vruchtbaar in merkwaardige gebeurtenisſen geweest; en dus valt zijne levensbeſchrijving daar mede

nog

nog te verſieren nog te verbreeden. In 't voorbijgaan zou men daaromtrent, onzes oordeels, wel mogen opmerken, dat zijnen Voogden zulks tot geene oneere ſtrekt, alzo dit een vrij zeker bewijs oplevert, dat zij het belang van den jongen Graave en het gemeene Land boven dien ſchitterenden roem gewaardeerd hebben, welke door oorlogzuchtige bedrijven, ten koste van veel bloeds en gelds, verkreegen wordt. Dan om hier op niet te ſtaan, zullen wij evenwel 't weinige dat de geſchiedenis ons aan de hand geeft niet geheel met ſtilzwijgen voorbijgaan.

In den Jaare 1237, vondt 's Graaven Bloedverwant, DIRK, *Graaf van Kleef*, zich door den Keulſchen Aartsbisſchop vijandiglijk beſprongen met een leger, dat te groot was om, zonder hulp van anderen, zich met hoope van eenen goeden uitſlag daar tegen te verzetten. Hij nam dus zijne toevlugt tot den Hollandſchen Graaf, met verzoek van hem tegen den Aartsbisſchop den vereischten onderſtand te verleenen. Dezelve wierdt hem, en wel inzonderheid uit aanmerking van zijne aankleeving aan Graave FLORIS, zo bij zijn leeven als bij zijnen dood duidelijk betoond, gereedelijk toegezegd, en ook daadelijk verleend, door hem eene Vloot ſchepen bij te zetten, met welke de Graaf van *Kleef* het Aartsbisdom van *Keulen* niet weinig ontruſtte. Naar het verhaal van zommigen zou onze jonge Graaf, nu den ouderdom van negen jaaren bereikende, met deeze Vloot den Rhijn, in perſoon, zijn opgevaaren. Doch zo dat gebeurd is, zal zijn Voogd, ſchoon de Jaarboeken hier omtrent een diep ſtilzwijgen houden, hem zekerlijk verzeld hebben; en niet onwaarſchijnlijk heeft hij alleen, en zonder den jonge Graave, deezen togt gedaan; hebbende de gelijkheid der naamen ligtelijk aanleiding tot eenen misſlag van deezen aart kunnen geeven. Dit ontſtoken oorlogsvuur wierdt, na 't behaalen van eenige voordeelen op de Keulſchen, door tuſſchenkomſte van den Graave van *Gelder*, nog gelukkig gebluscht, voor dat het veele verwoestingen hadt aangeregt.

Het volgend Jaar 1238 is wel door geene merkwaardige bedrijven vermaard geworden, en nogthans treurig, zo voor *Holland* in 't gemeen, als voor den jongen Graaf in 't bij-

zon-

zonder geweest; naardien zijn Oom en Voogd WILLEM, even als zijn Vader FLORIS, toen in een Ridderlijk steekspel is omgekomen, zonder dat ons gebleeken is, waar ter plaatze, of door wiens hand zulks geschied zij. Ook vind ik niet gemeld, wat schikkingen 'er bij zijne afwijgheid over de Voogdij van den jongen Graave gemaakt zijn. Zo de Utrechtsche Kerkvoogd, OTTO, 'er geen volkomen afstand van gedaan hadt, zal hij dien last van nu af tot op 's Graven meerderjaarigheid alleen gedorst, of anders op nieuw aanvaard hebben.

Van den Jaare 1247 af begint de naam van den jongen Graave eerst recht in 's Lands geschiedenissen te leeven; dewijl dit het jaar is, waar in hij tot Roomsch Koning verkooren wierdt. Eene gebeurtenis, die, niet alleen op zichzelve, maar ook uit aanmerkinge van haare gevolgen, wel verdient wat hooger opgehaald te worden. Keizer FREDRIK nu, de II van dien naam, hadt al van overlang met het Pausselijk Hof dermaate over hoop gelegen, dat hij in den Jaare 1221, door Paus HONORIUS DEN III, en, naa met hem verzoend te zijn, wederom in den Jaare 1239, door Paus GREGORIUS DEN IX, in den ban gedaan, en 't Rijk LODEWYK DEN IX, Koning van *Frankrijk*, aangeboden, doch door hem van de hand geweezen wierdt. Deeze weigering hielp echter Keizer FREDRIK aan geene ruste: want naa GREGORIUS hadt INNOCENTIUS DE IV, de driedubbele Kroon opgekreegen hebbende, en hem even weinig genegenheid als zijn Voorzaat toedraagende, tegen den aanvang des Jaars 1245, eene Kerkvergadering te *Lions* beschreeven, om wederom eenen Kruistogt tegen 't Heilige Land uit te rusten. Doch de Heilige Vaders, hier mede niet te vreden, en in alles op 's Pausen wenk eerbiedig passende, dagvaardden voor zich Keizer FREDRIK: en als deeze, gelijk men wel voorzien hadt, niet verscheen, wierdt hij al wederom in den ban gedaan.

Keizer FREDRIK bezat wel moeds genoeg, om zich over al dat bannen weinig te bekreunen, en al schertsende te zeggen „ dat hij, voorheen den Paus en de Kerkelijke Wetten gehoorzaamd hebbende, daar toe nu niet meer gehouden

„ was,

„ was, alzo men hem van de gemeenſchap der Kerke hadd „ afgeſneeden": echter wierdt het voor hem hoe langs hoe meer een ſtuk van veel belang, en verdrietelijke gevolgen. INNOCENTIUS DE IV gaf, ter voortzettinge zijner heerſchzugtige oogmerken, den Rijksvorſten wel dra kennis, dat FREDRIK DE II afgezet, en 't Rijk van Opperhoofd ontbloot was: Ook poogde hij hen tot het verkiezen van eenen nieuwen Roomsch-Koning te beweegen. Zij, die het met hem hielden, of voor zijnen ban-blixem vreesden, lieten zich, ſchoon de voornaamſten den Keizer getrouw bleeven, hier toe overhaalen, en verkoozen, op 's Pausſen voorſlag, tot Roomsch-Koning, HENRIK, Landgraaf van *Turingen*. Deeze maakte in 't eerst groote zwarigheid, in het aanvaarden dier waardigheid; doch liet 'er zich eindelijk toe beweegen, door de Aartsbiſſchoppen van *Mentz* en *Keulen*, en eenige andere Geeſtelijken en Waereldlijken, tot dat einde te *Wirtsburg* bij een gekomen. Aangenaam en langduurig was echter het genot deezer hooge waardigheid voor HENRIK niet. Meest door toedoen van den Paus en de Geeſtelijken aan de Kroon gekomen, wierdt hij ſpotswijze *der Klerken Koning* genoemd: en in 't volgende Jaar 1247 maakte de builkloop een einde van zijn leeven.

De Paus, door dit ſterfgeval, zijne oogmerken verlijdelt ziende, bragt wel te weege, dat in plaats van HENRIK, HAKO, Koning van *Noorwegen*, tot Roomsch-Koning verkooren wierdt; doch deeze was zo ver af van met die eere verkuischt te zijn, dat hij niet ſchroomde te zeggen „ dat hij gereed „ was, de wapenen op te vatten tegen de vijanden der „ Kerke, maar niet tegen al de vijanden van den Paus." Naa deeze te leurſtelling viel het oog op HENRIK DEN V, Hertog van *Brabant*; zonder dat wij met zekerheid kunnen zeggen, of het Rijk hem meêrderdaad zij aangeboden. Vast gaat het, dat hij zijnen Neef WILLEM, Graaf van *Holland*, den Paus heeft aangepreezen. Deeze bereikte nu den ouderdom van twintig jaaren, was van eene ſchoone en rijzige lichaamsgeſtalte, en bezat geen geringen moed en ſtandvastigheid. Hoedanigheden die ongetwijffeld bij zó hoog eene waardigheid niet kwalijk paſten; doch ook geen waarſchijnlijk de redem

wa-

waren, dat Hertog HENRIK liever zag, dat de jonge Graaf elders de handen vol werks kreeg, dan dat hij, door zo veel moeds geprikkeld, en zo na aan zijne Staaten buitende, hemzelven eerlang iet euvels brouwen mogt. Dat deeze zijne bekommering voor Graaf WILLEMS moed niet ongegrond was, zal in 't vervolg blijken. Nu staat ons te melden, dat Paus INNOCENTIUS DE IV, die zich deeze aanprijzing liet welgevallen, om dat hij niemant anders tot het aanvaarden des Rijks wist te beweegen, en zich vleide, dat Graaf WILLEM de handen met hem in één zoude slaan, tegen den negentienden twintigsten September des Jaars 1247, door den Kardinaal, PIETER DE KAPUTIO, zijnen Legaat in Duitschland, eene bijeenkomst van Keurvorsten, Bisschoppen en Graaven, te *Nuis*, of zo anderen willen te *Woeringen*, deedt beleggen, door welke Graaf WILLEM, bij meerderheid van stemmen, tot Roomsch-Koning wierdt verkooren, op den derden Octobet daar aan volgende.

Deeze verkiezing was te zeer naar den zin van den jongen en moedigen Graaf, om die, als anderen gedaan hadden, uit aanmerkinge van derzelver twijffelachtige wenigheid, en veelerhande zwaarigheden, welke daar van het onafscheidelijk gevolg stonden te zijn, van de hand te wijzen. Hij hadt ook het genoegen, dat zich veele Rijksgrooten aanstonds voor hem verklaarden, en wel inzonderheid, zijn Oom de Hertog van *Brabant*, de Graaven van *Gelder* en van *Loon*, de Aartsbisschoppen van *Keulen*, *Mentz* en *Bremen*, de Bisschoppen van *Utrecht*, *Wirtsburg* en anderen. Doch hier tegen hadt hij ook het verdriet, dat de Hertogen van *Saxen* en *Beijeren*, als ook de Markgraaf van *Meïssen*, de Adel van *Oostenrijk* en de Aartsbisschop van *Maagdenburg*, benevens de Bisschoppen van *Friesingen* en *Passau*, FREDRIK DEN II getrouw bleeven. Krachtdadige middelen wierden 'er derhalven vereischt om de kroon op te krijgen en te houden. Op dat het daar toe aan geld, de zenuw des oorlogs, niet ontbreeken mogt, zondt Paus INNOCENTIUS DE IV wel den Kardinaal OCTAVIANUS, met merkelijke sommen gelds voorzien, herwaarts; doch deeze hadt het ongeluk, dat hij, in 't overtrekken van 't Alpische gebergte, door den Hertog van *Savoije*,

volje, die FREDRIK DEN II getrouw was, achterhaald en van zijn geld ontzet wierdt; terwijl hij zelf 't gevaar van gevangen genomen te worden maar pas ontſnapte, en dus met ledige handen tot den nieuw verkooren Roomsch-Koning kwam.

Midlerwijl hadt zich deeze, met eene vrij aanzienlijke magt, na Duitschland op weg begeeven, om zich te doen kroonen, naa dat hij alvoorens het Graaflijk bewind over *Holland*, geduurende zijne afweezigheid, aan FLORIS, zijnen Broeder, hadt opgedraagen. Van *Werden* aan *de Roer* maakte hij zich met geweld meester, en liet zich te *Keulen* Ridder ſlaan, 't welk hij nog niet was, en echter zijn moest eer hij gekroond konde worden. De plegtigheden daar van zijn zekerlijk zo bekend niet, dat het veelen onzer Leezeren overtollig ſchijnen zal die hier gemeld te vinden. Daar mede nu ging het kortelijk aldus toe. Naa dat alle de Heeren en Vorſten in de Domkerk vergaderd waren, wierdt Jonkheer WILLEM, zo dra men 't Euangelij van de Hoog-Miſſe gezongen hadt, door den Koning van *Bohemen*, geleid voor den Kardinaal PIETER DE KAPUTTE, die 's Paufsen plaats bekleedende, dus ook als of hij de Paus zelf ware, door hem wierdt aangeſproken met deeze woorden: „ Heilige Vader! „ Uwer weerdicheijdt brengen wij deezen uitverkoren Jongeling, en bidden innichlijk Uwe weerdichheijdt wille gelieven te ontvangen, ſijn begeerlijcke belijdenis, op dat hij „ in onſe Ridderlijcke gezelſchap weerdichlijk mach aengeſchreven worden." De Kardinaal, in Pontificaal gewaad als een Biſchop gekleed, ſprak, ſtaande, den Jongeling hierop aldus aan: „ Yder Man, die Ridder begeert te worden, „ moet ſijn geboren van hooge Magen, mildt van gaven met „ eerbaerheijdt; hooghmoedich in verlies; ſtatich met zedicheijdt; innich van moedt; grootmoedich tegen alle die „ hem wederſtaen; beſcheijden met heuſcheijdt, ſtrengende „ wijs met vroomheijdt en de mannelijckheidt. Maer eer du „ de belofte van dijn Profeſſie doest, ſalſtu aanhoren de last „ der regel van de Ridderlijcke Orden, onderſcheijdelijck „ ende met wijs beraedt."

„ In

„ In den eerſten, ſal hem geen Ridder tot eenich dinck „ begeeven, voor dat hij 's morgens nuchteren, ende met „ innicheijt de Miſſe gehoort ſal hebben; waerſe hem gelee„ gen mach: overdenkende het lijden onſes Heeren."

„ Ten tweeden, ſal hij ſijn lijf ſtoutelijk in avontuijr ſtel„ len voor het Chriſten geloof, ende bereijdt zijn, ſijn „ bloedt te ſtorten, om de Heijlige Kerke te verdedigen tes „ gen alle, die haer onrecht en gewelt aendoen."

„ Ten derden, ſal hij Weduwen en Weſen in haer noodt „ helpen en beſchermen."

„ Ten vierden, ſal hij onrechtveerdighe ſtrijden ſchuwen; „ ende de vorderinge ende ſoudije der ongelijck doende en „ onderdrukkende lieden niet ſtemmen; ook alle quade gif„ tingen verſmadigen."

„ Ten vijfden, ſal hij voor den onſchuldigen ende onnoſe„ len, dien kracht en gewelt aengedaen wordt, kampen om „ die te verloſſen."

„ Ten ſeſten, ſal hij geen Torneij hanteren dan alleen om „ de Ridderlijcke oeffeninghe, met beſcheijdt ende gehoor„ ſaemheijdt ſijnes dienſtes."

„ Ten ſevenden, ſal hij den Roomſchen Koning, ofte ſij„ nen Overſten, ende Dienaers met beſcheijt onderdanick „ zijn."

„ Ten achtſten het gemeen goed der Steden in vreck hou„ den ende niet verquiſten."

„ Ten negenden, des Keijſers Leengoederen niet vervreem„ den, in andere luijden handt ende geweldt."

„ Ten tienden ende laeſten: redelijck ende beſcheijden „ voor Godt, ende onberiſpelijck voor de wereldt leven."

„ Is 't dat du houdeſt deſe Statuten der Ridderlijcker tu„ gel, om deſelve na dijn macht te voldoen, ſoo ſal men dij„ hier wereltlijcke eere geven, ende hiernamaels ſalſtu ont„ fangen boven in den Hemel de blijdſchap ſonder eijnde."

Naa deeze woorden vatte de Kardinaal des Jongelings hant„den, leize te zamen in 't Miſſaal op 't Euangelij, dat aldaar geleezen wierdt, en ſprak hem dus aan: „ Wilſtu met be„ geerte de Ridderlijcke Orden ontfaen in den naam des Hee„ren, ende de voorgeſprokene regel na vermogen nako„ men?"

„ men?" Als WILLEM hier op Jaa geantwoord hadt, gaf de Kardinaal hem in geſchrifte de Geloſte over, die door WILLEM in aller tegenwoordigheid wierdt voorgeleezen, en woordelijk aldus luidde: „ Ick WILLEM van Hollandt, een Prince „ der Ridderſchap, ende een Vasſael des Heijligen Rijx, be„ hijde met mijnen Eede, in tegenwoordicheijt mijns Heeren „ Peter ten gulden Zeijle, Diaken Cardinael, ende Legaat „ des Stoels van Romen, te houden deſe Ridderlijcke regel, „ bij den H. Evangelio, 't welck ik hier met de handt taste." Daar op zeide de Kardinaal „ deſe H. beloſte zij een affaet „ dijner ſonden." Vervolgens tradt de Koning van *Boheme* toe, en gaf den Jongeling een geweldigen ſlag met den platten zwaarde aan zijnen hals, zeggende: „ Ick ſla dij Ridder, „ in den naame, ende ter eeren des Almachtigen Godts, en„ de met grooter gewillicheijdt ontfange ick dij in onſe Or„ den der Ridderſchap. Gedenk altijt des halsſlags, doe de „ Verloſer der wereit voor Caijaphas de hoogſte Biſchop „ voor dij in ſijnen Hals geſlagen werde: Beſpot voor Pila„ tus, gegeesſelt ende met Doornen gekroont: Voor Herodes „ met een mantel gekleet: daerna geheel naeckt voor alle „ den Volcke aan den Cruijce gheſlagen. Welcken Cruijce „ ick dij rade, ende vermane in dijn herte ende memorie „ altoos te hebben, ende ſijnen bitteren doodt te helpen „ wreeken."

Deeze plegtigheiddus geëindigd, en daar op de Mis door den nieuwen Ridder gehoord zijnde, ſtak hij met ſpeeren driemaal tegen des Koninga van *Bohemen* Zoon, en tornooide vervolgens met blooten zwaarde. Het overige van deezen dag met de twee daar aan volgende, wierdt aan prachtige maaltijden, en allerhande Vorſtelijke vermaaken, door hem opgeofferd; ook beſchonk hij al de Prinſen en de meeste Heeren, die hier tegenwoordig waren, ter betooninge zijner milddaadigheid, met rijke gaven. Op den vierden dag, begaf hij zich van daar na *Aken*, daar de Krooning geſchieden moest, zich vleijende, dat de burgers, op het zien van zijn leger, de Stad terſtond aan hem overgeeven en geene belegering verwachten zouden. Dan zij ſlooten de poorten, en wilden liever den Keizer hunnen Heere getrouw blijven, dan hem,

GRAAF WILLEM DE II. WORDT RIDDER GESLAGEN.

hem, die door de Geestelijkheid opgeworpen was, toevallen. Hun moed wierdt door de tegenwoordigheid van Keizer FREDRIKSZOON KORNRAAD, merkelijk gevestigd. Het beleg der Stad wierdt dus van des Konings zijde, met hulpe van zijne Hollanders, Zeeuwen en Friezen niet alleen, maar ook van den Aartsbisschop van *Keulen*, en den Bisschop van *Luik*, beide des Konings leger volgende, ondernomen. De Kardinaalen DE CAPUTIO en OCTAVIANUS gaven door hunne tegenwoordigheid ook eenig aanzien aan hetzelve, doch waren voor het overige slegts ijdele naamen zonder eenige kracht. Van veel meer belang voor Koning WILLEM was het, dat *Mentz* en *Straatsburg* hem voor wettig verkooren Roomsch-Koning erkenden; terwijl *Metz*, *Worms*, *Spiers*, en andere Plaatzen, niet tegenstaande al de poogingen van den Paus en veele Geestelijken om haar om te doen slaan, FREDRIK DEN II getrouw bleeven.

Aken hadt ondertusschen zulk eene sterke bezetting in, en was van allerhanden voorraad zo wél voorzien, dat genoegzaam de geheele Zomer des Jaars 1248 met eene vruchteloze belegering gesleeten wierdt. De Ingezeetenen zijner Graafschappen stonden WILLEM in 't eerst juist niet bij naar zijnen zin, niet zo zeer uit gebrek aan genegenheid voor hunnen Graave, als wel om dat veelen zich, Godsdienstiglijk, zo ze meenden, alhans voorgaven, verpligt hadden, om eene kruisvaart te doen na 't Heilige Land. Den Paus INNOCENTIUS DE IV, die zekerlijk den wettigen Keizer FREDRIK DEN II veel grooter haat, dan het Heilige Land liefde toedroeg, ruimde deeze zwaarigheid uit den weg. Hij hadt reeds brieven na *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* afgevaardigd, waar bij gelast wierdt, dat men zich tot de reis gereed moest houden. Doch hij maakte geene zwaarigheid de Ingezeetenen, bij nadere brieven, daar van te ontslaan, mits dat ze dienst namen in 't leger van Koning WILLEM. De uitslag beantwoordde aan 't oogmerk. Veele Hollandsche, Zeeuwsche en Friesche Edelen niet alleen, maar ook gemeene Ingezeetenen voegden zich van dien tijd af bij het leger van Koning WILLEM; die hier door in staat gesteld wierdt om het beleg met meerder kracht voort te zetten, en de Stad zo naauw in te sluiten, dat ge-

noegzaam alle toevoer van noodwendigheden haar was afgeſneeden. De groote voorraad nam dus zo geweldig af, dat men 'er gebrek aan noodigen leefiogt begon te krijgen. Ook vondt de Stad zich door het opſtoppen van 's water niet weinig benaauwd. De belegeraars hadden naamelijk opgemerkt, dat de Stad, in eene valleije tuſſchen bergen gelegen, ligtelijk onder water gezet, en dus tot de overgave genoodzaakt zoude konnen worden, zo men den ſtroom, beneden de Stad, in zijnen afloop wist te ſluiten. De Friezen, door de geſteldheid van hun Vaderland, van jongs af, aan het leggen van dijken en dammen gewend, maakten hier van niet alleen een ontwerp, dat des Konings goedkeuring wegdroeg, maar voerden ook hetzelve uit, en leiden in den ſtroom eenen dam van wel veertig voeten hoog; hier door begon het water binnen de Stad zo merkelijk te waſſen, dat men zich op veele plaatzen van vaartuigen dienen moest, om te koomen daar men wilde óf moest weezen. In 't eerst liet zich evenwel de ſtandvastigheid der belegerden hier door zo weinig buigen, dat zij naar geene voorſlagen van overgave wilden luisteren: maar eindelijk kwam het water, door aanhoudende regens grootelijks vermeerderd, met zo groot een geweld, en in zulk eene menigte, na beneden ſtorten, dat veele huizen tot aan de zolders toe in het water ſtonden. Dit ongewoone ſchouwſpel maakte de belegerden verbaasd en moedeloos; waardm zij, op geen ontzet te hoopen hebbende, op den achttienden October des Jaars 1248, vredevaanen opſtaken, en booden uitzonden om over de overgave der Stad te handelen. Het verdrag wierdt dra getroffen, de Stad overgegeeven, en de dam, ter ontlastinge van het water, weggenomen. Veelen hadden zich voorgeſteld, dat der Stad eene harde behandeling van des Konings wege, na haare overgave, te wachten ſtondt; doch Koning WILLEM onthieldt zich daar van, wel weetende, dat de roem van goedertierenheid niet weinig vermag, om alle, inzonderheid nieuwélijks geſtigte, heerſchappijen te bevestigen.

's Konings openbaare intrede in de Stad geſchiedde den eenendertigſten October, en op den naastvolgenden, zijnde Allerheiligen dag, wierdt de plegtigheid der Krooninge aan

hem

hem verrigt, op eene wijze, die wij hier, om dezelfde reden, als voorheen die van zijnen Ridderſlag, kortelijk zullen laaten volgen. Naa dat de Prinſen, Vorſten en Prelaaten vergaderd waren, leidden zij den Koning na de *L. Vrouwen Kerk*, om daar de zegening te ontvangen. De Biſchoppen van *Munſter* en van *Minden* ordineerden hem in de Sacriſtije. HENRIK VAN GELDER, Biſchop van *Luik*, en OTTO VAN HOLLAND, Biſchop van *Utrecht*, deeden hem 't gewaad van eenen Diaken aan, en leidden hem alzo voor den Koninglijken Zetel; daar hem KOENRAAD VAN HOESTERDEN, Aartsbiſchop van *Keulen*, en Kanſelier over *Italie*, ontving, en op den Stoel der Mogendheid plaatſte, onder het uitſpreeken van deeze woorden: „ Zit op den troon des Rijx met glorie, „ en doe op aerden recht ende juſtitie." GERRIT, Aartsbiſchop van *Ments* en Kanſelier over *Duitschland*, vatte hier op zijne rechterhand en zalfde ze van buiten met de H. zalfolie, onder 't uitboezemen van deezen wensch: „ De „ Almagtighe Godt waerdighe dij te heijligen tot eenen „ Roomſchen Koninck, die Dayid dede ſalven door de hand „ des Propheten Samuels, om te weſen Koninck over 't He„ breenſche Volck." Dit gedaan zijnde tradt ARENT VAN YSENBURG, Aartsbiſchop van *Trier* en Kanſelier van *Walsland*, toe, en lei zijne handen op des Konings hoofd, met bijvoeginge van deeze woorden: „ In dij moet nederdaalen „ de Geest des Wijsheijdts, des verſtandts, der kenniſſe, „ des goedertierenheijdts, des ſterckheijdts, des raedts, ende „ du moest vervult worden met de Geest der vreze onſes „ Heeren." Vervolgens gaf de Markgraaf van *Brandenburg*, des Konings Kamerling, hem eenen zegelring, en zeide: „ Neemt dit Signet, als een afbeeldinghe des gantſchen We„ reits, die rondt is: want du bist alleen de Mogendſte in „ der Wereit, op dat du het Roomſche Rijck behoedest „ voor d' aenvechtinge der onghelovigen." De Hertog van *Saxen*, des Konings Zwaarddraager, gaf hem daar op het Zwaard, onder het toereiken zeggende: „ Neemt het Ko„ ninckliicke teken, om d' ongehoorſaeme te castijden, ende „ de goedtwillighe in vreden te beſchermen." De Hertog van *Beijeren*, Paltsgraaf op den Rhijn en Spietsdraager des

Konings, nu aan de beurt liggende, gaf hem een guiden kloot, daar bij voegende; „ Neemt defen ronden kloot, en „ dwingh de wereldt onder gehoorfaemheijdt van 't Room„ fche Rijck, op dat du mogest heten een mogende Vorst, „ ende altijdt vermeerder des Rijcx." Eindelijk naderde de Koning van *Bohemen*, des Konings Schenker, en zette hem, bij toeftemminge van den Aartsbisfchop van *Keulen*, de Gulden Kroon op, onder 't uitfpreeken van deeze woorden: „ Ontfang deze blinckende Croon, en wees foo blinckende „ in deugdelijcke wercken, in de werelt, dat du verdienest „ de Croone der eeuwighe faligheijdt in den Hemel." Dit alles dus verricht zijnde, neigden de Prinfen en Vorften der Mogendheid des Konings toe, en zeiden: „ Zaligheijdt, loff „ ende eer"! Ten laatften van allen ging ieder van hun in 't bijzonder tot den Koning, en beloofde hem rechte mans trouw en hulde.

Op zulk eene wijze zou, naar het verhaal van zommigen, de Krooningsplegtigheid aan Koning WILLEM zijn verrigt geworden. Anderen houden ftaande, dat alle de Keurvorften, met naame de Hertogen van *Sexen* en van *Beijeren*, behalven nog meer anderen, 'er niet bij tegenwoordig zijn geweest, nog ook immer hunne ftem daartoe gegeeven hebben; en hier van zou dit het gevolg geweest zijn, dat deeze krooning bij veelen van geener waarde gehouden wierdt. Hoe 't zij, naa dat de plegtigheid geëindigd was, vertoefde Koning WILLEM nog acht dagen binnen *Aken*, onder het houden van gedurige feesten, om dus zo wel zijne Mogendheid als mildheid en blijdfchap aan den dag te leggen. TJAARD DOPINGA of DONIA, Friesch Edelman van groot aanzien, kwam, voor dat de krooning ten vollen geëindigd was, te *Aken*, met verzoek aan den Koning, dat het den Friezen geoorlofd mogt zijn, ter betengelinge van ontftaane verwarringen, na huis te keeren. Gaarne hadt hen de Koning bij zich gehouden: uit aanmerkinge van de noodzaaklijkheid, egter, ftondt hij het verzoek niet alleen toe, maar betoonde ook den Friezen zijne dankbaarheid, door het bevestigen van alle de vrijheden en voorrechten, waar mede KAREL DE GROOTE en zijne opvolgers hen befchonken hadden. In de Bulle, die den twee-

tweeden November verteekend, en met 's Konings zegel behangen was, erkende de Koning met ronde woorden, dat hij door der Friezen-kloekheid *Aken* gewonnen hadt. Nog verhaalt men, dat hij den Friezen het vrije gebruik der Badstooven binnen *Aken*, als ook eene bijzondere plaats om de Overblijfzelen der Heiligen te beschouwen, benevens eene opene Herberg in de Stad geschonken heeft, en dat de naakoomelingen zich nog langen tijd van deeze vergunningen bediend hebben. Van *Aken* begaf zich Koning WILLEM, op verzoek van Bisschop HENRIK, na *Luik*, daar hij insgelijks acht dagen vertoefde. Hier zijnde beleende hij OTTO VAN GELDER, met de Stad *Nieuwmegen*, met alle haare ampten en domeinen, voor eene somme van zestienduizend mark zilvers, onder voorwaarde, dat zo die somme, door hem of eenigen Roomsch Koning na hem, wederom wierdt opgebragt, de Stad met haar toebehooren als dan tot het Roomsche Rijk te rug moest keeren; doch dat ze ondertusschen door geen Koning of Keizer aan iemand anders beleend mogt worden, zonder de voorkeur aan den Graave VAN GELDER te laaten. Koning WILLEMS opvolgers, RICHARD en RUDOLF van *Habsburg*, hebben deeze beleening naderhand bevestigd.

Vervolgens deedt de Koning, in gezelschap van ARNOLD VAN ISENBURG, eene reis na *Trier*, en wierdt daar met al zijn volk; dat inderdaad eene groote menigte was, bijkans twee maanden lang, overvloediglijk door hem verzorgd. Na hier zijn afscheid genomen te hebben, bezogt hij verscheiden Kasteleinen des Rijks, die hem alle aannamen, uitgezonderd die van *Keiserswaard*. Dit bragt den Koning tot het besluit om hem door beleg tot de overgaaf te dwingen. Doch de Kastelein was zo wel voorzien van allerhande behoeften, dat hij den Koning een gansch jaar ophieldt. Als het hem daar naa aan leeftogt begon te mangelen, verzogt en verkreeg hij ligtelijk genade van den Koning, die over zijn kloekmoedig gedrag zo zeer voldaan was, dat hij hem zelfs zijne Nigt KATARINA, Dogter van ALFRID VAN BREDERODE, ten huwelijk gaf, en hem en zijn erven, ten eeuwigen dage, met het Kasteel en zijnen aanhang beleende. De langduurigheid van dit beleg hadt, ondertusschen, aanleiding gegeeven, dat 's Ko-

nings zaaken in het Rijk verliepen, en hij ten Jaare 1249, zich over *Keulen* na *Holland* begaf. Te *Keulen* zijnde, zoude hij door ALBERTUS MAGNUS, of den Grooten, een' beroemd Wijsgeer van zijnen tijd, en van veelen voor eene groot' Tovenaar gehouden, in 't midden van den Winter op een Zomerschen maaltijd onthaald zijn; van welken ik niet voorbij kan, al waare het alleen om aan te wijzen, wat de ligtgeloovigheid der duistere Eeuwen zich al heeft laaten diets maaken, kortelijk verslag te doen. Op eenen kouden dag dan, als het sterk vroor en niet weinig sneeuwde, wierdt de tafel in een Boomgaard, onder den blaauwen Hemel in de sneeuw, doch zonder Spijze daar op, aangerigt, en van eene menigte Dienaaren omringd. De Koning en de zijnen, niet weinig over dien toestel verwonderd, wierden daar naa verzogt aan te willen zitten, gelijk ze deeden, met een reikhalzend verlangen na den uitslag. Zo dra ze gezeten waren, veranderde alles van gedaante. De sneeuw verging, en de koude wierdt door een Zomerhitte afgewisseld; het Aardrijk groen en met allerlei Bloemen gesierd; de Boomen kreegen bladen, bloeisel en rijpe vruchten, bekwaam om gegeeten te worden; de Wijngaard bloeide, en bragt behalven een lieflijken geur, rijpe Druiven in menigte voort; de Vogeltjes op de Boomen klapwiekten met hunne vlerken, en zongen om strijd op de aangenaamste wijze. Elk der aanzittende gasten vermaakte zich om 't zeerst; zommigen zelfs leidden, om zich te verkoelen, hunne bovenklederen af, of zogten de schaduw der Boomen; allen aten en dronken ze rijkelijk van den overvloed der Koninglijke geregten, en keurige Wijnen, waar mede de tafel voorzien wierdt van tijd tot tijd. Naa 't eindigen van den maaltijd, wierdt men alle de Dienaars, en den gantschen toestel, in een oogenblik kwijt, even of het slegts een droom geweest ware. Het gezang der Vogelen stilde; de bladeren, bloessem en vruchten der Boomen verdweenen; het Aardrijk wierdt mager en dor; de Sneeuw lag 'er weder als voorheen, en de warmte wierdt door zulk eene nijpende koude afgewisseld, dat zij, die zich zo even om de hitte der Zonne half naakt gebakerd hadden, nu al beevende van koude, na het vuur liepen. Bij 't scheiden zou

nog

nog Meester ALBERT Koning WILLEM gebeden hebben, dat hij zijnen medebroederen, den Predikheeren, door bede of koop, binnen *Utrecht*, een Hofstede, tot het bouwen van een Klooster, wilde bezorgen, en dit zou Koning WILLEM, in erkentenisse van 's Manns beleefd onthaal, niet slegts beloofd, maar ook kort daar na, als hij te *Utrecht* was, volbragt, hebben.

Middelwijl gingen 's Konings zaaken, in het Rijk, geensins voorwaarts. Keizer FREDRIK DE II, was wel op den dertienden December des Jaars 1250, overleeden; doch zijn Zoon KOENRAAD DE IV, reeds ten Jaare 1237 tot Roomsch Koning verklaard zijnde, merkte zich als zijn opvolger aan, en maakte het Koning WILLEM zo benaauwd, dat hem de voeten niet weinig na *Holland* begonden te jooken. De Paus, dit bemerkende zogt hem een hart in 't lijf te spreeken, door hem bij brieven te vermaanen „ dat hij naar geene voorslagen van wat aart ook hadt te luisteren, maar „ zijn recht op 't Rijk bij aanhoudendheid kloekmoedig te „ verdedigen." JAKOB PANTHALEON, Aartsdiaken van *Luik*, en DIRK, Meester der Pruisische Ridderen, ontvingen insgelijks bevel van hem, om al de Hertogen, Markgraven en Graaven des Rijks, met hun uiterste vermogen, tot het gehoorzaamen der Kerke, en het erkennen van Koning WILLEM te beweegen.

Des Konings voorgenomen reize na *Holland* wierdt niet te min voortgezet. De Inlandsche gesteldheid der zaaken, schijnt daar toe aanleiding gegeeven te hebben. OTTO, Bisschop van *Utrecht* en Oom des Konings, was ten Jaare 1249 overleeden. In zijne plaats hadt men GOZEWYN VAN AMSTEL verkooren; doch deeze was ten eenemaal onbekwaam tot dien gewigtigen post. Die van *Utrecht* klaagden 'er over aan den Koning, hem vertoonende, dat hun Bisschop alles in 't wild loopen, en de schatten, door zijnen voorzaat verzameld, door kwaadaartige menschen nutteloos verkwisten liet. Koning WILLEM vertrok hier op, in gezelschap van den Keulschen Kerkvoogd, na *Utrecht*, onderzogt de zaak, en bevondt ze maar al te waar; waarom 'er tot de afzetting van GOZEWYN, en de aanstelling van HENRIK VAN VIANEN in

zijne plaats beſlooten wierdt. Dit namen de Heeren van *Amſtel* en *Woerden*, nabeſtaanden van GOZEWYN, zo hoog, dat zij eenig volk op de been bragten om hunnen bloedverwant te herſtellen. Doch de nieuwe Kerkvoogd, hier van de lucht gekreegen hebbende, trok hun met een leger te gemoete, leverde hun ſlag, en kreeg ze beide gevangen. Op verzoek van Koning WILLEM, egter, wierden zij wel dra geſlaakt. Voor dat de ſtrijd begon, hadt Koning WILLEM daar van reeds de weet gekreegen, en zich met eenige uitgeleezen manſchap na *Utrecht* begeeven, om dien ſtrijd voor te koomen, of door eenen vasten vrede te eindigen. Van de Noordzijde ter Stad ingetrokken, met voornepmen om aan de Weſtzijde weder uit te trekken, vondt hij daar de poort geſlooten. De Aartsbiſchop van *Keulen*, hadt hier toe, onkundig van 's Konings nabijheid, last gegeeven, naa alvoorens den Biſchop uitgeleide gedaan te hebben. De Koning over dit verlet te onvreden, en den Biſchop wenſchende in te halen, liet de poorten met bijlen en hamers open ſlaan; 't welk den Aartsbiſchop, dit hoorende, zo zeer ontſtelde, dat hij, voor eenigen vijandlijken toeleg van 's Konings zijde beducht, zich in der ijl tot hem vervoegde, en hem met eene zo wel ernſtige als beſcheidene en eerbiedige taal onder het oog bragt, hoe onbetaamelijk zijn gedrag zou zijn, indien hij voor hadt, zich van deeze gelegenheid, dat de burgers uitgetoogen waren, te bedienen om meester van de Stad te worden. Zonder zich des in 't minst te belgen, gaf de Koning hier op minzaam, en ten aanhooren des Volks ten antwoorde, dat hij zo ver was van zich meester van de Stad te willen maken, dat zijn ijver om bij den Biſchop te koomen, voor dat het gevegt tuſſchen hem en de Heeren van *Amſtel* en *Woerden* begonnen was, hem de poorten met geweld hadt doen openen; dat hij den nieuwen Biſchop HENRIK in geenen deele een kwaad hart toe droeg, en daarenboven de Stad in zijne beſcherming genomen hadt, toen hij, eenige jaaren geleeden, een burger van dezelve wordende, haar trouwe en hulde gezwooren hadt.

De Paus, midlerwijl, hadt de belangen van Koning WILLEM zo weinig uit het oog verlooren, dat hij, om zijnen aan-

aanhang te ſtijven, een huwelijk bewerkte tuſſchen hem en ELIZABET, Dogter van OTTO, Hertog van *Brunswijk*, welk op den vijfentwintigſten Januarij des Jaars 1251 te *Brunswijk* voltrokken wierdt; wanneer 'er, in den eerſten nacht na de bruiloft, zo zwaar een brand in het Hof ontſtondt, dat hij, met verlies van alle zijne kleinoodien, het ter naauwer nood met zijne Gemaalin ontkwam. Ook bevestigde de Paus des Konings verkiezing plegtiglijk te *Lions*, in de tegenwoordigheid van veele Biſſchoppen. Dit alles kon evenwel niet verhinderen, dat des Konings aanhang langzaamerhand afnam, zonder dat hij, met al de hulp van den Paus, in ſtaat was, het Keizerlijk gezag ſtaande te houden. 't Is dus niet vreemd dat hij zich liever in *Holland* dan in *Duitſchland* ophieldt. Thans was 'er zijne tegenwoordigheid ook ten hoogſten noodzaakelijk, uit hoofde van den oorlog met *Vlaanderen*.

Dit Hertogdom wierdt toen beheerſcht door MARGARETA, doorgaans *zwarte Margriet* genoemd. Zij was de Dogter van BOUDEWYN DEN IX, die, naa 't veroveren van *Konſtantinopole*, tot Griekſchen Keizer gekroond, en in 't volgende jaar geſtorven was. Bij haaren eerſten Gemaal BOCHARD, Heere van *Avennes*, met wien ze ten Jaare 1212, getrouwd was, hadt ze twee Zoonen geteeld, JAN en BOUDEWYN genaamd. Naa 't overlijden van dien eerſten Gemaal trouwde zij voor de tweede reize met WILLEM VAN DAMPIERE, een Bourgondiſch Edelman van weinig middelen. Deezen baarde zij drie Zoonen, WILLEM, GUI en JAN. Als zij nu ten Jaare 1244, Graavinne van *Vlaanderen* was geworden, toonde ze eene zigtbaare genegenheid om haare Zoonen van het tweede bedde, het aanzienlijkſte deel haarer naalaatenſchap toe te voegen. Zij ſcheen hier toe ook met der daad gewigtige redenen te hebben, alzo haar eerſte huwelijk in de vierde Lateraanſche Kerkvergadering, ten Jaare 1215, uit hoofde van te naauwe maagſchap, onwettig was verklaard. Ook hadt men BOCHARD van *Avennes*, voor 't aangaan van dit huwelijk, de kruin geſchooren, en tot den Kerkelijken ſtaat geſchikt, 't welk, ſchoon tegen zijnen wil geſchied, aangemerkt wierdt als hem onbevoegd tot het huwelijk te maaken. Hier uit ontſtonden veele en bloedige geſchillen tuſſchen de beiderlei

lei Zoonen der Graavinne. Die van 't laatſte bed, merkten zich zelven niets ſlegts aan, als de eenige wettige erfgenaamen van hunne Moeder te moeten zijn, wanneer zij zoude koomen te overlijden; maar ook ontzagen zij zich niet dien van het eerſte bed den ſcheldnaam van baſtaarden te geeven, 't welk door JAN VAN AVENNES, den ouдſten Zoon der Graavinne, ten ſterkſten wierdt tegengeſproken; met een beweerende, dat hem, ſchoon voor baſtaard gehouden, evenwel, als den ouдſten Zoon zijner Moeder, het regt tot de opvolging in het Graafſchap van *Vlaanderen* niet betwist kon worden. Zelfs ſchroomde hij niet zijne Moeder, in den aanvang des Jaars 1246, den oorlog te verklaaren, en daar op aanſtonds de vijandlijkheden te beginnen. Door bemiddeling van LODEWYK DEN IX, wierdt 'er evenwel, nog ten zelfden Jaare, in Julij een verdrag getroffen, waar bij *Vlaanderen* aan WILLEM VAN DAMPIERE, en *Henegouwen* aan JAN VAN AVENNES wierdt toegeweezen, onder beding, dat de eerſte aan GUI en JAN, zijnen broederen, en de laatſte aan BOUDEWYN een zeker gedeelte in de verkreegen Graafſchappen zoude afſtaan.

Op deezen voet ſtonden de zaaken ten tijde van het beleg van *Aken*, waar in JAN VAN AVENNES Koning WILLEM zulke weezenlijke dienſten bewees, dat hij hier door wel diep in zijne gunst geraakte. De Koning toonde zulks ook met der daad; zo door hem, geduurende het beleg, zijne Zuster ALEID ter vrouwe, als ook, door deeze zijne Zuster en haaren Gemaal, het land, dat de Hollandſche Graaven van de Koningen van *Schotland* ter Leen plagten te bezitten, tot een huwelijks goed te geeven, en hem daarenboven het Graafſchap *Namen* toe te wijzen. Bij dit alles liet het de Koning niet, maar, zijnen vriend ten gevalle, wierden ook allen, die iets van het Rijk ter Leen bezaten, gedagvaard, om binnen een jaar en dag naa zijne Krooning, hunne Leenen van hem als Keizer te koomen verheffen. MARGARETA, gelijk men voorzien hadt, weigerde te verſchijnen. 't Gevolg hier van was, dat de Koning alles, wat zij in 't Rijk bezat, verbeurd verklaarde, en, behalven *Namen*, ook de Landen van *Aalst* en *Waas*, met de vier Ambachten en 't Land nevens de

Schel-

Schelde, opdroeg aan JAN VAN AVENNES. De brieven, hier van door Koning WILLEM verleend, zijn op den elfden julij, des jaars 1252, geteekend.

Zodra Vrouw MARGARETA van dit alles kennis hadt gekreegen, nam ze zonder uitſtel voor, zich tegen deeze maatregelen met haar uiterſte vermogen te verzetten. Door 't beſooven van ruime ſoldij kreeg zij in 't kort een aanzienlijk leger op de been, dat meest uit Vlaamingen, Henegouwers, Bourgondiers, Franſchen en anderen beſtondt. De toeleg was op *Zeeland* gemunt; vóor dat zij, egter, dien ter uitvoer bragt, liet zij Koning WILLEM vragen, of hij gereed ware om de Zeeuwſche Eilanden bewester *Schelde*, even als zijne voorzaaten gedaan hadden, van haar te koomen verheffen. Men begrijpt ligtelijk dat het te diep eene vernedering voor het gekroonde hoofd geweest zou zijn, aan deezen eisch te voldoen. Koning WILLEM ſloeg dien al ſpottende af, en zeide, „dat hij geen Dienaar zijner Dienaaresſe, noch Leen„man, daar hij Leenheer was, worden wilde." De Graavin, hier van beregt, deedt, niet weinig vergramd, haar Krijgsvolk terſtond aan boord der gereedliggende ſchepen gaan, met bevel om na *Zeeland* over te ſteeken. Te *Antwerpen* wierdt ondertuſſchen over een verdrag gehandeld. Koning WILLEM, die met de Rijkszaaken de handen vol hadt, zou wel gaarne gezien hebben, dat het verdrag tot ſtand gekomen ware. Doch tijdwinning was alles wat de Graavin bedoelde, op dat de voorgenomen ſlag den Koning te wiſſer en zwaarder treffen mogt. Een beſtand voor drie dagen was dus alles, wat 'er beſlooten wierdt; en dit heeft men, van de zijde der Graavinne, nog kwalijk gehouden. Gelukkig was men in *Holland* en *Zeeland* niet onkundig van haaren toeleg: 's Konings Broeder, FLORIS, hadt zich daarom, bij tijds, met eenige benden na *Walcheren* begeeven, en zich, bedektelijk, achter de Duinen bij *Weſtkapelle*, daar men de landing te gemoete zag, gelegerd. De Vlaamingen, hier van onkundig, landden wel gelukkig ter gemelde plaatſe; doch wierden, onder 't voortrekken, door FLORIS, de zijnen met eene korte aanſpraak tot dapperheid gemoedigd hebbende, overhoeds overvallen. Veelen der Vlaamingen zogten hier op

ter-

terſtond de vlugt te neemen; doch hunne Veldoverſten, de Graaven GUI en JAN, bragten hen weder tot ſtand, en booden den onverwagten vijand zo goed hun mogelijk was het hoofd. Een' tijd lang ſtondt wel, uit hoofde van de groote overmagt der Vlaamingen, de overwinning twijffelachtig, maar eindelijk verklaarde zich dezelve ten eenemaal voor Graave FLORIS. Veelen lieten op 't ſlagveld hun leeven; anderen wierden onder 't vlugten, door den volgenden vijand afgemaakt of gevangen genomen, ook verdronk 'er eene aanzienlijke menigte, en het kleinſte getal kwam maar behouden in de ſchepen; doch ook veelen hier van vielen nog, met al het ophebbend oorlogs tuig, den overwinnaar in handen. Het geheele verlies wordt van allen niet even hoog opgegeeven; waarſchijnlijk mag het wel op vijftigduizend man gerekend worden. Zeker gaat het, dat de Graaven GUI en JAN zich onder de gevangenen bevonden. Koning WILLEM hadt zich, op de tijding van den toeleg der Graavinne, heimelijk, na *Walcheren* begeeven, en wierdt, te *Arnemuiden* aan land geſtapt, verwittigd van de behaalde overwinning. Hier op in der ijl na het ſlagveld rennende, wierdt hij van eene groote menigte ontwapende en geplonderde Vlaamingen ontmoet, die hem alle om lijfsgenade ſmeekten. Hij ſchonk hun 't leeven, en verlof om t'huiswaards te keeren; doch, naar 't verhaal van zommigen, niet dan naa dat hij hen naakt uit hadt laaten kleeden; waar over deeze ongelukkigen zo diep beſchaamd waren, dat zij, de Vlaamſche kust bereikt hebbende, de basten der boomen en allerhande loof gebruikten om hunne ſchaamdeelen daar mede te bedekken. De vierde Julij des Jaars 1253, was voor Koning WILLEM de gelukkige dag deezer overwinninge, tot welke de Middelburgers het hunne wel dapper ſchijnen toegebragt te hebben, om dat de Koning hen nog in dit zelfde jaar met verſcheidene aanzienlijke vrijheden beſchonken heeft.

Naa deeze overwinning behaald te hebben, begaf zich Koning WILLEM wederom na *Duitſchland*, en verleende te *Worms* gehoor aan de Gezanten, welke vrouw MARGARETA, diep getroffen over het geleeden verlies, aan hem hadt afgevaardigd, om van hem de ſlaaking haarer twee Zoonen te ver-

verzoeken. Het antwoord was geheel niet naar den zin van MARGARETA; want de Koning liet haar zeggen, dat hij van deeze zaak niet wilde hooren ſpreeken, voor dat zij zelve zich in perſoon kwam zuiveren van de meineedigheid, waar aan zij zich door het ſchenden van den driedaagſchen ſtilſtand hadt ſchuldig gemaakt. 't Welk haare gramſchap dermaate ontſtak, dat zij met eede zwoer, naa deezen nooit weder eenig verzoek aan den Koning om de ſlaaking haarer Zoonen te zullen laaten doen. Zelfs verhaalt men, dat zij, als haar oudſte Zoon, JAN VAN AVENNES, haar door zijne Gezanten liet verzoeken, om zich toch over haare beide gevangene Zoonen te willen ontfermen, en gepaste middelen tot hunne verloſſing aan te wenden, zou geantwoord hebben: „ Zegt „ dien wreeden beul, dat hij met zijne Broederen naar wel„ gevallen kan handelen, den eenen laaten kooken, en den „ anderen braaden, en hen zo beide opvreeten."

De voortzetting van den oorlog ſcheen dus het eenigſte middel, dat 'er tot verloſſing haarer gevangene Zoonen overſchoot. Om daar toe het vereischte Leger, dat zo zwaar een verlies, wederom bij een te krijgen, nam ze haare toevlugt tot LODEWYK DEN IX, Koning van *Frankrijk*. Deeze zondt hier op zijne Gezanten aan Koning WILLEM, om hem tot vrede en het loslaaten der gevangene Graaven te beweegen; doch kreeg ten antwoord, dat de Graavin, of, zo zij zulks weigerde, de Staaten van *Vlaanderen*, bij hem (Koning WILLEM) vergiffenis moeſten koomen vraagen, over hunne gepleegde trouwloosheid, en afſtand doen van al het recht dat zij op *Zeeland* mogten hebben; dat ze daarenboven tweehonderd duizend guldens voor losgeld hadden te betaalen, en GUI, den oudſten der gevangene Vorſten, te verpligten, om aan zijnen Broeder JAN VAN AVENNES al het land over te geeven, dat de Graaven van *Vlaanderen* als een Leen der Roomſchen Rijks bezaten. Uit voorgaande ſtaalen de inborst der Graavinne eenigzins hebbende leeren kennen, zal men ligtelijk bevroeden, dat deeze voorwaarden, als veel te hard, met verontwaardiginge van haar moeſten worden in den wind geſlagen. Zij deedt meer, en liet de Staaten van *Vlaanderen* zweeren „ dat zij nooit zouden toelaaten, dat JAN VAN

„ AVEN-

„ AVENNES eenig gezag in *Vlaanderen* kreeg, maar dat zij „ het voor haare kinderen van het tweede bed zouden be„ waaren." Hier op nam zij, in perſoon, de reize na *Frankrijk* aan, en op dat ze den Koning te gereeder tot het verleenen van den noodigen onderſtand, onder bevel van zijnen Broeder, KAREL VAN ANJOU, mogt beweegen, verbondt zij zich om aan deezen, voor zijn leeven, het bezit van *Henegouwen* af te ſtaan. De Koning bewilligde, voornaamelijk ten gevalle van zijnen broeder, niet weinig op de aanwinst van zulk eene grootheid beluſt, in 't verzoek der Graavinne; en hier op trok KAREL met zo veel volks als hij bij een kon brengen, en verzeld van verſcheiden Vorſten, na *Henegouwen*, daar hij in 't kort verſcheiden Veſtingen bemagtigde, en onder anderen ook *Valenchijn*, te vooren, door Koning WILLEM, ten behoeve van zijnen Zwager, ingenomen. Terwijl dit geſchiedde, zou MARGARETA, KAREL VAN ANJOU, door HENRIK, verkooren Biſchop van *Luik*, gaarne met het Graafſchap van *Henegouwen* hebben doen verlijden, zo HENRIKS getrouwe aankleeving aan Koning WILLEM en JAN VAN AVENNES, hem niet hadt doen beſluiten om het liever aan den laatſten op te draagen.

Midlerwijl was Koning WILLEM te *Keulen* geweest, om zich met den Aartsbiſchop, over de tegenwoordige geſteldheid der zaaken, te beraaden; doch daar rees, over zommige woorden, welke zich Koning WILLEM ontvallen liet, zulk een onluſt tuſſchen beiden, en zulk een wraakgierigheid in het gemoed van den Kerkvoogd, dat hij, zijn Ampt en pligt vergeetende, het huis, waarin de Koning zijn verblijf hieldt, bij nacht, in brand liet ſteeken. De vlam hadt reeds merkelijk gevat, voor dat de Koning zulks ontdekte; hij ontkwam egter dit gevaar, even als het eerſte, nog gelukkig. Om andere Duitſche Vorſten en Geeſtelijken niet te verbitteren, moest de Koning zich van wraak onthouden, dat hij anders voorzeker niet gedaan zou hebben.

KAREL VAN ANJOU bleef ondertuſſchen meester van *Henegouwen*. Dit bragt JAN VAN AVENNES in de noodzaaklijkheid om zijne toevlugt, ter bekominge van noodigen onderſtand, tot Koning WILLEM te neemen. Naar 't verhaal van zommigen begaf

begaf hij zich zelf in perſoon tot den Koning; naar dat van anderen, 't welk het waarſchijnlijkst voorkomt, vaardigde hij zijne Gemaalin ALEID, maar pas uit het kraambedde opgekomen, met het tedere wigt, aan haaren broeder af; om door die vertooning zijn hart zo veel te meer te treffen. Koning WILLEM, hier door bewoogen, bragt terſtondt eenig krijgsvolk op de been; doch voor dat hij 'er mede opbrak, zogt hij, door vriendelijk ſchrijven, KAREL tot den afſtand van *Henegouwen* te beweegen; hem voorhoudende „ hoe onbetaamelijk het ware, zich meester te maaken van Landen „ waar op noch hij, noch MARGARETA het minſte recht hadden; dat hij derhalven zich met het zijne te vreden houdende, een anders gebied behoorde te ruimen, en dat hij „ (WILLEM) in zulk een geval gereed was, eene aktoosdurende vriendſchap met hem te oefenen." KAREL, zulks in den wind ſlaande, gaf 'er trotſchelijk op ten antwoord, dat „ hij noch *Henegouwen* dacht te ruimen; noch WILLEMS „ vriendſchap behoefde; alzo die van zijnen Broeder, den „ Koning van *Frankrijk*, hem tot eene genoegzaame beſchutting verſtrekte. Dat hij (Koning WILLEM) zijne vriendſchap „ den zodanigen konde aanbieden, welke daar bij eenig voordeel hoopten te zullen verkrijgen. Dat hij, voor zich, „ geen de minſte vrees voor hem hadt, en gereed was om „ overal, waar het den Water-Koning, (dus noemde hij „ hem uit verachtinge, om dat *Holland* door water omringd „ en doorſneeden is) maar gelieven zoude, zijne krachten „ tegen hem in eenen veldſlag te beproeven." De Koning, over zulk eene trotsheid niet weinig geſtoord, ſchreef hem in antwoord daar op te rug „ dat het Vrouwen werk was te „ ſchelden, maar Mannen werk zich van zijne handen, niet „ van zijne tonge te bedienen; dat hij daarom altoos geloofd hadt, dat pochen voor een bewijs van blohartigheid te „ houden was; dat de bangſte Honden wel luidkeels blaften, „ maar het daar bij blijven lieten; en dat, zo hij waarlijk „ beſlust was om een kans tegen hem te waagen, hem daar„ toe de Heide te *Aſſche* in *Braband* wierdt aangeboden, „ als een zeer bekwaame en effene vlakte, welke door geene „ wateren doorſneeden, noch door bergen en daalen geſchikt „ was,

„ was, om eenige hinderlaagen te verbergen." KAREL, zelfs nog na dit Schrijven van Koning WILLEM, niet geloofd hebbende, dat hij in der daad moeds genoeg bezat, om met een hand vol Hollanders tegen de Fransche Legermagt te velde te trekken, stondt niet weinig verzet, toen hij in het volgend Jaar 1254 vernam, dat Koning WILLEM reeds in 't veld verscheenen was. Te vergeefs hielde hij bij zijnen Broeder om meer hulpbenden aan, alzo deeze oordeelde, dat men Koning WILLEM niet op nieuws behoorde te verbitteren. KAREL hier door ten einde raad, verliet *Enghien*, welk hij bezet hadt, en nam de wijk na *Valenchijn*, zich verbeeldende daar binnen veilig te zullen zijn. Doch Koning WILLEM volgde hem op den voet, en belegerde de Stad; waar door KAREL zodanig in de engte gebragt wierdt, dat hij heimelijk de Stad verliet, en na *Frankrijk* te rug keerde; ten blijke, dat, gelijk Koning WILLEM hem, op zijne uitdaging, geantwoord hadt, pochen voor een bewijs van lafhartigheid te houden ware. 't Gevolg van deeze lafhartigheid was, dat MARGARETA, nu haar oogmerk misfende, genoodzaakt was wat aan de hand te koomen, en kort hier na vrede met den Koning te maaken, waar bij *Henegouwen*, door haar, aan JAN VAN AVENNES wierdt afgestaan. Paus INNOCENTIUS de IV, wordt verhaald, de hand in het bewerken van deezen Zoen gehad te hebben.

Niet lang hier na ondernam Koning WILLEM eene reize na *Geneve*, daar de Paus zich toen bevondt, en door wien hij in *Italie* ontbooden was, met belofte, dat hem daar de Keizerlijke Kroon zou worden opgezet. Op deeze zijne reize heeft Koning WILLEM het Huis van *Savoije* verlijd met het Leen van *Turin*, en van nog meer andere goederen; waar door dat Huis zich tot die hoogte heeft beginnen te verheffen, welke het ten onzen tijde nog geniet. Te *Geneve* wierdt tusschen den Paus en den Koning, naar vermoeden, de plaats en tijd der Kroninge wel bepaald; doch voor dat ze voltrokken wierdt, besloot Koning WILLEM nog eene reize na *Duitschland* te doen, met oogmerk om eenige daar gereezene beroerten te stillen, en dan na *Rome* te vertrekken, om zich door den Paus te laaten kroonen. In *Duitschland* ving

slaagde hij niet ongelukkig. Volgens het verhaal van zommigen wierdt hij in alle Steden, Dorpen en Kasteelen met groote eere ingehaald. Hij zelf heeft, in eenen brief aan den Abt van *Egmond*, betuigd, dat men hem daar met genegenheid ontvangen hadt. Van de voorgenomene reize na *Rome* kwam evenwel niets; gewigter werk riep hem, met den aanvang des Jaars 1255, na *Holland*.

De Friezen, waar door men hier inzonderheid de Westfriezen of Noordhollanders te verstaan heeft, hadden al van ouds het juk der Graaflijke Regeeringe ongaarne gedraagen, en waren nog steeds jookerig na vrijheid. Het veelvuldig afzijn van Koning WILLEM strekte niet weinig tot begunstiging van den afkeer, dien men in 't heimelijk koesterde. In 't voorgaande jaar, toen de Koning tegen KAREL VAN ANJOU optrok, verzeld van veele Hollanders en Friezen, hadden de laatsten, men weet niet om wat reden, zo groot een misnoegen tegen den Vorst opgevat, dat zij beslooten, het gevegt, zo het daar toe kwam, aan te zien zonder zich in het zelve te mengen. Koning WILLEM kreeg hier wel kennis van, maar bevondt zich te zwak om hen door geweld te dwingen. Hij nam dus het besluit om hen door list te onder te brengen. Doch dit bleef wederom voor de Friezen niet verborgen, en was oorzaak dat zij alle na huis trokken, en hunne Landgenooten tot den oorlog tegen de Hollanders ophitsten. Zommigen meenen zelfs, dat Koning KOENRAAD, Zoon van Keizer FREDRIK DEN II, 'er heimelijk onder roeide. Hoe dit zij, ter hunner beteugelinge was, in den Jaare 1252, het Slot te *Heemskerk* reeds gestigt, en ter bewaaringe toebetrouwd aan GERRIT VAN HEEMSKERK, door wien zij, op den elfden Maij des Jaars 1252, in eenen Scheepstrijd, overwonnen wierden, bij welken zij omtrent vijfduizend man zitten lieten. Ten Oosten van *Alkmaar* hadt Koning WILLEM, ten zelfden einde, een ander Slot laaten opwerpen, bekend bij den naam van *Toorenburg*. Doch door het een en ander waren zij maar dies te meer getergd, en hadden, volgen hunne gewoonte, de Landen hunner nabuuren door menigen inval ontrust, en veele Landzaaten ongelukkig gemaakt.

In deezen toeſtand van zaaken was des Konings tegenwoordigheid in *Holland* ten hoogſten noodzaaklijk. Derwaarts trekkende, nam hij zijne reize over *Utrecht*, om, naar men meent, met den Biſchop en de Geeſtelijkheid te raadpleegen over zijne reize na *Italie*. Doch terwijl hij zich hier ophieldt, en met gemelde perſoonen in geſprek was, liep hij geen klein gevaar zijns leevens. Een onbekend booswigt wierp den Koning met eenen zwaaren ſteen naar 't hoofd, en maakte zich daar op terſtond te zoek: zo dat men, hem zedert, wat navorſchingen 'er ook gedaan wierden, nimmer heeft kunnen vinden. De Koning, die den ſteen nog pas ontweeken was, ſchoon niet zonder eenigzins gekwetst te zijn, was over dit ongeluk, dat hij der Stad weet, grootelijks verſtoord, en zelde in heeten toorn „ Is dit de dank, dien „ mij van de Utrechtſche Kerk vergolden wordt, welke ik „ als mijne Moeder geëerd hebbe? Welker vijanden door „ mijn vermogen zijn t'onder gebragt? Is dit het loon; dat „ ik met al mijn' arbeid en moeite van U verdiend heb? Ik „ zweer bij GOD en St. JORIS, wien ter eere ik deeze „ Kerk, op eigen kosten, heb opgeregt, dat 'er, zo ik leeve, geen jaar verloopen zal, zonder mij over deeze ver„ ongelijkinge gewroken te hebben." En inderdaad, de Koning hadt de Stad te zeer aan zich verpligt, niet ſlegts door zich eenige jaaren geleeden wel onder haare burgers te willen laaten aantekenen, maar inzonderheid door haar met verſcheiden voorrechten te beſchenken en tegen haare vijanden, de Hollanders en Zeeuwen, te beſchermen, dan dat hij zulk een onthaal hadt behooren te ontvangen. Hij trok daar op ook aanſtonds ter Stad uit, na *Holland*. Die van *Utrecht*, niet zonder reden voor de gevolgen van 's Konings toorn en zijne gedane bedreigingen bedugt, zonden hem eenige Gezanten achter naa, om hem, ware het mogelijk, over het gebeurde, als zonder hun weeten en tegen hunnen wil geſchied, te verbidden; doch het antwoord was, dat zij den ſchuldigen hadden over te geeven, of den oorlog te wagten. Het eerſte konden ze, om dat de daader onbekend was, niet doen, of wilden het, meenen anderen, niet doen, om dat hij van te groot een aanzien was. Het tweede ſtondt hun dus te wagten,

ten, en zou hen zekerlijk getroffen hebben, zo de Koning zelf, wiens gewoonte niet was te dreigen zonder te slaan, niet eerder, hoewel ongelukkig, aan zijn einde gekomen ware.

In *Holland* zich bevindende, beschreef de Koning heirvaart tegen de Westfriezen, met voorneemen om in den Winter van het Jaar 1255 tegen hen op te trekken. Omtrent Kerstijd oordeelde men het ijs sterk genoeg, om een leger te kunnen draagen. Koning WILLEM trok dus uit *Holland* op, en nam zijnen weg, langs den Zoom van *Kennemerland*, na *Alkmaar*. Deeze Stad was den Koning genegen, en hadt nog in het naastvoorgaande jaar, behalven andere voorregten, ook eene tienjaarige vrijheid van alle lasten, en van den krijgstogt tegen de Friezen ontvangen. Lang vertoefde hij hier niet, maar trok verder na *Vroone*, een voornaam Westfriesch Dorp, dat even als *Onddorp* zich reeds aan hem onderworpen, en zijne Keuren van hem ontvangen hadt. Tot hier toe gekomen zijnde, hadt het Heir een vrij groote bevroozen plas voor de borst, welke voor *de Haer Huigen Waard* van veelen gehouden wordt. Thans verdeelde de Koning zijn Leger in twee hoopen. WILLEM VAN BREDERODE kreeg het bevel over den eenen, en trok daar mede behouden over het ijs tegen de Dregterlanders, die door hem overwonnen en verdreeven wierden. Met den anderen hoop, waar over Koning WILLEM zelf geboodt, trok hij insgelijks over het ijs, doch na den kant van *Hoogtwoude*, op een groot en moedig paard gezeten, dat zo wel als hij zelf, en een groot deel zijner manschap, zwaar geharnast was. De Friezen daarentegen waren zeer ligt gekleed, en met werpspietsen, Deensche bijlen en halve pieken gewapend. Ook verdeelden zij zich in kleine hoopen, en begaven zich met veel gezwindheid na dien kant van 't ijs, daar het wegens verscheidene Rietbosschen het zwakste was, en waar agter hunne hinderlagen verborgen waren. De Koning, hier op niet bedacht, en van de zijnen, die dit misschien bemerkten, niet of maar traaglijk gevolgd, rent den wijkenden vijand agter na, en breekt ongelukkig met zijn paard door 't ijs, zo dat het Dier 'er tot aan den buik toe in zakte. Om 'er

weder uit te maken, gaf de Koning het beest met zo veel geweld de ſpooren, dat het aan 't woeden ſloeg, den Ridder van zijnen magge wierp, en op hem viel. Eenige weinige Friezen, dit verneemende, ſchooten in der ijl toe, en, zich gelaatende als of ze den Koning niet kenden, maakten ze hem wreedelijk af, niet tegenſtaande de Koning erbarmelijk om lijfsgenade ſmeekte, en hun een geweldig groot losgeld beloofde. Koning WILLEM, op den eenëntwintigſten Januarij, ten Jaare 1256, niet ver van *Hoogtwoude*, dus ongelukkiglijk geſneuveld zijnde, haalden de Friezen zijn lijk uit het ijs, en begroeven 't heimelijk in zeker huis te *Hoogtwoude*, daar het naderhand ontdekt wierdt, door 's Konings Zoon, FLORIS DEN V, die daar over niet weinig verblijd was, en het te *Middelburg* ter aarde liet beſtellen. Het Leger, zich van zijn Opperhoofd beroofd vindende, trok in wanorde en met zwaar verlies na *Holland* te rug. Mogt men eenige Kronijken geloof geeven, dan zouden 'er van de Delftſche en Alkmaarſche Poorters maar vijf man, doch met behouden Banieren, en van de Dordrechtſche maar drie zijn te rug gekomen. Dat het verlies groot geweest zij, valt niet te lochenen; maar dat 'er ſlegts acht man van 's Konings Leger te lijve zouden gebleeven zijn, is buiten twijffel verdicht; of het moest zijn, dat men dit alleen te verſtaan hebbe van de Ruiterij, die, volgens het verhaal der ouden, alleen het naast bij den Koning was, terwijl het Voetvolk zich op eenen verderen afſtand van hem bevondt. Dat zommigen van die den Koning ligtelijk uit het ijs hadden kunnen helpen, onder vermoeden gevallen zijn van zich trouwloozelijk ten zijnen nadeele te hebben laaten omkoopen, wordt wel verhaald; doch ons is tot nog toe niet gebleeken, hoe gegrond dit vermoeden te ſchatten zij.

Aan Koning WILLEM worden, behalven 't geen door ons in de beknopte ſchets van zijnen leevensloop is opgegeeven, nog verſcheidene andere dingen toegeëigend, welke, ſchoon niet alles even zeker, met geen ſtilzwijgen dienden voorbijgegaan te worden. Hier toe behoort, dat *Vlieland* door hem geſchonken wierdt aan het Klooster *Ludinga-Kerk* in *Friesland*, 't welk reeds voorheen eenigen eigendom op dat Eiland hadt; als ook

dat

dat hij, naa 't eindigen der Vlaamſche Oorlogen, den Poteſtaat van *Friesland*, SIKKO SJAARDA, of SJAARDEMA, getragt hebbe, doer groote beloften en aanbiedingen van geld, over te haalen, om hem voor Heer van *Friesland* te doen erkennen, in welken gevalle hij hem en zijne erven met het Graafſchap van *Westfriesland*, nu *Noordholland* genoemd, zoude beleenen. Den de Frieſche Poteſtaat, te groot een voorſtander van zijne eigene eere en de vrijheid van zijn Vaderland zijnde, om zich dus, ten nadeele van beiden, te laten omkoopen, zou hem daar op een brief van den volgenden inhoud, tot antwoord, te rug gezonden hebben: „Grootmachtige Coninck, en wilt U te vergeefsch niet moeijen. Meent „ ghij dat ik om mij en mijn gheſlachte te verheffen, een „ verrader wil zijn, ende den nacomelingen van die vrijheijt „ beroven die onſe voorvaders boven alle goedt geacht heb„ ben. Laet verre een goedtgierig en oneerlijck harte van „ mij zijn. Vaert wel, ende wilt mij met U brieven niet „ meer begroeten, want ik na deſen geen wil ontfangen. „ Wt onſen huijſe Sjaerdema, den 9 Augustij, duijſent twee„ hondert negen en dertich." Jammer is het dat de dagtekening van deezen mannelijken brief, welke eenen eerlijken en vrijheid minnenden Fries paste, met den eernaam van Koning, zo weinig valt overeen te brengen. Daar immers Graaf WILLEM eerst in het Jaar 1247 tot Koning verkooren is, heeft hem SJAARDEMA ten Jaare 1239 dien eernaam niet kunnen geeven: en dus zal 'er, op zijn best genomen, een misſlag van verſcheiden jaaren in de dagtekening ingeſloopen moeten zijn, zo die brief ooit aan den Koning geſchreeven is.

Koning WILLEM wordt ook van zommigen voor den eerſten der Graaven gehouden, van welken Handvesten en Keuren, aan eenige Hollandſche Steden verleend, voor handen zijn. Het vermogen der Hollandſche en Zeeuwſche Steden begon nu naamelijk niet weinig toe te neemen, en derzelver Poorters deeden den Graaven geen geringen dienst, in hunne binnen- en buitenlandſche Oorlogen. Nieuwe voorrechten aan dezelve te ſchenken wierdt dus voor eene gepaste vergelding gehouden. Zo was *Alkmaar*, ten Jaare 1254, aan zijn Privilegie gekomen. Zo was ook *Haarlem*, door hem, eer hij

nog Koning was, in het Jaar 1245, met vrijheid van de Graaflijkheids Tollen en met Stads Keuren voorzien; bij dezelve wordt op verſcheiden misdaaden en zelfs op den doodſlag, ten zij men dien met verbooden geweer gepleegd hadt, ſlegts eene geldboete geſteld; Vrouwen-kracht, mids dat ze door zeven getuigen beweezen wierdt (zeldzaame voorzigtigheid!) moest met den hals geboet worden. Een getrouwde Vrouw, die zich met bakken, brouwen of garen handel geneerde, kon niet meer dan een bak Broods, een brouwt Biers en een ſteen Garens verliezen. Met vierënzestig man moesten de Poorters hem dienen, en hem jaarlijks twintig pond opbrengen, zulks herhaalende zo menigmaal hij ten Keizerlijken Hove voer, Ridder wierdt of trouwde. Wierdt zijn Broeder Ridder, dan konden ze met vijftien volſtaan; gelijk ook, wanneer die of 's Graaven Zuster trouwen ging. *Dordrecht*, *Delft* en geheel *Zeeland*, althans *Zierikzee*, hebben ook Keuren en Vrijheden van hem ontvangen, welke het te lang zou vallen een voor een op te tellen. Ongemerkt diende niet voorbij gegaan, dat volgens de Dordrechtſche Keuren een doodſlager het hoofd verbeurt, om dat dit voor de eerſte reize gehouden wordt, dat 'er in de Handvesten halsſtraf op manſlag geſteld is.

Door het ſtigten van eenige gebouwen heeft zich Koning WILLEM insgelijks vermaard gemaakt. Het aanzienlijkſte van allen, dat hem met zekerheid toegeſchreeven wordt, is het Hofgebouw in den *Hage*; hebbende hij 't zelve, waarſchijnlijk, omtrent den Jaare 1250, of 1252, aangevangen, en van toen af tot de Graaflijke verblijfplaats gekoozen, daar de voorgaande Graaven te *Graavenzande*, *Vlaardingen*, *Haarlem* of *Leiden*, zich plagten op te houden. Op de verhuizing der Graaven volgde die der Hooge Raadsvergaderingen, welke zich zedert, gelijk nog, in den *Hage* gevestigd vinden. Dat het Stadshuis te *Haarlem* ook van hem geſtigt zou zijn, durven wij met zommigen niet hooger dan voor onzeker op geeven; ondertuſſchen is het niet onwaarſchijnlijk, dat 'er reeds oudtijds een Hof der Graaven, en wel inzonderheid van Koning WILLEM, geweest zij. Te *Alkmaar* vindt men een Huis, dat het Jaartal van 1252 in den voor-

ge-

gevel draagt, en dit zou, naar men wil, gebouwd zijn ter zelfder plaatse, daar Koning WILLEM eertijds een Huis gestigt hadt.

Bij dit alles voegt men nog een Gebedenboek, waar van Koning WILLEM gezegd wordt de opsteller geweest te zijn. De tijtel van het boek is: *Guilelmi Secundi, Hollandiæ Comitis et Romanorum Regis, Agalma Religiosorum, sive Meditationes circa Mysteria Passionis Dominicæ*: dat is „ Vreugden der Geestelijken, of Overdenkingen over de Verborgenheden van het Lijden des Heeren, van WILLEM DEN IIden, „ Graave van *Holland*, en Roomsch Koning." Denkt iemand, dat uit deezen tijtel meer niet te bewijzen valt; dan dat dit Boek hem toe behoorde, of ten zijnen dienste opgesteld was, wij zullen daar over met hem in geen geschil treeden.

WILLEM DE III, Graaf van *Holland* en *Zeeland*, Zoon van Graave JAN DEN II, en van PHILIPPA, Dogter van HENRIK, *Graave van Luxemburg*, naderhand tot de Keizerlijke waardigheid verheven, onder den naam van HENRIK DEN VII, was omtrent het Jaar 1286 ter waereld gekoomen. Reeds vroeg gaf hij blijken van goed verstand en dapperheid. Een bewijs hier van ontmoeten wij in het vertrouwen, welk zijn Vader in hem stelde, toen hij slegts den ouderdom van vijftien jaaren hadt bereikt. Want als Graaf JAN, in den Jaare 1301, zich na *Henegouwen* begaf, stelde hij het bewind van zaaken aan zijnen broeder GUY en deezen zijner Zoone. Hij onthielde zich thans in *Zeeland*, om deszelfs Landzaaten in toom te houden, en deedt, in het volgende jaar, eene landing op de Vlaamsche Kust; van waar hij, naa het behaalen van eenige voordeele, eerlang, te *Arnemuiden* te rug keerde, alwaar hij ook wis te scheep gegaan. De *Vlamingen*, hier van wraak willende neemen, staken, kort daar op, met eene Vloot, na *Zeeland* over, en landden te *Veere*. Jonkheer WILLEM trok, in allen spoed, met eenig Volk, derwaarts; doch wierdt zodanig ontvangen, dat zijn meeste Volk in den loop bleef, en hij zelve, ter naauwer nood, behouden binnen *Middelburg* kwam. Naa een kort beleg ging

deeze Stad aan de *Vlamingen* over, waar bij Jonkheer WILLEM, voor zich zelven en de zijnen, het leeven en de vrijheid bedong. Men wil, dat GUY *van Vlaanderen*, kort naa dit Verdrag, een toeleg nou gemaakt hebben om Jonkheer WILLEM te vangen en van kant te helpen; doch dat Jonkheer JAN VAN RENESSE, een Zeeuwsch Edelman, van edelmoedigen inborst, hem dit trouwloos bedrijf zou ontraaden hebben.

Naa dit verlies begaf zich Jonkheer WILLEM na *Zierikzee*, op 't Eiland *Schouwen*, laatende gantsch *Walcheren* in de handen der Vlamingen. Graaf JAN, WILLEMS Vader, kort hier naa, van eene zwaare ziekte zijnde aangetast, oordeelde GUY van *Vlaanderen* thans den kans schoon te staan, om hem den oorlog te verklaaren. De zieke Graaf, zich te zwak bevindende om in eigen persoon het Leger te gebieden, droeg zijnen Zoone het bevel op. Eer hij te velde trok, wierdt hij tot Ridder geslagen, en deelde die eere aan achtenveertig Hollandsche Edelen mede, misschien om hen tot Ridderlijke dapperheid, in den strijd tegen de Vlamingen, aan te spooren.

Intusschen was de Vlaamsche Vloot het Eiland *Schouwen* genaderd. Jonkheer WILLEM begaf zich daarop te scheep met zijn Volk, kruizende in *'t Gouwe*, tusschen *Schouwen* en *Duiveland*, en aldaar den vijand afwagtende. De Vlamingen landden op *Duiveland*. Tegen WILLEMS bevel tradt insgelijks zijn Volk aan land. Wel haast kwamen de troepen aan elkander. In 't eerst scheen zich de overwinning voor de onzen te verklaaren; doch, door eenen hoop Vlamingen, onverhoeds, in den rug zijnde aangevallen, moesten zij de vlugt neemen. Veele Hollandsche Edelen lieten hier het leeven. Jonkheer WILLEM zelve ontkwam met moeite het gevaar binnen *Zierikzee*. Het gevegt viel voor op den twintigsten Maart des Jaars 1304.

Naa *Zeeland*, viel, eerlang, ook bijkans geheel *Holland*, in de handen der Vlamingen. Doch men wierdt 'er hunne overheersching wel haast moede. De eene stad naa de andere bewoog men tot afval. Jonkheer WILLEM zelve maakte zich, in eigen persoon, meester van *Schoonhoven*. Naa de zuivering

van

van *Holland* van de Vlamingen, was men bedagt, om dezelve ingelijks uit *Zeeland* te verjaagen. *Zierikzee* was de eenige Stad, welke het met *Holland* hielde. Deeze, nu ingelijks door de Vlamingen belegerd zijnde, klaagden de ſtedelingen hunnen nood aan Jonkheere WILLEM; die ſtraks hier op eene Vloot te *Schiedam* deedt in gereedheid brengen. Andermaal op 't *Gouwe* met den vijand zijnde handgemeen geworden, behaalde hij nu op denzelven eene volkomene overwinning; die ten gevolge hadt, dat *Zierikzee* ontzet, en vervolgens gantsch *Zeeland* tot onderwerping aan Graave JAN wierdt genoodzaakt.

Terwijl Jonkheer WILLEM, na het ontzet van *Zierikzee*, aldaar zijnde binnen getrokken, zich binnen die Stad onthielde, ontving hij de tijding van zijns Vaders overlijden. Zo wel in die Stad, als in de overige Zeeuwſche Steden, wierdt hij ſtraks tot Graaf gehuldigd. 't Zelfde geſchiedde, vervolgens, in verſcheiden Steden van *Zuid-* en *Noordholland*, welke hij, de eene na de andere, bezogt. Verſcheiden blijken van vreugde zag men, bij deeze gelegenheid, hier en daar, bedrijven. Men vindt aangeteekend, dat het huis, alwaar hij, te *Dordrecht*, zijnen intrek hadt, 's nachts met waschkaarzen was verlicht. Na deeze verrigtingen, deedt Graaf WILLEM eenen keer na het Graafſchap *Henegouwen*, 't welk hem insgelijks was ten deele gevallen. Van daar begaf hij zich na *Frankrijk*, om 'er zijn huwelijk te volvrekken met JOANNA VAN VALOIS, Zuster van PHILIPS, die naderhand, onder den naam van PHILIPS DEN IV VAN VALOIS, op den Franſchen troon heeft gezeten. De echtverbintenis viel voor op den Hemelvaartsdag des Jaars 1305.

Nog in het zelfde jaar in *'s Gravenhage*, nevens zijne Gemaalinne, zijnde te rug gekeerd, beſchreef aldaar Graaf WILLEM eene Vergadering van 's Lands Edelen en de Afgevaardigden der Steden, om 'er een geſchil te beſlisſen over het dragen der Gemeene Lasteren, waar omtrent verſcheiden ongeregeldheden waren ingeſloopen. Het beſluit der raadplegingen hield in, dat niemant vrij zoude weezen van de openbaare belastingen, dan die de echtheid zijns adeldoms ten volle konde bewijzen. Om zijne komst tot het Graaf-

lijk

lijk bewind, en zijne aanzienlijke Echtverbintenis, door eenige daadelijke verrigting, te vereeren, ſchreef Graaf WILLEM, van tijd tot tijd, Tournooi- of Steekſpelen uit, op welke hij ſmeerlijk was verzocht. Onder andere beſchreef hij 'er een te *Haarlem*, alwaar hij gemeenlijk zijne pragtige Hofhouding hieldt, 't welk ongemeen luisterrijk was, en verſcheiden dagen duurde. Volgens 't verhaal der aloude Kronijkſchrijvers verſcheenen aldaar tien Graaven, honderd Baronnen, duizend Ridders, en een ontelbaar getal van den kleinen Adel.

De rust, welke Graaf WILLEM, gedurende de eerſte jaaren van zijn bewind, genoot, wierdt geſtoord, door eenen inval van Graave ROBERT *van Vlaanderen* in het Graafſchap *Henegouwen*. Om deezen af te weeren, vervoegde hij zich bij de *Hollanders* en *Zeeuwen*. Doch deeze, voor reden geevende dat hunne eigen Kusten insgelijks gedreigd wierden, waren koen genoeg om den Graave hunne hulp te weigeren, daar dezelve moest dienen ter beſcherminge van zijne uitlandſche bezittingen. Van hier dat Graaf WILLEM zich genoodzaakt vondt tot het ſlaiten van een zeer nadeelig en vernederend Verdrag met de Vlaamſche Graaven, als waar bij hij, op zijne knieën neêrgeboogen, aan dezelve het Opperheerſchap over *Zeeland*, bewester *Schelde*, afſtondt, en zich, daarenboven, verbondt tot het opbrengen van zekere gelden aan den broeder van den Graave.

Niets was natuurlijker, dan dat Graaf WILLEM op zijne ruinen lag, om zo dra mogelijk zulk een nadeelig Verdrag te breeken. Aanleiding daar toe kreeg hij door den Oorlog, in den Jaare 1315, door LODEWYK *van Frankrijk*, den Vlaming aangedaan. Met deezen ſtondt WILLEM in verbond; en 't geſchiedde op diens aanzoek, dat hij, met een aantal *Franſchen Henegouwers*, *Hollanders* en *Friezen*, eenen inval in *Vlaanderen* deedt. Doch het onſtuimig weêr en de geweldige plasregens noodzaakten hem, het verder doordringen te ſtaaken. Zijne troepen, zonder merkelijk verlies, hebbende doen te ſcheep gaan, keerde hij na *Holland*.

Het nadeel voor den Lande, uit den twist met *Vlaanderen* voortſpruitende, deedt de Hollanders ernſtig na Vrede haaken. Verſcheiden onderhandelingen wierden daar toe aan-

ge-

geleid. Door bemiddeling van KAREL DEN IV, Koning van *Frankrijk*, wierdt, eindelijk, de zaak gevonden, in de maand Maij des Jaars 1323. Volgens het Verdrag zou LODEWYK, Graaf van *Vlaanderen*, volkomen afstand doen van alle Leenhulde, met den aankleeve van dien, welke de Graaven van *Holland*, wegens eenige Zeeuwsche Eilanden, geoordeeld wierden schuldig te zijn. Van zijnen kant, daarentegen, stondt Graaf WILLEM zijn regt op de Landen van *Aalst* en van *Waal*, de *vier Ambagten* en *Gerardsbergen*, aan Graave LODEWYK af. Met dit Verdrag namen de bloedige twisten, wegens de Zeeuwsche Eilanden, die bijkans vierhonderd jaaren geduurd hadden, een einde, en heerschte 'er, zints dien tijd, een onwankelbaare vrede tusschen de *Vlamingen* en *Hollanders*.

De vrede met *Vlaanderen*, hoe wenschelijk en aangenaam voor de Landzaaten, stilde, egter, hun morrend misnoegen niet. Geweldig stonden hun tegen, 's Graaven verregaande geldverspillingen, deels aan uitheemsche oorlogen, deels aan den schitterenden praal van Feesten en Tournooispelen. In den Jaare 1322 was Graaf WILLEM tegenwoordig bij de Krooning van KAREL DEN IV, tot Koning van *Frankrijk*. Een sleep van Edelen verzelde hem, bij die gelegenheid, die een zeer kostbaaren praal ten toon spreidden. Men vindt aangeteekend, dat Graaf WILLEM het *Fransche* Hof vermaakte, met de vertooning van eene *Zeeuwsche* Vrouw, welke hij hadt medegebragt, van ongemeene gestalte en lichaamskragten. Zij was zo groot, dat kloeke mannen bij haar kinderen geleeken, en zo sterk, dat zij, in elke hand, een Ton *Hamburger* Bier droeg, en een Balk, dien acht Mannen niet konden optillen, bragt, waar men het begeerde.

Daarenboven kwamen de huwelijken van 's Graaven Dogteren den Landen zeer duur te staan. Twee van dezelve wierden, in den Jaare 1324, in den echt verbonden: de eene, JOANNA genaamd, met WILLEM, *Graave van Gulik*; de andere, MARGARETA geheeten, met LODEWYK *van Beijeren*, die thans de Keizerlijke Kroon droeg. Volgens een aloud gebruik waren de Graaven gewoon, bij zulke gelegenheden, eene Bede van de Landzaaten te doen. 's Jaars te

voor-

voeren hadt, dienvolgens, Graaf WILLEM, eene reize gedaan na *Holland* en *Zeeland*, om, zo in de Steden als ten platten Lande, de zo genoemde Vrijwillige Giften te vorderen. Overal vondt hij de hand tot geeven geopend. Zelf booden zommigen meer dan hij verwagtte, mids deeze mildheid met nieuwe Voorregten mogt vergolden worden. Alleen toonden zich de *Kennemers* weigeragtig. En toen zij vervolgens aan de hand kwamen, met het aanbod om driemaal zo veel te willen geeven, als van hun geëischt was, onder bedinget van eenige Vrijheden, vonden zij zich deerlijk bedroogen. Want de Graaf ontnam hun zelf de Oude Voorregten.

Behalven de twee reeds gemelde, hadt Graaf WILLEM nog eene Dogter, PHILIPPINA geheeten. In den jaare 1326 wierdt deeze de Echtgenoot van den Engelschen Prins, die, zedert, onder den naam van EDUARD DEN III, op den troon van *Engeland* zat. Graaf WILLEM begaf zich te scheep, om zijne Dogter zelf over Zee te geleiden. Tusschen *Engeland* en *Holland*, of liever, tusschen derzelver beheerschers, ontstondt hier uit eene verbintenis, welke, zedert, bij meer dan één gelegenheid, nadeelig voor den Lande wierdt bevonden. Niet gering was ook het nadeel, welk de Landzaaten leeden, door 's Graaven bemoeizucht met de zaaken des Duitschen Keizerrijks, in welke hij zich mengde, in gevolge van het voorleen gemelde huwelijk van eene zijner Dogteren. Verscheiden keeren deedt hij na *Duitschland*, welke, alzo de Graf altoos een luisterrijken stoet medevoerde, verbazende sommen ten Lande uitvoerden, en, zo als te denken is, geen klein misnoegen in de gemoederen ontstaken.

Onder dit alles verzuimde Graaf WILLEM zijne belangen niet in deeze Gewesten. Aldus wist hij te bewerken, dat op den Zetel van *Utrecht* een Bisschop naar zijnen zin wierdt verheven, en zich in het Sticht zo veel gezags aan te matigen, dat hij genoegzaam alle de inkomsten in beslag nam, en, buiten zijne goedkeuring, geenerhande schikkingen van eenige aangelenheid konden beraamd worden.

Omtrent dien zelfden tijd deedt Graaf WILLEM eene gelukkige pooging, om zijn gezag in *Friesland* uit te breiden. Volgens eene aloude Overeenkomst of Verdrag hadden de Hol-

Hollandſche Graaven zeker regt over *Friesland*, doch hetzelve weinig doen gelden. Eene Vergadering van Grietmannen, Regters en Geestlijken, in den Jaare 1323, in dat Gewest gehouden, ſchijnt, bij Graave WILLEM, de gedagte verwekt te hebben, om het gezag zijner Voorzaaten zich met 'er daad toe te eigenen. De vermaarde *Upſtalboomſche* Wetten willende vernieuwen, hadden de Vrijheidminnende *Friezen*, in de gemelde Vergadering, verklaard, en bij plegtigen eede zich onderling verbonden, „ hunne Vrijheid, eenpan„ rig, gewapenderhand te zullen beſchermen, indien eenig „ Waereldlijk of Geestlijk Vorst, van welk eenen rang ook, „ hen kwam te beſtrijden, of het juk van dienstbaarheid „ poogde op te leggen." Om de *Friezen* over deeze koenheid te ſtraffen, of uit eenige andere beweegreden, benoemde Graaf WILLEM, in den Jaare 1325, twee Schouten of Regters, te *Staveren*, om, in zijnen naam, die Stad en het omliggende Land te beregten. Doch deeze nieuwigheid misbaagde den *Friezen*, welke, opgehitst door den Abt van *St. Odulfs-Kloster*, die thans te *Staveren* veel te zeggen hadt, de Graafſijke Schouten verjaagden, en derzelver wooningen ten gronde toe afbraken. Zo hoog wierdt dit bedrijf bij den Graaf opgenomen, dat hij eene Vloot op de Zuiderzee zondt, die den Frieſche ſchepen veel nadeels toebragt. Zelf deedt het volk eene landing, en rigtte verſcheiden verwoestingen aan. Toen leiden de *Friezen* het hoofd in den ſchoot. De Abt van *St. Odulfs* en verſcheiden Afgevaardigden der Gemeente vervoegden zich te *Haarlem* bij den Graave, om hem hulde te doen, en met een de magt op te draagen, om voortaan Schouten, Schepenen en andere Regters in *Friesland* aan te ſtellen, naar welker Vonniſſen zij beloofden, zich te zullen voegen. Naa deeze opdragt verzuimde Graaf WILLEM niet, om zijne magt in dat Gewest te vestigen. Allerwegen ſtelde hij Grietmannen, Schouten en andere Amptenaaren aan, en liet zich niet alleen in de Steden en Landſchappen, maar ook door bijzondere perſoonen erkennen. Om door een ſchijn van minzaamheid de gemoederen te winnen, noemde hij de Landzaaten, menigmaalen, zijne *Vrienden*. Eene weezenlijke weldaad bewees hij dezelven, door het heffen van

eene

eene belasting elders, ten hunnen behoeve, ter vergoeding van de schade, die zij, in een geweldigen Watervloed, hadden geleeden.

Zints dit bedrijf schijnt Graaf WILLEM, het overige zijner dagen, hier te Lande, niets merkwaardigs verrigt te hebben. Geduurende het laatste gedeelte van zijn leeven onthieldt hij zich te *Valenchijn*. Veel zukkelde hij aan het Voetsvuel, en was dikmaals genoodzaakt, het bedde te houden. Hij bezweek onder het gewigt des kwaals, op den zesden of zevenden Junij des Jaars 1337. Behalven de reeds gemelde drie Dogters, liet hij nog eene vierde na, ISABELLE of ELIZABETH genaamd, nevens eenen Zoon, WILLEM geheeten, aan wien hij, reeds bij zijn leeven, het Graaflijk bewind over *Zeeland* hadt afgestaan.

Wat de Tijdgenooten bewoogen hebbe, om Graaf WILLEM met den streelenden bijnaam van *den Goeden* te vereeren, bekennen wij, met geene volkomene zekerheid te kunnen bepalen. Wanneer wij 's Graaven doorgaanden leevensloop overzien, koomt ons het gevoelen der zodanigen meest aanneemelijk voor, volgens 't welk een enkel voorval zomtijds gelegenheid geeft, om den Vorsten bijnaamen toe te passen, die hun geenzins gevoegd zouden hebben, als men op den algemeenen loop hunner bedrijven behoorlijk agt hadt geslagen. Nu vindt men, aangaande Graaf WILLEM, aangeteekend, dat hij, op aanraaden van zekeren *Venetiaan*, MARINUS SANUTO genaamd, eenen Kruistogt na het Heilige Land in 't hoofd hadt, en ook andere Mogendheden daar toe zogt te beweegen. Veelligt zal de vleierij, of een kwalijk begreepene Godsdienstijver, hem, nu dit ontwerp, hoewel het niet volvoerd wierdt, met den naam van *Goeden*, of *Godvrugtigen*, vereerd hebben.

Voorts wordt 's Graaven regtvaardigheid en onpartijdigheid, in het beschermen en straffen, zonder aanzien van rang, hooglijk gepreezen. In een aloud Kronijkje vinden wij daar van een voorbeeld vermeld, 't welk, misschien, versierd in eenige omstandigheden, doch op de waarheid der zaake gegrond, deeze hoedanigheid, zo pligtmaatig bovenal in eenen Vorst, in een helder daglicht zoude plaatzen. Het voorval zou zich,

naar

naar luid der verhaalen, aldus hebben toegedragen. Zekef Boer, in *Kennemerland*, of, volgens anderen, in *Zuidholland*, hadt eene Koe, die zeer veel melk gaf, en genoeg om alleen zijn talrijk huisgezin van het noodige zuivel te verzorgen. De Baljuw, door het gantsche Land van deeze Koe, met veel ophefs, hoorende spreeken, en na het bezit van het voordeelig beest met een schraapzuchtig gemoed haakende, vondt middel om hetzelve den schamelen Landman te ontneemen, en zich toe te eigenen. Troostloos over dit verlies, wierdt de arme man te raade, zijne klagten daar over ten Grafelijken Hove te brengen. De Baljuw, nevens zijnen neef, den Schout van *Dordrecht*, in 's Graaven tegenwoordigheid ontbooden, wierdt straks tot schadevergoeding verweezen. Niet voldoende, nogthans, oordeelde Graaf WILLEM het Vonnis, dus gestreeken: „ Is de arme Boer voldaan, dus sprak hij, het Regt niet. De onderdrukker, die de „ bezitting eens burgers zich toegeëigend, en den eigendom „ eens armen mans niet ontzien heeft, moet zijn misdrijf met „ den hals boeten." Dit gezegd hebbende, haalde de Graaf zelve het Zwaard uit de schede, gaf het aan den Scherpregter, vooraf daar toe ontbooden, en deedt alzo, in zijne eigen Kamer, daar hij ziek te bedde lag, den Baljuw het hoofd voor de voeten leggen. Dit, nevens den romp, wierdt van *Valenthijn*, daar Graaf WILLEM zich thans bevondt, na *Dordrechts* gevoerd, en allen Baljuwen en Schouten in dien oord bevolen, om de begraafenis bij te woonen.

WILLEM DE IV, Zoon van den straks gemelden WILLEM DEN III, naa dat hij reeds bij het leeven van zijnen Vader tot Graaf van *Zeeland* was aangesteld, kwam aan het bewind over de Graafschappen van *Henegouwen* en *Holland*, als Opvolger van zijnen overleedenen Vader, toen hij slegts den ouderdom van negentien jaaren hadt bereikt. Dit viel voor in den Jaare 1337. Zes jaaren te vooren, en, dienvolgens, nog naauwlijks volwassen zijnde, was hij reeds in 't huwelijk getreeden, met JOANNA, Dogter van JAN DEN III, Hertog van *Brabant*, die al in het zelfde jaar, in welk zij gebooren wierdt, aan hem verloofd was geworden.

In 't zelfde jaar, waarin WILLEM het Graafſlijk bewind aanvaardde, ſloot hij een verbond van onderlinge beſchermingen met EDUARD DEN III, Koning van *Engeland*; waar bij hij den Koning, op zekere voorwaarden, zijne hulp beloofde, onder andere, indien hij door den Koning van *Frankrijk* vijandelijk wierdt aangevallen. Niet lang leedt het, of de gelegenheid vertoonde zich, om aan dit gedeelte des Verbonds te voldoen. De Koningen van *Frankrijk* en *Engeland* in oorlog zijnde ingewikkeld, vervoegde zich Graaf WILLEM met zijne bende in het leger der Bondgenooten, 't welk het beleg voor *Kamerijk* ſloeg. Doch EDUARD, bemerkende dat de Stad bezwaarlijk zou te winnen zijn, brak ſpoedig het beleg op, met oogmerk om verder in *Pikardije* door te dringen. Toen weigerde Graaf WILLEM hem te volgen, voorgeevende, zich alleenlijk te hebben verbonden tot beſcherming van den Duitſchen bodem, tot welken *Kamerijk* toen gerekend wierdt te behooren, en geenzins om in *Frankrijk* te dienen. Koning EDUARD, hoewel hij zich tegen den aftogt van Graave WILLEM niet konde verzetten, nam, egter, dien zo euvel, dat hij daar over tot wederwraake beſloot, door een gedeelte van zijn Volk door *Henegouwen* te laten trekken, alwaar het merkelijk verwoestingen aanrigtte. Van zijnen kant wierdt de Graaf van *Holland*, daar over, dermaate in gramſchap ontſtoken, dat hij zich van den Koning van *Engeland* afzondede, en openlijk de zijde van den Franſchen Koning koos. Met eene bende van vijf honderd Speeren verſcheen hij in het Leger van Koning PHILIPS, en wierdt 'er met opene armen ontvangen.

Doch den Graaf bleef niet lang op de zijde der Franſchen. Het volgende voorval gaf daar toe aanleiding. De inwoonders van *Haspere*, eene kleine Stad in *Henegouwen*, en alzo aan Graave WILLEM onderhoorig, beſtonden, in den Jaare 1340, op het grondgebied van *Kamerijk*, eenige ſtroopertijen aan te rigten. De *Franſchen* namen daar van wraake, en leiden *Haspere* in de asch. Graaf WILLEM, hier over verſtoord, beleidde, te *Bergen* in *Henegouwen*, den Raad van *Henegouwen*, *Holland* en *Zeeland*, in welken beſlooten wierdt, den Franſchen den Oorlog aan te doen. Op de ſtaatelijke Oorlogs-

logtverklaaring, den Koning toegezonden; gaf deeze alleen tot antwoord: „ De Graaf van *Henegouwen*, mijn Neef, is „ een Zot." Terstond daar op deedt de Graaf eenen inval in *Frankrijk*; doch zijne magt te gering bevindende, om iets van gewigt te kunnen uitvoeren, begaf hij zich na *Engelland* en *Duitschland*, om onderstand te verzoeken. Intusschen liet hij zijn Graafschap *Henegouwen* blootgesteld aan de *Fransschen*, 't welk door hen deerlijk wierdt uitgeplonderd. Na zijne wederkomst bemagtigde hij eenige Plaatzen in *Pikardije*, om vervolgens de hand te leenen tot de verovering van *Doornik*. Doch, terwijl het beleg dier Stad ijverig wierdt voortgezet, arbeidde JOANNA VAN VALOIS, Moeder van Graave WILLEM, aan een bestand; 't welk, door haare bemiddeling, gelukkiglijk wierdt getroffen.

's Graaven volgende verrigting, was een togt tegen de *Lithauwers*, zo 't heette om het Geloof onder dezelven voort te planten, doch inderdaad om de belangen van den Koophandel, ten behoeve van *Holland* en *Zeeland*, te bevorderen. Bij het leeven van zijnen Vader, hadt hij, in gezelschap van Koning JAN *van Boheme*, tweemaal den zelfden togt gedaan: de eerste reize in den Jare 1329, toen hij flegts elf jaaren oud was; en andermaal, waarschijnlijk, in of omtrent het Jaar 1334. De Ridders van de Duitsche Orde, die van de Ongeloovige *Lithauwers* merkelijken overlast leeden, hadden hun thans den Oorlog verklaard. Graaf WILLEM, opmerkende dat de Koophandel zijner onderzaaten, aan de Oostzee, daar door merkelijk wierdt gestremd, nam deel aan deezen Krijg, en verschafte daar toe vierhondert Ruiters. Doch, wel verre van zijne oogmerken te bereiken, weêrs de Grootmeester hem en zijne hulp van de hand; waarom hij, omtrent of in den aanvang des Jaars 1345, na deeze Landen wederkeerde.

Gelukkiger slaagde hij in het Sticht van *Utrecht*. Hier heerschte thans merkelijke verdeeldheid, en zogt hij, kort na zijne wederkomst uit *Lithauwen*, zich van dezelve te bedienen, ter voeding van zijne heerschzucht, ofte een oud regt, van *Regent van het Sticht*, terwijl de Bisschoplijke Zetel ledig stondt, te doen gelden. Na zich, vooraf, behoorlijk te hebben in staat gesteld, toog hij, in de maand

Julij des Jaars 1345, het beleg om de Stad *Utrecht*, 't welk met allen ijver wierdt voortgezet, en waar toe de Graaf zelve, in eigen perſoon, de hand leende: zo dat hij, meer dan eens, aan geen klein gevaar zich bloot ſtelde. Op eenen donkeren nacht digt onder de wallen gekoomen zijnde, om de diepte der Graft te peilen, ontving hij, door eene pijl, eene wonde aan eene zijner hielen. Inmiddels kwam de Biſſchop, die zich thans buitenslands onthieldt, op het berigt van den toeſtand der Stad, herwaarts over, en bewoog terſtond Heer JAN VAN BEAUMONT, 's Graaven Oom, om over Vrede te handelen. Men kwam alleenlijk tot een Beſtand; waarbij Graaf WILLEM bedong, dat vierhonderd *Utrechtſche* Burgers, in ligte kleeding, ongegord, blootshoofds en barrevoets, hem voor zijne Tent, op de knieën, om vergiffenis zouden ſmeeken. Doch de verdere onderhandelingen hadden geenen voortgang, vermits de Graaf, kort daar op, eenen togt na *Friesland* ondernam.

Graaf WILLEM, naamelijk, in den Jaare 1338, door de *Friezen* tot Heer zijnde aangenomen, hadt, zedert, hun eenige ſchattingen opgeleid, welke hun te zwaar ſcheenen: waarom zij, tegen zijne Amptenaaren, eenige vijandlijkheden gepleegd hadden. Met het Leger, welk hij thans op de been hadt, om hen over die wederſpannigheid te ſtraffen, ſtak hij dan over de Zuiderzee. Veel leedt de Vloot door het onſtuimige Herfſtweder, en wierdt verſtrooid. JAN VAN BEAUMONT, 's Graaven Oom, ſtapte onder de eerſten aan land, omtrent *Stavoren*. Niet genoeg bedenkende, dat hij alleen eene afgematte, en door de moeilijke Zeereize lustlooze bende bij zich hadt, viel, met onbezonnen drift, de *Friezen* op het lijf; die, friſch en in goede orde geſchaard, de Hollanders moedig afwagten, en dezelven eene zo zwaare nederlaag toebragten, dat 'er veelen op het ſlagveld bleeven, anderen in de vlugt hun heil moesten zoeken. De Graaf, intusſchen, aan land zijnde getreeden, liet zich door ſoortgelijke onbezonnenheid vervoeren, en, geen tijd neemende om zijn Volk bij een te zamelen, ſtelde hij hetzelve bloot aan de moedige *Friezen*, die, uit hunne ſchuilhoeken zijnde ten voorſchijn gekoomen, onder de Hollanders eene ſchrikwekkende

kende slagting aanrigtten. De Schrijvers van dien tijd begrooten het getal der gesneuvelden op drieduizend zevenhonderd man. Nevens verscheiden *Hollandsche*, *Zeeuwsche* en *Henegouwensche* Edelen, was Graaf WILLEM een van deeze 's Graaven Oom, JAN VAN BEAUMONT, hadt zijne behoudenis te danken aan zijnen Schildknaap, die hem, tegen zijnen zin, in een vaartuig bergde. Op den zes- of zevenëntwintigsten September des Jaars 1345 was deeze bloedige nederlaage voorgevallen. Men zegt, dat de Graavin-Moeder, de tijding van haars Zoons sneuvelen bekoomen hebbende, uit wederwraake, alle de Goederen, welke de *Friezen* in Holland hadden, verbeurd verklaarde, en het Klooster op het Eiland *Marken*, van *Friesche Monniken* bewoond, hebbende doen in brand steeken, de ongelukkige Kloosterlingen zelve in de Zuiderzee deedt werpen en verdrinken. Het Lijk van den Graave, eerst tien dagen naa den Slag gevonden, wierdt in het eertijds vermaarde *Oude Klooster*, bij de Stad *Bolsward*, begraaven. Bij zijne Gemaalinne liet hij geene kinderen naa. De Stad *Amsterdam*, toen in haare opkomst, hadt van hem eenige Voorregten verkreegen, onder andere, dat alles, wat binnen de Vrijheid geschiedde, door Schout en Schepenen der Stad mogt beregt worden.

WILLEM DE V, (*Graaf*) was de Zoon van MARGARETA, Gemaalinne van Keizer LODEWYK, en Zuster van Graave WILLEM DEN IV, wien zij, bij mangel aan kinderen, in het bewind was opgevolgd. Naa de inhuldiging hier te Lande te hebben ontvangen, keerde zij te rug na *Beijeren*, onder voorwaarde dat haar Zoon WILLEM herwaarts zoude overkoomen, om, gedurende de afweezigheid der Landevrouwe, derzelver plaats te vervangen. Nog voor het einde des Jaars 1346 kwam hij in *Holland*, verkleed in het gewaat van eenen Lijfknegt, om veilig te weezen tegen de Engelschen, met welke zijn Vader in Oorlog was. Onder geenen hooger titel, dan dien van *Verbeider van Holland en Zeeland*, aanvaardde hij het bewind.

Het eerſte werk verſchafte hem de Biſchop van *Utrecht*; die, om zich van WILLEMS jonkheid te bedienen, in *Holland* viel, en eenige Plaatzen aldaar bemagtigde. De Regent, van zijnen kant, een Leger hebbende bij een gezameld, ſloeg zich met hetzelve bij *Schoonhoven* neder; van waar hij, volgens het gebruik dier tijden, aan den Kerkvoogd eenen brief van Uitdaginge tot eenen Veldſlag zondt. Een gevegt was 'er, wel haast, het gevolg van, waarin de Hollanders te kort ſchooten; waarop, eerlang, een Beſtand wierdt getroffen.

Niet lang daar na deedt MARGARETA afſtand van het Graafelijk bewind over *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* ter wederzijde van de Zuiderzee, ten behoeve van Hertoge WILLEM, bij Brieven van den vijfden Januarij des Jaars 1349, en naderhand in *Holland*, door de Hollandſche en Zeeuwſche Edelen en Knaapen, in merkelijken getale, bezegeld. WILLEM nam hierop den titel van *Graave van Holland, van Zeeland en Heere van Friesland* aan. Doch zijn bewind was thans van korten duur. Zijne Moeder, op hem misnoegd, om dat hij in gebreke bleef omtrent eenige voorwaarden, bij de overdragt der Regeeringe bedongen, begaf zich na *Holland*, en bragt aldaar te wege, hoewel niet zonder merkelijke moeite, dat hij wederom afſtand van de Regeeringe deezer Landen deedt.

Doch hem beſouwde, wel haast, dit bedrijf, en wist hij, met behulp van eenige aanzienlijke Edelen en Steden, die hij op zijne hand hadt, te bewerken, dat hij, van nieuws, tot Graave wierdt ingehuldigd. Thans ontſtondt 'er openlijke vijandſchap tuſſchen Moeder en Zoon, en wierdt de grond geleid van den beſtaanden tweeſpalt der *Hoekſchen* en *Kabeljaauwſchen*, die den Lande op zo veel bloeds en verdeeldheden kwam te ſtaan. MARGARETA en WILLEM, van wederzijden, zich ten ſtrijde hebbende toegerust, kwamen de Vloten aan elkander op de *Schelde*, bij de Stad *Veere*, en ontſtondt 'er een zeer bloedig gevegt, waarin MARGARETA de overhand behaalde. WILLEM, zijn geleeden verlies willende boeten, en vast beraaden om het bewind wederom aan zich te trekken, ſloot, in de maand Maij des Jaars 1351, een

Ver-

Verbond met veele Edelen en de meeste *Hollandſche* Steden, waarbij, onder andere, bedongen wierdt, de aanhangers zijner Moeder ten Lande uit te jagen.

Naa de voorgaande ontmoeting, van nieuws zich ten ſtrijde hebbende toegerust, ontſtondt 'er een hevig gevegt, tuſſchen de Vlooten van Moeder en Zoon; waarin de laatſte thans de zege behaalde. MARGARETA begaf zich thans na *Engeland*, werwaarts zij, eerlang, door haaren Zoon gevolgd wierdt. Hier verzoenden zij zich met elkander, in den jaare 1354, op voorwaarde dat Hertog WILLEM zijne Moeder om vergiffenis moest bidden, die hem ook op eene vriendelijke wijze moest verleend worden; waar naa *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* hem, van nieuws, zouden worden afgeſtaan; zullende Vrouwe MARGARETA alleen een jaarlijks inkoomen uit deeze Landen behouden.

Graaf WILLEM, thans de handen ruim hebbende, beſloot, van nieuws, den *Utrechtſchen* Biſchop te beoorloogen. Het groot nadeel, waar mede de Krijg, aan de zijde der Stichtenaaren, gevoerd wierdt, deedt den Kerkvoogd, welhaast, na Vrede haaken. Vrijgeleide hebbende bekoomen, vervoegde hij zich, in eigen perſoon, in 's Graaven Leger, om van mond tot mond daar over te handelen. Van hier, dat men, omtrent de voorwaarden, te ſpoediger overeenkwam.

Niet lang naa het ſluiten van den Vrede, deedt Graaf WILLEM eenen keer na *Engeland*, ter verrigtinge van eenige zaaken, welke, gedurende zijn voorgaande verblijf in dat Koninkrijk, onafgedaan gebleeven waren. Naa zijne wederkomst van daar, in de maand Augustus des Jaars 1357, vertoonde hij eenige blijken van Krankzinnigheid, die, zedert, toenam, hem tot aan het einde zijns leevens bijbleef, en den bijnaam van den *Dollen Hertog* deedt aankleeven. Omtrent de oorzaak deezer Krankzinnigheid wordt onderſcheidenlijk geoordeeld. Eenigen zoeken dezelve in de knaagingen zijns geweetens, over de mishandelingen, zijne Moeder aangedaan. Anderen ſchrijven de kwaale toe aan vergif, hem, geduurende zijn verblijf in *Engeland*, ingegeeven. Anderen, wederom, houden de geheele Krankzinnigheid voor een verdichtzel, verzonnen om hem van de Regeeringe te ontzetten.

Doch de tijdgenooten hebben aan de weezenlijkheid der kwaalen nooit getwijfeld. Eerst floot men den ongelukkigen Graaf op in *'s Graavenhage*, en voerde hem, vervolgens, na *Quesnoi*, in *Henegouwen*, alwaar hij nog dertig jaaren, in dien rampzaligen toeſtand, leefde. Gedurende zijn eerſte verblijf in *Engeland* was hij in 't huwelijk getreeden met MAGTELT, Dogter van HENRIK, Hertoge van *Lankaster*, doch hadt bij dezelve geene kinderen verwekt: waarom het Graaflijk bewind op zijnen broeder ALBRECHT overging.

WILLEM DE VI, (*Graaf*) Zoon van Hertog ALBRECHT, is in 's Lands Geſchiedenisſen, vóór zijne verheffing tot de Graaflijke waardigheid, bij den naam van *Graave van Oostervant* bekend, en zeer vermaard, van wegens het aandeel, welk hij al vroeg hadt genomen in de onlusten en beroerten der woelzieke tijden, welke hij, ook in zijne jeugd, beleefde. De eerſte verrigting, die wij, wegens hem, vinden aangeteekend, was, dat hij, nog jong zijnde, in dienst van Hertoge PHILIPS *van Bourgondie*, in den Jaare 1385, de Stad *Damme*, in *Vlaanderen*, hielp bemagtigen. Een ander bedrijf, 't welk meer gerugts verwekte, was zijn aandeel aan den moord van Jonkvrouwe ALEID VAN POELGEEST. 't Is bekend, hoe zeer deeze, door haare jeugd en bevalligheid, het oor en hart van Hertoge ALBRECHT hadt gewonnen, en in het bewind van 's Lands zaaken bijkans alles vermogt. Grootlijks mishaagde dit den *Graave van Oostervant*, als die van begeerte na eenig aandeel in 's Lands Regeering blaakte, en met leedweezen zag, dat zijn Geſlagt, door de onbetaamelijke verkeering zijns Vaders met haar geſchandvlekt wierdt. Eenige vrienden op zijne zijde gekreegen hebbende, beſloot men tot eenen toeleg op het leeven der Hertoglijke Minnaaresſe. Om het ſtuk te volvoeren, bepaalde men den nacht tuſschen den een- en tweeëntwintigſten September des Jaars 1390. Met ontbloote Degens traden zij, op het onverwagtst, in het Hof, dooden WILLEM RUSER, 's Graaven Hofmeester, die hun tegenſtand boodt, en vervolgens doorgedron-

MOORD VAN JONGVROUWE ALEID VAN POELGEEST.

drongen zijnde tot in het Vertrek der rampzalige Jonkvrouwe, griefden zij haar met verſcheiden wonden, zo dat 'er de dood op volgde.

Hoewel de medepligtigen ſtraks de vlugt namen, vertoefde, egter, de *Graaf van Oostervant* nog eenigen tijd in *'s Graavenhage*, en ondernam, bij zijnen Vader, voor de gevlugten om genade te ſpreeken, en hen te ontheffen van het Vonnis van Verbeurige van lijf en goederen, 't welk over hen geveld was. Integendeel beſpeurde hij, van tijd tot tijd, bij zijnen Vader, blijken van klimmend ongenoegen. Bedugt dat men hem in hegtenis mogt neemen, beſloot hij, in den Jaare 1393, *'s Graavenhage* te verlaaten, en zich te begeeven op het Slot te *Altena*, 't welk, eenigen tijd geleeden, hem door zijnen Vader was opgedragen. Doch zijn veilig verblijf aldaar was van korten duur. Door de oorblaazingen van eenige Edelen opgezet, wierdt Hertog ALBRECHT, eenlang, te raade, zijnen Zoon aldaar te belegeren, en, het koste wat het wilde, het Land te doen ruimen. Diensvolgens Heirvaart beſchreeven hebbende, begaf hij zich, in perſoon, met een Leger na de Sterkte. Doch WILLEM wagtte zijns Vaders komst niet af. Hij nam de wijk na *'s Hertogenbosch*, en voorts, vermits hij zich ook aldaar niet veilig oordeelde, na het *Franſche Hof*. Geduurende zijn verblijf in *Frankrijk*, voorzag hem WILLEM EGGERT, een rijk *Amſterdamsch* Koopman, van de noodige penningen: eene weldaad, welke OOSTERVANT, naa zijne bevordering tot de Graaflijke waardigheid, beloonde met het Theſaurier- of Rentmeesterſchap van *Holland*, en verlof aan zijnen weldoener, om in zijne Heerlijkheid *Purmer* een Slot te mogen ſtigten; 't welk het beginzel geweest is van de Noordhollandſche Stad *Purmerende*.

OOSTERVANT vertoefde aan het Franſche Hof tot in het einde des Jaars 1395. ALBRECHT hadt thans den Oorlog tegen de *Friezen* vastgeſteld; en wil men, dat WILLEM, de onmin, in welke hij met zijnen Vader leefde, moede, zich van die gelegenheid bedienende; doende denzelven aanbieden, den Frieſchen togt te willen bijwoonen, indien hij hier mede zijns Vaders gunst mogt herwinnen. Gereedelijk wierdt deeze

aanbieding aangenomen; Graaf WILLEM kwam wederom in *Holland*, en verzoende zich volkomen met zijnen Vader.

Ontzaglijk was de toerusting tot den aanslag tegen *Friesland*. Behalven de *Franschen* en *Engelschen*, welke deel namen aan deezen togt, wordt het getal der Hollandsche manschap alleen op dertigduizend begroot. Het getal der schepen, welk dezelve overvoerde, was daar aan evenredig. Op den tweeëntwintigsten Augustus des Jaars 1396 liep de Vloot, van *Enkhuizen*, de algemeene verzamelplaats, met een gunstigen wind, in Zee, koers zettende na de *Kuinder*, alwaar de landing zou geschieden. Van elders is bekend, hoe ongelukkig deeze togt ten nadeele der *Friezen* afliep, van welken 'er bijkans dertigduizend omkwamen. Nogthans was hun moed daar door niet zo geheel gesnuikt, of zij verwekten, twee jaaren later, eenen nieuwen opstand; om welken te dempen, de *Graaf van Oostervant* andermaal moest oversteeken. Hoewel niet zo geducht als de voorgaande, groot, nogthans, was de toerusting ook tot deezen togt. Even als onlangs, van *Enkhuizen* zijnde in Zee geloopen, landde Graaf WILLEM in de *Lemmer*, en trok van daar na *Staveren*; verslaande, in den optogt, of op de vlugt drijvende een hoop *Friezen*, die hem den doortogt zogten te betwisten. *Staveren* ging, bij Verdrag, aan hem over; waar naa de *Friezen* met OOSTERVANT een Verdrag slooten, waar bij zij, onder andere, eene schatting van zes stuivers van ieder Huis beloofden moesten. Daar naa, in zijns Vaders naam, de hulde der Landzaaten hebbende ontvangen, keerde hij, met zijn Leger, na *Holland* te rug. Doch de rust was van korten duur. Reeds in het volgende Jaar 1399 verwekten de *Friezen*, ten derdemaale, eenen opstand; om welken te beteugelen de *Graaf van Oostervant* zich straks gereed toonde. Thans van *Amsterdam* zijnde afgezeild, landde hij te *Staveren*, van waar hij door het geheele Gewest trok, heel tot *Groningen* toe; de Landzaaten allerwege, tot onderwerping noodzaakende. Hij keerde kort daarop na *Holland* te rug, en schijnt, vervolgens, zich eenigen tijd, buitenslands te hebben onthouden, 't zij in *Henegouwen*, of, gelijk anderen willen, in *Lombardije*, om aldaar, onder Keizer ROBERT, in den Krijg te dienen.

Het

Het laatste bedrijf van den *Graave van Oostervant*, voor dat hij de Graafelijke waardigheid over *Holland* en *Zeeland* aanvaardde, was de Oorlog tegen Heere JAN VAN ARKEL, man van trotschen en heerschzuchtigen inborst, en die zich tegen Hertog ALBRECHT openlijk verzette. Om hem tot reden te brengen, verzamelde Graaf WILLEM een talrijk leger, en met hetzelve het beleg om *Gorinchem* geslagen hebbende, noodzaakte hij Heer JAN, die zich daar binnen hadt geworpen, om aan de hand te koomen, en een Verdrag van Vrede te sluiten.

Niet lang overleefde Hertog ALBRECHT deeze bevrediging. Hij overleedt in het einde des Jaars 1404, en wierdt onmiddellijk door Graaf WILLEM, als zijnen oudsten Zoon, opgevolgd. Zijne inhuldiging, te *Dordrecht*, *Haarlem*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, en in andere Hollandsche Steden, geschiedde in den aanvang des volgenden jaars; terwijl hij alomme, de oude Handvesten en Privilegien bevestigde.

Het eerste werk, welk WILLEM, dien wij vervolgens met den naam *Hertog* zullen betitelen, als zijnde, naa zijns Vaders dood, ook in het Hertogdom van *Beijeren* opgevolgd, om handen kreeg, was, de Oorlog tegen JAN VAN ARKEL, die, in de Lente des Jaars 1405, den onlangs geslooten Vrede hebbende verbroken, met het inneemen van *Woudrichem*, nieuwe vijandlijkheden hadt begonnen. Op de eerste tijding hier van, rukte Hertog WILLEM straks in het Land van *Arkel*, en sloeg het beleg om de vermaarde Sterkten *Gasperne* met *Hagestein*, en *Everstein*; welke, naa een langduurig en streng beleg, aan hem over gingen. Het gevolg daar van was een Bestand; 't welk, alzo het kwalijk gehouden wierdt, op nieuwe vijandlijkheden uitliep; waarbij Hertog WILLEM zo veel won, dat, uit misnoegen op hunnen Heere, door de opgezeetenen de Heerlijkheid van *Arkel* aan hem wierdt opgedragen.

Intusschen gaf deeze overwinst aanleiding tot eenen Oorlog met REINOUD, Hertog van *Gelder*, die op de zijde der Heeren VAN ARKEL, stondt. Ondanks de toerustingen aan weerkanten, kwam men niet tot een hoofdtreffen; alles bepaalde zich tot eenige invallen en strooperijen. Binnen 't jaar trof

men

men een Beſtand; waar toe Hertog WILLEM, veelligt, te gereeder helde, om dat hij, omtrent dien zelfden tijd, wierdt ingewikkeld in de *Luikſche* zaaken, alzo de Luikenaars weigerden, zijnen broeder, JAN VAN BEIEREN, voor hunnen wettigen Biſchop te erkennen. Door behulp van aanzienlijke verbintenisſen, onder andere met zijnen Zwager, Hertog JAN VAN BOURGONDIE, en met HENRIK DEN IV, Koning van *Engeland*, verzamelde hij een talrijk Leger, en viel met het-zelve, in den Herfst des Jaars 1408, in *Luikerland*. Op den drieëntwintigſten September viel 'er een bloedig gevegt voor, in 't welk de overwinning zich voor Hertog WILLEM verklaarde; dien het, voorts, gelukte, zijnen broeder in het geruat bezit der Biſchoplijke waardigheid te ſtellen. Een geſchil, over eenige agterſtallen, die WILLEM aan den Hertoge van *Brabant* ſchuldig, doch onmagtig was te betaalen, ſtondt geſchapen, bloedige gevolgen te zullen voortbrengen; door bemiddeling des Hertogs van *Bourgondie* wierdt het gelukkiglijk bijgeleid, en, voor eene zekere ſomme, de ſchuld afgemaakt.

Het Beſtand met den Hertog van *Gelder*, in den Jaare 1408, getroffen, drie jaaren daar naa geëindigd zijnde, ruſtte Hertog WILLEM, met het geld der Hollandſche Steden, eenige ſchepen uit, en dezelve langs de Zuiderzee doende kruizen, bragt hij den Koophandel den Steden *Harderwijk* en *Elburg* merkelijk nadeel toe. Te lande behaalde hij ook eenige voordeelen, die, in den Jaare 1412, van een Verdrag gevolgd wierden; welke aan de vijandlijkheden een einde maakten. Een verraad, tegen zijn perſoon en leeven, omtrent deezen tijd, geſmeed, wierdt, bij tijds ontdekt, en in de aanleggers voorbeeldelijk geſtraft.

Zints deezen tijd, tot op des Hertogen dood, viel 'er niet veel merkwaardigs voor, dan het huwelijk zijner dogter, de vermaarde JAKOBA VAN BEIEREN, die, in den Jaare 1415, in den echt wierdt verbonden met JAN, Hertog van *Touraine* en Graave van *Ponthieu*, tweede Zoon van KAREL DEN VI, Koning van *Frankrijk*, en, naa zijns broeders overlijden, Daufijn en vermoedelijken erfgenaam der Franſche Kroone. Ter deezer gelegenheid deedt WILLEM eenen keer na *Frankrijk*,

rijk, om de belangen van zijnen Schoonzoon te bevorderen. Doch hij flaagde daar in zo kwalijk, dat hij eenen toeleg, op zijne veiligheid beraamd, ter nauwernood ontkwam. Ook hadt hij eenen keer na *Engeland* gedaan, onder andere om eenige uitftaande geſchillen over den Koophandel te bemiddelen en uit den weg te ruimen.

Intusſchen gevoelde Hertog WILLEM eenige vermaningen van zijn naderend einde. Dit bewoog hem, te meer ſpoeds te maaken, om de Opvolging in het Graaflijk bewind voor zijne Dogter JAKOBA te verzekeren. Het gelukte hem, zijn doel gelukkig te bereiken. Thans gevoelde hij, eerlang, meer pijns en ongemaks van eene wonde aan zijne dije, naar men wil, door de beet van eenen hond veroorzaakt. Des wierde hij te raade om het te laaten doorvlijmen. Doch nauwlijks was dit geſchied, of hij gevoelde eene toeneemende verzwakking, welke, op den laatſten dag van Maart des Jaars 1417, te *Bouchain*, in zijnen dood eindigde, in den ouderdom van tweeënvijftig jaaren, van welke hij dertien jaaren deeze Landen gelukkiglijk geregeerd hadt.

Bij zijne Gemaalin MARGARETA, Dogter van PHILIPS, *Hertog van Bourgondie*, eene ſchrandere en ſtaatzuchtige Vrouwe, met welke hij, in den Jaare 1386, in den echt was getreeden, hadt hij geene andere kinderen verwekt, dan de rampſpoedige JAKOBA VAN BEIEREN, die hem, zedert, in het Graaflijk bewind opvolgde, en wier lotgevallen wij, op een afzonderlijk Artikel, verhaald hebben. Behalven deeze wettige erfgenaame, liet Hertog WILLEM drie natuurlijke kinderen na; LODEWYK en EVERHARD, en eene Dogter BEATRIX. EVERHARD ſtigtte een Slot te *Hoogtwoude*, in Westfriesland, en wordt voor den eerſten *Heer van Hoogtwoude* gehouden. BEATRIX trouwde, eerst met PHILIPS VAN DORP, Ridder, en vervolgens met JAN VAN WOERDEN, *Heere van Vliet*. Van LODEWYK vindt men niets bijzonders aangeteekend.

Zie, wegens de Hollandſche Graaven, die den naam van WILLEM gevoerd hebben, onze meeste *Vaderlandſche Hiſtorieſchrijvers*, en de *oude Kronijken*.

WIL-

WILLEM DE I, (*Prins*) een der voornaamste grondleggeren van den Staat der Verëénigde Nederlanden, en van derzelver Godsdienstige en Burgerlijke Vrijheid, wierd geboóren te *Dillenburg*, op den veertienden April des Jaars 1533. Zijn Vader was Graaf WILLEM van *Nassau Dillenburg*, zijne Moeder JULIANA, Dochter des Graaven VAN STOLBERG. In den ouderdom van elf jaaren erfde hij het Prinsdom *Oranje*, benevens andere Heerlijkheden, hem bij Uiterste Wille beschoken door zijnen volen Neef, RENÉ VAN CHÂLONS, Zoon van Graave HENDRIK VAN NASSAU, Broeder van den Vader van onzen Held. Niet lang na het bekomen deezer aanzienlijke Erfenisse, kwam hij met zijne Nigt, de Prinsesse Weduwe, te *Brussel*, daar hij aan 't Hof van Keizer KAREL DEN V verscheen. Al vroeg schijnt deeze Vorst eene zonderlinge agting voor den jongen WILLEM te hebben opgevat; zijne bevorderingen tot Edelknaap, en daar aan tot Kamerjonker, kan hier van ten blijke verstrekken. Ook sprak de Keizer dikwijls met hem over de gewigtigste Staatszaken; en wanneer Uitlandsche Gezanten ten gehoore wierden toegelaten, woonde hij doorgaans de Onderhandeling bij, terwijl anderen na buiten gezonden wierden. Al vroeg, te weeten in den Jaare 1557, tradt hij in den Echt met ANNA, Erfdogter van MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van *Buuren*, Kapitein-Generaal der Nederlanden. Door dit huwelijk bragt hij de Heerlijkheden *Buuren*, *Leerdam*, *Tielstein*, *St. Maartensdijk* en andere, in zijn huis van *Nassau-Oranje* over. Doch in het bezit van zijn geërfde Prinsdom was hij nóg niet getreeden. FRANÇOIS DE I, Koning van *Frankrijk*, hadt wel beloofd, den Prins, in alle voorregten, met naame in het regt van Opperste magt, hem, uit kragt van den Uiterste Wille van RENÉ VAN CHÂLONS, in het Prinsdom *Oranje* toekomende, te zullen herstellen, in de zelfde volkomenheid, als dezelve eertijds door PHILIBERT VAN CHÂLONS waren bezeeten geweest; doch HENDRIK DE II, Opvolger van FRANÇOIS, toonde zich ongenegen om deeze beloften na te koomen; hierom deedt Prins WILLEM, in den Jaare 1549, verzeld van zijnen Voogd, den Heere CORBARON, en naa zijn Huwelijk, in den Jaare 1551, andermaal, alleen, eene openbaare

haare aanzuiging of protest tegen den Koning van *Frankrijk*, wegens de niet aangekomene belofte, door zijnen *Voorzaat* gedaan. Doch het liep aan tot in het jaar 1559, wanneer hij bij het Verdrag van *Chateau en Cambresis*, in het bezit van het Prinsdom wierdt gesteld.

Na zijn volrokken huwelijk wierdt hij van den Keizer, die met zijne jaaren ook zijne bekwaamheden zag toenemen, tot zaaken van gewigt gebezigd. Om *Luxemburg* en *Henegauwen* te bevestigen, liet KAREL twee nieuwe Vestingen aanleggen, welke hij naar zijnen eigen en zijns Zoons naam, CHARLEMONT en PHILIPPEVILLE liet noemen. De zorge en het opzigt over het stigten dezer twee Sterkten wierdt den jongen Prinse VAN ORANJE toevertrouwd; die vervolgens, met een gedeelte van 't Keizerlijk Leger, in den Jaare 1555, in *Pikardije* viel, daar hij de Leenmanschap van *Frankrijk*, die hem 't hoofd gebooden hadt, verfloeg. Wanneer in dat zelfde jaar de Krijgzuchtige Keizer KAREL DE V, te *Brussel*, afstand van de regeering aan zijnen Zoon PHILIPS, en bij die gelegenheid een verhaal deedt van 't geen hij, zints zijne vroege jeugd tot op dien dag, hadt verrigt, leunde hij op de schouders van Prinse WILLEM, die ook last kreeg, om de Keizerlijke Kroon en Scepter, die het hoofd en de hand van den Roomsch Koning FERDINAND, KAREL'S Broeder, zouden bezwaaren, na *Duitschland* over te brengen. Men verhaalt, dat Prins WILLEM deezen last ongaarne aannam, zeggende tot den Keizer, ten aanhooren van deszelfs Zoon, Koning PHILIPS van *Spanje*, dat hij hoopte dat de Hemel hem behoeden zou voor eenen dienst, door welken hij de tekens der Keizerlijke waardigheid van 't hoofd zijns Heeren neemen, en eenen anderen zoo moeten overbrengen. Hij zelve verhaalt, in zijne Verantwoording, dat hij dit werk tegen zijnen zin volbragt heeft.

Het begin der regeeringe van Koning PHILIPS voorspelde veel goeds voor Prins WILLEM, alzo het blijken opleverde, dat hij, gelijk onder deszelfs Vader, in 's Vorsten gunst deelde. Straks na de aanvaarding der regeeringe, wierdt hij, nevens verscheiden andere Nederlandsche Heeren, met de Ridderorde van het Guldenvlies begiftigd. Nevens de Gra-

ven

ven van *Egmond* en *Hoorn* kreeg hij zitting in den Raad van Staate, en wierdt, meer dan eenmaal, ontheven van zijn aandeel in 's Konings Beden, welk hij uit hoofde der goederen van zijne Gemaalinne, ANNA VAN BUUREN, in *Holland* gelegen, zou hebben moeten opbrengen. Ook gebruikte hem de Koning eerlang om te handelen over den Vrede met *Frankrijk*, werwaarts hij, na 't sluiten van denzelven, als Gijzelaar vertrok. Hier ontdekte hij, in een gemeenzaam gesprek, welk hij met den Koning HENDRIK DEN II hieldt, die toen op den Franschen troon zat, deezes Vorsten oogmerk, om met gemeen overleg de Ketterij (zo noemde men de Hervormde Leer) uit te rooien, waar aan de Hertog VAN ALVA toen al arbeidde. De Prins heeft naderhand verklaard, dat hij toen reeds het voorneemen hadt opgevat, om deezen aanslag tegen te gaan, en de Spanjaards, die denzelven zouden uitvoeren, het Land te doen ruimen.

Te midden van dit toelachen des geluks, 't welk Prinse WILLEM steeds met vriendlijke oogen toelonkte, gevoelde hij de slagen des wederspoeds; door den dood zijner Gemaalinne, ANNA VAN BUUREN, welke voorviel op den vierëntwintigsten Maart des Jaars 1558; zij hadt hem twee kinderen, eenen Prins en eene Prinsesse, gebaard. Dit verlies trof hem gevoelig, en dompelde hem in een diepe droefheid, welke langzaam sleet.

Omtrent deezen tijd wierdt ten Hove geraadpleegd over het verkiezen van eenen Opper-Landvoogd der Nederlanden. 't Volk, bij 't welk de Prins zeer gezien was, zou hem, of den Graaf van *Egmond*, gaarne hebben verkoozen gezien tot deeze aanzienlijke waardigheid. Doch PHILIPS hadt geen zin, om de Regeering des ganschen Lands te vertrouwen in de handen van Heeren, die zo diep in 's Volks gunst stonden. Bij den Koning kwamen twee Hertoginnen, die van *Lotharingen* en *Parma*, in aanmerking. Prins WILLEM verklaarde zich voor de eerste; te meer, wil men, om dat hij, na het overlijden zijner eerste Gemaalinne, bij de Dogter der Hertoginne Huwelijks aanzoek gedaan hebbende, hier door zijn aanzien in de Nederlanden te beter zogt te vestigen. Nogthans viel 's Konings keuze op MARGARETA, Hertogin van *Parma*, bij welke

de

de Prins, die voorheen zijne zitplaats in den Raad van Staate, om dat hem het aanzien des Bisschops van *Atrecht* in den weg stondt, hadt verlaaten, zich met moeite liet beweegen om dezelve wederom in te neemen.

Gelukkiger slaagde hij bij de vervulling der Stadhouderschappen der bijzondere Landschappen. Dat over *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Westfriesland*, *Voorne* en *den Briele*, viel den Prinse in den jaare 1559 te beurt; waarbij, in 't volgende jaar, 't Graafschap *Bourgondie* gevoegd wierdt: hoewel hij, volgens zijne eigen verklaaring, uit dit laatste nimmer eenig voordeel heeft getrokken. Zommigen willen, dat de Prins VAN ORANJE zich het Stadhouderschap over *Vlaanderen* hadt toegelegd. Doch de Prins zelve heeft naderhand te kennen gegeeven, dat hem het Stadhouderschap over *Holland* en de andere Gewesten, zo wel als verscheiden andere waardigheden, ingevolge der begeerte van Keizer KAREL, is opgedragen. De meeste Ingezeetenen der Landen, den Prinse VAN ORANJE toevertrouwd, namen genoegen in zijne bevordering tot deeze waardigheid: alzo hij wel te *Dillenburg*, in 't Graafschap *Nassau*, en dus buitenlands gebooren was; doch echter van der jeugd af in de Nederlanden verkeerd hadt; als Heer van *Breda* eenige goederen in de Nederlanden bezat; en als Voogd over zijnen Zoon PHILIPS WILLEM ook 't bewind hadt over verscheidene goederen in *Holland* en in *Zeeland*, den jongen Graave, door zijne Moeder, de Graavinne van *Buuren*, nagelaaten. 't Geslagt VAN NASSAU hadt ook weleer over *Gelderland* geregeerd, en zelf de Keizerlijke Kroon gedragen. Dit alles bragt te wege, dat het Geslagt des Prinsen VAN ORANJE hier te Lande in groot aanzien was, en men zich met deszelfs Stadhouderschap vereerd hieldt. Inzonderheid is het waarschijnlijk, dat de Aanhangers der Hervorminge zich toen reeds het goede van 's Prinsen Regeeringe beloofd hebben, om dat zijn Vader, WILLEM VAN NASSAU, en zijne Broeders, der Luthersche Leere waren toegedaan, hoewel de Prins toen nog openbaare Belijdenis van den Roomsch Katholijken Godsdienst deedt. Behalven dit aanzien, verkreeg ook Prins WILLEM eene vermeerdering van Krijgsgezag: het bevel over eene der veer-

dien, zo genaamde, Bendes van Ordonnantien, wierdt hem, onder anderen, opgedraagen. Men plagt zich van dezelve in onverwagte toevallen te bedienen.

Naauwlijks was de Prins in het bewind van zijn Stadhouderlijk gezag gereeden, of hij toonde, hoe kwalijk de Overheerſching der Spanjaarden in de Nederlanden hem behaagde. Volgens de belofte, den Landzaaten gedaan, was Koning PHILIPS gehouden, de vreemde Krijgstroepen het Land te doen verlaaten. Doch hier mede wierdt geen voortgang gemaakt. Elk wenschte niets vuuriger dan van deezen overlast bevrijd te worden. ORANJE was een der ijverigſten, welke het vertrek der vreemde Knegten zogten door te drijven. Zelf kwam hij uit zijn Prinsdom *Oranje*, verwaarts hij, in den Jaare 1559, eene reize deeds, voorbedagtlijk over, om aan een Verzoekſchrift ten dien einde de hand te leenen. Dit liep zo verre, dat hij toen al, als de voornaamſte aanſtooker van dit werk, bij den Koning begon in 't oog te loopen.

In den Jaare 1561, tradt ORANJE in zijn tweede huwelijk, met ANNA, Dogter van MAURITS, Keurvorst van *Saxen*. Dit gaf een nieuw bewijs van 's Prinsen gemaatigdheid in 't ſtuk van den Godsdienst, alzo de Prinsesſe der Lutherſche Leere was toegedaan. Den Hervormden was dit een gunſtig voorteeken; doch bij de drijvers der oude Leere, baarde het groot ongenoegen. De Kardinaal VAN GRANVELLE voornaamlijk keurde het grootlijks af, en gaf den Prinſe, bij verſcheiden gelegenheden, blijken van afkeer. Doch ORANJE was niet minder op GRANVELLE gebeeten. Hij beweerde, dat deeze zich te veel gezags in *Brabant* aanmatigde, en de regten van 's Lands Edelen verkortte; waar tegen de Kardinaal den Prinſe verweet, dat hij de Majeſteit des Koninga hoonde, door de uitſteekendheid, die hij zich boven de andere Staaten van *Brabant* toeſchreef. De grond van dit onderling misnoegen ſchijnt, onder andere, geweest te zijn, de oprigting van verſcheiden nieuwe Bisdommen hier te Lande, welke de Kardinaal ijverig doordreef; doch die den Prinſe zoveel tegen den zin was, dat de Koning hem met een eigenhandigen brief vermaande, de invoering der nieuwe Biſchoppen

pen te helpen bevorderen. Doch de Staatzucht des Kardinaals liep ook bij anderen in 't oog: waarom ORANJE zich met eenigen van deezen, onder andere, de Graaven van *Egmond* en *Hoorn*, tegen hem verbondt.

Zedert deeze verbintenis, begon de Prins VAN ORANJE zich meer of min openlijk tegen den Kardinaal en deszelfs inzigten aan te kanten, en eenige verandering in 's Lands regeering te wege te brengen. Ten dien oogmerke bediende hij zich van eene bijeenkomst der Vliesridderen en Stadhouderen, op bevel der Landvoogdesse belegd: met zommigen van deezen hieldt hij, te deezer gelegenheid, afzonderlijke zamenkomsten, waarin hij hun voorhieldt, hoe het noodig ware, thans over de algemeene regeering des Lands te raadpleegen; loopende den Staat groot gevaar van zijnen ondergang, zo men geen waakend oog hieldt op het gedrag van eenige Staatsdienaaren. Elk begreep duidelijk, dat de Prins het met dit voorstel inzonderheid gemunt hadt op den Kardinaal VAN GRANVELLE. En om denzelven nog meer den voet te ligten, schreef hij, gesterkt van de Graaven van *Egmond* en *Hoorn*, in den Jaare 1563, eenen brief aan den Koning, welke hoofdzaaklijk van deezen inhoud was: „ Dat zij, lang gezweegen „ hebbende, zonder ondienst van zijne Majesteit niet langer „ konden verbergen, 't geen hun op 't harte lag. Dat 'er een „ algemeen gevoelen onder de Landzaaten heerschte, dat de „ gantsche klem der regeeringe in handen van den Kardinaal „ VAN GRANVELLE was, welk gevoelen den Koning niet zou „ kunnen wegneemen, zo lang hij den Kardinaal in 't bewind liet. Dat al het volk misnoegd was op deezen Staatsman; 't welk voor de oorzaak moest gehouden worden, „ waarom 's Konings zaaken hier niet voorspoediger gingen. „ Dat zij hierom de vrijheid namen, zijner Majesteit voor te „ houden, hoe betaamelijk het ware, liever het gantsche „ Volk dan éénen GRANVELLE genoegen te geeven. — Dat „ het gemeene Volk zeer besmet was; en dat de leevenswijze en het gezag van den Kardinaal hier aan geen goed „ deeden." Daarenboven verbondt hij zich met nog verscheiden andere Edelen, als den Markgraave VAN BERGEN, den Baron VAN MONTIGNI, de Graaven VAN HOOGSTRAATEN en

MEGEN, den Heer VAN BREDERODE, en anderen; die gezamentlijk een Verbondschrift opstelden, dat geteekend en plegtiglijk bezwooren wierdt. Men geloofde, dat dit Verbondschrift iets behelsde, 't welk met den dienst des Konings of het belang van den Roomsch Katholijken Godsdienst strijdig wierdt geoordeeld. Ook waren ORANJE, EGMOND en HOORN niet geheim met hunne afkeerigheid van den Kardinaal. Zij vertoonden dezelve openlijk, door toe te laaten, dat hunne Aanhangers zich lieten kennen door het draagen van een bondel pijlen, in plaats van de Zotskap of het Kardinaalshoofd, waar mede zij hunne dienaars te vooren hadden laaten pronken; en nog openlijker, door de Vergaderingen van den Raad van Staate niet meer bij te woonen: waarin zij, eerlang, op 's Konings uitdrukkelijk bevel, doch niet vóór het vertrek des Kardinaals uit deeze Landen, hunne zitplaatzen wederom innaamen.

Met alle deeze verbintenisfen en handelingen gaf de Prins genoegzaam te kennen, hoe hij van meening ware, indien hij in zijne oogmerken slaagde, den Landzaaten in 't algemeen meer vrijheids te bezorgen. In 't bijzonder gaf hij van tijd tot tijd blijken, hoe zeer het haatlijk Geloofsonderzoek, en de maatregels, door het Spaansche Hof genomen, om den Roomschen Godsdienst te handhaaven, hem tegen waren, en dat elk vrijheid behoorde te hebben, om God naar zijn Geweeten te dienen. Om zich al vroeg in staat te stellen tot het bereiken van zulk een gewigtig oormerk, hielde hij goed verstand met de Afgevaardigden der Staaten en bijzondere Steden, te *Brussel* verscheenen, bejegende dezelven vriendelijk; dezelven dikwijls ter maaltijd onthaalende, en hun de hand biedende en leenende in het bevorderen hunner zaaken ten Hove. Met deezen hieldt de Prins, nevens de Graaven VAN EGMOND en HOORN, zomtijds afzonderlijke gesprekken, welke hier op uitliepen: „ Dat het getal der Ketteren" (dus noemde ze, naar den gewoonen stijl, de Onroomschen) „ hier te Lande zo groot was, dat ze onmogelijk door vuur „ en zwaard konden worden uitgerooid; doch dat men hier „ toe andere middelen, bij voorbeeld, de Zedebetering des „ Geestlijkheid, het prediken eener gezonde Leere en dier-

„ ge-

„ gelijke, ter hand moest ſlaan. Dat deeze middelen, nog„ thans, ſchoon heilzaam in zich zelve, de ketterij niet te „ eenemaale zouden kunnen verdrijven; maar dat het gera„ den was, de Plakaaten in te trekken, immers te verzag„ ten." Men ging zelf zo verre in deeze geſprekken, dat men niet ſchroomde te zeggen, „ dat 'er geen ander middel „ overig was, dan aan ieder in zijn huis vrijheid van Gods„ dienstoeffeninge, en alomme het houden van het Avond„ maal onder beiderlei gedaante, toe te ſtaan." Zelf ontzag zich de Prins VAN ORANJE niet, openlijk in den Raad te verklaaren, „ dat men den Koning onbewimpeld moest voor„ houden, dat men, midden in een zo groot verval der „ Geestlijkheid, den ouden Godsdienst, door Plakaaten, In„ quiſitie en Biſschoppen, niet kon behouden. Dat, wat hem „ (ORANJE) betrof, hij zich aan den Katholijken Godsdienst „ wilde houden; doch egter niet goedkeuren konde, dat de „ Vorſten wilden heerſchen over der menſchen gemoederen; „ hun de vrijheid van Geloove en Godsdienst beneemende." Men wil dat de vermaarde Preſident VIGLIUS VAN AYTA, diep getroffen door dit geſprek van den Prinſe VAN ORANJE, en ziende dat elk hem toeviel, ſchier den gantſchen volgenden nacht ſlaaploos doorbragt, overleggende wat hij 's anderen daags den Prinſe zoude antwoorden.

Ondertusſchen was de Koning, uit den aart tot ſtrengheid overhellende, op geenerlei wijze, door brieven noch Gezantſchappen, tot zagtheid te beweegen. ORANJE liet daar over meer dan eens zijn misnoegen blijken, en toonde hetzelve openlijk door zijne weigering, om de Plakaaten tegen de zo genaamde Ketters uit te voeren, en zich bovenal tegen de invoering der Inquiſitie aan te kanten.

Dit haatlijk Geloofsonderzoek vondt nogthans verſcheiden voorſtanders; en het is van elders bekend, dat de ijver, om hetzelve, nevens andere middelen van overheerſchinge, te weeren, een der voornaame aanleidingen was tot het Verbond der Edelen. Twijffelagtig is het, hoe veel deels ORANJE in het ontwerpen van hetzelve gehad hebbe. Dat het niet buiten hem omging, lijdt geen tegenſpraak, dewijl zijn ijver voor de vrijheid bekend, en 's Prinſen broeder, LODEWYK

VAN NASSAU, een der voornaamſte deelgenooten was. In zijne verantwoording van den Jaare 1581, ſchreef hij, „ Dat „ de Ridders van de Orde [van 't Gulden Vlies] en de „ Leden des Raads van Staate, op zijn verzoek te *Hoog-* „ *ſtraaten* waren bijeen gekomen; dat hij hen hier hadt zoe- „ ken te beweegen, om nevens hem de hand te ſlaan aan 't „ herſtellen van 's Lands rust en welvaart; doch dat hij hen „ tot geene eenpaarigheid hadt kunnen brengen. Waarop „ zommigen, wien de vervolging zeer hard viel, voorſlagen „ van geweldige middelen hadden gedaan, welke hij van de „ hand geweezen, doch, daarentegen, het inleveren van een „ Verzoekſchrift, 't welk van anderen voorgeſlagen was, „ als een regtmaatig en zagt middel, om vrijheid van Gode- „ dienst te verkrijgen, niet kwalijk gevonden hadt." Waar uit niet onduidelijk ſchijnt te blijken, dat men Prins WILLEM voor den voornaamſten voorſtander van het Verzoekſchrift heeft te houden. Niet duister bleek dit zelfde, wanneer hij, in den aanvang des Jaars 1566, nevens verſcheiden andere Grooten, zo ſchriftlijk als bij monde, aan de Landvoogdesſe verklaarde, „ dat hij geen wil noch middel hadt om de Pla- „ kaaten (tegen de Ketters) uit te voeren, en de hand te „ leenen aan de Inquiſitie; en, zo de Koning en haare Hoog- „ heid hierop bleeven aandringen, zich liever van zijne Amp- „ ten te willen ontſlaan."

Dat dit geen ijdel dreigen was, bleek kort daar na. Want de Prins VAN ORANJE en de Graaf VAN HOORN, groot mis- poegen over het ſtreng beſluit des Konings getoond hebben- de, verlieten het Hof, voorgeevende dat zij zich in hunne bijzondere Heerlijkheden gingen onthouden, zonder zich meer met de Regeering te willen bemoeien. ORANJE begaf zich naar zijne Heerlijkheid *Breda*, alwaar hem, omtrent het mid- den van Maart, verſcheiden Edelen en Grooten kwamen vin- den; het zij ze hier ontbooden waren, of zonder van elkan- der te weeten, aldaar verſcheenen. Van *Breda* begaf zich dit Gezelſchap, na eenige dagen, na *Hoogſtraaten*, alwaar, gelijk men wil, het beſluit genomen wierdt, om het Verzoek- ſchrift over te leveren, welk zedert zo veel gerugts gemaakt heeft.

ORANJE

ORANJE bleef, egter, niet lang uit den Raad; door wel drie of vier brieven, op last en naam der Landvoogdesse aan hem afgevaardigd, liet hij zich tot wederkeeren beweegen. Nu begon men over het ſtuk der Inquiſitie ernſtig te raadpleegen, en vermaande men elk zijn gevoelen rondlijk te verklaaren. ORANJE voerde, bij deeze gelegenheid, eene taal, wel waardig om met de woorden van den zinrijken HOOFT van den Leezer hier gehoord te worden; zij luidt aldus. „ Ach of ons de eere van geloofwaardigheid in den beginne „ gebeurd ware! zoo hadde men 't agterſte niet eerst ge„ daan, noch de dwaalgeesten door de nikerſte dreigementen „ verwijfeld gemaakt. Wie zou eenen Arts niet voor raa„ zende ſchelden, die zonder de geneezing door zagte en „ zuivere zalve te verzoeken, terſtond aan 't afzetten en „ uitrooijen wil, en met ſnijden en branden in de weer is? „ maar, die als noch toezage. Beſcheidelijk heeft men thans „ de Inquiſitie in tweeën verdeeld; naamelijk, die van den „ Paus tegen Luther op de baan gebragt is; en de ouwlings „ gepleegde door de Biſchoppen. Deeze is door de ge„ woonte draaglijk geworden. Ook kan men 't 'er nu meê „ doen; gemerkt het land tegenwoordig te over van Biſchop„ pen voorzien is, die, niet ſluimerende als eertijds, 't oog „ op den Godsdienst hebben, gelijk hun eigenlijk, en zelf „ uit kragt van hunnen naame, toeſtaat. De andere is de „ ſteen des aanſtoots, en gevoeglijk uit den weg te leggen. „ Want de Inquiſiteurs hebben geenen last van den Paus in „ der tijd, en zelve dat verſtand, dat de onde, met de dood „ van den overleeden, uit is. Aangaande de Plakaaten, men „ hoore niet mij, maar de ervarenheid. Wat zeit 'er die toe? „ Vervolg maakt het overgeloof gaande. De wreedheid der „ ſtraffe is eene bekooring tot zondigen. Wij hebben in de „ ſchool der laatſte jaaren geleerd, hoe menig dat 'er wendig „ van de Kerke geworden is, door het enkel aanſchouwen „ van de ſtandvastigheid der geenen, die het vonnis der „ dood, als eene nodiging ter feest, ontvingen, en met „ blijdſchap in den brand traden. Want lijf en leeven, van „ natuure zo waard, aan de allerijsſelijkſte pijnen ten beste „ te geeven, zonder wel wiſſe reden waarom, dunkt hun

„ boven allen ſchijn van mogelijkheid te weezen. En met
„ dus bits en bitter een artſenijtuig heeft men in Frankrijk,
„ in Engeland, hier eindelijk ook, het vuur in de wonde
„ gemeesterd, en niet dan den hoop der afvalligen vermenig-
„ vuldigd. Wel mogten, derhalven, de oude Christenen zeg-
„ gen, dat het bloed der Martelaaren het Zaad der Kerke
„ was. Keizer JULIAAN verſtondt dit ſtuk: ging zagter tegen
„ de geenen, die hij daar voor hieldt, en kwam 'er verder
„ meê. Sarren, benaauwen, aanvegten, hadt den ijver doen
„ wakkeren. De vrijheid, zorgeloosheid en ledigheid, brag-
„ ten dien in ſlaap. Dwang heeft niet aan 't gemoed. Dit
„ wierden de magtige Koningen gewaar, dien 't, hoe zij 't
„ pijnden, miste de ſtijfzinnigheid der Jooden te verzetten.
„ Het Griekſche Keizerrijk heeft dapper van de Ketterije,
„ naauwlijks een Ketter, nogthans, daar iets boven balling-
„ ſchap geleeden. ARIUS onder CONSTANTINUS, ÆTIUS onder
„ CONSTANTIUS, NESTORIUS onder THEODOSIUS, zijn daarmeê
„ vrij geweest. Bloedig, zeker, om eenen ſchrik te maaken,
„ waren de Plakaaten des laatſten, maar nooit zijn zwaard in
„ dit ſtuk. De Ariaanen, daarentusſchen, ſchijnen nu uit de
„ waereld, dien zij toen haast te klein viel. Bij mangel van
„ wederſtoot, hebben zij zich aan 't einde geloopen. Dit is
„ de aart der Ketterije. Rustze, zo roestze. Hij wet haar
„ die haar wrijft. 't Nieuwe moet 'er af, en daar meê is ze
„ haar ſmaak kwijt. Niet veiligers, dan de voetſtappen van zo
„ treffelijke Vorſten te volgen. Boven Keizer KAREL hooger
„ gedagtenisſe, en 't ſmijdigen der Plakaaten in den Jaare vijf-
„ tig, hebben wij nog onlangs de Majeſteit van onzen tegen-
„ woordigen Koning tot het zelfſte zien neigen. Maar zijn
„ goedertierenheid is door den Raad der Bisſchoppen ge-
„ ſchorst. Die mogen 't ſchikken te verantwoorden. In mij
„ kan 't niet komen, dat zo magtige verſtanden, op een bot,
„ zouden t'ontwortelen zijn. Ook beelde zich niemand in,
„ het immermeer heel zuiver te hebben. Want, dat 'er altijd
„ Ketterijen broeden zullen, is van den Apostel voorzeid.
„ Dan al bleeken de Plakaaten nog zo regtmaatig, 't getal der
„ bezoedelden is te groot. Ik zie 'er niet door; meer het
„ veeleer geſchapen, dat hen de wanhoop tot eenige dolheid

„ drij-

„ drijven zal. Dus ſmeulde het in Frankrijk, eer de vlam
„ des Oorlogs opging. En zegt men reeds, dat de Bondge-
„ nooten, met die van daar, verſtand houden. Dies moet
„ men hen eenigzins te vrede, of 's Lands vrede in gevaar
„ ſtellen. Deeze raad dunkt mij de heilzaamſte. God zegene
„ den geenen, dien uwe Hoogheid daar voor houden zal."

Onder dit alles was, inzonderheid, *Antwerpen* vol onrust, door de verſcheidenheid van Godsdienſten. De Wethouderſchap zelve was den Onroomſchen niet ongenegen. Om verdere beroerten te voorkomen, wierdt het zenden van eene aanzienlijke perſoonaadje derwaarts noodig geoordeeld. Met veele moeite bewoog hier toe de Landvoogdeſſe MARGARETA den Prins VAN ORANJE, die, voerende, van wegen zijn geſlagt, den tijtel van *Erfburggraave van Antwerpen*, en in onderlingen eed met de Stad ſtaande, daarenboven in 't hart der Gemeente ſtondt. Met groote ſtaatſie deedt hij, op den dertienden Julij des Jaars 1560, zijne intrede in de Stad. Meer dan dertigduizend menſchen gingen hem te gemoet. De Heer VAN BREDERODE, zich toen te *Antwerpen* bevindende, van eenige Bondgenooten en Burgers verzeld, reedt uit om hem in te haalen, en tot aan zijn Herberg te geleiden; terwijl, onder dit alles, de lucht van een geduurig geroep, *Vive les Gueux*, weergalmde. De Prins hoorde terſtond de klagten van Oud-Schepenen, Wijkmeesters, Overmannen van Gilden, Kooplulden, Geeſtlijkheid en anderen, ieder bijzonderlijk. Ook hoorde hij de klagten der Lutherſchen en Kalvinisten tegen elkander. Den grond der zaaken dus vernomen hebbende, ſchreef de Prins dien aan de Hertoginne Landvoogdeſſe over. Eerlang bezoldigde hij twaalfhonderd Waardgelders uit de burgerij, tot verzekering van de rust der Stad. Een groot deel der Kalvinisten bewoog hij tot het afleggen van 't geweer, hun voorhoudende de onbetaamelijkheid van zich te gelijk ter preeke en in de wapenen te vinden. Doch minder ſchijnt zijne Doorluchtigheid vermogt te hebben op de Lutherſchen. Omtrent deezen tijd wierdt ook de Prins tot Overſte der Stad aangeſteld, welke hij wederom verliet, naa dat hij de rust aldaar, zo veel hem doenlijk was, herſteld hadt. Doch dezelve was van geen langen duur. Eer-

lang begonnen de Kalvinisten nieuwe poogingen tot meerder vrijheid aan te wenden. Men zondt dan wederom om den Prins, die, hoewel met tegenzin, eerlang derwaarts keerde; 't welk den Wetbouderen derwijze behaagde, dat zij hem eene Lijfwagt van zestig hellebardiers, op hunne kosten, toeschikten. Om de Stad op haar stel te brengen, vondt de Prins geraaden, met de Kalvinisten en Lutherschen een verdrag aan te gaan, waar bij bedongen wierdt, „ dat de „ Roomschen ongemoeid zouden blijven; de Onroomschen „ eigen Kerken mogten stigten op zekere plaatzen, hun bin„ nen de Stad aangeweezen, om hunnen Godsdienst te oef„ fenen." Voorts deedt men afkondigen, het ophouden der Inquisitie voor altoos, en dat der Plakaaten tot nader order. Na dit alles, schreef de Prins aan de Hertoginne, hoe hij zich gekweeten, en den Roomschen Godsdienst in den ouden staat hersteld hadt. Doch het toelaaten der Preeke aan de Onroomschen voldeedt intiel aan de Hertoginne. Waar op de Prins antwoordde, dat hij niet boven zijnen last, en de oude gewoonte gegaan was; 'er bijvoegende, „ dat naar„ dien hij haare Hoogheid zo kwalijk voldeedt, zij iemand „ derwaarts hadt te schikken, van welken zij beter mogt ge„ diend zijn." Nogthans nam de Landvoogdesse het verleenen deezer vrijheid aan Onroomschen zo euvel op, dat zij hem deswegen beschuldigde bij den Koning van *Spanje*; van wien hij nog onlangs een brief, met zijne eigene hand geschreeven, hadt ontvangen, vervuld met betuigingen van volkomen vertrouwen op zijnen ijver voor den dienst zijner Majesteit. Ook wierdt hij, in deezen brief, nopens 't geen hij te *Antwerpen* hadt verrigt, gepreezen. Op dat aan zulke vleiende taal de schijn van openhartigheid niet ontbrake, was 'er eene vermaaning bijgevoegd, om toe te zien op zijnen broeder, (Graave LODEWYK VAN NASSAU) die zich, naar 't geen men den Koning hadt aangebragt, te diep gestoken hadt in dingen, die aan PHILIPS mishaagden.

Dit schrijven, egter, en andere vleitaal, diende eenigzins om ORANJE en den zijnen zand in de oogen te werpen. Zulks bleek naa verloop van weinig tijds. Prins WILLEM, schrander boven maate in 't uitvorschen van de geheimen zijner vijanden,

den, hadt in handen weeten te krijgen de afſchriften van twee brieven, door FRANCISCO D'ALAVA, 's Konings Gezant in *Frankrijk*, aan de Landvoogdeſſe geſchreeven, inhoudende: „ Dat de Koning nu ſchoone gelegenheid hadt, om, door 't „ toozen van eenigen, en 't bedwingen van anderen, te ge„ raaken tot eene onbepaalde heerſchappij over de Nederlan„ den, waar na zijne Voorzaaten en hij zo lang geſtaan had„ den. Dat men, om hier toe te geraaken, den drie Hee„ ren, naamlijk ORANJE, EGMOND en HOORNE, flegts ſchoon „ gelaat toonen moest, tot dat de tijd geboren zou zijn, „ om hun, die met regt gehouden wierden voor de ſtookers „ der beroerten, loon naar werken te verſchaffen. Dat MON„ TIGNI en BERGEN, met gelijken last, in *Spanje* wierden om „ den tuin geleid, alwaar men hen en den Raadsheer RENARD „ dagt op te houden." Meer andere dingen behelsden deeze brieven, die de Gezant onvoorzigtig genoeg het papier hadt durven toevertrouwen. Op deeze brieven, welke de Spaanſche Schrijvers voor verzierd willen doen doorgaan, doch op wier echtheid Prins WILLEM zich altoos vrijmoediglijk heeft beroepen, ontboodt hij nevens HOORNE, de Graaven VAN EGMOND en HOOGSTRAATEN, te *Dendermonde*, daar zij verſcheenen op den derden October des Jaars 1566. Zommigen hebben gewild, dat hier beſlooten wierdt, de wapenen op te vatten tegen den Koning; ook zou Prins WILLEM hier eenige Vliesridders en Raaden van Staate hebben zoeken te bewegen, om, nevens hem, lijf en goed te waagen, ten einde de Spanjaards, die men nu te gemoet zag, uit het land te houden. Doch anderen hebben, waarſchijnlijker, beweerd, dat te *Dendermonde* eenige andere beſluiten, van minder opziens, nogthans 's Lands veiligheid betreffende, genomen zijn. Vast gaat het, dat ORANJE, kort na deeze bijeenkomst, na *Holland* vertrok, na dat alvoorens de Graaf VAN HOOGSTRAATEN tot zijnen Stedehouder binnen *Antwerpen* was aangeſteld.

't Was naamlijk omtrent een jaar geleeden, dat de Staaten van *Holland* om zijne overkomst verzogt hadden. Doch de Landvoogdes, die den Prins liever nader bij het Hof hielde, hadt 'er, ten omtrent deezen tijd toe, niet in kunnen bewilligen.

gen. Ook ſchijnt zijne Doorluchtigheid zelve liever zich te *Antwerpen* te hebben willen onthouden, en den Heer van BREDERODE gaarne, in zijne plaats, na *Holland* zenden. Thans, egter, hielden die van *Holland* zo ſterk aan bij de Landvoogdeſſe, dat zij eindelijk beſloot, den Prins te laaten reizen. De Prins dan, gevolgd van zijne Bende van Ordonnantien, ſterk zweehonderdënzestig paarden, vertrok eerst na *Utrecht*. Hier viel hem de Wethouderſchap lastig over de Onroomſchen, die, gelijk voorheen al eens geſchied was, op nieuw aanhielden om eene Kerke. ORANJE bragt de zaaken tot een verdrag; bij hetzelve wierdt de Preek buiten de Stad bepaald, en die van den ouden en den nieuwen Godsdienst vermaand, elkander, met woorden of daaden, geen overlast aan te doen. Midlerwijl hadt hij de Staaten van *Holland* doen beſchrijven te *Schoonhoven*, tegen den negenëntwintigſten October, daar hij hun verklaarde: „ dat de Hertogin de „ Preek toelaaten zou, daar zij, voor 't jongst verdrag met „ de Edelen, ingevoerd geweest was, doch alleenlijk buiten „ de Steden: en dat zij ze, op alle andere plaatzen, op de „ bekwaamſte wijze, wilde afgeſchaft hebben." Op welke verklaaring naderhand in den *Hage* geraadpleegd wierdt. In December kwam de Prins te *Amſterdam*, daar hij eenige weeken vertoefde, en de rust herſtelde; hij ſloot een Verdrag met de Kalvinisten, waar bij bedongen wierdt, dat zij, de Minderbroederskerk ruimende, bekwaame plaatzen, buiten en binnen de Stad, tot oeffeninge van hunnen Godsdienst zouden hebben. Voorts wierdt beraamd, dat men tweehonderd Burgers zou beſoldigen, tot verzekering der gemeene veiligheid; dat men de ſleutels der Stad op 's Stadhuis zou bewaaren, en de poorten niet openen, dan met toeſtemming van Burgemeesteren. De Prins dus van plaats tot plaats reizende, hadt *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* aan rust geholpen, en de Preek meestal ten platten lande bepaald: zo dat de Staaten, ten hoogſten voldaan over zijne handelingen, hem voor die moeite eene vereering van vijfëntwintigduizend guldens aanbooden. Maar zijne Doorluchtigheid, als den gemeenen beste voor geen huurling dienende, en oordeelende, dat 's Lands Penningen, in deeze kommerlijken tijd, veel beter konden be-

beſteed worden, ſloeg die grootmoediglijk af. ORANJE, op zijne reize, de gevoelens der Hollanderen gepeild hebbende, ſtelde, kort daar na, een Geſchrift op, over den ſtaat des Lands, waar in hij openlijk beweerde, dat men elk vrijheid van Godsdienstoefeninge verleenen moest, wilde men 't Land in rust houden. Doch dit Geſchrift, en meer andere van dien aart, vondt geen ingang ten Hove.

Om deeze reden, en om dat alles, wat hij tot 's Lands welzijn voorſloeg, wierdt van de hand geweezen, en alles zich tot ſtrengheid ſchikte, oordeelde Prins WILLEM, nevens verſcheiden andere Edelen, het geraaden, op hunne hoede, en op middelen ter hunner beſcherminge bedagt te zijn. In 't eerst ſloeg men het oog op hulpe uit *Duitschland*; doch, om deeze te verkrijgen, ſtondt, onder anderen, in den weg, de verdeeldheid tuſſchen de Lutherſchen en Kalvinisten, welke Graaf LODEWYK, 's Prinsſen Broeder, en naderhand de Prins zelve, vrugtloos zogten te beyredigen. Vervolgens zogt men eenig geld bijeen te brengen. Ook begon BREDERODE, door den Prins, zo men wil, aangezet, heimelijk, volk aan te neemen, 't welk te *Viane* verzameld wierdt. Doch eer de Bondgenooten tot verdere daadlijkheden kwamen, hadt de Landvoogdesſe een' nieuwen eed ontworpen, waar bij alle Amptenaars en Wethouders beloven moesten, het Roomsch geloof te zullen handhaaven, de Beeldſtormers ſtraffen, en de Ketterijen uitrooien. Ook verbonden zich alle Leenmannen bij deezen Eed, den Koning te zullen dienen tegen elk, dien men hun noemen zou, niemand uitgezonderd. Verſcheiden Edelen deeden deezen Eed; doch ORANJE en HOOGSTRAATEN, als mede de Heer VAN BREDERODE, weigerden denzelven, bijbrengende, dat zij, eens hulde gezwooren hebbende, daarmede behoorden te kunnen volſtaan.

Van de bovengemelde reize na *Holland* was Prins WILLEM naauwlijks te *Antwerpen* wedergekeerd, of hij ſchijnt geraaden gevonden te hebben, het geluk der wapenen, tot voorſtand der Bondgenooten, ook van zijnen kant te beproeven. Men hadt een aanſlag op *Walcheren* in den zin; en ſchoon de Prins zich naderhand gedroeg, als of hij 'er geen deel in hadde gehad, heeft men, egter, reden om te vermoeden, dat

dat hij, bedektelijk, de hoofdaanlelder van dit werk geweest is. Zo veel is 'er van, dat indien deeze onderneeming gelukt ware, hij zich, eer men 't verwagten kon, van de voornaamste plaatzen zijns Stadhouderschaps meester zou gezien hebben. 't Beleid van den togt op *Walcheren* was toevertrouwd aan JAN VAN MARNIX, Heere van *Tholouse*, Broeder des Heeren van *St. Aldegonde*, en boezemvriend van Prinse WILLEM. Deeze hieldt heimelijk verstand met PIETER HAAK, geweezen Baljuw van *Middelburg*, die hem gelegenheid zou geeven tot het werpen van Bezetting in *Middelburg* en *Vlissingen*. Ook hadt THOLOUSE op zijne zijde eenen Edelman, VAN DER AA genoemd, die, tot uitvoering van den aanslag, te *Antwerpen*, heimelijk, volk aannam; waar van nogthans 't Gerecht de lucht kreeg. De Prins kon toen niet voor bij, bij uitroep, te laaten bekend maaken, dat alle vreemdelingen en krijgsknegten, buiten Stadsdienst, *Antwerpen* zouden hebben te ruimen, op lijfstraffe. Ligtlijk, meent men, ware 't hem ernst geweest, zou hij de vreemde knegten, naa 't sluiten der poorten, hebben kunnen betrappen en straffen. Nu dreef hij hen te gelijk ter Stad uit, en op den bedoelden togt. Zij verzamelden zich te *Dambrugge*. De Landvoogdes, hier van verwittigd, en voor *Walcheren* bedugt, zondt tweehonderd man, onder ANTHONIS VAN BOURGONDIE, tot versterkinge der Bezettinge van *Zeeburg* of *Rammekens*. Doch de Slotvoogd wees deeze manschap af, bevel ontvangen hebbende van Prins WILLEM, om, zonder zijnen last, geen volk in te neemen. De Prins verschoonde zich zo goed hij kon, toen hem dit ten Hove kwalijk wierdt genomen. THOLOUSE, ondertusschen, van *Dambrugge* verjaagd, zakte met drie schepen, onder HAAK, af tot voor *Rammekens*; doch 't Marktschip van *Antwerpen*, kort te vooren aangekomen, hadt het gerugt van den aanslag binnen *Vlissingen* gebragt: waarom men hier op zijne hoede was, en de schepen afhieldt, die toen voortzeilden tot voor *Arnemuiden*. Hier verzorgden hem eenige Middelburgers van lijfvocht, en verwekten opschudding in de Stad; doch deeze beweeging hadt geen gevolg. HAAK zeilde eerlang den stroom op tot aan *Oosterweel*, in 't gezigt van *Antwerpen*, daar hij zijn volk ont-

ontſcheepte, en op den oever nederſloeg. De Wethouderſchap van *Antwerpen* was op hem zo verbitterd, dat zij voorſloeg om hem met Stads ſoldaaten aan te vallen. Doch de Prins wilde hier toe niet verſtaan, zeggende dat men zich bloot ſtellen zou voor beroerte van binnen, indien men de ſoldaaten ter Stad uitzondt. 't Leedt, egter, niet lang, of de Landvoogdes zondt den Heer VAN BEAUVAIS na *Oosterweel*, die den zorgeloozen hoop ligt verſloeg. Terwijl deeze ſlagting duurde, raakten de Kalviniſchen te *Antwerpen* op de been, en wilden ter poorte uit, om hunne Broeders te helpen; doch dit wierdt hun door Prins WILLEM en den Graave VAN HOOGSTRAATEN, met moeite en lijfsgevaar, belet. De Prins moest hier hooren, dat men hem, met een zinkroer op de borst, voor een Verraader ſcholdt, die oorzaak was van het ſlagten der Onroomſchen te *Oosterweel*. Twee dagen bleeven de Kalviniſchen in de wapenen, alles met ſchrik vervullende, en 's nachts de ſtraaten, van het geroep, *Paapen uit! Paapen uit!* doende dreunen. Om het dreigende gevaar tegen te gaan, bewoog ORANJE de Lutherſchen en de uitheemſche Kooplaiden om zich te wapenen; hier door kreeg hij de vreeze onder de oproerigen, bragt hen tot nadenken; en de Stad, die met een deerlijk bloedbad wierdt gedreigd, wierdt, door zijn beleid, tot rust gebragt.

Kort naa 't ſtillen deezer beroerte berigt uit *Spanje* bekomen hebbende, dat de Hertog VAN ALVA met een leger herwaarts ſtondt gezonden te worden, verzogt de Prins verlof van de Hertoginne Landvoogdesſe, om zijne ampten te mogen nederleggen; voor reden geevende, dat de beſchikking op zijn eigen zaaken in *Duitschland* zijne tegenwoordigheid aldaar noodzaaklijk maakte. De Prins wist, hoe verre des Konings magt de zijne overtrof, en hoe weinig ſtaats 'er was te maaken op den ijver des volks. Ook zag hij den Graaf VAN EGMOND, wien alle de oude ſoldaaten aanhingen, de zijde verlaaten, die zij beiden te vooren gevolgd hadden. Om de Geeſtlijkheid, wegens 't Beeldſtormen van de Bondgenooten vervreemd, wederom te winnen, was geen kans. Daarenboven waren de Bondgenooten zelve tot op een derde deel geſmolten. Om hem van zijn beſluit tot vertrekken af

te

te brengen, zondt de Hertogin aan hem haaren Geheimschrijver DE BERTI, die, egter, niets meer op den Prins konde uitwerken, dan dat hij van hem verkreeg, met EGMOND en andere Heeren het stuk nader te zullen overleggen. Men bepaalde tijd en plaats te *Willebroek*, daar de Prins met de Graaven VAN EGMOND, MANSVELD, en anderen een mondgesprek hieldt. Lang, doch vruchtloos, wierdt hier over de zaak gehandeld. Ten laatsten trok de Prins den Graaf VAN EGMOND van 't ander gezelschap af, en zogt hem met veele redenen onder 't oog te brengen, het gewis gevaar, waaraan hij zich bloot gaf, indien hij niet op zijne veiligheid bedagt ware, door het land te ruimen. Doch de Graaf beriep zich op de gelegenheid zijner goederen, zo dat hij buiten 's Lands niets hadt om naar zijne geboorte te leeven. Ook, meende hij, zou de Koning ligt te verzoenen zijn, indien men slegts de preek afschafte, en de Kerkplondering strafte. Hem dan onverzettelijk vindende, zou hij, als voorspellende wat 'er gebeuren zoude, dus het gesprek hebben afgebroken: „ Los „ gaat uwe hoop, vast uw naakend berouw, en gij u tot „ een brug maaken, die de Spanjaards in 't land gekomen, „ zullen afbreeken." Men voegt 'er nevens, dat zij vervolgens elkander met *Prins zonder goed*, en *Graaf zonder hoofd*, een teder vaarwel zouden gezeid hebben. Zeker is het, dat Prins WILLEM, weemoedig door het voorstellen van 't gewis bederf, over EGMOND beschooren, en denkende hem thans voor 't laatst te zien, denzelven hartelijk met omarming drukte, en niet zonder wederzijdsche traanen van hem scheidde. Dit gesprek, beluisterd, zo 't gerugt ging, door eenen, dien de Kalvinisten in de Schoorsteen der Kamer verborgen hadden, bragt hem in de uiterste verlegenheid. Bewoogen met zo veele onnozele zielen, en eerlijke lieden, die het niet dan goed meenden, verklaarde de Prins dat 'er nog uitkomst voorhanden scheen, indien zij spoedig vijf of zeshonderd duizend guldens konden bijeen brengen. De Gemagtigden der Kerken meenden dat dit geld te vinden was, doch vraagden, hoe 't besteed zou worden. Waar op zijne Doorluchtigheid hernam, dat zulks hem moest worden toevertrouwd. Maar zij wilden 't geheim weeten, of niets op-

bren-

brengen. Ook raadde hun de Prins, zich met de Lutherschen te vergelijken, dewijl het geschil te klein was om gesplitst te blijven. Doch hier hadt men geene ooren na. Zeker Engelsch Schrijver meldt, hoe hem door den Prins verhaald was, dat hij door Graaf KAREL VAN MANSVELD was aangezogt om EGMOND van kant te helpen; welk onchristlijk bedrijf, met verontwaardiging en verfoeijing, door hem was van de hand geweezen. De Prins dan, bij zijn genomen besluit volhardende, vertrok op den elfden April des jaars 1567, uit *Antwerpen*, met een groot geleide van Edelen, Kooplieden en anderen. Hij toefde een dag of twee te *Breda*, om order op zijne huislijke zaaken te stellen, en reisde toen voorts na 't Graafschap *Nassau*; verzeld van zijne Gemaalinne ANNA VAN SAXEN; die, blits van aart en ongeregeld van leeven, hem, op deeze reize, veel verdriets berokkende, en met veele smaadheden bejegende. Men hadt den Prinse nagegeeven, dat hij zijne schulden niet kon betaalen, en daarom nieuwigheid zogt; doch hij verklaarde, kort voor zijn vertrek, aan een voornaam persoon, dat hij nog zestigduizend guldens vrij inkomen hadt, en nimmer iets tegen den Koning ondernemen zou, zo hem deeze niet in zijne eer of goederen aantaste. Nogthans verstrekten hem de Staaten van *Holland*, omtrent deezen tijd, twintigduizend guldens, waar voor hij hun eenige van zijne goederen verpandde. Bij het vertrek van Prinse WILLEM ging de kreet op, *wee Nederland!* als of het gemeene welvaaren aan de behoudenisse van zijnen persoon gehangen hadde. Ook vertrokken nevens hem duizenden van menschen van allerleien staat en rang.

Na het vertrek van Prinse WILLEM, was de Hertog VAN ALVA, gelijk men verwagt hadt, met een goed getal Spaansche Knegten, in 't land gekomen. Op den vierentwintigsten Januarij des jaars 1568, deedt hij den Prins, nevens verscheiden andere Grooten, openlijk indaagen. Hem wierdt te laste gelegd, dat hij „ ter zijde stellende eed, eer, en de grootè „ gunsten, genooten zo van wijlen den Keizer, als van den „ Koning, zich hadt opgeworpen tot hoofd der wederspan„ nigen. Dat hij, terstond na 't vertrek van zijne Maje„ steit, getragt hadt de Regeering te onderkruipen; daar na

„ den Koning gewapender hand uit den lande te ſtooten; de „ Landzaaten, onder den duim, van de liefde tot hunnen „ aangeboren Heer vervreemd, de Edelen opgeruid, en tot „ hunne zamenkomſten zijne huizen te *Breda* en *Brusſel* ge„ leend hadt. Dat hij de Muiters in zijn beſchut genomen „ hadt; BREDERODE met hulp en oogluiking geſtijfd, des Ko„ nings volk uit eenige plaatzen in *Zeeland* geweerd, de „ oeffening van verſcheiden Ketterijen te *Antwerpen* inge„ voerd, het ſligten van Onroomſche Kerken aldaar toege„ ſtaan: ligting van geld, tot betaaling van de Soldaaten der „ Oproerigen, gedoogd, enz." Diergelijke misdaaden wierden den andere Heeren te laste gelegd, bijzonderlijk ook dat zij den Prinſe VAN ORANJE in alles hadden aangehangen. Om alle deeze wanbedrijven moesten de ingedaagden zich binnen drie-maal veertien dagen voor den Hertog VAN ALVA, te *Brusſel*, of waar hij zich dan mogt bevinden, koomen verantwoorden. Omtrent den zelfden tijd, of een weinig later, deede de Hertog VAN ALVA, PHILIPS WILLEM, *Graaf van Buuren*, oudſten Zoon des Prinſen VAN ORANJE, uit het Hoogeſchool van *Leuven*, alwaar zijn Vader, vertrouwende op des jongelings onſchuld, en op de wijsheden van het School, hem gelaaten hadt, met geweld ligten, en te ſchepe na *Spanje* voeren, daar hij achtëntwintig jaaren lang gevangen gehouden wierdt. Men verhaalt dat VARGAS, toen de Beſtierders van 't Hoogeſchool hem vertoonden, hoe zulk vervoeren met hunne Voorregten (Privilegien) ſtreedt, hun in kwaad Latijn zou geantwoord hebben, *Non curamus veſtros Privilegios:* „ Wij „ kreunen ons niet aan uwe Voorregten?"

Prins WILLEM, middelerwijl, in *Duitſchland* kennis gekreegen hebbende van zijne indaaginge, vondt, gelijk men denken kan, ongeraaden om op dezelve te verſchijnen. Hij gaf 'er zijne redenen van, in eenen brief aan den Prokureur Generaal JAN DU BOIS, van welken hij ALVA zelven een Afſchrift toezondt, te gelijk klaagende over 't vangen en vervoeren van zijn onſchuldigen Zoon, een Jongeling van dertien jaaren. Voorts wees hij de nietigheid zijner indaaging aan, vertoonende, dat hij, als een Lid des Rijks en der Vliesorde, op eene gantſch andere wijze behoorde te regt geſteld te worden.

Op

Op de bijzonderheden, die hem te last gelegd wierden, antwoordde hij niet bij deeze gelegenheid; doch wat later gaf hij eene breevoerige verdeediging van zijn gehouden gedrag in 't licht, welke wij hier niet gevoeglijk kunnen plaatzen; doch die de Leezer bij den Hiſtorieſchrijver BOR kan vinden. Hier teekenen wij alleenlijk uit dezelve aan, dat hij den Kardinaal VAN GRANVELLE afmaalde als de eerſte oorzaak van de Nederlandſche beroerten; beweerende te gelijk, dat het Verbond der Edelen buiten zijne kennis geſlooten was; en dat de werving te *Antwerpen* hem, zeide hij, die 't geworven volk hadt helpen verſtrooien, niet kon geweeten worden. Voorts beriep hij zich op de dienſten van zich zelven en van zijne Voorzaaten, die veel te ligt geſchat wierden; ſluitende eindelijk met de bede, dat de Hemel den Koning de onſchuld zijner vervolgde dienaaren wilde doen zien, op dat eindelijk bleek, dat het kwaad, welk men leedt, niet hem, maar de zulken, die hem, tot hier toe, de waarheid verdonkerd hadden, moest geweeten worden.

Prins WILLEM, uit het geen in de Nederlanden omging, ligtelijk kunnende opmaaken, dat hij eerlang een nadeelig vonnis te wagten hadt, en geduurig wordende aangezogt door gevlugte Edelen en anderen, om iets in 't werk te ſtellen tot verloſſing van 't verdrukte Vaderland, dagt, omtrent deezen tijd, in *Duitſchland* een leger op de been te brengen. Hij vervoegde zich dan bij verſcheiden Duitſche Vorſten, en bewoog ſommigen tot het leenen van penningen, anderen tot het voeſten van krijgswervinge. Graaf JAN VAN NASSAU, 's Prinſen oudſte Broeder, bewees hem oprechte broederlieffde, bezwaarende alle zijne heerlijkheden om den Prins van penningen te voorzien. De Prins zelve verkogt de huisſieraaden, kleinoodjen en koſtlijkheden, welke hij uit de Nederlanden na *Duitſchland* hadt gevoerd. Ook ontving hij eenigen onderſtand van de Onroomſchen hier te lande, doch veel minder dan hij verwagt hadt. Terſtond hier na begaven de Prins en verſcheiden Nederlandſche Edelen zich aan 't werven van Krijgsvolk; waar van de Hertog VAN ALVA de lucht niet kreeg, of hij verzamelde een goed getal Waalſche voetknegten en Italiaanſche Ruiters, met welke hij de Neder-

landſche grenzen verſterkte. ORANJE hadt voor, den Hertog aan drie oorden tevens te doen overvallen, en zelve met het gros des legers in 't hart van *Brabant* te dringen; wanneer hij hoopte dat hem eenige landſchappen, of eenige voorname Steden, zouden toevallen, alzo hij zich niet in ſtaat vondt om de krijgsmagt, die hij hadt op de been gebragt, zonder den bijſtand der Nederlanderen lang te onderhouden. Doch deeze aanſlag, hoe wel beleid, liep te loor, bij mangel aan magt en voorzigtigheid van eenigen van 's Prinsſen bevelhebberen, en door de vlijt en loosheid des Hertogen VAN ALVA. Ook leedt de Prins, kort daar naa, een vrij zwaar verlies bij *Daalhem*, daar zijn volk grootendeels verſlagen wierdt.

Naa deeze vrugtlooze onderneeming, beſtondt de Prins zijn geluk te beproeven in *Friesland* en de *Ommelanden*. Hij zondt zijnen broeder, Graaf LODEWYK VAN NASSAU, derwaarts, met eenen Lastbrief, gedagteekend den zeeden April des Jaars 1568. De Prins geeft, bij deezen Lastbrief, te kennen „ Dat hij de wapenen alleenlijk heeft opgevat tegen „ de Spanjaards, welker wreedheid de Nederlanden in 't „ uitarſte verderf dreigde te dompelen: waartegen hij, bij „ raad der Gemeene Staaten, willende voorzien, zijnen broe„ der, Graaf LODEWYK, magtig gemaakt hadt, om Krijgs„ knegten, tot verdeedeliging van 's Lands vrijheden, aan te „ neemen." In deezen Lastbrief vindt men wijders de eerſte blijk, dat de Prins den Roomſchen Godsdienst verlaaten hadt, alzo hij de Hervormde Leer *het zuivere woord en dienst Gods* noemt, en zegt, dat hij, „ door de ingezeetenen deezer landen, zo wel van wegen het Euangelium als de „ Roomſche Kerk, tot het aanneemen der wapenen verzogt „ was; hebbende hij ook voor, beiderlei Gezindheden bij de „ vrijheid van Godsdienst te behouden." Zommigen beſluiten hier uit, dat hij, eerst naa zijne aankomst in *Duitschland*, zich nader in de nieuwe Leer hebbende laaten onderwijzen, eerlang den Hervormden Godsdienst openlijk heeft begonnen te belijden, alzo geloofwaardige Schrijvers getuigen, dat hij, op zijn vertrek uit de Nederlanden, van denzelven nog weinig ſmaaks hadt.

Daar

Daar de Prins dus openlijk de Spaanſche zijde begon af te vallen, geen wonder dat men eerlang, van dien kant, hem de gevolgen daar van wilde doen gevoelen. Op den achtëntwintigſten Maij wierdt, op 's Hertogs naam, door den Raad der Beroerten, het vonnis tegen hem uitgeſproken. De Prins wierdt daar in beſchuldigd met de misdaad van gekwetſte Hoogheid, en bijzonderlijk ook, „ dat hij, na zijne „ indaaging, en in veragting van dezelve, de wapenen hadt „ opgevat tegen den Koning, in welke wederſpannigheid hij „ nog bleef volharden. Hij wierdt hier om voor altoos uit „ 's Konings Staaten gebannen, op ſtraffe des doods, en alle „ zijne goederen wierden, ten behoeve des Konings, ver„ beurd verklaard."

Door dit vonnis, nogthans, wierdt Prins WILLEM van zijnen toeleg niet afgetrokken. Met het verzamelen van Krijgsvolk bezig, hieldt hij, middlerwijl, verſtand in *Holland*, en ſmeedde in den Zomer eenen aanſlag om *Alkmaar* en *Hoorn* in te neemen. Doch deeze onderneeming liep te niet, en veelen, die 'er deel aan hadden, wierden naderhand ten lande uitgebannen. Van grooter gewigt was de onderneeming, welke ORANJE thans in den zin hadt, en eerlang volvoerde, het trekken te Velde met eene aanzienlijke Legermagt. Vooraf egter liet hij in openbaaren druk uitgaan, verſcheiden meer en min wijdloopige Geſchriften, vervattende de redenen, die hem de wapenen hadden doen opvatten. Hij vertoonde in dezelve „ dat de Spanjaards, de Nederlanders al voor lang „ bij den Koning verdagt gemaakt hebbende van Ketterij, de „ Inquiſitie onder dezelve hadden doen invoeren, met oog„ merk om het gebouw eener willekeurige Regeeringe te „ vestigen. Dat de Edelen zich hier tegen, door een Ver„ zoekſchrift, hadden verzet; waar op een Beeldſtorming „ gevolgd was, welke, in *Spanje* ten ergſten overgebragt, „ den Koning bewoogen hadt om ALVA herwaarts te zenden, „ die ſchuldigen en onſchuldigen vervolgde, beroofde en ter „ dood bragt. Dat men zijne Majeſteit, op dat hij geene „ kennis zou kunnen neemen van deeze wreedheid, arglistig„ lijk in *Spanje* ophieldt. Dat ALVA ondertuſſchen de Voor„ regten, door den Koning zelven bezworen, met voeten

„ treedende, de Landzaaten voor 't Spaansch geweld bloot „ ſtelde. Dat hij, Prins VAN ORANJE, deeze onheilen voor„ ziende, den Koning deswege reeds voor lang hadt gewaar„ ſchuwd, doch vergeefs. Waarom hij, uit medelijden met „ het verdrukte volk, en uit regtſchapen zucht voor den „ dienst zijner Majeſteit, op het verzoek van Roomſchen „ en Onroomſchen beide, eindelijk beſlooten hadt de wape„ nen op te varen, tot geen ander einde, dan ter eere „ Gods, ter beſcherminge van Gods woord, en van Gods „ dienaars, tot dienst zijner Majeſteit, en tot handhaaving „ van 's Lands Voorregten en Vrijheden, tegen 't geweld der „ Spanjaarden. Dat hij goed en bloed veil hadt om zulk een „ einde te bereiken, waar toe hij reeds, *op eigen kosten*, „ een treffelijk Leger op de been gehad hadt; ten beſluite „ verzoekende, dat de Landzaaten zijne onderneeming wil„ den begunſtigen, op dat ALVA bedwongen, de Voorregten „ herſteld, de waare Godsdienst vrijelijk geoeffend mogt „ worden, en de Landen, onder 's Konings Regeering, in „ vrede en welſtand bloeien mogten."

De Prins trok laater te Velde dan hij gedagt hadt, alzo hem de beloofde penningen niet wierden overgemaakt, waarom hij het Volk niet motſteren kon. Op de verzekering, nogthans, die hem door zeker Antwerpſch Koopman gegeeven wierdt, dat voor hem driemaalhonderd duizend Rijksdaalers gereed lagen, beſloot hij 'er toe. In den aanvang van September brak hij op, van omtrent het Klooster *Rommersdorf*, in het Trierſche, alwaar zich zijn Leger verzameld hadt. Het beſtondt uit zesduizend Paarden, en veertienduizend Voetknegten. Verſcheiden Duitſche, Franſche en bovenal Nederlandſche Edelen verzelden den Prins. WILLEM LUMEI, *Graaf van der Mark*, een dier Edelen, hadt, zo men wil, beloofd, hair en baard te zullen laaten groeien, tot dat hij den dood der Graaven VAN EGMOND en HOORNE, onlangs openlijk onthoofd, gewrooken hadt. In zommige van 's Prinſen Vaandelen las men: *Pro lege, grege et rege*: dat is, *voor de Wet, het Volk en den Koning*; in andere was een Pelikaan, zijne jongen met zijn eigen bloed voedende, afgebeeld. 't Regenagtig jaargetijde bedorf dermaate de wegen, dat

dat het Leger weinig spoed maaken konde. Ook was men bedugt, dat de Prins, die de *Maas* over moest, om in *Brabant* te geraaken, die rivier te hoog gezwollen zou vinden. Hij kwam egter te *St. Vit*, zijne eigen Heerlijkheid; van waar hij voortrekkende, eenige plaatzen van klein belang bemagtigde. Gebrek aan geld deedt eenige muiterij ontstaan onder zijn Krijgsvolk, van 't welk Kerken en Kloosters veel te lijden hadden. Doch de Prins, zonderling bekwaam om het gemeen te leiden naar zijnen zin, wist, met een weinig gelds, de beroerde gemoederen te stillen.

Midlerwijl hadt de Hertog VAN ALVA, onkundig van 's Prinsen eigenlijk oogmerk, met een Leger, merkelijk sterker dan dat van ORANJE, zich nedergeslagen bij *Maastricht*, en aldaar verschanst. Hij hadt voor, den Prins aldaar te stuiten, en tot het afdanken zijner Krijgsknegten te noodzaaken; weinig denkende dat hij ze eerlang over de *Maas* te wagen hadt. Prins WILLEM, naamelijk, den doortogt door *Luik* over den stroom te vergeefs verzogt hebbende, en zich onbloot vindende van gereedschappen om bruggen te slaan, besloot eindelijk, op den zevenden October, des avonds, bij *Stechem*, tusschen *Maastricht* en *Roermonde*, daar de stroom waadbaar was, met zijne gantsche magt over te trekken; 't welk ook gelukkiglijk volbragt wierdt. Om de kragt der afloopende rivier te breeken, hadt hij, naar 't voorbeeld van JULIUS CÆSAR, eenige gelederen Ruiters midden in dezelve geplaatst, benoden welke het gantsche Leger, met geschut en pakkaadje, behouden overtrok. Van deezen overtogt, die ieder uit de gisting liep, waagde het gantsche land. Eene bijstere verslagenheid ontstondt over dezelve onder de Spaansch-gezinden. Te *Amsterdam* wierdt een eerlijk burger van *Haarlem*, in 't openbaar, strengelijk gegeesfeld, om dat hij dit verhaald hadt. ALVA zelve, hoorende uit den Graave VAN BARLAIMONT de tijding, kon ze in 't eerst naauwlijks gelooven, en vraagde hem, of hij des vijands leger waande een troep vogelen te zijn, om zo over de *Maas* te vliegen. Hadt de Prins toen terstond op des Hertogs Leger kunnen aantrekken, 's zou, meent men, in de eerste verbaasdheid hebben kunnen verslagen worden. Doch de nacht en de vermoeid-

moeidheid der benden gehengden dit niet. 's Anderendaags poogde de Prins den Hertog in een veldslag in te wikkelen; doch deeze bleef bij zijn voorneemen, om zijnen vijand zonder slag en enkel door gebrek aan voorraad het veld te doen ruimen. Hij hieldt zich derhalven in zijn voordeel, tot dat ORANJE genoodzaakt wierdt van legerplaatze te veranderen, wanneer hij hem op de hielen volgde, en schuitgevaarten hieldt met 's Prinsen agterhoede, tot nadeel van wederzijde. Door het afsnijden van den toevoer, deedt ALVA den Prinse veel nadeel, en noodzaakte hem meer dan twintig reizen van legerplaatze te veranderen, waar door zijn Volk vrugtloos afgemat wierdt. Even vrugtloos hoopte de Prins, dat de eene of andere Stad van aanbelang hem de Poorten openen zou. Zo veel tegenspoeds maakte den Prins verdrietig. De Winter naderde vast, dien hij in 't open veld niet kon doorbrengen. Uit de Nederlanden kwam geen geld in 't Leger; in plaats van de beloofde driemaal honderdduizend, hadt hij niet meer dan tien of twaalfduizend Rijksdaalers ontvangen. Om dit alles besloot hij, in November, door *Henegouwen* na den Franschen bodem te trekken, en zich te voegen bij het Leger der Hugenooten, onder den Prins VAN CONDÉ. In 't begin van December was de Prins reeds tot *Soissons* gevorderd, toen de Heer VAN SCHOMBERG, afgezonden door Koning KAREL DEN IX, om met hem in onderhandeling te treeden, zijn volk wist te beweegen tot het staaken van den voorttogt. Zij begonnen dan voor te geeven, dat zij niet tegen *Frankrijk*, maar tegen den Hertog VAN ALVA waren aangenomen; begeerende voorts op den Duitschen bodem te rug gevoerd en afgedankt te worden. De Prins moest hun te wille zijn. In 't felst van den Winter voerde hij zijne afgematte benden door *Champere* en *Lotharingen* na *Straatsburg*, daar hij, zijn geschut en krijgsbehoeften te gelde gemaakt hebbende, den hielp aan een gedeelte der verdiende soldij, en voorts deedt afdanken. Alleenlijk behieldt hij tien of twaalfhonderd Ruiters in zijnen dienst, met welke hij zich in 't volgende jaar bij den Hertog van *Tweebruggen* voegde, die tot onderstand van den Prinse VAN CONDÉ na *Frankrijk* trok. — Dus ongelukkig slaagde de

een-

eerste onderneeming des Prinsen VAN ORANJE, waar van veelen de verlossing van 'Nederland verwagt hadden. De Hertog VAN ALVA was zo trots op zijnen voorspoed, dat hij eene zegepraalende intrede deedt binnen *Brussel*. Paus PIUS DE V vereerde hem eerlang met een Hoed en Zwaard, rijk van goud en gesteenten.

De Prins VAN ORANJE bleef in *Frankrijk* tot in 't midden des jaars 1569, en woonde aldaar eenige onderneemingen bij, ten dienste der Hugenooten. Doch het overlijden des Hertogs van *Tweebruggen* deedt hem besluiten het Legar te verlaaten, en alleenlijk van vijf personen verzeld, in onbekend gewaad, met groot gevaar zijns leevens, na *Duitschland* te keeren. Hier kreeg hij, eerlang, in 't heimelijk, kennis van den toestand der zaaken hier te lande, uit Meester PAULUS BUIS, toenmaals Pensionaris van *Leiden*, die van de Dagvaart te *Brussel* te rug keerende, zijne medegemagtigden liet vooruit reizen, voorwendende nog iets in *Brabant* te doen te hebben, en over nacht en dag na *Dillenburg* toog, daar hij zich slegts een etmaal bij den Prins ophieldt, en niet boven drie dagen na de andere Gemagtigden in *Holland* kwam. Van den tijd zijner reize na *Dillenburg* af, hielde hij geduurig heimelijk verstand met ORANJE, door middel der Heeren VAN ZWIETEN en KALSLAGEN.

De Prins dan, uit den Pensionaris BUIS, berigt van den staat der zaaken bekomen hebbende, besloot, zo men wil, op raad van den Admiraal COLIGNI, hem in *Frankrijk* gegeeven, het geluk der wapenen, welk hem te lande tegen geloopen was, te water te beproeven, en aan Edelen, Kooplieden en anderen, Lastbrieven te geeven om te Vrijbuit te vaaren. Hun last luidde: „ De Steden, Plaatzen of Ingezeetenen van het Roomsche Rijk, *Engeland*, *Denemarken*, *Zweeden*, *Frankrijk*, en alle anderen, die den woord Gods en hem waren toegedaan, niet te beschadigen"; doch deeze last wierdt kwalijk nagekomen. De Schepen deezer Vrijbuiters hielden zich gemeenlijk op in de Engelsche Zeehavens, daar zij, om het ongenoegen tusschen de Koningin en ALVA, geduld wierden; of te *Rochelle*, daar de Hugenooten meester waren; of op *de Elve* en *de Eems*. Zelf

omzagen zij zich niet, het *Vlie* in te loopen, en op en langs de Zuidersee te stroopen. In den Zomer vielen de *Watergeuzen*, dus noemde men 's Prinsen Zeevolk, in de Grietenij van den broeder des vermaarden Raadsheers VIGLIUS VAN AYTA, in *Friesland*, daar zij 't Klooster *Weerd* in koolen leiden. Ook deeden zij eene landing op *Ameland*, daar zij 's huis plonderden van den Heere PIETER VAN KAMMINGA, en op *ter Schelling*, daar 't huis des Graven VAN ARENBERG vernoest wierdt. 't Voornaamste, egter, dat zij hier verrigten, was, het nemen van twee Vlooten van zesëntwintig Schepen, die langs het *Vlie* na *Amsterdam* wilden, en, na 't betalen van losgeld, vrij maakten.

Ondertusschen wierdt over de wettigheid van 's Prinsen Lastbrieven, in en omtrent de Nederlanden, zeer getwist. Zommigen oordeelden, dat hij, geen regt van opperste magt bezittende in de Nederlanden, hier geen last tot het voeren van Oorlog vermogt te geeven. Anderen meenden dat zijn Prinsdom, *Oranje* hem hier toe regt gaf. Doch de beste en voornaamste grond van zijn regt, was het verzoek van veele voorname Nederlanderen, die, tegen bezwooren Voorregten, verdrukt wierden, gecordeeld hadden hem te mogen verkiezen, om hen door de wapenen te beschermen.

Het kaapen en het voeren van den krijg te water alleen voldeed den Prinse niet; des zogt hij na middelen, om dien verder voort te zetten. Ten dien einde hieldt hij heimelijke briefwisseling met voorname lieden in de Nederlanden, deels om, door hunne hulp, zich van de eene of andere Stad meester te maaken, deels, om, tot bevordering zijner oogmerken, eenige penningen in 't Land te verzamelen. Aan Meester JOAN BASIUS gaf hij bevel, om op zijnen naam nieuwe bestellingen ter Zee uit te geeven, trekkende de Lastbrieven, te vooren door hem gegeeven, wederom in. Om de verzameling van penningen in de Nederlanden met ernst door te zetten, verleende hij, in 't begin van Februarij des Jaars 1570, schriftelijke volmagt aan Jonkheere DIDERIK SONOI, die eenige Predikanten en anderen aanstelde, om in *Holland*, 't Stigt en elders, met groot gevaar, geld bijeen te verzamelen.

In

In het zo even genoemde jaar was PHILIPS van *Spanje*, Weduwenaar door den dood zijner Gemaalinne, op nieuw in 't huwelijk getreeden met ANNA VAN OOSTENRYK, Dochter van Keiser MAXIMILIAAN DEN II. Prins WILLEM bevondt zich, nevens verscheiden gevlugte Edelen, op den Rijksdag te *Spiers*, daar zij de beschermïng en voorspraak des Keizers bij Koning PHILIPS verzogten. Veele moeite hadt MAXIMILIAAN, ten dien einde, voor Prins WILLEM aangewend; zijnen eigen broeder hadt hij, hoewel vergeefs, na *Spanje* gezonden om eene verzoening te bewerken; doch na 't sluiten van het bovengemelde huwelijk, scheen hij daar toe minder aandrang te gevoelen.

Terwijl ORANJE, te *Spiers*, de bevrediging van Koning PHILIPS met de Nederlanden scheen te zoeken, smeedde hij den eenen aanslag na den anderen, op verscheiden Hollandsche en andere Steden, doch die zijn mislukten. Dus wierden op *Vlissingen*, *Enkhuizen*, *Dordrecht*, *Briele*, *Delft*, *Rotterdam* en *Deventer*, vrugtlooze aanslagen ondernomen. Onder al dit mislukken wierdt, egter, 's Prinsen Vloot van tijd tot tijd talrijker, en maakte grooten buit ter Zee. Hierom stelde de Prins nieuwe orde op den Oorlog te waer; en wierdt de Heer LUMBRES tot Overste en Kapitein Generaal der gansche Vloot verheven. Zijn Lastbrief hielde in, dat hij niemand mogt beschadigen, dan ALVA en deszelfs aanhangers. Voorts wilde zijne Doorluchtigheid op ieder schip een Predikant onderhouden hebben. Ook bevaal hij, dat de buit voor een derde deel aan hem of zijnen Gemagtigde, JOAN BASIUS, zoude worden uitgekeerd; meestende de overige twee deelen, voor de helft, door de Kapiteinen, die 'er de schepen uit voorzien moesten, en voor de andere helft door de Schippers en 't Bootsvolk genooten worden; de Admiraal behieldt een zeeker gedeelte van 't geheel. Dewijl 't Volk, door deeze schikking, belang kreeg bij het neemen van schepen, ging het zelfbelang wakker zijnen gang. Doch de Vloot leedt merkelijk, door den beschrijfenswaardigen Watervloed op Allerheiligendag, op de *Eems*, waar door ook verscheiden aanslagen te loor liepen. Daarenboven deedt de Graaf van *Oostfriesland* verscheiden van 's Prinsen schepen te *Emden*

den in beſlag neemen, onder voorgeeven dat ALVA over hem geklaagd hadt, dat hij vrijbuiters aanhieldt. De Prins zondt eerlang den vermaarden DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT na *Emden*, om 't ontſlag der ſchepen te bevorderen. Ook wierdt 'er zedert min ſcherpe wagt over gehouden.

Met den aanvang des Jaars 1571, vervolgde Prins WILLEM zijne heimelijke onderhandelingen, om eenige voorname Stad aan zijne zijde te doen omſlaan, tegen dat hij met een Leger herwaarts zou koomen om haar te beſchermen. De deftigſte Kapiteinen op 's Prinſen Vloot haakten ook zeer na eene vrije Haven hier te lande: zij zagen geen kans om 't Volk, verwilderd door 't rooven, anders in toom te houden. Want zo verre ging de wanorde, dat men openlijk uitſloeg, op niemands, zelf niet op 's Prinſen bevelen, te willen paſſen; zij erkenden geene beſtellingen, dan die zij zich zelven gaven. Het bezit van de eene of andere Haven in *Holland* of *Zeeland*, zou een kragtig middel geweest zijn tot het weeren deezer wanorde. Vrugtloos handelde hij hier over met eenige Edelen en voorname Burgers. Men meldt wel, dat *Monnikendam*, omtrent deezen tijd, door 's Prinſen ſchepen, verraſt en geplonderd wierdt; doch zij verlieten deeze Stad, na een kort verblijf in dezelve.

ORANJE, middelwijl, bedugt, dat hij den Oorlog tegen ALVA, met eigen magt, en de onderſteuning der Landzaaten, die hem genegen waren, niet lang zou kunnen voeren, zogt zich, door nitheemſche Bondgenootſchappen, te ſterken. In Maij vaardigde hij eenigen af na *Deenemarken* en *Zweeden*, om onderſtand. Zij vertrokken eerst na *Koppenhage*. Doch de Franſche Gezant, met wien zij last hadden te raadpleegen, raadde hun, geen gehoor te verzoeken bij den Koning van *Deenemarke*, alzo deeze onlangs een verbond gemaakt hadt met den Koning van *Spanje*, en reeds eenige ſchepen liet uitrusten, om op de Nederlandſche Vrijbuiters te kruiſen. Hier op begaven zij zich na *Stokholm*, daar zij minzaam ontvangen, doch lang opgehouden wierden, en eindelijk tot afſcheid kreegen, dat *Zweeden* oude verbintenisſen hadt met *Spanje*, uit hoofde van welke men geen onderſtand kon belooven aan den Prinſe VAN ORANJE. Graaf LODEWYK, 'ſ Prins-

's Prinsen broeder, die zich ten deezen tijde te *Rochelle* op hield, wierdt door de Koninginne Moeder met de hoop gevleid, van eenige hulp uit *Frankrijk* te zullen kunnen verwerven. Doch dit waren bloote beloften, waar aan de daadlijkheid ontbrak. Even ongelukkig flaagde de Graf aan 't Hof van *Engeland*, hoewel hij 't zelve tot het zenden van onderftand zogt te beweegen, door de hoop op het opperge-bied over *Zeeland*.

Onder dit alles was den *Briel*, door de Watergeuzen, bij verraffing ingenomen, en fcheen hier door de weg gebaand te zijn om grooter dingen te onderneemen. Evenwel liet Prins WILLEM luttel genoegen blijken over 't bemagtigen deezer Stad, dat hem ontijdig fcheen. Hij hadt immelijk verfcheiden aanflagen in den zin, die zo ligt niet fcheenen te zullen gelukken, als ALVA, gelijk met 't innemen eener Stad van zo veel aangelegenheids, te wagen was, beter dan tot nu op zijne heede zou zijn. Ook zou de Prins gaarne gezien hebben, dat de Hertog, door het geweldig doordrijven van den tienden penning, zich nog meer vijanden in 't land gemaakt hadt; waar in hij zedert flapper te werk ging. Maar, nu het ftuk verrigt was, liet de Prins het zich welgevallen. 't Bleek ook, bij de uitkomst, dat de bemagtiging van den *Briel* van veel dienst was voor 's Prinsfen oogmerken. Verfcheiden Steden wierden zedert met minder moeite omgezet, en koozen zijne zijde. Onder deeze vinden wij vermeld *Dordrecht*, *Vlisfingen*, *Veere*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Edam*, *Monnikendam*, *Purmerende*, *Bergen in Henegouwen*, *Ziericzee*, *Oudewater*, *Gouda*, *Leiden*, *Gorinchem*, *Haarlem*, *Rotterdam*, *Delft*, *Weesden* en *Schoonhoven*. Hoe 't in de bemagtiging deezer onderfcheidene Steden toeging, valt niet in ons beftek, wijdloopig te verhaalen. Behalven deeze Steden, koos ook een groot gedeelte van *Gelderland* en *Overijsfel* de zijde van ORANJE. Daarenboven viel hem 's *Stigt* gedeeltlijk toe. In *Friesland* vielen ook merkelijke veranderingen voor, ten voordeele van ORANJE. Eenige Edelen van dat Gewest hadden aan SONOI, 's Prinsfen Stedehouder in 't Noorder-Kwartier, gefchreeven om eenig Voetvolk. Dooh *Sneek*, *Bolsward*

ward en *Franeker* openden, zonder eenig gewelt van dit Volk te lijden, van zelve de Poorten voor de Gezanten; die eerlang ook *Dokkum* en *Staveren* bemagtigden. Graaf JOOST VAN SCHOUWENBURG kwam toen in *Friesland* over, om 't Stadhouderschap van 's Prinsen wege waar te neemen. 't Gerechtshof wierdt toen te *Franeker* geplaatst, zijnde *Leeuwarden*, de Hoofdstad van 't Gewest, nog eenigen tijd aan de Spaansche zijde bleef. Aldus groeide binnen korten tijd het aanzien van Prinse WILLEM, hier te lande, voornaamlijk in *Holland*; alwaar, volgens 't schrijven des Bisschops van *Namen*, „ den Prinse VAN ORANJE, voor den tienden en twin„ tigsten penning, een nieuw Vorstendom gekogt was."

Zedert het omvallen van verscheiden Steden en eenige Gewesten tot de zijde des Prinsen VAN ORANJE, hadden nu de zaaken eene gantsch andere gedaante aangenomen. Men was nu met ernst bedagt om de zaaken op eenen vasten voet te brengen, en zich eenpaarig tegen 't Spaansch gewelt aan te kanten. De Staaten, welke 's Prinsen zijde gekooren hadden, hielden de eerste Staatsvergadering te *Dordrecht*. ORANJE zondt op deeze Vergadering zijnen boezemvriend PHILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, die, na 't overgeven van zijnen Lastbrief, de Staaten priesen over 't verlaaten van ALVA's, en 't kiezen van 's Prinsen zijde. Voorts vertoond hebbende, hoe de Prins al het zijne hadt opgezet bij het voorstaan van 's Lands Vrijheden, verhaalde hij, dat zijne Doorluchtigheid weder een Leger op de been gebragt, doch den Krijgsknegten eene maand soldij op hand, en verzekering voor nog twee maanden toegezegd hadt, eer zij zouden behoeven te velde te trekken: waarom hij verzogt, dat de Staaten, hier vergaderd, de betaaling deezer eerste maand, ter somme van honderdduizend Kroonen, op zich neemen, en de vereischte verzekering voor nog twee maanden geeven wilden. De Staaten, zo groot was thans de ijver, bewilligden terstond in dit verzoek. Voorts beslooten zij met eenparigheid, om den Prins voor 's Konings wettigen Stadhouder over *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Utrecht* te erkennen, en zich te voegen met de andere Landschappen, om te wege te brengen, dat hij ook voor Beschermer van alle de

Ne-

Nederlanden, gedurende des Konings afweezigheid, verkoo-ren wierdt. Wijders zou zijne Doorluchtigheid eenen Admiraal mogen aanſtellen, aan wien, met zekere Gemagtigden uit de Waterſteden, 't beleid van den Oorlog te water ſtaan zou. Daarenboven beloofden de Staaten aan den Heere van *St. Aldegonde*, en deeze, uit 's Prinſen naam, aan de Staaten, dat men met den Koning of met iemand van zijnen wege, geen Verdrag aangaan zou, zonder onderlinge bewilliging, en zonder 'er elkander, des begeerende, in te begrijpen. Aangaande den Godsdienst wierdt bij den Prins en de Staaten vaargeſteld, de openbaare oefening van denzelven den Hervormden niet alleen, maar ook den Roomſchen toe te ſtaan, zelf de Geestlijkheid ongemoeid latende, zo lang zij zich niet in ongehoorzaamheid en vijandſchap verliep. Van 't inneemen van *Rotterdam*, *Delft*, en eenige Zuidhollandſche Steden, hebben wij voorheen geſproken; dit viel voor, terwijl de eerſte Staatſche Vergadering nog zat, of pas gescheiden was.

Terwijl dus het aanzien van Prinſe WILLEM ſtands toenam, hadt hij een aanzienlijk Leger op de been gebragt, doch, bij gebrek aan geld, nog niet kunnen monſteren. Aan deezen zenuw des oorlogs hadt het hem een jaar lang gemangeld, niettegenſtaande de Koning van *Frankrijk* hem tweemaal honderdduizend Kroonen ter leen opſchoot, en niderlaag ſchonk; en onaangezien men in de Nederlanden, zo veel men krijgen kon, bijeenſchraapte. In den Zomer des Jaars 1572, ſchreef de Prins aan BAREL BEAULIEU, Koopman te *Antwerpen*, om zestig duizend Kroonen voor hem op te neemen; doch dat geld was nergens te bekomen. Men 't houden der Dagvaart te *Dordrecht*, wierdt hij eenwel in ſtaat geſteld, om zijn Leger, dat nu wel vierëntwintigduizend man ſterk was, te doen oprukken. Bij *Duisburg* over den Rhijn getrokken zijnde, ſloeg hij zich in 't Overkwartier van *Gelder* neder, daar hij *Roermonde* ſtormenderhand veroverde. 't Krijgsvolk bedreef veel moedwils aan Kerken, Kloosters en Geestlijken. Geweldig ſpeet den Prinſe deeze moedwil. Door een Plakaat, te *Hellenrade* bij *Roermonde* geteekend, zogt hij dien te ſtuiten, doch dat baatte weinig. De Prins, die

die in gedrukte ſchriften, welke hij alomme verſpreidde, de Landzaten hadt verzekerd, dat hij niet van meening was hemand overlast te doen, moest, zijns ondanks, gedoogen, dat veelen van zijn volk hunne handen aan Geestlijken en Huislieden ſchonden, en een groot getal ingezeetenen van hem afkeerig maakten. Hij lág nóg in *Hellentade*, toen de Gemagtigden van *Holland* hém eene goede ſomme gelds kwamen brengen, en te gelijk verzekering voor de beloofde ſoldij zijner Knegten. Ook maakte de Prins hier eene Ordonnantie op de Regeering van *Holland*.

Niet lang vertoefde de Prins, nae de bemagtiging van *Roermonde*, in dat gewest; maar met zijn Leger opgebroken zijnde, trok hij andermaal over de *Maaze*, en *Brabant* in. Hier bemagtigde hij *Mecheleh*, en daar nae *Leuven*, alwaar de plondering voor dertigduizend guldens wierdt afgekogt. *Nivelle*, *Dienst*, *Sichem* en *Tienen* volgden het voorbeeld van *Leuven*; als mede *Denderménde* en *Oudenaarden*. Meer Steden zou de Prins hier hebben kunnen bemagtigen; doch hij ſchroomde zijn Leger te dunnen, en ſpoedde zich tot ontzet van *Bergen* in *Henegouwen*, omtrent welke Stad hij in September aankwam. Eenige dagen te vooren hadt hij tijding gekreegen van den berugten moord der Hugenooten te *Parijs*, die hem zeer trof, en groote veranderingen in zijne oogmerken maakte. Men vindt aangeteekend, dat de Koningin Moeder van *Frankrijk*, de voornaamſte werkmeesteres van dat gruwelſtuk, ten deezen zelfden tijde zou hebben toegelegd, om door den Overſte MANDESLO, die in 't Naſſauſche Leger geboodt, den Prins VAN ORANJE, met de Hugenooten nauw verbonden, van kant te helpen; doch dat MANDESLO dit ſlinksch oogmerk den Prinſe zou ontdekt hebben.

Nae 't ontvangen dier droeve maare van *Parijs*, ſtelde ORANJE al zijne hoop in 't ontzet van *Bergen*. Veel weer deedt hij om ALVA uit zijn voordeel en in 't vlakke veld te lokken. Doch de Hertog, een ervaren Krijgsoverſte, toonde wederom, gelijk voor vier jaaren, dat hij voor hádt, den Prins te overwinnen zonder ſlaan. Men hieldt nu en dan ſchuitgevaarten; doch 't kwam tot geen hoofdtreffen. De Prins ver-

verstoutte zich zelf om een aanval te doen op 's vijands verschansingen; doch wierdt met zwaar verlies te rug gedreeven. Hier bij kwam nog, dat 's Prinsen Legerplaats, op eenen nacht, bestookt wierdt door drieduizend man, die de Wagten overrompeld en geveld hebbende, doordrongen tot aan de Tent, waar in de Prins te rusten lag. Grooter gevaar zijns leevens hadt hij dus lang niet geloopen. De Prins plagt naderhand zijne behoudenis toe te schrijven aan de getrouwheid van een hond, die door 't gerugt aan 't huilen raakte, voorts op zijn aangezigt sprong, en hem met krabben wekte, eer iemand van zijn gezin uit den slaap sprong. Zeedert hieldt hij altoos, tot op zijn Sterfdag, dusdanig een Wagter bij zich. Wonder wel kwam hem hier te baate eene gewoonte, welke hij zich al voor lang hadt aangewend. Zijne Doorluchtigheid naamlijk de duisternis voor eene Moeder van onraad houdende, was gewoon der nachtrust weinig toe te geeven, en liever een gedeelte van den dag aan de verkwikking van lichaam en geest te wijen. Hij sliep steeds in volle wapenrusting, terwijl een Lakai een paard, gezadeld en getoomd, in gereedheid hieldt. Op de bovengemelde wijze dan opgewekt, en ter tent uitvliegende, hadt hij 't eigen kwaad genoeg om in den zadel te koomen, eer hem de Spanjaards bijkwamen. Zijn Stalmeester, eerstoud naa hem opgezeeten, liet 'er 't leeven, als mede twee zijner Geheimschrijveren. Prins WILLEM, dus het gevaar ontkoomen, en geene hoop hebbende om *Bergen* te ontzetten, besloot nu weinige dagen op te breeken. Over *Mechelen* trok hij na den Maasstrant, bereikte eerlang de overzijde, en voorts ook die van den Rhijn bij *Orsoi*. Hier dankte hij zijne benden af, zonder ze te kunnen betaalen. Dit brugt hem wederom in gevaar. Men mompelde in 't Leger, om zich van zijn persoon te verzekeren, en dien in 's vijands hand te leveren. Hij moest zich dan schuil houden, tot dat de Oversten het volk paaiden met schriftlijke verzekeringen, hun door de Staaten van *Holland* gegeeven.

In 't Noorderkwartier, daar zeker 's Prinsen Stadhouder was, ging het niet naar den zin der Staaten; weshalven zij zijne Doorluchtigheid verzogten over te koomen, om op

alles orde te ſtellen. Deeze, geen kans ziende om, ten derde maale, in *Duitschland* een Leger op de been te brengen en te onderhouden, trok met zijn Hofgezin en zeventig Paarden na *Kampen*, van waar hij, in October, overſtak na *Enkhuizen*, begeleid door eenige Galeien dier Stad. Te *Enkhuizen* wierdt hij met uitgelaatene vreugde ontvangen. Hij vertoefde hier eenige dagen, laat geevende tot het uitrusten van etlijke ſchepen ten Oorloge, en tot het verſterken der Stad buiten de Zuidpoort. De burgerij leende hier aan zo gereedlijk de hand, dat men het bolwerk in zeventien dagen tijds, in 't felſte van den winter opgeworpen, zedert den naam van *Willigenburg* gaf. De Prins, andere Steden in deezen oord insgelijks bezogt hebbende, kwam eerlang te *Haarlem*, daar hij de Staaten beſchreeven hadt. Verſcheiden zaaken wierden hier, ten algemeenen beste, verrigt. Het Hof van *Holland* en de Rekenkamer rechtte hij in den *Hage* wederom op. Van *Haarlem* begaf zich de Prins na *Delft*, van waar hij verſcheiden Ordonnantien en Plakaaten, op zijnen naam, hier uitgaan, den Koophandel raakende. Ook ſtelde hij orde op den loop der Munte, en beval alle Leenmannen, den eed van getrouwheid aan hem, als *Stadhouder Generaal*, *aan 's Lands Staaten*, *en aan 't Gemeenebest* te koomen doen, op verbeurte hunner Leenen: *want* (beſluit zijne Doorlachtigheid,) *onſe intentie ende begeerte ſulks is.* Ook bekragtigde hij de Ordonnantie der Staaten raakende den Impost op Bieren, Wijnen, Lakenen, en andere Lijfs- en Mondbehoeften. Uit dit alles is gereedlijk af te neemen, dat de Prins thans een zeer groot gezag bezat, en, ſchoon den naam niet voerende, nogthans alles als Graaf beſtierde. In 't begin van 1573, ſtelde hij evenwel eenen Raad nevens zich, die de zaaken van Staat en Oorlog hielp beleiden. In 't hoofd der Plakaaten, waar in zedert wederom 's Konings naam geſteld wierdt, ſtaat men dat dezelve gegeeven waren: „ Bij „ advis van den Prinſe VAN ORANJE, als Stadhouder, en van „ de Raaden nevens hem weſende."

Op zo veel voorſpoeds, als de Prins nu, zedert eenigen tijd, genooten hadt, volgden eenige tegenheden. Verſcheiden Gelderſche en Overijſſelſche Steden vielen hem af, en den Span-

Spanjaard toe. *Friesland* volgde dit voorbeeld. *Haarlem* wierdt door *Don* FREDERIK, Zoon VAN ALVA, naauw ingeslooten. Het volk, welk ORANJE zondt tot ontzet der benaauwde Stad, wierdt geslagen, en de Stad zelve, eerlang, bemagtigd; waar over de Spaanschen allerwege een zo uitgelatene vreugde bedreeven, dat zij, ten blijke hier van, te *Utrecht* een Prins VAN ORANJE van stroo maakten, die met veel omslags na de markt gevoerd, en aldaar op een rad gelegd en verbrand wierdt. Ook liep de Prins thans wederom gevaar van in 's vijands handen te vallen. Want de Graaf VAN BOSSU schreef aan HUIS JANSZOON VAN GROENEWEGEN, Burgemeester van *Delft*, terwijl zijne Doorluchtigheid zich aldaar onthieldt, „ Dat men den Prins in hegtenis neemen, „ en na 't Leger voeren moest; waarop loon naar verdien„ sten staan zoude." Doch de brenger des briefs leverde dien den Heere VAN BATENBURG, door wien hij den Prinse ter hand kwam. De Burgemeester, bij zijne Doorluchtigheid ontbooden, nam God tot getuige zijner oprechtheid; verklaarende BOSSU's pen niet in zijne magt te hebben. De Prins hervatte, dat zijne trouw blijken zoude, wanneer hij BOSSU zelven in de laage lokte, die hij voor anderen gelegd hadt. Doch de Burgemeester betuigde, dat van zich zelven niet te kunnen verkrijgen; waar op de Prins hem eenigen tijd in zijn huis verzekeren deedt.

Naa 't overgaan van *Haarlem*, wierdt terstond het beleg van *Alkmaar*, door de Spaanschen, ondernomen. De Prins, die zulks wel voorzien hadt, zondt Jonkheer JACOB RABBELJAAUW met eenig volk derwaarts; doch men weigerde hem in te nemen. Het kloek besluit, nogthans, van Burgemeester FLORIS VAN TRILINGEN haalde de Stad over om 's Prinssen bezetting in te neemen. Oprijzende in 't midden van den Raad, verklaarde hij zich gezind, om met den Prinse en de Burgers te leeven en te sterven. Straks streeft hij het Stadhuis af, en begeeft zich, genoegzaam alleen, alles over zich neemende, met een deel burgers, na de Friesche poort, die hij doet openslaan; waar naa 's Prinssen volk binnen trekt. Uit 's Lands geschiedenis is 't bekend, hoe dapper dit volk nevens de burgerij zich kweet, en den Spanjaard tot den aftrek noopte.

Niet even gunſtig, nogthans, ſtonden de zaaken in andere oorden, van *Noordholland*. SONOI, 's Prinſen Stadhouder in dat gewest, ſchreef in Julij aan zijne Doorluchtigheid „ Dat „ het in 't Noorderkwartier, van waar veelen, na 't over„ gaan van *Haarlem*, met hunne goederen gevlugt waren, „ mangelde aan Krijgs- en Mondbehoeften, en aan Soldaaten; „ dreigende het klein getal, dat men nog hadt, aan 't muiten „ te ſlaan, zo dra de betaaling over den vervaltijd weg „ bleef. Ook meende hij, dat men een Schans op *Texel* „ leggen moest, eer het de vijand deedt; wanneer de vaart „ na de *Maaze*, die nu alleen buiten om kon geſchieden, „ en de gemeenſchap met *Zuidholland*, zou afgeſneeden zijn. „ Hij beſloot, dat men het, in den tegenwoordigen toeſtand, „ niet langer houden kon, indien zijne Doorluchtigheid geen „ vaſt verbond met eenige Mogendheden maakte, en be„ kwaam, ontzet voorhanden hadt." Wij hebben deezen brief willen mededeelen, om het antwoord daar nevens te voegen. De Prins zondt, bij brieven die de vuurigheid van zijnen ijver voor den Godsdienst, en zijn vertrouwen op de deugdzaamheid zijner zaake ademden, dit ernſtig en beſtraffend wederſchrijven: „ Een kloek en manlijk hart plagt, ook in „ ſpijt des wederſpoeds, ankergrond aan de hoope te vin„ den; de angſtvalligen en blooden, door den raad der vre„ de, verrukt te worden. — Welk een wankelbaarheid, om „ 't verlies eener Stad, hoewel overbitter en deerlijk, te „ zwigten? even of Gods arm met dien afbreuk verkort „ waar, en 's Lands welſtand aan *Haarlem* hing. Hoe veele „ ſterke Plaatſen ſchooten 'er nog over, daar 't woord Gods „ zuiver verkondigd wierdt, en zijne eere betragt, die men „ boven alle inzigten moest in agt neemen. — 'ſ Bevreem„ de hem grootlijks, wie 't Krijgsvolk in de gewoonte hadt „ gebragt, van ten juiſten verſchijndage hun ſoldij te eiſchen. „ Keizer noch Koning hadt ooit zo ſtipt op de betaaling ge„ paſt. De Spanjaards waren achtēntwintig maanden ten „ agter. In vaſten verbond ſtondt hij, en hadt het, voor 't „ aanvaarden van de beſcherminge der Landzaaten aangegaan, „ met den Opperſten Vorst der Vorſten, die nooit der zij„ nen betrouwen te loor ſtelde. Ondertuſſchen wilde hij zich

„ zel-

„ zelven noch den Vaderlande bezwijken, maar, wagende „ goed en bloed, de middelen te werk stellen, die hem de „ Heer des Heirschaaren hadt toegeschikt." Met deeze en diergelijke redenen zogt de kloekmoedige Prins de verflaauwde gemoederen tot bedaaren te brengen, en een hart onder den riem te steeken.

Met den aanvang des Jaars 1574, begaf de Prins zich van *Delft* na *Vlissingen*, daar hij de Hollandsche en Zeeuwsche Zeemagt verzamelde. *Middelburg* hieldt het toen nog met den Spanjaard. ORANJE maakte een toeleg op deeze Stad. Veel leedt dezelve van binnen, door gebrek aan mondbehoeften. MONDRAGON, die 'er 't bevel voerde, zogt tot handeling te koomen. Doch als ORANJE verklaarde, *Middelburg* en *Arnemuiden* niet anders dan op genade en ongenade te willen ontvangen, verklaarde de Spaansche Bevelhebber, *Middelburg* liever op twintig plaatzen te willen in brand steeken, en zich met de zijnen, in een uitval, dood vegten. Deeze kloekheid deedt den Prins besluiten om te buigen, en de Stad bij een eerlijk verdrag over te neemen. Naa 't treffen van dit verdrag scholdt de Prins der Stad twee tonnen schaat kwijt, van de drie, die zij schuldig was. Op den derden April deedt de gantsche Burgerije den eed van getrouwheid aan den Prinse. Doch alzo zijne Doorluchtigheid eerlang *Vlissingen* en *Veere* verklaarde voor vrije Graaflijke Steden, die, zo wel als de andere Zeeuwsche Steden, ter Staatsvergaderinge zouden moeten beschreeven worden; dezelve, daarenboven, beschenkende met het regtsgebied over een aanzienlijk gedeelte van *Walcheren*, welk voorheen onder *Middelburg* behoord hadt; en, ten zelfden tijde, *Arnemuiden*, een Dorp onder *Middelburg* staande, tot eene Stad verhief, heeft hij, om deeze reden, de gunst der Middelburgsche Regeeringe nooit regt kunnen winnen. Welke gevolgen dit misnoegen gehad hebbe, zal in 't vervolg deezer Leevensbeschrijvinge blijken.

Prins WILLEM, wien omtrent deezen tijd een aanslag op *Antwerpen* was mislukt, bleef, midlerwijl, genegen om, door onderneemingen van meerder nadruk, den Oorlog een einde te doen neemen. Ten dien einde hadt hij al zedert

geruimen tijd gepoogd, een voordeelig verbond te sluiten met deeze of geene uitheemsche Mogendheden, en op nieuws een Leger op de been te brengen. Meest liepen zijne gedagten op een verbond met *Frankrijk*; doch na den moord van *Parijs* besloot hij eerst een kans in *Engeland* te wagen. Al in 't einde des Jaars 1572, waren, uit 's Prinssen naam, en dien der Staaten van *Holland*, *Zeeland* en *Westfriesland*, eenige afgevaardigden derwaarts gezonden. Doch dit Gezantschap was van geen gevolg. De Prins sloeg dan het oog wederom op *Frankrijk*. Hier trof men wel een Verdrag van onderstand; doch 't wierdt niet dan lang daar na bekragtigd. Ook tradt men, omtrent deezen tijd, met voorkennis en op aanraaden van den Prins, te *Rotterdam*, in onderhandeling met de Spaanschen over Vrede; doch, wijl men het niet eens kon worden over de voorwaarden, wierdt deeze handel afgebroken.

In 't laatste gedeelte des Jaars 1574, terwijl *Leiden* door de Spanjaards belegerd wierdt, stortte zijne Doorluchtigheid, te *Rotterdam*, in eene zwaare ziekte, die van veelen voor de pest gehouden wierdt, en zijn hofgezin schuw van hem maakte. Zelf vindt men aangeteekend, dat zekere KORNELIS VAN MIERUP, Ontvanger der Gemeene Middelen van *Holland*, den Prins moetende spreeken, tot in zijn slaapvertrek doortradt, zonder iemand ontmoet te hebben. Ook vondt hij hier zijne Doorluchtigheid alleen, die toen uit hem verstaan hebbende, dat *Leiden* nog niet over was, God met vuurigheid dankte, een weinig scheen op te luiken, en allengskens beter en volkomen hersteld wierdt. Middlerwijl hadt het gerugt van zijnen dood reeds binnens- en buitenslands geloopen. De droefheid, welke zijne vrienden, de blijdschap, die de vijanden daar over lieten blijken, toonde hoe veel den lande aan de behoudenis van zijn leeven gelegen was. Zedert zijne herstelling bragt hij niet weinig toe tot het ontzet van *Leiden*, waar van hij de tijding kreeg te *Delft*, op den tweeden October, terwijl hij de Naamiddag-Predikaatsie bijwoonde. Op den vierden daar na kwam zijne Doorluchtigheid in persoon te *Leiden*, verheffende hooglijk de Wethouderschap en Burgerij, over 't kloekmoedig door-

staan

staan van zo veel jammers, en beloovende de beweezene trouwe, aan hun en hunne naakoomelingen, te zullen vergelden. De Prins verhaalde, eenige dagen daar na, de Wet, en boodt, gesterkt van de Edelen en Steden, den Leidenaaren aan, in erkentenis hunner standvastigheid, vrijheid van tollen voor eenige jaaren, of een Hoogeschool des Lands in hunne Stad: waar van zij 't laatste koozen.

Dat in deeze verwarde tijden zomtijds geschil reze over 't stuk van Regeering, is ligtelijk te bevroeden. De Edelen en Steden woelden tegen elkander, om 't meeste gezag in handen te krijgen. Dit baarde merkelijke verwarring. Eenstag wist men niet, aan wien men zich hadt te vervoegen, om de zaaken eindelijk afgedaan te krijgen, om dat men niet wist, waar of in wien de opperste magt in *Holland* geplaatst was. Prins WILLEM, die bevroedende, hielde den Staaten, in den jaare 1574, voor, welke eene waarde hier uit te wagten ware, en begeerde ernstig, dat 'er andere orde op 's Lands Regeering gesteld wierdt. Hij vertoonde hun wijders, hoe 't gemeene volk in den waan schoon gestaakt te zijn, die de penningen, welke men opbragt, ten zijnen bijzonderen nutte besteed wierden: waarom men agterstallig wierdt in 't draagen der gemeene lasten. Dat, ten anderen, de onwilligen in 't opbrengen der ingewilligde lasten niet wierden uitgewonnen; waar uit tweedragt rees. Waar bij nog kwam, dat de Geldmiddelen verwaardelijk besteed wierden; en de Staaten met de penningen, voor 't Krijgsvolk geschikt, dikwijls andere noodzaaklijkheden bestreden. Tot wegneeming van veele zwaarigheden, die de Prins meest allen hielde te ontstaan uit de ineenbeeding, dat de gemeene zaak hem in 't bijzonder aanging, geen middel overig schoon, dan dat de Staaten zelven de gantsche Regeering aan zich namen, en hem ontsloegen van allen last; dien hij verklaarde, niet uit zucht tot eigen belang of eere, maar alleen om hun dienst te doen, op zich genomen te hebben. Den beschreven, de Staaten met eendragt vermaand hebbende, bewigde hij niet na ontslag te haaken, uit weerzin om hun bij te staan; maar alleen, om dat hij zich bedunken liet, dat zulks tot 's Lands oorbaar strekken

zou; willende hij, anderzins, gaarne den laatsten druppel zijns bloeds storten voor 's Lands vrijheid en welvaart.

Geen kleine verlegenheid baarde deeze verklaaring onder de Staaten. Den Prins konden zij niet missen; doch zij verstonden tevens, dat hun meer gezags in de Regeering toekwam, dan zij dus lang hadden kunnen gebruiken. Naa dat zij over 's Prinsen voorstel geraadpleegd hadden, besloten zij, gedurende den Oorlog, de Opperste magt over alle Landszaaken hem aan te bieden. Zij *baden* hem, op den twaalfden November, te *Delft* vergaderd zijnde, in *zijne gelukzalige Regeering, met den Raad nevens hem zijnde, te willen volharden*; waar toe zij hem, onder den naam van *Gouverneur of Regent, volstrekte magt, gezag en opperst* (Souverain) *bevel, goedwilliglijk opdroegen*. Bijzonderlijk stonden zij hem 't bewind af over alle schepen van Oorlog, dat, tot hier toe, aan de bijzondere Steden gestaan hadt, mids hij ze, niet zonder der Staaten bewilliging, vervreemde of buitens lands vervoerde. De verlofgelden, de prijzen en buiten, mogt hij tot onderhoud derzelven besteeden. Ook gaven zij hem volslagen bewind over 's Lands Domeinen, en stonden toe, dat de Wethouders, Schutterijen, Gilden en Gemeenten plegtige belofte deeden om de ingewilligde lasten op te brengen, en bezettingen in de Steden te ontvangen, wanneer de Prins en zijn Raad zulks noodig oordeelen zouden. Alleenlijk bedongen zij, dat de Edelen en Steden, over zaaken van beeden en belastingen, en van vernieuwing en verandering der Regeeringe, zouden moeten beschreeven worden; ook dat de voornaame Amptenaars, de Raaden van den Hove en die van de Rekeninge, met hunne bewilliging en ter hunner benoeminge, zouden moeten aangesteld worden. De Prins zou, egter, des noods, op der Staaten geloove, tot vijftienduizend guldens toe mogen ligten, zonder dat hij de Staaten hier van vooraf zou behoeven te verwittigen. En alzo zij wel konden bevroeden, dat de Prins, onaangezien dit alles, de Regeering niet zou willen aanvaarden, zo hij op geen vast inkomen, ten dienste van den Lande, kon staat maaken, beloofden zij elk zijn aandeel, in zestigduizend

Kroo-

Kroonen eens, reeds voor eenigen tijd ingewilligd, vaardiglijk te zullen opbrengen, behalven nog drieëntwintigduizend zeshonderd ponden ter maand, voor zekeren tijd. Voorts, om de gunst zijne Doorluchtigheid te behouden, vermeerderden zij 't getal der Lijfwagten of Hellebardiers, die men, zedert eenigen tijd, op 's Lands kosten, voor hem aangenomen hadt, van vierëndertig op honderd hoofden, en derzelver wedde van acht op tien guldens ter maand.

De Prins toonde zich hier op genegen tot het aanvaarden der Regeeringe; doch begeerde, dat hem vijfënveertigduizend guldens ter maand wierden opgebragt, tot betaaling van 't Krijgsvolk en andere lasten. Maar hier toe waren de Staaten ongenegen; 't welk zijne Doorluchtigheid zo euvel nam, dat hij 'er hevig over uitvoer, zich grootlijks beklagende van der Staaten traagheid, ligtvaardigheid en misslagen; hij verklaarde, liever met behoudenis van eere het land te willen verlaaten, dan de Regeering, op den voorgeslagen voet, aanvaarden. Waar op bij de Staaten, tot het inwilligen der geëvorderde penningen, voor den tijd van zes maanden, wierdt beslooten.

De Regeering van *Holland* dus geregeld zijnde, zogt zijne Doorluchtigheid insgelijks orde te stellen op de Regeering van *Zeeland*; doch de Staaten van dat Gewest hadt hij tot geene eenigheid met die van *Holland*, kunnen brengen. Ten dien einde wierden zij, in den Jaare 1575, te *Dordrecht* beschreeven, daar zij eenige punten beraamden van Vereeninginge tusschen *Holland* en *Zeeland*, *onder de gehoorzaamheid des Prinsen van Oranje.* Zij kwamen hier op uit, „ dat de Prins, *geduurende den Oorlog, als Souverain en* „ *Opperhoofd*, in alles, wat 's Lands bescherming en behou„ denis betrof, volkomen magt van gebieden en verbieden „ hebben zou. Op Krijgszaaken mogt hij, nevens zulken, „ die hij tot zich neemen wilde, bestelling maaken, naar „ welgevallen, en de hooge en laage Krijgsampten begeeven. — Hij zou tot twintigduizend guldens toe mogen „ ligten, zonder des Staaten bewilliging te behoeven. Voorts „ zou hij 't Regt, van Konings wegen, als Graave van *Hol*„ *land*, door den Raad Provinciaal, doen handhaaven. Aan

„ zijne Doorluchtigheid zou staan, het verleenen van gunsten,
„ vergiffenis van misdaaden, wettiging, uitstel van betaaling
„ en diergelijken. De Prins zou, ten gewoonlijken tijde, de
„ Wethouders der Steden mogen stellen en vernieuwen, in
„ gevolge der Privilegien, en, des noods, ook buiten den
„ gewonen tijd. Alle bijzondere Privilegien, vrijheden en
„ gewoonten moest zijne Doorluchtigheid handhaaven; ook
„ de oeffening der *Euangelische Gereformeerde Religie*,
„ *doende de oeffening der Roomsche Religie ophouden*, zon-
„ der nogthans te gedoogen, dat op iemands geloof onder-
„ zoek gedaan wierdt." Voorts beloofden de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, eenen gemeenen Landraad te zullen aanstellen, die den Prinse, in 't regelen der zaaken, de Vereeniging en 't gemeene Land betreffende, zou helpen, en dus zijne Doorluchtigheid van een deel van den last des bewinds ontheffen.

De Prins nam genoegen in dit ontwerp op de Regeering, betuigende, dat hij de Staaten niet genoeg kon bedanken voor 't goed vertrouwen, welk zij in hem stelden, en verklarende, de Regeering, bij voorraad, en tot dat de Staaten nutter en bekwaamer voorwerp zouden gevonden hebben, te willen aanvaarden. In de aanstelling van den Landraad vondt hij, egter, geen genoegen, gelijk dezelve ook kort daar na wederom wierdt afgeschaft. Ook maakte zijne Doorluchtigheid zwaarigheid, dat hem gevergd wierdt, *de oeffening der Roomsche Religie te doen ophouden*; begeerende hij, dat in plaats der woorden, *Roomsche Religie*, gesteld wierdt, *Religien, strijdende met het Euangelie*: gelijk zeden geschiedde. Op deeze voorwaarden dan aanvaarde zijne Doorluchtigheid de Regeering, het voorts aan de Staaten overlaatende, hem zo veel of weinig gezags te laaten, als zij zouden goedvinden; betuigende nooit meer gezags gezocht te hebben, dan hij, tot verzekerdheid van 's Lands welvaart, noodig hadt. — Wij hebben de handelingen over de Opdragt der Regeeringe aan den Prinse, en de aanwijzingen van de uitgestrektheid zijner magt in eens willen verhaalen, en keeren nu weder tot het melden van eenige gebeurtenissen, middelerwijl voorgevallen.

Ter-

Terwijl men in *Holland* over 't beramen van den vorm der Regeering handelde, deedt de Prins, in den aanvang van December des jaars 1574, eene reize na *Zeeland*, waarschijnlijk met oogmerk om de Staaten van dat Gewest in de maatregels van die van *Holland* te doen treeden. Doch hij hadt daarenboven eenen aanslag op *Antwerpen* in den zin, die hem derwaarts riep. In die Stad hielde hij heimelijk verstand met MAARTEN NEVEN, gezworen Klerk en Griffier der Rekenkamer, door wiens beleid een goed getal Krijgsknegten in de Stad gebragt, en hier en daar verborgen was. De Prins hadt eene Vloot van zestig Schepen te *Vlissingen* doen verzamelen, die tot voor *Lillo* de *Schelde* opvoer, en de Stad, met behulp van NEVEN en de zijnen, zou bemagtigd hebben. Doch de Landvoogd REQUESENS kreeg, zonder dat men regt weet op welk eene wijze, kennis van den toeleg; waar door deeze aanslag vruchteloos afliep.

Merkelijk aandeel hadt ook zijne Doorluchtigheid in de Vredehandeling met *Spanje*, die, te *Dordrecht* begonnen, zedert te *Breda* wierdt voortgezet, doch ten langen laatste vruchteloos afliep. 's Prinsen Doorluchtigheid hieromtrent zeer bedagzaam te werke ging. Hij begreep, dat hij noch de Landzaaten hunne rekening zouden vinden bij de voorwaarden, die hun wierden aangeboden. Hierom hielde hij den vergaderde Staaten voor, dat de vrede, in 't algemeen, wel wenschelijk was, doch dat hij ook ligtelijk lastiger zijn konde dan de Oorlog zelve; wanneer men geen vrede zoeken moest, die met Gods eer en met 's Lands vrijheden en voorregten streedt, en hun en waardelijker was. Ook vermaande hij de Staaten, gedurende de Vredehandeling, de noodige middelen te vinden en wat te stellen, om den Oorlog voort te zetten. Hoe veel invloeds de Prins thans op de Regeering hadt, kan afgeleid worden uit het besluit, welke hij de Staaten deeden nemen, om alle de stemmen der Leden van de Vergaderingen tot den Vredehandel in vier te begrijpen: eene voor de Edelen en Groote Steden van *Holland*, eene voor de Steden van *Zeeland*, eene voor de kleine Steden van *Holland*, en eene voor de Steden *Bommel* en *Buren*. De vijfde en beslissende stem behielde de Prins aan zich zel-

zelven. Hij was dus van drie stemmen ten minsten, en gevolglijk van 't besluit der Vredehandelingen meester, alzo de kleine Steden van *Holland* en *Bommel*, die door zijn toedoen ter Dagvaart waren geroepen, hem geheel waren toegedaan, en *Buuren* de Hoofdplaats van zijns Zoons Graafschap was. Dus waren de Gemagtigden tot den Vredehandel den Prinse alles aangenaam.

Midden onder alle deeze bezigheden, hadt zijne Doorluchtigheid de gedagten laaten gaan op een derde huwelijk; ongezien zijne tweede Gemaalin, ANNA VAN SAXEN, van welke hij, ter oorzaak van haar ongeregeld gedrag, zich hadt doen scheiden, nog leefde, en te *Dresden*, bij haaren Oom, den Keurvorst AUGUSTUS, bewaard wierdt. In Junij des Jaars 1575, was hij, in den *Briele*, hertrouwd met CHARLOTTE VAN BOURBON, Dochter van LODEWYK, Hertog van *Montpensier*, die, tot het Klooster geschikt zijnde, Abdisse van *Jouarre* geworden, doch, in 't jaar 1572, na *Duitschland* geweeken was, alwaar zij openlijke belijdenis der Hervormde Leere hadt gedaan. Omtrent drie jaaren bleef zij hier, aan 't Hof van den Paltsgraave Keurvorst, tot dat de Prins VAN ORANJE haar ten huwelijk vergezt, door zijnen boezemvriend, den Heere van *St Aldegonde*, die haar, over *Embden*, met twee Oorlogschepen herwaarts geleide. Zeer wierdt dit huwelijk gelasterd van de Spaanschgezinden, die 't voor Overspel uitkreeten, om dat de Prinses den Geestlijken staat hadt verlaaten; schoon zij dien staat nooit hadt verkooren, maar 'er door haaren Vader, in haare kindsche jaaren, toen zij niet kiezen kon, toe geschikt was. In *Holland* wierdt de Bruid, door de Heeren VAN KEENENBURG en ZWIETEN, en door de Gemagtigden van *Dordrecht*, *Alkmaar*, *Vlissingen* en *Briele*; uit den naam der Staaten, verwelkomd, en vereerd met zesduizend ponden van veertig Grooten, die uit den honderdsten penning gevonden wierden. Haar Vader hadt niet in 't huwelijk bewilligd, en 't liep aan tot in den Jaare 1580, eer hij zich verzoende met den Prinse.

De plegtigheden des huwelijks verhinderden, nogthans, zijne Doorluchtigheid niet om voor 's Lands welstand te zorgen. Vier of vijf dagen was het maar voltrokken geweest, toen

toen hij, op de tijding, dat *Don* LOUIS DE REQUESENS een aanflag op *Zeeland* in den zin hadt, zich na *Walcheren* begaf om orde te ftellen. Terwijl hij zich hier ophieldt, gelukte het eenigen zijner Galeien, elf of twaalf vijandlijke Kromftevens te veroveren en in brand te fteeken; waar van de tijding hier te Lande eenige verkwikking baarde.

Kommerlijk ftonden ondertusfchen de zaaken hier te Lande. De vijand hadt verfcheiden Steden bemagtigd, en om den zenuw des Oorlogs, het geld, begon men gantsch verlegen te worden. Naa 't afbreeken der Vredehandelinge te *Breda*, hadt men in overleg genomen, of 't niet geraaden ware, de toevlugt te neemen tot de eene of andere vreemde Mogendheid, 't zij tot het Duitfche Rijk, tot *Frankrijk* of *Engeland*. De Prins hadt al vroeg voorgeflegen, of men niet met het Keizerrijk behoorde te handelen, om zich, met behoudenis der Voorregten, onder 't zelve te begeeven, mids men vooraf onderftonds, of men de befcherming des Rijks ook onder minder voorwaarden zou kunnen verwerven. Doch 't bleek klaar genoeg, dat de Staaten weinig genegenheid hadden, om de Opperfte magt van den Lande eenen vreemden Heere op te dragen.

Duidelijk bleek, nogthans, de noodzaaklijkheid van uitheemfche hulpe. Hierom begon men met ernst te raadplegen, of men *Frankrijk* of *Engeland* om hulpe zou aanzoeken. De Staaten en 't volk neigden meest tot *Engeland*; doch de Prins fcheen meer tot *Frankrijk* gezind: 't zij om zijn huwelijk met eene Dochter uit het Huis van *Bourbon*, of om de gelegenheid van zijn Prinsdom *Oranje* in *Frankrijk*. Men wierdt het nogthans eens, om eerst met *Engeland* in onderhandeling te treeden; en naa dat men hier ongelukkig was geflaagd, het oog na 't laatstgenoemde Rijk te wenden, daar men even weinig troost vondt. Diep trof deeze te loor-ftelling en de benaauwde ftaat des Lands zijne Doorluchtigheid; en wil men, dat hij nu ('t was in den Jaare 1576) of wat laater, den wanhoopigen voorflag zou gedaan hebben, om het Land, naa 't verbranden der Molens en 't doorfteeken der Dijken, voor den vijand te onbruik te maaken, met vrouwen en kinders en 't beste der tilbaare have, fcheep

te

te gaan, en een veilige verblijfplaats te zoeken, daar men buiten ſlaavernij van lichaam en gemoed kon leeven. 't Zij dan dat de Prins waarlijk gemeend hebbe, dat de zaaken tot zulk een uiterſte waren gekomen; 't zij hij zé ten ergſten heeft willen afmaalen, om de Staaten te eerder te doen beſluiten tot het inhaalen van vreemde hulpe.

Doch te midden deezer verlegenheid ontſtondt 'er nieuwe hoop. De Landvoogd *Don* LOUIS DE REQUESENS overleedt, onverwagt, aan eene heete koorts; dit gaf den Prinſe nieuwen moed, en doedt hem met herhaalde poogingen arbeiden, om 't werk der Vereeniginge tuſſchen *Holland* en *Zeeland* tot ſtand te brengen; waar in hij ook gelukkiglijk ſlaagde. Dit gaf hem gelegenheid, om, tot het voortzetten des Oorlogs, zwaare ſommen te vorderen, die hem ook wierden ingewilligd. De twee vereenigde Gewesten ſtonden hem tweehonderd en tienduizend guldens ter maand toe, tot het onderhoud van honderd en tien Vaandelen Kneegen en honderd Oorlogſchepen; en die van *Holland* afzonderlijk honderdduizend guldens eens. Doch deeze onderſtand deedt die uitwerking niet, welke men zich daar van hadt voorgeſteld. De Prins, evenwel, niet verzuimende 't geen ten algemeenen nutte kon verſtrekken, tragte thans zijn voordeel te doen met de muiterij en onluſten, welke zich onder de Spaanſchen zelve meer en meer openbaarden. Zijne Doorluchtigheid vertoefde thans te *Middelburg*, van waar hij een waakend oog hieldt op 't geen in *Brabant* en *Vlaanderen*, den voornaamſten zetel der onluſten, voorviel. Van daar zondt hij brieven aan de Staaten van *Brabant*, *Gelderland*, *Vlaanderen*, *Utrecht* en andere Landſchappen, waar in hij hen allen vermaande, om zich te vereenigen tegen de Spanjaards, en de vrijheid te verwerven, die nu voor de deur ſtondt, en hun, door de verdeeldheid hunner verdrukkeren, van zelve wierdt aangebooden. Hij verzekerde hun tevens, dat hy geene verandering in den Godsdienſt zogt, gelijk hem ten onregt naging; maar zich, omtrent dit ſtuk, naar 't beſluit der Algemeene Staaten, zogt te voegen. Eindelijk boodt hij hun zijnen dienſt en den bijſtand der Staaten van *Holland* en *Zeeland* aan; verklaarende geenen anderen toeleg te hebben, dan de Neder-

lan-

landen in de gekrenkte voorregten te herſtellen en te handhaven. Dit ſchrijven van den Prinſe bragt zo veel te wege, dat men in *Brabant* en *Vlaanderen* allereerst op eene verbintenis met *Holland* en *Zeeland* begon te denken. Ook was het met kennis en op raad van zijne Doorluchtigheid, dat eenige Leden van den Raad van Staate, die gehouden wierden te zeer met de Spanjaards te heulen, te *Brusſel* in verzekering genomen wierden. De Vlamingen verzogten wijders oerlang aan ORANJE om onderſtand van volk en krijgsbehoeften; dien hij, genegen om voet in *Vlaanderen* te krijgen, gereedlijk inwilligde.

Naa 't afbreeken der Vredehandelinge te *Breda*, wierdt dezelve, in den jaare 1576, hervat te *Gend*. Zo veel voets hadt de Prins nu al in *Vlaanderen* gekreegen, dat de Vlamingen, voor verderen voortgang bedugt, gaarne zijn Krijgsvolk wilden looſen. Doch de Prins hadt hier geene ooren naar. Tot den Vredehandel nogthans toonde hij zich niet ongenegen; hij bevorderde dien, zo veel in hem was, door het zenden zijner Gemagtigden en die der Staaten. Voor zich zelven bedong hij daar bij, dat hij tot Zee-Admiraal en Landhouder over *Holland*, *Zeeland*, *Bommel*; enz. aangeſteld, en in zijne verbeurde goederen en eere herſteld wierdt.

Van eene zeer genegende uitwerking was de Gendſche Bevrediging. Het Slot te *Gend* ging, op den eigenſten dag als dezelve wierdt geteekend, aan de Staatſchen over, en wierdt met 's Prinſen volk beſet. *Zierikzee* en de ſterkten in dien oord van 't Eiland *Schouwen* hadt hij insgelijks doen innemen. Ook wierdt *Oudewater* van 's Prinſen volk voorzien. Daarenboven hadden de Spaanſchen verſcheiden Plaatzen en Schanſen verlaaten. 's Prinſen toeleg was nu, om *Holland*, *Zeeland* en *'s Stigt* geheellijk onder zijne gehoorzaamheid te brengen, en met *Haarlem*, *Amſterdam* en *Utrecht* te beginnen; ten welken einde brieven op brieven na deeze Steden wierden afgezonden. *Holland* en *Zeeland* gerustten nu aan ademtogt. De binnenlandſche krijg week, naa dat de voornaamſte Landſchappen zich tegen *Spanje* hadden verbonden, geheellijk van den Hollandſchen en Zeeuwſchen bodem; de Prins kreeg de handen ruim, om de nabuurige gewesten tot zijne

zijne zijde te doen overslaan; 't welk hem in staat stelde om den Koning van *Spanje* moediglijk het hoofd te bieden.

Naa het overlijden van *Don* LOUIS DE REQUESENS, wierdt herwaarts gezonden *Don* JAN VAN OOSTENRYK, Natuurlijke broeder van PHILIPS DEN II, om 't bewind van Landvoogd te aanvaarden. Om als zodanig in de volle uitgestrektheid des woords zich te doen erkennen, tradt hij in onderhandeling met de Algemeene Staaten. Doch de Prins, die zich thans te *Middelburg* onthieldt, kreeg hier zo haast geene kennis van, of hij zogt hun, door brief op brief, allen verdrag te ontraaden, voor dat het uitheemsch Krijgsvolk vertrokken was. Hij oordeelde dat zij bedingen moesten, twee of driemaal in 't jaar, of zo dikmaals zij zulks goedvonden, te mogen vergaderen; voorts, dat 'er geene werving geschieden, noch ergens bezetting mogt gelegd worden, dan met hunne bewilliging, en dat alle Kasteelen mogten gesleegt worden; in 't geeven van welken raad hij betuigde, geen oogmerk altoos te hebben om de Landen in roere te houden, maar alleenlijk dezelven, gelijk van ouds, onder de wettige gehoorsaamheid aan hunnen Landsheere, te doen bestieren; door de Algemeene Staaten; voor welken en voor 't Vaderland hij zijnen laatsten droppel bloeds ten beste hadt. Niet vrugtloos was dit schrijven. Het bragt te wege, dat het gevoelen der zulken, die *Don* JAN, zonder eenige bepaaling, tot Landvoogd wilden aanneemen, verworpen wierdt.

Midlerwijl was de Prins vast bezig, om de Steden, die 't nog met *Spanje* hielden, om te zetten. Dit gelukte allereerst omtrent *Weesp* en *Muiden*. *Haarlem* volgde eerlang dit voorbeeld; deeze Stad zondt Gemagtigden aan den Prinse, met wien zij zich verdroegen, bedingende de vrije oeffening van den Roomschen Godsdienst, mids den Onroomschen eene Kerk tot hun gebruik laatende, enz. *Utrecht* hadt 'er tot nog toe geene ooren na, hoewel 't gemeen en een deel der Staaten den Prinse genegen was. *Schoonhoven*, *Nieuwpoort*, *Thoolen* en *Goes* namen ook, omtrent deezen tijd, voldoening van zijne Doorluchtigheid; zo dat *Amsterdam* de eenige Stad was, die afgescheiden bleef van de overige leden. Tot loon en ten blijke van genoegen in dit alles, besloten de Staaten

van

van *Holland* en *Zeeland*, te *Middelburg* vergaderd, 's Prinsen wedde van zesentwintigduizend op veertigduizend ponden in 't jaar te verhoogen.

De onderhandeling met *Don* JAN was ondertusschen nog niet afgebroken. Te vergeefs zogt men den Prins te bewegen tot het bewilligen in de beruchte Voorwaarden. Zelf zogt men hem daar toe over te halen, door 't begeeren van eenige bijzondere voordeelen voor zich zelven. Doch 't antwoord was, dat men vooral aan den Gentschen Vrede moest voldoen, volgens welken hij nog in verscheiden zijner goederen, met name in de Stad en Baronnij van *Breda*, meest hersteld worden. Wilde men hem daar na eenige gunsten bewijzen, hij zou zulks zijner Hoogheid dank weeten, zo het tot 's Lands oorbaar strekken kon, also hij dit en geene eigenbaate zogt.

't Was in den Zomer des Jaars 1577, dat zijne Doorluchtigheid, om alomme in de Steden orde te stellen, en de harten der Landzaaten, door zijne tegenwoordigheid, nader aan zich te verbinden, besloot eene reize te doen door de meeste Steden van 't Zuider- en Noorder-Kwartier van *Holland*. Zijne Gemaalin verzelde hem. Duidelijk bleek hier, hoe diep hij in 't hart der Gemeente stondt. Overal wierdt hij met uitbundige teekenen van gunst en eerbiedenis ontvangen en ingehaald. De harten gingen open, de aderen reezen van blijdschap. Ieder viel zijn deel te kort, in 't aanschouwen van hem, dien zij voor 's Hemels rechte vuist, en zaagt God den eenigen bleiden, die hen uit de Spaansche slaavernij verlost hadt. Wat hij voorsloeg, 't smaakte; wat hij riedt, 't wierdt gevolgd. In *Westfriesland* gaf hem 't gemeen nauwlijks een anderen naam dan dien van *Vader Willem*; elkander met een gelaat, daar de hartlijkste blijdschap op te leezen was, toeroepende: *Vader Willem is gekoomen*, *Vader Willem is gekoomen*. De Prins, alle de Steden van 't Noorder-Kwartier bezogt hebbende, keerde wederom Zuidwaarts. Te *Woerden* gekoomen, verzogt hem de Wethouderschap van *Utrecht*, dat hij, zijnde zo nabij, haare Stad met zijn bezoek wilde vereeren; doch zonder geleide van Soldaaten, in plaats van welken men hem een Vaandel Burgeren aanbood.

Hij voldeedt aan dit verzoek, niettegenſtaande de Prinſes en anderen het hem zogten te ontraaden, gemerkt de Stad zich nog niet onder zijne gehoorzaamheid had begeeven. Op den achtienden Augustus reedt hij ter Stad in, van enkelen Hofſtoet vergeld. Pas voor 't inrijden der Tolleſteegpoorte, vloog 'er een prop uit een ligte buſſe, die ter eere van zijne Doorluchtigheid afgeſchooten was, in 's Prinſen Koets; 't welk de Prinſes dermaate ontſtelde, dat zij haaren Gemaal om den hals vloog, roepende: *Wij zijn verraaden.* Doch de Prins, ziende wat het ware, ſtelde haar ſpoedig te vrede, en reedt voorts ter Stad in. Onder 't rijden door de Stad, viel bij ongeluk een Meisje van negen jaaren uit een Venſter, en plotſelijk dood, voor de voeten der paarden, die daar over bleeven ſtil ſtaan: een andere gebeurtenis, welke een overgeloovig gemoed voor een voorſpook van kwaad mogt genomen hebben. Zijne Doorluchtigheid bleef te *Utrecht* tot op den eenëntwintigſten, en vertrok toen met genoegzame verzekering, dat de Stad en 't Stigt zich welhaast wederom onder zijne gehoorzaamheid begeeven zouden; gelijk ook in October daar naa gebeurde.

Van *Utrecht* begaf zich de Prins na *Geertruidenberg*. Kort naa zijne aankomst aldaar bemagtigde hij *Breda*, door de volgende list. Een Hopman, door den Kolonel FRONSBERG na *Namen*, om last van *Don* JAN, gezonden, wierdt in 't wederkeeren opgeligt, en bij den Prins gebragt. Door vragen en wedervragen kreeg deeze uit hem, dat hij belast was met een briefje van *Don* JAN aan FRONSBERG. Men torende het uit zijnen broeksband, opende 't zegeltje van lak behendiglijk, en vondt het te beſtaan uit ſlegts zes regeltjes, in ſyfer geſchreeven met eene zeer fyne pen, op een ſtukje dun postpapier, langwerpig vierkant als een vingerlid. De inhoud kwam hier op uit: „ Wij begrijpen de ongelegenheid uwer „ zaaken, en dier Stede. Gij hoopt ze nog zes weeken te „ houden, zo u ontzet verzekerd wordt. Ziet: volk en „ middel hebben wij vaardig, om het te mogen wagen, „ maar willen 't wis neemen. Houdt ze twee maanden, en „ vertrouwt binnen dezelve verlost te worden: Vaar wel „ JOHAN." De Prins, zijn voordeel willende doen met deeze ont-

ontdekking, doet door Meester WILLEM SILVIUS, vermaard Boekdrukker te *Antwerpen*, doch onlangs tot Drukker van het Hollandsche Hoogeschool te *Leiden* bevorderd, die zijne Doorluchtigheid was koomen begroeten, en des Landvoogds hand net wist nas te bootzen, een diergelijk briefje schrijven en onderteekenen. 't Luidde aldus: „ De gestalte uwer „ zaaken en dier Stede is ons vertoond. Wij willen recht „ met u handelen. Ons ware leed, zo loflijk een Regiment „ en uwen persoon, dien wij hoog agten, aan schande en „ verderf te vertuijen. Ziende ons zelven luttel min dan „ belegerd; en 't heele land opstendig; kunnen wij u de „ verzogte hulp niet toezeggen. Ziet, met verdingen, zo „ veel als mogelijk valt, uwe eer, u zelven en uwe Sol„ daten te spaaren, ten dienste des Konings. Wen wij on„ se krachten bijeen hebben; op geen *Breda* zal 't aanko„ men. Vaar wel". Dit briefje wierdt met het zelfde zegeltje, dat men onbeschadigd hadt weeten te houden, en met wat heet lak, toegemaakt. De Hopman liet zich door de belofte van een gouden keten, ter waarde van vierduizend guldens, en van dienst onder den Prinse voor heer en zijn Vaandel te beboren, om het briefje, waar van hem de inhoud bekend gemaakt was; aan FRONSBERG ter hand te stellen, en door de Stad te verspreiden, dat ontzet verre te zoeken was. Hij doet het. De gansche Bezetting raakt in roere. De Prins, zijnen slag waarneemende, doet haar vrijen uittogt met haaren Overste, doch zonder betaaling aanbieden; of twee maanden soldij, mids zij 't overige den Staaten kwijtscholde; en haaren Overste in 's Prinsen handen lieten. Zij kiest het laatste. De Stad en FRONSBERG wierden den Prinse geleverd; op den vierden October. De Hopman kreeg den toegezegden dienst en keten, daar de Prins, op zijne eigen kosten, een penning van honderd Kroonen deedt aanhangen.

Zijne Doorluchtigheid onthieldt zich nog te *Geertruidenberg*, toen hij, door eenige Gemagtigden der Algemeene Staaten, onder welken hij veele vrienden hadt, plegtig en ernstig genodigd wierdt om in *Brabant* over te koomen. De Prins wees dit verzoek niet van de hand, maar betuig-

de, eer hij daar op een toeſtemmend antwoord konde geeven, het ſtuk te moeten overleggen met de Staaten van *Holland*. Deezen, 's Prinſen voorſtel gehoord hebbende, bewilligden ten laatſten, hoewel ongaarne, in zijn vertrek. Op den achttienden September deedt hij zijne intrede te *Antwerpen*, verzeld van zijne Gemaalin en zijnen gewoonlijken Hofſtoet, nevens zijnen broeder, Graaf JAN VAN NASSAU, onlangs uit *Duitschland* overgekomen, om vergoeding te erlangen van zijn verſchot, ten dienſte van den Lande gedaan. Naa vijf dagen toevens, vervorde hij, verwelkomd en genodigd door eenige Gezanten der Staaten, te water zijnen reize. Die van *Antwerpen* deeden hem uitgeleide, tot op een mijl van *Bruſſel*, daar hij mede, met veel ſtaatſie, van de Stedelingen wierdt ingehaald. Maar hoe vuurig eene genegenheid de Gemeente hem ſcheen toe te draagen, 't dagt, egter, menigen vreemd, dat hij zich met zo veel vrijmoedigheid vertrouwde onder zo veelen, die hem afgunſtig waren; en de Staaten van Holland deeden dagelijks, in alle Kerken, voor zijne behoudenis bidden.

Niet lang hadt de Prins te *Bruſſel* vertoefd, of men zag een blijk, hoe diep hij zich in de gunſt der meeste Staaten, met naame van die van *Brabant*, hadt weeten in te dringen. Want deeze laatſten droegen hem, op den tweeëntwintigſten October, de waardigheid op van Ruwaard van hun Gewest; aan welke verkiezing de Algemeene Staaten hun Zegel hingen. Men plagt deeze waardigheid, welke niet ten onregte vergeleeken wordt bij die van *Dictator*, onder de oude Romeinen, in kommerlijke tijden, hier te lande, en onder anderen in *Brabant*, aan eenen der voornaamſte Grooten op te draagen. De Brabantſche Geſchiedenisſen leveren verſcheiden voorbeelden uit van Ruwaarden, die naderhand Hertogen wierden; en men wil, dat 's Prinſen vrienden hem nu ook den weg zogten te baanen tot deeze Hoogheid.

Omtrent den zelfden tijd rees 'er eene ontſteltenis te *Gend*, die bijſtere gevolgen naa zich ſleepte, en zelf door 't beleid des Prinſen VAN ORANJE, wiens vrienden de beroerte verwekt hadden, alleenlijk voor een poos geſtild ſcheen te kunnen worden. De Prins hadt in deeze Stad verſcheiden vrienden, die,

die, vernomen hebbende zekeren toeleg om zijne Doorluchtigheid te vernederen, en daar nevens voor hunnen eigen val vreezende, dien ſlag zogten af te wenden. Onder deeze was de voornaamſte de Heer VAN RYHOVE. Deeze zich bij den Prins vervoegd hebbende; ſloeg hem voor, zich en de zijnen te redden, door 't verwekken van eenen opſtand onder de Gemeente; welken voorſlag de Prins verre ſcheen van de hand te wijzen. 's Anderen daags vraagde hij RYHOVE, *of hij nog bij zijn voorneemen van gisteren bleef*; en toen RYHOVE hier op bevestigend antwoord hadt gegeeven, trok de Prins de ſchouders op, en keerde zich van hem af. Te verhaalen, hoe 't met deeze beroerte afliep, valt niet in ons beſtek. Wij melden alleenlijk, dat zijne Doorluchtigheid na *Gend* genodigd wierdt, om orde te ſtellen. Vergezelſchapt van zijnen broeder, Graave JAN VAN NASSAU, deedt hij 'er zijne intrede, op den negenëntwintigſten December, en wierdt 'er met zonderlinge blijken van gunſte bejegend. Vierënvijftig loortzen, gedraagen door even zo veele Gildebroeders, lichten hem voor tot aan zijne herberg. In 't derwaarts gaan, vondt hij verſcheiden ſtellaadjen opgerecht, tot vertooning van leevende beelden, ſlaande op den loop des tijds en de glorij zijner Doorluchtigheid, den welken, als een werktuig des Hemels, de verloſſing van 't Vaderland wierdt toegerekend. Ook wierdt hem, onderwege, door een perſonaadje, geüijteld *de Maagd van Gend*, vereerd een open hart van louter goud, waar op *Sinceritas*, dat is, *Oprechtheid*, te leezen ſtondt. Naa dat zijne Doorluchtigheid de rust eenigermaate herſteld hadt, keerde hij, naa eenige weinige dagen toevens, na *Brabant* te rug.

Toen de Algemeene Staaten het met *Don* JAN VAN OOSTENRYK niet eens konden worden over de voorwaarden van de Opperlandvoogdijſchap der Nederlanden, wendde men het oog na den Aartshertog MATTHIAS, welke in die waardigheid den eed afleidde te *Bruſſel*, op den twintigſten Januarij des Jaars 1578. Weinige dagen te vooren hadt men ter Algemeene Staatsvergaderinge in overweeginge genomen, of de Aartshertog nu, volgens de gewoonte der Algemeene Landvoogden, niet als Stadhouder van *Brabant* aangemerkt, en de Prins

VAN ORANJE vervolgens van 't bewind in dat gewest ontslagen moest worden. Doch de Prins hadt de meerderheid der Staten thans zo volkomen op zijne zijde, dat men niet alleen besloot, hem, op nieuws, als Stadhouder van *Brabant*, welken naam men nu voor dien van Ruwaard scheen te kiezen, aan te stellen, maar ook MATTHIAS te verzoeken, om hem te verheffen tot zijnen Stedehouder over alle de Nederlanden. De Aartshertog, die niets afslaan durfde, 't geen hem van wegen den Prinse en de Algemeene Staaten wierdt voorgehouden, bewilligde in dit verzoek, en de Prins deedt den eed op beide deeze waardigheden, te gelijk met MATTHIAS. Het gezag van Prins WILLEM steeg zo hoog onder deezen jongen Vorst, dat men hem ten deezen tijde begon aan te zien, als hebbende het Opperbewind over de meeste Nederlanden. MATTHIAS hadt zo weinig van de klem der Regeeringe in handen, dat de Aanhangers van *Don* JAN hem, niet geheel ten onregte, den *Griffier van den Prinse van Oranje* noemden, als hadde hij slegts te teekenen gehad, 't geen hem door den Prins wierdt voorgelegd.

Schoon Prins WILLEM, bij menig eene gelegenheid, blijken vertoonde van zijne zucht tot algemeene Verdraagzaamheid, de Doopsgezinden, egter, in 't bijzonder, hadden hier van de ondervinding. Te weeten, de Wethouderschap van *Middelburg* hadt, al in den beginne des Jaars 1577, getragt, de Doopsgezinden, die zwarigheid maakten in het doen van den Burgereed, om dat zij de eeden in 't gemeen voor ongeoorloofd hielden, van 't Burgerregt te versteeken, of ten minsten niet plegtiglijk tot Burgers aan te neemen. Doch de Prins hadt zich hier tegen zo ernstig gekant, dat deeze ophef, voor dien tijd, steeken bleef; verleenende hun een zekere Akte of Geschrift, waar in hij beweerde, dat hun *Ja* voor eenen eed te strekken hadt, en dat zij op dit stuk niet verder behoorden gedrongen te worden; ten ware men wilde billijken, dat de Papisten de Hervormden drongen tot het belijden van eenen Godsdienst, die met derzelver geweeten streedt. Doch naa dat de Prins na *Brabant* was vertrokken, wierdt de toeleg hervat. De Wethouderschap vergde zelf van de Doopsgezinden, gewapend ter wagt te trekken, of

geboodt hun, in gevalle zij dit weigerden, hunne winkels te sluiten, en alle neering en bedrijf te staken. Zij vertoonden hier tegen, dat zij overboodig en genegen waren, alle schattingen te betalen, en zelf waakers in hunne plaats te stellen. Dan, dit alles mogt niet baten. Men scheen hun de Stad te hang te willen maaken. Zij keerden zich dan wederom tot den Prins, die, zich hunne zaak aantrekkende, den Wethouderen van *Middelburg* wel ernstig en nadruklijk aanschreef en belastte, den Doopsgezinden, om 't weigeren van den eed en van 't wapenvoeren, niet meer lastig te vallen. 's Prinsen brief is te merkwaardig, dan dat wij hem onzen Leezeren niet zouden mededeelen. Hij luidt aldus:

„ De Prins van Oranje, Grave van Nassau, Heere
„ en Baron van Breda, van Diest, enz.

„ Edele, vroome, eersame, wijse, discrete, lieve, be-
„ sondere.

„ Alsoo sekere luiluiden aldaer woonende, wesende soo
„ men segt Doopsgesindt, ons kneglijk tot diverse reisen
„ hebben te kennen gegeeven, hoe dat gij luiden hen dage-
„ lijks syt molesteerende, en de middelen benemende, van
„ in rustte en stilheid den kost voor hun, en hunne familien
„ te winnen, doende denselven interdicte van hunne winke-
„ len te openen, onder 't pretext, dat sy luiden souden wei-
„ geren den eedt te doen in sulker forme als andere borge-
„ ren; waarop wij wel rijpelijk gelet hebben, en aengesien
„ de voorschrevene luiden presenteeren alle lasten in de re-
„ delijkheid te dragen, nevens andere borgeren; ook in 't
„ stelt van wapenen, dat hun meest moveert, te doen sulken
„ devoir tot hunnen kosten, als gij luiden, ofte die gemen,
„ die des last souden mogen hebben, sullen bevinden in alle
„ redelijkheit en billijkheit te behooren: soo dunkt ons dat
„ gij luiden seer groot ongelijk hebt, deselve niet te laaten
„ in vrede en stilheit leeven, naer 't gemoedt hunner con-
„ scientie, volgens d'Acte, die wij huniuiden met advijs van
„ den Gouverneur en Raden eertijds verleent hebben, waer

„ af ſy ſeggen u luiden betooninge gedaen te hebben; en „ evenwel ſoo wij vernemen, dat gij tot nu toe daerop niet „ hebt willen letten, noch op onſe voorgaende brieven: hebben genoodſaekt geweest, voor 't lesten deeſen te ſchrijven, bij den welken wij u lieden opentlijk verklaeren, „ dat u lieden niet toeſtaet in 't particulier te bekommeren „ met iemants conſcientie; even verre, dat 'er niet gehandelt „ ofte gedaen worde, dat tot iemants ſchandael ſouden mogen gereiken, in welken gevalle wij niemant begeeren te „ aanſien, of te lijden. Ende derhalven ſoo beveelen en „ ordonneeren wij u lieden expreſſelijken te deſisteeren, vorders den voorſchreeven luiden, Doopsgeſindt weſende, te „ moleſteren, ofte beletten haar lieder Koophandel en Handtwerk te doen, om voor wijfs en kinderen den kost te „ winnen; laetende denſelven haere winkelen openen, en „ werken, als ſy voor tijdts gedaen hebben, ten minſten tot „ den tijdt toe dat bij de Generaliteit, dien hetſelve ſtaet te „ doen, anderſins geordonneert ſal worden: Ende daerom„ me wacht u lieden van hier tegens, en d'Acte hun lieden „ verleent, iet te attenteeren, en eenige boeten denſelven ter „ cauſe, als boven, af te neemen, mits dat bij hen lieden „ niet geattenteert en ſy 't geen tot ſchandael van iemanden „ ſoude mogen tendeeren, en dat ſy alle borgerlijke en redelijke laſten, nevens andere ſullen dragen. Hier me„ de", enz.

Zijne Doorluchtigheid ſchijnt deeze gelegenheid te hebben willen waarneemen, om den Doopsgezinden zijne genegenheid te betoonen, voor eenen dienst, al in den jaare 1572 hem beweezen. In dat jaar hadt hij geſchreeven aan eenige leden van die Gezinte, in 't bijzonder aan PIETER WILLEMSZOON BOOMGAARDS, Leeraar der Waterlandſche Gemeente, voor deezen uit *Monnikendam* verjaagd, en zich thans te *Embden* onthoudende, om voor hem eenige penningen bijeen te brengen. Deeze kreeg duizend en zestig guldens, een goede ſomme naar de gelegenheid diens tijds, welke hij, met groot gevaar zijns leevens, den Prinſe bragt, in zijn Leger te *Hellenrade* bij *Roermonde*; „ hem biddende deeze kleine

„ ver-

„ vereering in dank te willen aanneemen van zijne knegten,
„ welker gunſte meer was dan de gaave, en nimmermeer 't
„ wedergeeven begeerden." Waar op de Prins, gevraagd hebbende wat zij dan begeerden, tot antwoord kreeg: „ Niets
„ dan zijne Vriendſchap, zo hem God de regeering onzer
„ Nederlanden verleende." Waar op de Prins zich hooren liet: „ Dat hij die genegenheid tot alle menſchen hadde, ook
„ tot hen, die mede Verdrevelingen waren." Voorts gaf hij hun ſchriftelijk blijk van de ontvangst der penningen; welk Geſchrift, met 's Prinſen eigen hand geteekend, nog bewaard wordt onder de oude ſtukken, berustende onder de Waterlandſche Doopsgezinde Gemeente te *Amſterdam*.

Deeze gemaatigdheid van den Prinſe, als mede die hij bij de Gendſche Bevrediging betoond hadt, zal, waarſchijnlijk, de reden geweest zijn, dat hij ten doelwit ſtrekte der baldaadigheid van den berugten PETRUS DATHENUS. Deeze, voormaals Monnik te *Poperingen*, vervolgens Leeraar der Hervormden te *Gend*, voer hevig uit van den Predikſtoel tegen 't beilloos punt der Gendſche Bevrediginge, zo als hij ſprak, waar bij den Roomſchen vrijheid van Godsdienst wierdt toegeſtaan. Voornaamlijk hadt hij 't gelaaden op den Prins, dien hij, om 't voorſtaan van dat punt, eenen man noemde, *die om God noch Godsdienst gaf.*

De gemoederen in 't ſtuk van den Godsdienst tot één te brengen, was niet de eenige pooging van Prins WILLEM, hij was 'er ook over uit om de eensgezindheid in het ſtaatkundige te bevorderen. Dit bleek aan zijne zorge om het werk der Unie of Vereeninginge, in den Jaare 1579, te *Utrecht* tot ſtand gebragt. Hij arbeidde daar aan geſtadig, hoewel heimelijk, zich, ten dien einde, in ieder Provincie, bedienende van zodanige perſoonen, als hem daar toe de bekwaamſte ſcheenen. In *Friesland* waren zijne voornaame werktuigen POPKE UFKENS, KAREL ROORDA en DUCO MARTENA. De Prins vondt niet geraaden, het werk der Vereeninginge in eigen perſoon te drijven, om dat hij voorzag, dat het den Aardshertog en de Algemeene Staaten kwalijk zou ſmaaken, zo het lichaam der Nederlanden, door het ſluiten van een bijzonder Verbond tuſſchen eenige Leden, verzwakt wierdt.

Ook vreesde hij, dat men hem het verlaaten der Gendſche Bevrediginge toegeeven zou, aan welke hij altoos verklaard hadt zich te willen houden. Hier om bediende hij zich, behalven de even genoemden, in elke Provincie, van zijnen Broeder, Graave JAN VAN NASSAU; die ook, waarſchijnlijk, het ontwerp der Vereeniginge opſtelde, en eindelijk gelukkiglijk ten uitvoer bragt. Om de zo even gemelde reden draalde ook zijne Doorluchtigheid eenigen tijd, eer hij de Unie aannam. Doch eindelijk verklaarde hij zich openlijk voor dezelve, bij een bijzonder geſchrift, te *Antwerpen*, op den 3den Maij des Jaars 1579, geteekend.

Kort naa 't ſluiten der Utrechtſche Vereeniginge, begaf zich de Prins na *Gend*, daar de zaaken vrij verward ſtonden. Hij kwam aldaar in Augustus, verſtelde 'er de Wet, en ſtelde orde op alles, waar omtrent eenige verwarring was ingeſloopen. Terwijl hij zich hier ophieldt, liep hij groot gevaar van opgeligt te worden door zekeren Aanhang, *Malkontenten* genaamd, die bij duizend eenige Ruiters derwaarts gezonden hadden; welke, aan de poort herberging koomende verzoeken, op 't punt ſtonden van ingelaaten te worden. De Prins, egter, door eenigen om verlof gevraagd, kreeg kwaad vermoeden en bevalt de poort digt te houden.

Onder dit alles was 'er eenige beweeging te *Brugge* ontſtaan. De Prins verreisde derwaarts, bragt alles in orde, en verſtelde de Wethouderſchap op den gewoonlijken tijd. Naderhand zou hij hier toe, het verſtellen der Wethouderſchap, geduurige magt gekreegen hebben, indien hij, gelijk ſommigen ſchrijven, zedert Stadhouder van *Vlaanderen* geworden was. Men vindt, naamelijk, dat hij, in September deezes jaars, met die aanzienlijke waardigheid, vereerd wierdt. Doch alzo de meeste Nederlandſche Steden zulks ongaarne zagen, is 't niet waarſchijnlijk dat zijne Doorluchtigheid ook in dat bewind getreeden is; te meer daar hij zelve naderhand in zijne Verdeediging heeft doen ſchrijven, dat het Stadhouderſchap van *Vlaanderen* hem wel aangebooden was, doch dat hij 't nimmer hadt willen aanvaarden.

Met het uitgaan van den Herfſt des Jaars 1579, vernam men, dat de vijand zich ſterk toerustte tegen de aanſtaande Lan-

Lente, zonder dat zulke tijdingen den verlochten indruk maakten op de gemoederen der Staten. De Prins VAN ORANJE, verdrietig over zo groot een verzuim, besloot het den Algemeene Staaten, te *Antwerpen*, nog eens op 't ernstigst voor oogen te stellen, op den zeventwintigsten November. Hij wees dan stukswijze aan, „ in welke misslagen de meeste „ Gemagtigden gevallen waren; hoe elk alleen voor 't belang „ van zijn bijzonder landschap scheen te zorgen, en 't ge„ meen belang verwaarloosde; hoe zij allen gebonden waren „ aan bepaalden last, en niets van gewigt besluiten konden, „ dan op 't behagen hunner meesteren, die de dingen wi„ ten te rekken zonder einde; hoe de penningen, tot de ge„ meene zaak opgebragt, zo weinig bedroegen, dat hij 't, „ schaamtshalven, niet zeggen mogt; hoe men de gemeene „ middelen tot ander gebruik bezigde, dan waar toe ze ge„ schikt waren; hoe elk Gewest, ja elke Stad bijna, in 't „ omslaan der gemeene middelen, op eigen oorbaar zag, en „ zijnen nabuuren de neerlag zogt te onttrekken." Voorts sprak hij van de ongelijkheid in 't stuk der munte, waar uit, zijns oordeels, 't stilstaan van veele handwerken volgen moest. Maar bovenal drong hij op werving en wapening, en 't vinden en opbrengen der noodige middelen daar toe: „ 't welk, „ indien 't langer verzuimd wierdt, men 't hun vergeeven „ moest, zo hij van zijne ampten afstand deedt; biddende „ hij, ondertusschen, ootmoedigelijk, dat men den kleinen „ dienst, door hem den Landen bewezen, voor aangenaam „ wilde houden, terwijl zijne zucht tot 's Lands best onver„ anderd bleef, en hij zich gaarne onderwerpen zou aan den „ minsten Edelman, dien de Staaten zouden goedvinden bo„ ven hem te stellen; zich ook aanbiedende tot bewaaring „ van eenig Gewest of Stad, of tot eenige andere verrig„ ting, waar toe men hem zou willen gebruiken." De Vergadering, getroffen door dit Vertoog, viel aan 't verzoeken, dat de Prins de hand niet wilde aftrekken van de gemeene zaak. Hij liet zich dan wederom overhalen, en leverde vervolgens een ontwerp in, den staat van Oorloge betreffende; waar in hij vermeerdering van manschap en geschut voorstoeg, waar mede hij kans zag een verweerenden krijg te

voe-

voeren. Ook gaf hij, wat laater, in bedenking, of men 't Krijgsvolk niet onder een nieuwen eed behoorde te brengen, alzo veele Hoplnden, Bevelhebbers en Soldaaten 't een en ander tot 's Lands nadeel ondernamen, onder voorwendzel van ook den Koning gezworen te hebben.

Met het begin des Jaars 1580, bevondt zich Prins WILLEM te *Utrecht*. Al voor lang was hij door de Staaten van *Holland* verzogt herwaarts te koomen: om aan dit verzoek te voldoen, verſcheen hij op den eerſten Februarij in den *Hage*. Hier wierdt zijn gevoelen gevraagd over verſcheiden zaaken, in zijn afweezen voorgevallen, waar omtrent hij de noodige ſchikkingen maakte, of die der Staaten bekragtigde. Doch voor dat zijne Doorluchtigheid in den *Hage* verſcheen, hadt hij zich na *Kampen* begeeven, om aldaar orde te ſtellen op de verzekering van *Overijſſel* en *Drente*, welken, door den afval des Graaven VAN RENNENBERG, een oogenſchijnlijk gevaar dreigde. Van *Kampen* vertrok de Prins op *Muiden*, van waar hem, op den zeventienden Maart, de Amſterdammers, met ſierlijk uitgeſtreeken Schepen en Jagten, kwamen afhaalen, en met pragtigen toeſtel, tot blijk zijner welkomſte, in de Stad ontvingen. Hier vervoegden zich bij hem de Staaten van *Utrecht*, alwaar de Onroomſchen onlangs bijſtere moeite hadden aangerecht, door het verbreeken van de Beelden en Altaaren in de Kerken, die nog door de Roomſchen gebruikt wierden, en te eiſchen, dat de Wetbouders de openbaare oeffening van den Roomſchen Godsdienst verbooden. Hier over vielen de Staaten van *Utrecht* klagtig. De Geestlijkheid verzogt den Prins om de herſtelling van den Roomſchen Godsdienst. Duidelijk zag zijne Doorluchtigheid de gerechtigheid hunner zaake; hoe zeer het gemeen onder de Onroomſchen gebeeten was op de Geestlijkheid, riedt hij partijen elkander te verdraagen, tot op de naaste Dagvaart der Algemeene Staaten te *Antwerpen*; wijzende wijders, bij voorraad, den Roomſchen alleenlijk toe de Kerk van *St. Geertruid* en die der Predikheeren. Ook beval hij den Burger-Hoplnden het naakomen deezer ordeninge, op dat die van den Hervormden Godsdienst niet over 't breeken hunner beloften mogten kunnen beſchuldigd worden.

den. Op den zevenden April keerde de Prins, over den *Hage*, na *Antwerpen*, om aldaar de Dagvaart bij te woonen.

In de laatstgemelde Stad bevondt zich zijne Doorluchtigheid, wanneer in Junij des Jaars 1580, te *Maastricht* een scherpe Ban, uit 's Konings naam geteekend, wierdt afgekondigd tegen den Prins VAN ORANJE, dien de Spanjaards, zedert lang, voor 't hoofd hunner vijanden in de Nederlanden hielden, en in wiens dood zij een einde van den Oorlog dagten te vinden. Den voornaamen inhoud van deezen Ban zullen wij den Leezer mededeelen. „ PHILIPS, eerst hebben„ de opgehaald, hoe veele eeren, gunsten en weldaden Kei„ zer KAREL, zijn Vader, en hij aan WILLEM VAN NASSAU, „ eenen vreemdeling in de Nederlanden, en hunnen Leen„ man en Onderzaat, beweezen hadden; doet hem de vin„ nigste verwijtingen van ondankbaarheid, meineedigheid, „ schijnheiligheid en andere snoode ondeugden. Hij beschrijft „ hem als den eenigen aansteeker en opstooker van 't vuur „ der Nederlandsche beroerten, als eenen beoorloger van „ zijnen Heere, eenen omstooter aller Vredehandelingen, „ eenen verbreeker van Voorregten en bezwooren Verbinte„ nissen, eenen lasteraar, invoerer van Ketterijen, verzaaker „ des heiligen Algemeenen Geloofs, eerloozen Echtschender, „ die, bij 't leeven zijner Gemaalinne, eene gewijde Abtdis „ ter vrouwe genomen hadt, pest van 't Christendom en „ vijand des menschlijken geslagts; die zijne veiligheid, ge„ lijk KAÏN en JUDAS, alleenlijk vindt in eeuwig mistrouwen, „ 't regte kenmerk van een doorknaagd geweeten. Over al „ het welk de Koning hem, als een schelm en verraader, „ met alle zijne nog onaangeslage goederen, in den Ban does, „ en ten roof geeft; verbiedende elk, hem eenige hulp toe „ te brengen, of zelf aanspraak te verleenen; en elk, daar„ entegen, bevoelende, hem af te snijden en te verlaaten, „ binnen den tijd van eene maand, op verbeurte van adel, „ eere, goed en leeven, ten behoeve van zulken, die 'er „ binnen of buiten de landen, meester van konden worden. „ Eindelijk, bijaldien men iemand, 't zij onderzaat of vreem„ deling, vonde van zulk eenen edelen aart, en zo genegen

„ tot

„ tot 's Konings dienst en ter gemeener welvaart, dat hij „ middel wist om den Prins, leevende of dood, over te le„ veren, of hem zelf om 't leeven te brengen, belooft hij, „ op zijn Koninklijk woord, zulk eenen of zijne erfgenaa„ men, terstond naa 't volbrengen des werks, te zullen be„ loonen met vijfentwintigduizend gouden Kroonen, in lan„ derijen of in gelde, ter keuze van den uitvoerder; die, „ daarenboven, van nu af, van alle misdaad, welke hij mogt „ begaan hebben, hoe groot ook, zuiver verklaard, en, was „ hij 't niet, adel gemaakt wordt, met allen die hem de hand „ zullen bieden; welken, daarenboven, begunstigd en bevor„ derd zullen worden, naar den staat hunner persoonen, en „ 't belang hunner diensten."

Al lang voor 't uitkomen van deezen Ban, hadt de Prins kennis van denzelven gehad, en 'er de Staaten van *Holland* en *Zeeland* van verwittigd. Nu dat denzelve was afgekondigd, zondt hij 'er hun Affchriften van, en zou gaarne gezien hebben, dat zij dien, op hunnen naam, hadden beantwoord. Te gelijk verzogt hij, dat zijne Lijfwagt versterkt, en zigtig betaald mogt worden. De Staaten, met reden bedugt voor den invloed, dien de beloften, bij den Ban gedaan, op eenige kwalijkgezinden hebben mogten, ten nadeele van den Prins, beslooten gereedlijk tot het laatste, en vermeerderden 's Prinsen Lijfwagt met honderdvijftig paarden; mids de kosten ten laste der nadere Vereeniginge kwamen. Doch de Ban, als in veele opzigten den Prins zelven betreffende, moest, oordeelden ze, door zijne Doorluchtigheid zelven beantwoord worden. De Prins deedt dan, door zijnen Franschen Hofprediker, PIETER DE VILLERS, arbeiden aan eene Verdeediging, die, nog voor 't einde des Jaars, met bewilliging der Staaten, in *Holland* ter drukperze wierdt overgeleverd, en in 't volgende jaar in 't licht kwam. 't Merg deezer Verdeedigingе kwam hier op uit. „ De Prins be„ hieldt hooge agting voor Keizer KAREL; doch de weldaden, van deezen Vorst ontvangen, mogten niet opweegen „ de dienſten, door zijne Voorouders, en door hem, den „ Huize van *Oostenrijk* beweezen, en de zwaare kosten, „ met open Hof te houden, en in verscheiden Gezantschap-

„ pen,

„ pen, ter eere des Keizers, gemaakt. Aan PHILIPS was hij „ niets verschuldigd: want bewind, eer en tijtels, waar aan „ flegts geweldige kosten vast, en welker voorregten, in „ hem, zo wel als in de Graven VAN EGMOND, HOORNE en „ anderen, zo jammerlijk geschonden waren, liet hij zich „ voor geene weldaden aanrekenen. Nogthans durfde PHI„ LIPS hem nu voor schelm en verraader schelden; die, ze„ ker in 't hoofd zelf van deezen Ban, met zulke weldsohe „ tijtels niet pronken zou, waren die van *Nassau* en *Oranje* „ niet eerlijk en kloek ten oorloge geweest, eer hij ter wee„ reld kwam. En nooit zou, hoopte hij, blijken, dat hij „ zijnen geslagte oneere hade aangedaan. — Men laserde „ zijn eerlijk en wettig huwelijk: en wie deedt dit? PHILIPS, „ die met zijne eigen Zusters Dochter een bloedschandig „ huwelijk hade aangegaan: PHILIPS, die zijne Gemaalinne „ ISABELLE vermoord hade, om tot een ander huwelijk te „ geraken, en zijnen eigen Zoon, om dat hij mede waarig „ geweest was met de Nederlanden: PHILIPS, eindelijk, die „ in overspel met DONNA EUFRASIA geleefd hebbende, haar „ naderhand den Prinse VAN ASKOLI tot Gemaalinne hade op„ gedragen. Wijders was 's Prinsen Echtscheiding met de „ Dochter van *Saxen* geschied, met bewilliging beider maa„ gen. Zijne tegenwoordige Gemaalin hade nooit belofte „ van 't Kloosterleeven gedaan, of die ze gedaan mogt heb„ ben, verbondt haar niet, als zijnde geschied in haare „ kindschheid. — Men noemde hem wijders eenen vreemde„ ling. Verstondt men daar bij, dat hij buiten de Nederlan„ den gebooren was, de Koning was 'er dan ook een. Hij „ was in *Duitschland*, nauw vereenigd met de Nederlan„ den, ter wereld gekomen, en zijn Huis hadt, van oude„ tijden af, aanzienlijke goederen, in *Brabant*, *Luxemburg*, „ *Vlaanderen* en *Holland*, bezeeten: zelf waren zijne Voor„ ouders Graven van *Gelder* geweest, toen die des Koninge„ flegts Graven van *Habsburg* waren, en in *Zwitzerland* „ woonden. Ook wierden in Nederland alle bezitters van „ Graafschappen en Heerlijkheden, de zijde deezer Landen „ houdende, voor inboorlingen gerekend. — De oorsprong „ der beroerten moest niet bij hem gezogt worden, maar

„ bij

„ bij den Spaanſchen Raad, wiens wreedheid hem, die 't
„ gezuiverd Geloof, in zijne kindsheid, hadt ingezogen,
„ tot medelijden met de Onroomſchen bewoogen hadt. En
„ zo zijne medebroeders van de Vliesorde en de Raaden van
„ Staate 't ſtuk met hem eens geweest waren, lijf en goed
„ zou hij opgezet hebben om ALVA op den drempel des
„ Lands te ſluiten. Al te vooren hadt hij ook te wege ge-
„ bragt, dat de Staaten op 't vertrek der Spanjaarden aan-
„ ſtonden; en 't Verzoekſchrift der Edelen was niet tegen
„ zijn goedvinden ingeleverd. Hier in ſtelde hij zijne eer,
„ om dat hij 't verderlijk hadt gehouden tot 's Lands wel-
„ vaart. — Aan den naam van Ketter, dien men hem en
„ zijnen broeder gaf, kreunde hij zich zo min, als Chriſtus
„ aan dien van Samaritaan. Tot het openlijk prediken hadt
„ hij nimmer geraaden, ook nooit in 't beroeven van Ker-
„ ken bewilligd. — Nogthans hadt men hem, na zijn ver-
„ trek na *Duitſchland*, in zijnen Zoon, in zijne goederen,
„ in zijne eere, wreedelijk vervolgd, hem hier door ontſla-
„ gen van alle eeden en verbintenisſen, en genoodzaakt tot
„ het opvatten der wapenen; die hij, zeide men, tegen zij-
„ nen Heer gedragen hadt; maar, met gelijk of minder
„ regt, hadden 's Konings Voorzaaten *Kastilie* en *Leon* ver-
„ worven. Ook was hij, zelf een voornaam Lid der Staa-
„ ten van *Brabant*, door de Landzaaten aangezogt om hen
„ te beſchermen. Den Roomſchen Godsdienst zouden de
„ Staaten van *Holland* en *Zeeland* in 't eerst gedoogd heb-
„ ben; doch, gewaarſchuwd tegen de verraaderijen eenige
„ Geestlijken en anderen, hadden zij dien moeten doen ſtaa-
„ ken. Van vervolging om den Godsdienst hadt de Prins
„ zich altoos afkeerig getoond: weshalven hem 't mishan-
„ delen en ombrengen der Geestlijken ten onregte te laste
„ gelegd wierdt. Over 't wettig of onwettig aanvaarden der
„ wapenen, wilde hij gaarne het oordeel der Algemeene
„ Staaten afwagten. De Gendſche Bevrediging hadt niet hij,
„ maar *Don* JAN en de Koning zelve geſchonden. — Voorts
„ lei men hem geveinsdheid te last. Maar 't was immers
„ geene geveinsdheid, dat hij hun, toen zij nog vrienden
„ waren, gewaarſchuwd hadt tegen de rampen, die hun nu

„ over-

„ overkwamen. 't Was ook geene geveinsdheid, dat hij hun
„ nu met openbaaren Oorlog te keer ging. Wat zij dan
„ meer voor geveinsdheid in hem befpeurden, wist hij niet.
„ En genomen dat hij in mistrouwen zijne veiligheid ftelde,
„ moest men hem hierom met KAÏN en JUDAS vergelijken?
„ Wat anders was 't niet op God, wat anders niet op looze
„ en booze menfchen te vertrouwen, die, hoe zij beftonden,
„ in *Grenada*, aan de Mooren, en hier, aan EGMOND en
„ HOORNE beweezen hadden, en zelf in deezen Ban deeden
„ zien, hoe hun 't geweeten verhard ware, gelijk dat van
„ JUDAS, hoe zij vertwijfeld waren, gelijk KAÏN, en van
„ God verworpen, gelijk SAUL. — Dat men voorts tegen
„ hem inbragt, dat hij zich door geene aanbiedingen van bij-
„ zondere voordeelen hadt willen laaten beweegen, om tot
„ bevrediging te befluiten, ftrekte tot zijnen roem, niet tot
„ zijne fchande: behalven dat zulke breede aanbiedingen, als
„ men voorgaf, nimmer gedaan waren. — 't Slot van den
„ Ban, waarbij men hem water en vuur verboodt, agtte hij
„ niet, zullende hij leeven met zijne vrienden, zo lang als
„ 't Gode behaagde, in wiens handen zijne dagen ftonden.
„ En fchoon men nooit te vooren openlijk geld op zijn lijf
„ geftelt hadt, gelijk nu, wist hij wel, hoe dikwijls men
„ daar van heimelijk koop hadt gemaakt: blijkende wijdets
„ de fchaamteloosheid der Spanjaarden daar in, dat zij eenen
„ eerloozen fchelm, die hem om 't leeven bragt, beloofden
„ te veradelen, was hij 't niet. Even of een Edelman, die
„ wist wat Adeldom in hadt, ooit zou willen eenen met
„ eenen boef, die iemand, om geld, den ftrot hadt afgeftok-
„ ken. Hielden de Spanjaards zulke luiden voor edel, zo
„ gingen zij, niet zonder reden, voor afkomelingen van Ma-
„ raanen of Jooden, en voor kinderen van hun, die 't lee-
„ ven des Heilands, om gereed geld, van JUDAS kogten.
„ Nog durfde men den fiel vergiffenis toezeggen van allerlei
„ misdaad, hoe fnood ook, te vooren door hem begaan;
„ toonende daar mede voor al de waereld, welke middelen
„ en luiden men oordeelde te behoeven, om den befchermer
„ der vrijheid van een verdrukt volk van kant te helpen.
„ En fchoon deeze Ban, ook van ter zijden, de Staaten

„ trof, hadden zij zich daar aan niet te ſtooren. Iemand met „ woorden aan te blaffen, was het laatſte geweer van weer„ looze wijven. Zo zij ſlegts eendragtig bleeven, en den „ Spanjaard de tanden toonden, haast zouden zij hem zelf „ zien minderen. 't Was, riep men, meest om zijnen hals „ te doen. Doch kon zijn vertrek of zijn dood zelve de „ rust in 't Land herſtellen, welkom zou hij hem weezen. „ Oordeelden dan de Staaten, dat zijn weggaan hen helpen „ kon, gaarn wilde hij, op hun bevel, tot op 't einde der „ waereld vertrekken. Zijn hoofd ook, waar over geen „ Vorst of Oppermagt op aarde te gebieden hadt dan zij al„ leen, ſtelde hij in hunne handen. Doch dagten zij, dat „ zijne tamelijke ervarenis, het overſchot zijner middelen, „ en zijn leeven hun nog van dienst konden zijn; hij hoop„ te, door Gods Genade, getrouwlijk te onderſteunen en te „ handhaven, 't geen zij, tot weſtand van de gemeene „ zaak en van den Godsdienst, beſluiten zouden."

Deeze Verdeediging wierdt den Vereenigde Staaten, den dertienden December, te *Delft*, voorgeleezen. Zij merkten op dezelve aan, dat de Prins, bij den Ban, ten onregte beklad was; verklaarden wijders, dat hij het algemeen Stadhouderſchap en de bijzondere Landvoogdijen, niet dan op 't ernſtig aanhouden der Staaten aanvaard hadt, en verzogten hem daar in te willen volharden; beſluitende, eindelijk, eene bende paerden, tot 's Prinſen beveiliging, te onderhouden. De Prins zondt zijne Verdeediging, in verſcheiden talen overgezet, aan de voornaamſte Hoven van 't Christenrijk. Hij voegde 'er een brief bij, onlangs door de Spanjaards verſpreid, als ware hij, door den Prins, aan den Hertog VAN ANJOU geſchreeven, en door hen onderſchept; bevattende eenige vermaaningen aan den Hertog, om herwaards te koomen, onder verzekering dat de voornaamſte Steden 't zijnen believen zouden ſtaan, en dat hij 't met den Godsdienst naar willekeur zou kunnen ſchikken. Doch dit alles was zo lomp verzierd, dat het elk moest in 't oog loopen. Op 's Prinſen Verdeediging kwam nimmer antwoord, uit *Spanje* of van de Spaanſche zijde.

Niet

Niet lang na de uitgaave deezer Verdeedigingc, begaf zich de Prins VAN ORANJE na *Friesland*, op de aanhoudende noodiging der Staaten van dat Landſchap. De Aartshertog MATTHIAS hadt hem onlangs tot Stadhouder van dat Gewest aangeſteld; en hij zelve BERNARD VAN MEROUDE, Heer van *Kuinen*, tot zijnen plaatsbekleeder benoemd. Nu riep hem de toeſtand der Frieſche zaaken derwaards. Hij wierdt verzeld van den Graave VAN HOHENLO, die eenig geſchil hadt met de Staaten, 't welk door den Prins wierdt bijgelegd. Daarenboven ſtelde hij orde op verſcheiden zaaken van merkelijk gewigt, het Landbeſtier betreffende. Naa geruimen tijd toevens keerde hij na *Holland* te rug.

Een zwaar verlies leedt zijne Doorluchtigheid, in Junij des Jaars 1581, wanneer de Hoofdplaats zijner Baronnije van *Breda*, door den Hertog VAN PARMA, bij verraading wierdt ingenomen. Doch op dezelfden tijd als dit voorviel, wierdt hij, door inkoop, eigenaar van twee Heerlijkheden, die hem geen minder aanzien gaven hier te lande. Op den zeventwintigſten der gezegde maand, kogt hij de Heerlijkheid der Stad *Vliſſingen*, met de Ambagtsheerlijkheid van *Oud Vliſſingen*, voor vijfënzeventigduizend en een honderd guldens; en 's anderendaags, het Markgraafſchap van *Veere*, met het Slot *Zaadenburg* en de Heerlijkheid van de Polder, Stad en Vrijheid van *Zandijk*, voor vierënzevenduizend vijfhonderd guldens. Kort hier naa wierdt zijne Doorluchtigheid in beide Steden ingehuldigd.

Zedert tien jaaren was de Prins gedient geweest van heimelijke berigten wegens het Hof van *Spanje*, door den edelen Klerk van GABRIEL DE CAYAS, Sekretaris der Nederlandſche zaaken, JOAN VAN KASTILIE genoemd, die hem ook, van tijd tot tijd, over zondt het A, B, of Cijffer der geheime brieven, welk men, van drie tot drie maanden, gewoon was te veranderen. De Klerk genoot hier voor driehonderd Kroonen in 't jaar. Doch zijn ſlinkſche handel wierdt eindelijk ontdekt, en hij met vier paerden van elkanderen geſcheurd.

Voorheen hebben wij verhaald, hoe de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, in den Jaare 1576, de Hooge Overheid dier

twee Gewesten, zo lang de Landen in Oorlog zijn zouden, hadden opgedragen aan den Prinse VAN ORANJE. Doch den tijtel van Hooge Overheid hadt hij zedert niet gevoerd, ten deele om dat verscheiden Steden nog de Spaansche zijde hielden. Doch naa de Utrechtsche Vereeniging begon men dit stuk nader ter hand te neemen. De Edelen en Steden op dit stuk, in grooten getale, ter Dagvaart in den *Hage* beschreeven, raadpleegden hier over ernstig. De Gemagtigden van *Amsterdam* ijverden sterk voor de Opdragt der Hooge Overheid. De Prins zelve deedt eene reize door *Holland*, *Zeeland* en *'s Stigt*, en won veele harten door zijne tegenwoordigheid. Ook boodt hij den Staaten beleefdlijk zijnen dienst aan, in alles wat tot behoudenis van de geregtigheden en welvaart der Landen strekken konde. Naa veel onderhandelens, te lang om hier verhaald te worden, kwam men in *Holland* over een, om den Prinse den eed te doen, „ als „ vertoonende en hem opgedragen zijnde de Hooge Over„ heid en Regeeringe van het Graafschap van *Holland*, *Zee*„ *land* en *Friesland*." Deezen tijtel voerde de Prins zedert gemeenlijk in de openbaare Plakaaten.

Niet lang naa dat het werk der Opdragt was voltooid, borst 'er te *Antwerpen*, daar zich thans de Prins onthieldt, een aanslag tegen hem uit, die hem in merkelijk gevaar zijns leevens, en zijne vrienden in de uiterste verslagenheid bragt. Meermaalen hadt men den Prins gewaarschuwd van deezen of geenen verraderschen toeleg, zonder dat hij 'er veel agt op geslagen hadt; doch naa het uitkomen van 's Konings Ban tegen hem, liep hij zigtbaarer gevaar, en droeg ook meer zorge voor zijne veiligheid. Tot deezen moord wierdt aangezogt JAN JAUREGUI, dienaar van GASPAR D'ANASTRO, een Biskaisch' Koopman, te *Antwerpen* woonagtig, die veel schade geleeden hebbende bij den Koophandel, door het loon voor dit snood bedrijf zijne ontredderde zaaken zogt te herstellen. JAUREGUI, een Jongeling van twee of drieëntwintig jaaren, schoon hij zijn eigen leeven verlooren rekende, toonde zich egter gereed om 't stuk te volvoeren. ANASTRO voorziet hem van een tafelboekje met eenige gebedekens en geloften, indien hij in 't leeven bleeve; ook van zeker geschrift,

ſchrift, waar bij, uit 's Konings naam, der Wethouderſchap van *Antwerpen* groote gunſten beloofd wierden, indien zij hem heuſchelijk handelde. Van dit geſchrift moest hij zich bedienen, in gevalle hij gevangen wierdt. De achtiende Maart, een Zondag, was geſchikt om 't ſtout opzet te volvoeren. ANASTRO was, over *Brugge*, na *Duinkerken* geweeken. JAUREGUI hadt zich, Vrijdags te vooren, gebiegt aan eenen ANTONI TIMMERMAN, Dominikaaner Monnik, gewoon in ſtilte mis te doen in 't huis van ANASTRO. Aan deezen openbaarde hij zijn voorneemen tegen den Prins VAN ORANJE; de Monnik preeſ het ſtuk, mids het niet uit eigenbaat, maar ter eere Gods, en ten dienſte des Konings en des Vaderlands, geſchiedde. Hebbende daar op kwijtſcheiding van zonden en 't misbrood ontvangen, bevestigt hij wederom zijn beſluit aan den Monnik, dronk een teug Malvazeijwijn, en nam zijnen weg na de huizingen der afgebrokene burgt, daar de Prins geherbergd was. Deez', des voormiddags ter preeke geweest zijnde, hieldt nu zijn middagmaal in 't openbaar in de groote Zaal, nevens zijne Kinderen, met de Graaven VAN LAVAL en HOREMO; twee Zoonen van Graave JAN VAN NASSAU, en anderen. JAUREGUI neemt den Prins waar, zo als hij van den middagmaaltijd opſtaat, en, zich gelaatende hem een Verzoekſchrift te willen aanbieden, ſchiet hij hem een pistoolkogel, uit een Bus, welke hij onder den hoed verborgen hieldt, door 't hooſd, die onder 't regter oor inging, en door 't gehemelte des monds, beneden 't ſlinkerkakebeen, uit kwam, met het breeken van eenen tand. Door de overmaate van het kruid, borst de loop, en bezeerde des moorders duim. Men vindt 'er die melden, dat JAUREGUI terſtond hier op nog na zijnen degen taſtte; doch hij wierdt uit vreeze hier voor, of uit onbedagte hevigheid, door eenigen die den Prins verzelden, met verſcheiden rapierſteeken, gegriefd, en door de Hellebardiers voorts afgemaakt. De Prins, bedwelmd door den ſlag, gelijk hij zedert verteld heeft, meende dat 'er een ſtuk van 't gebouw inſtortte. Daar na viel hij in zwijm, met verdonkering van 't gezigt. Nogthans koomende allengskens tot zich zelven, en bevroedende aan 't gerugt, en aan den brand in zijn

paar, wat 'er gebeurd was, riep hij: *Ik vergeef hem mijn dood; ſpaare den misdaadige.* Terwijl zijne Doorluchtigheid na zijn kamer gebragt en te bedde geleid wierdt, zeide hij meermaalen, ſlaande zijne oogen op de Franſche Heeren: *Ach, hoe getrouw een Dienaar verliest zijne Hoogheidl* meenende den Hertog VAN ANJOU.

De maare van 's Prinſen ongeluk vloog vast door de Stad, en verwekte eene bijſtere ontſteltenis. Men ſluit de poorten, ſpant kettingen langs de ſtraaten, en verſchijnt gewapend op zijn hoofdwag. In 't eerst wierden de Franſchen voor aanſlagters van 't ſtuk verdagt gehouden bij veelen, zelf bij 's Prinſen Hofgezin. De Hertog VAN ANJOU vierde ten deezen tijde zijnen geboortedag, en hoorde wel ras, dat hij en de Franſchen, bij 't gemeen, in vermoeden geraakt waren, als of zij voor hadden, hier een tweeden Parijſchen bruiloft te vertoonen, en met den moord des Prinſen een begin te maaken. Dit deedt hem vreezen voor eenen opſtand onder de Burgerij. Doch deeze vreeze verdween, te gelijk met den agterdogt tegen de Franſchen, toen men 't lichaam des moorders bezogt, en uit de papieren, welke hij bij zich hadt, bevondt, dat hij Spaansch kende, en waarſchijnlijk een Spanjaard was. 't Lijk wierdt vervolgens op de markt ten toon geſteld, en haast gekend voor dat van JAUREQUI. De waarheid zich alengskens nader ontwindende, wierdt de Boekhouder van ANASTRO, ANTONIO VENERO genaamd, die bleek van 't ſtuk te weeten, en de Monnik TIMMERMAN gevat. Des anderendaags kreeg men brieven van ANASTRO aan VENERO in handen. Hier door wierdt hij overmagd, en ontdekte alles wat hij wist. TIMMERMAN hadt, ondervraagd en zelf gepijnigd zijnde, in 't eerst zich ongenegen getoond, om te ontdekken, 't geen hem in de biegt geopenbaard was; doch daar na verſtaan hebbende, dat VENERO zo veel uit JAUREQUI verſtaan hadt als hij zelve, bevestigde hij deszelfs getuigenis. Voorts beleedt hij van gevoelen geweest te zijn, dat men den Prins met een goed geweeten mogt ombrengen; doch voegde 'er, kort voor zijn einde bij, dat hij nu deeze dooling verwierp, de Regters om vergiffenis ſmeekte, en verzogt, dat zijne herroeping nevens zijne bekentenis, zo dezelve het licht zag,

ge-

gemeen gemaakt mogt worden. Ten zelfden dage wierdt het Lijk van JAUREGUI gevierendeeld, het hoofd geplant op een bolwerk der burg, de andere leden tot vier poorten uitgehangen. De Prins, die nu wederom tot zijne kennis was gekomen, verwittigd dat VENERO en ZIMMERMAN sterven zouden, schreef met eigen hand, alzo hem 't spreeken ontraaden was, aan den Heere VAN ALDEGONDE, dat hij hun de misdaad, voor zo veel hem aanging, vergaf, verzoekende dat men hun, al mogten zij misschien eene harde straffe verdiend hebben, een korten en zagten dood deedt. Dies wierden zij eerst aan staaken geworgd, en daar na gevierendeeld. De stukken hing men ook ter poorten uit, en stelde de hoofden op twee andere bolwerken van 't Slot; van waar zij, vier jaaren daar na, als PARMA de Stad bemagtigde, door de Jesuiten wierden afgenomen, openbaarlijk als iets heiligs geëerd, en voorts begraaven. — ANASTRO, schoon zijne betenterdheid op de reize, en dat hij eenen Trommelslager, die hem van *Duinkerken* na *Grevelingen* geleiden zou, in plaats van éénen Dukaat, wel dertig dubbele Spaansche Pistoletten vereerde, hem in kwaad vermoeden gebragt hadt, geraakte, nogthans, gelukkiglijk bij PARMA te *Doornik*; daar hij, waarnende den Prins gesneuveld te zijn, gelijk de eerste gerugten liepen, zich openlijk van 't aanstigten deezes moords beroemde. De Hertog VAN PARMA zelve liet zich door hem bepraaten, om aan verscheiden Steden van *Brabant*, *Vlaanderen* en *Holland* te schrijven, dat het nu de tijd was om zich met den Koning te verzoenen. Doch elk verfoeide het gruwelijk opzet, en niemand toonde zich gezind tot wankelen.

's Prinsen wonde stondt in 't eerst zeer voordeelig. Men bevondt dat hem de groote Kropader was afgeschooten; doch dat de einden derzelve, door de hitte, gelukkiglijk toegeschroeid waren, zonder 't welk het bloeden bezwaarlijk zou hebben kunnen gestelpt worden. Doch op den laatsten dag van Maart ontsprong de geslooten ader, golpende meer dan twaalf ponden bloeds uit, zonder zich te laten stoppen: schoon men, om 't bloed na elders te leiden, den Prinse nog wel twee ponden aftapte. Moeielijk viel ook het verbinden der wonde, alzo 't verband, slijf gelegd, de keel te zeer be-

benauwde, en ſlappelijk drukkende, voor 't bloeden week. Eindelijk rieđt LEONARD BOTALLI, Lijfarts van den Hertoge VAN ANJOU, dat verſcheiden perſoonen, bij beurten, den duim op 't gat zouden houden. Dit drukte met maate, en alleen daar 't noodig was, zonder eenigzins toe te geeven aan 't bloeden, dat voorts, met behulp eener wieke, gewenteld in de heffe van gezuiverd Kooperrood, geſtremd wierdt. Daar naa genas de Prins gelukkiglijk, en deedt zijnen Kerkgang op den tweeden Maij, die tot eenen plegtigen Dankdag voor zijne herſtelling geſchikt was, en met tekens eener hartlijke blijdſchap gevierd wierdt. Doch drie dagen laater ontviel hem zijne Gemaalin, CHARLOTTE VAN BOURBON, die door ſchrik op ſchrik gekrenkt, en door waaken en dienen afgemat, in eene brandende koorts ſtortte, welke haar, binnen weinige dagen, wegrukte.

Toen de Prins, naa zijne herſtelling, eenen Hoogen Raad in *Holland* opgeregt hadt, vertrok hij, nevens den Hertog VAN ANJOU en den Prins VAN ESPINOI, en eenen grooten ſleep van Edellieden, te ſcheepe van *Antwerpen* na *Vliſſingen*, en voorts over *Sluis* na *Brugge*, daar zij zeer heuſchelijk ontvangen wierden. Hier brak wederom een gruwelijk voorneemen uit tegen ANJOU en ORANJE; daar een ander, om gantsch *Frankrijk* 't onderſt boven te keeren, aan kleefde. De omſtandigheden hier van moeten wij kortlijk ontvouwen. NIKOLAAS SALSEDA, Zoon van PIETER SALSEDA, die, op den Parijſchen bruiloft, om 't voeren der wapenen tegen die van GUIZE, was omgebragt, hadt, eenigen tijd geleeden, te *Rouaan*, van valſche munt berigt geweest zijnde, vergiffenis verworven van den Koning van *Frankrijk*, door voorbede des Hertogs VAN LOTHARINGEN, wiens zijde hij, naa 't omkoomen zijns Vaders, gevolgd hadt. Deeze begeeft zich na den Prins VAN PARMA, en toen na den Hertog VAN ANJOU, dien hij zijnen dienst aanbiedt, om een braaf Regiment Knegten te werven. ANJOU laat zich met hem in, niet kunnende vermoeden dat iemand, wiens Vader door die van GUIZE van kant geholpen was, iets ten voordeele van dit Huis zou willen onderneemen. Maar de Prins VAN ORANJE kreeg een ſcheelk oog op den valſchen Munter, en ontdekte haast, dat

hij

hij verſtand gehouden hadt met PARMA, die hem twee gezellen hadt toegevoegd, welken hij riedt in hegtenis te neemen. ANJOU, zedert ook vernomen hebbende, dat SALSEDA met die van LOTHARINGEN verzoend was, deedt hem ten Hove in ſtilte vatten, terwijl zijne makkers, FRANCISCO BASA en NIKOLAAS HUGOT, bijgenaamd LA BORDE, hem buiten ſtonden te wagten. Eindelijk verneemt BASA na SALSEDA, aan zekeren dienaar, die weder vraagt of hij hem kende? en terſtond daar op na binnen reedt. Doch op dit oogenblik kreegen de twee gasten agterdenken, en pakten zich weg. BASA wierdt nogthans agterhaald, en beleedt, gepijnigd zijnde, dat zij, ter begeerte VAN PARMA, aangenomen hadden, den Hertog en den Prins, door vergif of eenig ander middel, van kant te helpen. Doch SALSEDA lochende iets tegen den Hertog voor gehad te hebben. Alleenlijk beleedt hij zich in zijnen dienst te hebben begeeven, op hoope van, met zijn Regiment en eenige anderen, *Kamerijk* en *Duinkerken* aan den vijand te zullen leveren: voorts was zijn toeleg geweest, al wat 't ei omging over te brieven aan die van GUIZE. Nog openbaarde hij een geweldig Eedgenootſchap, door die van GUIZE geſmeed, om *Frankrijk* aan *Spanje* te brengen. SALSEDA wierdt verweezen om met vier paerden van een geſcheurd te worden. Het Lijk van BASA, die zich in de gevangenis met een mes het hart hadt afgeſtoken, wierdt met de voeten aan de galg geknoopt, met een geſchrift, meldende zijnen voorgenomen moord van zijne Hoogheid en den Prinſe VAN ORANJE.

In den Jaare 1583 ſchijnt het gebeurd te zijn, 't geen alleen door den Hiſtorieſchrijver BOR is aangeteekend, dat men den Prinſe VAN ORANJE het Hertogdom van *Brabant* heeft aangeboden; doch zijne Doorluchtigheid wees deeze aanbieding van de hand; voor reden gevende, geene magt te hebben om het Hertogdom te beſchermen, en den Koning van *Spanje* ook geen reden te willen geeven, om te zeggen, dat hij alleenlijk gezogt hadt, hem alle zijne landen te benemen. De Raadsheer JACOB ZWERIUS, een der Gemagtigden tot het doen deezer opdragt, heeft dit zelf verhaald aan ſtraks genoemden Schrijver.

Zedert het opneemen der wapenen tegen *Spanje*, was in *Friesland* merkelijk geschil geweest, over het gezag der Steden en des platten Lands, ter Staatsvergaderinge. Doch in den Jaare 1578 was men over een gekomen, dat de Steden éene stem op den Landdag inbrengen zouden, tegen drie van *Oostergo*, *Westergo* en *Zevenwouden* te zamen. Nu beweerden de Steden, dat haar, na 't uitsluiten der Geestlijkheid, nog eene stem toekwam, en dat de drie Kwartieren zich met twee stemmen moesten te vreden houden. Van tijd tot tijd wakkerde deeze twist. De Prins deedt, eindelijk, door twee zijner Gemagtigden, nevens zijnen Stedehouder, 't geschil slaaken, bij wijze van bevel, begeerende dat het Verdrag van den Jaare 1578 stand zou grijpen, tot op den naasten Landdag. De Steden stelden zich in 't eerst hier tegen; doch zedert heeft men, tot heden toe, deezen zelfden voet gehouden, in 't stemmen ten Landsdage. Omtrent dien zelfden tijd verzogt de Heer VAN MERODE, 's Prinsen Stedehouder in *Friesland*, ter oorzaake van zijnen ouderdom, zijn ontslag, en wierdt in die waardigheid opgevolgd, tot het beleid des Oorlogs, der Regeeringe en des Regts, door Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, broeders Zoon van den Prinse VAN ORANJE, wien zijne Doorluchtigheid ten dien einde lastbrieven verleende.

In Julij des Jaars 1583 begaf de Prins zich met al zijn Hofgezin na *Middelburg* in *Zeeland*. Hij hadt nu een weerzin in *Antwerpen* gekreegen, alwaar hij onlangs van de Gemeente smaadelijk bejegend was. Gewoon het knijpen zijner veelvuldige zorgen door de eerlijke zoetigheden des Echtgenootschaps te lenigen, en houdende de gedagtenis van wijlen CASPAR DE COLIGNI, Admiraal van *Frankrijk*, in hooge waarde, was hij 'er, op den twaalfden April deezes Jaars, voor de vierde reize, in den echt getreeden met LOUISA DE COLIGNI, met toestemming des Fransschen Koninge. Deeze, oud dertig jaaren, uit den aart Godvrugtig, minzaam van zeden, stedig van vernuft, Weduwe des Heeren VAN TELIGNI, die, nevens haaren Vader, in den berugten Parijschen moord was omgekomen, kwam over *Zeeland* te *Antwerpen* aan. Met ongemeene staatsie wierdt 's anderen daags dit huwelijk gevierd,

vierd, met het luiden der klokken en 't losſen van 't geſchut. Deeze verbintenis wierdt, door 's Prinſen vijanden, afgemaald als een bewijs van zijne zucht tot *Frankrijk*, met welks hulpe hij, zeide men, 't Land onder 't juk dagt te brengen, om het daar naa te deelen met ANJOU. De Prins begreep zelf wel, dat zijn huwelijk niet zeer behaagen zou in *Holland*; waarom hij niet verzuimde den Staaten deswegen genoegen te geeven. De Gemeente van *Antwerpen*, gebeeten op de Franſchen, geloofde ook ligtelijk van den Prins het ergſte, en begon zijne Doorluchtigheid met den nek aan te zien. 't Gebeurde eerlang, dat de Wethouderſchap, beſlooten hebbende 't plein van 't Slot, welk grootendeels der Stad toekwam, aan erven af te ſteeken en te verkoopen, hand deedt ſlaan aan 't rooijen van Straaten en Graften. Hier uit ſchept het Graauw argwaan. De roep gaat op, *dat de Franſchen, ingelaaten door den Prins van Oranje, zich verſchanſten voor het Slot.* Straks draaft men gewapend derwaarts, doorſnuffelt alle hoeken, vordert den Prins, die hier zijne wooning hadt, op ſtraat, en ſcheldt hem voor een Verraader. Doch het oproer bedaarde van zelf, toen men niet vondt, 't geen men zogt. De Wethouderſchap durfde nogthans geene ſtraffe oeffenen over dit wanbedrijf; 't welk koomende bij den voorſpoed van den Prins VAN PARMA, den Prins afkeerig maakte van *Antwerpen* en na *Zeeland* verreizen deedt. Doch nog eene andere reden trok hem derwaarts, de merkwaardige handeling naamlijk over de Opdragt der Graflijkheid van *Holland* en *Zeeland* aan den Prinſe.

Al voor eenige jaaren hadt zijne Doorluchtigheid de Overheid deezer Landen aanvaard. Zedert raadpleegde men in *Holland* over den tijtel, dien hij moest voeren, en wierdt geene bekwaamer geoordeeld dan die van *Graave* en *Heere van Zeeland* en *Utrecht* verkieſerden zich hier tegen. Nogthans droegen de Gemagtigden van *Holland* hem de Graflijkheid, Hoogheid en Heerlijkheid van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* op, onder den eigenlijken tijtel van Graave en Heere der gemelde landen; onder welken tijtel hij dezelve ook aanvaardde. Nogthans ontbrak 'er nog veel aan 't werk der Opdragt. De Akte moest nog bezegeld, en de voorwaarden goedgekeurd

keurd worden. De bezegeling geſchiedde in *Holland*, door de Edelen en Steden, op last der Staaten van dat Gewest. Verſcheiden Gewesten evenwel ſtieten zich hier aan, drijvende dat *Holland* zich van de Algemeene Staaten zogt af te zonderen. *Zeeland* inzonderheid maakte zwaarigheid om den Prins voor Graaf aan te neemen; ook liep men hier en daar in *Holland* agteruit. Te *Amſterdam* verklaarde de toenmaalige Oud-Schepen KORNELIS PIETERSZOON HOOFT, in de volle Vergadering, niet te kunnen zien, wat 'er heil, uit deeze verheffing, voor de Landen te wagten ware; welke verheffing hij wijders hieldt te ſtrijden met de Utrechtſche Vereeniging, waar bij men beloofd hadt, onderling te zullen verbonden blijven. Nogthans wierdt bij de meerderheid van *Holland* een Ontwerp gemaakt van de voorwaarden, door den Prins, bij zijne inhuldiging als Graaf, te bezweeren; en 'er kwam nu in overleg, of men, gelijk te vooren reeds beſlooten was, zonder zich met *Zeeland*, of met *Amſterdam* en *Gouda*, welke Stad ook tegen de verheffing was, langer op te houden, met de inhuldiging voortvaaren zou of niet. Men durfde de raadpleegingen hier over niet uitſtellen. De Prins was thans te *Delft*. Men tradt dan, op den zevenden Junij des jaars 1584, over zijne zaak in onderhandeling; en 't is te vermoeden, dat men tot de inhuldiging zou gekomen zijn. Doch terwijl de Prins zich bereidde tot het inzamelen der vrugten van zijnen langdurigen arbeid, wierdt hij, maar drie dagen laater, door een onverwagten dood, weggerukt. Hoe 't hier mede toeging, moeten wij beknoptelijk verhaalen.

Naa dat zijne Doorluchtigheid van de gevaarlijke wonde, hem, in den Jaare 1582, te *Antwerpen* toegebragt, gelukkiglijk geneezen was, lieten zijne vijanden niet na, te loeren op nadere gelegenheid om hem van kant te helpen. In Maart des jaars 1583 raakte te *Antwerpen* een Spanjaard in hegtenis, PEDRO DORDOGNO genaamd, die ook beleedt voorneemens geweest te zijn om den Prins te vermoorden; waar op hij met den dood geſtraft wierdt. Een Fransch Hopman, LE GOTH genaamd, door den Markgraave van *Rijsburg* gevangen zijnde, wierdt ook, omtrent den aanvang deezes jaars, aange-

gezogt, tot het ombrengen van den Prins; waar in hij ſcheen te bewilligen. Doch losgelaaten, ten deezen einde, bragt hij 't ſtuk uit. Met het begin van Maart hadt een Fries, AUKEMA geheeten, eenen HANS HANSZOON, Koopman te *Vliſſingen*, beſchuldigd van eenen toeleg, om den Prins, tegen wien hij een bijzondereh haat hadt opgevat, met buskruid, gelegd onder 't vertrek, daar hij te *Vliſſingen* den maaltijd hieldt, of omtrent zijnen ſtoel in de Kerk, of op eenige andere wijze, al ware 't ook met eigen hand, het leeven te beneemen. HANS HANSZOON wierdt gevat, en beleedt, ſcherpelijk ondervraagd zijnde, zijn voorneemen: te gelijk ook, dat hij 'er met den Spaanſchen Gezant in *Frankrijk* over gehandeld hadt; waar op hij onthaald wierdt.

Doch omtrent deezen tijd onthielden zich te *Delft* vier onderſcheidene perſoonen, een Franschman, een Lotharinger, een Engelschman en een Schot, die allen vier gingen op 't leeven van den Prins, zonder van elkanderen te weeten. De vijfde, die het ſtuk uitvoerde, was een Bourgondiër. In 't begin van April was hij eerst te *Delft* verſcheenen, zich noemende FRANÇOIS GUION, Zoon van PIETER GUION, te *Beſançon*, ter zaake van zekeren aanſlag tot vordering van 't Hervormd Geloove, omgebragt. Om zich bij 't Hofgezin van den Prins bekend en bemind te maaken, ging hij vlijtig ter Kerke; hij droeg altoos de Pſalmen, den Bijbel, of eenig ander boek in de hand. Dus zogt hij toegang tot den Prins, bij wien hij ten gehoor toegelaaten eerlang te verſtaan gaf „ dat hij te *Luxemburg* Opperklerk zijnde geweest van DU „ PRÉ, Sekretaris van Graave PIETER ERNST VAN MANSFELD, „ 's Graaven Zegel dagelijks in handen hadt gehad; dat hij „ 'er eenige afdrukzels van hadt gemaakt, welke hij zijner „ Doorluchtigheid aanboodt; hij was, eer hij te *Luxem-* „ *burg* aan werk raakte, reeds herwaarts op weg geweest, „ om zich in 's Prinſen dienst te begeeven." De Prins, ziende weinig gebruiks te maaken van deeze Zegels, kreeg egter in gedagten, dat de Maarſchalk VAN BIRON, dien 't bevel over *Kamerijk* toegedagt was, zich veelligt van dezelve tot Paspoorten zou kunnen bedienen, voor de boden tusſchen die Stad en *Brusſel*. Hij hieldt 'er dan eenigen bij zich, en zondt,

GUION

GUION met de overige na *Frankrijk*, in 't gevolg van NOËL VAN KARON, Heere van *Schonewal*, die toen derwaarts reisde, om den Hertoge VAN ANJOU 't beſluit der Staaten, op 't geen laatſtlijk met hem gehandeld was, bekend te maken. SCHONEWAL zondt, kort hier na, GUION wederom na *Holland*, met de tijding van 's Hertogs dood, waar over hij den Prins, nog te bedde liggende, onderhieldt. Toen zou hij hem, gelijk hij daar na verklaarde, den doodſteek al gegeeven hebben, hadde hij geweer bij zich gehad. Daar na wierdt hem aangezeid, dat hij vertrekken moest; waar op hij, wijzende op zijne ſlegte kouſen en ſchoenen, om een weinig gelds verzogt, welk de Prins hem geeven deedt. Doch in plaats van kouſen en ſchoenen, kogt de booswigt, 's anderen daags, 'er twee Zinkroers of Piſtoolen voor, van twee ſoldaaten der wagt, met eenen van welken, die hem gekapte kogels weigerde, hij nog in woorden raakte, zonder dat men, 't geen vreemd ſchijnt, eenigen agterdogt tegen hem opvatte. Den volgenden middag, den tienden Julij, wagtte hij den Prins op, en vraagde hem, in 't gaan na de tafel, om een Paspoort, met zulk een verbaasd gelaat en beevende ſtemme, dat de Prinſes 't oog op hem vallen liet, en haaren Gemaal daar na vraagde, *wie die mensch ware met dat kwaad opzigt?* waar op de Prins antwoordde, *dat hij zijn Paspoort begeerde, welk men gereed maakte.* De valſche GUION vervoegde zich, tegen 't einde des maaltijds, bij de deur der Eetzaale, met den mantel op den ſlinker ſchouder, en de Piſtoolen aan den riem, gelaaden het eene met drie, het andere met twee kogelen. Ten twee uuren ſtondt de Prins op van de tafel, en koomende op den eerſten nieuwen trap van zijn Hof, in *St. Agten* Klooster, wierdt hij ontmoet van den moorder; die, de mijnen maakende van zijn Paspoort te verderen, het Piſtool, welk met drie kogels gelaaden was, op hem loste, hem treffende dwars door 't lijf, of in 't hart. De Prins, den ſlag voelende, ſprak: *Mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de moi, et de ton pauvre peuple*; dat is, „ Mijn „ God, mijn God, ontferm u over mij, en over uw arm „ volk." Teffens begon hij te ſuizelen, en wierdt geſchoord door Jonkheer JAKOB VAN MALDERÉ zijnen Stalmeester. Toen

zet-

zette men hem op den trap neder. En als zijne Zuster, de Graavin VAN ZWARTZENBURG, hem in 't Hoogduitsch vraagde, of hij zijne Ziel niet in de handen van JEZUS CHRISTUS beval, bragt hij een Jaa uit, zijn jongste woord. Voorts droeg men hem op een bedde in de Eetzaal, daar hij eerlang den geest gaf, in tegenwoordigheid der Prinsesse, zijne Gemaalinne; die, zeer ontsteld, als hebbende haaren Vader, haaren eersten Gemaal, en nu ook den tweeden, door moord verlooren, God, met vurige gebeden, om geduld aanriep.

De moorder, naa 't gepleegde feit, stak stuks op de loop. Vliedende over de agterplaats, door de stalling, liet hij 't ander Pistool vallen. Uitgekomen in de Schoolstraat, viel hij aldaar over eenig stroo; doch straks weder op de been gekomen, snelde hij na de Vest om zich te water te begeeven; waar in hij verhinderd wierdt, door dien twee van 's Prinsen dienaaren hem agterhaalden en gevangen namen. In 't eerst was hij vol schriks; doch gebragt in de stallingen, en merkende dat men hem bewaaren wilde, bedaarde hij een weinig. Als een der dienaaren hem voor eenen snooden schelm scholdt, antwoordde hij: *Ik ben 't niet, want ik heb gedaan naar 't bevel van mijnen Koning.* De dienaar vraagde, van welken Koning? *Van den Koning van Spanje, mijnen meester*, zeide hij. Wordende ter zelfder huisdeure ingeleid, daar hij uit gekomen was, sprak hij deeze woorden: *O poort gij hebt mij bedroogen. Ik zie wel dat ik een dood man ben.* Men bragt hem terstond in de Conchergerie, daar hij door 't Gerecht der Stede, waar bij naderhand Gemagtigden kwamen uit den Hoogen Raad en 't Hof van *Holland*, ondervraagd wierdt. Papier, pen en inkt geeischt hebbende, schreef hij „ Genaamd te zijn BALTHASAR GERARDSZ, gebooren te *Ville-* „ *fons* in 't Graafschap van *Bourgondie*, en al lang in deze „ wille geweest om den Prinse het leven te beneemen. Ten „ bewijze hier van hadt hij, voor zes jaaren, binnen *Dole* „ een blooten dolk, uit al zijne magt, in een deur geduwd, „ wenschende overluid dien steek in 't hart des Prinsen VAN „ ORANJE. Zedert zijne kennis van des Konings vonnis tegen „ den Prins, was hij herwaarts gekomen om 't stuk te voll-

„ voe-

„ voeren. Maar hoorende dat zulks geſchied was door eenen „ Biskaaijer, hadt hij te *Luxemburg* zich begeeven in dienst „ van JAN DU PRÉ, Geheimſchrijver des Graaven VAN MANS„ FELD. Verneemende daar naa 's Prinſen behoudenis, hadt „ hij wel gewenscht, om zijn beſtek te volgen, van DU PRÉ „ te ſcheiden, hoopende toegang bij ORANJE te vinden, door „ 't aanbieden van eenige van 's Graaven Zegels. Eindelijk „ hadt hij van zijn voorneemen kennis gegeeven aan zekeren „ Jeſuit te *Trier*, die hem hadt geraaden, deswegen te ſpree„ ken met den Prins VAN PARMA. Dat hij hier op na *Door„ nik* aan deezen Prins geſchreeven hadt, doch geen ant„ woord durven afwagten, uit vreeze dat het overdraagen „ der Zegels van den Graave VAN MANSFELD, in wiens dienst „ hij waarlijk geweest was, hem kwalijk zou genomen wor„ den. Dat hij hier op herwaarts was gekomen, en einde„ lijk hadt uitgevoerd, daar hij de reize nog om doen zou, „ al ſchoon hij zich, ten deezen tijde, duizend mijlen van „ hier bevondt." Men vondt bij hem twee blaazen, wat bol van wind, nevens een pijpken om ze beter te doen zwellen, met behulp van welken hij over de gragt dagt te zwemmen. Voorts toonde hij zich zeer bedroefd, dat de Prins, (dit hadt men hem wijs gemaakt) nog leefde. Doch verneemende dat hij gewond was, geliet hij zich blijde te zijn, verzekerende dat hij den dood niet ontgaan zou; waar uit men vermoeden mag, dat hij 't lood vergiftigd of hoekswijze gevormd hadt. Daar naa gepijnigd zijnde, verklaarde hij, „ in „ zijn opzet gefterkt te zijn door GERY, Minderbroeder te „ *Doornik*, die hem zijnen zegen gegeeven, en door den „ Jeſuit te *Trier*, die verzekerd hadt, dat hij, omkomende, „ onder de Martelaars zou geſteld worden." Andermaal gepijnigd, bekende hij „ zijn voorneemen den Prinſe VAN PAR„ MA geopenbaard te hebben, die hem geweezen hadt na „ den Raadsheer ASSONVILLE, met wien hij afgeſproken „ hadt, dat hij zich, om toegang tot den Prins te krijgen, „ voor eenen FRANÇOIS GUION zou uitgeeven. Voorts hadt „ de Raadsheer hem ernſtelijk en bij herhaaling vermaand, „ dat hij, betrapt wordende, den Prins VAN PARMA niet mel„ den moest." Den volgenden dag bleef hij, ook buiten pijne,

pijne; bij de gemelde bekentenis, daar bij voegende „ dat „ hij uit ASSONVILLE verſtaan hadt, dat PARMA den toeleg „ prees, en hem 't loon, bij den Ban beloofd, verzorgen „ zou: ook dat men den Graave MANSFELD zijn Zegel zou „ doen veranderen, om de vervoerde afdrukzels nutteloos te „ maaken." Voorts volhardde hij bij de betuiging; „ dat hem „ zijne onderneeming niet rouwde; die hij nog ter hand „ ſlaan zou, al moest ze hem duizend leevens koſten. 't Pij„ nigen verklaarde hij te lijden om zijne voorgaande zonden. „ Om 't ſtuk, aan den Prinſe begaan, hadt hij, als een wak„ker voorvegter der Roomſche Kerke, den hemel verdiend." Nogthans ontviel hem tuſſchen beide, dat hij 't ondernomen hadt, uit begeerte na rijkdom. Gegeeiſeld zijnde, toonde hij den Regteren de ſtriemen der ſoeden, en paste op zich toe de woorden, door PILATUS geſproken van den Heere CHRISTUS: *Ecce Homo*, „ Zie hier den menſch." Op den dertienden Julij wierdt hij, door Gemagtigden uit den Hoogen en Provinciaalen Raad, en door die van den Geregte en Schepenen van *Delft*, gevonnisd. „ Om op een Schavot „ voor 't Stadhuis gebragt te worden, daar hem de moord„daadige regterhand, tuſſchen een toeſluitend heet ijzer, „ geſchroeid, 't vleesch voorts, op zes plaatzen, met „ gloeiende tangen, uit zijn lichaam zou geneepen worden. „ Zijn lichaam zou men daar na, van onderen op, leevende „ vierendeelen; 't hart daar uit haalen, en hem in 't aange„zigt werpen. 't Hoofd, van den romp gehouwen, zou, „ agter 's Prinſen huizing, op een ſtaak, op den Schooltoren, „ geſteld, de vier deelen zijns lichaams, aan de bolwerken „ van vier poorten der Stad, gehangen worden. Voorts zou„den zijne goederen verbeurd zijn." 't Hooren van dit vonnis ontſtelde hem dermaate, dat hij het uur vervloekte, waar in hij eerst te *Dole* den pleithandel leerde; 't welk hem tot kennisse der Grooten ingewikkeld, en, uitzucht tot ſtaat, tot zulk een ramp gebragt hadt. Hij herſtelde zich egter ſpoedig, en zeide de reize hemelwaarts te zullen aanneemen, om den menſchen een voorſpraak bij God te ſtrekken; weigerende voorts eenigen Predikant gehoor te geeven. Den anderendaags wierdt het vonnis uitgevoerd. 't Aanſchouwen

van 't gereedſchap op 't Schavot ſcheen hem met geen angſt altoos te beroeren. Zijne ſtraffe droeg hij met ongeloofflijke hardvogtigheid: zo dat veelen geloofden, dat de geweldige pijn, te vooren geleeden, hem 't gevoel moest verdoofd hebben. Want, gebonden aan een paal, gedoogde hij, zonder eenig geluid te ſlaan, het knellen zijner regterhand in een gloeiend Wafelijzer: 't welk de markt met rook en ſtank vervulde. Zelf ſchudde hij de ſtomp, als ware het om een kruis te maaken, en 't volk te zegenen. Even onbewogen verdroeg hij het uitknijpen zijner ſpieren met gloeiende tangen, en de rest zijner ſtraffe, die op een bank volvrokken wierdt. Zijn hoofd, als het lang op den ſtaak geſtaan hadt, viel eindelijk af, en wierdt, zo men zeide, na *Brabant* gebragt. De maare van 's Prinſen moord, verſpreid over gantsch Nederland, wrogt ongemeene droefenis: doch geen minder haat en afkeer. Zelf 't Spaanſche Oorlogsvolk verfoeide zulk eenen handel zo verre, dat, in den Schans voor *Zutfen*, zeker Soldaat, ten aanhooren zijner ſpitsbroederen, den Staatſchen, die zich in de loopgraven bevonden, toeriep: *'t Was een ſchelmſtuk; een ſchelm, die 't geraaden, volbragt en bevolen hadt, al kwam het ook van zijnen Koning zelven.* De Roomſche Geeſtlijkheid, nogthans, verhief des moorders bedrijf en hardvogtigen uitgang hemelhoog. Doch in verſcheiden Steden, daar zij hunne vreugde, met het ſtooken van vuuren, betoonen wilden, verbooden 't hun de gemeenten. De Kanunniken, verhinderd te *'s Hertogenbosch* openbaare vreugde te bedrijven, verzamelden in de Hoofdkerk, en zongen het *Te Deum Laudamus*: 't welk egter den Hemel ſcheen te mishaagen; die den volgenden avond den toren dier Stad, door donder en blixem, in kolen leide, zonder eenig ander huis te beſchadigen.

's Daags na den moord, wierdt 's Prinſen Lijk gebalzemd en toon geſteld, en bleef boven aarde tot op den derden Augustus, wanneer het, op kosten der Staaten van *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Utrecht*, met bijna Koninklijke ſtaatſie, in de Nieuwe Kerk te *Delft* ter aarde beſteld wierdt, hoewel hij dikwijls begeerd hadt, zonder groote uitwendigheid en opzigtigen toeſtel begraaven te worden. 't Lijk in de

de Kerk gebragt zijnde, wierdt 'er eene korte en troostlijke Lijkpreek gedaan; over de woorden uit de Openbaaring van JOHANNES: *Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven; De Geest zegt dat zij rusten van hunnen arbeid, en hunne werken volgen hen naa*; die met aandagt en weemoedigheid gehoord wierdt. Op den dag der begraafenisse, en een dag vóór en naa denzelven, wierden, in alle Steden van *Holland*, driemaal 's daags, telkens een half uur lang, de grootste klokken geluid.

Zulk een uitgang hadt WILLEM, *Prins van Oranje en Graaf van Nassau*, in den ouderdom van weinig minder dan tweeënvijftig jaaren, gebooren te *Dillenburg* uit WILLEM, *Graave van Nassau*, en JULIANA, *Graavinne van Stolburg*, een wonder wijze en zedige Vrouw; die, op haar vijfenzeventigste jaar, zag honderddrieëntwintig, zo kinderen als kindskinderen, uit haaren lijve gesprooten. Hij hadt (vergun ons, Leezer, dat wij, met de woorden van den doorluchtigen Ridder HOOFT 's Prinsen gestalte en geaartheid schetzen) „ meer dan middelbaare lengte, geestrijke ooghen; dezelve, „ 't aanschijn, en den baard bruijn; de leeden maagherachtig, nochtans taamelijk vroom, en welgeschaapen: de stem „ zeer helder, en lieflijk doorgaands; doch scherp genoegh, „ daar 't hem vereijscht docht; gelijk in 't bestraffen der gebreeken van de Regeerders; en in 't doordrijven zijner „ voorstellingen; waartoe hij hun dikwijlser fiere dan smeekende taal hield; steunende op de bekende zuijverheid „ zijner handen, en willende dat zij wisten, hun immers zo „ veel aan 't volghen, als hem aan 't raaden, geleeghen te „ zijn. De zelve wijze oordeeld' hij teffens dienstigh tot „ bewaarnis van ontzagh, en weering van oovertollighe twistreedenen; daar d'onbeschofte vermeetelheidt haaren roem „ uit zoekt, en al te vaaken den tijdt mee spilt. 't Zijnen „ daaghelijksche gelaate en manieren, zagh, door den ernst, „ ijet vrolijx en gunstveirdighs uit: welke temper, genaamd „ Joviaal, fraaijst eenen Vorste voeght, en de minne der menschen mijnt buijten koste van achtbaarheidt. Lustigheit in „ gezelschap pleegd' hij graatigh, wen 't pas gaf, en vloeijde „ van scherts: voornaamlijk over maal, der maate, dat geene

„ zwaarigheit zijn hart te nijpen ſcheen: Waaraan zich zom-
„ mighe neuswijzen argherden, niet ruijkende dat hij den
„ kommer meenighmaals met geboottſte blijdſchap beſtelpte:
„ dewijl elk acht op zijn gebaar, en hoop of vrees uijt het
„ ſtaan zijner wroonije nam. Om geenen afkeer van 't ge-
„ bruijk dies Landaarts te toonen, deed hij ſomtijds wel
„ eenen Duijtſchen dronk: maar 't weezen bleef 't zelfſte
„ ten hatſte toe, en 't verſtandt op zijn ſtel. Ook was de
„ dischvreughdt ſchier zijn' eenighe uitſpanning; ſpelen, rij-
„ den, jaghen, geen kortswijl voor hem. Al d'ooverighe
„ uuren braght hij met blokken en zorghen door. Opge-
„ voedt, neghen jaaren, in de kaamer des Kaizers, die hem
„ van zijne eerſte jeughd af zeer bezindt hadt, bewaard' hij
„ 't zijnen eenënowintighſte, de veldtheerſchappij, in plaats
„ des Hertoghen van Savoije. Te weeten: rijpheit van oor-
„ deel, en klem van heughenis, die zelden verzaamen, en
„ te gaader (zonderlingh als d'ervaarnis hen afrecht en ſtof-
„ feert) wondre weetenſchap en gaauwigheit geeven, waaren
„ in hem gepaart. Bijſtre baaren van tegenſpoedt zijn hem
„ oover 't hooft gegaan: morren en onwilligheit van zijnen
„ minder; nijdt en dwarsdrift van zijne gelijken; haat en
„ vervolg van zijnen meerder." Dus verre de Ridderlijke Droſt.

Bij vier echte Vrouwen heeft Prins WILLEM twaalf kinde-ren verwekt. ANNA VAN EGMOND, zijne eerſte Gemaalin, eenige Dochter en erfgenaame van MAXIMILIAAN, *Graave van Buuren*, baarde hem PHILIPS WILLEM, die zeventwintig jaa-ren in *Spanje* gevangen bleef, en eene Dochter MARIA. Bij de tweede, ANNA VAN SAXEN, won hij MAURITS, opvolger van PHILIPS WILLEM in 't Prinsdom *Oranje*, ANNA en EMILIA; bij CHARLOTTE VAN BOURBON, zijne derde Echtgenoote, zes Dochters, LOUISE JULIANA, ELIZABET, KATHARINA BELGICA, FLANDRINA, CHARLOTTA BRABANTINA en EMILIA SECUNDA. LOUISE VAN COLIGNI, zijne vierde Gemaalin, baarde hem, nog geene zes maanden voor zijnen dood, FREDERIK HENDRIK. Voorts liet hij eenen natuurlijken Zoon naa, JUSTINUS ge-naamd, die naderhand den Vaderlande, in den krijg, met lof gedient heeft. De Staaten der Vereenigde Nederlanden, een

wel-

J. Buys. delin. Reon.r Vinkeles. sculp. 1794.

GRAFTOMBE VAN PRINS WILLEM I.TE TE DELFT.

weinig aan ademtogt geraakt, ten tijde van het twaalfjaarig beſtand, hebben den Prinſe, in 't Koor der Nieuwe Kerk te *Delft*, eene pragtige Grafſtede geſtigt, in welker opſchrift zij hem afmaalen als eenen herſteller van vrijheid en van zuiveren Godsdienst, en hem voorts den ſchoonſten tijtel geeven, die immer eenigen Vorst te beurte viel, dien van *Vader des Vaderlands*.

WILLEM DE II, (*Prins*) van dien naam, uit het Huis der Prinſen VAN ORANJE, wierdt gebooren in *'s Graavenhage*, op den zevenëntwintigſten Maij des Jaars 1626. Zijn Vader was de doorluchtige Prins FREDERIK HENDRIK, wiens voornaamſte Leevensbijzonderheden wij in het XXI Deel deezes *Woordenboeks* verhaald hebben. AMELIA, *Graavin van Solms*, was zijne Moeder. Groot was de vreugde, welke over dit voorval in het Vorſtelijk Vlek bedreeven wierdt. De Hellebardier, welke, aan den Voorzittenden Heere der Algemeene Staaten, daar van de eerſte tijding bragt, wierdt met driedubbele Gouden Rijders begiftigd. Gemagtigden dier Vergaderinge gingen Prins FREDERIK HENDRIK daar over begroeten, en zich tot Gevaders over den jongen Vorst aanbieden; 't welk van den hartverheugden Vader met blijdſchap wierdt aangenomen. De eerſte dag van Julij was tot den plegtigen Doop beſtemd. Deeze wierdt verrigt in de Groote Kerk. Het Vorſtelijk Kind wierdt ten Doop gehouden door de Koningin van *Bohemen*; Afgevaardigden der Algemeene Staaten, en van de Staaten van *Holland* waren daar bij tegenwoordig. De eerstgemelden zonden den jongen Prinſe, tot een Pillegift, een Rentbrief van achtduizend guldens 's jaars, in een Gouden doos, waardig twaalfhonderd guldens. Van de Staaten van *Holland* wierdt hij begiftigd met eene Rente van vijfduizend guldens, en van de Wethouders van *Delft* met zeshonderd guldens jaarlijks. Duizend guldens wierden in de Vorſtelijke Kraamkamer geſchonken door de Algemeene Staaten.

Zo vroeg bleek de goedwilligheid van 's Lands Staaten jegens den jongen Vorst. Geene verkoeling zag men in dezelve met zijnen klimmenden leeftijd. Den ouderdom van vier jaaren

hadt hij nog niet bereikt, of hij wierdt aangeſteld tot Generaal over de Ruiterij der Vereenigde Nederlanden, op de gewoone Jaarwedde, bij den Staat van Oorlog bepaald, en door de Provincie *Holland* ten haaren laste genomen. Zeer was deeze bevordering naar den zin van Prinſe FREDERIK HENDRIK, die nu zo veel gezags in de Vereenigde Gewesten hadt gekreegen, dat men allerwege ijverde om hem genoegen te geeven. Dit bleek eerlang aan de raadpleegingen, in den Jaare 1631, om zijnen Zoone het regt op te draagen, tot de opvolging in zijns Vaders Ampten, in gevalle hij dien overleefde. *Utrecht* bewilligde 't eerst. ZWEDER VAN HAARSOLTE, die in *Overijſſel* alles vermogt, en zeer wel ten Hove ſtondt, dreef het ſtuk door in dat Gewest. Doch elders ontmoette het merkelijken tegenſtand. Van den eenen kant begreep men, hoe gevaarlijk het ware, een jongen Prins, van wiens goede of kwaade hoedanigheden men nog niets wist, voor te ſchikken tot de hoogſte waardigheden in den Staat. Doch, van den anderen kant, zag men dat het verklaaren van den jongen Prinſe tot 's Vaders Opvolger eigenaartig moest dienen, om deezen aan den Lande en deszelfs welvaart naauwer te verbinden; als mede om den band tuſſchen de Gewesten vaster toe te haalen. Het laatſte gevoelen kreeg de overhand. De Brieven van aanſtellinge, in gouden doozen geſlooten, wierden, van wegen de Provincie *Holland*, door der Heer VAN DUVENVOORDE, den jongen Prinſe overhandigd. Prins FREDERIK HENDRIK betoonde zijn genoegen over dit blijk van gunſte en hoogagtinge, door een aanzienlijk geſchenk, welk hij aan elk der Gemagtigden tot de Opdragt deedt.

De Haagſche Burgerij, insgelijks blijk willende geeven van haare aankleevinge aan het Huis VAN ORANJE, verzuimde de gelegenheid niet, welke zich thans aanboodt, om den jongen Prinſe eer en vermaak te doen. In den Jaare 1636 was het beſluit genomen om de *Nieuwe Doelen* in den *Hage* te bouwen. Thans kreeg men den inval om den jongen Prins te verzoeken tot het leggen van den eerſten ſteen aan dit gebouw. De Vorſtelijke Vader, zich dit laatende welgevallen, verſcheen de jonge WILLEM, op den tweeden November, ter plaatze daar 't gebouw zou worden opgerigt. Verſcheiden Heeren

van

van aanzien verzelden hem; hij was gekleed als een Metzelaar, van Maatstok, Truffel en Schoötsvel voorzien. Het werkvolk voer wel bij deeze plegtigheid.

Midlerwijl verzuimde men niet om voor zijne opvoeding de noodige zorge te draagen. ANDREAS RIVETUS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, onderwees hem in de beginzels van den Godsdienst. In de kennis der taalen en fraaije Weetenschappen hadt hij tot Leermeester JOANNES HEILERSIGIUS, die naderhand heim als Raad en Geheimschrijver diende. In het paerdrijden en de behandeling der wapenen, genoot hij het onderwijs van DAVID MARLOT, *Heere van Bavois*.

In den Jaare 1637 wierdt ter Algemeene Staatsvergaderinge goedgevonden, den jongen Prinse WILLEM, wien voorheen de Opvolging in zijns Vaders Ampten was toegezegd, den Lastbrief ten dien einde in den vereischten form op te draagen. Dit geschiedde op den eersten Junij. 't Geschrift lag in een gouden Doos, ter waarde van duizend guldens, waar op het Wapen van Hunne Hoog Mogenden gesneeden was. In gevolge hier van, deeden de Staaten van *Holland*, in den volgenden jaare, den voorslag, of het niet geraaden ware, den jongen Prins, die nu al tot jaaren van onderscheid begon te koomen, op dat hij vroegtijdig kennis van 's Lands zaaken mogt verkrijgen, te magtigen om de Vergadering van den Raad van Staate bij te woonen, als mede, daar toe verzogt zijnde, ter Algemeene Vergaderinge te verschijnen. Een algemeene goedkeuring droeg deeze voorslag weg, en de jonge Prins nam, in den Jaare 1638, zitting in die aanzienlijke Vergaderingen.

Al in den Jaare 1638, toen de jonge Prins niet meer dan den ouderdom van twaalf jaaren hadt bereikt, wierdt 'er eenige opening gedaan tot een toekoomend huwelijk. De wereldvermaarde, maar ongelukkige MARIA DE MEDICIS, Koningin Moeder van *Frankrijk*, deedt den eersten voorslag. Deeze was insgelijks de Moeder der Koninginne van *Engeland*, Gemaalinne van KAREL DEN 1; en 't was daarom niet vreemd dat zij eene van deszelfs Dochteren voorsloeg. Daarenboven zogt zij, door den voorslag van zo eene aanzienlijke Echtverbintenisse, haar Hof te maaken bij Prins FREDERIK HEN-

en eene meenigte van Rijksgrooten. Nog drie weeken verzoefde Prins WILLEM, na 't voltrekken van zijn Huwelijk, in *Engeland*; toen nam hij afscheid van het Hof en van de Prinsesse zijne Gemaalin, en vertrok na *Holland*, alwaar hij, thans onder 't geleide van den Luitenant-Admiraal TROMP, op den achtsten Junij aan kwam.

Niet lang na 's Prinsen wederkomst, en nog in 't zelfde jaar, deedt de Heer VAN SOMMELSDYK den voorslag ter Algemeene Staatsvergaderinge, of het thans niet dienstig ware, den jongen Prinse, nu in jaaren toenemende, toegang te verleenen tot de overweeging van alle gewigtige raadpleegingen van den Staat, op dat hij dus vroegtijdig van den aart van 's Lands bestier onderrigt, en alzo te bekwaamer mogt worden, om na zijns Vaders afstijvigheid, de welvaart der Verenigde Gewesten te bevorderen. De voorslag behaagde; men benoemde eenige Leden om dit den Prinse bekend te maaken.

In den Jaare 1642, begonnen de onlusten tusschen KAREL DEN I, Koning van *Engeland*, en 't Parlement inzonderheid gerugt te maaken, en tot die hoogte te klimmen, dat het noodig wierdt gevoordeeld voor de Koninginne het Rijk te verlaaten, en na *Holland* over te steeken, om de Gemaalin des jongen Prinsen VAN ORANJE derwaarts te geleiden. Men hadt van dit besluit hier te lande niet zodra tijding ontvangen, of 's Lands Staaten zonden den Luitenant-Admiraal TROMP met eene aanzienlijke Vloot, om Haare Majesteit nevens de Koninklijke Prinsesse in *Duins* op te wagten. Het voorwendzel deezer reize was, dat de Koningin, ter bevorderinge van haare gezondheid, de wateren van *Spa* ging gebruiken; doch de waarheid der zaake, om Wapenen en Krijgsbehoeften te koopen, waar toe de Koning aan zijne Gemaalinne de voornaamste kleinoodiën der Kroone ter hand stelde. Op den achtsten Maart des Jaars 1642, zette de Koningin van *Engeland*, nevens haare Dochter, de jonge Prinses VAN ORANJE, te *Hellevoetsluis* voet aan land, en kwam tegen den avond van den elfden dier maand in den *Hage* aan. Uit naam der Algemeene Staaten en van die van *Holland*, wierden de Vorstelijke Persoonadjen begroet en verwelkoomd door den Raad-

pen-

pensionaris KATS, die het woord voerde. Niet lang hadden zij hier vertoefd, of het jonge paar, vergezeld van de Engelsche Koninginne, nevens den Prins en de Prinsesse VAN ORANJE, deeden eene reize tot vermaak na *Amsterdam*, waar toe zij van de Wethouders dier Stad uitdrukkelijk genodigd waren. Drie dagen hielden zij zich aldaar op, welke met openbaare vreugdebetooningen en andere vermaaklijkheden wierden doorgebragt.

Omtrent deezen tijd gaf de Provincie *Utrecht* een zonderling bewijs van haare genegenheid voor den jongen Prinse VAN ORANJE. Men hadt onlangs in *Holland* voorgeslagen, hem een geschenk te doen, zo in vergoeding der kosten van zijne reize na *Engeland*, als om hem de noodwendige lasten zijns huwelijks te helpen draagen. *Amsterdam* hadt deeze gifte begroot op vijftigduizend guldens eens, en een jaarlijksche Rente van twaalfduizend guldens. De Edelen meenden dat de Jaarrente op dertigduizend guldens, en de vereering op vijfhonderdduizend guldens moest gesteld worden; doch men was toen tot geen besluit gekoomen. Kort na de wederkomst van hunne Hoogheden van *Amsterdam*, bragt de Heer VAN RENSWOUDE, Afgevaardigde wegens *Utrecht*, het verzoek dier Provincie in de Vergadering van Hunne Hoog Mog. om de overige Gewesten te doen bewilligen in een geschenk aan zijne Hoogheid van driehonderdduizend guldens eens, en vijftigduizend guldens 's jaars tot de Hofhouding, ingaande met de overkomst der Koninklijke Prinsesse. Doch, hoe zeer *Utrecht* ijverde om 't stuk door te drijven, de zaak heeft nimmer haar volkomen beslag gekreegen.

Schoon de jonge Prins WILLEM zijnen Vader meer dan eens te velde hadt vergezeld, tot nog toe, egter, hadt hij, om zijne jonge jaaren, geene gelegenheid gehad om proeven van zijne krijgsdapperheid te vertoonen. De Veldtogt des Jaars 1643, leverde hier van de eerste blijken op. Thans bevondt zich het Staatsche Leger bij *Bergen op Zoom*, en dat des Vijands in de Voorsteden van *Antwerpen* en de omliggende Dorpen. Met verschillenden uitslag vielen 'er dagelijks schermutzelingen voor: 't Gebeurde dat de Staatsche Ritmeester KROOK, den stand van 's vijands Leger bespied heb-

hebbende, Prinſe FREDERIK HENDRIK kwam aandienen, hoe 'er kans ware om met driehonderd Ruiters twee Kornetten paerden te verſlaan, die dagelijks omtrent het Leger der Spaanſchen de wagt hielden; of, zo dit misluktte, den vijand te lokken in eene Hinderlaage, welke men in het Dorp *Breskens* zou leggen. De voorſlag geviel den Prinſe, die zijnen Zoone, verzeld van den Luitenant-Generaal STAKENBROEK en den Graave VAN STIRUM, het bevel gaf over de Hinderlaage, die op eene Heide, agter 't geboomte, gelegd wierdt. KROOK, 's morgens ten vijf uuren gekoomen zijnde ter plaatze, alwaar hij de Spaanſche wagten meende te ontmoetten, vondt 'er niemand, wijl dezelve kort te vooren was afgeloost. Het vijandlijk kwartier genaderd zijnde, kwamen eerlang drie Spaanſche Kornetten op hem af; die hij wel ras tot in de vijandlijke Legerplaats te rug dreef. Hier op raakte alles in rep en roer. *Don* CANTELMO, die thans over de Spaanſche benden het bevel voerde, ſtijgt hier op te paerd, en beveelt aan JAN DE BORGIA, zijnen Luitenant-Generaal, de onzen, die thans aan 't wijken waren, te vervolgen, zelf tot voor de poorten van *Bergen op Zoom*. KROOK, naar 't ſcheen, in wanorde aan 't vlugten ſlaande, lokt DE BORGIA eerlang in de Hinderlaage, daar hij, zich dus verſchaikt, en de Staatſche Ruiterij in ſlagorde ziende ſtaan, eerst ſtil houdt, en voorts beweeging maakt om te wijken. Doch Prins WILLEM, zulks gemerkt hebbende, deedt hem door STAKENBROEK den weg affnijden, en den Graaf VAN STIRUM aantrekken om hem van ter zijde te beſpringen. Dit geſchiedde met zo goede order, dat vijfhonderd Spaanſche Musketiers, die, tot in den holleu weg genaderd zijnde, hunne Ruiterij meenden te ondersteunen, overhoop geworpen wierden. Veelen van dezelve ſneuvelden; zes Hoplieden wierden gevangen genomen; de overigen kreegen lijfsgenade. Van de Spaanſche Ruiterij wierden achthonderd geſlagen of gevangen; onder de laatſte bevonden zich de Luitenant-Generaal DE BORGIA, de Vrijheer VAN WANGEN, Graaf KAREL TERRARE en LOUIS ANTONIO-MARTINO, benevens negen Ritmeesters, zeven Luitenanten en vijf Kornetten, met een goed getal gemeenen, zo te voet als te paerd; alle welken na 't Staatſche Leger voor *Bergen op Zoom*

Zoom gevoerd wierden. Prins WILLEM, zijnen Vader een half uur van de Stad ontmoetende, wierdt met alle zijne Bevelhebbers op 't vriendelijkst bejegend, en over zijn beleid, dapperheid en de behaalde zege minzaam begroet.

De Koninklijke Prinſes, in November des Jaars 1643, den ouderdom van twaalf jaaren bereikt hebbende, was nu, volgens de Wet, gemagtigd om over haar huwelijk te beſchikken. Diensvolgens gaf zij haare toeſtemming tot het houden van den bruiloft, die met groote ſtatelijkheid gevierd wierdt. Het bijleger, egter, geſchiede niet voor 't volgende jaar, in den nacht tuſſchen den zes- en zeventienentwintigſten Februarij. Bij de eer, welke Prins WILLEM van deeze huwelijksverbintenisſe ontleende, voegde de Koning, zijn Schoonvader, eerlang de waardigheid van Ridder van den Kouzeband. In April des Jaars 1646, deedt de Engelſche Reſident BOSWEL eerst mondeling, en daar naa in geſchrift, ter Algemeene Staatsvergaderinge, voordraagen, dat de Koning zijn Meester, en de Ridders als Gebroeders, tot Medelid van hunne Broederſchap hadden verkoozen Prins WILLEM VAN ORANJE; hebbende ten dien einde overgezonden den Kouzeband en de Orde van St. JORIS, om eerst aan Hunne Hoog Mogenden, en vervolgens den jongen Prinſe zelven te worden aangeboden. Hij voegde 'er nevens dat de overige ſieraaden van de Orde, met de voltrekking van de plegtigheid, en volkomene inwijdinge van den Prins, zouden overgezonden worden, zo ras de binnenlandſche onluſten van *Engeland* het zouden toelaaten. De Algemeene Staaten deeden den Reſident bedaanken; en hebbende doen nazien, hoedanig eertijds de Prinſen MAURITS en FREDERIK HENDRIK in die Orde waren aangenomen, verklaarden zij, hun aangenaam te zijn de eere, welke zijne Groot-Brittanniſche Majeſteit Prinſe WILLEM wilde aandoen. De Reſident verrigtte hier op plegtigheid der aanſtellinge binnenskamers, dewijl de omſtandigheden des tijds geen openbaaren luister gedoogden.

Op den veertienden Maart des Jaars 1647 overleedt zijne Hoogheid Prins FREDERIK HENDRIK, Vader van Prinſe WILLEM. Hij was niet zo dra overleeden, of ter Vergaderinge der Algemeene Staaten wierdt in overleg genomen, of 't niet

ge-

geraaden ware order te ſtellen op de verzekering van den Staat, de handhaving van den Hervormden Godsdienst, en op 't ſtuk van het Krijgsweezen. Men las hier op het Beſluit van Hunne Hoog Mogenden, waar bij het regt van Opvolginge in de Ampten van Kapiteln- en Admiraal-Generaal over 't Krijgsvolk zo te water als te lande, met den aankleeve van dien, was opgedragen aan zijne Hoogheid Prinſe WILLEM VAN ORANJE, nevens andere Beſluiten, daar toe betrekkelijk. Voorts wierden de Eeden geleezen, op welke Prins FREDERIK HENDRIK tot Kapitein- en Admiraal-Generaal was aangenomen. Daar na wierdt goedgevonden, dat zijne Hoogheid op de zelfde Formulie en den Eed zou afleggen, „ op Inſtructie, „ alreede gemaakt, of nog te maaken"; op uitdrukkelijke begeerte der Staaten van *Holland* wierdt dit bijvoegzel in den Eed ingelascht. De Afgevaardigden van *Noordholland* zouden wel gezien hebben, dat men eene Inſtructie hadt gemaakt; alvoorens de Stadhouder wierdt in den Eed genomen. Doch anderen gaven voor, dat 's Lands zaaken geen uitſtel leeden, dat het Krijgsvolk niet zonder Opperhoofd kon zijn; en dat men hierom het bovengemelde bijvoegzel hadt geſteld.

Bij de opening van den Uitерſten Wille van FREDERIK HENDRIK, welke in tegenwoordigheid der Algemeene Staaten geſchiedde, wierdt bevonden dat tot deszelfs eenigen Erfgenaam was aangeſteld zijne Hoogheid Prins WILLEM VAN ORANJE; met uitdrukkelijke benoeming, nogthans, der verdere Erfgenaamen, welke, in gevalle van overlijden zonder wettige Lijfserven, in deszelfs plaats moesten geſteld worden.

Een weinig voor het midden der voorgaande Eeuwe, gelijk bekend is, begon men hier met ernst bedagt te zijn om een einde te maaken aan den langduurigen oorlog met *Spanje*. Prins FREDERIK HENDRIK, hoewel in den oorlog oud geworden, hadt ook, op 't einde van zijn leeven, den Vrede gedurig en ernſtig aangeraaden. Doch de jonge Prins toonde zich toen reeds geneigd tot het voortzetten van den krijg; hij was al vroeg in den waan gebragt, dat zijn gezag en inkomſten, in tijd van Vrede, merkelijk zouden beſnoeid worden, en dat de Staaten den klem der Regeeringe geheel zouden aan zich trekken. Met leede oogen zag hij, derhalven, dat

dat het werk van den Vredehandel, vervolgens, met meerder ernst wierdt bij de hand genoomen, en het zich liet aanzien ten genoegen dat Vredelievenden te zullen uitloopen. Van tijd tot tijd deedt dan ook de Prins, onder de hand, poogingen om een spaak in 't wiel te steeken. De merkwaardigste van allen was die van den elfden April des jaars 1647. Toen deedt hij, door den Raadpensionaris KATS, den Staaten van *Holland* aanzeggen, „ Dat de zaaken thans verward stonden „ in Europa; dat men alterwege volk worf; dat hij bedugt „ was voor de onderneemingen van vreemde Legers op de „ grenzen van deezen Staat; en dat de goede Staatkunde „ vorderde dat men onder het wapenen der naburen niet „ stil zat"; er nevens voegende, dat hij zich verpligt vondt den Algemeene Staaten het volstiflig houden hunner troepen aan te raaden. Men bedankte den Prinse voor zijne oplettendheid, doch verzogt hem tevens, thans van geen werven te willen spreeken, op dat de Spaansche Gemagtigden, met wien men thans in onderhandeling was, de oprechtheid van de inzigten der Staaten niet mogten in twijfel trekken. Doch de Prins deedt kort daar na andermaal verklaaren, dat hij berigt hadt ontvangen dat de Spaanschen een Leger in *Vlaanderen* verzamelden, en hij daarom niet hadt kunnen nalaaten voor de grenzen te zorgen; zendende, ten dien einde, eenig Krijgsvolk en Oorlogsbehoeften na den kant van *Hulst*. De Staaten, vreezende dat de Prins zich ontijdig in een Veldtogt zou wikkelen, verzogten hem ernstelijk dat hij de troepen wilde te rug ontbieden, alzo men van de Spaansche zijde niets te duchten hadt. Doch hij antwoordde, dat hij, zijnen last als Kapitein-Generaal ontvangen hebbende van de Algemeene Staaten, verpligt was te zorgen voor de grenzen; doch zo dra deezen ander bevel gaven, en de Spaanschen naalieten agterdogt te verwekken, hij de troepen zou te rug ontbieden. Dit geschiedde zedert, en de Vrede, welke eerlang geslooten wierdt, was oorzaak dat de Prins, ditmaal, zijne kragten te velde niet konde beproeven.

Hoe zeer de Echtverbintenis met eene Koninklijke Prinsesse van *Engeland* den Prinse VAN ORANJE tot eere verstrekte, bragt deeze hem, egter, niet altoos even groot voordeel, maar

maar dikmaals merkelijke, ſchade toe in zijne bijzondere eigendommen. In de Engelſche onluſten, tuſſchen den Koning en het Parlement, hadt hij, gelijk te denken is, de zijde zijns Schoonvaders gekoozen. Dit hadt zijne geldmiddelen dermaate uitgeput door den bijſtand, welken hij den ongelukkigen Koning hadt toegeſchikt, dat hij zich daar door diep in ſchulden hadt geſtooken, en zelf gehoodzaakt was geworden, in den voortijd des Jaars 1648, in 't *Westland* verſcheiden Landgoederen, ter waarde van eene halve millioen, te moeten verkoopen. Ook was het een nieuwe laſt voor zijne Hoogheid, dat de Hertog VAN YORK, de woede van 's Konings vijanden ontkomen, in dit zelfde jaar, herwaarts overkwam, en gehuisvest wierdt op *Honsholredijk*, een der Lusthuizen des Prinſen VAN ORANJE. Hier bij kwam nog het bezoek van den Prinſe VAN WALES, die zich, over *Parijs*, in welke Stad hij zich eenigen tijd hadt onthouden, na *Helle-voetſluis* begaf; daar hij, door Hunne Hoogheden, nevens vier Afgevaardigden der Algemeene Staaten, verwelkoomd wierdt.

Voorheen hebben wij aangemerkt, hoe zeer de gemoederen hier te Lande, omtrent deezen tijd, tot den Vrede overhelden. Die van *Zeeland* en *Utrecht*, nogthans, moeten hier van worden uitgezonderd; zij wierden ondersteund door den Prins VAN ORANJE, welke deswegen, door den Predikant TERLING, in zeker Geſchrift, *den Politijken Christen* tot tijtel voerende, openlijk gepreezen wierdt. Men hadt naamelijk, met meerderheid van ſtemmen, een afzonderlijk Verdrag aangegaan met *Spanje*, zeer tegen den zin van *Frankrijk*, 't welk daar over zijn uitdrukkelijk misnoegen betoonde. De Heer KNUIT, Afgevaardigde wegens *Zeeland*, en thans Voorzittende ter Vergaderinge der Algemeene Staaten, hadt, op den derden April des Jaars 1648, in 't bijweezen van zijne Hoogheid, gevraagd, „ hoe men aan *Frankrijk* nader ge„ noegen zou geeven? hoe de Provincien best tot eenigheid „ zouden worden gebragt en gehouden? en hoe men over „ de bekragtiging van den Vrede best zou overeenkoomen?" Zijne Hoogheid, hier op verzogt zijnde, zijnen raad te willen mededeelen, verklaarde, dat men in deeze gewigtige over-

wee-

weeging behoorde te handelen met eenpaarigheid der Provincien, en dat 'er, naast die Eenigheid, niets gewigtiger was dan de zaak van *Frankrijk* ter harte te neemen, vermids de oude vriendschap en de weldaaden, van dat Rijk genooten; dat men over zulks in overweeging behoorde te leggen, wat vergenoeging men aan *Frankrijk* zou behooren te doen, om aldus tot een gezamentlijk besluit van Vrede met *Frankrijk* te koomen: doch ingevalle de Staat afzonderlijk met *Spanje* sloot, wat voldoening men als dan egter aan *Frankrijk* zou geeven? De verdere overweegingen tot den volgenden dag uitgesteld, en zijne Hoogheid verzogt zijnde zich als dan wederom in de Vergadering te laaten vinden, verzogt de Heer KNUIT den Prinse, iets tot eenpaarigheid der Provincien in 't besluiten te willen voorslaan. De Prins was van gedagten dat men in dit stuk niet moest voortgaan bij Overstemming, maar dat aan de Afgevaardigden van *Zeeland* en *Utrecht* acht of tien dagen moesten gegund worden, om inmiddels met hunne Lastgeevers te kunnen spreeken, en dat naa verloop van dien tijd men tot een eindelijk besluit konde koomen. Hier mede liepen de raadpleegingen van dien dag ten einde; waarnaa de Heer KNUIT den Voorzittersstoel ledig liet. Doch dezelve wierdt terstond ingenomen door den Heer VAN WIMMENUM, Afgevaardigde wegens *Holland*; die voorts de uitspraak deedt, dat volgens het overstemmend goedvinden van vijf Provincien, het Vrede-Verdrag, onlangs te *Munster* gesloten, bekragtigd was. Veel werks hadt het in om de Provincien *Utrecht* en *Zeeland* te doen bewilligen. *Utrecht* kwam eerst aan de hand; doch *Zeeland* was hier in onbuigzaamer, wordende, zo men wil, hier in ondersteund door Prins WILLEM, die nog onlangs zou gezegd hebben, wel lust te hebben om ook het Overkwartier van *Gelderland* aan den Staat te brengen, doch dat zulks door de wapenen zou moeten geschieden, waar op hem, door zekeren Heer, wierdt te gemoet gevoerd: „ Uwe Hoogheid wagte zich zulks aan die „ van *Holland* te zeggen: want die willen van geenen Veldtogt „ hooren."

Schoon Prins WILLEM dus, heimelijk of in 't openbaar, tegen den Vrede ijverde, zijne belangen, nogthans, waren

daar bij niet uit het oog verlooren. Al in den Jaare 1646, hadt de Heer DE KNUIT, Gevolmagtigde op de Munsterſche Vredehandeling, voor Prins FREDERIK HENDRIK bedongen, dat de Spaanſchen hem zouden ſtellen in 't bezit der regten, welke het Huis van *Nasſau* hadt op de *Zoutgroeven* in het Graafſchap van *Bourgondie*, met de boſchen daar onder behoorende, en voorts van alles, 't geen gemelde Huis in dat Graafſchap en in den Lande van *Charolois* hadt te eiſchen; zelf van de goederen, welke, naa 't uitgaan van het twaalfjarig Beſtand, aan Graave JAN VAN NASSAU waren gekomen, als mede die in 't Landſchap *Chatel-Belin* lagen. De Staaten waren hier voor borgen gebleeven. Dit alles beliep gezamentlijk de waarde van wel vijf milliloenen. Naderhand beloofde nog de Graaf DE PEGNARADA, Spaanſche Gevolmagtigde, aan den Prinſe of aan deszelfs Erfgenaamen te zullen afſtaan, het Land van *Montfoort* bij *Roermonde*, in het Overkwartier van *Gelderland*, en 't Land van *Turnhout* in *Brabant*, te zamen opbrengende meer dan zeevenëndertigduizend guldens jaarlijkſche Rente; als mede aan 's Prinſen Gemaalinne de Stad en de Heerlijkheid van *Zeevenbergen*, mids dezelve houdende als een Leen van *Spanje*. Alle deeze vergunningen kwamen, naa 't overlijden van FREDERIK HENDRIK, op deszelfs Zoon Prins WILLEM; met deeze bijvoeging dat de inkomſten van het Land van *Montfoort* zouden verhoogd worden tot eene ſomme van tweeëndertigduizend guldens, en dat de landen van *Zeevenbergen* en *Turnhout* zouden koomen aan de Prinſeſſe Weduwe VAN ORANJE. Om den Prinſe den Vrede nog ſmaakelijker te maaken, voegden de Algemeene Staaten van hunne zijde, bij dit alles nog verſcheiden voordeelen. Zij droegen aan hem op het regt van Pardonnen, Remiſſiën, en andere Brieven van Gratie te mogen verleenen, in de Stad *Maaſtricht* en de plaatzen daar onder behoorende, nevens de Landvoogdij en het Kapitein-Generaalſchap over de Overmaaſſche Landen, *Valkenburg*, *Daalhem*, *'s Hertogenraade* en *Overmaaze*, met een Jaarwedde van drieduizend guldens; ten aanzien van *Wedde* en *Weſtwoldingerland* was dit voorheen reeds geſchied. Hier bij voegden nog de Staaten van *Holland* het Houtveſterſchap van hunne Pro-

vin-

vincie, behalven een geſchenk van honderdduizend guldens in gereed geld, te betaalen uit de Finantien van hun Gewest; dit geſchiedde, zo als de Staaten zich uitdrukten, in vergelding der goede dienſten, door zijne Hoogheid den Lande bewezen, en uit aanmerking van die nog verwagt wierden.

Door zo veele gunſtbetooningen wierdt zijne Hoogheid als genoodzaakt, ten laatſten in den Vrede te berusten; hoewel 'er genoegzaame redenen voor handen zijn, welke doen denken, dat dezelve zijns ondanks wierdt bekragtigd. Onder andere bleek dit hier uit, dat verſcheiden Predikanten, welke klaarblijkelijk in 's Prinſen belangen ſtonden, zich openlijk tegen den Vrede verklaarden, en dien den Volke als een Geeſſel en Vloek voordroegen. Zelf vondt men eenen onder deeze, welke zich niet ontzag een groot aantal Schriftuurtexten op den Prins VAN ORANJE, tot deszelfs lof, toe te paſſen, welke alleen tot God betrekkelijk waren, en zulks om dat gemelde Prins zich tegen het ſluiten van den Munſterſchen Vrede hadt aangekant.

In dit zelfde jaar ſtelde de Prins tot zijne Geheime Raaden aan, den Heer MUSCH, Griffier der Algemeene Staaten, den Ontvanger BERKEL, benevens den Conſul PAUW. Zijne Hoogheid meende, door derzelver gezag; zijnen vervallen en met ſchulden bezwaarden ſtaat te zullen herſtellen; waar toe hem door deeze Heeren, en inzonderheid door den Griffier, hoop gegeeven was. De laatſte hadt den Prins in den waan gebragt dat zijne ſchulden door de gezamentlijke Provincien zouden betaald worden; ook hadt hij, in de daad, den Afgevaardigden ter Algemeene Vergaderinge, na hunne bijzondere Gewesten wederkeerende, dit ten hoogſten aanbevolen, en zijn mondelijk verzoek aangedrongen door ſchriftlijke Vertoogen; waar bij hij hun, van de agtinge zijner Hoogheid voor hunne perſoonen, de ſterkſte verzekering deedt. Door dit middel won hij meer en meer de gunſt zo van zijne Hoogheid als van de Afgevaardigden. Doch, alle zijne aangewende middelen waren van weinig of geen gevolg. Hoe zeer men onder de hand werkte om zijne Hoogheid genoegen te geeven, alzo hij, door den Vrede, veele inkomſten verloeren,

en van zijnen Vader, daarenboven, veele ſchulden hadt geërfd, om welke af te betaalen wel een Millioen guldens noodig was, ſtelde zich, egter, de Provincie *Holland* altijd hier tegen, en wist ook te bewerken dat 'er geene milde giften kwamen van de andere Provincien, welke, om de woorden van den beroemden AITSEMA te gebruiken, „ anders wel den „ Rok met het hembd zouden weggegeeven hebben."

Met den aanvang des Jaars 1649, vertrok de Prins VAN ORANJE, met een aanzienlijk gevolg van Krijgsbevelhebberen, uit den *Hage* na *Nijmegen*, om zich te houden of te ſtellen in het bezit van 't regt der aanſtaande veranderinge der Wethouderſchap. Dit geſchiedde in gevolge van een Artikel, weleer vaſtgeſteld, ten tijde van het overgaan der Stad aan de Staatſche zijde, in den Jaare 1591, behelzende: Dat de Prins Stadhouder van *Gelderland*, van wegen de Algemeene Staaten de Stad *Nijmegen* zou beſtieren volgens haare voorregten, mits dat aangaande het ſtellen der Beampten en het vernieuwen van de Magiſtraat, hetzelve bij zijne Excellentie zou worden gedaan in voorzeide qualiteit; *alles, egter, bij voorraad, en gedurende den oorlog*, en zonder vermindering van haare Privilegien. Van oude tijden af hadt de Stad *Nijmegen* haare eigen Raadsbeſtelling gehad. Hier om beweerden de Wethouders en de Burgerij, dat met het ophouden van den Oorlog, de gewoonte der Magiſtraatsbeſtellinge door den Stadhouder ook een einde nam. Om deeze reden hadden zij, zo ras de Vrede met *Spanje* was afgekondigd, Gemagtigden gezonden aan zijne Hoogheid, die zich toen op 't Huis te *Dieren* bevondt, om hem te bedanken voor de moeite, welke hij en zijne Voorzaaten hadden genomen in het veranderen van de Wet, en voorts te verklaaren, dat zij, volgens oud regt en gebruik, voortaan zelven die verkiezing zouden doen. De Prins, welken deeze boodſchap onverwagt voor kwam, gaf toen geen ander antwoord, dan dat hij zich zou beraaden. Doch eenigen tijd daar naa klaagde zijne Hoogheid, aan de Staaten van 't Gewest, thans op den Landdag te *Nijmegen* vergaderd, over 't onregt, dat hem wierdt aangedaan. De Ridderſchap en 't Hof waren der Stad niet genegen. Eenige Edelen, door den Prins op 't kuſſen gezet,

vree-

vreesden, indien de verkiezing van nieuws aan de Burgerij kwam, dat zij voor bij gegaan, of gantsch uit de Regeering zouden gezet worden. Eenige Steden waren met naijver ingenomen tegen de Stad, en zogten daar in den Prinse te behaagen. Of al van de zijde van *Nijmegen* wierdt ingebragt, dat in voorgaande tijden de Vorsten, en zelf de Koningen van *Spanje*, dit regt nooit hadden betwist; dat men om de Voorregten en Vrijheden den Oorlog hadt gevoerd; dat over zulks zijne Hoogheid meer aan zich trok als Stadhouder, dan andere Vorsten als Souvereinen hadden gedaan: dit alles mogt niet baaten; het geschil wierdt ten voordeele van zijne Hoogheid uitgesproken.

Hier bij was de zaak ditmaal gebleeven. Doch den tijd der verkiezinge thans aanstaande zijnde, hadt men 't stuk aldus beleid. De Bevelhebber der Stad hadt, eenige dagen te vooren, de Bezetting uit de nabijgelegene plaatzen zo veel mogelijk versterkt, en daar bij voorgegeeven dat de Prins, een jong en moedig Vorst zijnde, zijn gezag thans gewaagd hadt, en hetzelve zou zoeken te handhaaven; en dat hij voorts zijnen zin gekreegen hebbende, de goedwilligen beloonen, en de tegenstanders zou vergeeten. Hier bij kwam nog, dat het Hof hadt uitgewerkt, dat aan den Prinse vier Gemagtigden wierden gezonden, alle welken hun best deeden om hem genoegen te geeven.

Zijne Hoogheid op 't Stadhuis gekoomen zijnde, begeerde dat de Wethouderschap zou overgaan tot eene Benoeming als naar gewoonte, op dat hij daar uit eene verkiezing mogt doen van Burgemeesteren en Schepenen. Doch als dit geweigerd wierdt, ging hij over tot de verkiezing, zonder eenige voorafgaande benoeming. Vergeefs deedt de Sijndicus daartegen eene aantuiging, uit naam der oude Wethouderschap; hem wierdt aangezegd dat daar toe thans geen tijd was. De nieuwe Wethouders, die van 's Prinsen hand vloogen, leiden den Eed af, hoewel zeer tegen den zin der Burgerije; welke klaagde, dat zij, na zo veele Oorlogsrampen te hebben doorgestaan, ter verdeediginge van de Vrijheid, thans die zelfde voorregten zag met voeten treeden van die geenen, welke ampts- en pligtshalve dezelve moesten hand-

haaven. Doch weinig baatten alle deeze klagten; de Prins hadt zijnen zin gekreegen, en de Nijmeegsche Burgerij was in 't naaloopen. — Van *Nijmegen* deedt zijne Hoogheid een keer na *Kleeve*, om een bezoek te geeven aan den Keurvorst van *Brandenburg*; 's avonds van daar te rug gekeerd zijnde, ontsaalde hij de nieuwe Wethouderschap: waar na hij te scheep de *Waal* af, over *Rotterdam* en *Delft*, weder in den *Hage* kwam.

Na dat, in den Jaare 1649, de Vrede met *Spanje* volkomen was bekragtigd, dagten sommigen het geraaden 's Lands Krijgsmagt te verminderen. 't Lust ons dit wat uitvoeriger te verhaalen, dewijl de geschillen, hier over gereezen, den grond leiden tot veele ongelukkige verdeeldheden, en met 's Prinsen leeven naauw verknogt zijn.

Die heuchelijke Vrede was naauwlijks afgekondigd, of de Raad van Staate deedt den voorslag, dat, om de uitgaven van 's Lands penningen te verminderen, zonder de veiligheid van den Staat te benadeelen, hun noodig dagt, de Ruiterij veertig man, en het Voetvolk ten deele vijftig, ten deele derdig man, op elke Kompagnie, te verminderen; laatende, egter, de twee Vaandelen Lijfwagt van zijne Hoogheid in hun geheel; hier door zou de Staat zeshentwintighonderd Ruiters, en achtienduizend vijfhonderd seventig Knegten minder te betaalen hebben, en dus jaarlijks twee Millioenen vijfhonderd vierënveertigduizend eenhonderd negenëntseventig guldens besparen. Die vermindering wierdt, egter, door de Staaten van *Holland*, te gering geoordeeld, om haare uitgeputte geldmiddelen te verligten; waarom zij, daar in geen genoegen willende neemen, aandrongen dat men van elke Kompagnie, zonder onderscheid, vijftig man zou afdanken, uitgezonderd alleen die van zijne Hoogheids Lijfwagt, als mede die van den Stadhouder van *Friesland* en van 's Lands Veldmaarschalk. De Prins VAN ORANJE, na de gedagten van den Raad van Staate over 't ontwerp van *Holland* te hebben ingenomen, keurde hetzelve goed, en begeerde dat men 't uit zijnen naam zou voorstellen aan de Algemeene Staaten. Doch deeze wilden daar toe niet verstaan, en de Gemagtigden der andere Provincien maakten zwarigheid om hunne toestem-

ming

ming te geeven, zonder bevel van hunne Lastgeevers. *Holland* verklaarde dan, dewijl de geldmiddelen van dat Gewest den meesten last leeden, en derzelver herstelling niet langer kon worden uitgesteld, dat zij zouden schrijven aan de Bevelhebberen der Troepen, ter betaalinge van dit Gewest staande, dat dezelve tegen den twintigsten Julij de afdanking hadden te doen, naardien 'er, na dien tijd, geene betaaling, dan op den beraamden voet zou geschieden. Zeer euvel wierdt dit bij de Algemeene Staaten opgenomen; zij deeden deswegen hun beklag, even als of die van *Holland* voor hadden de Unie te breeken, en de Grondwetten van den Staat te schenden. Doch toen zij de standvastigheid zagen, waar mede die van *Holland* hun stuk staande hielden, lieten zij 't glijden. Zedert kreeg de vermindering, volgens 't ontwerp van *Holland*, van vijftig man op ieder Kompagnie voortgang.

Vervolgens zogten de Staaten van *Holland* de wedden van veele Krijgsamptenaaren te verminderen. Al voor eenigen tijd hadden zij, door Gemagtigden, doen onderzoeken, hoedanige Jaargelden zij aan de Generaals, Bevelhebbers der Steden, Kolonels en andere Krijgsamptenaaren moesten betaalen, en begeerden, in gevolge van den raad, door de Gemagtigden hun gegeeven, dat de waardigheid van Generaal der Ruiterije zou vernietigd worden, als zijnde begreepen in die van Kapitein-Generaal, in den persoon van zijne Hoogheid. Ook wilden zij dat de wedden der bovengemelde Krijgsbevelhebberen zouden beknoeid worden. Doch de Raad van Staate, ondersteund door den Prins VAN ORANJE, en zijne Excellentie Graaf WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, kanten zich hier tegen. Bij de plegtige overbrenging van den Staat van Oorloge vertoonden zij, dat het billijk was eenige agt te slaan op de langduurige dienſten der zulken, welke hun bloed gestort, en lijf en leeven, gedurende den Oorlog, gewaagd hadden ten dienste van den Lande, in het vooruitzigt dat zij in tijd van Vrede van deezen zwaaren arbeid eenige vrugten zouden plukken; dat ook zijne Hoogheid moest blijven behouden de wedden, aan de Prinsen zijne Voorzaaten, Oom en Vader, toegestaan, naa 't uitgaan van

't Beſtand. De raadpleegingen hier over bleeven eenigen tijd ſteeken. Doch de Staaten van *Holland*, niet kunnende treeden in de maatregels des Raads van Staate, vervoegden zich, in Maij des Jaars 1649, bij den Prinſe, om hem over dit ſtuk nader te onderhouden. Zij verklaarden aan zijne Hoogheid, hoe de billijkheid eischte, dat hunne Onderzaaten, die zo langen tijd goed en bloed voor 's Lands welzijn hadden opgezet, eenmaal van de overtollige Oorlogslasten wierden verligt, en de vrugten van den duurgekogten Vrede ſmaakten; hoe onredelijk het ware dat de Krijgsman telkens zijnen ſikkel in den lang verwagten oogst der burgeren ſloeg. — Zij voegden 'er nevens, met ronde woorden, dat, ten zij men de vijftig Kompagnien uitheemſche Krijgsknegten, welke, in den Jaare 1628, buitengewoon en alleen voor den tijd van zes maanden waren aangenomen, afdankte, het hun onmogelijk was, hunne geldmiddelen in ſtaat te houden. De Prins vertoonde hun, dat de vreemde Vorſten nog gewapend bleeven, en 'er nog magtige Legers op de grenzen van den Staat waren, en dat het, diens volgens, onvoorzigtig zou weezen, zo veele krijgsbenden af te danken, en 's Lands veiligheid in de waagſchaale te ſtellen.

Hier bij bleef het ditmaal. Doch in October deezes jaars hielden de Staaten van *Holland* wederom ſterk aan, zo bij de Algemeene Staaten als bij den Prins VAN ORANJE, dat de Kompagniën Kuirasſiers, zijnde eene ſoort van Benden van Ordonnantie, of zwaar gewapende Ruiters, mogten worden veranderd in Arquebuſiers; als mede dat de Logijsgelden behoorden afgeſchaft, en nog eenige andere Hervormingen gemaakt te worden. Doch de Algemeene Staaten en zijne Hoogheid kantten zich hier met allen ernst tegen. De Gekommitteerde Raaden, egter, door de Staaten der Provincie daar toe gemagtig, ſchreeven den Bevelhebberen der vreemde Vaandelen aan, dat zij nog twintig man van elk Vaandel hadden af te danken, waar door zij zich van vijfhonderdvijfentachtig man ontlaſten. De Bevelhebbers vielen hier over klagtig bij de Algemeene Staaten. De Raad van Staate, met overleg van Prinſe WILLEM en van den Graave VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, vertoonde in hunne vergadering, dat door

door het afdanken van vijftig koppen van elke Kompagnie, zonder onderſcheid, reeds over de zesendertig tonnen gouds jaarlijks waren uitgewonnen; waarom de Staaten van *Holland*, hunne bedunkens, kwalijk deeden met thans, op eigen gezag, zodanig eene Hervorming te ondernemen. Zij verklaarden wijders ronduit, van gevoelen te zijn, dat men de gewoone Afgevaardigden van *Holland* ter Algemeene Staatsvergaderinge moest afvraagen, om welke reden zij tot deeze vermindering hadden beſlooten. Dit geſchiedde; doch deezen gaven allen tot antwoord, dat zulks was het bevel en welbehaagen der Heeren hunne Lastgeevers. De Raad van Staate, in 't bijzijn des Prinſen VAN ORANJE en des Stadhouders van *Friesland*, betuigde daar op van verſtand te weezen, dat de Algemeene Staaten behoorden te bevaelen, dat men die van *Holland* zou tragten te beweegen, dat zij de voorgenomene Hervorming, zonder algemeene toeſtemming, niet deeden ten uitvoer brengen. Doch de Gemagtigden van *Holland* gaven hier op tot antwoord, niet te kunnen toeſtaan, dat de zaak, terwijl hunne Provincie voorzat, thans in overweeging wierdt genomen; begeerende wijders dat die zaak tot den volgenden dag mogt worden opgeſchort, om midlerwijl met hunne Gekommitteerde Raaden te kunnen ſpreeken. Maar de Gemagtigden der andere Provincien drongen dat de Voorzitter met meerderheid van ſtemmen tot een beſluit zou koomen, of anders den Stoel aan *Gelderland* inruimen. Dit gebeurde: de Gemagtigden van *Holland* verlieten de Vergadering, om in een ander vertrek met de Gekommitteerde Raaden over deeze netelige zaak te ſpreeken.

Naauwlijks waren zij opgeſtaan, of de eerſte Gemagtigde van *Gelderland*, des Preſidents Stoel hebbende ingenomen, hervatte de zaak, en 'er wierdt beſlooten dat de Algemeene Staaten aan die van *Holland*, of bij derzelver afweezigheid, aan de Gekommitteerde Raaden, zouden ſchrijven, dat zij op het ontvangen van den brief, hadden in te trekken het bevel tot Hervorminge gegeeven; en zo zij dit weigerden, gelijk wel te wagten was, men de Krijgshoofden zou beſaten, dat zij, zonder op de order van *Holland* te letten, hunne Vaandels hadden voltallig te houden. De Afgevaardig-

den van *Holland* protesteerden eens en andermaal tegen dit beſluit, en tegen de gantſche wijze van handelen. Doch dit baatte niet. Zij vergaderden dan wederom in November deezes jaars; en gelijk zij geen ander doelwit hadden dan de bezuiniging hunner Geldmiddelen, verklaarden zij dat vermids de Bondgenooten hen beſchuldigden, dat zij iets op eigen gezag deeden, 't geen met algemeene toeſtemming moest geſchieden, zij het zich zouden laaten welgevallen, indien de vermindering geſchiedde door den Raad van Staate uit naam der Algemeene Staaten. Op deezen voet bewilligde de Prins VAN ORANJE in de vermindering, die zo veel gerugts gemaakt hadt.

Hier naa verzogten de Staaten van *Holland*, dat de vijftig uitheemſche Kompagniën, die maar voor zes maanden waren aangenomen, mogten afgedankt worden; dat men voorts alle vreemde Regimenten op dien Kompagniën brengen, en de helft der Ruiterije mogt afdanken. Vermids de Algemeene Staaten weigerden in de maatregels van die van *Holland* te treeden, deeden de laatstgenoemden aan den Prinſe VAN ORANJE opening van den ſlegten ſtaat hunner geldmiddelen. Hier bij bleek, dat, naa dat deeze bezuiniging zou zijn tot ſtand gebragt, *Holland* jaarlijks nog een Millioen zou te kort koomen. Zij voegden 'er nevens, dat bijaldien de andere Provincien bleeven weigeren, de afdanking nevens hun te doen, zij genoodzaakt zijn zouden, de negenënzwindig Kompagniën, welke, van de vijftig, waar over geſchil was, ter hunner betaalinge ſtonden, onbetaald te laaten. De Prins, die de uitheemſche Troepen gaarne in dienst hieldt, zogt de Afgevaardigden van *Holland* te beweegen tot eene bijeenkomst met die der andere Provincien; hun, midlerwijl, een anderen voorſlag van verminderinge doende, waar bij de Staat nog een Millioen driehonderdvijftigduizend zevenhonderd guldens jaarlijks zou uitwinnen. Hij voegde 'er bij, dat, zo zij in deezen voorſlag bewilligden, hij zich ſterk maakte, ook de andere Gewesten te doen ſtemmen in de vermindering van vijfhonderd vijfëntachtig man, waar toe *Holland* afzonderlijk hadt beſlooten. Zijne Hoogheid merkte wijders aan, dat men de bezuiniging niet alleen moest zoeken in de vermindering

van

van Krijgsvolk, maar ook in aanmerking neemen, dat men meer dan zestig Steden en Sterkten hadt te bewaaren, om welke te bezetten Krijgsvolk noodig was; en dat men zo veel volks niet kon afdanken, zonder een groot gedeelte van den Staat in blijkbaar gevaar te ſtellen. Maar de Staaten van *Holland*, overleggende dat hunne uitgaven de inkomſten nog verre te boven gingen, en dat men, om den ſtaat hunner geldmiddelen te verbeteren, de Vaandels niet ſlegts verminderen, maar afdanken moest, weezen 's Prinſen voorſlag en de aangeboodene onderhandeling van de hand, en namen alleenlijk aan, over alles nader te ſchrijven aan de Steden van hun Gewest.

In Januarij des Jaars 1650, wierdt nog vrugteloos getragt, om de Staaten van *Holland* te beweegen tot eene onderhandeling met de overige Gewesten. Zij vreesden dat men hier door de afdanking zogt uit te ſtellen; en den Prinſe VAN ORANJE wederom hebbende voorgehouden, dat zij tot afzonderlijke afdanking zouden moeten koomen, zo de andere Gewesten weigerden met hun over een te ſtemmen, gaven zij, eindelijk, den Gekommitteerde Raaden last om de beſluiten op de afdanking, te vooren genomen, voor Paaſchen ten uitvoer te brengen. De Algemeene Staaten verzogten hier op zijne Hoogheid dat hij zorge wilde draagen, dat een afzonderlijk Gewest geen Krijgsvolk afdankte, welk bij ende aan hun verbooden was. In Maij des bovengemelden jaars deedt zijne Hoogheid een nieuwen voorſlag van afdankinge, nader koomende aan 't gevoelen van *Holland*; doch hij begeerde tevens, dat men van geene verdere vermindering zou ſpreeken, voor dat de Vrede tuſſchen *Spanje* en *Frankrijk* was getroffen, en dat die niet dan met eenparige ſtemmen van alle de Provincien zou geſchieden. Doch ook deeze voorſlag vondt geen ingang.

Staande deeze geſchillen, gebeurde 'er eene zaak, waar door de gemoederen nog meer verwijderd en verbitterd wierden. De Admiraal WITTE KORNELISSOON DE WITTE, met eene Vloot na *Brazil* gezeild, en, door gebrek aan leevensbehoeften en andere noodwendigheden, het aldaar niet langer kunnende houden, was, in 't laatſt van April deezes jaars, herwaards

waards gekeerd, zonder verlof van den Raad der Regeeringe van *Fernambuk*. De Raad, over zijn vertrek misnoegd, hadt geschreeven, dat ten ware de Admiraal en zijne onderhoorige Bevelhebbers voorbeeldlijk gestraft wierden, men voortaan niemand aldaar zou weeten te houden. Terstond naa zijne aankomst hadt DE WITTE zich vervoegd bij den Prins, als Admiraal-Generaal, om verslag van zijne verrigtingen te doen en rekenschap van zijn gedrag te geeven. De Prins met eenigen uit de Algemeene Staaten geraadpleegd hebbende, deedt hem door eenige Soldaaten in hegtenis neemen, en voorts na zijne Herberg brengen, van waar hij des avonds in eene koets na de Gevangenpoort wierdt overgebragt. Ten zelfden tijde hadt de Admiraliteit te *Amsterdam*, op last der Algemeene Staaten, eenige Kapiteinen van het Eskader van DE WITTE doen vatten; over welke, zo wel als over DE WITTE, Regters gesteld wierden uit alle de Admiraliteits Kollegien. De Staaten van *Holland* beschouwden dit als een blijkbaare krenking van hun grondgebied, en eene inbreuk op hunne opperste magt in *Holland*. Zij spraken 'er den Prins over, doch kreegen geene voldoening. De Wethouderschap van *Amsterdam* ging nog verder. Door hunnen Hoofdofficier de gevangenen opgeëischt hebbende, en de Admiraliteit geene haast maakende met dat verzoek in te willigen, liet zij de slooten van de Gevangenisse der Admiraliteit openslaan, en de gevangen Kapiteinen op vrije voeten stellen.

De Algemeene Staaten, over deeze handelwijze ten hoogsten gebelgd, vertoonden, zo aan de Staaten van *Holland* als aan de Wethouderschap van *Amsterdam*, dat zij, in 't vatten van den Admiraal DE WITTE en van de Kapiteinen, niets gedaan hadden, dan 't geen zij, zints vijftig jaaren, gewoon geweest waren te doen bij diergelijke gelegenheden. Doch de Staaten van *Holland* beantwoordden de redenen van Hunne Hoog Mogenden in een schriftlijk Vertoog, waar in zij de onbillijkheid van het gehouden gedrag bondig aanweezen. Zij lieten 't daar bij niet berusten, maar verzogten daarenboven zijne Hoogheid, dat de Admiraal DE WITTE wederom door Soldaaten, en op de zelfde wijze als hij gezet was,

was, ontslagen en na zijne herberg mogt gebragt worden. Doch de Prins stelde zulks van tijd tot tijd uit: waarom de Staaten beslooten, DE WITTE, door den Fiskaal, te doen te rug brengen na zijn verblijf. De Prins, hier van verwittigd, wagtte dit niet af, maar deedt hem dien zelfden namiddag ten vier uure van de Voorpoorte afhaalen, en na zijn Herberg brengen; daar hij, egter, onder de bewaaring van Soldaaten gesteld wierdt. Maar die van *Holland* verzogten den Prinse, dat hij DE WITTE na *Rotterdam* wilde doen voeren, en voor zijnen bevoegden Regter, de Admiraliteit op de *Maaze*, voor welke hij laatst was uitgevaaren, doen te regt stellen. Zedert heeft men Regters over hem benoemd; doch hier mede wierdt zo lang gedraald, dat de dood van zijne Hoogheid tusschen beide kwam: waar naa de Admiraal op vrije voeten wierdt gesteld.

Het smertlijk gevoel, 't geen de Prins VAN ORANJE hadt, dat de Staaten van *Holland* zich dus aankantten tegen zijne oogmerken, zo in dit geval, als in het afdanken van het Krijgsvolk, leide den grond van die bekommerlijke verwijderingen, welken wij welhaast zullen zien geboren worden.

Voorheen hebben wij verhaald, dat een nieuwe voorslag, door zijne Hoogheid op het stuk der afdankinge gedaan, geenen ingang vondt. In deezen staat der zaaken stelde de Stad *Leiden* een middel voor, 't welk zij hoopte ingang te zullen vinden. Het bestondt hier in, dat men bij voorraad zou volgen de Advijzen der andere Provincien, voor den tijd van vier maanden, om naa verloop derzelver, bij nadere overweeging, op alles te besluiten. Dit vondt ingang bij de gantsche Vergadering van *Holland*; waarom zij den Prinse verzogt daar in genoegen te willen neemen, en ter Algemeene Staatsvergaderinge voordraagen. Doch zijne Hoogheid gaf tot antwoord, dat hij daar in geen genoegen kon neemen, en zich ook de moeite niet wilde geeven om het van de andere Provincien te doen aanneemen. *Holland* kwam toen een weinig nader in 't stuk der verminderinge van Troepen; doch vondt ook hier in geene toestemming bij de Algemeene Staaten: waar op de meeste Leden beslooten, zonder Hunne Hoog Mogenden meer lastig te vallen, de voorige besluiten

in

in 't werk te ſtellen, en een gedeelte van 't Krijgsvolk, tot hunner betaalinge ſtaande, onbetaald te laten. De Algemeene Staaten hen toen verzogt hebbende de afdanking hoog eenigen tijd uit te ſtellen, gaven zij tot antwoord, dat zij hunne meening door de gewoone Afgevaardigden zouden laten weeten. Door deeze deeden zij de zelfde aanbieding als voor eenige dagen; en toen deeze niet wierdt aangenomen, vaardigden zij terſtond brieven af aan de Kapiteinen en Ritmeesters van het Voetvolk en de Ruiterij, welke zij onbetaald wilden laten, waar bij zij hun voor hunnen dienst bedankten. Straks hier op ſcheidde de Vergadering van *Holland*, ter oorzaake van het Pinkſterfeest.

's Anderen dags, den vijfden Junij, eerſten Pinkſterdag, vergaderde de Raad van Staate 's morgens ten half acht uure. Na de eerſte prediktatie verſcheen de Raad, met den Prins en Graave WILLEM FREDERIK, Stadhouder van *Friesland*, aan 't hoofd, in de Vergadering der Algemeene Staaten, vertoonende dat zij, vernomen hebbende dat de Staaten van *Holland* veel Krijgsvolk hadden afgedankt, in gevolge van een voorgenomen last van Hunne Hoog Mogenden, den Kapiteinen hadden aangeſchreeven, dat zij den Eed, door welken zij aan de Algemeene Staaten waren verbonden, zouden indagtig zijn, en zich niet zonder derzelver uitgedrukten last laten afdanken. Zij voegden 'er nevens, dat zij het noodig oordeelden dat Hunne Hoog Mogenden eenen brief afzonden van gelijken inhoud, en verder gelieften bedagt te zijn op middelen, dienende tot eendragt, rust en den meesten dienst van den Lande. — Zeker Schrijver merkt aan, dat de meeste Leden der Algemeene Vergaderinge toenmaal 's Prinſen gevoelens blindelings volgden; zo dat aan den Griffier KORNELIS MUSCH, die van de hand zijner Hoogheid vloog, last wierdt gegeeven tot het ontwerp van dat noodlottig beſluit, 't welk wij vervolgens nader zullen melden. Hier zal 't niet kwalijk voegen, vooraf te melden hoe hetzelve genoomen wierdt. Eenige vleiers van den Prins, om aan hunne bijzondere belangen te voldoen, hadden hem diets gemaakt, dat bijaldien zijne Hoogheid een beſluit wist te verwerven van de Algemeene Staaten, eenigzins in dubbelzinnige bewoordingen, hij zich

zich daar van zou kunnen bedienen om zulke zaaken uit te voeren, als hij zou goedvinden. Naar deezen raad luisterde de Prins, en nam zijnen slag waar terwijl 'er weinige Leden, van *Friesland* en *Overijsfel* ieder één, van *Groningen* twee, in de Vergadering tegenwoordig waren. De Heer ZISSING, wegens *Stad en Lande* voorzittende, en zijne Hoogheid niet ongenegen zijnde, wierdt met deezen overleid hoedanig men 't stuk zou aanleggen. Men vondt goed dat deeze Heer, op den voorslag, welken de Prins daar toe zou doen, na dat de Provincien haar gevoelen zouden gezegd hebben, zou besluiten dat de Griffier MUSCH een Ontwerp zou opstellen, om vervolgens in de Vergadering hoog eens te worden voorgeleezen, en dat elk der Leden dan zijne gedagten zou mededeelen: waar na de Griffier hetzelve wel zodanig zou inrigten, dat het voldoen zou; en dus opgesteld zijnde meende men dat het wel zou doorgaan. Dit geschiedde. Men wagte tot dat de Staaten van *Holland* gescheiden waren, en men beleide den anderen dags, schoon het Pinkster was, eene buitengewoone Vergadering; te meer, dewijl den volgenden dag de Heer ZISSING niet meer dan de beurt, om voor te zitten, zijn koh. Zijne Hoogheid kwam toen, aan 't hoofd des Raads van Staate, in de Vergadering om den bovengemelden voorslag te doen. Na dat daar op eenige aanmerkingen waren gevallen, besloot de Voorzitter, gelijk afgesproken was, dat de Griffier een Ontwerp op het papier zou brengen, en men beleide dien zelfden eersten Pinksterdag eene Vergadering tegen zes uure in den naamiddag, om dat Ontwerp te veranderen in een Staatsbesluit. Toen nu dit Ontwerp in de naamiddagsvergadering wierdt voorgeleezen, stonden alle de Leden daar over verstelt. Doch zijne Hoogheid, wederom in de Vergadering verscheenen zijnde, en bij de tegenwoordig zijnde Leden alle moeite aanwendende, kreeg eerst de stem van *Zeeland*, door den Heer THIBAULT, zijnen gunsteling. De Ridder ANDRÉ, de eenige Afgevaardigde van *Friesland*, thans tegenwoordig, verliet de Vergadering, zonder zijne stem voor of tegen te geeven. De Afgevaardigde wegens *Overijsfel*, een aanhanger van het Hof, wierdt spoedig overgehaald. Op deeze wijze kreeg zijne

Hoog-

Hoogheid met veel moeite drie ſtemmen: want *Gelderland*, *Holland* en *Utrecht* hadden tegen het Ontwerp geſtemd: zo dat drie ſtemmen tegen drie ſtonden, zijnde *Friesland* buiten ſtemmen gebleeven. Nogthans kwam de Voorzitter RISING met drie ſtemmen tot een beſluit.

Bij dit merkwaardig Beſluit ſtonden de Algemeene Staaten, of liever, gelijk die van *Holland* ſpraken, eenige weinige Afgevaardigden uit de Provincien en tot leedweezen der Bondgenooten, toe, dat men, overeenkomſtig met den voorſlag des Prinſen VAN ORANJE en den Raad van Staate, aan de Bevelhebbers ſchrijven zou. Wijders wierdt beſlooten dat eene aanzienlijke Bezending zou worden gedaan aan alle de Steden en Leden der Provincie van *Holland*, om dezelve met alle bedenkelijke redenen te beweegen, dat zij zich wilden onthouden van alle afzonderlijke afdanking, vermindering of verandering van Krijgsvolk, in dienst en eed der Algemeene Staaten; ſtellende Hunne Hoog Mogende het wijders aan zijne Hoogheid, op wat voet, door welke perſoonen, en in welk getal die Bezending zou worden gedaan; verzoekende en gelaatende midlerwijl zijne Hoogheid om alle noodige orde te ſtellen, en voorzieningе te doen, ten einde dat alles in goede rust en vrede wierdt bewaard, en inzonderheid gehandhaafd de Unie met den gevolge en aankleeve van dien, en integendeel geweerd en te gemoet getreeden alles, dat tegen dezelve zou mogen worden ondernomen. Zodanig is de inhoud van dat beruchte Beſluit van den vijfden Junij des Jaars 1650, waar over zo veel geſproken en geſchreeven is, waar op zo veele aanmerkelijke zaaken zijn gevolgd, en waar door „de Leeuw, gelijk AITZEMA ſchrijft, met regt mag „ gezegd worden ontſteld te zijn geweest."

's Anderen daags verſcheen de Prins wederom in de Vergadering, en verklaarde, om het gewigt der zaake, beſlooten te hebben en voorneemens te zijn, in eigen perſoon te helpen bekleeden, de Bezending aan de Steden en Leden der Provincie van *Holland* en *Westfriesland*; 'er nevens voegende, dat hij, in gevolge de magt, bij het Beſluit aan hem verleend, tot zijn Gezelſchap hadt verkoozen vier Leden uit de Vergadering der Algemeene Staaten, de Heeren ALEXANDER VAN

VAN DE CAPELLE, *Heer van Aartsbergen*, MAURREGNAULT, RENSWOUDE en KLANT, Afgevaardigden wegens *Gelderland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Stad en Lande*; en uit den Raad van Staate, de Heeren VAN ASPEREN, LUKASZ met den Thesaurier-Generaal BRESSER. 's Prinsen keuze wierdt goedgekeurd, en zijn verzoek om Geloofsbrieven aan de Hollandsche Steden ingewilligd. Vergeefs lieten de Gemagtigden van *Holland* aanteekenen dat deeze Bezending eene *nieuwigheid* was, tegen de gewoonte van 't Land; 't antwoord was dat zij dezelve konden voorkoomen met het intrekken der afzonderlijke afdankinge.

Duidelijk blijkt het onderscheid, uit de eigen woorden van 't Besluit, dat de meening der Algemeene Staaten niet geweest is, dat de Prins in eigen persoon de Bezending zou bekleeden, maar wel *middelwijl*; dat is; gedurende de afweezigheid der Gemagtigden, de noodige maatregels tot 's Lands rust en welzijn beraamen. Te gunstig eene gelegenheid was deeze voor zommige Leeraaren, om niet hunnen ijver voor 't Huis VAN ORANJE van den predikstoel te betoonen. MORUS in de Fransche, en STERMOND in de Kloosterkerk, predikten openlijk daar over voor den Volke. Onder andere redenen hadden zij de stoutheid van te zeggen, dat men (meenende daar mede de Staaten van *Holland*) de Unie wilde breeken, en zorgeloos worden, den ouden haat van *Spanje* geheel uit de gedagten stellende; dat men ondankbaarheid wilde pleegen tegen de Militie, en derzelver bloedig zweet en manhaftigen arbeid met ondankbaarheid beloonen; dat men weinig aanzag de diensten welke zijne Hoogheid en deszelfs Voorzaaten hadden gedaan. Dus predikte men op Pinksterdag, den plegtigen gedenkdag van eene der wonderdaadige bekragtigingen van het Euangelium des Vredes. Eenige Leden van *Holland* namen dit zo euvel op, dat zij deswegen klaagden in hunne Vergadering, en hunnen Raadpensionaris KATS bevolen den Predikant STERMOND ten zijnen huize te ontbieden, en hem deswegen ernstig te bestraffen, en te gebieden om binnen de paalen van zijn beroep te blijven; als mede dat hij daar toe zijne Amptgenooten zou hebben te vermaanen.

Midlerwijl vertrok de Prins uit den *Hage*, op den achtſten Junij, in gezelſchap der bovengenoemde Heeren, gevolgd van een aanzienlijk getal van Krijgsoverſten. Eerst namen zij hunnen weg na *Dordrecht*. Den volgenden dag verleende men hier den Prinſe en 't verder gezelſchap gehoor in den vollen Oud-Raad. Vooraf, egter, hadt de Burgemeester JAKOB DE WIT verklaard, dat men dat gehoor toeſtondt alleen uit agting voor zijne Hoogheid, zonder eenige krenking van de opperſte magt der Staaten van *Holland*, en van de vrijheid van ſtemmen in hunne Vergadering. In het plegtig gehoor las de Heer VAN AARTSBERGEN een ſchriftlijk voorſtel voor, 't welk hier op uitkwam. Dat de Staaten van *Holland*, door 't afzonderlijk afdanken van Krijgsvolk, den Staat in eene groote wanorde hadden gebragt; dat de Gemagtigden der andere Provincien zich daar tegen gekant hadden, als zijnde eene zaak ſtrijdig met de Unie, bij welke het hoogſte gezag, om Krijgsvolk te werven en af te danken, was opgedragen aan den Raad van Staate; dat de Gemagtigden van *Dordrecht* hunne toeſtemming hadden gegeeven tot de afdanking, hoewel zij recht ſtrijdigen last van de Wethouderſchap hadden ontvangen. Dat deeze onderneeming van eene enkele Provincie den Prins en den Raad te meer ontrustte, dewijl zij vreesden dat de Unie daar door verbroken, de Staat van een geſcheurd, de Ingezeetenen bedorven, en de Hervormde Godsdienst zou uitgeroeid worden. Dat daarom zijne Hoogheid en de gemelde Raad hadden geoordeeld, dat alle die onheilen niet beter konden voorkomen worden, dan door eene plegtige Bezending, aan 't hoofd van welke zijne Hoogheid zich wel hadt willen ſtellen, om zo veel te nadrukkelijker aan de Steden te vertoonen, wat de Voorzaaten, om de belijdenis van den gezuiverden Godsdienst, hadden geleeden en uitgeſtaan. Dat Prins WILLEM DE I, bewoogen door medelijden over de ellenden des Volks, de Provincien de wapens hadt doen opvatten, en dezelve tot één lichaam vereenigd. Dat door deeze vereeniging de Staat ontzaglijk voor de vijanden, en een wonder der gantſche waereld was geworden; doch dat de eerſte jaaren van den Vrede denzelven met eene omkeering dreigden, indien de Pro-

Provincien zich ontsloegen van 't geen zij aan de Unie schuldig waren. Dat, om zulks te verhoeden, de Raad van Staate aan de Provincien hadt gezonden een staat van 't Krijgsvolk, noodig tot het bewaaren der Grensſteden; doch dat *Holland* dien niet hadt willen aanneemen, en zelf geweigerd hadt met de Gemagtigden der Algemeene Staaten in onderhandeling te treeden over de zwaarigheid, welke zij daar over maakten. Dat hier op eene bijzondere afdanking van een goed getal Krijgsvolk was gevolgd, onaangezien zulks, door eenige voornaame Leden der Vergaderinge van *Holland* zelve, was tegengegaan. Dat de Prins en de Raad van Staate niet op te raade waren geworden, om zulk een ongemeen gedrag door ongewoone middelen tegen te gaan; onder welke men geen bekwaamer hadt kunnen vinden, dan het doen van eene Bezendinge aan de Steden. Dat men niet twijfelde aan den agterlijken staat der geldmiddelen van *Holland*; doch dat de andere Gewesten in het zelfde geval waren. Dat een Oorlog van omtrent eene Eeuwe het Land in deezen staat gebragt, maar tevens de dierbaare Vrijheid hadt bezorgd. Dat men *Holland* moest verligten, doch dat de Bondgenooten daar in eenpaarig behoorden te bewilligen. Ten besluite wierdt de Wethoudersschap van *Dordrecht* verzogt, op dit alles agt te willen slaan, onscheidbaar verbonden te willen blijven aan de Unie, en te herstellen 't geen strijdig daar mede was gedaan.

De Wethouders van *Dordrecht*, schoon zeer misnoegd over deeze Redevoering, welke hun als scherp, bitter en onverdraaglijk voorkwam, deeden den Prinse geen ander antwoord geeven, dan dat zij het voorgestelde in overweeging zouden neemen, en daar over hunne gedagten zeggen in de eerste Vergadering der Staaten van *Holland*, die middelwijl beschreeven waren, zodanig als zij zouden meenen te behoorten ten nutte van den Staat. Met dit algemeen antwoord lieten zich de Afgevaardigden niet afwijzen, maar tegen den volgenden dag wederom gehoor verzogt hebbende, liet thans de Heer VAN AARTSBERGEN, in eene scherpe taal, zich dus hooren: „ Wij zijn over het antwoord, op gisteren aan ons „ gegeeven, niet voldaan, en zullen niet uit de Stad ver„ trekken, voor en aleer de Leden van den Oud-Raad eene

„ ronde verklaaring aan de Heeren Gemagtigden zullen heb-
„ ben gedaan, of zij wederom in de Unie willen koomen,
„ daar zij zijn uitgegaan; en voor dat de Gemagtigden heb-
„ ben bekoomen een net, kort, klaar, eenvoudig en vol-
„ doend ſchriftelijk antwoord, te gelijk met eene vaardige
„ en kragtdaadige herſtelling van de verbreeking der Unie,
„ waar aan gijlieden nevens de andere Leden van *Holland*,
„ die insgelijks de Unie hebben verbroken, u ſchuldig hebt
„ gemaakt, en daar over ſtrafbaar zijt aan lijf en goed." Hij voegde 'er nevens, dat zo zij langer draalden met die herſtelling, zij Gemagtigden nog andere taal zouden moeten voeren, en waar van nog nadere opening zou worden gedaan. De Regeering van *Dordrecht*, over deeze bkze taal ten uiterſten gebelgd, beſloot, naa rijpe overweeging, dat men op den voorſlag der Gemagtigden geen ander ſchriftlijk of mondelijk antwoord zou geeven, dan reeds gedaan was; maar hun alleenlijk met duidelijke woorden doen aanzeggen,
„ dat Hunne Ed. Agtbaarheden, door de harde en dreigende
„ woorden van den Heere VAN AARTSBERGEN, ten allerhoog-
„ ſten waren ontſtigt en gehoond, en zich, bij alle gelegen-
„ heden, daar over gevoelig zouden toonen; en dat, ver-
„ mids de gemelde Heer VAN AARTSBERGEN zo wel de Sou-
„ vereiniteit en vrijheid der Provincie, als de agting en het
„ goed oogmerk der Steden en Leden derzelve, hadt aange-
„ tast en geſchonden, zij niet in gebreke zouden blijven,
„ op de aanſtaande Vergadering der Staaten van *Holland* en
„ *Weſtfriesland* hetzelve bekend te maaken, ten einde om
„ daar van de behoorlijke en werkelijke vergoeding te ver-
„ zoeken."

Prins WILLEM en de Gemagtigden, dus te *Dordrecht* het hoofd geſtooten hebbende, vertrokken des anderen daags na *Gorinchem*, en eenige andere kleine Steden; een beter onthaal vonden zij hier, inzonderheid te *Schoonhoven*, alwaar zij ſtaatelijker dan elders ontvangen wierden. Te vreemder kwam dit andere Hollandſche Steden voor, dewijl de Gemagtigden dier Stad meer dan eens ter Dagvaart hadden geklaagd, en om onderſtand bij andere Steden hadden verzogt, vermids zij, zelden ze, met hunne geldmiddelen zo zeer ten agteren

wa-

waren, dat ze naauwelijks de magt hadden om hunne Afgevaardigden ter Dagvaart te kunnen onderhouden. Van *Schoonhoven* verrok de Bezending na *Gouda*. Hier ontboodt de Prins eenige Leden der Vroedſchap afzonderlijk bij zich, en haalde dus de meerderheid aan zijne zijde over; waar door hij gehoor in de Vergadering verkreeg, niettegenſtaande men aldaar reeds het beſluit hadt genomen, zijne Hoogheid en de Gemagtigden geen gehoor te geeven. Nogthans miste de Prins ook hier zijn oogmerk, verkrijgende geen ander dan algemeen en mondelijk antwoord.

In den *Briel* en te *Rotterdam*, werwaards men eenige lieden hadt vooruit gezonden, om zommigen vreeze aan te jagen, anderen door beloften te winnen, wierdt der Bezendinge wel gehoor verleend, doch ſlegts een algemeen antwoord gegeeven, zich verder gedraagende aan 't geen ter Dagvaart zou worden ingebragt. *Schiedam* gaf gelijk antwoord, zonder dat het blijke dat de Bezending aldaar gehoord wierdt in de Vroedſchap. Te *Delft*, wilde men wel gehoor verleenen aan den Prinſe als Stadhouder, maar geenzins aan de andere Heeren, welken zelf onthaal en huisvesting wierdt geweigerd.

Terwijl de Prins zich te *Gorinchem* bevondt, vervoegden zich bij hem de Heeren ANTONY OETGENS VAN WAVEREN en PIETER HASSELAAR, Burgemeesters van *Amſterdam*, door de Wethouderſchap dier Stad aan hem afgezonden. Van Stadswege dienden zij zijner Hoogheid aan, dat zij, ingevolge van een beſluit, door de Vroedſchap aldaar, in den Jaare 1639, bij eene diergelijke gelegenheid genomen, zijne Hoogheid verzogten, de moeite te willen ſpaaren van binnen hunne Stad te koomen, dewijl zij dusdanig eene Bezending aanzagen als ſtrijdig tegen de orde van 't Land; dat zij hem ook in de hoedanigheid van Gemagtigde der Algemeene Staaten niet konden erkennen, en aan zijne Hoogheid niet zouden kunnen bewijzen de agting, welke zij voor zijn Perſoon hadden. Dit niettegenſtaande gaf de Prins te kennen, voorneemens te zijn te *Amſterdam* te koomen.

Naa dat zijne Hoogheid te *Delft* op bovengemelde wijze was ontvangen, keerde hij van daar na den *Hage*, om naa weinige dagen het Noorderkwartier te bezoeken. Op den

achtienden Junij kwam de Prins met zijn gevolg binnen *Alkmaar*, overving aldaar het H. Avondmaal, en hadt gehoor in de Vroedschap. Men gaf hem goed, doch slegts mondelijk antwoord. Het zelfde bejegende hem te *Hoorn*, *Enkhuizen* en in de andere Noordhollandsche Steden; men betoonde hem alle agting, en de Burgerij verscheen allerwege onder de wapens; maar die van *Medenblik* kwamen van zelf hun antwoord, 't welk algemeen en uitstellende was, den Prinse te gemoet brengen; hem voorts biddende de moeite niet te willen neemen, hunne Stad te naderen, uit hoofde van de kwade wegen, als mede om dat zij weinig gelegenheid hadden, zijne Hoogheid, naar eisch en waardigheid, te onthalen.

De Wethouderschap van *Amsterdam*, middelwijl vernomen hebbende, dat de Prins bij zijn voorneemen volhardde om binnen haare Stad te koomen, zondt op den eenëntwintigsten der meergemelde maand, den Oud Burgemeester JAN KORNELISZOON GEELVINK, en den voorzittenden Schepen HENDRIK DIRKSZOON SPIEGEL, vergezeld van eenen Sekretaris, den Prinse te gemoet, dien zij te *Edam* aantroffen. Uit naam van hunne Lastgeevers dienden zij zijner Hoogheid aan, met allen gebied, dat bijaldien zijn begeeren was om binnen hunne Stad te koomen als Stadhouder van 't Gewest, Heare Edele Groot Agtbaarheden met genoegen zouden waarneemen de gelegenheid, om aan zijne Hoogheid alle blijken van dienstvaardigheid en agtinge te bewijzen. Doch de Prins gaf tot antwoord; dat hij 'er koomen zou met zijn gezelschap, en in alle die hoedanigheden, met welke hij zich thans bekleed vondt. Waar op die gemelde Gemagtigden den Prinse te gemoet voerden, dat zijne Hoogheid, in de Stad koomende, aangezien en ontvangen zou worden als Stadhouder, en dat zij verzogten den tijd te weeten, wanneer zij zijne Hoogheid hadden te verwagten.

't Was op den drieëntwintigsten dier maand, dat de Prins binnen *Amsterdam* kwam. Hij hadt zijne komst tegen drie ure des naamiddags laaten bekend maaken; doch hij kwam al vroeger, met een loop langs het *Damrak*, en was al op den *Dam* gekoomen, eer iemand het vernomen hadt. Terstond verzogt hij gehoor in den vollen Raad; doch alzo hij ver-

verklaarde gekoomen te zijn als Gemagtigde der Algemeene Staaten, weigerden de Burgemeesters den Raad te beroepen. Hier hielp niet weinig toe, het berigt wegens het aanſtootlijk gedrag des Heeren VAN AARTSBERGEN te *Dordrecht*, die ook hier het woord zou voeren. De Prins, nogthans, gaarne gehoor begeerende, verklaarde zulks te verzoeken als Stadhouder van *Holland*, doch dat hij evenwel niet afleide zijne hoedanigheid van Gemagtigde der Algemeene Staaten, en zijnen last zou volvoeren. 't Hielp niet; men bleef bij de weigering volharden: zo dat de Prins zich genoodzaakt vondt onverrigter zaake te vertrekken, met ſpijt in 't hart, en misnoegen op het gelaat. Het een en ander bleek uit 's Prinſen gedrag en zeggen bij deeze gelegenheid. Want als de Wethouderſchap van *Amſterdam* voor zijne Hoogheid een treffelijken maaltijd hadt doen bereiden, wilde hij daar op niet verſchijnen; jaa door ſterk aanhouden gedrongen om ten minſten eenen dronk met hun te doen, gaf hij tot antwoord: „ Om met elkander te eeten en te drinken, zouden wij be„ ter vrienden moeten zijn."

Bijna de zelfde zwaarigheden bejegenden den Prinſe te *Haarlem*, daar men hem nevens de Gemagtigden insgelijks gehoor in de Vroedſchap weigerde. Te *Leiden* verworf hij wel gehoor, en ontving antwoord naar genoegen; doch het was ſlegts bij monde en behoudens de vrijheden der Stad. Op den vierëntwintigſten tegen den avond kwam zijne Hoogheid in den *Hage* te rug. Twee dagen daar naa deedt de Heer VAN AARTSBERGEN verſlag van de Bezendinge, in de Vergadering der Algemeene Staaten. Hij berigtte, dat zommige Steden verklaard hadden te willen blijven bij de Unie; dat andere hier van naauwlijks, andere in 't geheel niet geſproken hadden; en dat men te *Haarlem*, *Delft*, *Amſterdam* en *Medenblik* der Bezendinge gehoor geweigerd hadt. De Prins voegde 'er nevens, dat geduurende de Bezending aan hem zelven eenige dingen waren bejegend, van welke hij voorneemens was, bij gelegenheid, nadere opening te doen. Zijne Hoogheid en de verdere Gemagtigden wierden hier op voor hunne moeite bedankt.

Drie dagen daar naa verſcheen zijne Hoogheid in eigen perſoon, in de Vergadering der Staaten van *Holland*, die onlangs waren bijeen gekoomen; daar hij een ſchriftelijk Vertoog inleverde, opgeſteld door den Griffier KORNELIS MUSCH. Het behelsde eene ſcherpe klagte over 't gedrag der Regeeringe van *Amſterdam*, die den Prinſe eens en andermaal hadt doen aanzeggen, dat men hem in haare Stad niet zou kunnen ontvangen; en naa dat zijne Hoogheid egter aldaar gekoomen was, hem, zelf in de hoedanigheid van Stadhouder der Provincie, gehoor geweigerd hadt; al 't welk hij hieldt te ſtrijden met de agting, welke men hem verſchuldigd was, en zelf met den Staat en Hoogheid deezer Provincie: waarom hij begeerde dat de Vergadering de Stad *Amſterdam* bewoog tot het geeven van behoorlijke herſtelling en vergoeding. Zeker Schrijver heeft aangeteekend, dat de Prins, telkens wanneer hij de Stad *Amſterdam* noemde, zulks deedt met verheffing zijner ſtemme, doch ſtraks daar naa wederom bedaard ſprak.

's Prinſen Vertoog wierdt eerlang door den druk gemeen gemaakt, op dat 'er de Gemeente kennis van zou hebben. Doch de Regeering van *Amſterdam*, zich niet bewust zijnde iets te hebben gedaan tegen de orde van 't Land, klaagde dat men in 't licht gaf dingen, die beter dienden bedekt te worden gehouden; zich voorts verantwoordende over haar gehouden gedrag. Daarenboven verkoozen de Staaten van *Holland*, uit het midden hunner, eenige Gemagtigden om het ſtuk der Bezendinge nader te onderzoeken; waar bij bleek dat de tegenwoordige Bezending als onwettig moest worden aangemerkt.

Middelwijl was het voorſtel, welk AARTSBERGEN te *Dordrecht* hadt gedaan, ook in druk uitgegeeven; doch het wierdt binnen weinige dagen door die van *Holland*, ook in openbaaren druk, wederlegd. Onder anderen merkte men hier in aan, dat men 't gevaar, welk de Godsdienst zou loopen, zo 't gevoelen van *Holland* doorging, kwalijk te pas bragt in 't voorſtel; „ alzo de bezuiniging en de afdanking van het „ Krijgsvolk niets gemeen hadt met het leezen der Schrif„ tuure."

Op

Op den twaalfden Julij deeden de Staaten van *Holland* een nieuwen voorſlag, zeer naa koomende aan dien van zijne Hoogheid; doch de Prins nam 'er geen genoegen in. Ook nam hij kwalijk dat de Staaten van *Holland* van de Bezending geſproken hadden in bewoordingen, waar door hij zich beleedigd hieldt. Zedert deedt hij zelve eenen voorſlag, die verder afweek van 't gevoelen van *Holland*, dan de voorſlag, voor deezen door hem ingebragt.

Omtrent deezen tijd wierdt zijne Hoogheid van de koorts aangetast, voor welke hij zich deedt aderlaaten, en die hem noodzaakte, eenige dagen het Bedde te houden. De Geneesheeren waren van oordeel, dat de ziekte ontſtaan was, door dien zijne Hoogheid zich gebaad hadt in den Vijver op het Lusthuis te *Rijswijk*, zijnde een koud en ſtilſtaand water. Men was ook van meening dat 'er de Kinderziekte op zou gevolgd hebben; doch in 't laatst der weeke bevondt zich zijne Hoogheid beter, en wierdt eerlang tot voorgaande gezondheid herſteld.

Thans kwamen die van *Holland* zo verre aan de hand, dat het verſchil tuſſchen hen en den Prins nevens de overige Gewesten bijgelegd ſcheen, toen het Lid der Edelen van *Holland* verklaarde van verſtand te zijn, dat men zich behoorde te houden aan den laatſten voorſlag des Raads van Staate, hier in beſtaande, dat het werk der afdankinge overgezien, en de Eenigheid der Provincien daar door betragt wierdt. De Steden deeden veel moeite om de Edelen van deeze gedagten af te trekken; doch te vergeefs. Men ſloeg verſcheiden andere middelen voor om de Algemeene Staaten te doen veranderen, doch met gelijken vrugtloozen uitſlag.

Van gering belang was ondertuſſchen het tegenwoordig verſchil, tuſſchen de Staaten van *Holland* en zijne Hoogheid, over 't ſtuk der afdankinge. *Holland* begeerde dat men twintig Kornetten Paerden afdankte, en de Vaandels Voetvolk, die zeventig koppen ſterk waren, op zestig, die zestig, op vijftig verminderde. De Prins en de Raad van Staate wilden maar zestien Kornetten Paerden afgedankt hebben; en dat men, van tweehonderd en een Vaandels, vijf man op ieder Vaandel afſtrok. De Prins begeerde dat men een Jaargeld

van twaalfhonderd guldens gaave aan de Kapiteinen der verminderde Kompagnien Ruiterij, en van duizend aan die van 't Voetvolk, mids zij zich verbonden om, des noods, den Staat te dienen. Maar *Holland* wilde maar duizend guldens aan de eerſten, en zevenhonderd aan de laatſten geeven, zonder eenige verbintenis. De Prins verſtondt dat men de helft der Logijsgelden bleeve betaalen; doch de Staaten begeerden dat zij geheel zouden worden afgeſchaft. Men ziet hier uit, hoe gering het verſchil tuſſchen *Holland* en zijne Hoogheid tegenwoordig was; en hoe ligt hetzelve, waren de gemoederen bedaarder en niet zo verre verwijderd geweest, zou hebben kunnen bijgelegd worden.

Thans zijn wij, in 't verhaal van den leevensloop des Prinſen VAN ORANJE, gekoomen tot twee gebeurteniſſen, die meer gerugts gemaakt hebben dan eenig voorval in onze Vaderlandſche Geſchiedenis, en daarom breedvoerig verdienen verhaald te worden. Wij bedoelen het gevangen neemen van zes Afgevaardigden in de Vergadering der Staaten van *Holland*, en het ontwerp om de Stad *Amſterdam* bij verraſſing in te neemen, beide door zijne Hoogheid Prins WILLEM DE II volvoerd of ondernomen.

Op de bovengemelde wijze ſtonden de zaaken tuſſchen de Staaten van *Holland* en zijne Hoogheid, wanneer de Prins, op Saterdag den dertigſten Junij, 's morgens ten acht uure, bij zich deedt koomen JAKOB DE WITT, Oud-Burgemeester van *Dordrecht*, thans Lid der Gekommitteerde Raaden, onder voorgeeven van hem, eer hij na de Vergadering ging, eens te willen ſpreeken. Niet vreemd kon DE WITT deeze boodſchap vinden, vermids de Stadhouders meermaalen de gewoonte hadden, vooraf eenen der Leden bij zich te ontbieden, wanneer zij aan de Vergadering iets hadden voor te draagen. De zelfde boodſchap wierdt uit 's Prinſen naam gedaan aan JAN DE WAAL, Burgemeester, en ALBERT RUIL, Penſionaris van *Haarlem*, voorts aan JAN DUIST VAN VOORHOUT, Burgemeester der Stad *Delft*, Lid der Gekommitteerde Raaden, aan HANNING KEIZER, Penſionaris der Stad *Hoorn*, en aan NIKOLAAS STELLINGWERF, Sekretaris der Stad *Medenblik*. Zij verſcheenen, de een na den anderen, tuſſchen acht en negen

negen uure, in de Zijkamer van zijne Hoogheid, van waar zij, door een Kamerdienaar, geleid wierden na bijzondere Vertrekken van de Koninklijke Prinsesse, die toen op 't Land was. KUIK VAN METEREN, Luitenant Kolonel van 's Prinsen Lijfwagt, nam hen hier, een voor een, in hegtenis, uit naam en last van zijne Hoogheid, en plaatste hen ieder in een bijzonder Vertrek op de tweede verdieping, onder een wagt van drie soldaaten. Op niemand der Gevangenen was de Prins zo zeer verbitterd als op den Oud Burgemeester DE WITT, vermids deeze uit naam der Wethouderschap van *Dordrecht*, den Heere VAN AARTSBERGEN, ten tijde der Bezendinge, met zo veel kloekmoedigheid en standvastigheid geantwoord hadt. Wijders was zijne Hoogheid wel grootelijks verstoord op de Stad *Delft*, om dat deeze hem, en zijn gevolg, gehoor geweigerd hadt; doch op den Burgemeester DIJST VAN VOORHOUT was hij zo zeer niet gebeeten, dewijl deeze, zagtzinnig van aart en hoogbejaard zijnde, de man niet was, welken de Prins te vreezen hadt; doch hij moest het thans ontgelden, dewijl de Burgemeester MEERMAN, wiens lot dit anders zou geweest zijn, thans niet in den *Hage* was. STELLINGWERF hadt, ten tijde der Bezendinge, op zich genomen den Prins te verzoeken om niet binnen *Medenblik* te koomen; ook hadt hij, in de Vergadering van *Holland*, op het stuk der afdankinge, hartelijker taal gesproken dan de Prins kon verdraagen. Tegen de Gemagtigden van *Haarlem* en *Hoorn* hadt zijne Hoogheid wel geen bijzonder misnoegen; doch zij moesten zich dit lot getroosten, om dat de Prins in hunne Stad niet tot zijn genoegen was ontfangen.

De zes Heeren waren niet zo dra in verzekering genomen, of de Prins ontboodt den Raadpensionaris KATS. Die nen gekoomen voudt deeze zijne Hoogheid met het rapier op zijde, die hem niet zonder ontsteltenis aldus aanspraak: „Mijn „ Heer KATS, gij zult verwondend zijn over 't geen ik ge„ daan heb, en u zeggen zal: ik heb niet langer kunnen „ lijden dat eenige kwaadwilligen, tot ondienst van 't Land, „ hebben gevoed de oneenigheid en discrepantie tusschen de „ Provincien *Holland* en de andere. Ik heb daar boven", „ dus vervolgde de Prins, en dit zeggende zag hij om hoog: want

want de gevangene Heeren zaten op Bovenvertrekken) „ zes „ van de principaalsten zitten, en ik heb Graaf WILLEM „ [Stadhouder van *Friesland*] met Ruiters en Knegten gezon- „ den, om *Amsterdam* in te neemen. Gaa, en kommuniceer „ het hier beneden aan de Vergadering van *Holland*; en zeg „ dat ik zelf na *Amsterdam* gaa." Ten uitersten ontsteld en bedremmeld wierdt de Heer KATS over zulk een vreemd besluit en gewelddaadige handelwijze: waarom hij den Prinse te gemoet voerde, dat vermids zijn geheugen zwak was, hij niet wist of hij de naamen der gevangene Heeren wel zou kunnen onthouden, en dezelve aan de Vergadering bekend maaken. *Schrijf ze op*, sprak hier op de Prins; en ging, dit gezegd hebbende, zelf pen en inkt haalen. KATS zich van zijne eerste ontroering een weinig hersteld, en de naamen opgeschreeven hebbende, vraagde den Prinse, op wat grond en last zijne Hoogheid zulks gedaan hadt. Waar op de Prins antwoordde, dat hij zulks hadt gedaan uit kragt van het Besluit der Algemeene Staaten van den vijfden Junij, en volgens den inhoud der Unie.

De Gemagtigden der Stad *Amsterdam*, te weeten de Burgemeester CORVER, de Oud-Burgemeesters GEELVINK, HASSELAAR en DE GRAAF, de Schepen VAN PURMERLAND nevens den Pensionaris BOOM, waren omtrent ten tien uure op het Hof gekoomen, doch den Raadpensionaris KATS nog niet vindende in de Vergaderplaatze, waren zij beneden blijven wagten, tot omtrent half elf uure; wanneer zij, den Heer KATS midlerwijl afgekoomen zijnde, mede in de Vergadering gingen. Naauwlijks hadt de Raadpensionaris verslag gedaan van 't gebeurde, of de Leden scheidden, niet zonder vreeze voor 's Prinsen onderneeming; te meer dewijl den *Hage* en 't Hof midlerwijl bezet was met Krijgsvolk, 't welk, onder schijn van na de schijf te schieten, in de Duinen was bijeengekoomen. Thans ging de spraak dat de Heeren van *Amsterdam* gevlugt, en uit vreeze voor gevangenisse niet in de Vergadering geweest waren; doch dat gerugt was ongegrond: want op het berigt van den Raadpensionaris schielijk vertrokken zijnde, en twee wagens besproken hebbende om hen na *Amsterdam* te brengen, gingen zij voor uit, en lieten de wagens

vol-

volgen, welke hen aan 't einde van 't Bosch aantroffen. Ligt zou derhalven zijne Hoogheid eenigen hunner hebben kunnen doen vatten: te meer, dewijl de Heer VAN PURMERLAND en de Penſionaris BOOM nog tot Zondag avond in den *Hage* bleeven, en, om hunne onbekommerdheid te toonen, overal openlijk gingen wandelen. Waarſchijnlijk is het daarom, dat zijne Hoogheid niemand der Amſterdamſche Heeren hadt doen in verzekering neemen, of om dat de Heeren BIKKER niet ter Dagvaart waren verſcheenen, of ter oorzaake van zijn ontwerp om zich op eene andere wijze op de Stad te wreeken.

Ten zelfden tijde als de Raadpenſionaris KATS aan de Vergadering van *Holland* verſlag deedt van het voorgevallene, kwam de Heer VAN BRONKHORST, thans van wegen de Provincie *Holland* voorzittende ter Algemeene Staatsvergadering, dien morgen, naar gewoonte, bij zijne Hoogheid. De Prins verzogt hem aan Hunne Hoog Mogenden te willen bekend maaken, dat hij, uit kragt van derzelver Beſluit van den vijfden Junij, om veele en gewigtige redenen, eenige weinige Leden van *Holland* hadt doen in hegtenis neemen, en zijne Excellentie den Graaf VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, met een goed getal Ruiters en Knegten hadt gezonden omtrent de Stad *Amſterdam*; waar van hij bij geſchrifte nadere opening zou doen; verzoekende voorts Hunne Hoog Mogenden om tegen den volgenden morgen, zullende zijn Zondag, ten elf uure, na de Predikantſie, te willen vergaderen.

De Gemagtigden van *Holland*, die in hegtenis waren genomen, bleeven midlerwijl in den *Hage* tot 's anderen daags avonds, den eenëndertigſten Julij. Toen deedt hen de Prins, in twee koetzen, elk beſpannen met zes paerden, in ieder van welke drie Heeren en even zo veel Soldaaten zaten, van 't Hof afhaalen, en onder 't geleide van vijfënzeventig Ruiters en vijftig Soldaaten, door de Veenen en de Steden *Woerden* en *Ysſelſtein*, om andere groote Steden mis te rijden, na *Loeveſtein* brengen. Onder weg wierden zij zo naauw bewaard, dat men, zelf wanneer ze aan de Natuur moesten beſcheid doen, door Soldaaten met geladen Snaphaa-

haanen, hen deedt insluiten. In de Koetzen mogten zij geene andere dan hunne Moedertaal spreeken. De Heeren wisten niets van elkander, voor dat zij, op zekere plaats pleisterende om zich te ververschen, bijeen kwamen. Op *Loevestein* wierden zij ieder afzonderlijk opgesloten, en niet minder sterk bewaard; als waren zij aan de misdaad van gekwetste Hoogheid schuldig geweest.

Op deeze wijze gelukte het den Prinse om zich te wreeken op zommige Steden, door derzelver Afgevaardigden te bekommeren, die niet van zijne hand wilden vliegen. Min voorspoedig slaagde hij in zijne onderneeming tegen *Amsterdam*, waar van wij nu een naauwkeurig en uitvoerig berigt zullen mededeelen.

Eenige dagen, voor dat het stuk ondernomen wierdt, hadt zijne Hoogheid heimelijk bevel gezonden aan verscheiden Kompagniën te paerd, te *Nijmegen*, *Arnhem* en elders in Bezetting liggende, om des Saterdags morgens zeer vroeg zich te laaten vinden voor de poorten van *Amsterdam*. Tot het zelfde oogmerk was ook de Bezetting van *Utrecht* 's Vrijdags avonds te vooren uitgetrokken, onder voorwendzel dat de Koninklijke Prinses zou worden ingehaald. GENTILLOT, Majoor van een Regiment Franschen, was, op 's Prinsen bevel, verzeld van vijftig uitgeleezene kaerels van verschillenden landaart, gewapend alleen met zinkroers en zijdgeweer, op den negenëntwintigsten, in de Stad gekoomen, of gelijk anderen willen, dien dag, met de nachtschuit, van *Utrecht* vertrokken, om 's anderen daags vroegtijdig aan de Regulierspoort te zijn. Hij hadt bevel de poort te bemagtigen, ware 't mogelijk zonder vijandelijkheid te pleegen. Voorts moest hij de Troepen binnen laaten, die, eer men 'er op bedagt was, het Stadhuis, den Dam en de voornaamste plaatzen zouden hebben kunnen bezetten; terwijl de Ruiterij, door de Stad rijdende, alle zamenrottingen zou hebben kunnen beletten. Kort hier op zou zijne Hoogheid gevolgd zijn om de Wet te veranderen, en *Amsterdam* tot eenpaarigheid met de andere Leden te noodzaaken. De Troepen hadden uitdrukkelijken last, in het intrekken te roepen, *dat zij vrienden waren en als vrienden kwamen*, en niet te

schie-

ſchieten, al wierdt 'er op hen geſchooten, ten ware de Burgerij het te grof maaken mogt. Nog verhaalen zommigen dat twee groote ſchepen, langs den *Amſtel*, binnen de Stad waren koomen drijven, tot aan de *Langeburg*, waar in wel tweehonderd Soldaaten waren verborgen, die op 't eerſte gerugt moesten toeſchieten, en hunne makkers aan de poort te hulpe koomen. Als mede dat elk Ritmeester voor twee of driehonderd Dukaaten aan Goudgeld bij zich hadt, om aan de Ruiters, die meest alle in haast en zonder geld waren opgezeeten, het noodige verſchot te doen, en de zulken, die aan de poort zich tegen hen mogten verzetten, daar door te ſtillen.

Graaf WILLEM FREDERIK, Stadhouder van *Friesland*, die het Opperbevel over den aanſlag hadt, vertrok Vrijdag naamiddag, den negenëntwintigſten Junij, uit den *Hage*, en kwam omtrent middennacht te *Abkoude*, alwaar de Heer VAN SOMMELSDYK, en de Baron VAN DONA, deeze een volle Neef, die een boezemvriend van zijne Hoogheid, ten dien tijde, van *Scherpenzeel* op de *Veluwe*, aankwamen. Doch de andere Ruiterij, die van *Nijmegen* en *Arnhem* koomen moet, en geleid wierdt door den Ritmeester MOM, onder den Kolonel SOMMELSDYK, was in *Gooiland* verdwaald geraakt, en kwam twee of drie uuren te laat te *Abkoude* toen 't reeds helder dag was. Alle onze Hiſtorieſchrijvers maaken opzettelijk gewag van dit dwaalen, als de in 't oog loopende oorzaak van den mislukten aanſlag. Niet onaangenaam zal 't dan onzen Leezer zijn, van dit zonderling voorval een berigt te vinden.

De wegen op de *Veluwe*, en voorál in *Gooiland*, eng en bogtig loopende, waren, bij nacht, voor onkundigen, moeilijk te vinden; waarom men, om niet te dwaalen, een bekwaam' Leidsman of eenig ander middel noodig hadt. Maar aan eenen Gids ontbrak het den Troepen, 't zij men zich op niemand durfde verlaaten, of 'er geenen hadt kunnen vinden. Om dan niet van den weg te raaken, was men op een ander middel bedagt geweest. Te weeten, in *Gooiland* ſtondt, aan den weg, dien men langs wilde, op eene afgelegene plaats bij *Hilverſum*, zeker huis van eenen Heelmeester bewoond,

woond. Twee of drie Officiers, in 't opneemen van den weg bevonden hebbende, dat men bij dit huis het meeste gevaar liep van dwaalen, hadden den Heelmeester, door geld en goede beloften, bewoogen om tusschen Vrijdag en Saterdag nacht eene brandende kaars te plaatzen voor een van zijne hoogste glasraamen. De Heelmeester maakte in 't eerst zwaarigheid om zulks te doen, en wilde weeten waarom men den gantschen nacht aldaar licht begeerde te hebben. Men antwoordde hem, dat zeker Heer eenen manslag gedaan hebbende, en over zulks moetende vlugten, dien weg begeerde te neemen, en om niet te dwaalen op het licht aangaan wilde. Door dit voorgeeven en eene goede vereering liet zich de Heelmeester overhaalen om 't verzoek in te willigen. Hij hieldt ook zijn woord en stelde het licht ter begeerde plaatze. Doch het wierdt dien avond zulk buijig en regenagtig weder, en zo pikdonker, aangezien de nachten anders in deezen tijd van 't jaar kort en helder vallen, dat de Heelmeester, vaststellende, gelijk hij naderhand verklaarde, dat niemand in zulk weêr onderneemen zou op reize te gaan, en voor brand vreezende, omtrent elf uure het licht wegnam en uitdeedt, en voorts te bedde ging. De aankoomende Ruiterij ondertusschen nergens licht verneemende, en ten eenemaale onkundig van den weg, raakte aan 't dwaalen, en kwam veel te laat ter bestemde plaatze. Hier bij kwam nog, dat de Ritmeester MOM, geene kennis van 's Prinsen voorneemen hebbende, alleen bevel hadt ontvangen om het Krijgsvolk te *Abkoude* te brengen, zonder eenigen last om iemand, welke hem mogt ontmoeten, op te houden. Hier door gebeurde het, dat de Hamburger Postbode, onder zijne Troepen koomende, niet wierdt aangehouden, maar, zijnen weg vervolgende, des Saterdags morgens vroeg binnen *Amsterdam* kwam, alwaar hij eerst aan den Postmeester bij de Beurs, en vervolgens aan den Heere Burgemeester KORNELIS BIKKER, *Heere van Zwieten*, bekend maakte, dat hij, onder eenige duizenden Ruiters, met het aanbreeken van den dag was vervallen, en dat dezelve na *Amsterdam* kwamen. Dit alles wierdt nader bevestigd door den Drossaart van *Muiden*, die te post kwam binnen rijden, verhaalende dat het Krijgsvolk niet

niet alleen in 't *Gooiland* verſpreid lag, maar dat ook eenigen van hetzelve met ſnelle ſchreden de Stad naderden. Ook duurde het niet meer dan twee uuren, of men ontving de zekere tijding, dat eenigen reeds te *Muiden* waren aangekoomen, en anderen, op den weg na *Ouwerkerk*, vermoeid van 't haaſtig reizen, hier en daar verſtrooid lagen ſlapen.

Bijſtére ontſteltenis baarde deeze tijding binnen *Amſterdam*; daar alles een uur te vooren nog in volle rust was. Want vermids een goed gedeelte van 't Zweedſche Leger zich in *Kuikerland* bevondt, en aldaar het geld ophaalde, 't welk bij het Traktaat van *Osnabrugge* aan de Zweedſche Kroon was toegelegd, was men te *Amſterdam* van geene andere gedagten, dan dat de Zweeden, of ook wel de Lotharingers, die zich insgelijks dikmaals op de grenzen lieten zien, in aantogt waren om de Stad te plonderen. Want wie kon den inval krijgen, dat het Staatſche Krijgsvolk, door den Prins VAN ORANJE, met een vijandig oogmerk tegen *Amſterdam* wierde aangevoerd?

Een der vier regeerende Amſterdamſche Burgemeesteren was onlangs geſtorven. De Heer OETGENS VAN WAVEREN was op 's Lands verpagting te *Alkmaar*, en kwam eerst 's avonds voor den Boom, welken hij geſloten vondt, doch die voor hem geopend wierdt. De derde Burgemeester, de Heer KORVER, bevondt zich in den *Hage* ter Dagvaart van *Holland*: zo dat de Heer KORNELIS BIKKER de eenigſte der regeerende Burgemeesteren was, welke zich thans in de Stad bevondt. De Heer BIKKER dan, zich bedienende van den raad en de hulpe van JOAN HUYDECOPER, *Heere van Maarſeveen*, toen Voorzittend Schepen, deedt terſtond de Valbruggen ophaalen, de Poorten digt houden, 't geſchut na de Wallen ſleepen, en de Schuttérij en de Soldaaten in de wapenen koomen. Bij openbaaren trommelſlag deedt men Soldaaten en Matroozen werven, deeze voor twintig, geene voor tien ſtuivers daags. In weinig uuren boodt zich meer volks aan, dan men noodig hadt, alzo veelen, vreezende voor een beleg, 't welk hun beletten zou hunnen kost te winnen, gaarne den dienst aannamen. Eenige ſtukken geſchut wierden geplaatst op de voornaamſte toegangen, langs welke het Krijgs-

volk de Stad kón naderen, en de Vlotſchuiten op den *Amſtel* van Kanon voorzien. Op de Leeuwenburgsbrug, leggende over den *Amſtel*, wierden acht halve Kartouwen geplaatst. Acht Oorlogſchepen, eenige Fregatten en gewapende Sloepen, aan den ingang der Zuider-Zee gelegd; dienden om de Stad aan de zijde van het Y te bewaaren. Niet het geringſte Vaartuig lieten deeze door, zonder hetzelve alvoorens naauwkeurig onderzogt te hebben. Ziet daar dan *Amſterdam* belegerd, en in een ſtaat van tegenweer gebragt.

Vreemd is het ondertuſſchen, en 't verdient hier te worden aangeteekend, dat drie of vier weeken voor dat de Troepen bevel ontvingen om na *Amſterdam* te trekken, verſcheiden Kooplieden zo hier als te *Haarlem*, van *Londen*, *Danzig*, *Genúa* en elders, door brieven kennis hadden ontvangen, dat men aldaar tijding hadt, dat *Amſterdam* door den Prins VAN ORANJE belegerd was, of althans dat zulks eerſtdaags zou geſchieden. Zeker Schipper uit *Holland* in *Koerland* koomende, wierdt van Haare Hoogheid de Vorſtinne gevraagd, wat nieuws hij uit dat Gewest medebragt. „Niets zonderlings, Mevrouw", gaf de Schipper tot antwoord. „Wel", hernam de Vorſtin, „op deezen dag is „*Amſterdam* van zijne Hoogheid den Prins VAN ORANJE in„genoomen of belegerd." In welken tijd te bepaalen de Hertogin wel tien dagen miste; doch die gerekend zijnde volgens den ouden ſtijl, met den juisten dag der Belegeringe overeenkoomen. Niet duister blijkt hier uit, dat dit voorneemen al lang te vooren bij zijne Hoogheid was vastgeſteld; doch dat mogelijk iemand zijner vertrouwelingen, deernis met het ongeval der Stad hebbende, de Weldhouderſchap uit die afgelegene plaatzen van den toeleg heeft willen doen waarſchuwen.

Wanneer men agt ſlaat op de grootte en gelegenheid der Stad *Amſterdam*, ziet elk dat het den Prinſe bijkans onmógelijk was dezelve anders dan bij verraſſing in te neemen: dewijl de Stad in een laagen en moeraſigen grond gelegen is, die op verſcheiden wijzen onder water kan gezet worden, door het openen der Sluizen en het doorſteeken der Dijken; waar door het Krijgsvolk zou genoodzaakt zijn geworden

worden, zich in allerijl weg te pakken, of te verdrinken. Ook verzogten de Algemeene Staaten, niet zonder reden dit uiterste duchtende, aan die van *Holland*, dat zij zulks gelieften te voorkoomen. Doch de Wethouderschap van *Amsterdam* hadt reeds in overweeging genomen, dat zij, 't Land onder water zettende, niet alleen het Krijgsvolk van den Staat zou vernielen, maar ook de omliggende Landerijen bederven, tot groote schade der opgezeetenen en van haare eigen Burgerije. Dan, deeze voorzorge was onnoodig. Elk was in beweeging om dienst te doen: Eenige Gilden boden vrijwillig aan om te arbeiden aan de Vesten. De Doopsgezinden, zelve ijverden voor den gemeenen welstand; en boden zich aan om tot den arbeid aan de borstweerингen gebruikt te worden.

Graaf WILLEM VAN NASSAU, middertijd, de Ruiterij bij een gekreegen hebbende, was laat in den voormiddag, langs den *Amstel*, digt onder de Stad gemarcheerd; doch de poort gesloten en alles in beweeging vindende, oordeelde hij het niet raadzaam iet geweldigs te onderneemen. Ook hadt van PULLOT, die in tijds voor de poort geweest was, niet durven bestaan, om dat hij Graaf WILLEM niet vernam. Hier om zondt de Graaf, door zekeren Edelman, eenen brief van zijne Hoogheid aan de Wethouderschap der Stad, hoewel hij last hadt dien in eigen persoon te overhandigen. De brief was gedagteekend den negenëntwintigsten Julij deezes jaars en van den volgenden inhoud:

„ Erentveste, Voorsienige, seer discreete, bijsonderе
„ Goede Vrienden.

„ Laatstemaal in twee Stad synde voor den dienst van 't
„ Land, syn wy soo vreemd van UL. bejegend geweest,
„ dat om dergelijke niet meer onderworpen te weesen, heb-
„ ben Graaf WILLEM VAN NASSAU met sijn bijhebbende Trou-
„ pen in UL. Stad willen schikken, met ordre, van alles
„ daar in rust en stilte te houden, op dat het gene wij UL.
„ nog voor te dragen hebben, den dienst van 't Land rake-
„ de, ons niet door eenige kwâlijk geintentioneerde en komd

„ belet te worden. Daartoe wij dan van UL. begeeren, de
„ goede hand te willen houden. En ons hierop verlaatende,
„ bevelen wy UL. in de protectie des Allerhoogſten, en
„ verblyven UL. Goede Vriend

„ G. PR. D'ORANGE."

Na dat deeze brief in de Vroedſchap was geleezen, wierden de Scheepenen HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN en SIMON VAN DER DOES, met een gewapend Jagt, aan Graave WILLEM afgevaardigd; zij troffen hem aan, aan den *Amſtel*, digt onder de Stad, voor de Hofſtede van DIRK WUITIERS, *Weesp* genaamd. De Gemagtigden uit het Jagt aan land getreeden zijnde, en den Graaf, ſtaande in een kring van Officieren, gegroet hebbende, vatte de Heer VAN MAARSEVEEN het woord op, en zeide: Dat de Burgemeesters den brief van zijne Hoogheid ontvangen, doch wel gewenscht hadden dat de brenger van dien niet zo wel vergezelſchapt ware geweest; dat Burgemeesteren noodig hadden geoordeeld terſtond den Raad te doen bijeenkoomen, om den inhoud van dien aan Hunne Agtbaarheden bekend te maaken. Dat daar op dienſtig geoordeeld was, uit de Vroedſchap te magtigen den Heer VAN DER DOES en hem Heer VAN MAARSEVEEN, om aan zijne Excellentie te kennen te geeven, dat Hunne Agtbaarheden, verneemende dat zodanig een aantal van Ruiters en Knegten in optogt was na de Stad, aanſtonds eenen buitengewoonen Postloopper hadden gezonden aan de Afgevaardigden ter Dagvaart en ook aan de Staaten van *Holland* zelve, om derzelver goeden raad in te neemen, zonder welken zij zich niet in ſtaat bevonden om den brief van zijne Hoogheid te beantwoorden. Doch dat zij middlerwijl aan zijne Excellentie verzogten, de Stad te willen verſchoonen, en ook niet nader te koomen, of dat zij anders zouden genoodzaakt zijn, de Stad door alle mogelijke middelen en wapenen, die God en de Natuur hun verleend hadden, te verdeedigen.

Dat

Dat rond en onverwagt antwoord ontſtelde Graaf WILLEM zodanig, dat hij niet wist wat daar tegen te moeten inbrengen: waarom de Heer VAN MAARSEVEEN, het woord hervattende, dus voortging: Dat hij dus ſpreekende niets anders deedt dan den last der Vroedſchap volbrengen; doch dat hij, wat hem aanging, zijner Excellentie wel vriendelijk en gedienſtiglijk aanraadde, hoe eer hoe beter van daar te rug te trekken, vermids *Amſterdam* vol was van allerlei Natien, die mogelijk wel iets zouden beginnen, dat voor den Graave en zijn onderhoorig Krijgsvolk doodlijk, en aan de Wethouderſchap onaangenaam zou weezen, naardemaal dat bandeloos Volkje reeds eene taal voerde, welke reden gaf om te duchten, dat de Regeering, tegen wil en dank, geweldaadige middelen zou moeten gebruiken om de Stad te behouden. Graaf WILLEM, eenigen tijd hier op gezweegen hebbende, gaf eindelijk tot antwoord, dat hetgeen bij hem ter hand was genomen, geſchied was door last en wil van zijne Hoogheid den Prinſe VAN ORANJE, en dat hij niet zou naalaaten den Prinſe van alles te verwittigen; waar op de Gemagtigden na de Stad wederkeerden.

Middelerwijl was in de Vroedſchap van *Amſterdam* de voorſlag gedaan, of men den Dijk aan den Y kant, buiten de *St. Antonijspoort*, niet zou doorſteeken, en de Zeeſluizen openen, als zijnde een gereed middel, om van de belegering te worden ontſlagen, vermids daar door, in korten tijd, een gedeelte van de Provincien van *Holland* en van *Utrecht* onder water zou gezet zijn. Het eerſte haperde ſlegts aan twee ſtemmen; doch 'er wierdt goed gevonden het laatſte middel in 't werk te ſtellen om 't volk genoegen te geeven. In gevolge daar van deedt de Wethouderſchap twee Sluizen openen, hier en daar een Polder doorſteeken, en eenige Kadijkjes doorſnijden; waar door 'er water genoeg over 't land kwam om Graave WILLEM te doen zien, dat men te *Amſterdam* zeer wel in ſtaat was om hem met alle de zijnen te doen verdrinken.

De Graaf wagtte nu niet lang met den Prinſe den kwaaden uitſlag der onderneeminge bekend te maaken. Zijne Hoogheid ontving deeze onaangenaame tijding terwijl hij over tafel zat

om zijn avondmaal te houden; waar over hij dermaate verſtoord wierdt, dat hij zijnen hoed tegen den grond wierp, en zich over de mislukking zeer beklaagende, in zijne Kamer opſloot, zonder den maaltijd te willen voleindigen. Niemand wist toen nog in den *Hage*, hoe 't met *Amſterdam* was afgeloopen, zelf niet de Afgevaardigden der Stad ter Dagvaart, zijnde Dr. FRANS BANNING KOK en de Penſionaris KORNELIS BOOM. Doch 's nachts omtrent elf uuren wierden zij beiden, of alſhans een van hun, ten Hove ontbooden, daar zeker Heer hen begeerde te ſpreeken. Zij twijfelden niet of die Heer was zijne Hoogheid zelve, en ſtelden vast dat men hen, even als de zes gevangene Heeren, in hegtenisſe wilde neemen. Overleggende, egter, hoe 'er voor hun, indien 't den Prinſe ernst ware, geen middel was om te ontkoomen, greep de Heer KOK moed, en tradt ten huize uit. Gekoomen zijnde omtrent het Stadhouderlijk kwartier, daar alle lichten waren uitgedaan, wierdt hij gegroet van eenen Heer, dien hij naauwlijks zien, doch in 't geheel niet bekennen kon. Deeze onbekende verzogt hem om verſchooning, dat hij hem zo laat in den avond hadt ontbooden, en verwittigde hem vervolgens dat de aanſlag op *Amſterdam* mislukt was, en dat de Prins, ſtampvoetende van ſpijt en den hoed tegen den grond werpende, zich in zijn Vertrek hadt opgeſlooten, zonder iemand te willen zien. Dit gezegd hebbende, keerde hij den Heere KOK den rug toe, en vertrok. Niemand heeft ooit geweeten, wie den Afgevaardigden van *Amſterdam* deeze gewigtige tijding hadt gebragt.

's Anderen daags, zijnde Zondag, begaf zich de Prins in den voormiddag na de Kloosterkerk, alwaar hij gewoonlijk zijnen Godsdienst verrigtte, terwijl ondertuſchen de Staaten van *Holland* vergaderd waren; die zich voorts in de Vergadering der Algemeene Staaten vervoegden, om gezamentlijk te overleggen, wat hun in deeze gewigtige gelegenheid te doen ſtondt. Bij 's Prinſen terugkomst uit de Kerk, krielde het Hof van menſchen, welke daar gekoomen waren, zo om te vernemen hoe 't met *Amſterdam* gelegen ware, als om 's Prinſen volgende onderneeming te verſtaan. Zijne Hoogheid, middertijd, het Middagmaal genoomen, en verſcheiden

Last-

Lastwagens vooruit gezonden hebbende, steeg ten twee uure te paerd, en nam zijnen weg door de Veenen na *Amsterdam*, in de hoop van die Stad te zullen doen bulgen, en, in gevalle van tegenstand, haar dreigende met een langduurig beleg. De Prins was verzeld van een aanzienlijk gevolg van Heeren en Edelen te paerd, nevens honderdënvijftig Ruiters, die in den nacht tusschen Saterdag en Zondag, meest van *Arnhem*, in den *Hage* gekoomen waren.

Eer zijne Hoogheid uit den *Hage* vertrok, hadden de beide hooge Geregtshoven hem verzogt, dat hij die reize wilde staaken, van welke de uitslag noch voor den Staat, noch voor zijn persoon zelven voordeelig zijn kon. Doch, de Prins gaf tot antwoord dat hij niets anders deedt, dan de bevelen der Algemeene Staaten volbrengen, en zo zij meenden dat hieromtrent anders moest gehandeld worden, zij zich bij dezelven hadden aan te dienen; en bijaldien deeze een anderen last gaven, hij dien stiptelijk zou volgen. Daarenboven hadt zijne Hoogheid, niet weetende hoe zijn gedrag bij de overige Provincien zou worden opgenomen, en om hetzelve, zo veel doenlijk was, te regtvaardigen, nog vóór zijn vertrek uit den *Hage*, eenen brief gezonden aan de Staaten der zes overige Gewesten, waar in hij hun berigtte, dat de Algemeene Staaten hem op den vijfden Junij jongstleeden hadden verzogt en gemagtigd om alle noodige orde te stellen, ten einde dat de rust en vrede in den Staat niet mogt worden gestoord, en inzonderheid dat de Unie, met den aankleeve van dien, mogt worden gehandhaafd, en integendeel geweerd, al 't geen daar tegen zou mogen worden ondernomen. Dat hij daar toe vergeefs hadt in 't werk gesteld alle goede en vriendlijke middelen, zo bij de Provincie van *Holland* in 't gemeen, als bij de Leden van dezelve in 't bijzonder; doch dat hij dagelijks, hoe langs hoe meer, klaarlijk hadt voor oogen gezien en gemerkt, de tastelijke wanorde, verwarringe en scheuringen van de gemelde Unie, door de kunstenaarijen en listen van eenige kwaadwillige Leden van de Vergaderinge der opgemelde Provincie van *Holland*, onderstennd door de Stad *Amsterdam*, en door derzelver Gemagtigden. Dat hij, om dergelijke slinksche gangen en slim

beleid te ſluiten, en de meergemelde Unie te handhaaven, hoognoodig en voor den Lande dienſtig hadt geagt, eenige Gemagtigden in verzekering te neemen, en daarenboven Graaf WILLEM, Stadhouder van *Friesland*, met een goed getal Ruiters en Knegten te zenden na *Amſterdam*, om die Stad te bewaaren bij de Unie, weezende het eenige nog overige middel, boven alle voorgaande aangewende vriendelijke pooginge, om het Land in rust en onderlingen vrede te behouden. Dat hij vertrouwde dat zijne bovengemelde verrigtingen aan de Staaten der zes overige Provincien niet alleen aangenaam zijn zouden, maar dat zij ook de goede hand zouden bieden en houden, dat die zaaken gehandhaafd en tot een goed einde zouden worden gebragt. Dat hij voor God en de Staaten verklaarde, in dit alles geen ander oogmerk te hebben gehad, dan de bewaaring en handhaaving van den waaren Christelijken Gereformeerden Godsdienst, waar bij hij bereid was te blijven, goed en bloed op te zetten, en vervolgens den Staat in 't algemeen, en ieder Provincie in 't bijzonder getrouwelijk te dienen; neemende den Almagtigen God tot getuige van dit alles. De Prins, van deezen brief alles goeds verwagtende, ging dan op reize, en kwam nog dien zelfden avond te *Amſtelveen*, werwaarts Graaf WILLEM te rug gekeerd was. 't Land tuſſchen den Amſtelveenſchen en Ouwerkerker weg tot aan den *Uithoorn* toe onder water geloopen zijnde, hadt de Heer VAN SOMMELSDYK zich met eenige Ruiterij geworpen in 't Huis *ter Hart*, op halfwegen tuſſchen *Haarlem* en *Amſterdam*. Hier na toe hadt ook de Prins zijnen weg genomen. LODEWYK VAN NASSAU, *Heer van Beverweerd*, Gouverneur van *Bergen op Zoom*, die, gelijk zommigen meenen, van 's Prinſen toeleg geen kennis hadt gehad, vertoonde hem hier het gevaar, waar in zijne Troepen zijn zouden, indien de Amſterdammers den *St. Antonijsdijk*, die, op zekere plaats, reeds gedeeltlijk weggedolven was, geheel doorſtaken. Over dit berigt wierdt de Prins dermaate ontſteld, dat hij den Heer VAN BEVERWEERD ijlings na den *Hage* zondt, met last om aldaar bij Hunne Hoog Mogende te bewerken, dat deeze eenige Gemagtigden zonden aan den Prinſe, om hem tot het aftrekken te verzoeken. Dit deedt

zijne

zijne Hoogheid om aldus de fchande van eenen aftogt te ontgaan, tot welken hij vreesde eerlang door de Amfterdammers te zullen genoodzaakt worden. Dit gelukte: want de Heer VAN MATHENESSE, een boezemvriend van zijne Hoogheid, en die groot gezag hadt in de Vergadering der Algemeene Staaten, bewerkte dat de Heer VAN BEVERWEERD, met de belofte van een goeden uitflag, nog dien zelfden avond na het Leger wederkeerde. 't Bezetten van 't Huis *ter Hart* baarde ondertusfchen eene groote verlegenheid te *Haarlem*. Doch de Prins deedt aan eene bezending uit de Wethouderfchap dier Stad, welke hem te *Amftelveen* aantrof, verzekering, dat hij 't op hunne Stad niet gemunt hadt.

De Afgevaardigden van *Holland* ter Algemeene Staatsvergaderinge, vernomen hebbende dat zijne Hoogheid zich beriep op den last der Algemeene Staaten, verzogten dat deeze orde wilden ftellen tot weeringe van verder onheil en tot wegneeming der drukkende zwaarigheden; doch zij weezen 't, in 't eerst, van de hand. Des anderen daags, nogthans, na dat de Heer VAN BEVERWEERD in den *Hage* was geweest, lieten zij zich overhaalen tot het befluit, om door eene aanzienlijke bezending te verzoeken, dat de Prins na den *Hage* wilde te rug keeren, de vijandlijkheden doen ophouden, en den Koophandel van *Amfterdam* zijnen vrijen loop laaten hebben. Men beoogde, zo 't heette, door deeze bezending, de Stad *Amfterdam* en de overige Steden van *Holland* tot eenpaarigheid te brengen, in 't ftuk der afdankinge, met de overige Gewesten. Maar 't voornaam oogmerk was, gelijk zommigen willen, den Prinfe te behaagen, die nu reeds wenschte met eere wederom in den *Hage* te rug te zijn.

Midlerwijl wierdt in de Stad goede wagt gehouden. Een Page van Graave WILLEM, die vermomd daar binnen was gekoomen, ontdekt zijnde, wierdt in hegtenis genomen. Doch gelijk de geringfte zaak eene belegerde Stad zomtijds ijdele vreeze aanjaagt, gebeurde ook hier iets, 't welk, hoewel in zich zelf beuzelagtig en belachelijk, groote gevolgen zou hebben kunnen te wege brengen. 't Geval droeg zich aldus toe. De Kompagnie van den Kapitein VLOOSWYK de nachtwagt hebbende aan de Haarlemmer poort, verbeeldde zich dat

eenige Ruiters voor die poort waren, eenigen zelf zeiden dat ze de paerden hoorden grinniken. Hier op haalde men den Burgemeester KORNELIS BIKKER, om van hem de noodige bevelen te ontvangen. Hij terstond in persoon daar koomende, en meenende het zelfde te hooren, gaf bevel om te schieten. De Burger-Kompagnie loste dan tweemaal haar geweer, en die der Soldaten, zijnde een nieuw geworven Vaandel, dat op het naaste Bolwerk lag, eenmaal. 't Geluk wilde dat de wind van de Stad af was, vermids anderzins ligt de gantsche Stad, die nu weinig van het schieten hoorde, in oproer zou gekoomen zijn. Wanneer men nu den volgenden morgen nader onderzoek deedt wat 'er van de zaak ware, bevondt men dat een paerd, zekeren Sleeper toebehoorende, voor de poort hadt heen en weder loopen dwaalen.

De Prins ondertusschen, ziende, welken stap hij gedaan hadt, en zijnen aftogt als schandelijk aanmerkende, zo hij niet eenigermaate zijn oogmerk bereikte, besloot om met de Stad, zonder tusschenkoomen van een derde, onmiddelijk in onderhandeling te treeden. Hierom liet hij de Wethouderschap weeten door eenen brief, eer de Heer VAN BEVERWEERD nog uit den *Hage* was wedergekeerd, dat zijn oogmerk was in de Stad te koomen. Hierop zondt de Regeering vier Gemagtigden aan zijne Hoogheid, te weeten, KORNELIS DE GRAAF, Burgemeester, SIMON VAN DER DOES en NIKOLAAS TULP, Schepenen, en PIETER KLOEK, Lid van de Vroedschap. Deeze verzogten den Prinse, dat hij zich wat nader geliefde te verklaaren op het geen hij aan hun hadt geschreeven, en op wat wijze zijne Hoogheid in de Stad wilde koomen. De Prins gaf tot antwoord, met Krijgsvolk, om daar van eene Bezetting in de Stad te leggen. De Gemagtigden daarentegen verzogten dat hij wilde aftrekken, en hen ongemoeid laaten, beloovende ter Dagvaart te zullen inbrengen alle mogelijke vergenoeging, en diergelijke poogingen te zullen doen bij de andere Leden.

't Geen de Wethouderschap van *Amsterdam* meest bewoog om met den Prins in onderhandeling te treeden, was de vreeze voor het verloop des Koophandels, gedurende het beleg, zo dra het gerugt daar van na vreemde Landen zou over-

overgewaaid zijn. Eene zaak, waar van men een merkwaardig voorbeeld hadt gezien aan de Stad *Brugge*, welke door den twist met haaren eigen Kapitein-Generaal, van haaren koophandel en welvaart jammerlijk beroofd was. Daarenboven hadt het Krijgsvolk, in bijkans alle plaatzen van den Staat, Patenten, om op 't eerste bevel na *Amsterdam* te trekken. Waar bij nog eindelijk kwam, dat geene der andere Steden zich opdeedt om *Amsterdam* bijstand te bieden, of zich voor haar te verklaaren. *Haarlem* liet zelf het Krijgsvolk met hoopen binnen koomen, en verschafte veel toevoer aan 't Leger. *Leiden* liet een aantal schoppen en spaden volgen, terwijl die van *Delft*, op last des Raads van Staate, veelerhande Oorlogsbehoeften verschaft hadden. *Gouda* alleen wilde niet toelaaten, dat de Bezetting ter Stede uittrok na *Amsterdam*, den Prinse tot hulpe, schoon hij daar toe de bevelen reeds hadt laaten afgaan. Daarenboven, hoe zeer den Prinse zijn slag gemist was, om de Stad te verrassen, bleek het, egter, duidelijk dat hij voorneemens was, het beleg in eene blokkeering te veranderen, dewijl hij reeds aan het Krijgsvolk op de uiterste grenzen van den Staat bevelen hadt gezonden, om zich na *Amsterdam* te begeeven; gelijk dan ook verscheiden Kompagniën, zo geduurende het beleg als naderhand, aldaar aankwamen.

Om alle deeze redenen besloot de Wethouderschap der Stad een weinig over 't hoofd te zien, en met zijne Hoogheid in onderhandeling te treeden over een verdrag, 't welk, na eenige maalen over en wederloopens, geslooten en op den derden Augustus te *Amsterdam* geteekend wierdt. 't Verdrag behelsde, dat de Stad *Amsterdam* een besluit zou neemen, om zich te voegen bij de zes andere Provincien, aangaande den Staat van Oorlog; met verzoek dat zijne Hoogheid alle poogingen zou gelieven aan te wenden, om den Staat van Oorlog te brengen op den voet en voorslag van zijne Hoogheid en den Raad van Staate, gedaan tot bevrediging der Vereenigde Provincien, en dat niettemin en ondertusschen gevolgd zou worden de Staat van Oorlog, nevens de zes andere Provincien, tot zo lange het voorschreeven gader Consent van de andere Provincien zou zijn uitgewerkt,

en,

en, bij ontftentenis van 't zelve Conſent, tot zo lang de Oorlog tuſſchen *Frankrijk* en *Spanje* zou duuren, en zulks ten langſten voor drie of vier jaaren: op hoope dat de Oorlog tuſſchen *Frankrijk* en *Spanje* midlerwijl zou bijgelegd weezen; en 't zelve niet vallende in den voorzeiden tijd, dat men zich als dan gedraagen zou naar tijds gelegenheid, en tot den meesten dienst van 't Land, volgens de ordre van Regeeringe. Dat voorts gelijk beſluit zou worden genomen, ten einde de Troepen, bij de Heeren Staaten van *Holland* afgeweezen, van haare agterſtallen zouden worden betaald, en met een helpen goede order ſtellen, tot goede betaalinge van 't verdere Krijgsvolk. Dat zijne Hoogheid, gelievende te koomen in de Stad, ontvangen zou worden, gelijk zijne Voorzaaten, Stadhouders van *Holland*, ontvangen waren geweest, met alle eere, agting en gedienſtigheid; en goedvindende te verſchijnen in de Vroedſchap, dat zijne Hoogheid, in de voorſchreevene qualiteit, aldaar gehoor zou worden verleend. Dat voorts de Heeren van *Amſterdam* allen goeden en mogelijken vlijt ter Vergaderinge der Staaten van *Holland* zouden aanwenden, dat alle onluſten in 't geheel mogten weggenomen worden, de zaak gebragt in vaste en vertrouwde vriendſchap, en alles geſteld in vergeetenheid, gelijk of het nooit was voorgevallen; ten welken einde zij luiden daar over met zijne Hoogheid beraadſlaagen en gemeenſchap zouden houden. Dat zo haast dit Verdrag aan weerzijden zou voltrokken en geteekend weezen, zijne Hoogheid aannam, het aangevoerde Krijgsvolk te doen vertrekken in hunne oude Bezettingen; gelijk ook daar tegen de Stad aannam, haar aangenomen volk af te danken, en voorts alles in haare Stad te herſtellen op den ouden voet.

Hier bij kwam nog een afzonderlijk Artikel, waar bij de Prins, om te toonen dat hij 't niet tegen de Stad, maar tegen eenige kwaadwilligen hadt, de twee Gebroeders ANDRIES en KORNELIS BIKKER, den eerſten Oud- en den tweeden regeerend Burgemeester, die zich in hunne bediening als lieden van eere hadden gekweeten, uitkipte, en van hunne Ampten deedt afſtand doen, zonder immer tot dezelve op nieuw verkiesbaar te zijn. Vermids dit eene harde zaak was voor

Re-

Regenten, die zich alhezins, in den dienst van Stad en Land, treffelijk hadden gekweeten, kon de Vroedschap bezwaarlijk daar toe verstaan; en nimmer zou dit Artikel doorgegaan zijn, zo niet de bedekte kunstgreepen van zommigen, die gaarne derzelver plaatsen wilden bekleeden, die zaak hadden doorgedreeven. Doch de Heeren BIKKER betoonden zich daar toe zeer gewillig, verkiezende liever in hunne persoonen 's Prinsen haat en misnoegen te draagen, dan dat de gansche Stad om hunnent wille nadeel zou lijden. Zij wierden ook door de Vroedschap daar voor bedankt, met toezegging dat men dien gewigtigen dienst in hunne persoonen en naakoomelingen zou erkennen; willende dat 'er wel uitdrukkelijk zou worden bedongen en aangeteekend, dat deeze afzetting zou geschieden zonder krenking van hunne eere en goeden naam.

Als zeer haatelijk en ondankbaar egter beschouwden zommigen het gedrag van zijne Hoogheid omtrent de Gebroeders BIKKER, om dat zij wisten dat de Prins aan die Heeren persoonlijke verpligtingen hadt, wegens zeer gewigtige weldaden aan zijn huis beweezen: dewijl een van hun, etlijke maanden geleeden, bewerkt hadt, dat de Stad *Amsterdam* den Prinse een geschenk hadt gedaan van honderdvijftigduizend guldens, die hij van dezelve slegts ter leen hadt verzogt, om daar door Kóning KAREL DEN II, die hier te Lande voornaamlijk op 's Prinsen beurs leefde, en hem daar over zeer lastig viel, in staat te stellen om uit het Land te kunnen vertrekken. Ook was het niet onbekend dat het de Heeren BIKKER geweest waren, die te wege hadden gebragt, dat de zelfde Stad den Prinse twee millioenen guldens, tot redding van zijne huislijke zaaken, hadt opgeschooten. Een zeer slegt loon ontvingen derhalven die Heeren voor hunne gedaane diensten.

Op den zelfden dag, als het Verdrag geslooten was, kwamen de Gemagtigden der Algemeene Staaten, tegen den avond, bij den Prins in 's Leger te *Amstelveen*. Zij hielden, nevens de Gemagtigden van *Amsterdam*, bij zijne Hoogheid het Avondmaal. Terwijl men over tafel zat, en de zorgen der voorgaande dagen met een rustigen dronk afspoelde, zeiden die van *Amsterdam*, „ dat zij het Element des wa-

„ ters

„ ters tot hún voordeel zouden hebben gehad." „ En ik", gaf de Prins tot antwoord, „ zou daar tegen hebben ge„ bruikt het Element des vuurs." Een zeggen, waar uit blijkt dat zijne Hoogheid van den waren ſtaat der dingen weinig kennis hadt: vermids, het Land onder water gezet zijnde, het geſchut niet zou hebben kunnen geplaatst worden, en dus ook van geen dienst weezen. Daarenboven, zou zijne Hoogheid, *Amſterdam* benaauwende, voor zijn perſoon niet zeker geweest zijn, dewijl het niet alleen aan de Wethouderſchap ſtondt den Prins met zijn geheel Leger door het water te doen ontkoomen; maar ook om dat binnen de Stad bij zommigen ernſtig beraadſlaagd wierdt om de belegeraars op te laan; waar toe bij veelen de genegenheid niet ontbrak, dewijl bij 't houden van eenen Krijgsraad, van de twintig Kapiteinen, die in de Stad waren, veertien ſtemden, tot het doen van eenen uitval, en zelf aanbooden om den Prins te *Amſtelveen* op te ligten, en binnen de Stad te brengen. En 't verdient onze opmerking, dat dit laatſte door geene anderen, dan de Heeren BIKKER, wederhouden en belet wierdt.

Groot was ondertuſſchen de ſchade, welke de Stad *Amſterdam* door dit kort beleg leedt. Zulk een krak hadt reeds haar Koophandel gekreegen, dat het nadeel, daar door veroorzaakt, over 't geheel genomen, met geen honderd tonnen gouds, kon geboet worden. Daarenboven was de Rógge, vermids de Kooplieden in *Polen*, om het gerugt, waar van wij te vooren melding maakten, dat *Amſterdam* belegerd was, hun koorn hadden thuis gehouden, en 't nu te laat in 't jaar was geworden om het over te zenden, zo ſchielijk gereezen, dat het te duchten was dat de ſchamele Gemeente het brood de helft duurder dan naar gewoonte moest betaalen. Men gedagt nu ook aan het zeggen, of zal ik het eene Voorſpelling noemen? van 's Lands Advokaat, Heere JOAN VAN OLDENBARNEVELT. Te weeten, wanneer inzonderheid de Afgevaardigden van *Amſterdam*, in den jaare 1618, de Oppermogendheid der Algemeene Staaten dreeven, verhaalt men dat die oude en trouwe Staatsman, in de volle Vergadering der Staaten van *Holland*, kloppende met den voorſten vinger van zijne regterhand op zijn Brilkoker, dien hij in zijne ſlin-

her-

kerhand hielde, zeide, „ Gij Heeren, gij Heeren van *Amsterdam*, gij drijft dit ſtuk nu zo hard tegen uwe medeleden; maar gedenkt dat ik u voorzegge, dat de tijd zal koomen, dat gij het anders verſtaan, en dat gij andere inzigten krijgen zult, als het te ſpade en niet te verhelpen zal zijn; en mogelijk in uwe eigen Stad."

Terwijl 't Beleg van *Amſterdam* duurde, wierden onder de hand verſpreid zekere Artikelen van een gewaand Verdrag tusſchen deeze Stad en 't Parlement van *Engeland*, waar bij tot hulpe en ontzet der Stad tienduizend man beloofd wierden. 't Verdrag zou geſlooten zijn door den Heer ONKARD SCHAAP, Lid der Vroedſchap van *Amſterdam*, dien de Staaten van *Holland*, met den tijtel van Commisſaris, na *Engeland* hadden gezonden, om de belangen hunner Provincie, terwijl het Parlement aldaar geen Gezant van onzen Staat wilde dulden, waar te neemen. Doch 't bleek haast dat het geſchrift kwaadaartiglijk verdicht was om de Wethouderſchap gehaat te maaken bij de Burgerij, die gantsch geen goed oog hadt op de tegenwoordige Regeering van *Engeland*. Men beloofde eene beloonig van twhalf honderd guldens aan den aanbrenger van den Maaker van 't Laſterſchrift. Diergelijk een naam verdienden ook de verdichtzels, welke tegen den Prins wierden uitgeſtrooid, als onder andere, dat hij voor hadt, de Bank en de rijkſte Koopliedeu van gereede penningen te berooven, om met dezelve Koning KAREL DEN II, zijnen Schoonbroeder, op den troon van *Engeland* te helpen.

Zo haast het Verdrag tusſchen den Prins en de Wethouderſchap van *Amſterdam* geſlooten en geteekend was, keerde zijne Hoogheid te rug na den *Hage*, zonder binnen *Amſterdam* te koomen, en zondt het Krijgsvolk na de voorgaande Bezettingen. Doch de ſoldaten, welke de Stad hadt aangenomen, bleeven nog eenige dagen in dienst. Men was beducht, dat de Prins, die allen misnoegen niet hadt afgelegd, zou te rug keeren: reden genoeg om op zijne hoede te blijven, en de Stad beter dan voorheen te verſterken. *Amſterdam* bewilligde eerlang, in gevolge van het Verdrag, in

de

de afdanking, op den voet door den Raad van Staate en zijne Hoogheid beraamd.

Het gevangen neemen der zes Heeren, op dat wij nu ook daar van den uitslag melden, was in alle Steden niet eveneens opgenomen. De Wethouderschap van *Dordrecht* besloot 's anderen daags, na de bekoomene tijding, hoewel het toen Zondag was, eene Bezending aan zijne Hoogheid af te vaardigen, met verzoek om den Oud-Burgemeester DE WITT te willen ontslaan, onder borgtogt der Stad *Dordrecht*; welke aanboodt hem te regt te zullen stellen; verklaarende wijders, dat gemelde Heer niets gedaan hadt buiten zijnen last: met bijvoeging dat zij in den laatsten voorslag van zijne Hoogheid, raakende het stuk der afdankinge, zou berusten. Ook hadden de Afgevaardigden last om den Prinse te verzoeken, dat hij het Krijgsvolk van den Staat van voor *Amsterdam* wilde doen aftrekken, op dat de Koophandel der Stad niet meer mogt belemmerd worden. Doch toen deeze Bezending in den *Hage* kwam, vernam zij aldaar dat zijne Hoogheid na 't Leger voor *Amsterdam* was vertrokken; zo dat zij weinig kon verrigten. Twee dagen daar naa nam de Vroedschap van *Dordrecht* een besluit, waar bij het gedrag van den Heere JOKOB DE WITT volkomen geregtvaardigd, en hem en zijne kinderen vergoeding beloofd wierdt van de schade, welke hun reeds was overgekoomen, of nog mogt overkoomen. Wijders verboodt de Vroedschap aan haare Gemagtigden, zich ter Dagvaart in eenige raadpleegingen in te laaten, voor dat de Gevangenen in vrijheid, en in hunne voorgaande waardigheden hersteld waren. Doch *Dordrecht* wierdt kwalijk ondersteund van de andere behanghebbende Steden, die zich tegen de verrigtingen van zijne Hoogheid niet durfden verzetten, vooral naa dat het Verdrag met *Amsterdam* was getroffen. Die van *Edam* alleen hadden moeds genoeg om te verklaaren, dat zij van hunne Principaalen last hadden, nergens in te treeden, voor en aleer de Heeren, van *Loevestein*, op vrije voeten, en in hunnen voorgaanden staat zouden hersteld zijn.

De

De klaarblijkelijkheid van de onſchuld der gevangenen, en het medelijden met de naauwheid hunner opſluitinge, die zodanig was, dat zij geene vrijheid hadden om met iemand, wie het ook mogt weezen, te ſpreeken, en dat zelf hunne brieven ſcherp onderzogt wierden, bewoog de Steden om ter hunne ſlaakinge een weinig aan de hand te koomen. *Delft* verzogt eerst om de vrijheid van den Heer DUIST VAN VOORNOUT, mits hij zich onthieldt van de Regeeringe. Hij zelve hadt dit aangebooden, alzo hij rijk van middelen was, niet meer dan één kind hadt, en reeds den ouderdom van bijkans zeventig jaaren hadt bereikt, en dus, volgens de keuren der Stad, binnen weinige maanden tog zijne bedieningen zou hebben moeten nederleggen. Dit voorbeeld wierdt eerlang door de andere Steden gevolgd. DE WITT verzogt aan de Wethouderſchap van *Dordrecht*, dat zij hem wilde ontſlaan van zijne plaats in de Vergadering der Gekommitteerde Raaden. Zij ſtondt dit toe, hoewel met weerzin, laatende hem egter behouden zijnen rang van Oud-Burgemeester; met de uitdrukkelijke verklaaring dat dit ontſlag hem nooit in zijne eer en goeden naam krenken, of zijn Huis ten kwaaden zou geduid worden. Aldus wierden de zes gevangene Heeren op vrije voeten geſteld. 't Verdient onze opmerking dat zijne Hoogheid, kort daar naa, zijn zegel hing aan de onſchuld der gevangene Heeren, althans van eenigen van dezelve; dewijl de Heer RUIL, Penſionaris van *Haarlem*, 's Prinſen vriendſchap won, en de Heer KEIZER, Penſionaris van *Hoorn*, met eene goede bediening, te weeten, het Ampt van Raad en Advokaat Fiskaal der Admiraliteit in het Noorderkwartier, begiftigd wierdt.

De Prins liet, middelwijl, om zijn gedrag te regtvaardigen, in 't midden van Augustus, aan de Vergadering der Algemeene Staaten een geſchrift ter hand ſtellen, behelzende de redenen van 't gevangen neemen der gemelde Heeren. Zijne Hoogheid zeide zulks te hebben gedaan uit kragt van het Beſluit van den vijfden Junii. Diergelijk een Geſchrift hadt hij ook aan de Staaten van *Holland* overgeleverd. Het behelsde hoofdzaaklijk: dat zij (te weeten, de gevangene Heeren) hadden gedaan tegen de Unie, en dienſtvolgens ſtraf-

baar waren; dat zijne Hoogheid hadt goedgevonden deeze weinigen te trekken en te ſtellen buiten Regeering, om den geheelen Staat te behouden, gelijk men, in tijd van brand, om verre ſcheurt eenige huizen, naast aan den brand ſtaande, om de geheele Stad te bewaaren. Zijne Hoogheid voegde 'er nevens, dat hij tegen elk der gevangene Heeren eenige bijzondere beſchuldigingen hadt, welke hij bewaarde tot nader gelegenheid. Zeker Hiſtorieſchrijver merkt hier op aan, dat de geenen, welke den inhoud van dit Geſchrift wisten, het ſtuk zodanig beleiden, dat het niet in de Vergadering geleezen, veel min daar van afſchriften gemaakt wierden, om de wonde, die nog niet volkomen was geſlooten, niet wederom op te krabben. De Staaten van *Holland* ſtelden dan het geſchrift, geſlooten en verzegeld, in handen van hunnen Raadpenſionaris JAKOB KATS, die het, ten tijde als hij zijne bediening nederleide, nevens andere papieren, aan zijnen Opvolger ter hand ſtelde.

De Prins aldus het gantſche werk, beter dan hij verwagte, te boven gekomen zijnde, hadt 'er dit voordeel van, dat hij zijn oogmerk bereikte. Door het voorbeeld van *Amſterdam* vreesagtig geworden, beſlooten de Gewesten, met eenpaarige ſtemmen, tot het voorſtellen van den Staat van Oorlog, op den voorſlag van zijne Hoogheid en den Raad van Staate. Tevens wierdt vastgeſteld, dat geenerhande afdanking van Krijgsvolk, te voet of te paerd, in dienst en eed van den Staat, zou mogen geſchieden dan met eenpaarige bewilliging.

Middlerwijl hadden de meeste Gewesten geantwoord op 's Prinſen brief, dien hij hun, vóór zijn vertrek na 't Leger, hadt toegezonden. De Staaten van *Zeeland* waren de eerſte; zij kwamen den Prinſe door eene plegtige Bezendinge in den *Hage* bedanken, verklaarende, dat de Staaten hunner Provincie, overwoogen hebbende de middelen, door zijne Hoogheid gebruikt, zo ten aanzien van het Krijgsvolk na *Amſterdam* gezonden, als het in hegtenis neemen van eenige Leden van *Holland*, zijne Hoogheid bedankten voor de moeite en poogingen ten dien einde aangewend; met verzoek om in den zelfden ijver te willen voortgaan. — Die van *Gel-*

der-

derland ſchreeven aan den Prinſe, dat zij genoeg vernomen hadden, hoe veele moeite, zorge en ijver zijne Hoogheid al voor lang hadt aangewend op het ſtuk der grootſte en gevaarlijkſte geſchillen, over de hervorming en afdanking van 't Krijgsvolk, de vaſtſtelling van den Staat van Oorlog, de bewaaring der Unie, enz.: al 't welk behoorlijk overwoogen zijnde, de Staaten zich verpligt hadden gevonden, zijne Hoogheid vriendlijk te bedanken; in het vertrouwen dat dezelve altijd zou hebben de genegenheid om allezins te ondersteunen, te handhaaven en te bevorderen de Regten en Vrijheden van 't Land. — Een nog hooger taal ſpraken de Staaten van *Overijſſel*, ſchrijvende aan den Prins, dat zij hem bedankten voor 't gevangen neemen van eenige perſoonen, en dat zijne Hoogheid eenige Kompagniën hadt gezonden na *Amſterdam*, om die Stad te behouden bij de Unie, en te gemoet te gaan de kunſtenaarijen van eenige kwaadwilligen, die ſtrekten tot wanorde, en tot ſloopinge der Unie; weezende 't zelve het eenige nog overige middel, boven alle voorgaande vriendlijke verzoeken, om het Land in rust en eenigheid te houden. Zij voegden 'er nevens, dat zij alles hadden overwoogen, en vertrouwden, dat zijne Hoogheid, om zulks te doen, gewigtige redenen hadt gehad: waarom zij het van hunnen pligt oordeelden, zijne Hoogheid geluk te wenſchen met den gelukkigen uitſlag der zaake, en hem ten hoogſten te bedanken voor de moeite, welke 't hem beliefd hadt daar over te neemen. — Die van *Utrecht* ſchreeven, dat zij, overwoogen hebbende 't geen zijne Hoogheid door deszelfs ſchrijven hun hadt bekend gemaakt, aangaande het zenden van Krijgsvolk na *Amſterdam*, en het gevangen neemen van eenige Heeren, van al het welk zijne Hoogheid de ſchriftlijke redenen ter Vergaderinge van Hunne Hoog Mogenden hadt ingeleverd; welke redenen, hoewel ze tot nog toe geheim waren, zij niet twijfelden of zouden goed en kragtig zijn, en in dit vertrouwen hem wel wilden bedanken wegens de moeite, die hij hadt gelieven op zich te neemen. — Ingetogener was de dankzegging der Staaten van *Friesland*, dan eenige der reeds gemelde. Met ſtilzwijgen voorbijgaande het gedrag ten aanzien van *Amſterdam* en de

zes meergemelde Heeren, bedankten zij zijne Hoogheid voor de moeite, arbeid en voorzorge, zo als dezelve zijne Hoogheid hadt gelieven aan te wenden, tot bewaaringe der Unie, en tot bevorderinge van den eenpaarigen voet in den ſtaat van Oorlog. — Van de Provincie van *Stad en Lande* kwam geene dankzegging, om dat de Staaten niet vergaderd waren, en nog niet zo ſpoedig zouden beſchreeven worden: zo dat dezelve, om 's Prinſen dood, geheel is agter gebleeven. Met voordagt zweegen de Staaten van *Holland* ſtil, en toonden daar mede klaarlijk, hoe zeer 's Prinſen gedrag hun mishaagde. — Merkwaardig is het ondertuſſchen, dat de drift van zommige Leden ter Algemeene Staatsvergaderinge zo groot was, dat zij in dezelve voorſloegen, het uitſchrijven van eenen Algemeenen Dank- en Bededag door alle de Provincien, over de tegenwoordige gelegenheid van tijden en zaaken; doch dat de Provincie van *Holland* daar toe haare toeſtemming niet wilde geeven; zo om daar mede niet ſtilzwijgende haare goedkeuring te geeven aan 't geen geſchied was; als om niet den losſen teugel te vieren aan eenige muitzieke predikanten, om uit te vaaren tegen de Regeering, en den Prins VAN ORANJE te vleien.

Als een aanhangzel, op het geen wij dus uitvoerig verhaald hebben, van 's Prinſen twee berugte onderneemingen, moeten wij hier nog melding maaken van 't geene over zijn Verdedigſchrift, onder den Heere KATS berustende, is voorgevallen.

De Groote Vergadering, naa het overlijden van zijne Hoogheid, in den Jaare 1651, gehouden, was bijkans afgeloopen, toen de Provincie *Friesland* den voorſlag deedt, dat men eene algemeene vergiffenis behoorde vast te ſtellen van alles, wat in den voorleeden jaare, bij eenige Gewesten of perſoonen, tegen anderen, mogt ondernoomen of beſlooten zijn. Gelegenheid tot deezen voorſlag gaf, dat de Raadpenſionaris KATS, zijn ampt willende nederleggen, het Geſchrift, behelzende de redenen, welke zijne Hoogheid hadden bewoogen tot het vastzetten der zes Heeren en het belegeren van *Amſterdam*, welk geſchrift hij dus lang verzegeld hadt bewaard, overleverde aan de Vergadering van *Holland*; daar men in be-

beraad nam, of men 't ongeopend verbranden, dan openen en leezen zou. De meeste Leden waren voor het laatſte, doch konden het geſchrift niet zonder verontwaardiging hooren leezen. Vervolgens wierdt het geſteld in handen van eenige Gemagtigden, welke oordeelden, dat men 't ſchriftelijk behoorde te wederleggen, de wederlegging aan de Groote Vergadering overgeeven, de Bezending des voorleeden jaars, aan de Vroedſchappen der Hollandſche Steden geſchied, veroordeelen, als ſtrijdig met de orde en den vorm van Regeeringe, en de Staaten der andere Gewesten verzoeken dat zij de beſluiten van den vijfden en zesden Junij des voorgaanden jaars, ter Generaliteit genomen, door eenige weinige Afgevaardigden, uit ontzag voor de aanzienlijkheid des Prinſen VAN ORANJE, wilden afkeuren, voor onwettig en van geene waarde verklaaren, en te gelijk intrekken de afgeperſte dankzeggingen, aan wijlen zijne Hoogheid gedaan. Eindelijk ſtelde men vast, dat men bij duidelijke Reſolutien verklaaren zou, den aanſlag op *Amſterdam* en het aantasten der zes Heeren te houden voor een toeleg op de Vrijheid, Hoogheid en Souverainiteit deezer Provincie, regelregt ſtrijdende met alle Wetten, Regten en Privilegien van dezelve. Dit beſluit der Gemagtigden wierdt door de Staaten goedgekeurd en bekragtigd. Voorts vondt men geraaden, de Steden, uit welke de zes Heeren afgezonden waren, ſchriftelijke verklaaringe af te vorderen, of dezelven, in 't raadpleegen en ſtemmen over de vermindering van 't Krijgsvolk, de bron der onluſten, zich gedraagen hadden naar den laſt hunner Meesteren of niet? Ook kwamen van de Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Amſterdam*, *Hoorn* en *Medenblik*, verklaaringen over, waar bij de zes Heeren erkend wierden voor trouwe liefhebberen van het Vaderland, die, in allen deele, aan de inzigten hunner Steden voldaan hadden. De redenen van zijne Hoogheid wierden ook omſtandiglijk wederlegd, in een Berigt, welk op der Staaten naam in 't licht kwam.

De Heer VAN SOMMELSDYK, vernoemende dat men onderzoek deedt op zijn gedrag, ter gelegenheid van de onderneeminge op *Amſterdam*, boodt zich van zelf aan, om deswegen opening te geeven. Drie zaaken hadt men ten zijnen

laste. *Vooreerst*, dat hij, in den eed van *Holland* zijnde, kwalijk hadt gedaan aan het geleiden van Krijgsvolk na *Amſterdam*, op bevel van zijne Hoogheid. — *Ten tweeden*, dat hij de Wallen van *Amſterdam* beſpied hadt. — *Ten derden*, dat hij de verſpreider was van het gerugt, wegens een Verdrag tuſſchen *Amſterdam* en het Parlement van *Engeland*. Op de *eerſte* beſchuldiging antwoordde hij, dat hij, als Kolonel, onder zijnen Kapitein-Generaal ſtondt, die hem, zo hij gehoorzaamheid geweigerd hadt, wegens 't ſchenden van den Krijgseed, zou hebben kunnen doen ſtraffen; behalven dat zijne Hoogheid ook groot gezag hadt in zaaken van Regeeringe, en in *Amſterdam* alleenlijk begeerde gehoord te worden over zaaken, den dienst der Landen betreffende. — Op de *tweede* beſchuldiging merkte hij aan, dat hij, op 's Prinſen bevel, uit den *Hage* gereeden was na *Amſterdam*, inkoomende door de Leidſche, en wederom uitrijdende door de Reguliers- of Utrechtſche poort, en voorts over *Abkoude*, *Baambrugge*, *Loenen*, *Vreeland*, *Kortenhoef*, *Hilverſum*, *Leusden* en *Zoest*, na *Scherpenzeel*; met geen ander oogmerk, dan om den tijd af te meeten, dien de Ruiterij, welke hij van *Scherpenzeel* na *Amſterdam* moest geleiden, tot deezen togt zou noodig hebben, zonder dat hij eenige gedagten hadt gehad om de Wallen der Stad te beſpieden. — Op de *derde* beſchuldiging erkende hij, op 't Huis *ter Hart* tegen de Heeren van *Haarlem* gezegd te hebben, dat het goed zou zijn, dat 'er wat minder gemeenſchap was tuſſchen de Stad *Amſterdam* en 't Parlement van *Engeland*; daar bij voegende, als men hem naar reden vraagde, dat de Prins hem, weinige dagen geleeden, verklaard hadt, eenen brief gezien te hebben, uit *Londen* geſchreeven, en meldende dat het Parlement beſlooten hadt, *Amſterdam* met tienduizend man bij te ſtaan. Hij voegde hier bij, een verhaal van 't geen hij zelde hem van den aanſlag op *Amſterdam* bekend te zijn; waar in niets bijzonders te vinden was. Doch alzo hij 't voornaam beleid toeſchreef aan Graave WILLEM FREDERIK, Stadhouder van *Friesland*, gaf zijne verklaaring aanleiding tot den voorſlag van die Provincie, om eene algemeene vergiffenis af te kondigen; waar in de Heer VAN SOMMELSDYK

ook

ook verzogt begreepen te worden. Dit wierdt hem, naa eenigen tegenſtand, ingewilligd.

Bij de Algemeene Vergiffenis, die zedert wierdt afgekondigd, belooſde men, nu noch ooit te zullen gedenken aan 't geen in den voorleeden jaare voorgevallen was, en verklaarde de beſluiten van den vijfden en zesden Junij des gemelden jaars voor nietig, kragteloos en van onwaarde, zo wel als alles, 't geen in gevolge van dezelve ondernomen en verrigt was. De Stad *Amſterdam* ontving naderhand vergoeding van de Staaten van *Holland*, wegens de buitengewoone kosten, welke zij in den voorleeden jaare hadt moeten doen: alzo men verſtondt dat zij ten dienſte van den Lande gedaan waren, en dat men de Stad, van wegen haaren betoonden ijver en wakkerheid, grooten dank ſchuldig was. De kosten beliepen vierënvijftigduizend en vijfënveertig Guldens en tien ſtuivers. Ook wierdt ter Vergaderinge van *Holland* beſlooten, eene Ordonnantie van vijftienduizend achtënzestig guldens en tien ſtuivers, voor Scheepe- en Wagenvragten, in de Bezending aan de Steden in deſe jaare 1650 verdiend, te doen vernietigen, alzo door den Raad van Staate, zonder kennis der Algemeene Staaten, zulks ten behoeve der Raaden van wijlen zijne Hoogheid verleend was.

Eer wij tot het laatſte tooneel van 's Prinſen leeven koomen, moeten wij hier nog met een woord melding maaken van de beſchuldiging, als of hij heimelijk arbeidde, om de Vrede met *Spanje* te verbreeken, en den Staat, te gelijk met *Frankrijk*, in te wikkelen in een nieuwen Oorlog tegen PHILIPPUS DEN IV. Drie ſtukken worden als de grond van deeze beſchuldiginge te berde gebragt. 1. Een brief van zijne Hoogheid aan den Graave D'ESTRADES. 2. Een brief van den Kardinaal MAZARIN aan den zelfden Graave. 3. Het ontwerp van een Verdrag, tuſſchen zijne Hoogheid en D'ESTRADES geſlooten. — In den brief van zijne Hoogheid wordt de Graaf D'ESTRADES verzogt, onder dekzel van 't vorderen zijner agterſtallen, ten ſpoedigſten in den *Hage* te willen koomen, daar hem de Prins zeer gewigtige zaaken te zeggen hadt, die zijner Hoogheid in perſoon betroffen. De Kardinaal MAZARIN ſchrijft, dat hij den brief van den Prinſe VAN ORANJE

gezien, en aan de Koninginne vertoond hadt, die D'ESTRADES beval terſtond na *Holland* te vertrekken. Voorts zondt hij den Graave volmagt, om met den Prins VAN ORANJE te ſluiten, zo hij hem met 'er daad geneigd mogt vinden om met *Spanje* te breeken; 't welk de Kardinaâl verklaart zeer gaarne te zullen zien, en waar toe D'ESTRADES al zijn vermogen mòest aanwenden. Bij 't ontwerp van het Verdrag belooft de Koning, tegen den eerſten Maij des Jaars 1651, een Leger van tienduizend Knegten en zesduizend Paerden te velde te zullen zenden, om *Brugge* aan te tasten. De Prins verbindt zich om tegen den zelfden tijd met tienduizend Knegten en vierduizend Paerden *Antwerpen* te belegeren. De Koning en de Prins belooven dan ook met KROMWEL te zullen breeken, hun best te doen om den Koning van *Engeland* in zijne Rijken te herſtellen, en den Oorlog tegen de wederſpannigen te vervolgen. Bij geheime of afzonderlijke punten was onder andere beſtemd, dat de Koning den Prins tot Luitenant-Generaal zou doen verklaaren, met gelijke magt als zijne Voorzaaten gehad hadden; dat de Prins *Antwerpen* en het Markgraafſchap des H. Roomſchen Rijks, voor zich en zijne Erfgenaamen, zou behouden; dat de Prins vijftig ſchepen in 't Kanaal zou doen houden, enz. Zodanig waren de geſchriften, op welke bovengemelde verdenking rustte. Bij veelen heeft dezelve geloof gevonden; doch om eenige misſtellingen in de dagtekeningen heeft zij bij anderen minder ingang gehad.

Thans zijn wij gekoomen tot het beſluit van 's Prinſen onderneemingen en bedrijven. Op den zevenëntwintigſten Augustus deezes veelbevattenden Jaars 1650, vertrok zijne Hoogheid, verzeld van Graave WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, na *Gelderland*, om 'er zich met de jagt te verlustigen, en het oog te houden op den Gelderſchen Landdag, die thans te *Zutfen* wierdt gehouden. Hij hadt aldaar onlangs gekogt het Huis te *Dieren*, gelijk zommigen willen, met inzigt om door dit middel, als bezitter van een Riddermaatig Landgoed, thans verkiesbaar zijnde, zich voor Eerſten Edele van *Gelderland* te doen aanneemen. Gedurende 's Prinſen verblijf op de *Veluwe*, was 't zeer win-

winderig en regenagtig weêr. Zijne Hoogheid zich geheel overgeevende aan lichaamsoeffeningen, waar onder de Jagt niet de minfte was, vondt daar in zo veel behaagen, dat hij, hoe zeer zijne gezondheid daar bij leedt, van dezelve niet was af te trekken. Op het einde van October vermoeid van de Jagt thuis koomende, gevoelde hij beginzels van koorts; en dewijl hij hier niet het vereischte gemak kon genieten, liet hij zich te fcheep, langs den *Rhijn* en de *Lek*, na den *Hage* voeren, daar hij op den negenëntwintigften der gemelde maand aankwam.

De Geneesheeren twijfelden niet, of de ziekte van zijne Hoogheid zou op de Kinderpokjes uitloopen, welke toen reeds als van een bedenkelijk uitzigt wierden aangemerkt, alzo de Prins, zijnde een weinig meer dan vierëntwintig jaren oud, vol van verhit bloed was; waar toe, naar allen fchijn, niet weinig zal hebben toegebragt, dat hij, drie weeken lang zich dagelijks met de Jagt vermaakt hebbende, en eene onmatige leevenswijze gehouden, nog daarenboven twee of drie dagen vóór zijne ziekte, de onvoorzigtigheid hadt gehad, naa het fpeelen op het Biljard, gantsch bezweet zijnde, eenige uuren in eene koude lucht te paerd te zitten; waar naa hij, uit vermoeidheid, zwaare pijn in de leedenen gevoelende, zich ter ruste begaf, klaagende over fcheele hoofdpijn, zijne gewoone kwaale. In deezen ftaat kwam de Prins in den *Hage* op Saterdag, 's morgens ten drie uure. De ziekte wierdt na de kunst behandeld door drie ervaren Artzen. Acht dagen hadt dezelve geduurd, wanneer de Geneesheeren zijne Hoogheid buiten gevaar rekenden. Doch op Zondag den zesden November tegen den avond vermeerderde de Koorts, met zwaare benauwdheid, en zodanige vermindering van kragten, dat men voor 's Prinfen leeven begon te duchten. Men gaf 'er der Prinfesfe Weduwe kennis van, en zohdt om den Predikant STERMONT. Deeze binnen koomende, vondt den Prins genoegzaam fpraakeloos; doch egter, gelijk hij in zijn gedrukt verhaal zegt, nog bij zijn verftand. De Leeraar zich voor 's Prinfen bedde gevoegd hebbende, zeide hem, dat hij zich zou believen te bereiden tot eene waare boetvaardigheid, met innerlijke droefheid over zijne

zonden, eene vaste hoop op vergiffenisse, volkomen vertrouwen op de bloedige verdiensten van JEZUS CHRISTUS, en eene gewisse verzoening met GOD. Vraagende vervolgens aan zijne Hoogheid, of zijne Ziele op voorschreeven gronden wel gerust en bereid was om vrijmoediglijk den dood, en het daar op volgend genadig oordeel zijnes Zaligmakers, te verwagten? Waar op zijne Hoogheid met eene holle stemme, zijne oogen met één ten Hemel slaande, *ja* antwoordde. Hier op sprak de Leeraar STERMONT: „ Doorluchtig Vorst, „ laat nevens deeze uwe oogen des lichaams, derwaarts ook „ uw hart en de oogen uws Geloofs heenen gaan; en ik „ verzeker u, dat gij zult zien de Hemel geopend, en den „ Zoon des menschen staande ter rechter hand Gods, om uw „ lichaam te geeven versterking, of om uwe Ziel gunstiglijk „ te ontvangen in zijne heerlijkheid." Hier op viel de Leeraar met de omstanders, die weinig in getal waren, op de knieën, God vuuriglijk biddende, dat het der Godlijke Majesteit mogt behaagen, een genadige en haastige verligting aan zijne Hoogheid te verleenen. Onder het bidden bespeurde men eene zeer spoedige verandering in 's Vorsten gelaat. Dit deedt den ijver des Gebeds toeneemen, smeekende de omstanders dat het Gode mogt behaagen, den persoon van zijne Hoogheid, en in denzelven ons lieve Vaderland, te willen genadig zijn. Op de vraag des Leeraars, naa het Gebed, of zijne Hoogheid de woorden verstaan, en daar door eenige vertroosting hadt ontvangen, volgde geen antwoord. De Geneesheeren tragten wel den stervenden Prinse eenige versterkende middelen toe te brengen; doch de mond was vast toegeslooten, een zeker teeken van den naderenden dood: waarom men zich wederom tot het Gebed begaf. Doch eerlang zag men den jongen Vorst, naa het geeven van eenige weinige stille snikken, dien zelfden Zondag avond, den zesden November, omtrent negen uure, den geest geeven, in den ouderdom van vierëntwintig jaaren en zes maanden.

De Historieschrijvers VAN LOON en WICQUEFORT schrijven Prinse WILLEM DEN II verscheiden uitmuntende hoedanigheden toe. De eerste getuigt, dat de Prins om zijne begaafdheden bij

bij de geheele waereld in hoogagting was, als bezittende, behalven de ſchoonheid en welgemaaktheid zijns lichaams, zeer uitmuntende vermogens van verſtand en geest. Want behalven dat hij vijfderleie taalen meester was, en dezelve gemaklijk en vaardig ſprak, hadt hij, in zijne Jeugd, zich geoeffend in de Geſchiedenisſen, Dicht-, Wis-, Redeneer- en Natuurkunde, volgens de nieuwe grondſtellingen van DESCARTES. WICQUEFORT erkent, dat hij een Vorst was, die in den ouderdom van vierëntwintig jaaren blijken hadt gegeeven, dat hij zo groote hoedanigheden bezat, als die zijnen Voorzaaten een onſterflijken naam hadden doen verwerven. Dat hij den luister zijner geboorte hadt verheerlijkt door zijn Huwelijk, waar door hij vermaagſchapt was aan de grootſte Vorſten van het Christenrijk, hoewel zommigen meenen dat dit Huwelijk hem ſtaatzuchtige gedagten hadt ingeboezemd, welke men nadeelig hieldt voor de Vrijheid der Vereenigde Gewesten. Voorts getuigt de zelfde Schrijver dat hij ſtoutmoedig, wakker en onderneemend was, hoewel een weinig verzwakt door zijne zwaare lichaamsoeffeningen, als jaagen, kaatzen en andere ſpelen met den bal, waar aan hij zeer was overgegaan; eindelijk beleefd en milddaadig, tot zo verre zelf dat 'er zijne bijzondere omſtandigheden om leeden. Hoedanigheden, in de daad, welke den Prins zouden hebben kunnen doen worden, eene eer der menſchelijke Natuure, een ſieraad en zegen van zijn Vaderland.

's Prinſen lichaam des anderen daags geopend zijnde, vondt men de hersſenen geheel, de milt wat ſlapper dan naar gewoonte, en met eenig zwart bloed gevuld, de twee deelen in 't onderſte van de leever wat blaauw; doch de geheele long zeer zwart, gezwollen en ontſteeken, omtogen zijnde met zwart bloed, waar uit de bezwaarde ademhaaling, de benaauwdheid en de hevige koortzen ontſtaan waren.

Terſtond naa 't overlijden, wierden de Prinſes Moeder en de Gemaalin van zijne Hoogheid daar van verwittigd. Men tragtte wel 's Prinſen dood, voor de laatstgenoemde, die hoog zwanger was, en daarom den Prins in zijne ziekte nooit gezien hadt, in 't eerst te verbergen; doch haare Koninklijke

minklijke Hoogheid merkte wel haast aan 't uit en in loopen, dat het Hof beroerd, en haar Gemaal overleeden was. Nog dien zelfden nacht ten twaalf uure kwamen haare Hoogheden op het Hof bij een, ſmeltende in traanen, dewijl de eene vrouw bedreef over den ontijdigen dood haars Zoons, de kroone van haaren ouderdom; en de andere over 't onverwagt verlies van 't eenig ſteunzel van haar ongelukkig Huis, en van den Vader van een nog ongebooren kind.

De maare van 's Prinſen dood klonk welhaast door 't gantſche Land, en verwekte verſchillende aandoeningen, van droefheid of blijdſchap, naar dat elk gezind was. De Huisgenooten van zijne Hoogheid niet alleen, maar ook veelen uit de Gemeente, beſchuldigden de Geneeheeren van verzuim, of kwaadwilligheid. Zelf ontbrak het niet aan de zulken, die, de omſtandigheden der tijden in aanmerking neemende, een vermoeden koesterden, als ware de Prins zijnen natuurlijken dood niet geſtorven, dewijl dezelve voorviel in een tijd, dat de geenen, die voor zijne magt hadden moeten bukken, geene reden hadden zich daar over te bedroeven. Doch de voornaame grond van dit erg vermoeden was, dat men gedurig gezegd hadt, dat alles wél, en voor 's Prinſen leeven geen gevaar was. Wanneer de Haagſche Leeraars, onderling beſlooten hebbende den Prins, beurtelings, dagelijks te bezoeken, aan zijne Kamer kwamen, wierdt hun telkens gezégd dat het wél was met zijne Hoogheid, en dat bezoek en toeſpraak hem ſlegts zouden doen ontſtellen. De Predikant STERMONT hadt, in de daad, den Prins eenmaal gezien; doch, om zijne Hoogheid niet te zeer te doen ſchrikken, hadt men hem gezegd dat STERMONT zeer goede Oranje appelen van *Rotterdam* hadt ontvangen, welke hij zijne Hoogheid wilde vereeren, terwijl STERMONT zelve verzogt en belast was, dat hij toch van geene zwaarigheden zoude ſpreeken. Niet vreemd was het dan, dat, het gerugt van 's Vorſten overlijden zich kort daar na verſpreidende, het gemeen als van een donderſlag wierdt getroffen. Geweldig bedroefde deeze dood allen, die, in de

de geſchillen met de Provincie van *Holland*, 's Prinſen zijde gehouden hadden. Eenige Predikanten verſpreidden, zo op den Predikſtoel als onder de Gemeente, dat de Staat onthoofd was; dat 'er geen Koning in Israël was; en dat de Staat in twist, verwarringen en in duigen zou vallen. STERMONT hadt, onder andere, in eene zijner Leerredenen gezegd, dat de waereld den Prins niet waardig was. De Regenten, daarentegen, der Hollandſche Steden, die meenden onlangs merkelijk geleeden te hebben, en meer Vrijheids- dan Hof-gezind waren, verbeelden zich reden tot blijdſchap te hebben. Nergens bleek dit klaarder dan te *Amſterdam*, alwaar die maare, des Maandags morgens, zeer vroeg verſpreid zijnde, in plaats van droefheid, milde giften veroorzaakte. Men gaf aldaar, op de tijding van 's Prinſen dood, rijkelijk in de Armen-busſche. Onder anderen wierden bij de Diakenen, onder de Predikantſie, eenige ſtukken gouds ingezameld, bewonden in een ſtuk papier, waar op de volgende regels geſchreeven waren:

„ De Prins is doodt,
„ Mijn Gaaf vergroot:
„ Nooit blijder Maar
„ In tagtig Jaar."

Ook hadt men te *Amſterdam*, zedert het beleg, zo veel kwaads geſprooken van den Prins, dat men het volk niet kon weerhouden van openbaare vreugde te betoonen, over de tijding van zijnen onverwagten dood. *Spanje* en de Regeering van *Engeland* ontvingen die tijding met een heimelijk genoegen. Zelf wil men dat de Spaanſche Afgezant in den *Hage* zou gezegd hebben, dat de Koning, die dit jaar te velde geene voordeelen hadt bevogten, dezelve haalen konde uit het voordeel, welk hij uit deezen dood te wagten hadt. In *Frankrijk*, daarentegen,

was

was men treurig over dit overlijden, welk van den Kardinaal MAZARIN geoordeeld wierdt niet natuurlijk geweest te zijn. Althans verhaalt WICQUEFORT, dat hij in openbaare gezelschappen de behendigheid prees, waar door men zich den Prins ter rechter tijd hadt weeten kwijt te maaken.

Het Lijk van zijne Hoogheid wierdt niet openlijk ten toon gesteld, om dat het aangezigt te zeer geschonden was van de Kinderziekte, maar op den achtsten Maart, met Vorstelijke staatsie, in het Vooroudersijk Graf te *Delft* bijgezet. De Prins liet een Codicil naa, geteekend den eenëntwintigsten December des Jaars 1649, waar bij hij de Weduwegift van haare Koninklijke Hoogheid zijne Gemaalinne vermeerderde, van tienduizend tot vijftienduizend Ponden Sterlings, in gevalle 'er kinderen uit dit huwelijk wierden verwekt; doch, zo 'er geene kinderen kwamen, op twintigduizend Ponden Sterlings, nevens 't gebruik der Huisgeraaden van de Huizen te *Buuren*, *Breda*, *Tsselstein*, *Honsholredijk* en verscheiden anderen. Ook wierdt een Testament te voorschijn gebragt, waar in zijne Hoogheid, zonder kinderen koomende te sterven, zijne Zuster ALBERTINA tot zijne eenige Erfgenaame aanstelde, mits deeze kwam te trouwen aan Graave WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*. Doch deeze Uiterste Wil was zonder dag-, plaats- of naamteekening.

Zo dra de Hollandsche Steden, wier Gemagtigden op *Loevestein* hadden gevangen gezeeten, 's Prinsen overlijden vernomen hadden, herstelden zij de afgezette Heeren in hunne voorgaande waardigheid. *Dordrecht*, niet meer dan twee dagen naa den dood van zijne Hoogheid, gaf hier van het eerste voorbeeld, ten aanzien van den Burgemeester JAKOB DE WITT. De andere Steden volgden eerlang. De Stad *Amsterdam*, haare bezadigdheid willende toonen, kwam hiertoe langzaamer; doch wagtte egter niet lang met de Gebroeders BIKKER van nieuws tot Leden der Wethouderschap aan te neemen. Acht dagen naa het afsterven van Prinse WILLEM DEN II, op den veertienden No-

November, wierdt haare Koninklijke Hoogheid, 's avonds tuſchen acht en negen uuren, verlost van eenen Prins, die zijnen Vader naderhand in zijne hooge bedieningen is opgevolgd, en daarenboven de Kroon van *Groot-Britannie* heeft gedraagen.

Dat met Prins WILLEM het misnoegen van zommigen tegen hem niet begraáven was, kan, onder andere, blijken aan de Gouden en Zilveren penningen, die zedert onder de-hand verkogt wierden. Op de eene zijde van dezelve zag men een loopend ongetoomd Paerd, behangen met een Dekkleed in plaats van een Zadel, waar op ſtondt, als in een open boek, op 't eene blad, UNIO, op 't ander, RELIGIO; en onder aan SIMULANT. Onder 't Paerd vertoonde zich de *Amſtel* met de twee nieuwe Blokhuizen, en de Stad *Amſterdam* in 't verſchiet. Agter 't Paerd was eene rijzende Zon, verbeeldende den Morgenſtond, en onder den Gezigteinder ſtondt: *Quia bella vetabat.* Boven in den rand was 't wapen van *Amſterdam*, en rondom: *Crimine ab uno disce omnes.* MDCL: XXX. JULII. Aan de andere zijde des Penningz was bovenaan JUPITER met den Blixem, eenen PHAËTON op zijnen Wagen nedervellende. Onder was het Hof van *Holland* met den Vijver, en de uitvaart van 't Vorſtelijk Lijk, uit het Hof voorbij den Vijver trekkende. Om den rand ſtondt: MAGNIS EXCIDIT AUSIS. MDCL. VI. NOVEMBRIS. Door 't eene Zinnebeeld wierdt de belegering van *Amſterdam*, door 't ander het overlijden van zijne Hoogheid verbeeld.

Ten beſluite moeten wij hier nog melden een merkwaardig zeggen van den Raadpenſionaris JAKOB KATS. Deeze met zekeren Heer over 't overlijden van zijne Hoogheid ſpreekende, zeide niet onaartig: dat in eene Kerk of Groot Paleis waren *Pilaaren*, en Kroonen of groote *Kandelaars*, en dat het even zodanig geſteld was in deezen Staat; dat de *Pilaaren* waren de *Provincien* en de *Staaten* van dezelve; dat de Prins was geweest een

Kroon

Kroon of groote *Kandelaar*, hebbende gegeeven veel lichts en sieraads; doch dat het verlies van deezen *Lichter* ligt zou worden verzet, dewijl alle de *Pilaaren* bleeven, die zo wel den *Kandelaar* als de *Kaarzen konden en moesten* bijbrengen.

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER V—Wm.

DEEL XXX.

	Pag.
Vonk, (Joannes)	1.
Voogd, (Nicolaas de)	*ib.*
Voolwijk, (De)	2.
Voorburg	*ib.*
Voorhout	3.
Voorhout, (Johannes)	4.
Voorn, (Het Land van)	5.
Voorſchoten	6.
Voorſt	7.
Voorſt, (De)	*ib.*
Voorthuizen	8.
Vorden	*ib.*
Vorgten	*ib.*
Vorsterman, (Joannes)	*ib.*
Vorstius, (Adolfus)	9.
Vorstius, (Ælius Everhardus)	10.
Vorstius, (Conradus)	11.
Vorstius, (Wilhelm Henrik)	19.
Vos, (Jan)	20.
Voshol	21.
Vosſemeer, (Nieuw)	22.
Vosſemeer, (Oud)	*ib.*
Vosſius	*ib.*
Vosſius, (Gerardus)	23.
Vosſius, (Joannes)	*ib.*
Vosſius, (Gerhardus Johannes)	24.
Vosſius, (Dionijſius)	27.
Vosſius, (Iſaacus)	29.
Vosſius, (Franciscus)	31.
Vosſius, (Gerardus)	*ib.*
Vosſius, (Matthæus)	32.
Vreeburg; zie beneden op het Art. Utrecht.	
Vreeland	*ib.*
Vreeland, (Het Dorp)	*ib.*
Vreeland, (Slot van)	33.
Vreeswijk	34.
Vreeswijk, (Het Dorp)	35.
Vrientius, (Maximiliaan) of De Vriendt; zie op het Art. Veere.	

Pag.

Vries, (Tjerk Hiddesz de) 36.
Vriesland; zie Friesland.
Vriezekoop; zie Leimuiden.
Vriezen; zie Friezen.
Vroenhove 49.
Vroom, (Hendrik Cornelisz) ib.
Vroone 51.
Vrooneſtein, (Het Huis) ib.
Vrouwen-Parochie 52.
Vrouwenregt; zie Akersdijk.
Vrouwenzand 53.
Vrij, (De) ib.
Vrijberghe 56.
Vrije-Ambagten ib.
Vrijen en lage Boukhorst ib.
Vrijenban ib.
Vrije Geer 57.
Vrijehaak 58.
Vrije hoeve ib.
't Vrije van Sluis ib.
Vrijhoef en Kalverbroek 59.
Vugt ib.
Vulcanius, (Bonaventura) 60.
Vuuren 62.
Vuurſche ib.
Vuijlkoop, (Het Huis) ib.
Vijf-Heeren-Landen 63.
Vijf-Speciën, (De) ib.

U.

Ubbo Emmius; zie Emmius. (Ubbo)
Ubbo 65.
Ubbo ib.
Uchten 66.
Udenhout ib.
Udiermeir 67.
Udolf Heron ib.

Pag.

Uffo, of Uffingius 67.
Ugten; zie Uchten.
Uilenburg, (Gerard) 68.
Uitdam 69.
Uitenbogaard, (Johannes) ib.
Uitermeerſche Schans 111.
Uitgeeſt ib.
Uithoorn 112.
Uitkom 114.
Uitſluiking; (Akte van) zie Seclusie (Akte van) Deel XXVII, bl. 40. enz.
Uitterbuurt, of Uiterbuurt ib.
Uitterlier, of Uitte-lier 114.
Uitwaterende Sluizen ib.
Uitwijk 116.
Ulft ib.
Ulft, (Jakob van der) ib.
Ulverhoutſche Bosch 117.
Unie, (Utrechtſche) ib.
Upbergen 131.
Upſtalboom 132.
Ureterp ib.
Urk ib.
Urshem 136.
Utingeradeel ib.
Utrecht, (Provincie) 138.
Utrecht, (De Stad) 167.

W.

Waal, (De) 227.
Waal, (De) 228.
Waal ib.
Waal, (Tot en 't) ib.
Waal, ('t) ib.
Waal, (Frank de) ib.
Waal, (Jan de) 229.
Waal, (Jan de) ib.
Waalenburg. ib.
Waalenburg 230.

Waal-

	Pag.
Waalwijk	230.
Waard, (Huis te)	231.
Waarden	232.
Waardenburg	*ib.*
Waarder	*ib.*
Waardhuizen	233.
Waaxens	*ib.*
Wàaijen, (Johannes van der)	*ib.*
Waddinxveen	234.
Wadenoijen	235.
Wagenaar, (Jan)	*ib.*
Wagenaar, (Lucas Janszoon)	241.
Wageningen	242.
Walæus, (Antonius)	245.
Walcheren	247.
Walich Maartenszoon	249.
Waliën	251.
Walta	*ib.*
Wamel	*ib.*
Wandelaar, (Jan)	*ib.*
Wansweerd	252.
Warck, (Mr. Johan van de)	*ib.*
Warder	253.
Warmenhuizen	*ib.*
Warmond	254.
Warmond, (Jakob van Duivenvoorde, Heer van)	256.
Warns	*ib.*
Warnsveld	257.
Warrega	*ib.*
Warstiens	*ib.*
Wartena	258.
Waspik, (Groot)	*ib.*
Waspik, (Klein)	*ib.*
Wassenaar, (Het Geslagt van)	258.
Wassenaar, (Jakob van)	310.
Wassenaar	322.
Wassenaarskouw	*ib.*
Wassenaar, (Nicolaas Janszoon van)	323.
Watergeuzen	324.
Watergraafs-Meir; zie Diemermeir, Deel XI.	
Wateringe	325.
Waterland	326.
Waterloo, (Anthonij)	328.
Waterschap van Woerden; zie Woerden.	
Watten, of Wadden	*ib.*
Watweide	329.
Waveren	*ib.*
Waveren, (van)	*ib.*
Waveren, (Gijsbert Jap van)	332.
Waverenveen	333.
Waijestein, ('t Huis)	*ib.*
Wederdoopers	*ib.*
Weede	335.
Weeligenberg	*ib.*
Weeninx, (Jan Baptista)	336.
Weer, (Huis te)	338.
Weerdestein	*ib.*
Weerstallen	339.
Weesp.	*ib.*
Weesper-Kerspel	346.
Weilo, (Frederik Ragfiat van)	348.
Wel	349.
Weldam	*ib.*
Welgeboorene Mannen	*ib.*

REGISTER.

DEEL XXXI.

	Pag.
Welland	1.
Welle	*ib.*
Wellekens, (Jan Baptista)	2.
Welsing, (Isaac)	3.
Welsrijp	10.
Welzinge	*ib.*
Wemeldinge	*ib.*
Wena, (Huis, of Hof)	11.
Wenterswijk; zie Winterswijk.	
Werf, (Huis te)	*ib.*
Werf, (Pieter Adriaanszoon van de)	12.
Werf, (Adriaan van der)	27.
Werfhuizen, of Werfhusen	30.
Werken	31.
Werkendam	*ib.*
Werkenmonde	32.
Werkhoven	33.
Wermelo	*ib.*
Wernershofstede	*ib.*
Werteloo, (Georgius Benedictus)	34.
Werve, (Huis te)	*ib.*
Werve, (Huis te)	35.
Werverhoof	36.
Werum	*ib.*
Wesel; (Jan) zie Gansfort (J. W.) Deel XVII.	
Westbarendrecht; zie Barendrecht, Deel V.	
Westbroek	37.
Westdongeradeel	*ib.*
Westen	38.
Westerbaan, (Jakobus)	*ib.*
Westerbeek, (Huis te)	39.
Westerblerum	*ib.*
Westerblokker	40.
Westerbroek	*ib.*
Westeremden	*ib.*
Westerend	*ib.*
Westergo	41.
Westerhoven	*ib.*
Westerland	42.
Westerland	*ib.*
Westerlauwers; zie Lauwers, Deel XXII.	
Westerlee	*ib.*
Westermeer	*ib.*
Wester-Schelde, Deel XXVI. bl. 201.	
Westerschouwe	43.
Westerschouburg	45.
Westervoort	47.
Westerwijk, (Adolf van)	*ib.*
Westfriesland	*ib.*
Westgraftdijk	57.
Westhem	58.
Westhoven	*ib.*
Westindische Maatschappij	59.
Westkamp, (Huis te)	73.
Westkapelle	*ib.*
Westkappelsche dijk	76.
Westkerke	78.
Westland	79.
Westmaas	*ib.*
West-Mijzen	80.
West-Nieuwland	*ib.*
Westphalen, (Frederik Adriaanszoon)	*ib.*
Westroijen op Zantwijk	82.
Wester-Schelling; zie Schelling, (Ter) Deel XXVI.	
Westvoorn	*ib.*

	Pag.
Westwert, of Westerwirt	85.
Westwoude	86.
West - Ysselmonde; zie Ysselmonde.	
Westzaan	*ib.*
Westzaandam	87.
Wetering; (Oude) zie Oude Wetering.	
Wetzens	90.
Wetzingen	91.
Wetstein, (Johan Hendrik)	*ib.*
Weurd, of Weurt	93.
Weijdum, of Weidum	*ib.*
Wia; zie wijhe.	
Wibold	94.
Wibrand	95.
Wichardus	96.
Wichem	97.
Wicquefort, (Abraham van)	*ib.*
Widelnisse	100.
Wieldrecht	*ib.*
Wiele, (van der)	*ib.*
Wier	101.
Wier	102.
Wierd, (Groote)	103.
Wierikker - Schans	104.
Wieringen	*ib.*
Wieringenwaart	106.
Wierum	107.
Wieuwert	108.
Wigbertus	109.
Wilfrid	110.
Wilhem, (David Le-Leu de)	112.
Willebrordus	114.
Willem de I, (Graaf)	117.
Willem de II, (Graaf)	123.
Willem de III, (Graaf)	153.
Willem de IV, (Graaf)	161.
Willem de V, (Graaf)	165.
Willem de VI, (Graaf)	168.
Willem de I, (Prins)	174.
Willem de II, (Prins)	261.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK

XXXII. DEEL

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

TWEE-EN-DERTIGSTE DEEL.

W.

MET KAARTEN, PLAATEN EN POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXCIV.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

WIL.

WILLEM DEN III. De Vader van deezen vermaarden telg van 't Huis VAN ORANJE, was Prins WILLEM DE II, zijne Moeder, MARIA STUART, oudſte Dochter van KAREL DEN I, Koning van *Groot-Britannie*. Hij zag het eerſte leevensſchicht in *'s Graavenhage*, op Maandag den veertienden November des Jaars 650, des avonds tuſſchen acht en negen uure, na dat zijn Vader acht dagen te vooren overleeden was, gelijk wij, in het voorgaande Artikel, verhaald hebben. Op den vijftienden Januarij des volgenden jaars wierdt hij in de Groote Kerk van *'s Hage* plegtig gedoopt, en ontving den naam van WILLEM HENDRIK. Eenige Afgevaardigden der Algemeene Staaten, en van de Staaten van *Holland* en *Zeeland*, nevens de Gemagtigden van *Amſterdam*, *Delft* en *Leiden*, ſtonden als Gevadets over den Doop. De Algemeene Staaten begiftigden hem met een Rentebrief van achtduizend guldens jaarlijks, liggende in een Gouden Doos. De Staaten van *Holland* vereerden hem insgelijks met een Rentebrief van vijfduizend guldens, in eene diergelijke Doos. De Steden *Delft*, *Leiden* en *Amſterdam* leiden hem een jaargeld toe van zes, twaalfhonderd en duizend guldens. De Staaten van *Zeeland* deeden thans geen geſchenk, maar eenige jaaren laater ſchonken zij een jaargeld van tweeduizend guldens.

Terſtond naa zijne geboorte wierden de Klokken geluid. De Algemeene Staaten vergaderden, en gaven van deeze geboorte kennis aan de Gewesten. De Prinſes-Weduw van

FREDERIK HENDRIK ſchreef, zeven dagen naa 's Prinſen geboorte, eenen brief aan de Staaten der bijzondere Gewesten, waar in zij verzogt dat de Staaten den jongen Prins, door wiens geboorte het jongſtleeden ſterfgeval van Zijne Hoogheid WILLEM DEN II. eenigzins vergoed was, wilden in gedagten houden, wanneer zij zouden raadpleegen over de verkiezing van een anderen Kapitein-Generaal over de Krijgsmagt van den Staat, en van een anderen Stadhouder over de bijzondere Gewesten; ter oorzaake van de gewigtige dienſten, door zijne Voorvaders aan de landen beweezen. Diergelijk een verzoek deedt zij ook aan de Algemeene Staaten in het volgende jaar.

Merkelijk geſchil ontſtondt 'er, kort naa 's Prinſen geboorte, over de Voogdijſchap over zijnen perſoon, en de goederen hem aangeſtorven. De Koninklijke Prinſes, zijne Moeder, beweerde regt te hebben tot deeze voogdijſchap, uit kragt van den Uiterſten Wille van wijlen haaren Gemaal. De Prinſes-Weduw daarentegen beweerde, dat deeze voogdijſchap niemand dan haar zelve toebehoorde; voor reden geevende, dat haare Schoondochter, zelve minderjaarig zijnde, eenen Voogd, althans eenen Bezorger noodig hadt, en dus geene Voogdes zijn kon. Nog verſcheiden andere mededingers tot de Voogdijſchap openbaarden zich, en onder deeze de Keurvorst van *Brandenburg*, gehuwd met de oudſte Zuster van wijlen zijne Hoogheid. Men wierdt het eindelijk eens, dat de drie gemelde hooge perſoonen gezamentlijk de Voogdijſchap zouden waarneemen, doch dat de Koninklijke Prinſes alleen daar aan zo veel deel zou hebben, als de Keurvorst en de Prinſes-Weduw te zamen.

Nog maar weinige weeken was Prins WILLEM oud, toen de Staaten van *Zeeland* aan die van *Holland* den voorſlag deeden om hem tot Stadhouder te benoemen; doch de laatſten weezen deezen voorſlag van de hand. Zij beweerden dat zulks als nog ontijdig was; dat men niet wist wat van den Prinſe worden zou; dat hij een goed en bekwaam Vorst kon worden, doch ook de voetſtappen van zijnen Vader volgen, in het neemen van geweldige maatregelen; dat de Prins den Staaten kleinen dank zou weeten voor de eere,

hem

hem in zijne kindsheid aangedaan, en dezelve veeleer aanmerken als iets dat hem geregtelijk toekwam, dan als eene gunst hem beweezen. Zommigen merkten aan, dat de Prins, door zijne aanzienlijke maagschap, en door zijne groote goederen, reeds magtig genoeg was in den Vereenigden Staat; en dat hooger bevordering gevaarlijk zijn zou voor de Vrijheid; dat dit gevaar vooral te duchten was van een Vorst, wiens Voorouders, onder den naam van Stadhouder, gestaan hadden na de hoogste magt, die zij met de daad in hooger maate dan de Graaven van ouds bezeeten hadden. Door deeze en soortgelijke redenen lieten zich de Zeeuwen thans gezeggen: Van geen meerder nut waren ook de heimelijke handelingen der Prinsessen ten zijnen behoeve.

't Leedt, egter, niet lang, of het ontwerp van 's Prinsen bevorderinge kwam in *Zeeland* van nieuws op het tapijt. Door het dragen van Oranje-linten verklaarden zich aldaar veelen voor 's Prinsen vrienden. De Predikanten wisten het gemeen nog meer aan te zetten, en werken hier zo sterk onder, dat de Staaten dier Provincie, in September des jaars 1652, een besluit ontwierpen, inhoudende dat de jonge Prins behoorde voorgeschikt te worden tot Kapitein en Admiraal-Generaal over de Land- en Zeemagt van den Staat. Doch eenige Afgevaardigden van *Holland*, na *Zeeland* gezonden, wisten de zaak derwijze te beleggen, dat zij voor als nog niet ten uitvoer wierdt gebragt. Gelijk ook in *Gelderland*, alwaar men het diergelijks zogt, het werk dit maal steeken bleef.

Ligt was ondertusschen uit dit alles te bespeuren, hoe zeer men hier te Lande den Prinse was toegedaan, en dat deszelfs bevordering den een of anderen tijd zeker volgen moest. Toen dezelve door geregelde Staats- en Stadshandelingen nog niet kon bewerkt worden, zogten zommige vrienden van 't Huis van Oranje, door 't heimelijk verwekken van beroerten onder de menigte, hun oogmerk te bereiken. Want, volgens de aanmerking van den doorluchtigen Hooft, „heeft men hier te Lande de magtigste veranderingen, bij „aanstichting, of immers dapper toedoen des gemeenen „manns, zien invoeren." En, in de daad, gedacht waren

de opschuddingen, welke ten deezen tijde in veele Steden verwekt wierden. Te *Amsterdam*, hoewel de helft van 't volk Prinsgezind was, voorkwam men dezelve, voornaamlijk doordien de Regeering aan vier Predikanten de Stad ontzeid hadt, om dat zij openlijk voor den Prinse VAN ORANJE gebeeden hadden. Maar in andere Steden, zo van 't Zuider- als Noorderkwartier, vooral te *Enkhuizen*, raakten de gemoederen in geweldige beweeging. Dit gebeurde ook in den *Hage*. De Koninklijke Prinses was met den Prins haaren Zoon, in den Zomer des Jaars 1653, na *Breda* gereisd, om hem als Baron dier Stad te doen huldigen. Tegen den tijd dat hij van daar wierdt te rug verwagt, hieldt zich een groote hoop Haagsche jongens uit de hefte des volks gereed om hem in te haalen; zij trokken ten dien einde dagelijks op met Oranje Vaandels en andere tekens van hunne gezindheid. 't Was reeds diep in den nacht toen het Vorstlijk gezelschap in den *Hage* wederkeerde, en de optrekkende hoop scheide. Men vergaderde dan des anderendaags in de zelfde toerusting voor het Hof; toen toonde men hun den jongen Prins voor de vensters van 't Binnenhof; waar op de jongens de trompet bliezen, en een groot geschreeuw maakten. De Fiskaal kreeg hier op last van de Staaten van *Holland*, die voor meerder opschudding vreesden, om den hoop te verstrooien. Hier op streefde een deel van 't slegtste graauw na 't huis van den Fiskaal, daar de glazen wierden uitgesmeeten. Diergelijke baldaadigheden wierden ook gepleegd aan de Logementen van *Dordrecht* en *Amsterdam*. Derzelver bewooners, nevens den Raadpensionaris DE WITT, wierden voor Schelmen en Prinsenverraaders uitgemaakt. JAKOB DE WITT, Vader van den Raadpensionaris, was geweldig aangevallen van een dronken Duitscher, en gedreigd dat men hem wel leeren zoude den Prinse tegenspreeken. Te *Haarlem* waren de Schutters op Kermis opgetrokken, versierd met Oranje-linten, en een Oranje- blaauw- en wit Vaandel voerende. Zommigen voerden een geopend hart op de borst, daar een Oranje-appel in stak. Men streefde dus toegerust door de Stad, onder het geroep: *Vivat Oranje, in spijt van Britannie en Spanje.*

Dien-

Soortgelijke opschuddingen gebeurden ook in *Zeeland*. Doch, in dit Gewest, daar de Leden der Regeering beter Prinsgezind waren dan in *Holland*, deeden de beroerten meerder uitwerkinge. Men kwam aldaar tot het besluit, om den Prins VAN ORANJE tot Kapitein-Generaal, en Graaf WILLEM, Stadhouder van *Friesland*, tot zijnen Luitenant voor te slaan ter algemeene Staatsvergaderinge, gelijk op den achtëntwintigsten Julij met 'er daad geschiedde. De Staaten van *Holland*, egter, 's Prinsen bevordering uit alle hunne magt zoekende tegen te houden, wisten te beleiden dat 'er op gerasdpleegd wierdt. Voorts wierdt in hunne Vergadering vastgesteld een beredeneerd Vertoog, en aan de Gewesten rond te zenden, waar in de noodeloosheid en ondienstigheid van het aanstellen van eenen Kapitein- en Luitenant-Generaal uitvoerig beweerd wierdt. Tot het opstellen van dit Vertoog gebruikte men de welverstreeden pen van den Raadpensionaris DE WITT, die het ook tot genoegen zijner Meesteren in gereedheid bragt.

Door dit alles wierden 's Prinsen vrienden genoodzaakt, voor het tegenwoordige wederom van hunne bedoelinge af te zien, terwijl zijne tegenstreevers over de vereenigde pogingen van veele aanzienlijke Regenten en van een oproerig zamenschoolend graauw zegepraalden. De jonge Vorst, van alle deeze schroomlijke beweegingen gelukkiglijk onbewust, genoot, nogthans, te midden van dezelve, eenige eere, dewijl hem, uit naame en van wegen KAREL DEN II, Koning van *Groot-Britannie*, de Ridderorde van den Kouzeband omgehangen wierdt.

't Was ondertusschen niet alleen in de Vereenigde Gewesten dat 's Prinsen bevordering wierdt tegen gehouden: ook in *Engeland* vondt men 'er, die niet gaarne zagen dat dezelve voortgang hadt. Men was thans in Oorlog met dat Rijk, maar nu aan den Vredehandel bezig. Van de zijde der Engelschen wierdt een Verdrag voorgeslagen, uit verscheiden punten bestaande. Het twaalfde Artikel hieldt in, dat noch de Algemeene, noch de bijzondere Staaten der Vereenigde Gewesten, WILLEM, Prins VAN ORANJE, noch iemand van zijne naakomelingen, ooit zouden aanstellen tot Kapitein-

Generaal, Stadhouder of Admiraal, maar in tegendeel alle poogingen, die hier toe wierden aangewend, zouden tegenhaan en fluiten. Kromwel, in 't bijzonder, ſtondt zo ſterk op dit punt van uitſluitinge, dat hij ſtaande hieldt dat 'er nimmer een beſtendige Vrede tuſſchen *Engeland* en de Vereenigde Gewesten kon plaats hebben, indien de uitſluiting niet toegeſtemd en bekragtigd wierdt. De Algemeene Staaten wilden dat dit punt, met eenige verzagting, wierdt toegeſtemd; doch die van *Holland* gingen verder. Want wanneer in hunne Vergadering de meerderheid tot de uitſluiting overhieldt, bedienden zich de Raadpenſionaris DE WITT van deeze gelegenheid, om aan Hunne Edele Groot Mogendheden te vragen, of het hun aangenaam zijn zoude, dat hij zich voor een korten tijd begaf na de Vertrekkamer, om de Akte, waar in de meeste Leden bewilligd hadden, op te ſtellen? Hier op een toeſtemmend antwoord bekoomen hebbende, ontwierp hij ſpoedig de vermaarde Akte van Seclusie of Uitſluitinge. De Staaten van *Holland* en *Westfriesland* verklaarden bij dezelve, tot geruſtſtelling van den Heere Protektor KROMWEL „dat zij den Prins VAN ORANJE, of „ iemand van deszelfs nakomelingen, nimmer zouden verkiezen tot Stadhouder of Admiraal hunner Provincie; „ ook, zo veel de ſtem hunner Provincie aanging, gedoogen dat hij ooit wierdt aangeſteld tot Kapitein-Generaal „ over de Krijgsmagt der Generaliteit." Veertien Leden keurden deeze Akte goed, doch de Steden *Haarlem*, *Leiden*, *Alkmaar*, *Enkhuizen* en *Edam* deeden aantekeningen tegen dezelve. Vermids evenwel de Akte door de meerderheid was goedgekeurd, wierdt zij des anderendaags na *Engeland* gezonden. Dus liet zich aanzien, dat den Prinſe de toegang tot de hooge waardigheden voor altoos was afgeſneeden.

Middertijd nam de jonge Prins toe in jaaren, en begonnen nu meer en meer bedagt te zijn om hem eene bekwame opvoeding te geeven. Al in den Jaare 1655 hadden de Staaten van *Zeeland* aangehouden bij de andere Gewesten, om een Predikant aan te ſtellen, die den Prins in de beginſels van den Chriſtlijken Godsdienſt zou onderwijzen, en

zoo

nog een ander bekwaam perſoon, die hem de taal, zeden, geſchiedenisſen, regten en gewoonten deezer landen, nevens andere weetenſchappen, eenen Prinſe voegende, zou leeren. Doch de Staaten van *Holland* merkten toen reeds aan, dat het den Zeeuwen noch de andere Provincien paste, zich te ſteeken in 's Prinſen opvoedinge. In het volgende jaar wierdt door de Voogden zelve van den jongen Prinſe, die nu den ouderdom van zes jaaren hadt bereikt, aangeſteld om hem in de gronden van den Godsdienst te onderwijzen, de Predikant TRIGLAND. Dit, en nog ander onderwijs, genoot hij gedurende de twee volgende jaaren.

Maar toen hij nu den ouderdom van acht jaaren hadt bereikt, wierdt de Koninklijke Prinſes te raade om hem de Letterbaane nog hooger te doen opſtreeven. De Wethouders van *Leiden*, zulks vernomen hebbende, booden der Prinſesſe niet alleen hunne Stad en Hoogeſchool aan, maar ook een Huis tot 's Prinſen intrek, het *Prinſen Hof* genaamd, 't welk van zijne Voorouders, met het zelfde oogmerk te *Leiden* gekomen, plagt bewoond te worden. De Leidſche Burgemeesters hadden het van de noodige Huisgeraaden vooraf voorzien. Met genoegen omhelsde de Prinſes deeze aanbieding. Zij verkoos den Heer VAN ZUILENSTEIN tot Gouverneur van haaren Zoon, en den Hoogleeraar BORNIUS tot zijnen Leermeester. Op den derden November vertrok hij na *Leiden*, in gezelſchap van de Prinſesſe Weduwe en de Koninklijke Prinſesſe. Van dat vertrek hadt men vooraf kennis gegeeven aan de Algemeene Staaten, die hem, door eenige Afgevaardigden, uit hunnen naame, deeden begroeten. Op den dag zijner komſte te *Leiden*, wierdt de Prins, uit naam van het Hoogeſchool, ſtaatelijk verwelkoomd met eene Nederduitſche Redevoering, door den Hoogleeraar JOANNES COCCEJUS, die thans de waardigheid van Rector Magnificus bekleedde.

Gedurende 's Prinſen verblijf te *Leiden* nam de gezindheid der gemoederen van veelen hier te Lande een merkelijken keer ten zijnen voordeele. KAREL DE II, zijn Oom, in zijn Rijk van *Groot-Britannie* te rug geroepen, preesde hem, bij het plegtig affcheid, welk hij in den *Hage* van de Algemeene Staaten nam, hunner gunſte aan, nevens die der

Staaten van *Holland*. Het zelfde deedt kort daar na de Koninklijke Prinſes, hem voordraagende tot het bekleeden van de hooge waardigheden zijner Voorzaaten. Op den zevenden Auguſtus des Jaars 1660 beſlooten hier op de Staaten van *Zeeland*, den jongen Prins tot Kapitein-Generaal en tot Stadhouder van *Zeeland* te bevorderen; dit beſluit vervolgens ernſtig aandringende ter Vergaderinge van *Holland*. Hier vervoegden zich ook de beide Prinſeſſen, met verzoek dat hunne Edele Groot Mogendheden de zorge voor de opvoeding van den jongen Prinſe gelieſden op zich te neemen. Hier op volgde het günſtig beſluit, dat men de zorge voor 's Prinſen opvoeding zou aanvaarden, op dat hij, (deeze woorden gebruikte men,) dus bekwaam mogt worden tot de bedieninge der hooge Ampten, door zijne Voorzaaten bekleed. Het bleef hier niet bij. Vier dagen laater wierdt beſlooten, de Akte van Seclusie of Uitſluitinge, in den Jaare 1654 aan KROMWEL verleend, dood en te niete te verklaaren.

Naa dat men hier te Lande zo gunſtige beſluiten hadt genomen, verreisde de Koninklijke Prinſes, Moeder van den jongen Prinſe, na *Engeland*. Doch niet lang hadt zij aldaar vertoefd, of zij ſtortte in eene zwaare ziekte, welke, naa vijf of zes dagen, op den derden Januarij des Jaars 1661, haar te *Londen* uit het leeven wegrukte. Behalven den rouwe, welken het verlies van eene tederbeminde Moeder den Prinſe in zo jonge jaaren moest veroorzaaken, beſchouwden veelen dit voor hem als een hoogstnadeelig ſterfgeval; dewijl hij daar door uit de handen der Engelſchen zou getrokken worden, gelijk ook eerlang gebeurde.

Ondertuſſchen wierdt het daadlijk geroep om 's Prinſen bevordering wederom leevendig. Aanleiding tot hetzelve gaf de Oorlog, door den Biſchop van *Munſter*, in den Jaare 1665, deezen Staat aangedaan. Hij hadt het oog op *Groningen*, en was bij de *Ommerſchans* in *Drenthe* gerukt, waar door *Overijſſel* voor hem bloot lag. Algemeen begon men nu wederom onder 't Gemeen te ſpreeken, dat men den Prins VAN ORANJE aan 't hoofd der Legers noodig hadt. De Biſchop, in de verdeeldheid van deezen Staat zijne eigen ſterkte zoekende, voedde deeze beweegingen, en droeg zorge

ge dat zijn volk in 't Graafschap *Lingen*, den Prinse toebehoorende, geen overlast deedt. In 't voorbijtrekken van *Zwolle* deedt hij wakker *Wilhelmus van Nassouwe* blaazen. Met dit alles wilde hij te kennen geeven, dat hij 't niet op den jongen Prins en die 't met hem hielden, maar alleen op de tegenwoordige Regeering hadt gelaaden. 't Gevolg hier van was, dat men over 's Prinsen bevordering in den Krijgsdienst ernstig begon te handelen. *Leiden* was van verstand, dat men hem tot Generaal der Ruiterije behoorde te verheffen; andere Steden scheenen hier toe ingelijks over te hellen. Doch, over 't algemeen, waren tot nog toe de gemoederen in *Holland* zo afkeerig van het Huis VAN ORANJE, dat de Prins in de benoeming tot de hooge Krijgsampten in dat Gewest geheel wierdt voorbij gegaan. Om de Regeering van *Amsterdam* in zijne belangen over te haalen, hadt de Prins zich in eigen persoon derwaarts begeeven. De Regeering ontving hem met grooten toeftel, en onthaalde hem plegtig ter maaltijd. Het volk, in grooten getale zamengevloeid om hem te zien, riep openlijk om zijne bevordering, en deedt hem uitgeleide tot buiten de Stad, onder het gejuich van *Vivat Oranje*. Doch de Regeering bleef ftijf op haar ftuk, en hieldt zich aan de meerderheid. Omtrent deezen tijd, en waarfchijnlijk met het zelfde oogmerk, hadt de Prins ook een keer na *Rotterdam* gedaan, daar hem ingelijks van 't volk groote eer wierdt beweezen.

Ondertusschen traden de Staaten van *Holland* in een afzonderlijk gefprek met eenige Afgevaardigden van *Zeeland*. Sterk drongen de laatften, dat men zich van de tegenwoordige gelegenheid moest bedienen om den Prins te bevorderen, als die nu een genoegzaam getal van jaaren hadt bereikt om 't harnas te kunnen aanfchieten. Doch die van *Holland* hadden hier geene ooren na. Om zijne jongheid oordeelde men zijne bevordering ongeraaden. Zommigen merkten aan dat dezelve dan eerst behoorde plaats te hebben, naa dat men hem geheel van de Engelfche zijde zou hebben afgetrokken; 't welk zou kunnen gefchieden, indien de Staaten van *Holland* de zorge voor 's Prinsen opvoeding geheel op zich namen. Anderen voegden 'er bevens, dat de

Prins, zo jong en zo verknogt aan *Engeland*, toegelaaten wordende in den Raad van Staate, alles zou overbrieven wat aldaar voorviel. 't Beſlait was eindelijk, dat hoewel 's Prinſen bevordering, in de tegenwoordige omſtandigheden, om gewigtige redenen, geen voortgang kon hebben, men, egter, genegen was, op eene andere wijze voor hem te zorgen. Dit laatſte geſchiedde ook met 'er daad. Op verzoek der Prinſeſſe-Weduwe namen de Staaten van *Holland* den jongen Prins aan voor een *Kind van Staat*, gelijk men 't noemde; dat is, zij benoemden de perſoonen, welke over hem het opzigt zouden hebben, en droegen alle de koſten zijner Opvoedinge. Om hem van de Engelſchen af te trekken, en meer gezindheid jegens het Vaderland in te boezemen, wierdt in zijne Hofhouding merkelijke verandering gemaakt, en alle perſoonen van hem geweerd, die geoordeeld wierden, hem andere grondregels te zullen inprenten, dan de Staaten van *Holland* liefst met hem wilden zien opgroeien. De Prins liet over deeze verandering vrij wat leedweezen blijken; doch die van *Holland* duldden niemand omtrent zijn perſoon, dien zij voor Engelschgezind hielden.

In het zelfde jaar als dit was voorgevallen, verzamelde men 's Lands Zeemagt in *Texel*, om tegen de Engelſchen in Zee te ſteeken. In Mai was de geheele Vloot gereed, ten getale van vifëntachtig ſchepen, behalven de Jagten en Branders. Veele Grooten en aanzienlijken, onder andere de Keurvorſt van *Brandenburg* en de Prins VAN ORANJE, begaven zich bij deeze gelegenheid na *Texel*, om 's Lands Vloot te bezigtigen. Het Scheepsvolk gaf thans een bewijs van genegenheid voor den jongen Prinſe, door zulk een luid geroep van: *Vivat de Prins van Oranje*, dat het door de gantſche Vloot en over de geheele Reede van *Texel* klonk.

De benoeming van Opperhoofden over de Krijgsmagt van den Staat, in den Jaare 1667, gaf wederom aanleiding om Prins WILLEM op het tapijt te brengen. In Januarij des voorgaanden jaars hadt hij belijdenis van het Chriſtlijk geloove gedaan, en was tot Lid der Hervormde Kerke aangenomen. Hij hadt thans den ouderdom van ruim zestien jaaren bereikt. Meermaalen hadden de Staaten van *Holland* aan-

aangemerkt, dat zijne bevordering tot op zijn achtiende jaar behoorde te worden uitgesteld; en dewijl dat tijdstip vast naderde, begreepen zij duidelijk dat na dien tijd zijne bevordering tot Kapitein-Generaal niet langer zou kunnen wederstaan worden. Doch men was tevens bedugt, ingevalle hem zo veel gezag in zaaken der Regeeringe wierdt opgedraagen, als zijne Voorzaaten genooten hadden, dat hij veelligt iets ten nadeele van den tegenwoordigen Regeeringsform ondernemen mogt. Om deeze zwaarigheid te voorkomen, was men op een voegzaam middel bedagt. Ten dien einde wierdt in de Vergadering van *Holland* een Ontwerp beraamd, en na eenige tegenstribbeling vastgesteld, zedert bij den naam van het *Eeuwig Edikt* bekend, volgens 't welk het Kapitein-Generaalschap van het Stadhouderschap voor altoos afgescheiden, en de laatstgenoemde waardigheid vernietigd wierdt. De Raadpensionaris wierdt voor de voornaamste bewerker van dat Edikt gehouden. Geen wonder dan dat hij meer en meer in den haat viel bij de vrienden van het Huis VAN ORANJE, dewijl de jonge Prins zich hier door voor altoos verstreken zag van het Stadhouderschap van *Holland*, en zonder bewilliging dier Provincie geen Stadhouder kon worden van eenig ander Gewest, ten ware hij voor altoos afzag van de waardigheid van Kapitein- en Admiraal-Generaal. Hier over ontstondt merkelijke verwijdering tusschen *Holland* en de overige Provincien; dit bragt te wege, dat de Prins tot nog toe geene zitting kreeg in den Raad van Staate, waar toe anderzins *Holland* ook de toestemming zou gegeeven hebben. Merkwaardig is het, 't geen zommigen verhaalen, dat wanneer in de Vergadering van *Holland* van alle de Leden wierdt geëischt, het Eeuwig Edikt met Eede te bekragtigen, de Afgevaardigde op de Dagvaart van wegen de Stad *Edam* zulks weigerde, voor reden geevende dat hij oud en doof was, dat hij den inhoud van den Eed niet kon begrijpen, en daarom liever zijne bediening wilde nederleggen, 't geen ook met de daad geschiedde.

De Zeeuwen, ondertusschen, nu zo dikwijls door die van *Holland*, in hunne gunstige voorneemens ten aanzien van den Prinse, gedwarsboomd, beslooten eindelijk iets te doen 't geen

van

van hun alleen afhing, en waar over zij met andere Gewesten niet behoefden te raadpleegen. Prins WILLEM, na *Breda* getrokken, onder voorwendzel om eene proeve te neemen van eenige Jagthonden, hem door den Koning van *Engeland* ten geschenke gezonden, wierdt te raade om van daar een keer na *Zeeland* te doen. Heimelijk was hij uit den *Hage* vertrokken, zelf zonder aan iemand zijner Voogden des kennis te geeven. Te *Bergen op den Zoom* vondt hij een Jagt, hem door de Staaten van *Zeeland* toegezonden. Te *Arnemuiden* gekoomen zijnde, gaf hij daar van kennis, door eenen Edelman, aan de Staaten van *Zeeland*, welke daar op verklaarden dat de komst van Zijne Hoogheid hun aangenaam was, en dat zij zouden tragten hem te ontvangen op eene wijze, zijner hooge geboorte voegende. Naauwelijk hadt dit gerugt zich door de Stad verspreid, of de menigte begaf zich in grooten getale na buiten om den Prins te zien. Door eenige Afgevaardigden uit de hooge Vergaderingen wierdt hij vervolgens, langs de gewapende Burgerij, na de Stad en vervolgens in de Abdij geleid. PIETER DE HUYBERT, Pensionaris van *Zeeland*, verwelkomde den Prins met eene Aanspraak, overloopende van betuigingen van hoogachting en genegenheid. Onder het volk bespeurde men, de in 't oogloopendste blijken van blijdschap over 's Prinsen tegenwoordigheid, door het uitsteeken van Oranje-Vlaggen, het branden van Vreugdevuuren en het verlichten der Huizen. Op den achttienden September des Jaars 1668, daags na zijne komst, te *Middelburg*, vervoegden zich eenige Afgevaardigden der Staaten in 's Prinsen herberg, om hem van daar in hunne Vergadering te geleiden. Zijne Hoogheid aldaar verwelkoomd zijnde, nam 'er zitting in de hoedanigheid van *Eersten Edele*, en deedt vervolgens eene Aanspraak, welke hij daar op in geschrifte overgaf.

Verschillende waren de gedagten in *Holland* over 't geen in *Zeeland* was voorgevallen. Zommigen konden niet nalaaten, daar over openlijk hunne blijdschap te betoonen. Anderen keurden het af, en namen 't zelf den Prinse kwalijk, dat hij na een ander Gewest verreisd was, zonder vooraf de Staaten van *Holland* des te verwittigen. Men vondt 'er zelf,

die

die deezen ſtap aanmerkten als een blijk van ondankbaarheid, weinig ſtrookende met de weldaaden, die hij reeds van die van *Holland* hadt ontvangen, ja, dat hem zulks in 't vervolg niet anders dan nadeelig zijn kon.

Nogthans wierden de laatſten in hunne verwagting bedroogen. In den Jaare 1669 liet de Stad *Amſterdam* eenige genegenheid blijken om den Prinſe zitting te geeven in den Raad van Staate. De Burgemeester KOENRAAD VAN BEUNINGEN ondersteunde kragtdaadig deeze bevordering. Ook toonden hem de Staaten van *Holland*, in dat zelfde jaar, eenige meerdere genegenheid, door hem, in December, de vrije jagt toe te ſtaan, omtrent het Lusthuis *Honsholredijk*, welke zijne Voorzaaten altoos plagten te genieten. In het volgende jaar beſlooten die van *Holland* om hem zitting te geeven in den Raad van Staate, met het genot van eene beſliſſende ſtem, zo dra de andere Gewesten zouden bewilligd hebben in hun beſluit, om het Kapitein-Generaalſchap voor altoos afgeſcheiden te houden van het Stadhouderſchap. Eerlang wierden de Gewesten het hieromtrent eens, op den voet van eene Harmonie of onderlinge overeenſtemminge, in welke ook door de Algemeene Staaten wierdt bewilligd. In gevolge van het genomen beſluit, wierdt zijne Hoogheid, op den tweeden Junij des Jaars 1670, door drie Afgevaardigden der Generaliteit, ingeleid in de Vergadering van den Raad van Staate, en aldaar plegtig verwelkoomd. Voor het bekleeden deezer waardigheid, leide men hem een Jaargeld toe van vijftigduizend guldens. Thans wierdt ook zijne Hoogheid aangemerkt als van alle Voogdijſchap ontſlagen, en diensvolgens de Heer VAN GEND, die zijn Gouverneur geweest was, bedankt.

Al zedert eenigen tijd hadt de Prins in overleg genomen om eene reize na *Engeland* te doen. De begeerte om zijnen Oom, Koning KAREL DEN II, een bezoek te geeven, was niet de eenige beweegreden deezer reize. Zijn oogmerk was, deels om voldoening te vorderen van de ſommen, welke wijlen KAREL DE I zijnen Huize ſchuldig was, deels om te beproeven, hoe de Koning gezind ware om hem te bevorderen tot de waardigheden zijner Voorzaaten. Hij gaf voor-

vooraf kennis van zijn voorneemen aan den Ridder TEMPLE; die het vervolgens na *Engeland* overbriefde. Eerlang kwam hier op in den *Hage* Lord OSSONY, met een ſloet van zeenvijftig Engelſche Edelen en Heeren, om zijne Hoogheid met eenige Koninklijke Fregatten na *Engeland* te geleiden. Hij vertrok in December, en wierdt aldaar met veel betooninge van blijdſchap en hoogagtinge ontvangen. Ten Hove vierde men zijne geboorteverjaaring met den zelfden luister als die des Konings. Hij bezogt de Univerſiteiten van *Cambridge* en *Oxford*, en wierdt 'er met de zelfde eere als zijne Majeſteit zelve ontvangen.

Middierwijl verloor zijne Hoogheid het oogmerk zijner reize niet uit het oog. Hij hadt eenen eisch op zijne Groot-Britanniſche Majeſteit van zestienhonderdduizend guldens. Hij bewerkte dat den Heere BLACKWELL last wierdt gegeeven om veertigduizend ponden ſterlings, ten behoeve van den Prinſe, op te neemen. De Koning verbondt zich, om de overige honderdtwintigduizend ponden binnen den tijd van drie jaaren, of ieder jaar veertigduizend ponden, naar 's Prinſen goedvinden, af te leggen. Zijne Hoogheid dus ten deezen opzigte naar genoegen geſlaagd zijnde, keerde in Februarij des volgenden jaars na *Holland* te rug. Lord OSSONY geleidde hem thans wederom met dien zelfden ſloet, welke hem na *Engeland* hadt overgevoerd. Bij zijne wederkomst in den *Hage*, wierdt hij door de vrolijk juichende Burgerij verwelkoomd. BURNET verhaalt, uit 's Prinſen eigen mond gehoord te hebben, dat KAREL DE II, op zekeren tijd met hem alleen in geſprek zijnde, hem afkeerig zogt te maaken van den Hervormden Godsdienst, en ſmaak te doen krijgen in den Roomſchen, welken de Koning zelve heimelijk was toegedaan.

Het genomen beſluit tot 's Prinſen voordeel gaf zijnen vrienden hoop op verdere bevordering. De Oorlog, waar mede de Staat van den kant van *Engeland* en *Frankrijk* gedreigd wierdt, gaf aanleiding tot het raadpleegen over het aanſtellen van eenige Legerhoofden. Eigenaartig moest de Prins VAN ORANJE thans wederom op het tapijt gebragt worden. Bij veelen beſpeurde men wel de genegenheid om hem

tot

tot Kapitein-Generaal aan te ſtellen, doch men was het niet eens, of zulks voor zijn geheele leeven, dan ſlegts voor een enkelen Veldtogt behoorde te geſchieden. Lang wierdt hier over getwist, eer men tot een beſluit kwam. 't Liep eindelijk hier op uit, dat zes Provincien beſlooten, hem het Kapitein-Generaalſchap van nu af voor zijn geheele leeven op te draagen; terwijl in de Vergadering van *Holland* wierdt vastgeſteld, dat deeze opdragt zou geſchieden, zo dra zijne Hoogheid den ouderdom van tweeëntwintig jaaren zou bereikt hebben; 't welk nog etlijke maanden zou aanloopen. Voor 't bekleeden deezer waardigheid wierdt den Prinſe eene wedde toegelegd van vierënzestigduizend, voor 't Beſtand, doch onder en naa hetzelve van honderdëntwintigduizend guldens. In gevolge van het genomen beſluit, deeden de Algemeene Staaten, door den Heer FAGEL, den Prinſe kennis geeven van zijne bevorderinge, en hem verzoeken om in hunne Vergadering te verſchijnen tot het doen van den Eed en het ontvangen van zijnen Lastbrief. De voorzittende Heer der Vergaderinge verwelkoomde hem met eene deftige Aanſpraak, die van den Prinſe beantwoord wierdt met de verzekering, dat de eer, welke men hem bewees, en het vertrouwen, dat men in hem ſtelde, door het opdraagen van eene zo aanzienlijke waardigheid, hem ten ſpoore zou verſtrekken, om ter verdeedeginge en handhaavinge der Vrijheid goed en bloed op te offeren. Naa deeze verzekering leide hij den Eed af als Kapitein- en Admiraal-Generaal der Vereenigde Gewesten. Deeze aanſtelling, welke voorviel op den vijfëntwintigſten Februarij des Jaars 1672, wierdt gevolgd van een pragtigen maaltijd, welke zijne Hoogheid aan de Staaten van *Holland* gaf. Het volk vertoonde zijne blijdſchap, door het aanſteeken van Vreugdevuuren en andere teekens van hun genoegen over 's Prinſen bevordering.

Naauwlijks hadt het werk der verheffinge zijn volkomen beſlag gekreegen, of de Prins vondt gelegenheid om den Vaderlande zijnen dienst te betoonen. De Koning van *Frankrijk* hadt den Staat den Oorlog verklaard, en was met een Leger over de grenzen getrokken. De Provincie *Overijſſel* lag geheel voor hem open, en tot aan de oevers van den

Yſſel

Yſel vondt men geene plaats, bekwaam om hem weerſtand te bieden. Om hier in te voorzien, zondt men na den kant dier riviere de noodige verſterkinge. Op den negentienden April vertrok de Prins VAN ORANJE uit den *Hage*, verzeld van zeven Afgevaardigden der Algemeene Staaten, om de Steden te bezigtigen, en een Leger aan den *Yſel* te doen zamentrekken, ten einde den vijand het overtrekken van den ſtroom te beletten. Doch, vermids de Franſchen zich eerlang meester maakten van de *Betuwe*, en verſcheiden Steden en Sterkten in dien oord bemagtigden, vondt de Prins geraaden met het Leger op te breeken bij *Arnhem*, daar hij dus lang gelegen hadt. Hij trok na *Utrecht* met zijne benden, ten getale van dertienduizend man, en ſloeg zich op den vijftienden Junij voor de Stad neder. Algemeen was hier de ontſteltenis onder aanzienlijken en geringen; zommigen leiden in beraad om met hunne goederen de wijk te neemen na *Holland*. 's Prinſen komst deedt de ontſteltenis eenigzins bedaren. 's Anderen daags deedt hij zijne intrede in de Stad, onder de toejuichingen der menigte, en verſcheen vervolgens in de Vergadering van 's Lands Staaten. Hij beloofde de Stad tot het uiterſte te zullen verdeedigen, indien men zijne maatregels wilde opvolgen. Ten dien einde ſloeg hij voor, om de Voorſteden af te branden, en nog dien zelfden dag daar toe het noodige in 't werk te ſtellen, alzo hij meende dat dit het eenigſte middel tot behoud der Stad was. Doch hieromtrent was men het onder de Staaten des Gewests niet eens; zommigen zelf toonden geringe gezindheid om hier toe te beſluiten.

Terwijl hier over geraadpleegd wierdt, ontving de Prins bevel om met het Leger op Hollandſchen bodem te trekken, alzo men oordeelde dat *Utrecht* niet te houden, en 'er aan de beveiliging van *Holland* meer gelegen was. Zijne Hoogheid brak dan op met het Leger voor *Utrecht*, en ſloeg zich ten zelven dage aan de Nieuwenbrugge bij *Bodegrave* neder.

In den tegenwoordigen hachelijken ſtaat, in welken de Republiek zich bevondt, tradt de Prins in heimelijke onderhandeling met zijnen Oom, den Koning van *Engeland*, en deedt

hem

hem eenige voorſlagen, op welke, zijns oordeels, de Vrede tusſchen *Engeland* en den Staat zou kunnen getroffen worden. Van den kant des Konings kwam, omtrent deezen tijd, een brief in 't licht, behelzende dat de Koning niet twijffelde of hij zou den Prins, indien deeze zijnen raad volgde, welhaast doen ſtellen in 't bezit der magt, na welke zijne Voorouders altijd getragt hadden.

De onheilen, welke deeze Landen overkwamen, deeden ondertusſchen het geroep om 's Prinſen bevordering meer en meer algemeen worden. Men weet dezelve aan de agteloosheid, onrouwe en baatzucht der Regenten, die bij veelen wierden verdagt gehouden dat zij het met *Frankrijk* hielden. Zommige Predikanten, hun ampt misbruikende, roeiden hier onder, en zogten de Gemeente in te boezemen, dat de zaaken zo ſlegt gingen, om dat veele Leden der Regeering den Lande ongetrouw waren, en om dat den Prinſe geen grooter gezag wierdt opgedragen. Een der Predikanten te *Haarlem* ontzag zich niet, openlijk te prediken, dat onder de Regenten dier Stad verraad en kwaad beſtier ſchuilde. Het morren liep zo hoog dat zommige Leden der Staaten van *Holland* om de bevordering van zijne Hoogheid tot verdere waardigheden ernſtig begonnen te denken.

Hier en daar begon nu het Gemeen de Wethouders te dwingen, dat zij den Prins VAN ORANJE voor Stadhouder zouden verklaaren. Eerst openbaarde zich dit oproerig eiſchen te *Veere* in *Zeeland*, en ſloeg wel haast van daar na *Dordrecht* over. Hier hadt men de menigte diets gemaakt, dat de Magazijnen ſlegt voorzien, en de Sleutels te zoeken waren. Doch, bij nader onderzoek, wierdt hier van het tegendeel bevonden. 't Mogt egter niet baaten. Men dwong de Regeering om na 't Leger bij *Bodegrave* te trekken, en zijne Hoogheid na de Stad te geleiden. 't Geſchiedde. In 't eerst weigerde de Prins het Leger te verlaaten, doch verzelde ten laatſten de Afgevaardigden na de muitende Stad. Hier wierdt hij met allerlei teekens van Oranjegezindheid ingehaald. Geen woord repten ondertusſchen de Wethouders van het Stadhouderſchap. De Prins, na den maaltijd uitrijdende, wierds van zommigen, die zich aan de Koets ver-

voegden, gevraagd, of hij Stadhouder ware? waar op hij verklaarde, volkomen te vrede te zijn. Wij niet, voegde men hem daar op te gemoete, *ten zij wij uwe Hoogheid Stadhouder zien.* Door dit dringen en dwingen verſchrikt, wierden eindelijk de Wethouders genoodzaakt het Eeuwig Edikt te vernietigen, en den Prins voor Stadhouder te verklaaren, bij eene Akte, aan het ſlot van welke zijne Hoogheid wierdt ontſlagen van den Eed, bij welke hij beloofd hadt, het Stadhouderſchap niet te zullen aanneemen. Men verhaalt, dat twee Predikanten van *Dordrecht* den Prins van zijne gemoedstwijfelingen verlosten, door welke hij zwaarigheid maakte, zonder de bewilliging der Staaten, en tegen zijnen Eed, de opgedragene waardigheid te aanvaarden. Ook wil men, dat zijne Hoogheid, het oproerig dwingen der Burgerije ziende, tot de Wethouders zou gezegd hebben: *Mijne Heeren, ik beklaag u.* Diergelijke opſchuddingen vielen ook voor te *Rotterdam*, *Gouda*, *Haarlem*, *Amſterdam*, en in andere plaatzen.

't Gevolg van dit alles was, dat ter Vergaderinge van *Holland* in ernſtige overweeging wierdt genomen, om het Eeuwig Edikt te vernietigen, en vervolgens den Prinſe de waardigheid van Stadhouder op te draagen. Zommigen deeden den voorſlag, of men hem niet tot Graaf van *Holland* behoorde te verheffen; doch dit wierdt met de meerderheid van de hand geweezen. Maar op den vierden Julij des Jaars 1672, 's morgens ten vier uure, wierdt zijne Hoogheid, van der Staaten wege, verklaard voor Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal van *Holland*. Zeven Afgevaardigden der Vergaderinge bragten hem hier van de tijding in 't Leger bij *Bodegrave*. Eer hij de hooge waardigheid aannam, vraagde hij, of men hem ontſlagen hadt van den Eed, bij het aanvaarden van het Kapiteinſchap-Generaal gedaan, waar bij hij zich hadt verbonden, nimmer deeze waardigheid te gelijk met het Stadhouderſchap te zullen bekleeden. Hier op een toeſtemmend antwoord bekoomen hebbende, deedt hij beloſte het Land te zullen beſchermen en de rust in de Steden herſtellen. Vervolgens bewerkten de Staaten van *Holland* in de Vergadering der Algemeene Staaten, dat de Prins tot

Kapi-

Kapitein-Generaal der Unie wierdt aangeſteld. Dus bekom zijne Hoogheid, WILLEM HENDRIK, Prins van *Oranje* en *Naſſau*, in den onderdom van nog geene volkomene tweeentwintig jaaren, de aanzienlijke waardigheid zijner Voorzaaten. Op den negenden Julij, in eigen perſoon in den *Hage* gekoomen zijnde, wierdt hij plegtig tot dezelve aangeſteld. Op het gerugt hier van ging 'er een algemeen vreugdegejuich op onder de menigte, door 't gantſche Land. Men liet Oranje-Vaandels waaien van Kerken en Stadshuizen. Elk was in de weer om zich met Oranje-ſtrikken en linten op te tooien. De lucht weêrgalmde van 't bulderen uit klein en grof geſchut. Menig een glas, boordevol geſchonken, wierdt geledigd op de gezondheid en verheffing van zijne Hoogheid.

De eerſte zaak, welke de Prins, terſtond na zijne bevordering, verrigtte, was het ſchrijven van een rondgaanden brief, ter verontſchuldiginge van de Regenten der Steden en des Lands, die bij het Gemeen verdagt gehouden wierden. Het verlies van verſcheiden Steden, door de Franſche wapens overrompeld, en andere onheilen, weet hij, in denzelven, niet aan de ontrouwe van hun, welke het bewind in handen hadden, maar aan de laf hartigheid en trouwloosheid van zommige Krijgsbevelhebbers. Doch deeze Brief, hoewel op verzoek van 's Lands Staaten geſchreeven, deedt de uitwerking niet, welke men 'er zich van beloofd hadt. De onluſten en oproerigheden bleeven in veele Steden nog duuren. Tot het ſtillen van dezelve ſloeg de Prins eene bezending voor, in welke men gaarne zou bewilligd hebben, indien zijne Hoogheid zich aan het hoofd van dezelve hadt willen ſtellen. Doch, alzo deeze voorwendde, dat hier mede te veel tijd zou verloopen, en hij niet zo lang uit het Leger kon blijven, kwam 'er niets van deeze bezendinge.

Midlerwijl was men met *Frankrijk* en *Engeland*, over het ſluiten van den Vrede, in onderhandeling getreeden. Op den voorſlag van Burgemeester VAN BEUNINGEN, die wegens *Amſterdam* het woord voerde, wierdt eerlang, ter Vergaderinge van *Holland*, het beſluit genomen, om den handel met *Frankrijk* geheel over te laaten aan den Prinſe en aan de

Engelſchen, om betere voorwaarden te bedingen, dan dus lang waren aangebooden. Doch deeze handel was van weinig vrugts. De Prins verklaarde dat onder de voorſlagen der beide Koningen niet één punt was, welk hij zou aanneemen, en dat men zich eerder behoorde te laaten in ſtukken houwen, dan zulke voorwaarden aanneemen. Zommige Hiſtorieſchrijvers verhaalen, dat zijner Hoogheid, ſtaande deeze onderhandelingen, de Opperheerſchappij der Vereenigde Nederlanden, onder de beſcherminge der Koningen van *Frankrijk* en *Engeland*, zou zijn aangebooden; maar dat hij deeze aanbieding zou hebben van de hand geweezen, met betuiginge, dat hij nimmer het vertrouwen zou verraaden, welk de Staaten getoond hadden in hem te ſtellen, en nog veel minder de vrijheid van zijn Vaderland verkoopen, door zijne Voorzaaten zo lang en zo dapper gehandhaafd.

Hoe het hier mede zij, zeker is het dat zijne Hoogheid, op eenen brief, hem door den Raadpenſionaris DE WITT geſchreeven, waar in hij verzogt hem te regtvaardigen wegens zekere beſchuldiging tegen hem, een zo ſtaauw en koel antwoord zondt, dat hetzelve, alzo het door den druk wierdt gemeen gemaakt, den Heere DE WITT, onder de menigte, weezenlijk nadeel toebragt. Na het pleegen van den afſchuwelijken moord aan 't edele Broederpaar, keurde de Prins insgelijks af, dat omtrent de baanddaadigen aan denzelven eenig onderzoek gedaan wierdt. Men vindt aangeteekend, dat de Prins, aan iemand, welke over den Chirurgijn van *Pietshill*, beſchuldiger van Heere CORNELIS DE WITT, en deszelfs onhandelbaar gedrag, bij hem klagtig viel, tot antwoord gaf: „ Geef den hondsvot een voet in 't gat, en laat hem loo„ pen"; als mede, dat deeze eerlooze menſch van zijne Hoogheid, terwijl hij Koning van *Groot-Britannie* was, een Jaargeld trok van achthonderd guldens, in vergelding van den dienst, zo (ſpreekt zijne Akte,) door hem, in den Jaare 1672, aan den Lande beweezen. Nogthans ſprak de Prins nimmer van dien moord dan met de uitterſte verfoeijing. Den Heer Raadpenſionaris hieldt hij voor eenen der grootſte mannen zijner eeuwe, en geloofde dat hij den Lande getrouwelijk gedient hadt.

Voor-

Voorheen hebben wij verhaald, hoe zommigen gaarne zouden gezien hebben, dat de Prins zich aan het hoofd eener bezendinge na de Steden hadt gefteld, om in dezelve de rust te herſtellen, doch dat hij zulks hadt van de hand geweezen. Thans nam men het beſluit ter Vergaderinge van *Holland*, zijne Hoogheid te magtigen, dat zelfde te bewerken, door de Regeering buiten tijds te veranderen. Want ſchoon men zou verwagt hebben, dat de Gemeente, thans in de verheffing van zijne Hoogheid, haaren zin gekreegen hebbende, tot rust zou gekoomen zijn, waren, egter, zommige Steden nog vol van oproerigheden. In de meeste van deeze Steden gebruikte de Prins dit gezag, in gevolge van een beſluit, op den zeevenëntwintigſten Augustus des Jaars 1672 genomen, en plaatſte zódanige perſoonen op het kuſſen, als den Huize VAN ORANJE meest gezind waren. Voor dat nog het bovengemelde beſluit genomen wierdt, was de Stad *Amſterdam* met zijne Hoogheid in eene afzonderlijke onderhandeling getreeden, om hem tot hulpe der Stad en van 't gantſche Land te beweegen. Den Burgemeester HENDRIK HOOFT hadt men aan den Prins gezonden om hem tot het een en ander over te haalen, met de aanbieding om hooger waardigheden aan zijn perſoon te doen opdraagen, en zijn gezag, magt en aanzien te doen vermeerderen; verzekerende hij, dat de Stad genegen was, daar toe het haare van heeler en goeder harte aan te wenden. Doch alzo de Prins, gelijk hij naderhand aan den Biſchop BURNET verhaalde, zich verzekerd hieldt, dat de Landzaaten geenen Souverein konden verdraagen, maakte hij thans geen gebruik van deeze aanbieding. Alleenlijk beloofde hij den Burgemeester, binnen kort te *Amſterdam* te zullen koomen. Hij volbragt deeze belofte op den twaalfden Augustus, wanneer hij in den vollen Raad ontvangen, en door de Vroedſchap met dertigduizend guldens wierdt beſchonken. Van *Amſterdam* deedt hij een keer na *Muiden*, *Weesp*, 't Huis te *Abkoude* en den *Hinderdam*, en keerde op den vijftienden weder na het Leger bij *Bodegrave*. Vóór zijn vertrek van *Amſterdam* hadt hij aan de Regenten beloofd, in eigen perſoon de Stad te zullen koomen verdeedigen, ingevalle de vijand zich van *Muiden* meester maakte.

Doch, in weerwil van het goed verſtand, 't geen thans tuſſchen zijne Hoogheid en de Wethouders van *Amſterdam* ſcheen plaats te hebben, moesten zommigen van 't Kuſſen; de Gemeente gaf geen rust, voor dat ook hier verandering gemaakt was. Even eens ging het in *Zeeland*, werwaarts zijne Hoogheid in eigen perſoon een keer deedt, dewijl dat voor het eenige middel wierdt gehouden om de gemoederen te doen bedaaren.

De veelvuldige veranderingen in de Regeering hadden, ondertuſſchen, de uitwerking niet, welke men zich daar van beloofd hadt. Volgens 't oordeel van zijne Hoogheid zelve, waren hier door veele bekwaame Regenten buiten het bewind geraakt, en derzelver plaatzen vervuld met driftige en geringe lieden, welke zich 's Prinſen vrienden noemden. De Prins beſpeurde den misſlag, welken hij begaan hadt, doch toen het te laat was om dien te herſtellen.

Ondertuſſchen ſlaagden 's Prinſen verrigtingen te velde niet zo gelukkig, als het gemeen zich hadt voorgeſteld. Veelen erkenden nu, dat men t'onregt aan de Heeren DE WITT de ſchuld van 's Lands onheilen hadt gegeeven. De Franſchen hielden nog eenige Steden in. In 't einde van September ondernam zijne Hoogheid om *Naarden* bij verraſſing in te neemen. De maatregels, ten dien einde genomen, droegen elks goedskeuring weg; maar door het aan den grond zeilen der Vaartuigen, welke eenige troepen van *Amſterdam* moesten aanvoeren, mislukte deeze toeleg. Even ongelukkig liep ook zijne onderneeming op *Woerden* af.

Hoewel het Jaargetij reeds verre verloopen was, toonde zich, nogthans, de Prins genegen om de mislukte onderneemingen, op de eene of andere wijze, te vergoeden. Ten dien einde beriep hij eenen Krijgsraad te *Gouda*, in welken, onder den eed van geheimhoudinge, wierdt beſlooten, eenen kans op *Charleroi* te waagen. Op dat de vijand het waare oogmerk niet zou ontdekken, zogt men hem te misleiden, door het Leger na een anderen kant te doen optrekken. Hij verzamelde zijne troepen bij *Roozendaal*, op den zevenden November, en bevondt ze ſterk vierëntwintigduizend man. Van daar trok hij na *Maaſtricht*, en vervolgens over de

Maa-

Maase na de *Moer*, van waar hij den Graaf DE DURAS deedt wijken. Vervolgens *Valkenburg* hebbende doen veroveren, toog hij ſchielijk te rug, en ſloeg in December, onverhoeds, het beleg om *Charlerei*. Van veel gewigts was het veroveren van deeze plaatze, dewijl zij den Franſchen tot hun voornaamſte Magazijn diende, en den toegang verleende na de onlangs veroverde landen. Daarenboven was de Stad ſlegt van Krijgsvolk voorzien, en thans zonder Bevelhebbers: alzo de Graaf DE MORTAL, die daar binnen geboodt, op de tijding der komſte van Prinſe WILLEM, na *Tongeren* was uitgetrokken, niet twijffelende of zijne Hoogheid hadt het oog op die Stad. Door een liſt wist hij nogthans wederom binnen *Charlerei* te geraaken, 't welk het zou hebben moeten opgeeven, indien 'er niet eene ſterke vorst ware opgekoomen. Dit noodzaakte den Prins het beleg op te breeken, en zijne Soldaaten, die, in menigte, van ongemak en koude ſtierven, de Winterkwartieren te doen betrekken. Op den dertigſten December kwam hij zelve wederom in het Leger bij *Alſen*.

Midlerwijl hadden de Franſchen, zich van de afweezigheid Zijner Hoogheid bedienende, op verſchelden plaatzen, welke hij voorheen bezet hadt, met naame te *Bodegrave* en *Zwammerdam*, zeer ſlegt huis gehouden. Men weet des vijands voortgang onder andere aan de laf hartigheid van zommige Legerhoofden, welke de aanbevolene posten, tegen ontvangenen last, verlieten. Hier van wierdt onder anderen beſchuldigd de Kolonel MOZES PAIN ET VIN, Kwartiermeester-Generaal der Legers van den Staat. Op het voorbeeld van den Luitenant-Generaal Graave VAN KONINGSMARK, verliet hij den post bij *Nieuwerbrugge* bij *Bodegrave*, om dat hij oordeelde dat dezelve niet te houden was, en week na *Gouda*, alwaar hij met opene armen wierdt ontvangen. Doch dit wijken wierdt hem zo kwalijk genomen door zijne Hoogheid, dat hij terſtond bevel gaf hem te vatten, en voor eenen Krijgsraad te ſtellen. Deeze veroordeelde hem tot verbeurte zijner Ampten en goederen, en ter eeuwige gevangeniſſe. Doch de Prins, met dat Vonnis niet te vrede, trok de zaak aan zich zelven en voor een Regtbank, door hem benoemd.

Hier wierdt hij gevonnisd om onthalsd te worden; welk Vonnis eerlang in het Leger bij *Alfen* aan hem volvoerd wierdt. Klein genoegen gaf dit Vonnis aan veelen, die van oordeel waren, dat PAIN ET VIN, zich op een post bevindende, welke niet meer te houden was, zich van de zelfde vrijheid mogt bedienen, welke men aan den Graave VAN KONINGSMARK hadt gegeeven, om naamlijk in den dringendsten nood na *Leiden* te mogen wijken.

Naa de mislukte onderneeming op *Charleroi*, en naa zijne wederkomst in den *Hage*, beraamde zijne Hoogheid weldra nieuwe schikkingen tot de eene of andere verrigting ten voordeele van den Lande. Men raadpleegde inzonderheid om den Franschen, gedurende het beslooten water, den verderen voortgang af te snijden, en, ware 't mogelijk, hen op hunne legerposten aan te vallen. Vooral was de Prins op middelen bedagt om een aanslag op het *Sticht* te doen, en hieldt ten dien einde geduurige zamenkomsten met den Veldmaarschalk WURTS, de Graaven WALDEK en KONINGSMARK, en met andere hooge Bevelhebbers. De inwooners der Steden en Dorpen van *Holland* kreegen last, om met verdubbelde poogingen voor hunne eige veiligheid te waaken. Reeds op den vierden Februarij des Jaars 1673 vertrok de Prins uit den *Hage* na het Leger; doch een schielijk opkoomende dooi deedt zijnen tooleg mislukken. Toen deedt hij den voorslag aan de Staaten van *Holland*, om de Steden en Plaatzen van hun Gewest ten spoedigste te versterken; deeze voorslag vondt eene algemeene goedkeuring, en wierdt straks ten uitvoer gebragt. *Nieuwerfluis* deedt de Prins in de eerste plaats versterken, dewijl hij van oordeel was, dat de Franschen, langs dien weg, een aanslag op *Amsterdam* of *Weesp* zouden onderneemen. De Hertogen ENGUIEN en LUXEMBURG trokken in de daad op van *Woerden* om dien kans te waagen; doch Prins WILLEM, zulks vernomen hebbende, deedt hun eene bende te gemoet trekken, welke hen van besluit deedt veranderen. Voorts gaf hij de noodige beveelen tot het versterken ook van die Steden, welke minder aan de aanvallen der vijanden waren blootgesteld, en herstelde eene behoorlijke krijgstucht in de Legers.

Mer-

Merkelijke oneenigheid heerschte ten deezen tijde tusschen de Regenten en het Volk in *Zeeland*. Om de heillooze gevolgen, welke daar uit konden ontstaan, besloot zijne Hoogheid een keer na dat Gewest te doen, en herstelde weldra, door zijne tegenwoordigheid, de rust en het goed verstand. Bij die gelegenheid bezigtigde hij de Vestingwerken van *Vlissingen*, *Sluis* en *Aardenburg*. In de laatstgenoemde Stad wierden hem, door eenige Burgerdochters, keurlijk uitgedoscht, de Sleutels in een Zilveren Schotel aangeboden. Op zijne te rug reize nam hij zijnen weg over *Bergen op den Zoom* en *'s Hertogenbosch*. Hier liep hij een dreigend gevaar zijns leevens. Te water zijne reize willende voortzetten, wierdt hij bij het afsteeken met het geschut begroet. Eenige Uitleggers op *Beiseveld*, dit schieten voor het zein van onraad houdende, kwamen toeschieten na den kant, van welken zij het gerugt hoorden. Hier ontmoetten zij eenige Vaartuigen, die den Prins voerden, doch welke zij, om de reeds vallende duisternis, voor vijandlijke schepen aanzagen. Zij gaven daar op de laag, en maakten toebereidzels tot een tweede losbranden, wanneer zij nog gelukkig in tijds van hunne dwaalinge onderrigt wierden.

Behalven de middelen van tegenweer, welke in 't begin des Jaars 1673 wierden te werk gesteld, om den vijand te lande afbreuk te doen, beraamde men ook de noodige maatregels om ter zee den Krijg kloekmoedig door te zetten. De waardigheid van Luitenant-Admiraal, onder het Kollegie van *Amsterdam*, was voor eenigen tijd open gevallen, door het sneuvelen van den Heere VAN GENT. Zijne Hoogheid droeg dit gewigtig ampt op aan KORNELIS TROMP, bekend voor een ijverig Vriend van het Huis VAN ORANJE, en die zedert eenigen tijd hadt stil gezeeten. Veelen verwonderden zich over deeze keuze, van wegen het misnoegen, welk tusschen hem en DE RUITER plaats hadt. Doch, door de tusschenspraak en op uitdrukkelijk bevel van Prinse WILLEM, wierden zij thans verzoend, gelijk wij in het Leven van den Admiraal TROMP breeder verhaald hebben.

Een lofwaardig bewijs van Edelmoedigheid gaf de Prins VAN ORANJE ten deezen tijde. Door de zwaare oorlogskosten was 's Lands Geldkist bijkans uitgeput, en het volk morde over de drukkende belastingen. Gevoelig over de rampen van zijn Vaderland, en genegen om den algemeenen last te helpen draagen, deedt hij aanbieding om afstand te willen doen van de wedden, hem voor het bekleeden zijner hooge waardigheden toegelegd, als mede van zijn aandeel in de veroverde Prijzen; 't welk eene aanmerkelijke somme bedroeg. Schoon deeze aanbieding van de Staaten niet wierdt aangenomen, hadt zij, nogthans, de bedoelde uitwerking, dat de belastingen door het gemeen zedert met meerder gewilligheid wierden opgebragt.

Zedert zijne reize na *Engeland*, hadt Prins WILLEM geduurig heimelijk verstand gehouden in dat Koninkrijk. Door dit middel kreeg hij thans kennis van de groote toebereidzelen, welke aldaar gemaakt wierden, om de Vereenigde Gewesten met eene verdubbele kragt aan te vallen, zo door het doen van eene landing, als door het bestrijden van 's Lands Vlooten. Hij ontving deeze tijding in het Leger bij *Raamsdonk*, en deelde dezelve terstond aan de Staaten mede. Eerlang verscheen hij zelve, op verzoek van Hunne Hoog Mogendheden, in den *Hage*, om de gemoederen gerust te stellen, en de noodige maatregels tegen de gevreesde Landing te beraamen. Ten zelfden dage van zijne komst in den *Hage* zondt hij eenen brief aan DE RUITER, die met de Vloot in zee was, om hem berigt te geeven van zijne ontvangene kundschap. Op 's Prinsen bevel was de Admiraal de Hollandsche kust, tusschen *Katwijk* en *Scheveningen*, genaderd. Hier verscheen hij, weinige dagen na het afzenden van zijnen brief, in de Vloot, aan boord van DE RUITER, om met hem te raadpleegen over 't geen in de tegenwoordige omstandigheden, ten meesten dienste van den Lande, moest verrigt worden. 't Besluit was, om ten spoedigsten manmoedig op den vijand los te gaan. De Prins met zijn gezelschap op het zonnedek geklommen zijnde, deedt DE RUITER een aanspraak tot de Matroozen en Soldaaten, om hen allen tot hunnen pligt te vermaanen. Na het eindigen van de-

dezelve, weêrgalmde de lucht van het herhaald gejuich van *Lang leeve de Prins*; 't welk, door het driemaal afneemen van zijnen hoed, beleefdelijk beantwoord wierdt door zijne Hoogheid; welke kort daar naa na den *Hage* wederkeerde.

Midlerwijl hadt men, door het vertrekken des Hertogs DE CONDÉ uit *Utrecht*, hier te Lande eenige ruimte gekreegen. Dit gaf Prinſe WILLEM eene gunſtige gelegenheid om een kans op *Naarden* te waagen. Om den Franſchen Hertog VAN LUXEMBURG te misleiden, gedroeg hij zich als of hij een aanſlag op *Bommel* in den zin hadt, en deedt het met 'er daad beſchieten. Doch onder dit alles was zijne Hoogheid met het gros van 't Leger van *Raamsdenk* na *Alfen* getrokken, en vervolgens tot aan de *Vegt*, waar over de benden, in den nacht en midden onder een verſchrikkelijk onweder, met ſchuiten gevoerd wierden. Den volgenden dag, 't was de zesde September, ſloeg de Prins het beleg om *Naarden*, en deedt de Stad terſtond berennen en hevig beſchieten. Eerlang gaf hij last om eenen algemeenen ſtorm te loopen; doch die van binnen wagtten zulks niet af, maar gaven zich op den twaalfden September bij verdrag over. Hoewel zijne Hoogheid, bij zommigen, geene geringe eere hadt ingelegd door deeze bemagtiging, welke de Hertog VAN LUXEMBURG niet hadt kunnen beletten, beſchouwden anderen het, egter, als de uiterſte onvoorzigtigheid, de meeste Krijgsmagt van den Staat bij eene eenige Stad te doen zamentrekken, waardoor de overige Gewesten weerloos en open wierden gelaaten.

Niet lang vertoefde zijne Hoogheid binnen *Naarden*. Naa dat hij de noodige bevelen hadt gegeeven tot het verbeteren der Veſtingwerken, vertrok hij na *Braband*, alwaar hij een mondgeſprek hieldt met den Graave MONTERREY, Spaanſchen Bevelhebber, om de volgende krijgsonderneemingen te regelen. Hier wierdt tevens beſlooten, dat de Prins zich na *Antwerpen* zou begeeven, om over zaaken van aangelegenheid te handelen. Hij kwam aldaar in October, en wierdt 'er van de Wethouderſchap en Burgerij ſtaatelijk ontvangen. 's Anderendaags tradt men in onderhandeling over 't geen dienſtigst was, in de tegenwoordige omſtandigheden te ondernee-

men.

Gaarne

Gaarne zou de Prins tegen den Hertog VAN CONDÉ een kans in 't open veld gewaagd hebben; doch dit wierdt ongeraaden geoordeeld, maar integendeel vastgesteld, dat hij den Graave DE MONTECUCULI zou te gemoete trekken. Dienvolgens verliet hij *Antwerpen*, en vereenigde zich met de Spaansche bij *Heerentals*, die nu gevoegd bij het Staatsche Leger, gezamentlijk vijftentwintigduizend man sterk waren. Hier mede trok hij bij *Venlo* over de *Maaze*, doende overal eene strenge krijgstucht onderhouden, en het plonderen en branden op doodstraffe verbieden. De Prins vervolgde zijnen optogt na den Rhijnkant, om zich met de Keizerlijke troepen te vereenigen. In zijnen togt derwaarts bemagtigde hij de kleine Stad *Rhijnbach*, en deedt 'er alles, wat hij daar binnen onder de wapens vondt, over den kling springen. De Burgemeester moest zijne onbezonnenheid met den hals boeten. Naa dat de vereeniging van het Keizerlijke en Staatsche Leger, op den vierden November, was geschied, besloot men *Bonn* te belegeren. Op den zevenden kwam zijne Hoogheid in persoon voor de Stad, en aanvaardde het opperbevel over den toeleg. Weldra maakte men een begin met het openen der loopgraaven. Eene doodlijke wonde ontving in dezelve de Graaf VAN KONINGSMARK, die het beleg bijwoonde, kort naa dat Prins WILLEM dezelve hadt verlaaten; deeze gaf hem een bezoek, om hem over zijn ongeluk te troosten. 's Anderen daags gaf zich de Stad bij verdrag over. Twee dagen laater ontving de Prins VAN ORANJE de gelukwenschingen van eenige Afgevaardigden der Algemeene Staaten met deeze verovering, en de eere, daar mede behaald. Thans zou hij nog wel den Hertog VAN LUXEMBURG, die met een rijken buit na *Frankrijk* toog, den weg hebben willen afsnijden, ja zelf met hem eenen Veldslag waagen; doch het een en ander mislukte hem. Ook was December reeds verre verloopen: hierom deedt hij het Leger de Winterkwartieren betrekken, en begaf zich na den *Hage*.

Een nieuw bewijs van genegenheid te hemwaarts ondervondt zijne Hoogheid Prins WILLEM in het volgende Jaar 1674. Op den voorslag van de Stad *Haarlem*, die daar toe de eerste opening hadt gedaan, wierdt, op den tweeden Februarij,

bruarij, bij de Edelen en Steden, met eenpaarigheid beſloo-ten, het Stadhouder-, Kapitein- en Admiraalſchap-Generaal van *Holland* en *Weſtfriesland* op te draagen aan den Prinſe VAN ORANJE en deszelfs wettige mannelijke naakoomelingen; als mede om ter Algemeene Staatsvergaderinge, ware 't mogelijk, te bewerken, dat aldaar diergelijk beſluit wierdt genomen. Van dit beſluit gaf men ten zelfden dage kennis aan zijne Hoogheid, die, hetzelve met genoegen verſtaan hebbende, alle de Leden der Vergaderinge van *Holland* afzonderlijk en hoofd voor hoofd ging bedanken voor deeze betooning van gunst en genegenheid. Zedert wierden de woorden *mannelijke naakoomelingen* nader uitgebreid, en de gemelde hooge waardigheden den Prinſe opgedraagen en erflijk verklaard in deszelfs mannelijke Kinderen, Kindskinderen, Deſcendenten en verdere naakoomelingen. Bij de Algemeene Staaten en bij die van *Zeeland* wierdt ten zelfden dage een diergelijk beſluit genomen. In den ouderdom van ruim drieëntwintig jaaren zag zich dus Prins WILLEM tot hooger trap van eere en waardigheid verheven, dan iemand zijner Voorzaaten hadt beklommen.

Op dat nu zulk een gunſtig beſluit de bedoelde uitwerking mogt hebben, wierdt eerlang, op den voorſlag der Edelen, ter Vergaderinge van *Holland* vastgeſteld om zijne Hoogheid ernſtig tot trouwen te raaden. Doch de Prins hadt hier nog geene ooren na. Zelf wil men dat hij, wanneer hem wat laater deeze voorſlag wierdt gedaan, zou geantwoord hebben, dat zijne zaaken 'er nog niet na ſtonden om op eene Gemaalin te denken. De Stad *Amſterdam*, ondertuſſchen, deedt insgelijks het haare om 's Prinſen Huwelijk te bevorderen; zij deedt den voorſlag dat men zijne Hoogheid behoorde te ontheffen van eene ſchuld van twee Millioenen, welke de Stad aan Prinſe WILLEM DEN II hadt opgeſchooten, en dezelve tot last van *Holland* te brengen. Met genoegen hoorden de Edelen en meeste Steden zulk een voorſlag. Alleen de Afgevaardigden van *Leiden* en *Schiedam* waren van oordeel, dat de tegenwoordige kommerlijke tijden zulk eene mildheid niet gehengden. Dit niettegenſtaande wierdt 'er toe beſlooten. Wat laater gaf ook de Oostindiſche Maatſchappij

een

een blijk van agtinge en genegenheid voor het Huis VAN ORANJE, door den Prinſe en zijnen mannelijke erfgenaamen toe te leggen het drieëndertigſte gedeelte van alle hare uitdeelingen.

Zo veele gunstbetooningen deeden 's Prinſen aanzien, merkelijk klimmen. Doch het ſteeg nog hooger, zedert de Provinciën, die van de Franſchen bemagtigd, doch nu wederom verlaaten waren, in het Verbond der Unie op nieuw wierden aangenomen. Men nam thans in overleg, of de overheerde Provincien *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijſſel*, in haare oude waardigheid herſteld, of geoordeeld moesten worden haare voorregten verlooren te hebben. Het gevoelen van zijne Hoogheid hier over zijnde ingenomen, heide herzelve over tot de volkomene herſtelling, gelijk ook met 'er daad gebeurde. Op dat, egter, de Regeering op een eenpaarigen voet mogt gebragt worden, in de genoemde Gewesten, beſlooten de Algemeene Staaten, zijne Hoogheid te magtigen tot het maaken van zodanige veranderingen, als hij zou geraaden vinden. Hij ontving ten dien einde eene volle magt, zonder aan eenige voorſchriften gebonden te zijn. In gevolge van dit beſluit begaf zich de Prins op den zesëntwintigſten April na *Utrecht*, alwaar hij eene geheel nieuwe Regeering over 't Land en over de Stad aanſtelde. Ook maakte hij een nieuw Reglement op de Regeering der Steden en van 't platte Land, 't welk terſtond door de Staaten van 't Gewest wierdt goedgekeurd. 't Bleek duidelijk dat zijne Hoogheid bij dat Reglement voor de uitbreiding van zijn eigen gezag rijkelijk hadt gezorgd. De aanſtelling van nieuwe Leden der Ridderſchap, en de verkiezing der Burgemeesteren en Schepenen wierdt daar door aan hem gelaaten. Ook mogt de begeeving van verſcheiden ampten en waardigheden niet zonder 's Prinſen kennis en toeſtemming geſchieden. Op deeze voorwaarde wierdt *Utrecht* wederom in de Unie aangenomen. Doch 't liep aan tot in het volgende jaar, eer de Regeering in de twee overige Provincien, *Gelderland* en *Overijſſel*, herſteld wierdt. Het geſchiedde aldaar bijkans op den zelfden voet als in *Utrecht*.

On-

Onder deeze binnenlandſche verrigtingen wierdt de vijand niet uit het oog verlooren. Het Staatſche Leger bij *Bergen op den Zoom* bijeen getrokken zijnde, begaf zich de Prins VAN ORANJE, in het midden van Maij, in perſoon derwaarts. Van daar brak hij op na *Mechelen*, en vereenigde zich met de Spaanſche Krijgsmagt. Eenige Keizerlijke troepen, onder den Graave DE SOUCHES, voegden zich naderhand bij dezelve. De volkomene vereeniging geſchiedde eerst in Julij, niet verre van *Leuven*. De Prins VAN ORANJE voerde het opperbevel over het zamengevoegde Leger, 't welk vierënzeventigduizend man ſterk was. Eerlang brak hij op, met oogmerk om den Prins VAN CONDÉ tot een Veldſlag uit te lokken. Op den negenden Augustus legerde Prins WILLEM zich bij het Dorp *Senef*, van waar hij twee dagen daar na wederom opbrak, zonder tot nog toe CONDÉ uit zijne verſchanſingen te hebben kunnen lokken. De SOUCHES hadt den voortogt met de Keizerlijken. De Staatſchen volgden onder het geleide van den Graave VAN WALDEK, bij wien Prins WILLEM zich bevondt. De Spaanſche Generaal, Graaf VAN MONTEREY, geleidde de achterhoede. Zeer bezwaarlijk was de optogt, ter oorzaake van de enge wegen. De Prins VAN CONDÉ, zulks van eene hoogte beſpied hebbende, beſloot het vereenigd Leger te volgen, en op de agterhoede aan te vallen. Weldraast wierdt deeze geheel in wanorde gebragt. De Prins VAN ORANJE, dit bemerkt hebbende, zondt drie Batailjons Staatſche troepen, die ook binnen kort op de vlugt gedreeven, gevangen of gedood wierden. Thans veranderde het ſchutgevegt in een volkomenen Veldſlag. Dapper en kloekmoedig kweet zich hier zijne Hoogheid, zelf naar 't oordeel des Prinſen VAN CONDÉ. Steeds liet hij zich vinden in 't heetſte van 't gevecht; met de grootſte voorzigtigheid en bedaardheid gaf hij de noodige bevelen; zo dikmaals dreigen of beſlooven niet genoeg was, nam hij, ſchoon zommigen het aanzagen als beneden zijne waardigheid, ſtokſlagen te baate, om de wijkende benden tot ſtaan te brengen. Hevig wierdt 'er van weerkanten, nog twee uuren naa Zonnenondergang, bij 't licht der Maane, gevogten. De duisternis van den nacht maakte een einde van den ſtrijd. Beide partijen ſchreeven

ven zich de overwinning toe. De Bondgenooten behielden het Slagveld, zijnde CONDÉ na zijne voorige Legerplaats te rug geweeken, doch hadden anders het meest verlooren. De Prins VAN ORANJE weet de ongelukkige uitkomst van den Slag bij *Senef* aan de lafhartigheid van den Keizerlijken Generaal DE SOUCHES, dien hij door den kop zou geschooten hebben, ware hij niet wederhouden door de agting voor den Keizer. Ook zondt zijne Hoogheid terstond berigt nopens den uitslag van den veldslag aan de Algemeene Staaten, die hem van hunne zijde hooglijk roemden over de betoonde dapperheid, en vermaanden zijnen persoon voortaan minder te waagen.

Terstond na den Slag bij *Senef*, zogt de Prins VAN ORANJE gelegenheid om CONDÉ andermaal tot een gevegt te lokken; doch deeze bleef binnen zijne Verschansingen, en hieldt zich te vrede met de beweegingen der Bondgenooten gade te slaan. Toen besloot ORANJE tot het beleg van *Oudenaarden*; 't welk in September ondernomen wierdt. De Prins bereikte hier mede zijn oogmerk; 't welk geen ander was dan om CONDÉ uit zijne voordeelige ligging te trekken. Toen deedt hij zijn best om de Bondgenooten tot een tweeden Veldslag te beweegen. De Spaanschen bewilligden, doch DE SOUCHES toonde zich ongeneegen. Hier uit ontstondt zo groote verwijdering tusschen de Legerhoofden, dat het beleg van *Oudenaarden* wierdt opgebroken.

Prins WILLEM dus in zijn oogmerk te leur gesteld zijnde, door de onwilligheid van DE SOUCHES, over wiens gedrag hij ten Keizerlijken Hove klagtig viel, vertrok van daar na *Graave*. Al in September hadt de Generaal RABENHAUPT de Stad berend, doch het beleg flaauwelijk voortgezet. Op den negenden October verscheen zijne Hoogheid voor *Graave* met eene talrijke versterking van manschap. Zedert wierdt het beleg met meerder wakkerheid vervolgd. Hij zelve kweet zich dapper, en moedigde de Soldaaten aan, door zijn voorbeeld zo wel als door zijne tegenwoordigheid. De Stad, door gebrek aan mondbehoeften tot het uiterste gebragt, gaf zich, op den zesëntwintigsten October, bij verdrag, aan den Prinse over, die 'er eene zeegepraalende intrede deedt.

Ter-

Terſtond naa de verovering van *Graave*, zondt hij eenige manſchap, om, met de Spaanſchen vereenigd, *Huy* in *Luikerland* te bemagtigen, 't welk ook gelukte; waar naa hij het Staatſche Leger de Winterkwartieren deedt betrekken. Hij zelve keerde in November na den *Hage*, alwaar hij van de gewapende Burgerij, met toejuiching en onder allerlei vreugdebetooning, wierdt ontvangen; ook vierde men kort daar naa 's Prinſen geboorteverjaaring met een ſtaatelijken toeſtel. Om hun genoegen, over de gedaane dienſten in deezen Veldtogt, te betoonen, gaven 's Lands Staaten aan zijne Hoogheid ten geſchenke al het gegooten koperen geſchut, met de Wapens van *Frankrijk* beſtempeld, welke men, naa de bemagtiging van *Graave*, binnen de Stad hadt gevonden.

Naauwlijks was zijne Hoogheid in den *Hage* gekoomen, of de Ridder TEMPLE tradt met hem in onderhandeling over 't ſluiten van den Vrede. Ten zelfden oogmerke hadt hij te vooren reeds zich na 't Leger begeeven; doch vondt toen geene gelegenheid om den Prins te ſpreeken, die, meent men, zich met voordagt te ſchuil hieldt, om dat hij nog niet tot den Vrede neigde. Met dankbaarheid ontving de Prins de eere, welke hem door zijne Groot-Britanniſche Majeſteit, door dit blijk van vertrouwen, wierdt aangedaan; doch uit zijn antwoord was tot nog toe kleine gezindheid tot den Vrede af te leiden. Zedert kwamen drie Heeren uit *Engeland* herwaarts over, in ſchijn om hunne vrienden te bezoeken, doch in de daad om den Prins ter bewilling tot den Vrede, op voorwaarden, *Frankrijk* aangenaam, te beweegen. Een van hun, ARLINGTON genaamd, klaagde bij deeze gelegenheid, dat men in den *Hage* gehoor gaf aan de zulken, die oproer in *Engeland* zogten te verwekken. En, in de daad, het bleek thans, dat de Prins heimelijk verſtand hieldt in *Engeland*, waar door hij van al het Hof- en Staatsnieuws kennis kreeg. Zelf wierdt hij verdagt gehouden, dat hij zommigen in *Engeland* zogt op te ſtooken tot eenen opſtand, en ten dien einde krijgsbehoeften na *Schotland* hadt gezonden. Zeker is het, dat zekere PIETER DU MOULIN, welke van 's Prinſen wegen tot de geheime briefwiſſeling wierdt gebruikt, hier te Lande zo zeer in gunst was, dat

hem eerlang een Jaargeld van zestienhonderd guldens uit de Sekreete Correspondentie-penningen toegelegd, en hij, in den Jaare 1676, tot Gouverneur van *Surinaame* wierdt aangesteld. Ook toonde de Prins zich bij aanhoudendheid ongenegen, op den voorslag van ARLINGTON, om den Koning van *Engeland* tegen de wederspannelingen bij te staan, en om in een afzonderlijken Vrede te bewilligen.

Al in den aanvang des Jaars 1675 arbeidde men in *Gelderland*, om den Prinse nog meerder gezag te doen opdragen. Een broeder van den Raadpensionaris FAGEL, die te *Nieuwmegen* in de Regeering was, werkte onder anderen hier toe mede; zelf wil men dat de Heer FAGEL zelve een keer na *Gelderland* deedt om het werk te helpen bevorderen. Doch eene zaak van zo veel aangelegenheid kon niet dan op eene Landschaps-Vergadering tot volkomenheid gebragt worden, om welke te houden de Staaten van 't Gewest nog niet gemagtigd waren, dewijl de tegenwoordige Regenten slegts bij voorraad waren aangesteld. Daar toe dan moest zijne Hoogheid vooraf verlof geeven, 't welk ook gereedlijk verkreegen wierdt. Terstond hier op vergaderden de Kwartieren, en namen, op den negenëntwintigsten Januarij, met eenparigheid, het besluit om den Heere Prinse VAN ORANJE en deszelfs mannelijke naakoomelingen, uit erkentenisse van zijne uitsteekende diensten, aan te bieden en op te draagen de hooge Regeering des Vorstendoms *Gelder* en des Graafschaps *Zutfen*, onder den tijtel van *Hertog van Gelder en Graave van Zutfen*. Zijne Hoogheid bevondt zich thans te *Zutlestein*, om 'er zich met de Jagt te verlustigen. 's Anderen daags na dit besluit zondt men derwaarts eenige Gemagtigden, om 'er zijne Hoogheid kennis van te geeven. Een zo uitsteekend bewijs van genegenheid en vertrouwen kon den Prinse niet dan aangenaam weezen; doch hij vondt het niet geraaden, deeze aanbieding te omhelzen, zonder alvoorens de overige Gewesten daar van verwittigd en derzelver gevoelen verstaan te hebben. Hij verzogt deezen dan om hunnen raad, en hieldt zich midlerwijl te *Zuilenstein*, *Dieren* en elders, met jaagen bezig. Eenen man in hoogheid gesteld ontbreekt het nooit aan vrienden. De Heeren, die hem verzel-

zelden, dronken dikwijls, over den maaltijd, op de gezondheid van den Hertog *van Gelder*. Eene enkele reize wierdt de gezondheid van den *Graave van Holland* ingeſteld; doch de Prins toonde zich hier over niet te vrede.

Het gevoelen van de Provincie *Utrecht* wierdt eerst ingebragt; het liep daar heenen om den Prinſe het aanvaarden der opgedragene waardigheid aan te raden. Daar na volgde het gevoelen van *Holland*. De Edelen waren van oordeel dat zijne Hoogheid de aanbieding behoorde te aanteneemen; doch de meeste Steden rieden het glad af, en vonden het aanneemen ongeraaden. *Amſterdam* ſtemde dat men zijne Hoogheid moest bedanken dat hij het gevoelen der Staaten hadt begeerd te weeten, doch hem voorts te raaden om af te zien van het oppergebied over *Gelderland*. Men hadt onder dit alles niet verzuimd om door den Raadpenſionaris 's Prinſen gevoelen te ondertasten; doch deeze kon niets meer vernoemen, dan dat zijne Hoogheid geene bijzondere genegenheid liet blijken tot het aanvaarden der hooge waardigheid, maar onverſchillig ſcheen te zijn. Het beſluit van *Zeeland* kwam hier op uit, dat zijne Hoogheid de aanbieding der hooge Regeeringe van *Gelderland* behoorde af te ſlaan, naar het loflijk voorbeeld van GIDION, wien ISRAËL, door hem uit de ſlavernij der Midianiten verlost, diergelijk eene aanbieding hadt gedaan.

Uit dit alles kon zijne Hoogheid gereedlijk afleiden, dat het aanvaarden van de aanbiedinge der Gelderſchen zijne agting bij 's Lands Staaten merkelijk zou doen daalen. Ook beſpeurde hij onder de hand, dat men eenigen argwaan tegen zijne inzigten begon op te vatten. Hij begaf zich dan op den vijftienden Februarij na *Arnhem*, met oogmerk om de aangeboodene waardigheid van de hand te wijzen, en de Regeering van 't Gewest te herſtellen. Op den twintigſten verſcheen hij in de Vergadering der Ridderſchap en Steden, en bedankte hun wel hartlijk voor de agting en het vertrouwen, welke zij in hem geſteld hadden, en wees daar op de aanbieding heuſchelijk af. Doch het Erfſtadhouder-, Kapiteins- en Admiraalſchap-Generaal, hem 's anderen daags aangeboden, wierdt van hem met dankbaarheid aanvaard. Voorts

bragt hij de Regeering van het Gewest en der Steden in eene geregelde orde, waar bij de benoeming van de meeste waardigheden en bedieningen gefteld wierdt aan den Erfſtadhouder. Van *Arnhem* vertrok de Prins na *Overijſſel*, alwaar insgelijks veranderingen gemaakt wierden, grootlijks ſtrekkende ter vermeerderinge van de magt en het aanzien van het Huis VAN ORANJE in dat Gewest.

Na zijne wederkomst in den *Hage*, ſchreef de Prins eenen zeer merkwaardigen brief aan de Staaten van *Zeeland*, die duidelijk genoeg aanwees dat hij over hen niet volkomen voldaan was. Hij meldde hun, onder anderen, (want de brief is te uitvoerig om hier geheel te worden ingelascht) dat hij niet kon verbergen, hoe hij met groote ſmart en droefheid uit de Adviſen van zommige Leden van *Zeeland* hadt verſtaan, dat veele Leden der Regeeringe anders over hem dagten, dan hij tot nog toe zich verbeeld hadt; dat zijne oprechtheid, waar mede hij hun hadt bejegend, enkel hadt gediend om in de goede Ingezeetenen agterdogt te verwekken, als of hij op de Opperheerſchappij van den Lande toeleide, en voor hadt de aanbieding van *Gelderland* te gebruiken als een middel om daar door de Opperheerſchappij over den gantſchen Staat zich aan te maatigen, de Landen van hunne Vrijheden te ontzetten, den Koophandel te verbannen, de Indiſche Maatſchappijen te ſloopen, het Credit der Wiſſelbanken te verzwakken, de Schuldbrieven, ten laſte van den Lande loopende, te vernietigen: tot welke haatelijke en boosaartige vermoedens hij nimmer, zijns weetens, eenige aanleidinge hadt gegeeven. Hij beklaagde zich wijders, dat men alles, wat tot zijne kleinhoudinge en verdrukkinge wierdt bij de hand genomen, met den naam van voorſtaan en handhaaven van de Vrijheden en Voorregten van den Lande doopte. Hij beſloot met de betuiging zijner hoope dat God zijne goede inzigten verder zou zegenen, en dat de kwalijkgezinden door den tijd geneezen zouden worden van de verkeerde begrippen, welke zij hadden opgevat; terwijl de genegenheid van verſcheiden goede Regenten en veele goede Ingezeetenen hem voor het verſlappen in zijnen ijver voor den Staat zou bewaaren.

Deeze

Deeze brief wierdt eerlang door den druk gemeen gemaakt; doch geheel tegen 's Prinſen oogmerk wierden veelen daar door in de gedagte gebragt of geſterkt, dat hij na de Opperheerſchappij ſtondt, en ſlegts eene bekwaame gelegenheid afwagtte, om eenen aanſlag te doen op de Vrijheden van den Lande. Zommigen, den Huize VAN ORANJE niet gezind, roeiden hier onder, door der Gemeente, bij monde of geſchrift, dit vermoeden in te prenten. Zo hoog liep dit gerugt, dat de Staaten van *Holland* zich genoodzaakt vonden, aan eenen iegelijk, van welk een ſtand of rang hij weezen mogt, of ſtraffe der doods te verbieden, bij monde of geſchrift te verſpreiden of ſtaande te houden „ dat de Prins „ een toeleg hadt gemaakt op de Souvereiniteit deezer Lan„ den, of dat de Staaten der Provincie een oogmerk hadden „ gehad om hem dezelve op te dragen."

Onder deeze verrigtingen verzuimde men niet het maaken der noodige toebereidzelen tot den aanſtaanden Veldtogt, op dat zijne Hoogheid, aan het hoofd van 't Staatſche Leger, eerlang den vijand wederom mogt te gemoete trekken. Doch een onverwagt toeval deedt alle zaaken van gewigt eenigen tijd bijkans geheel ſtilſtaan. Gantsch onverwagt wierdt de Prins VAN ORANJE, in den aanvang van April, van de Kinderpokjes aangetast, die voor zijnen Vader, en bijkans in gelijken ouderdom, doodlijk geweest waren. Doch zijne Hoogheid herſtelde 'er gelukkig en zo ſpoedig van, dat hij op den negentienden dier maand wederom in 't openbaar verſcheen. Tot lof van den Heere WILLEM BENTINK, Drosſaard van *Lingen* en Kamerheer van zijne Hoogheid, vindt men aangeteekend, dat hij zich nacht en dag voor het bedde van den zieken ontſtieldt, en denzelven, alles, wat hij eischte of noodig hadt, met eigen handen toediende: tot zo verre dat zijne Hoogheid, naa zijne herſtelling, dikmaals plagt te verhaalen, dat hij niet wist of BENTINK, geduurende zijne ziekte, geſlaapen hadt of niet, maar wel dat hij in den tijd van zestien etmaalen niet hadt geroepen, zonder door dien trouwen oppaſſer vaardiglijk beantwoord te zijn. Naa 's Prinſen herſtelling, ſtortte de Heer BENTINK in de zelfde ziekte, doch wierdt 'er gelukkig, hoewel met meer gevaar dan zijn Mees-

ter, van geneezen. Om de bovengemelde en andere blijken van genegenheid en trouwe, vatte zijne Hoogheid voor hem zo groote agting op, dat hij hem, schoon buiten *Holland* geboóren, in het volgende jaar in de Orde der Ridderschap deedt beschrijven, en, na zijne verheffing op den throon van *Groot-Britannie*, tot Graaf van *Portland* verhief. Als eene andere bijzonderheid van 's Prinsen ziekte vindt men aangemerkt, dat hij gedurende dezelve niets wilde eeten of drinken, dan 't geen uit het huis van den Engelschen Gezant den Ridder TEMPLE kwam. Onzeker is het of zulks uit wantrouwen dan uit enkele grilligheid ontstondt. Hoe 't hier mede zij, veelen, die in 's Prinsen herstelling belang stelden, gaven niet donker te verstaan aan de vrienden van den Engelsman, dat zijn huis en hij zelve groot gevaar zou geloopen hebben, indien zijne Hoogheid het doodlijks ware overgekoomen. Doch de gelukkige herstelling van den doorluchtigen zieke weerde dit gevaar, en deedt de algemeene blijdschap herleeven.

In Mei wierdt de Veldtogt van weerkanten geopend. De Prins VAN ORANJE vertrok na *Roozendaal*, alwaar het Staatsche Leger verzameld wierdt. Hier vernam hij dat de Franschen *Limburg* hadden aangetast. Terstond brak hij op met het Leger om de Stad te ontzetten; doch hij verstondt eerlang dat zij, op den eenëntwintigsten Junij, aan den vijand was overgegaan. Toen volgde hij het Fransche Leger, welk onder het bevel van den Prinse VAN CONDÉ stondt, en trok bij *Roermonde* over de *Maaze*. Allengs naderden elkanderen de Legers tot op den afstand van twee mijlen, en men hadt nu geene andere gedagten, of 'er zou een Veldslag gevolgd zijn; doch CONDÉ schuwde dien, en het Jaargetij verliep, zonder dat 'er iets van belang voorviel. Evenwel gelukte het den Prinse VAN ORANJE, de Stad *Binch* te bemagtigen, op den laatsten dag van Augustus. Hij deedt de Vestingwerken slegten, en, dewijl zich geene hoop opdeedt om iets verder van gewigt te onderneemen, in September het Leger de Winterkwartieren betrekken.

Bij twee plegtigheden van een verschillenden aart was zijne Hoogheid, gedurende dit jaar, tegenwoordig. Op den achtsten

sten Februarij wierdt te *Leiden*, met veel staatelijkheid, gevierd het eerste Eeuwfeest der oprechtinge van 's Lands Hoogeschoole. Zijne Hoogheid, die zich toen te *Zutlestein* bevondt, wierdt genodigd om deeze verrigting met zijne tegenwoordigheid te vereeren. Met een jagt zich derwaarts hebbende laaten brengen, wierdt hij, na zijne aankomst, door de Regeering der Stad, na het Hoogeschool geleid, en vervolgens door de Hoogleeraars verwelkomd. Men deedt hem in de Gehoorzaal onder een verheevene plaats neemen. De afgaande Rector Magnificus deedt eene Redevoering, op de gelegenheid staande, en de Prins benoemde hem eenen opvolger. — De andere plegtigheid was, de begraafenis van de Prinsesse-Weduwe van Prinse FREDERIK HENDRIK, Grootmoeder van zijne Hoogheid, op den achtsten Augustus, in den ouderdom van drieënzeventig jaaren, binnen den *Hage* overleeden. Om haar de laatste eere aan te doen, begaf hij zich uit het Leger derwaarts.

Hoewel men zedert eenigen tijd over den Vrede hadt beginnen te handelen, wierden, nogthans, de Krijgsverrigtingen niet gestaakt. De Franschen openden den Veldtogt des jaars 1676 met het beleg van de Stad *Condé* in *Henegouwen*. De Prins VAN ORANJE voegde het Staatsche Leger bij dat der Spaanschen onder den Hertog DE VILLA HERMOSA. Doch *Condé* was reeds bemagtigd, voor dat hij dier Stad te hulpe kon koomen. Ook viel kort daar na *Bouchain* in 's vijands handen, zonder dat zulks door Prins WILLEM kon belet worden. Men hadt nu geene andere verwagting, dan dat 'er een beslissende Veldslag zou voorvallen; doch de Prins ontweek dien, of, gelijk anderen schrijven, hij wierdt daar in weerhouden door de Spaanschen. Toen besloot hij het beleg te slaan om *Maastricht*, 't welk door de Franschen wierdt ingehouden. Op den zesden Julij sloeg hij zich voor de Stad neder. Met allen ijver deedt hij aan de loopgraaven werken, zo dat zij binnen weinige dagen geopend wierden. Twee maalen daags bezogt de Prins de arbeiders, om dezelve door zijne tegenwoordigheid aan te moedigen. Op zekeren tijd als hij, volgens gewoonte, in de loopgraaven verscheen, ontving hij, door een Musketkogel, eene ligte wonde aan

den arm, waar door alleen de opperhuid een weinig gekwetst was. Nogthans baarde dit geene geringe verflagenheid onder de zijnen: waarom hij, om te toonen dat de kwetzuure van geen gevaarlijken naafleep zijn zoude, den gewonden arm aan zijnen hoed bragt, en denzelven daar mede verfcheide maalen over het hoofd zwaaide. Zo dra het werk voltooid was, deedt de Prins ftorm loopen. Hij wierdt moedig ontvangen; doch dit diende flegts om den ijver en de kloekmoedigheid der belegeraaren te verdubbelen. 'Er vertoonde zich merkelijke hoop en waarfchijnlijkheid dat men der Stad zou meester worden. In den Muur hadt men reeds bres geſchooten; het Hoornwerk moest nu nog alleen worden ingenomen. Doch, in deezen toeſtand van zaaken, gaf de Maarſchalk VAN SCHOMBERG, die het Franſche Leger geboodt, door eenige Kanonſchooten, kennis van zijne aankomst aan de belegerden. Straks beriep de Prins VAN ORANJE eenen Krijgsraad, in welken beſlooten wierdt, terwijl het nog tijd was, en zulks met goede orde en weinig verlies kon geſchieden, het beleg op te breeken. Dit geſchiedde in het einde van Augustus. Hoewel de Prins dus onverrigter zaake van voor *Maastricht* moest opbreeken, hadt hij, egter, geene kleine eere ingelegd door zijne voorzigtigheid en wijs beleid, als mede door zijnen onvermoeiden ijver in het bezamen en uitvoeren der noodige maatregelen. Dikwijls gunde hij zich den tijd niet om zijne nachtrust te neemen, en meermaalen zag men hem met een ſtuk brood en kaas zijnen maaltijd doen. Met de mislukte onderneeming op *Maastricht*, welke de Prins inzonderheid toeſchreef aan gebrek van Volk en Geſchut, nam de Veldtogt van dit jaar een einde.

Terwijl dit te Velde voorviel, was de Vredehandeling te *Nieuwmegen* geopend. De Franſchen wenddden hier alle hunne poogingen aan om den Prins VAN ORANJE tot eene afzonderlijke onderhandeling over te haalen; zelf zogten zij hem, door het aanbieden van bijzondere voordeelen, daar toe te beweegen. Doch zijne Hoogheid toonde zich bij aanhoudendheid hier toe ongenegen. Ondertuſſchen was hem de flegte uitſlag der onderneeming tegen *Maastricht*, door zommigen

mlgen hier te lande, kwalijk genomen. Zelf wierdt hij 'er ſchamper over doorgehaalp in Blaauwboekjes en Schotſchriften, waar in men den Prins beſchuldigde dat hij den Vrede tegenhieldt. Gretig las het gemeen deeze ſchimpſchriften, welk daar door in zijnen ijver voor het Huis VAN ORANJE eenigzins verſlapte. Voor den Schrijver der bovengemelde geſchriften hieldt men zekeren JOHANNES ROTHÉ, Burger van *Amſterdam*, een Man van kranke harsſenen, doch die bij vlaagen blijken van goed verſtand gaf. Men wil zelf dat hij zomtijds brieven aan de Staaten zou geſchreeven hebben, waar in hij hen vermaande, op hunne hoede te zijn tegenden Prins.

Zijne Hoogheid dus verdagt gehouden wordende dat hij voornaamelijk den Vrede tegenhieldt, zondt zijnen Geheimſchrijver PESTERS na *Nieuwmegen*, om den Franſchen Gezant D'ESTRADES in 't bijzonder te kennen te geeven, hoe zeer hij na een ſpoedigen Vrede verlangde, en wenſchte te verſtaan, op welke voorwaarden zijne Majeſteit van *Frankrijk* begeerde te ſluiten. Doch D'ESTRADES antwoordde dat hij niets hadt voor te ſtaan, maar gaarne zou hooren, welke opening de Prins VAN ORANJE zou doen. Zedert wierdt de onderhandeling, door bemiddeling van den Geheimſchrijver, voortgezet. Ook hielde zijne Hoogheid verſcheiden zamenkomſten met den Ridder TEMPLE over het werk van den Vrede, eerst te *Zoestdijk*, en naderhand in den *Hage*. In eene van dezelve verklaarde hij zich uitdrukkelijk en in hartelijke taale tegen eenen afzonderlijken Vrede, maar gaf te verſtaan, indien men den Vrede wilde ſluiten, dat dan dezelve algemeen zijn moest.

Onder dit handelen over den Vrede te *Nieuwmegen*, waren de Franſchen, in Maart des Jaars 1677, te Velde getrokken. Spoedig veroverden zij *Valenchijn* en *Kamerijk*, en ſloegen vervolgens het beleg voor *St. Omer*. Op het gerugt hier van trok de Prins VAN ORANJE ingelijks ten ſpoedigſten te velde. Van *Bergen op den Zoom*, daar het Leger bijeen verzameld was, trok hij regt op *St. Omer* aan, voornemens zijnde om den Hertoge VAN ORLEANS, die het beleg hadt ondernomen, tot ontzet der Stad, eenen veldſlag aan

te bieden. Te *Mont-Kasfel* kwamen de Legers aan elkander. Met ongemeene dapperheid wierdt 'er aan weerkanten gevogten. Een gedeelte van het Staatsche Voetvolk raakte eerst in wanorde, en daar na aan 't wijken. Spoedig en meer dan eens herstelde zijne Hoogheid de wanorde. Doch de vijand wierdt eindelijk te magtig. Te vergeefs deedt hij zijn best om de wijkende Regimenten stand te doen houden. Door de vlugtenden medegesleept, was hij eindelijk genoodzaakt den algemeenen stroom te volgen. Onder het wijken bragt hij eenen dier bloedaarts eene sneede toe in het aangezigt, hem tevens zeggende: „ Schelm, ik zal u ten minsten „ tekenen, op dat ik vervolgens u kan doen ophangen." Toen de Prins gekomen was bij de agterhoede van 't Leger, die nog stand hadt gehouden, deedt hij met dezelve eenen aftogt, waar mede hij bij de Krijgskundigen, zelf bij de vijanden, groote eere behaalde. Van de Franschen waren tweeduizend man, en aan de Staatsche zijde wel drieduizend op het Slagveld gebleeven. Zijne Hoogheid was in het gevegt getroffen van twee Musketkogels, die, egter, op zijne Wapenrusting afstuiten. Terstond na deezen slag ging *St. Omer* aan de Franschen over. Dewijl deeze de ververschingskwartieren hadden betrokken, besloot Prins WILLEM zich van deeze gelegenheid te bedienen, om andermaal eenen kans op *Charleroi* te wagen. Doch de Hertog VAN LUXEMBURG volgde hem kort op de hielen, en noodzaakte hem, voor de tweede reize, van zijne onderneeming op *Charleroi* af te zien. En hier mede nam de veldtogt deezes jaars wederom een einde, tot gering voordeel voor de Staaten, doch zeergelukkig voor den Koning van *Frankrijk*.

Terwijl zijne Hoogheid zich te velde onthielde, verschaften hem de Kerkelijke onlusten eenige bezigheid binnenslands. In *Holland* en *Zeeland* lagen de Kerkelijken onderling en met elkander overhoop. De Coccejaansche Leeraars, welke, onder de voorgaande Stadhouderloose Regeering, zich bij de Overheid hadden weeten aangenaam te maaken, wierden nu op veele plaatzen met den nek aangezien en buiten de beste beroepen gehouden. De Voetiaansche Predikanten, daarentegen, altoos bekend voor ijverige Voorstanders van 't *Oranjehuis*,

jehuis, begonnen nu moed te ſcheppen. Zommigen van deeze, die om hun oproerig prediken van hunnen dienst verlaaten waren, wierden door 's Prinſen aankomst herſteld. De Staaten van *Zeeland* hadden, in den Jaare 1675, eene orde beraamd, tot behoudenisſe der rust in de Kerk, waar door, egter, de, zogenaamde Voetiaanen meest ſcheenen begunſtigd te worden. In Maart des Jaars 1677 eene plaatse te *Middelburg* open gevallen zijnde, beval de Prins ſchriftelijk aan de Klasſis van *Walcheren*, zorge te dragen tegen nieuwigheden. Nogthans hadt het *Collegium Qualificatum*, beſtaande uit eenige Leden van den Magiſtraat en den Kerkenraad, het beroep opgedragen aan WILHELMUS MOMMA, Profeſſor in de Godgeleerdheid te *Ham*, die voor een Coccejaan gehouden wierdt. De Klasſis weigerde dit beroep goed te keuren, waar op het Kollegie, deszelfs wettigheid beweerende, aandrong. De zaak kwam voor zijne Hoogheid, die aan MOMMA ſchreef dat hij niet moest overkoomen, en aan de Regeering te *Middelburg*, dat men de zaak niet verder moest doorzetten. Nogthans kwam MOMMA over, en men maakte gereedſchap, om hem op den predikſtoel te brengen. De Prins, thans voor *Maastricht* liggende, ſchreef ernſtige brieven, verbiedende om verder voort te gaan. Veele voornaame Burgers begeerden 't egter, indien men oproer wilde voorkoomen. De bevestiging geſchiedde dan. Dit wierdt zo euvel bij den Prinſe opgenomen, dat hij aan de Klasſis beval, naar Kerkenorde te handelen, tegen de veroorzakers van deeze ongerechtheden. De Klasſis, thans te *Vliſſingen* zittende, dagvaardde hier op het Kollegie; doch de Weshouderſchap van *Middelburg* verboodt, dat iemand van haare Burgers voor dezelve verſcheen. Hier op volgde, dat de Klasſis de Middelburgſche Leeraaren VAN DER WAAYEN en DE MEY, die 't met MOMMA hielden, buiten de Klasſis ſtelden, en den laatſten, die MOMMA hadt bevestigd, in zijnen dienst ſchorsten en 't Avondmaal ontzeiden. Het zelfde gebeurde aan twee Diakenen. MOMMA wierdt voor een baarlijng verklaard.

Dus ſtonden de zaaken, toen zijne Hoogheid, na 't eindigen van den Veldtogt, in perſoon te *Middelburg* kwam.

Aan

Aan het Kollegie, dat hem kwam begroeten, gaf hij tot beſcheid, gekoomen te zijn om de *Faktie* te *Middelburg* te dempen. Toen het zich verantwoorden wilde, ſprak hij dat zulks hier de tijd noch de plaats was. Vervolgens verſcheen hij in de Vergadering der Staaten, op welke zijn gezag zo veel vermogt, dat men ſtraks beſloot, MOMMA af te zetten, en den Prins te magtigen om de Leden der Regeeringe en van het Kollegie, die de voornaame oorzaaken geweest waren van het beroep van MOMMA, en van onbehoorlijke indringing op het regt der hooge Overheid, in den perſoon en de waardigheid van den Heere Stadhouder, te ſtraffen met afzetting of ſchorſing in hunnen dienst. In gevolge van deeze magtiginge, maakte de Prins merkelijke verandering in de Wetthouderſchap van *Middelburg* en in den Krijgsraad, die zich met het werk gemoeid hadt. MOMMA wierdt, met behoud van zeker Jaargeld, buiten beroep gelaaten, en aan VAN DER WAAYEN de Stad en 't Land ontzegd. DE MEY bleef in dienst, om dat hij in ſtilte ſchuldbekentenis gedaan hadt aan zijne Hoogheid. Deeze bediende zich ook van de tegenwoordige gelegenheid om op de Staaten van *Zeeland* te begeeren, dat men hem als Eerſten Edele twee ſtemmen toeſtondt in de Staaten van *Walcheren*; 't geen hem gereedlijk vergundt wierdt.

Niet alleen in *Zeeland* gaf dus zijne Hoogheid blijken, hoe kragtdaadig hij het gezag, hem opgedragen, wist te gebruiken; het zelfde ondervondt men ook in andere Gewesten. Zeker geſchil, tuſſchen de Stad *Groningen* en de *Ommelanden* gereezen, wierdt volgens zijne uitſpraak afgedaan. Eenige Gemeentslieden te *Deventer*, die zwaarigheid maakten in het Reglement op de Regeering, in den Jaare 1675 door den Prins gemaakt, als ſtrijdig tegen de Privilegien der Stad, wierden ſpoedig tot zwijgen gebragt, door hen van hun ampt te ontſlaan, en anderen in de plaats te ſtellen. De Prins ſchreef bij die gelegenheid, dat, gelijk hij niet gezind was het regt, hem bij dat Reglement opgedragen, af te ſtaan, hij ook niemand wilde dringen om zich tegen zijn gemoed met de Regeering te bemoeien.

Meer

Meer dan eens, gelijk wij hebben gemeld, hadden 's Lands Staten zijne Hoogheid tot trouwen vermaand; 't welk, egter, telkens door hem was van de hand geweezen, waarſchijnelijk om dat hij oordeelde dat zijn gezag niet hoog genoeg geſteegen, of niet zo volkomen was bevestigd, om na een aanzienlijk huwelijk te kunnen ſtaan. Thans, egter, begon hij met ernst daaraan te denken, dewijl, door verſcheiden zamenloopende omſtandigheden, zijne zaaken in de daad gunſtig ſtonden. Hij hadt zijne gedagten laaten gaan over de Prinſes MARIA, Dochter des Hertogs VAN YORK. Nog onlangs hadt men hem de Prinſes VAN RADZIVIL voorgeſlagen; doch eene verbintenis met *Engeland* oordeelde hij voordeeliger. Voor dat zijn voorneemen algemeen bekend wierdt, hieldt hij daar over een heimelijk geſprek te *Honsholredijk* met den Ridder TEMPLE, en gaf aan deszelfs Gemaalinne, welke een keer na *Engeland* ſtondt te doen, brieven mede aan Koning KAREL DEN II en aan deszelfs broeder den Hertog VAN YORK, waar in hij verlof verzogt, om, naa 't eindigen van den Veldtogt, zijne opwagting te koomen maaken bij de Prinſeſſe. Ook hadt Mevrouw TEMPLE last om te verneemen na den aart en de neigingen der Prinſeſſe, en zijner Hoogheid daar van verſlag te doen toekoomen.

Dit alles dus beſchikt, en den Veldtogt geëindigd zijnde, deelde de Prins zijn ontwerp mede aan de Staaten; bij wien het eene gereede goedkeuring vondt. Naa dat hij met deezen hadt geraadpleegd over de algemeene belangen van den Lande, die eene der beweegredenen van zijne reize waren, nam hij affcheid, en vertrok, op den achttienden October, na *Engeland*. Hij wierdt 'er zeer minzaam ontvangen en bejegend, zo van den Koning als van den Hertog. Niet lang hadt zijne Hoogheid in *Engeland* vertoefd, of hij wierdt in de tegenwoordigheid der Prinſeſſe toegelaaten, in welke hij zo veel behagen vondt, dat hij haar van den Oom en den Vader terſtond ten Huwelijk verzogt. Zijn voorſlag wierdt gunſtig aangehoord, doch op deeze voorwaarde, dat men eerst over den Vrede handelen, en daar naa van 't Huwelijk zou ſpreeken. Doch hier hadt de Prins geene ooren naa; en de-

dewijl de Koning ingelijks ſtijf op zijn ſtuk bleef ſtaan, liet het zich aanzien dat zijne Hoogheid na *Holland* zou wederkeeren, zonder den begeerden Echt geſlooten te hebben. Doch de Ridder TEMPLE tradt tuſſchen beiden, en haalde den Koning over tot eene volkomene bewilliging in het gevoelen van ORANJE; welke, zulks uit den eigen mond des Ridders verſtaan hebbende, hem omhelsde, onder de betuiging dat hij hem, tegen zijne verwagting, den gelukkigſten Mensch der waereld hadt gemaakt. Drie dagen daar naa wierdt het Huwelijk ingezend, door den Biſſchop van *Londen*, in tegenwoordigheid van den Koning, den Hertog en de Hertoginne en eenige weinige Hovelingen, op den veertienden November des Jaars 1677. Het Vorſtlijk Paar vertoefde nog eenigen tijd in *Engeland*; waar naa het de reize na *Holland* aannam. Onder allerlei eere en vreugdebetooningen wierden de Prins en de Prinſes, op den veertienden December, in den *Hage* ſtatelijk ingehaald.

Ondertuſſchen ging men te *Nieuwmegen* ijverig voort met arbeiden aan den Vrede. Uit verſcheide omſtandigheden blijkt, dat de Prins wel gaarne een ſpaak in 't wiel zou hebben willen ſteeken; doch alles ſcheen tot Vrede te neigen, en men oordeelde het werk zo goed als voldongen, wanneer een bijzonder geſchil, tuſſchen *Frankrijk* en de Vereenigde Gewesten, den geheelen handel ſcheen te zullen doen in duigen vallen. Thans ſchepte de Prins VAN ORANJE nieuwen moed, en vertrok in allerijl, in 't laatst van Julij, na 't Leger, om *Bergen* in *Henegouwen*, 't welk de Franſchen ingeslooten hielden, te ontzetten. Hij bevondt zich thans aan het hoofd van vijftigduizend man vereenigde troepen, en hadt beſlooten ſlag te leveren, en tot behoudenis van *Bergen* het uiterſte te waagen. Op den tienden Augustus bij *Bruſſel* opgebroken zijnde, kwam hij op den veertienden bij de Abdije van *St. Denijs*, in 't gezigt van 't Franſche Leger, onder den Hertog VAN LUXEMBURG. Deeze hadt zijn Hoofdkwartier in de Abdije, en hieldt het middagmaal bij eenen zijner Vrienden, terwijl hij de tijding van 's Prinſen aankomst ontving, die vooraf in 't open veld met den Hertog VAN MONMOUTH den maaltijd hadt gedaan. Straks was alles in rep en

en toen, en tot den ſtrijd gereed. Zes uuren duurde het gevegt, 't welk door den nacht geſcheiden wierdt. De Prins bevondt zich gedurig in 't heetſte van 't gevegt, en hadt zich, door zijnen driftigen ijver, dieper onder de vijanden begeeven, dan de voorzigtigheid toeliet. Eens was hij op het punt van gedood of gevangen te worden, doordien een Fransch Officier ſpoorſlags op hem kwam aanrijden; doch de Heer VAN OUWERKERKE was, oogſchijnelijk, des Prinſen behoud, door den Franschman, met een Pistoolſchoot, uit den zadel te ligten. Veel volks ſneuvelde 'er aan weerzijden; doch het is twijfelagtig, aan wien de overwinning moest worden toegeſchreeven.

Men hadt nu geene andere gedagten, of de ſtrijd zou 's anderen dags hervat zijn; ook maakte de Prins VAN ORANJE daar toe de noodige bereidzels. Doch eene gewigtige tijding uit *Holland* deedt zulks ter zijde ſtellen. Vier dagen namelijk voor den ſlag bij *St. Denijs*, was de Vrede tuſſchen *Frankrijk* en de Vereenigde Gewesten te *Nieuwmegen* geteekend; in den ochtenſtond van den dag na het gevegt ontving zijne Hoogheid hier van de tijding, in eenen brief van den Raadpenſionaris FAGEL. Zommigen hebben gemeend, dat de Prins, reeds vóór het aangaan van den ſtrijd, kennis hadt gehad van den geſlooten Vrede, doch deeze gelegenheid, om zijnen moed te toonen, niet wilde laaten verloopen: waarſchijnelijk ook in de hoope, dat de zaaken, door het winnen van een Veldſlag, een anderen keer zouden neemen. Doch 'er is een brief voor handen van den Prinſe aan den Raadpenſionaris, waar in hij voor God betuigt, eerst uit zijn ſchrijven verſtaan te hebben, dat de Vrede geteekend was.

Hoe 't hier mede zij, zo dra zijne Hoogheid de bovengemelde tijding hadt ontvangen, gaf hij daar van terſtond kennis aan den Hertog VAN LUXEMBURG. Straks betuigde deeze zijn verlangen om den Prins te zien en te ſpreeken. De zamenkomst wierdt beraamd; de twee Legerhoofden kwamen elkander, onder wederzijdſche betuigingen van hoogagting, in 't open veld, omhelzen en gelukwenſchen met den Vrede. Veele andere voorname Franſche Krijgsbevelhebbers betuigden

den mede hun genoegen, dat zij wierden toegelaaten in de tegenwoordigheid van een jongen Held, die reeds zo beroemden naam in de waereld hadt verworven. — Straks na deeze plegtpleegende zamenkomst, verliet de Prins het Leger, en vertrok na den *Hage*; doch, alzo de Vrede tegen zijnen zin geslooten was, vertoefde hij aldaar niet lang, maar begaf zich na het Huis te *Dieren*, om 'er zich met de jagt te verlustigen.

Zijne Hoogheid thans van de beslommeringen der Veldtogten ontslagen, hadt meerder ruimte van tijd om zich met de Binnenlandsche zaaken te bemoeien. In den aanvang des Jaars 1679 deedt hij een keer na *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel*, om orde te stellen op de Regeering en Geldmiddelen deezer Gewesten, over welke hij, in gevolge van den opgedragen last bij zijne verheffing, groot gezag hadt. Na zijne wederkomst in den *Hage*, hieldt hij sterk aan op de noodzaakelijkheid om *Naarden* te versterken. Schoon die van *Amsterdam* dit sterk tegen hielden, bleef nogthans zijne Hoogheid stijf staan op zijn voorstel. Dit bragt zommigen in het vermoeden, of de Prins ook na eenige meedere magt over *Amsterdam*, en gevolglijk over den gantschen Staat haakte; zelf lieten de Afgevaardigden dier Stad hier omtrent eenig vermoeden ter Vergaderinge van *Holland* blijken. De Pensionaris liep vooral bij den Prins in 't oog, om dat hij zou gezegd hebben, dat de versterking van *Naarden* slegts driehonderdduizend guldens zou kosten; doch dat de tijd wel kon koomen, dat *Amsterdam* wel om drie millioenen zou wenschen dat *Naarden* nimmer versterkt was. Ook hadt dit geenen voortgang dan na verloop van eenige jaaren.

De Nieuwmeegsche Vrede was door zommigen uit noodzaaklijkheid en tegen den zin van anderen geslooten; hij kon derhalven geene vastigheid hebben. Daarenboven toonden de Franschen kleine gezindheid om het Verbond te onderhouden. Al in den Jaare 1680 hadden zij eenig krijgsvolk in 't Land van *Luxemburg* gezonden, en in 't volgende jaar de Stad van dien naam belegerd. Dit kon niet naalaten, bij de Staaten der Vereenigde Gewesten, argwaan te verwekken. De Prins

VAN

VAN ORANJE, tegen wiens zin de Vrede was geſlooten, voedde deezen argwaan: te meer, dewijl hij bijzondere redenen van misnoegen hadt tegen het Franſche Hof. De Heerlijkheden van *Vlijanden* en *St. Vit*, onder het Graafſchap *Chiny* behoorende, welk LODEWYK DE XIV zich hadt toegeëigend, aan den Huize VAN ORANJE behoorende, waren door dien Vorst verbeurd verklaard. Geweldig mishaagde dit den Prinſe, die daarom ligtelijk te wege bragt bij de Staaten, welke reeds misnoegd waren op het Franſche Hof, dat men zich tegen de toeneemende magt van *Frankrijk*, door nieuwe bondgenootſchappen, behoorde te verſterken. Men wendde hierom het oog eerst na *Duitschland*. Tweemaalen deedt zijne Hoogheid eene reize na *Zelle*, in ſchijn om een Vriendenbezoek bij den Hertog VAN BRUNSWYK LUNENBURG af te leggen, gelijk hij ook in de daad, met alle eerebetooningen, aan zijnen rang voegende, ontvangen en behandeld wierdt; doch zommigen meenden, dat hier nog een ander oogmerk onder verborgen lag, en, in de tusſchenpoozen der Hofvermaaken, over een onderling verbond gehandeld wierdt. Na zijne te rug komst uit *Duitschland* deedt hij een keer na *Engeland*, met oogmerk, gelijk men meent, om den Koning zijnen Oom over te haalen tot een verbond tegen *Frankrijk*. Kort was aldaar zijn verblijf, en hij kwam te rug in den *Hage* met de verzekering dat de Koning in zulk een verbond zou treeden, zo dra zijn Rijk inwendig zou in rust zijn. Men vindt 'er, die van gedagten zijn dat 's Prinſen reize na *Engeland* nog een ander en verreziender oogmerk hadt. Dewijl de Hertog VAN YORK, 's Prinſen Schoonvader, openlijk den Roomsch-Katholijken Godsdienst was toegedaan, zogten veelen in *Engeland* de zaaken derwijze te beleiden, dat hij onbekwaam wierdt verklaard tot de opvolging op den Throon van *Groot-Britannie*; of, in gevalle men hier toe niet kon beſluiten, en de opvolging op hem nederdaalde, dat hij dan vijfhonderd mijlen verre buiten het Rijk gebannen, en midlerwijl de Prinſes VAN ORANJE tot Regentesſe, of de Prins haar Gemaal tot Regent van 't Rijk zou benoemd worden. Om dit laatſte beſluit door te dringen, althans om Vrienden ten Hove en onder 't volk te winnen,

meent men dat zijne Engelſche reize wel voornaamlijk zou gediend hebben. Bij deeze gelegenheid wierdt hij ter maaltijd genoodigd door de Stad *Londen*, ten huize van den Lord MAJOR; doch hij wees de noodiging van de hand, om geen aanſtoot te geeven aan den Koning, die op de Regeering der Stad misnoegd was.

De bijzondere oneenigheden tuſſchen *Frankrijk* en den Staat ſmeulden nog, hoewel men tevens op middelen bedagt was om dezelve een einde te doen neemen. Allerlei wegen ſloegen hier toe de Franſchen in. Onder andere deeden zij, door den Graave D'AVAUX, den Raadpenſionaris GASPER FAGEL twee Millioenen in baaren gelde aanbieden, indien deeze, door zijnen invloed en gemeenzaame vriendſchap, den Prins VAN ORANJE kon overhaalen om in de maatregels van *Frankrijk* te treeden. Om hem hier toe te beweegen, moest hij den Prinſe voorſlaan, dat de Koning hem den tijtel van Graaf van *Holland* zou doen opdraagen, en hem daarenboven verklaaren tot Generaliſſimus of Opper-Veldheer over de Franſche Legermagt, met bijvoeging van verſcheiden millioenen in geld. Doch de Raadpenſionaris wees deeze verlokkende aanbieding grootmoedig van de hand. De Franſchen, dus in hun oogmerk te leur geſteld, om den Prins door aanbiedingen en beloften tot hunne belangen over te haalen, ſloegen vervolgens den weg van dreigementen in, door zijne Hoogheid te doen verſtaan, ingevalle hij niet aan de hand wilde koomen, dat men dan zijn Prinsdom *Oranje* in verzekering en hem onmeemen zoude. En, in de daad, men zondt eerlang derwaarts eenig Krijgsvolk, welk 'er veel moedwils bedreef, en zelf de poorten der Stad, onlangs op 's Prinſen bevel verbeterd, om verre wierp. Te vergeefs vielen hier over de Algemeene Staaten, door hunnen Gezant, ten Franſchen Hove klagtig. Men geliet zich aldaar, dat de Hertog VAN LONGUEVILLE zijn regt op dat Prinsdom eerlang door nieuwe bewijzen zou bekragtigen. 't Leedt ook niet lang, of het wierdt met de daad, ten voordeele van dien Hertog, verbeurd verklaard. Hoe zeer dit den Prins VAN ORANJE tegen het Franſche Hof verbitterde, kan een iegelijk zich ligt verbeelden.

In

In Augustus des Jaars 1683 begonnen de Franschen, na 't sluiten van den Nieuwmeegschen Vrede, van nieuws de vijandlijkheden tegen de Spanjaards, door het doen van eenen inval in Vlaanderen. Toen verzogt de Spaansche Gezant bij de Staaten, dat de onderstand van achtduizend man, in den voorgaanden jaare beloofd, met de daad mogt geleverd worden. Het geschiedde, en zijne Hoogheid wierdt verzogt en gemagtigd om de beloofde manschap te doen optrekken. Zommigen vonden hier in zwaarigheid; doch om den bijzonderen haat, dien de Prins tegen *Frankrijk* hadt opgevat, wist hij allen tegenstand uit den weg te ruimen. Ook wil men dat zijne Hoogheid, in plaats van acht, wel veertienduizend man na de Spaansche Nederlanden zondt.

Ondertusschen bediende zich Prins WILLEM van den inval der Franschen in *Vlaanderen* als een voorwendzel om de noodzaakelijkheid der vermeerderinge van Landmagt aan te dringen. Bij alle gelegenheden sprak hij hier over, en met ten breedsten uit het gevaar, welk den Staat dreigde, indien *Frankrijk* zijne grenzen aan den kant der Nederlanden verder uitbreidde. Op het sterk aanhouden van zijne Hoogheid wierdt dan eindelijk de voorslag gedaan door den Raad van Staate, dat 'er eene werving behoorde te geschieden van zestienduizend man. Geene algemeene goedkeuring vondt deeze voorslag; doch hij ontmoette nergens grooter tegenstand dan in de Vergadering van *Holland*. *Amsterdam* kantte zich inzonderheid hier tegen, en de Burgemeester VAN BEUNINGEN, die van wegen de Stad het woord voerde, sprak zo hartlijke taal, dat de Prins verklaarde, dat hij zijn hoofd kwijt zijn zoude, zo men alles ten scherpsten wilde onderzoeken; dat hij Prins VAN ORANJE zo veel belang bij 's Lands welvaart hadt als *Amsterdam*; doch dat hij zich van deeze Stad niet zou laaten ringelooren, en nog veel minder vlijen naar de grilligheden van VAN BEUNINGEN. Zeer hoog liep de twist. De Prins hadt op zijne zijde de Orde der Ridderschap en de meeste Steden. Na vrugtlooze pooging om *Amsterdam* van besluit te doen veranderen, wierdt het raadzaam geoordeeld, dat zijne Hoogheid zich zou stellen aan 't hoofd eener aanzienlijke bezendinge, bestaande uit drie Heeren

ren uit de Ridderſchap, en twee Afgevaardigden uit ieder der volgende negen Steden, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, benevens den Raadpenſionaris FAGEL. Op den vijftienden November kwam het aanzienlijk gezelſchap te *Amſterdam*, en wierdt des anderen daags, door twee Burgemeesters, in zeventien Koetzen, afgehaald van 't *Heeren-Logement*, en voorts na 't Stadhuis geleid, daar de Vroedſchap vergaderd was. De Raadpenſionaris voerde het woord, en gebruikte allerlei drangredenen om de Regeering van *Amſterdam* tot de bewilliging in de voorgeſlagene Werving over te haalen. De Bezending wierdt vervolgens op de zelfde wijze na 't Logement te rug geleid, en door Burgemeesteren op Stads kosten onthaald. Driemaalen hadt zij gehoor; doch de Stad bleef bij haar gevoelen. Zijne Hoogheid, ten uiterſten misnoegd op de Regeering, verweet haar eenen heimelijken handel met den Franſchen Gezant Graave D'AVAUX; 't welk van zommigen uit de Vroedſchap niet ontkend wierdt; maar zij voegden 'er nevens dat de Prins verſtand hieldt met verſcheiden Hoven, zonder 'er den Staaten opening van te geeven, waarover men zijne Hoogheid, ten eenigen tijde, rekenſchap zou afvorderen. Men wil dat een der Burgemeesteren zou verklaard hebben, dat *Amſterdam* niet van gevoelen zou veranderen, al ware 't maar om aan de nakoomelingſchap te doen zien, dat zelf de tegenwoordigheid eens Prinſen VAN ORANJE niet in ſtaat geweest was om de vrije raadpleegingen der Vroedſchap te beletten. Zes dagen vertoefde de Bezending in de Stad. De Prins vertrok zonder afſcheid te neemen, en verklaarde bij zijne wederkomst in den *Hage*, dat men, ondanks de tegenkanting van *Amſterdam*, met de werving behoorde voort te gaan.

Zedert traden de Burgemeesters van *Amſterdam* in eene afzonderlijke onderhandeling met den Graave D'AVAUX, welke tot 's Prinſen ooren koomende, hem nog meer deedt verbitterd worden; vooral nu dat de Stad in de Vergadering van *Holland* hadt verklaard, in de kosten der wervinge van zeventienduizend man niet te zullen draagen. Hier bij kwam nog, en dit deedt het misnoegen openlijk uitbarſten, dat de Prins

een

een Paket hadt weeten te onderſcheppen, behelzende onder anderen eenen brief van den Graave D'AVAUX aan den Koning van *Frankrijk* zijnen Meester, waar in hij berigt gaf van zijne onderhandeling met *Amſterdam*. Zijne Hoogheid hieldt deezen brief eenigen tijd onder zich; doch, vermids hij den inhoud te gewigtig oordeelde, om dien voor zich alleen te bewaaren, verſcheen hij op den zestienden Februarij des Jaars 1684 in de Vergadering van *Holland*; te kennen gevende dat hij eene zaak van het uiterſte gewigt hadt mede te deelen. Vooraf deedt hij de Heeren GERRIT HOOFT, Raad en Oud-Schepen, en JAKOB HOP, Penſionaris van *Amſterdam*, buiten ſtaan. Toen deedt hij den brief door den Raadpenſionaris leezen, welke, egter, om dat hij in de Franſche taal geſchreeven was, van veele Leden niet verſtaan wierdt. HOOFT en HOP hadt de Prins doen buiten ſtaan, om dat hij hen voor de aanvoerders der Verſtandhoudinge met D'AVAUX hieldt. 't Verhaal van het verzegelen der Papieren van *Amſterdam* ter Staatsvergaderinge, en 't geen hieromtrent verder voorviel, behoort niet tot ons ontwerp. Alleen merken wij aan, dat de verwijdering tuſſchen zijne Hoogheid en de Stad *Amſterdam* hand over hand aangroeide. Hevig waren de beſchuldigingen en verwijtingen, welke men elkander over en weder toeduwde. Van de zijde der Amſterdammeren ſchroomde men niet te zeggen, dat de Prins VAN ORANJE 's Lands vrijheid zogt te verkragten; terwijl van 's Prinſen wege onder 't gemeen wierdt verſpreid, dat *Amſterdam* het Land aan *Frankrijk* verkogt, en 't geld reeds van D'AVAUX hadt ontvangen. Maar Oranjes Hoogheid was nu zo hoog geſteegen, dat dezelve geagt wierdt gekweetst te zijn, als men durfde tegenſpreeken dat de gantſche Staat op zijnen wenk draaide. Dit alles alleen durfde en kon *Amſterdam* doen. Want, wat de overige Steden aangaat, de Prins hadt geene de minſte agting voor dezelve.

Wij kunnen niet nalaaten hier een geſprek te verhaalen tuſſchen zijne Hoogheid en den Keurbrandenburgſchen Gezant FUCHS, door zijnen Meester na *Holland* gezonden, om de Staaten en den Prins te vermaanen tot vreedzaame gedagten, en de Stad *Amſterdam* te verſterken in haare maatregelen.

Ten dien oogmerke hield hij eerst een gesprek met Burgemeester VAN BEUNINGEN, en trok toen na den *Hage*. Hier drong hij bij den Prins ernstig aan op de noodzaaklijkheid om zich ten spoedigste met *Frankrijk* te verdragen, als mede om de verdeeldheid der Vereenigde Gewesten uit den weg te ruimen; 't welk, naar 't oordeel van den Gezant, kon geschieden, indien de Prins zich van zijn Gezag wilde bedienen om den Vrede te bevorderen. De Prins antwoordde hier op in bewoordingen, welke kleine gezindheid tot den Vrede aankondigden. Hij erkende, dat de magt, welke men tegen *Frankrijk* kon aanvoeren, bij de zijne verre te kort schoot, en dat de Staat der Vereenigde Gewesten, menschlijker wijze beschouwd zijnde, niet dan nederlaagen hadt te wagten. Doch, gelijk hij betuigde op de regtvaardigheid der zaake en de eerlijkheid zijns gemoeds te steunen, dus moest men met geduld afwagten, wat God beslooten hadt. Zo den Staat de uiterste ondergang dreigde, was 't nog eerlijker, zijne bezittingen te verliezen met de Wapens in de vuist, dan te gedoogen dat zij onder dekzel van afhanklijkheid wierden weggenomen. „ Wat mij betreft", met deeze woorden besloot zijne Hoogheid, „ ik ben in tegenspoeden „ gebooren en opgevoed. De Godlijke gunst, nogthans, „ heeft mij, ondanks de poogingen mijner vijanden, her„ steld, in de waardigheden mijner Voorouders. Dezelfde „ gunst zal, hoop ik, niet gehengen dat ik elendiglijk sterve. „ Heeft, egter, Gods wijsheid het anders over mij beslooten, ik zal berusten in zijnen wille. Een ding smart mij „ ten hoogste, dat de Keurvorst, uw Meester, die mij van „ mijne vroegste jeugd af als zijnen Zoon bemind heeft, en „ dien ik geëerd heb als mijn Vader, nu meer schijnt te „ hellen over de zijde der Amsterdammeren, die het zich „ tot eenen roem rekenen, al wat van mij wordt voorgesla„ gen, te dwarsboomen. Onzeker is 't, welk een uitslag „ deeze binnenlandsche onlusten zullen hebben; doch, zo de „ Stad *Amsterdam* al ten eenigen tijde tot betere gedagten „ mogt koomen, wil ik, egter, nimmer iets te doen heb„ ben met VAN BEUNINGEN, van wien ik op 't hoogst be„ leedigd ben."

Am-

Amſterdam was het ondertuſſchen niet alleen, die de werving tegenſtondt. In *Zeeland* ontmoette zij insgelijks eenige hopering. Door ſchrijven wist, egter, zijne Hoogheid het zo verre te brengen, dat de Steden bewilligden, uitgezonderd *Middelburg*. De tegenſtand eener Stad van zo veel invloeds ter Staatsvergaderinge was reden genoeg voor den Prinſe om in perſoon een keer derwaarts doen. Op den twintigſten Maart des Jaars 1684 verſcheen hij in de Vergaderinge. Bijkans een uur duurde de aanſpraak van zijne Hoogheid, waar mede hij de noodzaakelijkheid der wervinge zogt aan te toonen. Doch *Middelburg* was niet te beweegen. De Prins evenwel, ongezind om het ſtuk te laaten ſteeken, bevel den Penſionaris DE BUYSERT om de ſtemmen op te neemen, en met de meerderheid het beſluit op te maaken. Toen deeze het weigerde, als eene zaak ſtrijdig tegen zijnen eed, deedt het de Prins zelve. En op deeze wijze kreeg hij hier in zijnen zin, hoewel *Middelburg* tegen deeze handelwijze een nadrukkelijk Protest inleverde. In *Friesland*, op dat wij dit hier nog aantekenen, bleef men beſtendig de wervinge plat af ſtemmen, niettegenſtaande men, door eene plegtige Bezending, dat Gewest in 's Prinſen maatregels zogt te doen treeden. Ook moeten wij hier nog aanmerken, dat de hevige twist tuſſchen den Prins VAN ORANJE en de Stad *Amſterdam* eerlang wierdt bijgelegd. De Stad hadt de ontzegeling haarer papieren, waar van wij boven ſpraken, verzogt en verkreegen. Misſchien hadt zijne Hoogheid heimelijk hier toe medegewerkt; alhaars de Wethouderſchap toonde daar over haar bijzonder genoegen, door den Prins met zijne Gemaalin in haare Stad te noodigen, daar zij deftig onthaald wierden.

Schoon dus wel de meeste Steden der Vereenigde Gewesten van 's Prinſen hand vloogen, vondt men nogthans hier en daar eenige perſoonen op het Kuſſen, welke allen niet even gereed in zijne maatregels traden. Hierom beſloot hij zommigen, welke, zo als hij de zaak begreep, 's Lands welzijn niet even zeer behartigd hadden, af te zetten, en anderen in derzelver plaatze aan te ſtellen. Te *Utrecht* geſchiedde zulks, zonder dat het eenigen tegenſtand ontmoette; negen

Leden der Vroedſchap wierden van hun ampt verlaaten, en anderen daar mede bekleed. Doch te *Dordrecht* en *Leiden* hadt dit werk meerder voeten in de aarde. Met de eerstgenoemde Stad kreeg hij merkelijk geſchil over de Nominatie der zo genaamde Goede Luiden van Achten, 't welk te hooger liep, dewijl *Amſterdam* de zijde van *Dordrecht* koos; 't welk te wege bragt dat deeze Stad den Prinſe niets wilde toegeeven. Doch te *Leiden* wierdt het geſchil in der minne bijgelegd; in dier voege, nogthans, dat zijne Hoogheid genoegzaam zijnen zin kreeg.

Midlerwijl hadt men in den Jaare 1684 een twintigjaarig Beſtand met *Frankrijk* geſlooten. Eigenaartig volgde hier op, in den volgenden jaare; dat de afdanking van eenig Krijgsvolk ter Vergaderinge van *Holland* wierdt voorgeſteld. De Stad *Amſterdam* drong hier op het ſterkst aan. Doch andere Steden waren van oordeel, dat men hier toe niet behoorde over te gaan, zonder alvoorens het gevoelen van zijne Hoogheid te hebben ingenoomen. Dit kwam hier op uit, dat men om geene afdanking behoorde te denken, voor dat de rust tuſchen *Frankrijk* en *Spanje* volkomen herſteld was. *Amſterdam* kantte zich hier tegen, door ernſtig te dringen op de vermindering der Land- en de verſterking der Zeemagt. Doch de bedekte en openbaare poogingen van zijne Hoogheid hadden zo veel invloeds op de Regeering der Stad, dat zij ten langen laatſte bewilligde in den ſtaat van Oorlog, door den Prins beraamd, mids men tevens behoorlijke zorg droege voor de herſtelling van 's Lands Zeemagt.

Het geen ik elders vindt aangeteekend, wegens de denkwijze der Amſterdamſche Regeeringe over zijne Hoogheid, ten deezen tijde, is te merkwaardig om hier niet geplaatst te worden. In een geſprek met den Keurbrandenburgſchen Gezant FUGHS, hadt de Prins zijn gedrag omtrent *Frankrijk* zoeken te verdedigen, onder andere met te zeggen, dat hij een afzonderlijk verdrag met dat Rijk altoos hadt van de hand geweezen, op dat hij geen argwaan mogt geeven aan de Staaten, bij wien hij reeds meer of min verdagt gehouden wierdt. Dit zeggen deelde zedert de Gezant mede aan den

den Amsterdamschen Burgemeester KORNRAAD VAN BEUNINGEN, die daar op aanmerkte „ dat 'er genoegzaame blijken voor-„ handen waren; dat de Prins geen oogmerk hadt, verande-„ ring in den vorm der Regeeringe te maaken, 't welk hij „ ook hieldt boven deszelfs vermogen te zijn; doch de wij-„ ze, waar op zijne Hoogheid de zaaken behandelde, kwam „ niet al te wel overeen met de grondwetten van den Staat, „ en zweemde te veel na geweld. De Amsterdammers, dus „ vervolgde hij, waren 'er thans zo verre af van 's Prinsen „ gezag te willen beschoeden, dat zij 't verderf van den Staat „ voor onvermijdelijk hielden, zo zijne Hoogheid hun te-„ genwoordig ontviel. De magt, welke hij boven zijne „ Voorouders bezat, was hem in tijden van Oorlog en be-„ roerte opgedragen; doch men kon ze, zonder de wel-„ vaart van den Staat in de waagschaal te leggen, tegen-„ woordig niet verminderen."

Omtrent deezen tijd begon zich een ruim veld te openen voor de wijdstrekkende uitzigten des Prinsen VAN ORANJE. Zijn Oom, Koning KAREL DE II, was in den Jaare 1685 overleeden, en vervolgens zijn Schoonvader, de Hertog VAN YORK, hem opgevolgd op den throon van *Groot-Britannie*, onder den naam van JAKOBUS DEN II. Deez' Vorst, openlijk den Roomsch-Katholijken Godsdienst toegedaan, ijverde eerlang, om het Protestantsche Weezen in *Engeland* den voet te ligten, en het Roomsche Geloof bij openbaar gezag te doen vaststellen. Verscheiden lieden van aanzien waren hierom ten Lande uitgeweeken, om niet ten doel te staan aan de vervolgingen van dien bijgeloovigen Monarch. Al zedert geruimen tijd hadt de Prins VAN ORANJE heimelijk verstand gehouden in *Engeland*, om van tijd tot tijd onderrigt te worden, wegens 't geen aldaar voorviel. Thans hieldt hij naauwe gemeenschap met zommige aanzienlijke Engelsche vlugtelingen, welke hem dikmaals in 't heimelijk kwamen spreeken, en over den staat der Engelsche zaaken onderhouden. De voornaamste van deeze was de beroemde Doktor GILBERT BURNET, naderhand Bisschop van *Salisbury*. Hij was mede uit *Engeland* geweeken, en na eene reize door *Frankrijk*, *Italie* en *Zwitzerland* gedaan te hebben, nam

hij zijnen weg na de Nederlanden, met oogmerk om zich in *Friesland* of *Groningen* met der woon neder te zetten. Doch te *Utrecht* gekomen zijnde, wierdt hij genoodigd om den Prins en de Prinses VAN ORANJE in den *Hage* te koomen begroeten. Zedert wierdt hij een der vertrouwdste vrienden van hunne Hoogheden, en hadt een merkelijk aandeel in hunne volgende verheffing tot de Koninklijke waardigheid. Uit des geleerden en godvrugtigen Bisschops Geschiedenisse van zijn eigen tijd, zullen wij hier eenige bijzonderheden mededeelen, den Prins VAN ORANJE en deszelfs Gemaalin betreffende.

Terstond na zijne aankomst in den *Hage*, tradt BURNET met hunne Hoogheden in een openhartig gesprek, waar in de Prins, die anders koel en agterhoudend van aart was, een groot deel van deeze hoedanigheden afleide. Hij toonde zich zeer onvoldaan over zijns Schoonvaders handelwijze, welke hij vreesde gevolgen te zullen uitwerken, die niet dan door geweldige middelen konden gestuit worden. BURNET vondt den Prins zeer onbezorgd omtrent zijne persoonlijke veiligheid. Hij hadt kennis van den toeleg van zekeren Savojaard, om den Prins van 't strand bij *Scheveningen* te ligten, en voorts na *Frankrijk* te voeren; iets, 't welk niet onmogelijk scheen, zijnde zijne Hoogheid dikwijls gewoon, zich met een Koets na *Scheveningen* te laten rijden, om de frissche Zeelucht te genieten, alleen van eenen Heer en twee Paadjes verzeld. Van deezen toeleg verwittigde BURNET hunne Hoogheden. De Prins sloeg 'er weinig agt op; doch zijne Gemaalin toonde zich meer bekommerd. Met moeite bewoog men hem, om nimmer dan van zijne lijfwagt verzeld, na buiten te rijden. BURNET was van gevoelen, dat 's Prinsen geloof in de Godlijke Voorbeschikking hem dus onbezorgd maakte. Op zekeren tijd hem hier over onderhoudende, gaf zijne Hoogheid te verstaan, dat hij vastelijk geloofde in eene Voorzienigheid, en dat hij zijnen gantschen Godsdienst haast kwijt zijn zou, zo hij dit geloof vaaren liet. Hij voegde 'er nevens, niet te kunnen zien, hoe de Voorzienigheid zeker zijn kon, zo alles niet gebeurde volgens een volstrekt besluit van Gods wille.

Wij-

Wijders geeft de Heer BURNET eene korte schets van het Karakter hunner Hoogheden, welke hier op uitkwam. „ Des „ Prinsen Opvoeding (het zijn zijne eigen woorden) was „ zeer verwaarloosd. Gedurende zijn gantsche leeven hadt „ hij den hoogsten weerzin in allen dwang. Hij sprak „ weinig. Somtijds geliet hij zich, als of hij zich ergens „ op toeleide; doch hij hatte allerlei bezigheden. Van kon„ sten was hij een vijand, ook van 't spel. Dit deedt hem „ zich geduurigkijk ophouden met de Jagt. Doch zijn jaa„ gen was niets anders dan een ontvlieden van gezelschap „ en bezigheid. *Frankrijk* kleiner te maken, was de heers„ chende zucht zijns leevens." Wat de Prinses aangaat, BURNET prijst zo wel haar lichaams- als ziels hoedanigheden. Zij bezat eene Vorstelijke houding, uitgebreide kennis, een gezond verstand en eene welbesprakte tong. Zij munte uit door hare wijdstrekkende weldadigheid. De Bisschop merkt aan, „ dat zij zeer belezen was in de Geschiedenissen en „ Godgeleerde Schriften; doch dat zij ook met veel lust „ zich aan eenig handwerk bezig hieldt; wanneer zeker on„ gemak aan 't gezigt het leezen belette." BURNET, op zekeren tijd haare Hoogheid gevraagd hebbende naar de oorzaak van haars Vaders gebeestenheid op JURIEU, kreeg tot antwoord, dat zulks inzonderheid moest geweeten worden aan diens Fransche Leermars scherp schrijven wegens MARIA Koningin van *Schotland*. Doch zij voegde 'er nevens, dat JURIEU, haars oordeels, niet te beschuldigen was, indien hetgeen hij van Koninginne MARIA hadt gezegd, met de waarheid overeenkwam. Want, en met deeze woorden, haar edel verstand en goed hart waardig, besloot zij: „ Indien de Vor„ sten kwaad willen doen, moeten zij verwagten dat de „ waereld zich zal wreeken op hunne nagedagtenis, wan„ neer hunne persoonen buiten haar bereik zijn; en dit is „ maar eene geringe smart, in vergelijking van het leed, „ welk zij anderen hebben aangedaan." Nog meer bijzonderheden wegens deeze doorluchtige Prinsesse, ontmoet men in de *Karakters van eenige voornaame en godvrugtige Engelsche Vrouwen*; zie de *Levensbeschrijving van Mannen en Vrouwen*, Deel I. bl. 145 enz., alwaar ingelijks een brief voor-

voorhanden is, van haar aan Koning JAKOBUS haaren Vader geschreeven, waar in zij rekenschap geeft van haare omhelzinge en aankleevinge van den Protestantschen Godsdienst.

Dewijl de Prins VAN ORANJE beslooten hadt, zich van den Heer BURNET te bedienen, deedt hij hem van besluit veranderen om na elders te vertrekken, en zijn vast verblijf in den *Hage* neemen. Eer de Doktor zich hier toe wilde inlaaten, verzogt hij vooraf des Prinsen gedagten te weeten over de Vrijheid en eene vrije Regeering, waar omtrent hij vreesde dat den Prinse eenige nadeelige gedagten mogten ingeboezemd zijn. Doch zijne Hoogheid verklaarde van gevoelen te zijn, dat eene vrije Regeering alleen in staat was om eenen magtigen vijand het hoofd te bieden, en zo veel geids op te brengen als vereischt wierdt om een langduurigen Oorlog te voeren. Vermids men nu reeds eenige gedagten begon te voeden van 't geen naderhand gebeurde, vraagde BURNET, op zekeren dag zich alleen met de Prinses bevindende, wat zij dagt dat de Prins zijn zou, indien zij ten eenigen tijde Koningin van *Engeland* wierdt, als oudste Dochter van Koning JAKOBUS, en dus de naast geregtigde tot de Kroon? In 't eerst aarzelde haare Koninklijke Hoogheid een weinig in haar antwoord; doch het kostte den schranderen Engelschman geringe moeite om haar te doen beloven, dat zij zich zou vergenoegen met den naam van Koninginne; dat zij den Prinse haaren Gemaal den naam en het gezag van Koning zou doen opdraagen, en, volgens de les der Schriftuur, hem als haaren man, in alles gehoorzaam zijn zou, zo hij haar als zijne vrouw beminnen wilde. Ligt is het te denken, hoe zeer de Prins moest voldaan zijn, wanneer de Prinses, in BURNETS tegenwoordigheid, hem dit haar besluit mededeelde. „ Negen jaaren", zeide zijne Hoogheid naderhand tot iemand zijner Vrienden, „ ben ik nu „ getrouwd geweest met de Prinses, zonder het hart gehad „ te hebben om haar te brengen op een stuk, welk BURNET „ in eenen dag heeft weeten af te handelen." Onder dit alles verzuimden de Prins VAN ORANJE en BURNET niet om heimelijk verstand te houden in *Engeland*, waar door zij van tijd tot tijd narigt kreegen van 't geen aldaar voorviel;

en

en de misnoegden meer en meer verſterkt wierden in hun vertrouwen op zijne Hoogheid.

Aan het Engelſche Hof was men ondertuſſchen niet onkundig van 't geen in den *Hage* ten Stadhouderlijken Hove voorviel. De Koning begreep, een merkelijken ſteun te zullen hebben aan zijnen Schoonzoon den Prins VAN ORANJE, indien deeze in zijne maatregels wilde treeden. Om dit te bewerken, zondt hij den bekenden Kwaaker WILLIAM PEN na *Holland*. Doch deeze vondt des Prinſen gedagten, over de Vrijheid der toelaatinge van de Roomschgezinden tot het bekleeden van allerlei ampten, zo verſchillende van die des Konings, dat hij onverrigter zaake na *Londen* wederkeerde, in weerwil van alle de groote beloften, welke hij zijner Hoogheid uit 's Konings naam gedaan hadt.

Om 's Prinſen belangen in *Engeland* te bevorderen, zonden de Algemeene Staaten, in den Jaare 1687, derwaarts, als buitengewoonen Gezant, den Heer EVERARD VAN WEEDE, *Heer van Dijkveld*. Behalven eenige zaaken, welke hij bij den Koning moest verrigten, was hij met heimelijken laſt voorzien, om zulke Engelſchen, bij welke de Prins voor een Presbijteriaan te boek ſtondt, een goed gevoelen wegens deszelfs Godsdienſtige begrippen in te boezemen. De Prins bediende zich wijders van eenige Engelſche Predikanten, welke na *Holland* geweeken, doch nu door zijne Hoogheid na *Engeland* te rug geſchikt waren. Door deeze geſterkt, wist de Heer VAN DYKVELD den Volke allerwegen gunſtige gedagten van 's Prinſen inzigten in te boezemen. DYKVELD wist zelf bijeenkomſten van lieden van 't hoogſte aanzien in het Koninkrijk te beleggen, om over het heil van 't Vaderland en de belangen van den Godsdienſt te raadpleegen. Het voorgeeven van dit alles was, de herſtelling van 's Volks voorregten, en het weeren van vervolginge. Weinigen wisten, dat de Heer VAN DYKVELD verdere uitzigten hadt, en Koning JAKOBUS DEN II zogt te verſteeken van de Koninklijke waardigheid, om vervolgens den Prinſe VAN ORANJE de Kroon op het hoofd te zetten.

Terwijl de Heer VAN DYKVELD te *Londen* ten behoeve van zijne Hoogheid handelde, hadt Koning JAKOBUS den Mark-

graaf

graaf VAN ALBEVILLE na den *Hage* gezonden, om den Prins tot het goedkeuren van des Konings maatregelen over te haalen; doch hij kon op hem, zo min als op de Prinses, niets verwerven. De verwijdering tusschen den Vader en den Schoonzoon wierdt hier door allengs grooter. Koning JAKOBUS beschuldigde openlijk den Prins bij DYKVELD, dat hij altoos zijn werk hadt gemaakt om hem den voet dwars te zetten.

Het Jaar 1687 dus een einde geloopen zijnde, verspreidde zich in 't begin van het volgende jaar een algemeen gerugt dat de Koningin van *Engeland* zwanger was. De Protestanten en 's Prinsen aanhangers wierden hier door met vreeze, doch de Roomschgezinden met hoope en blijdschap vervuld. Veelen twijfelden aan de waarheid der zaake, dewijl de Koningin reeds merkelijk in jaaren was gekomen. Middelerwijl hadden de Staaten, op het voorbeeld des Konings van *Groot-Britannie*, eene Vloot van vijftienwindig Oorlogschepen in zee gebragt. Merkelijke agterdogt verwekte dit aan het Engelsche Hof, alwaar men ijverig de hand sloeg aan het voortzetten van 's Konings oogmerken en willekeurige maatregelen. Men beschouwde aldaar thans den Prins als den grootsten vijand des Konings, en hielde hem openlijk verdagt dat hij een opstand in *Engeland* zogt te verwekken. Zo groot wierdt de haat, dat eenige ijveraars beslooten, zijne Hoogheid van kant te helpen. Twee Ieren zogten hier toe, te *Amsterdam*, eenen Duitscher om te koopen. En als deeze hunnen voorslag van de hand wees, reisden zij zelve na den *Hage*, om op de Jaarlijksche Kermis hunnen slag waar te neemen; doch zij vonden daar toe geene gelegenheid.

Het voortgaan van Koning JAKOBUS in zijne wetteloze maatregels hadt ondertusschen ten gevolge, dat men nu op middelen begon bedagt te zijn om zich in veiligheid te stellen tegen eenen Vorst, die het op de vernietiging der grondwetten van den Staat scheen te hebben toegelegd. Van alle zijden wierp men het oog op den Prins VAN ORANJE, als alleen in staat en bevoegd om het Rijk voor den ondergang te bewaaren, dewijl zijne Gemaalin, na den Koning, het naaste regt op de Kroon hadt. Ook wierdt hij met 'er daad sterk

sterk aangezet om de verlossing van *Engeland* op zich te neemen. In Maij des Jaars 1688 kwam de Admiraal RUSSEL uit *Engeland* in den *Hage*, in schijn om zijne Zuster te bezoeken, doch, in de daad, om, op verzoek van verscheiden lieden van aanzien, heimelijk met den Prinse VAN ORANJE te spreeken. Hij vraagde deezen, wat men, in *Engeland*, zich van hem kon belooven? Waar op Prins antwoordde, dat indien hij, door eenige van de aanzienlijkſten uit het volk, die zich volkomen op hem wilden verlaaten, verzogt wierdt om 't volk en den Godsdienst te verlossen van wetteloos geweld, hij dan staat maakte om tegen het begin van October in *Engeland* te zullen overkoomen. Naderhand wierdt den Prinse uit *Engeland* geschreeven, dat de omstandigheden nimmer gunstiger zijn konden voor zijne Hoogheid, om met het Hof te breeken, en over te koomen; dat het gantsche Volk in eene geweldige gisting was gebragt, van welke men zich moest bedienen, eer zij wederom bekoelde; dat het Leger en de Vloot ook wel gezind waren, hebbende zommige bootsgezellen verklaard, dat zij de Hollanders hielden voor hunne vrienden en broeders, tegen welke zij niet, maar wel tegen de Franschen, wilden vegten. Wat laater kwamen hier verscheiden Engelsche Grooten over, als de Admiraal HERBERT, de Kolonel SIDNEI en anderen, in schijn om de wateren te *Spa* te gebruiken, doch in de daad om met den Prins te raadpleegen. Op zulke gronden bouwende, nam de Prins een vast beſluit omtrent zijnen overtogt na *Engeland*. Hij schreef een groot getal brieven derwaarts, in Julij wel tachtig in getal, aan lieden van het meeste aanzien en vermogen. De Zoon van den Graave VAN DANBY, die een Fregat voor eigen rekening hadt uitgerust, was de voornaamste overbrenger van deeze brieven en de antwoorden op dezelve.

Moeilijk viel ondertusschen de uitvoering van 's Prinsen ontwerp. Hij hadt daar toe noodig een aanzienlijk getal troepen, en schepen om dezelve over te voeren. De toebereidzels daar toe konden niet gemaakt worden, of de Hoven van *Versailles* en *Londen* moesten daar van de lucht krijgen, en de oogen openen. Men zogt dan allerlei voorwendzels, en ou-

onder dit zoeken boodt zich eerlang eene gunſtige gelegenheid aan. In Junij des Jaars 1688 overleedt de Keurvorst van *Keulen*, Prins-Biſchop van *Luik*, en Biſchop van *Munſter*. Veel lag 'er den Staaten aan gelegen, dat de opengevallene waardigheden door iemand naar hunnen zin vervuld wierden. *Frankrijk* verklaarde zich openlijk voor den Kardinaal van *Furſtemberg*, en zondt troepen in de meeste Steden van 't Sticht van *Keulen*. De Algemeene Staaten, die hier door open lagen voor een inval der Franſchen, helden meer over om den Prins van *Beieren* te doen verkiezen. Van deezen twist bediende zich de Prins VAN ORANJE om Krijgsvolk te verzamelen, en verbonden te ſluiten, in ſchijn om den Prins van *Beieren* te ondersteunen, doch, in de daad, met een oogmerk op *Groot-Britannie*. Gereedlijk zou LODEWYK DE XIV den Prinſe het voorwendzel om zich te wapenen hebben kunnen ontneemen, indien hij ſlegts zijne troepen uit het Keulſche hadt getrokken. Doch dit geſchiedde niet. Wondere blijken van zijne loosheid vertoonde de Prins in deezen gantſchen handel. De Paus zelve diende hem ter bevorderinge van zijne oogmerken, als welken hij, door zekere lieden, welke hij te *Rome* hadt, tegen *Frankrijk* wist op te hitzen, om alzo Koning LODEWYK in deszelfs maatregels te doen volharden. Dewijl 's Prinſen overtogt na *Engeland*, en 't gevolg daar van, een der merkwaardigſte voorvallen is in 's Lands Geſchiedenisſen, agten wij het niet ondienſtig, het beloop der zaake hier omſtandig te verhaalen.

Men vindt 'er die meenen, dat de Prins VAN ORANJE, reeds bij het leeven van KAREL DEN II, het oog hadt gehad op de Engelſche Kroon, en zijnen Schoonvader van de opvolging hadt zoeken uit te ſluiten; ja, dat hij KAREL DEN II hadt zoeken te noodzaaken, om zich ten zijnen behoeve van de Regeering te ontſlaan. Dit zou zijn heimelijk oogmerk geweest zijn in het dringen op de werving van zestienduizend man in de Jaaren 1683 en 1684, als mede in het doen gieten op eigen kosten van eenige metaalen ſtukken met zijne eigen wapens verſierd. Weetende hoe veel hem gelegen lag aan *Amſterdam*, hadt hij middel gevonden om zijne verzoe-

ning

hing met de Regeering dier Stad haar volle beslag te doen verkrijgen, in het einde des jaars 1685. Doch, dewijl de gelukkige uitslag der onderneeminge geheimhouding vorderde, en men te *Amsterdam*, om den Prinse daar toe de behulpzaame hand te bieden, tot nog toe geene algemeene genegenheid bespeurde, kon hij aldaar niet dan bedektelijk handelen, en moest ook bedektelijk en in vertrouwen daar van kennis geeven. Drie van de vier thans regeerende Burgemeesteren wisten van 't geheim, JOANNES HUDDE, KORNELIS GRELYDAK en NIKOLAAS WITSEN; als mede de Sekretaris der Admiraliteit, die zijne Hoogheid diende in het uitrusten van schepen. De Heer WAGENAAR heeft in handen gehad de eigenhandige Aanteekeningen van den Burgemeester WITSEN, die zi deezen handel zo naauwkeurig hadt aangeteekend, als of hij 't met eede zou bevestigen. Onpartijdig en vrijmoedig zullen wij het beloop en den uitslag deezer gewigtige gebeurtenisse onzen Leezeren onder 't oog brengen.

In het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, waar in Burgemeester WITSEN zitting hadt, hadt de Raadpensionaris FAGEL, in 't begin van 't Jaar 1688, zomtijds te kennen gegeeven, van gedagten te zijn, dat zijne Hoogheid na *Engeland* behoorde over te steeken, om den verwarden staat der zaaken te herstellen. Wat later kwam de Heer VAN DYKVELD, 's Prinsen bijzondere vriend, WITSEN meermaalen onderhouden over het gevaar, welk men te dachten hadt, indien men aan 't werk van *Engeland* de hand niet hielde. De Prins zelve polste hem hier over, en nam het zeer euvel, toen hij verklaarde, dat ingevalle haare Majesteit, van wier zwangerheid thans veel gesproken wierdt, van een Zoon beviel, hij geen regt tot de Kroon zou hebben. Omtrent het midden van Junij kwam de Heer VAN DYKVELD de Burgemeesters HUDDE en WITSEN spreeken, ten huize van den eerstgenoemden. Hij verklaarde, door zijne Hoogheid, aan hun te zijn gezonden, om hun 't gevaar, welk den Staat dreigde, voor te stellen, en om goeden raad te vraagen. Het antwoord was, dat men moest vertrouwen op de Voorzienigheid, die 't gevaar spoedig kon afwenden. Waar op DYKVELD wederom vraagde, of zij niet zouden kunnen raaden dat men

aanviel, eer men 't ingevallen wierdt. Doch zij verklaarden uit éénen mond, dat zij dit nooit zouden kunnen doen. WITSEN, die den Heer VAN DIRVELD na de schuit geleidde, ontving, onder 't wandelen, nadere opening van zaaken, en wierdt, twee dagen daar na, bij den Prins in den *Hage* ontbooden, met welken hij in een heimelijk gesprek trad. Zijne Hoogheid zag de zwarigheden zo groot niet in als WITSEN, en verklaarde dat men de penningen, tot den togt noodig, zou kunnen neemen uit de vier millioenen, tot de verbetering der Vestingwerken opgebouwen. Hij voegde 'er nevens, dat het werk binnen twee of drie weeken zou kunnen verrigt worden, en dat 't voor hem niets anders in stuk dan moeite. Doch dit wierdt wedersproken door den Amsterdamschen Burgemeester, die vrijmoedelijk beweerde dat 't voor den Prins en de Prinsesse, uit hoofde van hun regt tot de Kroon, veel meer dan moeite moest in steeken. Dit, en nog een volgend gesprek, liep af met de bestendige weigering van WITSEN om den Prinse te raaden. Hij deedt hier op een keer na *Amsterdam*, om met zijne Amptgenooten te raadpleegen; deeze waren nevens hem van gevoelen, dat men het groote werk aan- noch afraaden konde; dat zij wel wilden raaden tot zulk een onderstand, als met hunnen eed en pligt bestaanbaar was; maar dat zij van gedagten waren, dat het in de Vroedschap der Stad niet zou doorgaan. Naderhand verklaarde de Prins dat hij nog geen vast besluit hadt genomen; maar dat hij ondertusschen zou voortgaan met het maaken van toebereidzels tot den togt, geld ligten tot Vestingwerken, Bootsvolk aanwerven, en niet dan kort voor zijn vertrek den Staaten kennis geeven van zijnen voeleg.

Ondertusschen hadt de Prins den togt na *Engeland* bij zich zelven wel degelijk vastgesteld. Hier toe hadt hij noodig negenduizend Knegten en vierduizend Ruiters en Dragonders, welke hij uit de troepen van den Staat dagt te ligten. Doch hier tegen deeden zich twee zwarigheden op. Vooreerst was 't niet mogelijk, zo veel Volks te verzamelen; zonder de bewilliging der Staaten, om welke te verkrijgen zijne Hoogheid zijn oogmerk zou hebben moeten openbaaren;

waar

waar door hetzelve spoedig zou zijn ruineert geworden. Ten anderen zou het ligten van zo veel manschap de Krijgsmagt van den Staat te veel verzwakken; 't welk in de tegenwoordige omstandigheden ongeraaden was. Doch deeze zwaarigheden, welke men in 't eerst voor onoplosbaar hieldt, verdweenen, sedert de twijfelagtige verkiezing te *Keulen* den Prins aan een voorwendzel hielp om een klein Leger bij een te trekken.

Dewijl 'er onlangs eenige Fransche troepen in het Keulsche waren getrokken, hadt de Prins kleine moeite, de Staaten te beweegen om zorge te draagen voor de versterking der plaatzen langs den *Rhijn* en den *Tijsel*. Hier toe wierden vier millioenen toegestaan. Daarenboven wierden den Prinse, door de Algemeene Staaten, drie of vier Leden toegevoegd, om met hem over de beveiliging der grenzen te raadpleegen. Deeze Gemagtigden waren 's Prinsen vertrouwde vrienden, aan welke hij zijnen zoeleg veilig konde ontdekken; en terwijl zij alleen het oog schoenen te hebben op *Keulen*, verzamelden zij Krijgsvolk voor den togt na *Engeland*. Wat later sloeg zijne Hoogheid den Staaten voor, dat de Keulsche zaak hen ligtelijk kon inwikkelen in eenen Oorlog met *Frankrijk*; en dat het daarom geraaden was, 's Lands Vloot in gereedheid te brengen, en zich in staat te stellen om negenduizend Matroozen te kunnen onderhouden. Ook dit wierdt zijne Hoogheid toegestaan, en met allen spoed in 't werk gesteld.

Op dat, ondertusschen, het Land, door het ligten van het bovengemelde Krijgsvolk, niet in een weereloozen staat zou gelaaten worden, terwijl de Prins zich in *Engeland* zou bevinden, hadt deeze, al zints eenigen tijd, met verscheiden Duitsche Vorsten gehandeld, om de Vereenigde Gewesten met eenige troepen te ondersteunen, en was daar in gelukkig geslaagd. Door den Heer BENTINK, *Heer van Rhoon*, dien hij in stilte na *Amsterdam* hadt gezonden, deedt hij aan de Burgemeesters HUDDE, GEELVINK en WITSEN in stilte kennis geeven van zijnen handel in *Duitschland*. De Heer HUDDE was, wegens onpaselijkheid, bij het mondgesprek niet tegenwoordig. De twee Burgemeesters, na hem

voor zijn berigt beleefdelijk bedankt te hebben, verklaarden, dat hij de moeite van zijne overkomst wel hadt mogen ſpaaren. Ook wagten zij zich zorgvuldig om op den goeden uitſlag der onderneeminge te drinken, toen zij met den Heer VAN RHOON den avond maaltijd hielden. Alzo men zorge hadt gedraagen om de Stads poort open te houden, wierdt deeze Heer, ter middernacht, in ſtilte buiten gelaaten.

Ondertuſſchen naderde de tijd tot den overtogt. Om inlanders en vreemdelingen een rad voor de oogen te draaien, wierden de troepen verre van Zee op de *Meekerheide* verzameld. Op de *Maaze* en in *Zeeland* bragt men eene Vloot van vijftig ſchepen bij een. Eenige vertrouwde Kooplieden van *Amſterdam*, *Rotterdam* en andere Steden huurden kleine vaartuigen, meer dan vijfhonderd in getal, om de manſchap over te voeren, onder verſcheiden voorwendzels. De algemeene verzamelplaats was *Goerée*. Vreemd is het, dat alle deeze beweegingen geſchiedden, zonder dat men in *Frankrijk* en *Engeland* met zekerheid wist, waar men 't op gemunt hadt; ja, dat men aan de Hoven van beide Koninkrijken, wanneer zommigen deswegen hunne vermoedens te kennen gaven, dezelve in den wind ſloeg.

Terwijl dit voorviel, was aan eenige Leden der Staaten van *Holland*, onder den eed van geheimhoudinge, opening gedaan van 's Prinſen voorneemen. In de Vroedſchap van verſcheiden Steden, gelijk ook te *Amſterdam*, wierdt vervolgens geraadpleegd over het ondersteunen van zijne Hoogheid. Het bewilligen der laatstgemelde Stad was oorzaak, dat ter Vergaderinge van *Holland* eerlang het beſluit met eenpaarigheid doorging, om den Prinſe den noodigen onderſtand te verleenen. Een diergelijk beſluit wierdt, omtrent den zelfden tijd, in de andere Provincien genomen.

Gedurende den tijd, in welken 's Prinſen toeleg nog een diep geheim was, waren 'er, van tijd tot tijd, eenige Engelſche Grooten in *Holland* overgekoomen, om met hem te ſpreeken. De Kolonel SIDNEI, die, onder voorwendzel van de wateren te *Spa* te gebruiken, ten dien einde een keer herwaarts hadt gedaan, was na *Engeland* te rug gekeerd. In het einde van September kwam hij andermaal over, voorzien

zien met brieven van den voornaamſten Engelſchen Adel, uit hunnen eigen naam en dien van alle eerlijke luiden in het Rijk, den Prins VAN ORANJE verzoekende om over te koomen, en het volk te verloſſen van den dreigenden ondergang. Ook verhaalt men dat, een weinig vroeger, wel vier millioenen, in wisſelbrieven en geld, aan den Prinſe waren overgemaakt.

Thans was alles tot den overtogt gereed. De troepen wagtten ſlegts op bevel om ingeſcheept te worden, en de Vloot om in Zee te ſteeken. 'Er ontbrak nu niet meer, dan dat 'er een Manifest wierdt opgeſteld, om vervolgens in *Engeland* verſpreid te worden. Het behelsde een uitvoerig Vertoog wegens de misbruiken, in den Engelſchen Regeeringsform ingeſloopen, en de noodzaaklijkheid van ongewoone middelen om dezelve te herſtellen; als mede, eene belofte van den Prins en de Prinſeſſe VAN ORANJE om hier toe de hand te leenen. Geen wonder dat zulk een ſtap bijstere ontſteltenis veroorzaakte aan het Engelſche Hof en bij Koning JAKOBUS; welke, in arren moede, den Prins VAN ORANJE ſcholdt voor den ſnoodſten menſch, die 'er leefde, als die zijnen eigen Schoonvader van den troon zogt te ſtooten. Doch nog vreemder is het dat hij de hulp weigerde, hem aangeboden door LODEWYK DEN XIV, die al vroeg kennis hadt gekreegen van het Manifest: alzo zijn Gezant D'AVAUX in den *Hage* middel hadt gevonden, om de eerſte bladen van hetzelve, door een Drukkersknegt, te doen roven van de Drukkerij, eer nog het Geſchrift het licht hadt gezien.

Niets van dit alles veroorzaakte eenige verandering in het vastgenomen beſluit tot den overtogt. Op 's Prinſen verzoek, wierdt de Admiraal ARTHUR HERBERT, die weleer het bevel over de Engelſche Vloot hadt gevoerd, tot Luitenant-Admiraal-Generaal over de Nederlandſche Zeemagt aangeſteld. Daarenboven bewerkte de Raadpenſionaris FAGEL, dat de vier-millioenen, onlangs opgenomen ter verſterkinge der plaatzen langs den *Rhijn* en den *Tijel*, nu den Prinſe, ter bevorderinge van zijnen Overtogt, verſtrekt wierden. De zelfde Staatsdienaar, en boezemvriend van zijne Hoogheid ontboodt,

omtrent deezen tijd, de voornaamste Predikanten van verscheiden Steden bij zich, en overtuigde hen, met zijne gewoone minzaamheid, van het gevaar, welk thans den Godsdienst en het Vaderland dreigde, en dat dit door zijne Hoogheid alleen kon geweerd worden. Deeze Predikanten bleeven vervolgens niet in gebreke, om van den Predikstoel het Volk met gunstige gedagten 's Prinsen onderneeming te vervullen.

Omtrent het midden van October trokken de troepen van de *Mookerheide* na *Goerée*. Op den zeeëntwintigsten begon de wind uit het Oosten te waaien; 't welk den Prins leedt besluiten om terstond afscheid te neemen van de hooge Vergaderingen in den *Hage*, en na *Helvoetsluis* te vertrekken. Teder en onder het storten van traanen viel dit scheiden aan de zijde der Staaten; doch de Prins vertoonde deeze teekens van aandoeninge niet. Aan de Algemeene Staaten betuigde hij zijne dankbaarheid voor de vriendschap, die zij hem altoos hadden beweezen, en beval, indien hem iets menschelijks mogt overkoomen, de Prinses zijne Gemaalin in de zorge der Staaten, hun verzekerende dat zij dit Land als haar Vaderland beminde. Aan de Staaten van *Holland* verklaarde hij inzonderheid zijne dankbetuigingen voor 't geen hij, geduurende zijne minderjaarigheid en naderhand, van hun hadt genooten, en beloofde, bij tijd en wijle, hun zulks te zullen vergelden. De volgende dag wierdt door alle de Gewesten als een Bededag gevierd, om 's Hemels Zegen over 's Prinsen onderneeming af te smeeken. Daar naa vertrok zijne Hoogheid uit den *Hage* na *Hellevoetsluis*, en vervolgens na *den Briel*; alwaar hij zich aan boord begaf van een Fregat van dertig stukken geschut, gevoerd bij den Kapitein VAN ESCH. De voornaamste Engelsche Grooten en Heeren van 's Prinsen gevolg waren de Graaven SHREWSBURY en MACKLESFIELD, de Lords MORDAUNT, WILTRHENE, PARVLET, ELAN en DUMBLAIN, de Admiraal HERBERT, de Kolonel SIDNEY, de Heeren HERBERT en RUSSEL, de Ridder GUYN, de Majoor WILDMAN, Dr. BURNET, de Heer HARBECH, en de Predikant FERGUSON. Op den negenëntwintigsten October liep de gantsche Vloot in Zee. De Prins zeilde in 't midden

den, voerende zijne Wapen in de Vlag, in welke deeze woorden ſtonden: *Voor den Proteſtantſchen Godsdienſt en de Vrijheid van Engeland.* Onder aan las men de zinſpreuk van 't Huis van Naſſau: *Je maintiendrai*; dat is, *Ik zal handhaaven.* Niet lang was de Vloot in zee geweest, of zij wierdt beloopen van een geweldigen ſtorm, welke haar noodzaakte wederom binnen te loopen: door gebrek aan lucht waren 'er wel negenhonderd Paerden geſtorven. Thans liet men het gerugt loopen, dat de Vloot dit jaar niet wederom in zee zou ſteeken; 't welk ten gevolge hadt dat de toerustingen in *Engeland* veel flaauwer wierden voortgezet. Doch de Staaten ſtelden zulk eene ſpoedige orde op het voorzien der ſchepen, welke meest geleeden hadden, dat zij, tegen den avond van den elfden November, met een ſterken Oost-Noord-Oosten wind wederom zee koozen. Op den dertienden zeilde de Vloot het Kanaal in, tuſſchen *Douvres* en *Calais.* Verrukkelijk was het gezigt, welk een getal van tuſſchen de vijf- en zeshonderd ſchepen in deeze enge zee uitleverde. Gaarne zou de Prins op den volgenden dag, op welken zijn geboorte- en trouwdag verjaarde, in *Torbai* geland zijn; doch men raakte die plaats voorbij, door den ſterken wind; welke, vervolgens na het Zuiden ſchietende, oorzaak was dat men, twee dagen later, in de Haven dier plaatze behouden binnen liep. Nog dien zelfden nacht wierdt het Leger, en 's anderen daags de paerden ontſcheept. De Prins aan land geſtapt, en nu vrolijker zijnde dan naar gewoonte, vraagde aan Dr. BURNET, of hij nu nog de Prædeſtinatie niet zou gelooven? waar op de Dokter hernam, altoos te zullen gedenken aan de Godlijke Voorzienigheid, die bij deeze gelegenheid zo blijkbaar over hem geweest was. Thans trok het Leger op na *Exeter*, met regenagtig weder en lange ongemaklijke wegen. Listiglijk hadt men in *Engeland* het gerugt doen loopen, dat de Prins voorneemens was, in 't Noorden van *Engeland* te landen; hierom hadt Koning JAKOBUS zijne voornaamſte Legermagt derwaarts doen trekken. Doch toen hij vernam dat zijne Hoogheid weſtwaarts was gezeild, ſtelde hij al zijne hoop op de Vloot onder den Graave VAN DARTMOUTH. Maar deeze was verhinderd om

uit te loopen, door den zelfden wind, welke de Landing der Staatſche troepen hadt bevorderd.

Tien dagen vertoefde de Prins met het Leger te *Exeter*, alwaar, bijkans elken dag, zich eenige Engelſche Grooten bij hem vervoegden, die hem, bij een plegtig Verbond, hunne hulp beloofden. Ook kwamen, van tijd tot tijd, eenige Overſten en eene menigte Soldaaten uit 's Konings Leger tot hem over. Onder deeze bevondt zich, onder anderen de Heer JOHAN CHURCHILL, naaderhand zo beroemd onder den naam van Hertog VAN MARLBOROUGH. Niet weinig ſterkte het ook 's Prinſen aanhang, toen Prins GEORGE VAN DEENEMARKEN, 's Koninga Schoonzoon, nevens zijne Gemaalin Prinſes ANNA, en de Hertog VAN ORMOND, zijne zijde koozen. Middlerwijl trok het Staatſche Leger op na *Salisbury*, om dat des Konings te ontmoeten; 't welk, egter, eerlang de wijk nam. Toen verklaarden zich geheele Steden en Gewesten voor den Prins VAN ORANJE: waar door de Koning zo zeer in 't naauw wierdt gebragt, dat hij eerlang bewilligde om met hem in onderhandeling te treeden. Doch, vermits hij zijn beſluit, om tot een vergelijk te koomen, een dag uitſtelde, liet hij, in den nacht voor den dag tot de onderhandeling bepaald, door zijne Roomſche Raadslieden en door de Koningin, zich beweegen om het Rijk te verlaaten en na *Frankrijk* te vlugten. De Koningin zelve nam de reize aan tuſſchen den negentienden en twintigſten December, en wierdt den volgenden nacht gevolgd door den Koning, die te *Whitehall* in een Schuit tradt, ſlegts van drie Perſoonen verzeld. In het overvaaren van den *Theems* wierp hij het Groot Zegel van *Engeland* in de Rivier, en begaf zich voorts na den Zeekant, daar een Viſchers Pink op hem wagtte, om hem na *Frankrijk*, of na een Fregat, 't welk derwaarts zeilrede lag, te voeren. Doch, op aanraaden van den Graave VAN WILCHELSEA, keerde hij weder na *Londen*, daar hij vertoefde tot den tweeden Januarij des volgenden Jaars 1689, wanneer hij, insgelijks van drie Perſoonen verzeld, te paerd na den zeekant reedt, en in een Fregat na *Frankrijk* overſtak, alwaar hij behouden aankwam.

Mid-

Middelwijl was de Prins VAN ORANJE, door den Raad van *Londen*, na die Stad genodigd, en deedt aldaar, op den negenëntwintigsten December, zijne openlijke intrede. Terstond daar op verzogten hem de voornaamste Rijksgrooten, om eene Conventie of zamenkomst te beschrijven, en intusschen het bewind der Regeeringe, tot nadere schikking, te aanvaarden. Hij voldeedt aan dit verzoek op den zevenden Januarij des Jaars 1689. Daar op geboodt hij den Fransschen Gezant, alzo Koning LODEWYK onlangs den Staaten den Oorlog hadt verklaard, binnen den tijd van vierëntwintig uuren, het Rijk te verlaaten. Twee dagen daar naa woonde hij den openbaaren Godsdienst bij in de Kapelle van *St. James*, en ontving het Avondmaal naar de wijze der Engelsche Kerke. Eerlang kwam de Conventie bij een. Men verhaalt dat den Leden, bij het inkoomen, gedrukte briefjes wierden toegereikt, inhoudende wat men 't liefst gestemd hadt. In deeze zamenkomst wierdt beslooten, den Prins te bedanken voor den gewigtigen dienst, welken hij aan het Engelsche Volk hadt gedaan, en voorts eenen Dankdag uit te schrijven voor de verworvene Verlossing van de Paapsche Overheersching, en om in alle de Kerken voor den Prins VAN ORANJE te bidden. Men raadpleegde vervolgens over het vervullen van den Troon, zonder dat de Prins zich in eenigen opzigte daar mede bemoeide; hebbende hij, volgens zijne eigen verklaaring, vastgesteld, geenen stap te doen, in eene zaak van zo veel belang, om iemand door beloften, of door bedreigingen te winnen. Hij wist, betuigde hij aan eenige Heeren, hoe zommigen van gevoelen waren, dat het bewind in handen van een Regent moest gesteld worden; doch, indien men hem hier mede op het oog hadt, men de gedagten op eenen anderen moest wenden, alzo hij geen Regent wilde zijn. Anderen wilden de Prinses alleen op den Troon plaatzen, zo dat zij alleen volgens haar welgevallen zou regeeren. Doch, schoon niemand meer agting hadt voor de Prinsesse dan zijne Hoogheid, wilde hij, egter, de Kroon niet aan eene Vrouw verschuldigd zijn. Hij betuigde het niet redelijk te vinden, dat men hem eenig deel aan de Regeering gaf, indien het niet voor zijn gantsche leeven ware; verstondt men 't anders, dan hadt hij be-

sloeten, na *Holland* weder te keeren, zonder zich verder met de Engelsche zaaken te bemoeien. Wat anderen ook mogten denken van de Koninklijke waardigheid, hij verklaarde dezelve aan te merken als eene zaak, die hij gemakkelijk kon ontbeeren, en zonder welke hij zeer vergenoegd kon leeven. Dit alles sprak de Prins op eene koele wijze; welke, nogthans, bij sommigen voor louter kunst en veinzerij werdt opgenomen. Na lang en veel over en weder handelens, werdt eindelijk, door bewerking van den Heere VAN DYKVELD, 's Prinsen boezemvriend, in het Huis der Edelliedden, doch slegts met eene meerderheid van twee of drie stemmen, beslooten dat de Prins en Prinses VAN ORANJE te zamen Koning en Koningin van *Engeland* zijn zouden, doch dat de Prins alleen het bewind der Regeeringe zou in handen hebben. Op den tweeëntwintigsten Februarij kwam de Prinses uit *Holland* te *London* aan. 's Anderen daags werdt den Prinse en der Prinsesse, zittende op twee armstoelen onder een verhemelte, in de groote Zaal te *Whitehall*, de Kroon aangeboden, en zij ten zelfden dage, onder de namen van WILLEM en MARIA, voor Koning en Koningin van *Engeland*, *Frankrijk* en *Ierland* uitgeroepen. De plegtige krooning, egter, geschiedde eerst op den zevëntwintigsten April. Wij moeten hier nog aanmerken, dat bij 's Prinsen bevordering uitdrukkelijk was bedongen, dat hij zijne Waardigheden als Stadhouder over vijf der Vereenigde Gewesten, en als Kapitein- en Admiraal-Generaal over de Krijgsmagt van den Staat, zou blijven behouden: hoewel sommige Engelschen deeze ampten als onbestaanbaar aanmerkten met de Koninklijke Waardigheid.

Op den zelfden dag, als de Prins VAN ORANJE voor Koning van *Engeland* was verklaard, gaf hij den Algemeene Staaten kennis van zijne bevordering. Tevens verzekerde hij hun, dat deeze nieuwe waardigheid geenszins zou verminderen zijne zorge en genegenheid voor de Vereenigde Gewesten: maar dat hij zich veel eer nu, in dien hoogen post geplaatst, bekwaam vondt om de ampten, welke hij in dezelve bekleedde, tot meerder dienst en voordeel van den Lande waar te neemen. Hier mede stilzwijgende te kennen gevende, dat

dat hij gemeenzins ten oogmerke hadt om deeze ampten neder te leggen, zo als zommigen hier te Lande wel zouden gewenscht hebben. Dit verhinderde niet, dat in de vijf Gewesten, *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*, groote teekenen van vreugde wierden bedreeven over 's Prinsen bevordering. Men ontstak vreugdevuuren, men richtte praalboogen op, en vertoonde nog veele andere teekenen van blijdschap over deeze ongemeene gebeurtenis. Men vierde den dag der Kroninge ook hier te lande, en de Algemeene Staaten schreeven eenen plegtigen Dankdag uit. Ook vertrok 'er eerlang een Gezantschap na *Engeland*, bestaande uit de Heeren VAN ODYK, VAN DYKVELD en WITSEN. De Prins zelve hadt deeze Heeren voorgeslagen, waar in door de Algemeene Staaten gereedlijk bewilligd wierdt. Doch de Heer WITSEN, die zich tot dat Gezantschap met moeite hadt laten overhaalen, vernam, in *Engeland* gekoomen zijnde, welhaast, dat hij door den Prins alleen was voorgesteld om eene vertooning van eensgezindheid te maaken tusschen zijne Hoogheid en de Stad *Amsterdam*. Niet lang waren deeze Gezanten in *Engeland* geweest, of de Prins ontdevondt reeds de blijken van den veranderlijken aart der Engelschen, en van hunnen afkeer van buitenlanders; 't welk aanleiding gaf aan zijn merkwaardig zeggen aan de genoemde Heeren: „ 't Is hier nu *Hosanna!* maar 't zal, veelligt, wel haast kruist hem! kruist „ hem! zijn." Welke zwaare kosten ondertusschen de Staaten der Vereenigde Gewesten hadden moeten doen, om den Prins VAN ORANJE op den troon van *Engeland* te helpen, is af te leiden uit eene lijst van dezelve, door hen aan 's Konings gemagtigden overgeleverd, en van welke zij de voldoening vorderden. Uit dezelve bleek dat de uitgaven, tot den overtogt, en alles wat tot het Leger behoorde, besteed, bedroegen eene somme van zeven millioenen driehonderdëneenduizend driehonderdtweeëntwintig guldens één stuiver en acht penningen. En nog verliepen 'er omtrent drie jaaren, voor dat deeze somme geheel wierdt afbetaald. Niet te onregt was het dan ook, dat Koning WILLEM verklaarde, de hoogste verpligting te hebben aan den Staat, en in *Engeland*

liever

liever alles te willen laaten drijven, en na *Holland* te rug keeren, dan den Staat te zullen zien verlooren gaan.

Niet lang hadt Koning WILLEM op den Engelſchen troon gezeeten, of hij verklaarde, op ſterk aanhouden der Algemeene Staaten, den Oorlog aan den Koning van *Frankrijk*: die eerlang eene tegenverklaaring in 't licht gaf, waar in hij hem noemde een overweldiger (Uſurpateur) der Koninkrijken van *Engeland* en *Schotland*. Tot het voeren van deezen Oorlog eischte hij geld en troepen van den Staat; waar mede hij, volgens het gevoelen van den Ambasſadeur WITSEN, ten oogmerke hadt, zich zelven op den troon van *Groot-Brittannie* te handhaaven door het geld en 't volk der Algemeene Staaten. Men bewerkte eerlang een Verbond tuſschen *Engeland* en de Vereenigde Gewesten, waar bij men elkander beloofde, allen handel op *Frankrijk* te zullen beletten, met vereenigde kragten beſchadigende en verweerende te handelen, en noch met *Frankrijk*, noch met eenige Mogendheid vrede te zullen maaken, dan gezamentlijk en met gemeene toeſtemming. Daar het belang van den Staat dus zo naauw aan dat van *Engeland* wierdt verbonden, is het geen wonder dat een Heer als Burgemeester WITSEN dit verdrag met ontroering, en, gelijk hij zelve betuigde, *met eene beevende hand* onderteekende.

't Bleek eerlang, hoe weinig voordeels de Vereenigde Gewesten trokken uit de verheffing des Prinſen VAN ORANJE, en hoe onbekwaam of ongenegen hij ware om zijne belofte te volbrengen, van naamelijk zijne aanzienlijker magt ten beste van den Staat te zullen gebruiken. Aan den voorſlag der Nederlandſche Afgezanten, om de intrekking der berugte nadeelige Akte van KROMWEL van den Jaare 1651 te bewerken, leende hij in 't eerst weinig gehoor; en naderhand bleek het dat hij volſtrekt ongenegen was, om den Staaten ten deezen opzigte dienst te doen. Dikwijls lachte hij 'er mede, wanneer van de vernietiging deezer Akte wierdt geſproken, en verklaarde zulks voor onmogelijk. Zelfs klaagden eerlang de Nederlandſche Kooplieden, die zich in *Engeland* hadden nedergezet, dat zij nooit zo ſlegt als nu behandeld waren. Een zo gering verzoek als de vrije invoer van

Delfsch

Delftsch Aardewerk in *Engeland*, wierdt van de hand geweezen. De Nederlandsche schepen moesten in *Plijmouth*, zomtijds maanden lang na Convooij wagten, terwijl de Engelschen hunne eigen schepen naar welgevallen geleidden. Op twintigduizend guldens 's dags wierdt de schade begroot, welke de Nederlandsche Kooplieden hier door leeden. Aan den Koning zelven verklaarde de Ambassadeur WITSEN, dat de schade, welke de Stad *Amsterdam* alleen bij dit toeven en ophouden leedt, wel op tien millioenen guldens mogt geschat worden. De Koning gaf, nogthans, den Staaten eenig genoegen, doordien hij in het zo genaamd Groot Verbond tradt, onlangs tusschen hen en den Keizer geslooten.

Hoe spoedig en gelukkig Koning WILLEM ook geslagd ware in zijne onderneeming op *Engeland* en *Schotland*, welk laatste Rijk hem te gelijk met het eerstgenoemde voor Koning hadt erkend, meer werks hadt het in, om *Ierland* te onderbrengen. JAKOBUS was, verzeld van den Graave D'AVAUX, weleer Franschen Gezant in den *Hage*, na dat Rijk overgestoken, en hadt het beleg geslagen voor *Londonderry*, welke Stad zich voor Koning WILLEM hadt verklaard; doch hij moest eerlang van daar opbreeken. Niet meer dan twee of drie Steden waren 'er behalven deeze, die het met Koning WILLEM hielden. 't Leedt, egter, niet lang, of het gantsche Noordlijke gedeelte van *Ierland* onderwierp zich. Doch alzo het jaargetijde te verre was verloopen, wierden de troepen in de Winterkwartieren gelegt, en voor dit jaar de Krijgsbedrijven hier te lande gestaakt. In het volgende Jaar 1690 wierden dezelve hervat. In eigen persoon vertrok Koning WILLEM na *Ierland*, tegen het laatste van Julij, en landde in het Noorden van dat Eiland. JAKOBUS hadt zich met zijn Leger nedergeslagen aan de *Boyne*. Koning WILLEM kwam eerlang met zijne troepen nabij hetzelve, en bespiedde het van eene hoogte, alwaar hij groot gevaar zijns leevens liep, alzo van de rechter schouder hem het vel met een Kanonkogel wierdt afgeschooten. 's Anderen dags, den elfden Julij, wierden de Legers handgemeen, met dat gevolg, dat de overwinning zich voor Koning WILLEM verklaarde. De ongelukkige JAKOBUS moest toen het Rijk verlaten;

ten; hij begaf zich na *Frankrijk*, alwaar hij zijne dagen eindigde. De zege aan de *Boyne* leide de laatste hand aan de t'onderbrenging van *Ierland*, op eenige misnoegde hoopen na, die zich meestal met roovereijen en plonderingen ten platten lande ophielden.

Hoe hoog, ondertusschen, Koning WILLEM in aanzien ware gestoegen, bleek het, nogthans, eerlang, dat de zaaken tusschen hem en de Stad *Amsterdam* niet volkomen op een goeden voet stonden. Aanleiding tot het geschil gaf de verkiezing van Schepenen, in den aanvang des Jaars 1689. Burgemeesters en Raaden dier Stad hadden eene Nominatie van veertien Persoonen gezonden aan het Hof van *Holland*, met verzoek om in afweezigheid des Stadhouders daar uit eene verkiezing te doen van zeven persoonen. Zij deeden deezen stap, uit kragt eener Privilegie van Koning PHILIPPUS DEN II, inhoudende dat de verkiezing van Schepenen, uit eene Nominatie van veertien persoonen, staan zou aan den Stadhouder, en, bij deszelfs afzijn, aan die van den Raade in *Holland*. Doch het Hof, zwaarigheid maakende om aan dit verzoek te voldoen, zondt de Nominatie, buiten kennis van die van *Amsterdam*, na *Engeland*; alwaar de Koning eene verkiezing deedt, niet zeer naar den zin der Amsterdammers, zo hij twee der genomineerden, welke aangestipt, en hem door den Ambassadeur WITSEN uitdrukkelijk waren aangepreezen, met voordagt voorbij ging. Die van *Amsterdam* toonden zich hier over zeer onvoldaan. Tegen den tijd der volgende verkiezinge, schreeven Burgemeesters en Vroedschappen aan de Staaten van *Holland*, begeerende dat zij het Hof wilden opleggen en belasten, de verkiezing der Schepenen te doen in afweezigheid des Stadhouders, of anders de regeerende Burgemeesters hier toe te magtigen. Zij voegden 'er zevens eene bedreiging, dat de Stad niet zou dragen in de gemeene belastingen, zo lang men weigerde haar bij haare Privilegien te handhaven. 't Is buiten ons bestek, het geheele beloop deezes veelgerugmaakenden geschils hier te verhaalen. Alleen merken wij aan, dat de zwist eindelijk in dier voege wierdt bijgelegd, dat de Stad *Amsterdam* eene Nominatie zoude zenden aan de Staaten van *Holland*, en deeze weder-

wederom tot Koning WILLEM, om uit dezelve de gewoone verkiezing te doen. En op deeze wijze geschiedde de verkiezing ieder jaar, zo lang de Koning leefde.

Nog een ander geschil hadt, omtrent deezen zelfden tijd, de Koning van *Engeland* met de Regeering van *Amsterdam*. Kort na zijne verheffing op den troon van *Groot-Brittannie* hadt hij zommigen zijner vrienden, die met hem na *Engeland* waren overgetoken, met eerampten en waardigheden beschonken. Onder deeze bevondt zich zijn boezemvriend WILLEM BENTINK; deeze wierdt een zijner Geheime Raaden, Edelman zijner bedkamer, en eerlang Baron van *Cyrencester*, Burggraaf van *Talkenburg* en Graaf van *Portland*. Door den aankoop der Heerlijkheid van *Drunmelen*, en naderhand van die van *Rhoon*, was hij, zedert het Jaar 1676, beschreeven in de Orde der Ridderschap. Met deeze nieuwe waardigheden bekleed, kwam hij eerlang over in *Holland*, en verscheen in de Vergadering der Staaten van dat Gewest. Doch die van *Amsterdam* beweerden zijne onbevoegdheid daar toe; zij beriepen zich op een besluit der Staaten van den Jaare 1586, behelzende, dat niemand in hunne Vergadering zou verschijnen, die in eed of dienst was van iemand anders dan van wien hij ter Dagvaart was afgezonden. Ook protesteerden zij tegen 's Graaven dadelijke zitting neeming, en de Afgevaardigden der Stad verlieten de Vergadering. Groot misnoegen baarde deeze tegenstand bij Koning WILLEM, die, zedert, aan den Graave VAN PORTLAND schreef, dat de kwelling, welke de Heeren van *Amsterdam* den Graave wilden aandoen, alleenlijk ontstondt uit het kwaad hart, welk zij hem (den Koning) toedroegen. Doch zijn misnoegen bedaarde, toen hij, even als in de zaak van de verkiezing der Schepenen, zijnen zin kreeg.

Met den aanvang des Jaars 1691, scheen de toestand der zaaken 's Konings tegenwoordigheid in *Holland* te vereischen. Hij besloot dan op den zestienden Januarij de reize derwaarts aan te neemen; doch door een sterken Oosten Wind en opkomende Vorst wierdt zijn vertrek eenige dagen vertraagd. Onder 't geleide van twaalf Oorlogschepen, en met eenen aanzienlijken Hofstoet, nam hij den zeventiendentwintigsten de reize aan,

aan, en kwam op den dertigsten, met stormagtig weder, tot anderhalve mijl van *Goerée*, daar de oever dik met ijs bezet, en dienvolgens de landing gevaarlijk was. Maar de Koning, de Zee moede, besloot om zich met een Sloep aan land te laaten zetten. 's Namiddags ten twee uuren stapte hij uit het Jagt in de Sloep, verzeld van den Hertog VAN ORMOND, de Graaven VAN PORTLAND, DEVONSHIRE, DORSET en MONMOUTH, en de Heeren VAN OUWERKERK en ZUILENSTEIN. 's Avonds tusschen acht en negen uuren besloot men 's Konings Sloep, en nog twee andere, welke die verzelden, aan den grond te zetten. Zeer kleinmoedig was thans het bootsvolk; zo dat de Koning hetzelve moest opbeuren, vraagende, of zij vreesden in zijn gezelschap te sterven? Midlerwijl was de Stuurman door het water aan land gekoomen; doch zijne Majesteit moest den gantschen nacht in het vaartuig vertoeven, waar uit hij 's anderen daags, met het aanbreeken van den dag, met wagens wierdt afgehaald. Drie uuren vertoefde hij aan het strand in een armelijk visschers huisje. Zo dra het weer bedaarde, vertrok hij na *den Briele*, van waar hij nevens zijn gezelschap, met Koetzen afgehaald, en na *Honsholredijk* geleid wierdt. Op den vijfden Februarij deedt hij eene openbaare intrede in den *Hage*, waar toe een ongemeene en kostbaare toestel was gemaakt. Ook verscheen hij eerlang in de Hooge Vergaderingen, als mede in eene zamenkomst der Bondgenooten, in welke het besluit wierdt genomen om eene aanzienlijke magt op de been te brengen. Vervolgens vertrok zijne Majesteit na het *Loo*, om zich aldaar eenige dagen met de Jagt te verlustigen. Hier ontving hij de tijding dat de Markgraaf DE BOUFLERS, aan 't hoofd van 't Fransche Leger, het beleg hadt geslagen om *Bergen* in *Henegouwen*, op den vijftienden Maart. Deeze tijding deedt hem, naauwlijks op dat Lusthuis aangekoomen, de te rugreize na den *Hage* aanneemen, en vervolgens na het Leger bij *Halle* vertrekken, daar hij den vierden April aankwam. Gebrek aan Wagens en Karren belette hem, het noodige tot ontzet van *Bergen* aan te voeren. Hier bij kwam tweespalt en misnoegen in de Stad; die zich hierom bij verdrag overgaf. Koning WILLEM hier van kondschap ontvangen hebbende, keer-

keerde weder na den *Hage*, van waar hij, naa weinige dagen toevens, de reize na *Engeland* aannam.

Niet langer dan drie weeken vertoefde zijne Majeſteit in *Engeland*. Den elfden Maij ſtak hij van *Harwich* in zee, liep den volgenden dag de *Maase* binnen, en kwam nog voor middernacht in den *Hage*. Voorts een togtje na het *Loo* doende, zondt hij de Graaven VAN SOLMS en MARLBOROUGH vooruit na het Leger, 't welk twee uuren boven *Brusſel* lag; hij zelve volgde op den tweeden Junij. Wel haast zogt hij gelegenheid om het Franſche Leger, 't welk onder den Maarſchalk VAN LUXEMBURG ſtondt, tot een Veldſlag uit te lokken; doch deeze ontweek dien telkens, alzo hij uitdrukkelijken last hadt om 't Leger niet te waagen. De Zomer verliep dan zonder dat 'er iets van belang voorviel; waarom Koning WILLEM eerlang het Leger verliet, en over *Breda* na 't *Loo* keerde. Hier vertoefde hij tot in October; en toen in den *Hage* gekoomen zijnde, deedt hij den Staat van Oorlog voor het volgende jaar opmaaken, en vertrok vervolgens na *Engeland*. Schoon dus zijne Majeſteit, in deezen Veldtogt, geenen ſlag hadt bijgewoond, hadt hij, nogthans, meer dan eens gevaar zijns leevens geloopen, alzo hij zich somtijds te veel bloot gaf, en de Legers zeer dicht aan elkander lagen. Onder andere verhaalt men, dat de Franſchen op zekeren dag een ſtuk geſchut zo net hadden weeten te ſtellen op een boom, onder welken Koning WILLEM zich bevondt, dat de boom geveld wierdt, een oogenblik naa dat de Koning van plaats was veranderd.

Den volgenden Winter bragt de Koning te *Londen* door. Op den vijfſtienden Maart des Jaars 1692 vertrok hij wederom na *Holland*, verzeld van de Graaven VAN PORTLAND en ATHLONE. In den *Hage* gekoomen zijnde, verklaarde hij in de Vergadering der Algemeene Staaten, dat hij, orde op de zaaken zijns Koninkrijks geſteld hebbende, ten ſpoedigſte na de Nederlanden was gekeerd om zijne bedieningen van Kapitein-Admiraal-Generaal en Stadhouder wederom waar te neemen. Dat hij, om den tegenwoordigen Oorlog door een ſpoedigen Vrede te doen eindigen, zo veele troepen hadt doen inſcheepen na de Nederlanden, als hij uit zijne Koninkrijken

kon misſen. Dat de Engelſche Vloot reeds gedeeltelijk in gereedheid was, en dat hij, met de hulpe des Hemels, een goeden uitſlag verwagtte van de vereenigde Engelſche en Staatſche Zeemagt. Vervolgens de voornaame Bevelhebbers der Vloote benoemd hebbende, plaatſte hij zich eerlang aan 't hooft van 't Leger bij *Leuven*, op de tijding dat de Franſchen na *Namen* in optogt waren. Doch hij kon het verlies dier Stad niet beletten. De tegenwoordigheid van Koning LODEWYK ontvonkte den krijgsmoed der Franſche Soldaaten, en de kunde en vlijt van den beroemden Heere DE VAUBAN beſtuurde hunnen arbeid zo gelukkig, dat de Stad zich moest overgeeven, onder 't oog van Koning WILLEM; dien dit van veelen kwalijk wierdt genomen, die oordeelden dat hij met te veel voorzichtigheids gehandeld, en niet genoeg gewaagd hadt. Naa de overgaave van *Namen* raakten de Legers in beweeging, en ontmoetten elkander bij *Steenkerken*. Dapper wierdt hier van weerkanten geſtreeden. Koning WILLEM bevondt zich in geduurig gevaar. Doch, vermids de zijnen het te kwaad kreegen, gaf hij tegen den avond bevel om af te trekken, latende het ſlagveld en zes kleine ſtukjes geſchut in de magt des Vijands. Om het vroeg ingevallen ongunſtig jaargetijde, ſcheidden de Legers al voor het einde van September; en Koning WILLEM, naar gewoonte een togt na *'t Loo* gedaan hebbende, en van daar na den *Hage* gekeerd zijnde, vertrok, naa eenige dagen, na *Engeland*, daar hij den achtëntwintigſten October aankwam. Geduurende dit jongſte verblijf des Konings in de Nederlanden, hadt men eene zamenzweering beraamd tegen zijn leeven; welke, egter, tijdig ontdekt, en de uitvoerder van dezelve naar verdienſten wierdt geſtraft.

Veele onaangenaamheden ondervondt de Koning, geduurende den winter, in *Engeland*, alzo verſcheiden Leden van het Parlement zich allengs openlijker tegen hem begonnen te kanten. Hier door wierdt hij langer dan hij gewenscht hadt te *Londen* opgehouden, en konde niet vroeger dan in April na *Holland* keeren, om den Veldtogt in de Nederlanden bij te woonen. Naa dat hij een togtje na *'t Loo* gedaan hadt, ſtelde hij zich aan het hoofd van 't Leger der Bondgenooten.

Luik

Luik en *Maastricht*, welke beide Steden door de Franschen met een beleg gedreigd wierden, kwam hij tijdig te hulpe, door in dezelve eenige Regimenten Voetvolk te doen trekken. Hier door was het Leger der Bondgenooten zo zeer verminderd, dat de Hertog VAN LUXEMBURG, die 't bevel over het Fransche Leger voerde, besloot om hun slag te leveren. En, in de daad, men rekende dat hij vijfëndertigduizend man sterker was dan de Bondgenooten, die zich tusschen *Tienen* en *St. Truijen* hadden neêrgeslagen. Koning WILLEM en de Keurvorst van *Beijeren*, die te paerd waren gesteegen om in eigen persoon de beweegingen des vijands te bespieden, ontdekten welhaast dat dezelve in aantogt was. Uit aanmerking van de groote overmagt stemden toen de meeste Krijgshoofden om over de *Geete* te rug te trekken. Doch Koning WILLEM neigde om den vijand af te wagten, om dat hij zich verbeeldde eene voordeelige Legerplaats te hebben uitgekoozen. Om 't gros van 't Voetvolk te beter te dekken, deedt hij, in den nacht van den achtëntwintigsten Julij, eene Linie opwerpen, die *Landen* en *Neerwinden*, alwaar 't veld open lag, zamenhegtte. Doch deeze Linie was zo kwalijk aangeleid, en hadt zo weinig sterkte, dat de Hertog VAN LUXEMBURG, 's anderen daags de Legerplaats der Bondgenooten bezigtigende, zou gezegd hebben: *Nu geloof ik dat de Prins van Waldek dood is.*

Met het aanbreeken van den volgenden dag was de Hertog VAN LUXEMBURG genaderd tot onder 't bereik van het geschut der Bondgenooten, 't welk terstond op den vijand begon te spee.en. Welhaast wierdt het gevegt algemeen. Doch spoedig bleek het ook, 't geen zommigen voorspeld hadden, dat het onvoorzigtig was, tegen de overmagt des vijands, een zo ongelijken kans te waagen. De Keurvorst van *Beijeren* moest eerlang over de *Geete* wijken; en Koning WILLEM kon niet beletten dat de Staatsche Ruiterij in wanorde en aan 't wijken wierdt gebragt. Eerlang was dit de toestand van het gantsche Leger. De Bondgenooten verlooren in deezen slag van *Landen* zestig stukken geschut, en omtrent zevenduizend man. Doch de Franschen hadden insgelijks veel geleeden, wordende hun verlies ook op zes of zevenduizend

man begroot. Niet lang na deezen Veldſlag vertrok de Koning na *Holland*, alzo hij van oordeel was dat zijne tegenwoordigheid in het Leger niet meer van dienst konde zijn. Geduurende zijn verblijf in den *Hage* bewoog hij de Algemeene Staaten, om vijftienduizend man verſche troepen aan te werven tot den Veldtogt des volgenden jaars. Daarenboven bragt hij te wege dat 's Lands Zeemagt merkelijk zou verſterkt worden. Thans maakte hij zich reisvaardig om na *Engeland* weder te keeren; doch hij moest meer dan eene maand op een goeden wind wagten. Hierom toefde hij in *Holland* tot den zevenden November, wanneer hij, met een gunſtigen wind, uit de *Maaze* in zee ſtak, en reeds den volgenden dag te *Harwich* voet aan land zette.

Hoe voorſpoedig ook de wapenen des Konings van *Frankrijk*, in den laatſten Veldtogt, geweest waren, begon hij, nogthans, eenige geneigdheid tot den Vrede te gevoelen. Zelf bewerkte hij, dat door den Deenſchen Gezant aan het Engelſche Hof, Koning WILLEM een ontwerp van een algemeenen Vrede wierdt voorgeſlagen, waar bij vrij voordeelige voorwaarden beloofd wierden, en men niet onduister te kennen gaf, dat WILLEM en MARIA, door Koning LODEWYK, voor Koning en Koningin van *Engeland* zouden erkend worden. Doch Koning WILLEM, oordeelende dat *Frankrijk* moest vernederd worden, om de rust van Europa te verzekeren, en van den onzekeren kans des Oorlogs eene gunſtige verandering hoopende, wees deeze aanbiedingen van de hand. Ware het gezag van Koning WILLEM minder, en zijn invloed op de raadpleegingen der Algemeene Staaten niet zo groot geweest, gewisſelijk zou men in de Vereenigde Provincien de aanbiedingen van *Frankrijk* hebben aangenomen, waar in men alles, ja nog meer, vondt, dan men in de tegenwoordige omſtandigheden kon verwagten en begeeren. Door dit aanzien en deezen invloed bleef men thans verſteeken van eenen Vrede, na welken veelen zo vuurig haakten, en dien het Land zo noodig hadt. Dit was een weezenlijk verlies, en nog te grooter, dewijl men naderhand zich met minder voordeelige voorwaarden van Vrede moest vergenoegen.

Dus

Dus moesten dan deeze Gewesten, in het volgende Jaar 1694, wederom in de kosten draagen van den geld verſpillenden Oorlog, waar toe zijne Majeſteit van *Groot-Britannie*, volgens Jaarlijkſche gewoonte, in 't midden van Maij, wederom na *Holland* overſtak. Het vermaak, welk hij in de Jagt ſchepte, deedt hem eenigen tijd op zijn Lusthuis *'t Loo* doorbrengen; waar naa hij zich vervoegde in 't Leger der Bondgenooten, 't welk, thans eenëndertigduizend Ruiters en Dragonders, en eenënvijftigduizend Soldaaten ſterk, omtrent *Mont St. André* lag. Het Franſche Leger, uit blijkans even zo veel manſchap beſtaande, ſtondt thans onder het bevel van den Daufyn, en hadt zich omtrent *Huy* nedergeſlagen. Gebrek aan voorraad noodzaakte hetzelve om eerlang van daar op te breeken. Koning WILLEM, hier van onderrigt, brak vóór den Daufyn op, en maakte zich meester van eene voordeelige Legerplaatze. Vervolgens zondt hij den Keurvorst van *Beijeren*, om zich te verzekeren van een overtogt over de *Schelde*, welken ſtroom hij dagt over te trekken, met oogmerk om het beleg te ſlaan voor *Duinkerken*. Doch, tot zijne verwondering, vernam hij dat de Franſchen reeds over de *Schelde* geraakt waren, en zich zo voordeelig verſchanst hadden, dat 'er geen hoop was om hen met voordeel aan te tasten. Men hieldt deezen optogt voor een der roemrugtigſte bedrijven van den Daufyn; en Koning LODEWYK DE XIV was zo wel voldaan en verheugd over denzelven, dat hij 'er de Legerhoofden en Soldaaten voor bedankte, in eenen brief, welke aan 't hoofd van 't Leger openlijk wierdt voorgeleezen. Koning WILLEM, ziende dat 'er in *Vlaanderen* niets kon verrigt worden, deedt, door den Hertog VAN HOLSTEIN-PLOEN, in September, de Stad *Huy* belegeren, welke zich binnen weinige dagen overgaf. Hier naa verliet hij het Leger, en naa weinige weeken op het *Loo* te hebben doorgebragt, keerde hij, in November, na *Engeland* te rug.

Niet lang hadt hij in *Engeland* vertoefd, of hem trof eene droevige ramp, door het verlies van zijne Gemaalinne, Koninginne MARIA, welke aan de Kinderziekte, die deezen Winter zeer ſterk te *Londen* woedde, overleedt, op den zevenden Januarij der Jaars 1695, het drieëndertigſte haars onder-

doms. Bisschop BURNET verhaalt dat de Koning, op den derden dag van de ziekte der Koninginne, hem bij zich in zijn Kabinet ontboodt, en, hoe hardvogtig anderzins van aart, in zijne tegenwoordigheid een vloed van tranen storte, uitroepende dat 'er voor de Koninginne geene hoop meer was, en dat hij, van den gelukkigsten mensch, het ellendigste schepzel zou worden, welk 'er op aarde was. De Koning voegde 'er nevens, dat hij, geduurende den gantschen tijd van hun Huwelijk, geen enkel gebrek in haar hadt ontdekt, en dat zij verdiensten bezat, welke behalven hem niemand konde kennen. Over haaren dood was de Koning dermaate getroffen, dat hij verscheiden weeken buiten staat was om zich met zaaken van Regeeringe te bemoeien, zelf niet om eenig gezelschap te zien, maar den meesten tijd, alleen verzeld van den Aartsbisschop van *Kanterbury*, in godvrugtige gepeinzen en heimelijke gebeden doorbragt.

Dit sterfgeval was de oorzaak, dat Koning WILLEM dit jaar veel laater dan naar gewoonte, en eerst in 't einde van Maij in den *Hage* kwam, van waar hij, na een kort verblijf, zich begaf na 't Leger der Bondgenooten, 't welk thans bij *Gent* lag. Thans hadt hij beslooten, eene Stad van aanbelang te belegeren, en hadt ten dien einde het oog op *Namen*. Doch dit zijn oogmerk hieldt hij zorgvuldig verborgen; door de beweegingen, welke hij met zijn Leger maakte, lokte hij kunstiglijk den vijand na een anderen oord, tegen welken hij niets in den zin hadt. Eenskaps gaf hij aan de Krijgsbevelhebbers, den Baron VAN HEIDE en den Graave VAN ATHLONE, bevel om *Namen* te berennen; waar naa hij zelve, met zijne benden, eerlang in persoon voor de Stad verscheen. De Stad en het Kasteel van *Namen* wierden thans gehouden voor de sterkste Vestingen in de Nederlanden; en de belegerden hadden besloten zich tot het uiterste te verdeedigen. Het beleg der Stad duurde tot den vierden van Augustus, wanneer zij zich bij verdrag overgaf; het Kasteel hieldt het nog eene maand uit, wanneer het insgelijks, op de zelfde voorwaarden, overging. In deeze belegering hadt Koning WILLEM, bij verscheiden aanvallen, zich meer dan eens gewaagd; ook wierdt zijn beleid, in deeze gewigtige onder-

onderneeming gehouden, van alle des kundigen hooglijk gepreezen: zij telden de bemagtiging van *Namen* onder de doorluchtigſte bedrijven van zijn leeven. In de Nederlanden was men daar over zo verheugd, dat men eenen plegtigen Dankdag hieldt, en allerlei blijken van vreugde vertoonde. Zijne Majeſteit vervolgens het opperbevel van 't Leger geſteld hebbende in handen van den Keurvorst van *Beijeren*, vertrok na *Dieren* en *'t Loo*, en van daar na den *Hage*, met oogmerk, om, gelijk ook met 'er daad geſchiedde, in October de te rugreize na zijne Koninkrijken aan te neemen. Gedurende zijn jongſte verblijf in den *Hage*, hadt de Koning, uit aanmerking dat hij zich zonder kinderen bevondt, en van de onzekerheid zijns leevens, door de gevaaren, aan welke hij in de Veldtogten was bloot geſteld, zijnen uiterſten wil gemaakt. In denzelven ſtelde hij tot algemeenen erfgenaam van alle zijne goederen, JOAN WILLEM FRISO, oudſten Zoon van HENDRIK KAZIMIR VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, die zijnen Vader naderhand in deeze waardigheid opvolgde, en door een ontijdigen dood op het *Strijenſche Sas* zijn leeven eindigde.

Terwijl Koning WILLEM den Winter te *Londen* doorbragt, ontdekte men eene zamenzweering tegen zijn leeven, en om den onttroonden Koning JAKOBUS op den troon te herſtellen. Het voorneemen der zamengezwoorenen was, den Koning waar te neemen, wanneer hij op de Jagt zou gaan, of van het jaagen wederkeerde. Zommigen zouden de lijfwagt aantasten, en andere zich van 's Konings perſoon verzekeren, om hem gevankelijk weg te voeren, of, in gevalle van tegenſtand, van 't leeven te berooven. Doch, weinige dagen voor de uitvoering, wierdt het verraad ontdekt aan den Graave VAN PORTLAND, door twee der zamengezwoorenen; die hem berigtten, dat de aanſlag zou volvoerd worden op den eerſtvolgenden Saturdag, wanneer zijne Majeſteit doorgaans op de Jagt ging, tuſſchen *Kenſington* en het Park van *Richemond*. Verſcheiden leden der zamenzweering wierden hierop gevat en geſtraft, en eene algemeene verbintenis geteekend door het gantſche Rijk, om Koning WILLEM te handhaaven op den troon van *Groot-Britannie*, tegen de onder-

neemingen van Koning JAKOBUS, die te *Calais* met eene Vloot wagtte op tijding uit *Engeland*, om, in gevalle hem dezelve gunſtig ware, terſtond derwaarts over te ſteeken.

Nu dat deeze toeleg dus vrugtloos was afgeloopen, ſtak de Koning, in Maij des Jaars 1696, wederom na *Holland* over, om den Veldtogt in de Nederlanden bij te woonen. Doch, vermids dezelve zeer flaauw wierdt voortgezet, verliet hij eerlang het Leger; doende vervolgens een reisje na *Kleeve*, alwaar hij door den Keurvorst van *Brandenburg* koninklijk onthaald wierdt. 'Er waren naamelijk, in deezen Zomer, van de zijde van *Frankrijk*, voorſlagen van Vrede gedaan. Hier van gaf de Koning kennis aan het Parlement, in zijne aanſpraak aan hetzelve, naa dat hij in October wederom in *Engeland* was aangekoomen; doch hij voegde 'er nevens, van oordeel te zijn, dat men niet dan met de wapenen in de hand over den Vrede moest handelen. Zo veel invloeds hadt hij thans op het Parlement, dat hij deezen voorſlag naauwlijks hadt gedaan, of het Huis der Gemeenten nam het beſluit om hem voor het volgende jaar de noodige onderſtandgelden toe te ſtaan. Niet geheel afkeerig toonde zich ondertusſchen Koning WILLEM van den Vrede. Den gantſchen Zomer hadt men daar over gearbeid aan het Zweedſche Hof, 't welk zijne bemiddeling tusſchen de oorlogende Mogendheden hadt aangebooden. Zijne Majeſteit was van oordeel dat deeze bemiddeling behoorde te worden aangenomen, gelijk ook eerlang geſchiedde; wordende het Huis te *Rijswijk*, tusſchen den *Hage* en *Delft* gelegen, benoemd tot de plaats, op welke de hooge Gemagtigden zouden zamenkoomen. De Vredehandeling was reeds begonnen, voor dat zijne Majeſteit van *Groot-Britannie* uit *Engeland* in den *Hage* kwam, daar hij door ongeſteldheid van lichaam wierdt opgehouden: zo dat het eenigen tijd aanhieldt, eer hij na het Leger kon vertrekken. Middierwijl hadden de Franſchen het beleg geſlagen voor de Stad *Aath*. De tijding hier van verhaastte zijn vertrek na het Leger der Bondgenooten, 't welk thans in *Brabant* lag. Hier verklaarde hij, in een mondgeſprek, welk hij met den Keurvorst van *Beijeren* hieldt, niet van oogmerk te zijn een enkelen man te waa-

wangen tot ontzet eener plaatze, welke de Franſchen, zo dra de Vrede was geſlooten, toch zouden moeten wedergeeven. Hierom ging *Aath*, 't welk zich ſlappelijk verdeedigde, over, twaalf dagen naa dat de Loopgraaven geopend waren. 't Beleg van *Dinant*, 't welk hem van veelen wierdt aangeraaden, en 't geen hij, terwijl de Franſchen voor *Aath* lagen, ligt zou hebben kunnen bemagtigen, wilde hij niet ondernemen: voor reden geevende dat in zulk een geval *Bruſſel* voor de aanſlagen des vijands bloot zou gelegen hebben. Alleenlijk maakte hij zich meester van eene voordeelige Legerplaatze, op welke de Franſchen het oog hadden. Dit was alles wat van de zijde der Bondgenooten, in deezen Veldtogt, wierdt uitgevoerd. Koning WILLEM verliet hier op het Leger, zijnen weg neemende na 't Huis te *Dieren*. Van zijne gezindheid tot den Vrede gaf hij thans een bewijs, doordien hij den Graaf VAN PORTLAND na den *Hage* zondt, om aan de Volmagtigden op de Vredehandeling uit zijnen naam te verklaaren, dat hij, ten opzigte van zijne eigen belangen, en die van zijne Koninkrijken, zo verre eens was geworden met *Frankrijk*, dat het ſluiten van eenen algemeenen Vrede hierom niet langer behoefde uitgeſteld te worden: waarom hij de Bondgenooten op 't ernſtigst vermaande, dit groote werk tot een ſpoedig einde te brengen. Terwijl naamlijk Koning WILLEM zich nog in 't Leger bevondt, was 'er eene geheime onderhandeling begonnen tuſſchen den Franſchen Maarſchalk DE BOUFLERS en den Hollandſchen Graaf VAN PORTLAND; zonder dat men met zekerheid weet, wie van beiden daar toe de eerſte aanleiding hadt gegeeven. Viermaalen hadden zij te zamen geſproken, en de laatſte reize, uit het open veld, alwaar de bijeenkomſten wierden gehouden, zich begeeven in een huis in de Voorſtad van *Halle*, daar Schrijfgereedſchap klaar ſtondt, en zij in een uur tijds verſcheiden punten op het papier bragten, waar omtrent, volgens het gevoelen van zommigen, de Gemagtigden te *Rijswijk*, het, misſchien, in geen jaar zouden hebben kunnen eens worden. De Graaf VAN PORTLAND vraagde, hoe *Frankrijk* zich omtrent Koning JAKOBUS dagt te gedraagen? en of 't wel mogelijk zijn zou deezen te onder-

ſteunen, naa dat men WILLEM voor Koning van *Groot-Britannie* zou erkend hebben? De Maarſchalk DE BOUFLERS antwoordde, dat zijne Allerchriſtelijkſte Majeſteit niet zou kunnen bewoogen worden, om zich openlijk te verklaaren, dat hij Koning JAKOBUS niet meer zou beſchermen; doch dat hij onder de hand wel wilde belooven, hem geenen onderſtand te zullen bewijzen, noch Koning WILLEM ter zijner oorzaake eenigzins te ontrusten. Zelf zou hij Koning JAKOBUS van zijn Hof doen vertrekken, en na *Avignon* of na *Italie* zenden. Doch hij vorderde daartegen, dat Koning WILLEM aan de Gemaalinne van JAKOBUS jaarlijks zou betaalen eene ſomme van vijftigduizend ponden Sterlings; welke ſomme voorheen aan haar beloofd was, naa dat JAKOBUS zou overleeden zijn. Van weerskanten wierdt in deeze punten bewilligd; die vervolgens door den Maarſchalk DE BOUFLERS uit naam des Konings van *Frankrijk*, en door den Graaf VAN PORTLAND, van wegen Koning WILLEM, onderteekend wierden. Kort daar naa wierdt de Vrede tuſſchen de oorlogende Mogendheden te *Rijswijk* geſlooten. Doch, 't zij men geen goed oog op *Frankrijk* hadt, of wat ook de reden moge geweest zijn, Koning WILLEM begaf zich, kort naa 't ſluiten van 't Rijswijkſche Verbond, na *'t Loo*, werwaarts hij van verſcheiden Gezanten der Bondgenooten wierdt gevolgd. Hier tradt men in heimelijke onderhandeling over de bekwaamſte middelen, om den Vrede te verzekeren, door *Spanje*, *Groot-Britannie* en de Algemeene Staaten met *Frankrijk* geſlooten. Men ſprak van een beſchadigend en verdeedigend Verbond, tuſſchen de tegenwoordige Bondgenooten, 't welk in de daad niets anders was dan eene vernieuwing van het zogenaamd Groot-Verbond tuſſchen de Mogendheden, welke laatst den Oorlog gevoerd hadden tegen *Frankrijk*. Koning WILLEM en de Algemeene Staaten verklaarden zich hier ernſtig voor. Doch verſcheiden hinderpaalen, welke 'er in den weg kwamen, waren oorzaak dat men thans tot geen beſluit konde koomen. Koning WILLEM verliet kort hier naa deeze Landen, en wierdt bij zijne aankomst te *Londen* met groote toejuichingen en ſtaatelijker dan naar gewoonte ingehaald. Nog een andet bewijs van de ge-

negen-

genheid zijner Engelſche onderdaanen ondervondt de Koning in den volgenden Winter; wordende zijn lijſtogt door het Parlement verhoogd tot op zevenhonderddulzend ponden Sterlings, 't welk honderddulzend ponden Sterlings meer was, dan de voorgaande Koningen van *Engeland* ooit genoten hadden.

Eerlang ſtak zijne Majeſteit wederom over na *Holland*. In weerwil der onlangs ondervondene genegenheid, wierden hem thans verſcheiden onaangenaamheden aangedaan. Hij hadt een grooter getal troepen op de been gehouden, dan bij het Parlement was goedgekeurd; en dit hadt bij veelen onder de Natie merkelijk misnoegen veroorzaakt. Zommigen gingen zo verre dat zij hem openlijk beſchuldigden dat hij een afkeer hadt van de Natie; dat hij agterhoudend was omtrent alle Engelſchen, en in dezelve geen vertrouwen ſtelde. Men voegde 'er nevens dat hij na *Holland* overſtak, niet om zich aldaar met de zaaken van Regeeringe te bemoeien, maar om een werkeloos en afgezonderd leeven te leiden op zijn Lusthuis *'t Loo*, daar hij, verzeld van eenige weinige gunſtelingen, den tijd doorbragt met jagen, en op eene wijze, zijn karakter weinig voegende. En, in de daad, deeze en diergelijke redenen, welke wegens hem gevoerd wierden, verwekten, of liever verſterkten in hem eene gemelijke geaartheid, welke hij geenzins zogt te verbergen; 't welk ten gevolge hadt, dat de gemoederen van veelen van hem meer en meer afkeerig wierden. In 't einde van Julij keerde hij dan wederom na *Holland*; het bewind der Regeeringe van zijne Koninkrijken hadt hij geſteld in handen van eenige Opperregters; onder welke zich ook de Hertog VAN MARLBOROUGH bevondt, die, voor eenigen tijd bij den Koning in ongenade gevallen zijnde, onlangs in deszelfs gunst herſteld was.

Het groot oogmerk deezer reize was, om te handelen over de verdeeling der Spaanſche heerſchappij, na den dood van Koning KAREL DEN II, wiens overlijden dagelijks wierdt te gemoete gezien. Men wil dat over deeze verdeelig reeds gehandeld was, in de zamenkomst tusſchen den Maarſchalk DE BOUFLERS en den Graaf VAN PORTLAND, van welke wij boven geſproken hebben. Doch hier was geen vast beſluit ge-

genomen. Koning WILLEM, na zijne komst in *Holland*, na *'t Loo* vertrokken zijnde, wierdt derwaarts gevolgd door den Franſchen Staatsdienaar, Graaf DE TALLARD, met welken eerlang een verdrag van verdeelinge wierdt geſlooten, met goedvinden van zijne Groot-Britanniſche Majeſteit en de Algemeene Staaten. Gedaurende deezen Zomer, of liever in 't najaar, deedt Koning WILLEM een keer na *Zell*, daar hij vorſtlijk onthaald wierdt, en een mondgeſprek hieldt met verſcheiden Duitſche Vorſten, die 't hoofd vol argwaan hadden over de groote magt van 't Huis van *Oostenrijk*, en welke hij daar van zogt te ontheffen. Ook bemiddelde hij, nevens de Algemeene Staaten, dit jaar den Vrede tuſſchen den Keizer en de Porte, welke nog in November geſlooten wierdt. Dit verrigt hebbende, nam hij de reize wederom aan na zijne Britſche Koninkrijken.

Blijster bang maakten 't thans de Engelſchen hunnen Koning. Een magtige aanhang was 'er in 't Parlement tegen hem opgeſtaan, die hem in allerlei opzigten zogt te dwarsboomen, en inzonderheid ſterk drong op de vermindering der Land- en Zeemagt. Dit mishaagde den Koning geweldig: zo dat hij, om deeze en andere onaangenaamheden, welke hem van tijd tot tijd bejegenden, op het punt ſtondt om afſtand te doen van de Regeering, en voortaan zich te vergenoegen met zijne Stadhouderlijke waardigheid in de Nederlanden, die hem, in de daad, meer gezags gaf dan de Kroon in *Engeland*. Hij veranderde, nogthans, van gedagten, en ſchikte zich, hoewel met den uiterſten weerzin, naar het gevoelen der meeſte Leden in het Parlement, die hem zelf noodzaakten, zijne Nederlandſche Lijfwagt af te danken, en na *Holland* te rug te zenden. Om deeze geduurige tegenkantingen te ontgaan, als mede om meer van nabij te handelen over de verdeeling der Spaanſche Heerſchappije, volgde hij eerlang derwaarts; ſlijtende voorts den Zomer op zijn geliefde Lusthuis *'t Loo*, daar hij ten minſten het genoegen hadt, van hier geduurig te moeten worſtelen met den onhandelbaaren aart zijner Britſche onderdaanen.

Het

Het Jaar 1701 was het laatſte, waar in Koning WILLEM de Nederlanden bezogt. Dewijl men het met *Frankrijk*, over de verdeeling der Spaanſche nalaatenſchap, niet hadt kunnen eens worden, begon het 'er van nieuws allerwege oorlogzuchtig uit te zien. Zo wel de Algemeene Staaten als de Koning van *Engeland* begonnen daar toe eenige geneigdheid te vertoonen. Om zich te ſterken tegen de Franſche wapens, ſloot de laatſte eerlang verſcheiden verbonden, onder andere met den Keizer, Denemarken, Pruiſen en de Staaten. Met deeze vereenigde magten hadt hij in den zin, den Koning van *Frankrijk* aan te vallen. Daarenboven hadt hij, in den Jaare 1701, volgens gewoonte, in *Holland* overgekoomen zijnde, met de Staaten overleid om *Kadix* te water en te lande te belegeren. De Prins van *Heſſen-Darmſtad*, die zich thans in *Spanje* bevondt, hadt hun verzekerd dat, naa het overgaan van deeze aanzienlijke Vestinge, veele Spaanſche Grooten hunne zijde zouden kiezen. 't Is bekend dat deeze gewigtige onderneeming met 'er daad wierdt bij de hand genomen. Doch het mogt Koning WILLEM niet gebeuren, den uitſlag daar van te beleeven.

Geduurende zijn jongſte verblijf in *Holland*, was hij aangetast van eene zwaare onpaſſelijkheid; welke, egter, bij zommigen voor gemaakt wierdt aangezien, op dat hij een zeker ontwerp, waar op hij zeer geſteld was, te ſpoediger mogt bevorderen. Reeds in den voorgaanden Zomer, naamlijk, hadt hij onder de hand gewerkt, om zijnen Neef Prins JOAN WILLEM FRISO, Erfſtadhouder van *Friesland*, tot opvolger in zijne hooge waardigheden hier te lande te doen benoemen. Thans herhaalde hij ten dien einde zijne poogingen. Doch hij vondt bij de meesten hier toe zo weinig genegenheid, dat hij het ſtuk eindelijk moest opgeeven. Dat ondertuſſchen zijne onpaſſelijkheid niet geveinsd was, bleek uit zijne verklaaring aan den Graave VAN PORTLAND, dat hij zich zo zwak gevoelde, dat hij meende niet tot den volgenden Zomer te kunnen leeven. In deezen toeſtand keerde hij te rug na *Engeland*. Hier ſcheen hij in kragten toe te neemen. Het paleis te *Hamptoncourt* hadt hij merklijk laaten verbeteren. Eens ter weeke vermaakte hij zich aldaar met de Jagt, en

en reedt dikwijls rondom het Park. Doch op den vierden Maart des Jaars 1702 van *Kenſington* derwaarts willende rijden, ſtortte hij, door 't ſtruikelen van zijn paerd, ter aarde, met dat gevolg, dat het ſleutelbeen van zijn rechter ſchouder brak. Men bragt hem terſtond na *Hamptoncourt*, daar 't been gezet wierdt. Hij was toen een weinig koortſig; doch des naamiddags zich merkelijk beter bevindende, keerde hij weder na *Kenſington* in eene koets, in welke hij den meesten tijd ſlapende doorbragt. De Lijfarts GOVERT SIDLOO vondt den Koning 's avonds zonder koorts. Zedert ſcheen hij merkelijk te beteren; zo dat hij, na verloop van zes dagen, aan verſcheiden uitheemſche Gezanten gehoor gaf. Doch zijne Majeſteit ſtortte eerlang wederom in. Op den achttienden Maart, den laatſten van zijn leeven, wierdt hij aangetast van eene koorts, verzeld van braaking en ſtoelgang. Op dien zelfden dag kwam de Graaf VAN ALBEMARLE te rug uit *Holland*, werwaarts hij, op last des Konings, een keer gedaan hadt om de uitrusting der Vloot voort te zetten. Hij deedt zijne Majeſteit een kort verſlag van den ſtaat der zaaken in *Holland*, alwaar dezelve zo gunſtig ſtonden, dat dit, indien iets in ſtaat geweest ware zulks uit te werken, den Koning hadt moeten doen herleeven. Doch hij hoorde het met groote koelheid aan, zonder eenige blijken van genoegen te vertoonen, zeggende alleen: *Je tire vers ma fin*, „ mijn einde „ nadert." Thans vervoegden zich bij den Koning de Aartsbiſchop van *Kanterbury*, en Biſchop GILBERT BURNET; uit de handen des eerstgenoemden ontving hij het Avondmaal, volgens de gebruiken der Engelſche Kerke. Kort voor zijn einde ſprak zijne Majeſteit met verſcheiden Engelſchen en Nederlanders, bijzonderlijk met den Hertog VAN ORMOND, den Graaf VAN ALBEMARLE en den Heere VAN OUWERKERK. Den laatſten bedankte hij inzonderheid voor zijne lange en trouwe dienſten, en vraagde hem na den Graaf VAN PORTLAND, dien de Graaf VAN ALBEMARLE met een kwaadaartig opzet buiten 's Konings tegenwoordigheid hadt gehouden, ſchoon zijne Majeſteit tweemaalen om hem gezonden hadt. Hij kwam eindelijk toen de Koning reeds lag te zieltoogen; die, egter, hem ziende, de lippen nog bewoog, en 's Graaven

DE VAL VAN WILLEM DE III.P.V.O.KONING VAN ENGELAND.

ven hand vattende, dezelve tederlijk na zijn hart bragt. Van tijd tot tijd loosde de Koning eenige verzuchtingen, en sloeg zijne oogen hemelwaarts. Eindelijk ontsliep hij zagtelijk, op Zondag den negentienden Maart des Jaars 1702, 's morgens tusschen acht en negen uuren, in het tweeënvijftigste jaar zijns ouderdoms. Zijn erfgenaam, gelijk wij reeds verhaald hebben, was JOAN WILLEM FRISO, Erfstadhouder van *Friesland*. Doch, in een afzonderlijk Kodicil, hadt hij aan den Graave VAN ALBEMARLE, zijnen voornaamsten gunsteling, beschoken de Heerlijkheid *Breevoort*, nevens eene somme van tweehonderdduizend guldens.

Zodanig was het leevenseinde van WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Britannie*, Prinse *van Oranje*, Erfstadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal van *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*. Hij was van een zwakkelijk lichaams gestel en veel met hoofdpijn gekweld; 't welk van veelen aan zijn onmaatig gebruik van Oesters en Kabbeljaauw wierdt toegeschreeven. Zijn gantsche weezen was deftig en ontzaglijk. Doorgaans was hij stil en somber, en zelden vrolijk. Zijne spraak was langzaam, behalven in een Veldslag, wanneer hij vol vuurs was, en op alles agt gaf. Hij wierdt voor dapper gehouden, hoewel hij zelden gelegenheid heeft gehad om daar van blijken te vertoonen. Zijne ingetoudendheid maakte hem onbekwaam tot die gemeenzaamheid en gulheid, waardoor de Engelsche Koningen en de Nederlandsche Stadhouders zich bij het volk plagten bemind te maaken. Ook wierdt hij ligt driftig, wanneer hij tegengesproken wierdt. Zijne Gemaalin, Koningin MARIA, beminde hij tederlijk, doch heeft nimmer bij dezelve kinderen verwekt. Voorts sprak hij de Engelsche, Fransche, Hoog- en Nederduitsche taalen allen even goed; in het Latijn, Spaansch en Italiaansch was hij niet geheel onbedreeven: dit stelde hem in staat om het bevel te voeren over Legers, uit verscheidene landaarten zamengesteld. Volmaakt was hij bedreeven in de kennis der gesteldheid van de Hoven van Europa, voornaamlijk van het Fransche Hof; de kunstenarijen van dit Hof te keer te gaan, was de heerschende drift van zijn gantsche leeven. Van harten was hij overtuigd van

de

de waarheid van den Christelijken Godsdienst; vlijtig ging hij des Zondags ter Kerke, en oefende zich afzonderlijk in het bidden en in 't leezen der Heilige Schriften. In de uiterlijke Kerkzeden ſtelde hij, egter, zo weinig belang, dat hij geene zwaarigheid vondt om in *Engeland* de gebruiken der Engelſche, en in *Holland* die van de Nederlandſche Kerke te volgen. Evenwel wierdt hij van zommige Engelſchen beſchuldigd dat hij een Presbijterian in zijn hart was, om dat hij eens op een Goeden Vrijdag geweigerd hadt, aan twaalf arme mannen de voeten te waſſchen, en op dien dag te vasten, zo als de beſtendige gewoonte der Koningen van *Engeland* mede bragt. Vastelijk geloofde hij in het Leerſtuk der Prædestinatie of de volſtrektheid der Godlijke beſluiten; deeze beſchouwde hij als den eenigen grondſlag van het geloof in de Godlijke Voorzienigheid. Met dit alles verklaarde hij zich rondelijk voor de Verdraagzaamheid omtrent allerlei Gezintheden in den Burgerſtaat, gelijk hij, meer dan eens, heeft getoond door zijne voorſpraak voor de vervolgde Doopsgezinden bij uitlandſche Vorſten. — Wat aangaat zijne Regeering, veele moeite kostte het hem, eer hij op den troon van *Groot-Britannié* vast was gezeeten. In zommige Kerken weigerde men in 't eerst onder een anderen naam voor hem en zijne Gemaalinne te bidden, dan dien van *Willem en Maria, onze Gouverneurs.* Ook hadden veelen zo kleine gedagten van zijn gezag, dat zij hem *Stadhouder van Engeland en Koning van Holland* noemden. En, waarlijk, het lijdt geen twijffel dat zijn gezag in de Vereenigde Provincien, ſchoon onder een veel minder tijtel, veel hooger was geſteegen, dan in *Engeland*, daar hij den wijdklinkenden tijtel van Koning voerde. Het Engelſche Parlement ontzag zig niet om hem dingen voor te leggen, voor welke men in *Holland* zich wel zou gewagt hebben. Doch, hoe hoog ook zijn aanzien hier te Lande mogt geſteegen zijn, twijfelden, evenwel, zommigen niet, dat hij nog na hooger, en wel na de opperſte magt in het Land ſtondt. In zommige voornaame Steden hadt dit vermoeden zo diepe wortels geſchooten, dat men zich meerder en openlijker tegen zijne voorſlagen aankantte. Zelf wierden de Burgerijen met deeze gedagten zo

zeer

zeer ingenomen, dat men haar niet kon beweegen, om de hand te leenen tot eenige ongewoone veranderingen in de Regeering. Niet zonder ontſtelenis ontving men in den *Hage* de tijding van 's Konings overlijden; doch zij verwekte aldaar en elders niet zo groote noch algemeene droefheid, als het afſterven van Koningin MARIA voor eenige jaaren. Men gaf eerlang bevel, om zes weeken agtereen, driemaal 's daags, telkens anderhalf uur, de klokken te luiden. Ook kleedden zich alle Regenten, op 's Lands kosten, in den rouw; met welke openbaare teekenen van droefheid, egter, door zommigen openlijk gespot wierdt. Bisschop BURNET schrijft, dat Koning WILLEM vrij was van alle ondeugd, één soort alleenlijk uitgenomen; welke hij, egter, zorgvuldig wist bedekt te houden. Doch deeze Schrijver meldt niet, welke deeze ondeugd, of dit gebrek geweest zij. In de Gedenkschriften van den vermaarden WILLIAM WHISTON vindt ik aangeteekend, dat, ten tijde van het overlijden van Koninginne MARIA, ten Hove verkeerde zekere LADY VILLERS, welke de Koning ongemeene blijken zijner gunste betoonde, en dat hij van ongeoorloofde gemeenschap met deeze Mevrouwe bij zommigen wierdt verdagt gehouden. Hij voegt 'er nevens, dat de Aartsbisschop van *Kanterbury*, naa het overlijden der Koninginne, den Koning onderhieldt over het ongelijk, welk hij eene zo uitmuntende Echtgenoote, door deeze gemeenschap, hadt aangedaan. 't Kan zijn dat Bisschop BURNET op deeze misdaad het oog gehad heeft. Ten besluite moeten wij nog aanmerken, dat de Heer VAN ODYK, in den Jaare 1699, in de Vergadering der Staaten van *Zeeland*, den voorslag deedt om den Koning, op 't Hof te *Middelburg*, een metaalen Standbeeld op te richten, en dat zommige Leden hier toe niet ongenegen waren. Doch toen, naa 's Konings overlijden, de zaaken eene gantsch andere gedaante aannamen, wierdt dit ontwerp ter zijde gesteld, en daar aan niet meer gedagt.

lijk in zijn geslagt, hadt hij terstond naa zijns Vaders dood verkreegen.

Ten deezen zelfden tijde wierdt, door eenigen van 's Prinsen vrienden, gearbeid om hem van 't Stadhouderschap van *Gelderland* te verzekeren; en 't stuk wierdt, onder de hand, zo voorzigtiglijk beleid, dat men 't zo goed als in zijne magt hadt, eer de andere Gewesten vernamen, dat men 'er op de aanstaande Landschaps-Vergadering over zou raadpleegen. De Staaten van *Holland*, die, nevens die van *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*, reeds voor eenige jaaren, hadden dienstig geoordeeld, den tegenwoordigen vorm der Regeeringe te handhaaven, beslooten, zo dra zij van 't voorneemen van *Gelderland* kennis kreegen, hun best te doen om hetzelve te keeren. Zij stemden terstond tot eene bezending na *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*. Deeze Gewesten waren 't wel eens met *Holland*; doch het laatstgenoemde zogt de andere drie te beweegen om gelijkerhand eene bezending te doen na *Gelderland*, om de Staaten van dat Gewest over te haalen tot volharden bij den tegenwoordigen Regeeringsvorm. De gekommitteerde Raaden van *Holland* hadden, eer de Staaten vergaderd waren, aan die van *Gelderland* geschreeven, om zich toch niet te verhaasten met de beraamde verandering. De Staaten zelve schreeven naderhand uitvoerig, waar in zij, onder anderen, hunne bevreemding betuigden, dat bij hunne Edele Mogendheden stondt geraadpleegd te worden over het maaken van zulk eene groote verandering in de Regeering, als was het aanneemen van eenen Stadhouder, of, met andere woorden, het afstaan van een gedeelte van de magt en Hoogheid der Staaten aan eenen anderen; gebruikende verscheiden redenen om *Gelderland* te rug te houden. Op dit geschrift zonden de Gelderschen een uitvoerig antwoord, waarin zij de redenen, door die van *Holland* aangevoerd, poogden te wederleggen, en waar uit duidelijk was op te maaken, dat de poogingen der vier Gewesten, om de aanstelling van eenen Stadhouder in *Gelderland* te stuiten, geheel vrugteloos waren. En, in de daad, men hadt aldaar tot deeze aanstelling, op den tweeden November, beslooten, en ten zelfden tijde eene Instructie beraamd

raamd voor den verkoozen Stadhouder, welke hij moest beëedigen, zo ras hij volle achttien jaaren zou bereikt hebben. 't Gezag deezer hooge waardigheid wierdt merkelijk befnoeid, bij deeze Inſtructie, door de Staaten van *Gelderland*, die, ongewoon aan 't Stadhouderlijk bewind, niet befluiten konden om een merkelijk gedeelte van hun gezag aan eenigen Vorst op te draagen. Prins WILLEM verkreeg weinig meer dan den naam van Stadhouder, en hem wierdt naauwlijks eenig gedeelte van 't wel eer zo aanzienlijk Stadhouderlijk gezag gelaaten, dan 't geen in 't bijleggen en beſlisſen van geſchillen beſtondt. Nogthans verſtonden zijne Vrienden en Raadsluiden, dat hij het Stadhouderſchap van *Gelderland*, hoewel op zulke bekrompen voorwaarden, behoorde te aanvaarden. Het ſtrekte, huns oordeels, voor eene treede, hoe klein ook, tot 's Prinſen verdere verheffing. Ook hoopte men, dat het voorbeeld van zulk eene bekrompene aanſtellinge de andere Gewesten tot volgen zou beweegen. Doch deeze beſlooten eenpaarig, bij den ouden Regeeringsvorm te volharden, en men beloofde elkander de hand te zullen leenen tot het naakomen van dit beſluit.

Intuſſchen nam de Prins zijn verblijf, eerst te *Franeker*, en naderhand te *Utrecht*; aan de Hoogeſchoolen van welke beide Steden hij zich vlijtig op de Weetenſchappen toeleide. De beroemde OPPERHAUS onderwees hem in de Geſchiedenisſen, voornaamlijk die van het Vaderland. Men wil dat de Hoogleeraar deezen post van de hand zogt te wijzen, voor reden geevende, dat hij den Prins wegens zijne Voorouders eenige bijzonderheden zou moeten verhaalen, wilde hij der waarheid niet te kort doen, die hem, veelligt, niet aangenaam zijn zouden te aanhooren. Waarop de Prins edelmoedigliik zou geantwoord hebben, dat hij de gebreken zijner Voorzaaten begeerde te weeten, om dezelve te kunnen vermijden: gelijk hunne deugden en loflijke hoedanigheden, om hem als een ſpoor tot naijver te kunnen dienen. Op den eerſten September des Jaars 1729, naa dat hij zijne letteroeffeningen hadt volbragt, bereikte de Prins den ouderdom van achttien jaaren, welke tijd beraamd was om hem te ſtellen in 't bezit der Stadhouderlijke waardigheid van *Gel-*

derland en *Stad en Lande*. Ten dien einde begaf hij zich eerst na *Groningen*, alwaar hij, op den zestienden dier maand, den eed als Stadhouder aflcide. Van hier vertrok hij na *Dieren* op de *Veluwe*, daar hij tot in October vertoefde; op den zestienden van welke maand hij te *Zutfen* in de Stadhouderlijke waardigheid van *Gelderland* bevestigd wierdt. Van hier keerde hij na *Leeuwarden*, daar hij zedert zijn gewoon verblijf hieldt, en op den vierden September des Jaars 1731, drie dagen te vooren den ouderdom van twintig jaaren bereikt hebbende, den eed op den gewoonen Lastbrief en Berigtfchrift, als Erfftadhouder en Kapitein-Generaal van *Friesland*, deedt.

Tot nog toe hadt Prins WILLEM nimmer een Leger in 't veld gezien. De Staaten der Vereenigde Gewesten, alsof zij eenen naderenden Oorlog hadden te gemoet gezien, beflooten, in den Jaare 1732, tot oeffening hunner Troepen, die, in een twintigjaarigen Vrede, de voornaamfte beweegingen des Oorlogs ontwend waren, tegen den aanvang van September, een Veldleger te doen opflaan, op de Vlakte van *Oosterhout*, nabij *Breda*, onder 't Opperbevel van den Graave VAN HOMPESCH, Generaal der Ruiterije. De Prins VAN ORANJE bevondt zich in dit Leger, aan 't hoofd van zijn Regiment Ruiterij, en vernagtte in zijne Tent.

't Gefchil, over het regt tot de nalaatenfchap van Koning WILLEM DEN III, tusfchen den Koning van *Pruisfen* en den Prins VAN ORANJE, tot nog toe onafgedaan, wierdt in dit Jaar 1732 vereffend. Koning WILLEM naamlijk hadt den Vader van onzen Prinfe tot zijnen algemeenen erfgenaam angefteld; doch de Koning van *Pruisfen*, zich grondende op den Uiterften Wille van FREDERIK HENRIK, zijnen Grootvader van Moeders zijde, betwistte hem het regt tot de nalaatenfchap, en nam bezit van eenige heerlijke goederen, onder anderen van het zogenaamde *Oude Hof* in den *Hage*. Verfcheiden jaaren duurde deeze twist, zonder dat een bekwaam middel van vergelijk kon getroffen worden. Doch bij de meerderjaarigheid van Prinfe WILLEM DEN IV wierdt dit gefchil uit den weg geruimd. De Prins zondt zijne Gemagtigden, en onder deeze den Friefchen Edelman, HOMME, Baron

Baron VAM AILVA, Opperſtalmeester, na *Berlijn*, die met 's Konings Gemagtigden in onderhandeling getreeden zijnde, verlang een Verdrag van Verdeelinge ſlooten, welks zaaklijken inhoud wij hier zullen plaatzen, vermids onze Leezers daar uit eenig denkbeeld kunnen vormen wegens de uitgebreide bezittingen van den tegenwoordigen Prinſe Erſſtadhouder. Bij dit Verdrag wierdt „ het Prinsdom *Oranje*, „ met de goederen van *Chalons* en *Chatel-Belin*, aan den „ Koning van *Pruiſſen* afgeſtaan, indiervoege als hij dit „ Prinsdom en deeze goederen, bij den Utrechtſchen Vrede, „ aan den Koning van *Frankrijk* hadt afgeſtaan. Deezen af„ ſtand liet de Prins zich welgevallen, behoudende, nog„ thans, de vrijheid om den naam van *Oranje* te geeven aan „ zodanig eene van zijne Heerlijkheden, als hij zou goed„ vinden. Ook zou hij, zo wel als de Koning van *Pruis„ ſen*, den tijtel en de wapens van dit Prinsdom blijven „ voeren. — De Prins *van Oranje en Naſſau* zou in vol„ len eigendom behouden en bezitten, het Ampt van *Brede„ voort*, de tienden van *Buuren*, de Heerlijkheid *Zeevenber„ gen*, het Houdenhuis in den *Hage*, de tienden onder *Delft* „ en *Monſter*, het Huis *de Kruidberg*, *Kolijnsplaat* en de „ andere goederen in *Noord-Beveland*, de Baronij van *Tſ„ ſelſtein*, de goederen in *Hulſter-Ambagt*, 't Paleis te „ *Bruſſel*, de Baronij van *Diest*, de Heerlijkheid *Sichem* „ en *Scherpenheuvel*, de Heerlijkheden *Rozendaal*, *Nispen*, „ *Oosterhout* en *Dongen*, de Heerlijkheid *Steenbergen*, de „ Heerlijkheid *Prinſen-Land*, de Baronij van *Kraanendonk* „ en de Heerlijkheid *Eindhoven:* alle welke goederen reeds „ den Prinſe waren overgegeeven; voorts het Huis te *Die„ ren*, het Huis *'s Loo*, *de Klunders* of *Niervaart*, de „ Heerlijkheid *Geertruidenberg*, het Markgraafſchap van *Vee„ re* en *Vliſſingen*, de Heerlijkheid *St. Maartensdijk* en „ *Scherpenisſe*, het Huis te *Soestdijk*, het Graafſchap *Buu„ ren*, het Graafſchap *Leerdam* en *Acquoi*, de Heerlijkhe„ den *Grimbergen*, *Meerhout* en *Voorst*, het Burggraaf„ ſchap van *Antwerpen*, de Baronij van *Breda*, de Kom„ manderij goederen van *Braque*, de Baronnij van *Graave* „ en den *Lande van Kuik*, de Heerlijkheid *Willemſtad* en

„ *Ruigenhil*, de goederen van *Weernhout*, *St. Vit*, *Vlan-*
„ *den*, *Burgenbag*, *Daasburg* en *Warneton*. Tegen de hal-
„ ve Baronij van *Herſtal*, welke hij, dus lang, bezeeten
„ hadt, wierden hem afgeſtaan de Heerlijkheden *Monſter*,
„ *Ter Heide*, *Half-Loosduinen*, de Leenen van *Polaanen*,
„ en de *Hoeve*, agter 't Huis van *Nieuwburg*, bij *Rijswijk*.
„ Ook zou de Koning den Prinſe, ten bijzonderen blijke van
„ vriendſchap, het gemelde Huis van *Nieuwburg*, en het
„ Huis in 't Bosch, genaamd *de Oranje-Zaal*, overlaa-
„ ten. — De Koning en de Prins beloofden elkander, door
„ allerleie middelen, behalven die der Wapenen, te zullen
„ handhaaven tegen zulken, die voorgaven regt te hebben
„ op een gedeelte der naalatenſchap. De Prins nam de
„ ſchulden van het Huis *van Oranje* ten zijnen laste, waar-
„ tegen hij genieten zou alles, wat dit Huis nog te vorde-
„ ren hadt." — Hier tegen verkreeg de Koning van *Pruiſſen* verſcheiden goederen, onder anderen in de Provincie van *Holland* gelegen. Doch zijn Zoon en Opvolger, FREDRIK DE III, heeft, in den Jaare 1754, alles, wat zijnen Vader, bij dit Verdrag, in gemelde Provincie aanbedeeld was, zijnde de Heerlijkheden van de Hooge en Laage *Zwaluwe* met klein *Waspik* en *Twintighoeven*, en de Heerlijkheden van *Naaldwijk*, *Oranje-Polder*, *'s Graavenzande* en *Zand-Ambagt*, het Huis in den *Hage*, het *Oude Hof* genaamd, en het Huis te *Honsholredijk*, ten behoeve van den Zoon en Opvolger des Prinſen VAN ORANJE, Prinſe WILLEM DEN V, voor zevenhonderdduizend guldens verkogt. De wederzijdſche bekragtiging en uitwisſeling van dit Verdrag geſchiedde binnen den tijd van vier weeken, en heeft tot heden toe ſtand gehouden. Alleenlijk gebeurde 'er, ten deezen tijde, iets wegens het Markgraafſchap van *Veere* en *Vliſſingen*, waar van wij hier eenig verſlag moeten geeven.

Al zedert het Jaar 1703 hadden de Staaten van *Zeeland* de Wet binnen *Veere* en *Vliſſingen* beſteld, zonder zich te bekreunen aan de Vertoogen van Prinſe JOHAN WILLEM FRISO, en naderhand van de Voogden zijns minderjaarigen Zoons. 't Verheffen van deezen Zoon tot Stadhouder van *Gelderland* gaf die van *Zeeland*, van nieuws, aanleiding om te raad-

raadpleegen over 't vernietigen van het Markgraafſchap, tegen de voldoening der waarde. De Prinſes-Weduwe VAN ORANJE kreeg hier van geene kennis, of zij verzogt ſchriftelijk aan de Algemeene Staaten, dat zij als Executeurs van den Uiterſten Wille van Koning WILLEM zorge gelieſden te draagen, dat het regt haars Zoons in *Zeeland* niet verkort wierdt. *Gelderland*, *Friesland* en *Stad en Lande* ondersteunden dit verzoek. In *Zeeland* waren alle de Leden, op *Veere* na, voor de vernietiging, en in *Holland* was men zo wel overtuigd van het regt tot de vernietiginge, dat de Staaten des Gewests een uitvoerig Vertoog lieten uitgaan, waar in zij dit regt zogten te beweeren. Doch dit Vertoog wierdt met geene mindere uitvoerigheid wederleid door de Prinſes-Weduwe en de Voogden van den minderjaarigen Vorst. De Stad *Veere* voegde zich nevens hun, en liet, door haare Afgevaardigden ter Dagvaart, tegen het regt ter vernietiginge van het Markgraafſchap, een wijdluftig Vertoog inbrengen; welk, egter, van de overige Leden, zeer euvel wierdt opgenomen. Met dit twisten liep het aan tot in den Jaare 1732, wanneer de Staaten van *Zeeland*, bij hun beſluit volhardende, eenpaarig, ook met bewilliging van *Veere*, beſlooten, uit kragt van hunne Souvereiniteit, de Steden *Vliſſingen* en *Veere*, van nu af, voor altoos en ten eeuwigen dage, te ontheffen van alle Leenroerigheid, dezelve verklaarende voor vrije Graafliike Steden, alleen onderworpen aan de Souvereine Vergadering der Staaten. Voorts gelastten zij den Algemeenen Ontvanger, tot ſchadeloosſtelling van hem, die tot de Heerlijkheid van *Veere* en *Vliſſingen* bevonden zou worden geregtigd te zijn, op te neemen honderdduizend Rijksdaalders, die te *Middelburg* zouden bewaard worden; hoewel de Staaten tevens betuigden, gezind te zijn deeze ſomme te verhoogen, indien zulks redelijk mogt geoordeeld worden. Van dit merkwaardig beſluit kreeg de Prins geene kennis, of hij beſloot, in 't begin des Jaars 1733, een protesteerenden brief aan de Staaten van *Zeeland* te laaten afgaan, in welken hij zich zeer beklaagde, dat de Staaten hadden kunnen goedvinden, hem, zonder eenige reden te geeven, voor altoos te verſteeken van het erfgoed zijner Vaderen, bij een enkel beſluit van hun

welbehagen; brengende voorts verſcheiden redenen in 't midden, waarom hij zich verpligt vondt, te protesteeren tegen 't Beſluit der Staaten. Doch deezen, niet gezind om het genomen beſluit te veranderen, gaven, kort daar na, eene wijdloopige Verhandeling in 't licht, die reeds voor eenige jaaren opgeſteld was, en waar bij zij hun regt tot de vernietiging van 't Markgraafſchap, onder aanbieding van de waarde in geld, uitvoeriglijk verdedigden. Wat later deeden de Staaten den Prinſe de gemelde ſomme aanbieden; doch hij weigerde dezelve te ontvangen: waarom ze ten zijnen dienſte in de Bank van *Middelburg* bleef liggen. De Prins vervoegde zich, vervolgens, bij de Algemeene Staaten om derzelver tuſſchenſpraak; doch deeze kon, om de verſchillende inzigten der Gewesten, niet verkreegen worden. Naderhand zondt hij zijnen Opperſtalmeester, den Heer GERMER ONUPHRIUS VAN BURMANIA, na *Zeeland* om met de Staaten in onderhandeling te treeden. BURMANIA bleef eenigen tijd in *Zeeland*, doende uit naam van den Prinſe verſcheiden aanbiedingen; alle welken, nogthans, van de hand geweezen wierden, als ſtrijdig met hun genomen beſluit. *Zeeland* bleef dan in 't bezit van het Markgraafſchap, tot op de merkwaardige verandering des Jaars 1747, wanneer zijne Hoogheid in 't volle genot van zijn Erfgoed geſteld wierdt.

Geduurende deezen neteligen twist, was zijne Hoogheid bedagt geweest om zich eene Gemalin te verkiezen; op ANNA, Kroon-Prinſeſſe van *Groot-Britannie*, oudſte Dochter van Koning GEORGE DEN II, was zijne keuze gevallen. In Maij des Jaars 1733 bewilligde de Koning in dit Huwelijk, en vereerde kort daar na den Prins met de Ridderorde van den Kouſſeband, die hem, op den vijfentwintigſten Julij, in de groote Zaal van 't Huis in 't Boech bij den *Hage*, met de gewoone plegtigheden, wierdt omgehangen. Zedert wierdt het Huwelijks Verdrag door den Prins geteekend, en in 't begin van October, door den Heer DUNCAN, na *Londen* te rug gebragt. Het Huis der Gemeenten hadt den Koning tachtigduizend ponden Sterlings toegeſtaan, tot een bruidſchat voor de Prinſeſſe, waar bij zijne Majeſteit een Jaargeld van twaalf,

twaalfduizend ponden gevoegd hadt, welke uit de inkomſten van zijn Keurvorſtendom *Hanover* zou betaald worden. De Prins ſtak in November over na *Engeland*, en wierdt met ongemeene ſtaatſie te *Londen* ingehaald. Alles was gereed gemaakt tot het voltrekken der Huwelijkspligtigheden, toen zijne Hoogheid ſchielijk onpaſſelijk wierdt, en eenige dagen het bed moest houden. Hier na wierdt hem geraaden, de wateren te *Bath* te gebruiken, tot zijne volkomene herſtelling. 't Liep aan tot in 't begin van Maart, des volgenden Jaars 1734, voor hij van *Bath* te rug keerde. Hij bezogt toen nog verſcheiden Steden, eer hij te *Londen* kwam. Te *Oxford* wierdt hem de waardigheid van Doktor in de Regten opgedragen: ook verkoor het Koninklijk Genootſchap te *Londen* hem tot Medelid. De Huwelijkspligtigheden, tot hier toe zijnde uitgeſteld, wierden, eindelijk, op den vijfëntwintigſten Maart, voltrokken in de Kapelle van *St. James*. De Prins, zedert met het regt van inboorlingſchap beſchonken zijnde, keerde, in 't begin van Maij, verzeld van de Prinſeſſe zijne Gemaalin, na *Holland* te rug. Te *Rotterdam* wierdt het doorluchtig paar, door de Burgemeesters dier Stad, in het Jagt begroet. Van hier vertrokken de Prins en de Prinſes met Rijtuig na *Amſterdam*, daar zij, terſtond na hunne aankomst, in 't Jagt traden, welk hen na *Friesland* zou overbrengen. Hier begroeten hen de Burgemeesters niet, om dat zij naauwlijks een uur in de Stad vertoefden, en hierom voor deeze eer bedankt hadden. Te *Harlingen* aan land getreeden zijnde, reeden hunne Hoogheden, den elfden, over *Franeker* na *Leeuwarden*, daar zij met veele pligtigheden wierden ingehaald. In Julij keerde de Prinſes na *Engeland* te rug. Weinige dagen na haar vertrek begaf zich de Prins na het Keizerlijk Leger aan den Rijnkant. Naa 't eindigen van den Veldtogt vertrok hij na *Calais*, daar hij zijne Gemaalin vondt; die, te lande, met hem na den *Haag* keerde.

De Koning van *Groot-Britannie* hadt niet verzuimd, den Algemeene Staaten kennis te geeven van 't voltrokken huwelijk, en zijne Dochter in hunne goede gunst aan te beveelen. Het antwoord, welk de Staaten op deeze Bekendmaaking

zon-

gonden, beflooten zij met dit merkwaardig zeggen, dat, naardemaal zijne Majeſteit *eene vrije Republiek, als de hunne was*, verkoozen hadt tot eene verblijfplaats voor zijne teder bemínde Dochter, zij hoopten dat zij aldaar vinden zou al het genoegen, welk de gelegenheid der plaatzen en *de tegenwoordige geſteldheid enzèr Regeeringe, welker behoudenis* (zeggen ze) *ons ter harte gaat*, aan haar zullen kunnen geeven. Uit het ſlot van dit Antwoord maakten zommigen op, dat men den Koning van *Engeland* alle gedagten wilde beneemen, om zijnen Schoonzoon verheeven te zien tot Stadhouder van die Gewesten, welke den Stadhouderloozen Regeeringsvorm hadden verkoozen. Nogthans wil men, dat, reeds ten deezen tijde, zommigen van 's Prinſen ijverigſte vrienden bedagt waren om zijner Hoogheid meer gezags te doen opdraagen. De opſchudding, op den Sakraments- en St. Jansdag, welke, in den Jaare 1734, op eenen zelfden dag invielen, zou, meent men, hier toe gediend hebben; en zou men zich van eenen goeden uitſlag zo vast hebben verzekerd gehouden, dat men reeds op zommige Torens Oranje-Vaandels in voorraad hadt om den volke kennis te geeven van 's Prinſen bevorderinge. Doch dit alles, als ſteunende op losſe gronden, kan met geene zekerheid bevestigd worden.

Bij meer dan één gelegenheid, evenwel, bleek het, dat het den Prinſe aan geene vrienden ontbrak, en dat deeze gaarne zouden gezien hebben, dat hem meer gezags wierdt opgedraagen. Bij gelegenheid dat 's Lands Krijgsmagt, in den Jaare 1734, wierdt vermeerderd, ſloegen de Staaten van *Gelderland*, in 't volgende jaar, hunnen Stadhouder voor tot Generaal van 't Voetvolk. *Friesland* en *Stad en Lande* ondersteunden deezen eisch; *Utrecht* en *Overijsſel* verklaarden 'er zich niet tegen. Doch *Holland* en *Zeeland* wisten te bewerken, dat de bevordering geenen voortgang hadt.

In den Jaare 1740 geraakte de Prins, bij erfenis, in 't bezit van *Naſſau-Dillenburg*, en, twee jaaren later, bij verdrag, van dat van *Naſſau-Siegen*; hier door was zijn aanzien in 't Duitſche Rijk merkelijk toegenomen. De Staaten

der

der Vereenigde Gewesten, in den Herfst des Jaars 1742, verſcheiden hooge Krijgsampten begeevende, konden niet voorbij, zijne Hoogheid, die tot nog toe geen aanzienlijker Krijgsampt bij de Generaliteit dan dat van Kolonel bekleed hadt, met eenige hooger waardigheid te vereeren. 's Prinſen vrienden zouden gaarne gezien hebben, dat hij tot Generaal van 't Voetvolk of van de Ruiterij aangeſteld geweest was. Doch 't beſluit viel alleenlijk om hem eene plaats van Luitenant-Generaal over 't Voetvolk op te draagen. Zijne Hoogheid kreeg hier van geene kennis, of hij beſloot, een Ampt, welk hem onbeſtaanbaar voorkwam met dat van Kapitein-Generaal over drie der Vereenigde Gewesten, welk hij bekleedde, van de hand te wijzen. Hij gaf hier van kennis aan de Algemeene Staaten, door eenen brief, inhoudende, dat hij het Ampt van Luitenant-Generaal niet zou kunnen aanvaarden, zonder zich voor de openbaare veragting bloot te ſtellen. Hij voegde 'er bij, dat ſchoon 't hem onmogelijk geweest was te beletten, dat men hem zijne goederen onthield, en de Regtbank voor hem geſlooten bleef, hij, nogthans, in ſtaat, en volgens zijne Inſtructien verbonden was, de eer en het aanzien te bewaaren van Ampten, die geen gering gedeelte uitmaakten van de Vrijheden en Voorregten der Gewesten, uit welker naam hij de eer hadt dezelve te bedienen. Hij beſloot zijnen brief met te betuigen, hoe leed 't hem deedt, dat men, door hem een krijgsampt op te draagen, welk met zijne waardigheid niet overeenkwam, hem de gelegenheid benam, om zich bekwaamer te maaken ten dienſte van den Staat. — Deeze brief wierdt terſtond in 't licht gegeeven, verwierf eene algemeene goedkeuring, en bragt veel toe om 't volk met hooge gedagten van 's Prinſen grootmoedigheid te vervullen.

Op den achtëntwintigſten Februarij des Jaars 1743, wierdt de Prinſes VAN ORANJE, te *Leeuwarden*, verlost van eene Dochter, die, naar haare Moederlijke Grootmoeder, CAROLINA genoemd wierdt. De Prins gaf 'er den Algemeene en bijzondere Staaten ſchriftlijk kennis van. Zijne Hoogheid ſleet een gedeelte deezes jaars op zijn Slot *Oranjeſtein*, in 't Prinsdom *Naſſau*, alwaar hij, bij 't doortrekken der hulptroepen voor de

de Koninginne van *Hongarije*, dagelijksch een aanzienlijk getal van Staatsche Krijgsoverſten aan zijne tafel onthaalde. Ook deedt hij aan de gemeene ſoldaaten, te *Munſfelde*, rijklijke geſchenken van vleesch, brood, bier en brandewijn; 't welk aan de vermoeide menigte geene geringe verkwikking toebragt.

Een algemeene Oorlogsbrand dreigde, in den Jaare 1744, geheel Europa. *Frankrijk* en *Groot-Britannie* hadden elkander reeds den oorlog verklaard, en men vreesde voor een verder woeden. Dit gaf zommigen Gewesten aanleiding om te dringen op de bevordering des Prinſen VAN ORANJE tot Generaal over 't Voetvolk. *Friesland*, welk hierop meest gezet was, vorderde, daarenboven, dat zijner Hoogheid het opperbevel over de tweede twintigduizend man nieuwlings aangeworven Staatſche troepen wierdt opgedragen, en maakte zelf zwaarigheid om in de buitengewoone belastingen te bewilligen, zo de andere Gewesten hun hier in niet te wille waren. *Overijſſel* verzogt ook ernſtelijk, dat het verſchil tuſſchen de Gewesten, over de aanſtelling der Generaals, bijgelegd, en het ſchriklijk wangedrogt van tweedragt en misverſtand uit de Republiek geweerd wierdt. *Gelderland* en *Stad en Lande* drongen ook ſterk op de bevordering van den Prinſe tot Generaal. *Friesland* verklaarde eindelijk met ronde woorden, alle gedraagen Conſenten in te trekken, zo deeze bevordering langer agter bleeve. Doch *Holland* en *Zeeland* verſtonden, dat zulk eene handelwijze naar dwang ſmaakte, in den tegenwoordigen toeſtand van 's Lands zaaken van een gevaarlijk uitzigt was, en op de kragtigſte wijze behoorde te worden tegengegaan. *Holland*, in 't bijzonder, ſtondt hierop ſterk, ter algemeene Staatsvergaderinge. Doch *Friesland* bleef bij het genomen beſluit. *Gelderland* drong eens en andermaal op 's Prinſen bevordering. De drie Gewesten voegden zich bij *Gelderland*. Doch *Holland* en *Zeeland* waren niet te beweegen: waarom de zaak dit maal wederom ſteeken bleef.

Eindelijk kwam het merkwaardig Jaar 1747, 't welk, na zo veele tegenkantingen, aan zijne Doorluchtige Hoogheid, Prinſe WILLEM KAREL HENRIK FRISO, de hoogſte eer en waardig-

digheid bezorgde, die aan eenen Ingezeetene van een vrijen Staat kan worden opgedragen. 't Zal, denken wij, den Lezer niet onaangenaam zijn, dat wij hem het beloop der zaaken van dat akoos gedenkwaardig jaar beknoptelijk voor oogen houden.

Uit het geen wij boven verhaald hebben, is duidelijk genoeg gebleeken, dat de meeste Leden der Hooge Regeeringe ongezind waren, om verandering in dezelve te maaken, door het verkiezen van een Kapitein-Generaal over de Krijgsmagt van den Staat, en van eenen Stadhouder over de Gewesten, die 'er geenen hadden. 't Gemeen in *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijssel*, zedert veele jaaren der Stadhouderlijke Regeeringe ontwend, scheen voor 't uiterlijk aanzien 'er niet sterk na te haaken, en was 'er zelf tegen ingenomen, door geschriften, die in deezen tijd rijklijk verspreid en gretig gelezen wierden. Zeldzaam zag men in de Steden eenige teekenen van bijzondere hoogagtinge voor 't Huis VAN ORANJE. Doch na 't ontslaan des Oorlogs van 1740 begon men hier en daar heimelijk de zucht voor 't Stadhouderlijk bewind te ontsteeken in de gemoederen der Landzaaten. 't Verlies der Barriere-Steden en verscheiden ongelukkige veldslagen gaven aanleiding tot morren over de tegenwoordige Regeering, welk men hieldt, door zommigen, die hunne rekening zogten bij de verandering, verwekt of gevoed te worden. Al in den Jaare 1742 wierden onder de hand schriften verspreid, waar in eenige Regenten verdagt gemaakt wierden van slinksche handel met *Frankrijk*, en beschreeven als waren ze met Fransch geld omgekogt, ten nadeele van den Staat. Naar gelang de krijg de grenzen naderde, en de Steden der Barriere overgingen, vonden deeze beschuldigingen geloof bij 't gemeen, welk, reeds gedeeltelijk in den waan gebragt, dat de rampen, die den Staat drukten en dreigden, aan 't slegt bewind der Regenten te wijten waren, te ligter haakte na verandering, en alleng voor zeker hieldt, dat de herstelling der Stadhouderlijke waardigheid in haaren ouden luister oorzaak zijn zou van 's Lands behoudenisse. Deeze waren de voorbereidende omstandigheden tot eene verandering, die omtrent op de zelfde wijze als in den Jaare 1672, schoon

ſchoon op verre na zo geweldig niet, wierdt uitgewerkt. De beweeging nam, gelijk toen, een aanvang in *Zeeland*, en floeg van daar, over *Holland*, na andere Gewesten over. Te *Middelburg* zag men daar van de eerſte blijken. Hier tradt, op den vierëntwintigſten April des Jaars 1747, zeker Heer in een herberg, daar hij, wijn geëischt hebbende, de Glasraamen open ſchoof, en op de gezondheid dronk van den Stadhouder, den Prinſe VAN ORANJE; 't welk eenige beweeging maakte in de Stad, en het volk deedt zamenrotten. Hierop ontſtondt een gerugt, dat 'er verraad ſchool onder de Regenten, en dat eenige Burgemeesters de Stad wilden verlaaten. 't Graauw begaf zich na de huizen van zommigen, en begeerde hen te zien. Men moest hun te wille zijn. Bij eenigen wierden zij heusch bejegend; doch niet vriendelijk genoeg, in hunnen zin, aan 't huis van Burgemeester JOANNES COCQUELLE: 't welk hierom aangevallen en geplonderd wierdt. Men beſloot hier op, twee Kompagnien, uit de Bezettingen van *Vlisſingen* en *Veere*, te ontbieden na *Middelburg*, tot voorkoming van meerder onheil. Doch den volgenden nacht begaf zich de Schutterij van *Veere* na 't Huis van Burgemeester VERELST, wiens geneigdheid tot de Stadhouderlijke Regeering, en tot den Prins VAN ORANJE, zij kenden; zij begeerden op hem, dat zijne Hoogheid, van Stadswege, tot Stadhouder van *Zeeland* wierdt voorgeſlagen. De Burgemeesters VERELST en WILLEM *Graaf van Flodorff-Wartenſleben*, bragten hierop te wege, dat de oude en dienende Burgemeesters, des morgens te vijf uuren, op het Stadhuis bijeen geroepen wierden. Hier wierdt eenpaarig beſlooten, „ Dat het gevaar, waar in de gantſche Staat, en „ *Zeeland* in 't bijzonder, gebragt was, niet langer toeliet, „ zich, door anders gezinde Leden of Gewesten, van zulk „ eene heilzaame en hoognoodige verkiezing te laaten afhou„ den; dat zij hierom, van wegen deeze Stad, den door„ luchtigſten en hoogstgebooren Vorst en Heer, WILLEM „ KAREL HENRIK FRISO, *Prins van Oranje en Naſſau*, „ tot Stadhouder, Admiraal-Generaal en Kapitein van *Zee*„ *land* verkoozen, met zodanige magt, gezag, voorregten „ en voordeelen, als, onder de Leden der hooge Regeeringe,

„ ten

„ ten genoegen van gemelden Prinse, en tot welzijn van dese „ Staat, en byzonderlijk van *Zeeland*, best en oirbaerst zoude „ worden geoordeeld." Terstond hier op gaf de Vergadering aan de menigte; voor 't Stadshuis zamengevloeid, kennis van dit besluit. 't Oranje-Vaandel wierdt uitgestooken, en elk verscheen met een strik van Oranje-lint aan dien hoed.

't Leedt nauwlijks een uur, of de Veerenaars kwamen met zulk een verslerzel, te *Middelburg*. Straks hier op waren de Scheepstimmerluiden in de weer, streevende, met een Catechizeermeester aan 't hoofd, na de Abdije of 't Hof, daar de Staten vergaderd waren, en begeerden van hun de aanstelling van den Prinse VAN ORANJE tot Stadhouder. De Afgevaardigden, hier toe niet gemagtigd, begeerden uitstel; doch men drong den Burgemeester WILLEM VAN CITTERS, die 't woord voerde, om den Prins van wegens de Stad voor Stadhouder uit te roepen. 't Wierdt in beraad gelegd; doch dit verveelde de ongeduldige Gemeente, die, ter Vergaderplaatze ingedrongen, reeds een mes of twee liet vliegen door 't verrek; waar op twee Heeren, de geneigdheid van de meerderheid der Leden kennende, na buiten traden, en 't Volk 's Prinsen bevordering aankondigden. Straks ging 'er een gejuich op, de Oranje-Vaandels wierden uitgestooken, en elk verscheen verfierd met Oranje-linten. Te *Vlissingen* en te *Goes* geschiedde de aanstelling zonder merkelijke beweging.

Bijster groot en geweldig was de beroerte, welke te *Zierikzee* voorviel. Zo dra men hier tijding hadt gekreegen van 's Prinsen aanstellinge te *Veere*, rotte het Graauw te hoop, ontwapende den Overste der Bezettinge, en streefde na 't Stadhuis, der Wethouderschap den dood dreigende, zo zij niet terstond den Prins erkende voor Stadhouder; en slijpende zommigen, om hunner bedreiginge kragt te geeven, hunne messen op de trappen van 't Stadhuis. 't Geschiedde na kort beraad. 't Volk, hier mede voldaan, trok af na de haven om 't Geschut te losen. Maar 't ongeluk wilde dat de kruidkist ledig wierdt bevonden. Dit maakte de menigte gaande. De Regenten wierden uitgemaakt voor Landverraders;

ders, de klokken getrokken, de boeren Stadewaarts gelokt, 't Stadshuis bezet, en twee der oudste en waardigste Regenten schandlijk mishandeld. 't Oproer duurde den gantschen nacht. 't Graauw liet zich niet stillen, dan na dat de oudste Predikant, WYNAND CANTIUS, 's Prinsen aanstelling door de Staaten van *Zeeland*, den volgenden dag, van 't Stadhuis hadt afgekondigd. De stilte duurde egter niet lang. 't Gemeen, aangezet, zo verstoord wierdt, door lieden van meerder aanzien, hielde het Stadhuis in, doorsnuffelde de papieren, en deedt buitenspoorige eischen aan de Regenten, welker huizen met plondering gedreigd wierden, door de Scheepstimmerlaiden, die met geschoepte bijlen en ander geweer gewapend waren. Alles moet aangelegd om de Wethouders wars te maken van 't bewind. Ook gaven zij verlang toe, dat men eene Regeering bij voorraad aanstelde in hunne stede. De Predikanten CANTIUS en GERARDUS VAN DER KAMP, verkoozen, op 't Stadhuis en met geslooten deuren, op den raad van TONIS VAN DER OS, en de aanzienlijkste burgeren, twaalf *Interims-Regenten*, van welken VAN DER OS een was. De Predikanten behielden voor zich de vrijheid van alle raadpleegingen bij te woonen, en lieten zich zelf afvaardigen na de Dagvaart der Staaten te *Middelburg*, daar zij egter niet wierden toegelaaten. 't Vuur der oproerigheid, 't welk bijkans geblusscht was, ontstak hevigst, toen de Burgemeester, PIETER MOGGE VAN RENESSE, zitting hebbende in de Vergadering der Algemeene Staaten, den negenëntwintigsten, met den Rotterdammer Beurtman na de Stad kwam. Hem, dien men voor anderen gezogt hadt verdagt te maaken, wilde het Graauw te lijve. Men rukte hem den hoed van 't hoofd, en stak 'er een Oranje-lint op; hem van tijde tot tijd noodzaakende, dien, onder 't roepen van *Vivat Oranje*, boven 't hoofd te zwaaien. Men ontnam hem den degen, en voerde hem op een Wagen, met acht man, na 't Heeren-Logement, daar hij, langer dan een maand, bewaard wierdt. 't Ware met zijn leeven gedaan geweest, hadde niet een der *Interims-Regenten*, hem heimelijk gunstig, 't Volk gerust den, een men, die zo veel wist van de geheimen van 's Lands Regeeringe, in 't leeven te behouden, op dat men zijne mode-

medepligtigen in 't verraad uit hem mogt ontdekken. De Stad kwam eindelijk in rust, naa dat het Regiment *Oranje-Drente* daar binnen was getrokken. Merkelijke opschudding gebeurde insgelijks te *Thoolen*, die bedaarde, zo ras het Graauw zijnen zin gekreegen hadt.

Zo dra de Steden van *Zeeland* allen in 't gewigtig punt van beraad bewilligd hadden, geschiedde, op den achtëntwintigsten April, de aanstelling van den Prinse VAN ORANJE tot Stadhouder-Kapitein-Generaal en Admiraal van *Zeeland*, ter Staatsvergaderinge van het Gewest. Den Prinse, die zich toen te *Leeuwarden* bevondt, gaf men 'er terstond kennis van, door eenen Bode; doch benoemde te gelijk de Heeren JAKOB VAN CITTERS, JAKOB DE JONGE, JOAN WILLEM VAN ROOZEVELD, WILLEM BAREND LAMBRECHTSEN en den Graaf VAN FIODORFF WARTENSLEBEN, om zijne Hoogheid plegtig te gaan begroeten. Zijne Hoogheid, die, juist op den zelfden dag, waar op hij in de meeste Steden van *Zeeland* verkoozen was, zijnen dienst den Staaten, bij een beleefden brief, die terstond in 't licht kwam, hadt aangebooden, schreef hun vervolgens: Dat hij de opgedraagene Ampten aanvaardde, en met hunne Afgevaardigden overleggen zou, op wat wijze hij zijne reize na *Zeeland* best zou kunnen vervorderen.

Ondertusschen was 't gerugt der eerste beweegingen in *Zeeland* ras na *Holland* overgevloogen. Van 's Prinsen aanstellinge in de meeste Zeeuwsche Steden kreeg men kennis in den *Hage*, 's nachts tusschen den zesëntwintigsten en zevenëntwintigsten April, en zo dra de dag aankwam, en de gewigtige tijding rugtbaar wierdt onder 't gemeen, zag men eenige vrouwen en kinderen met Oranje-strikken, en kroontjes van lint of papier versierd, langs de Straaten van den *Hage* zwieren. Te *Rotterdam* zag men, op den zevenëntwintigsten, zo dra de Marktschuiten uit *Zeeland*, al vlaggende, waren aangekomen, reeds eenige Oranje-tekens draagen. Eenige Ingezeetenen, meest Handwerksluiden, begaven zich eerlang na 't Stadshuis, begeerende dat de Prins ook tot Stadhouder van *Holland* mogt verkoozen worden. De Regeering verklaarde zich genegen om aan 's Volks begeerte

te voldoen. Doch 't liep nog den tot den negenëntwintigsten, eer 't besluit, welk hier toe, 's nachts te vooren, genomen was, den volke wierdt bekend gemaakt. Men vondt geraaden, eerst de Regeering te veranderen, 't welk op deezen dag gewoonlijk plagt te geschieden. Ook zondt men terstond Afgevaardigden na den *Hage*, om den Staaten kennis te geeven van 't besluit der Stad, en den eersten voorslag ter Dagvaart te doen tot de aanstelling van zijne Hoogheid. — Te *Delft* hadt zich de Gemeente ten zelfden dage vervoegd voor 't Stadshuis, begeerende dat men den Prins deedt uitroepen voor Stadhouder. De Heeren zogten eerst na huis te gaan, zonder hier toe besloten te hebben; doch 't volk noodzaakte hen te rug te keeren, en van nieuws op 't gewigtig stuk te raadpleegen. Terwijl zij hier mede bezig waren, trok eene groote menigte van opgezetenen van *Maasland*, *Maaslandsluis* en *Vlaardingen*, met stokken en vorken gewapend, ter Stad in, zich plaatsende voor 't Stadshuis. Doch toen 's avonds na zeven uuren het Oranje-Vaandel uitgestooken, en de Prins van wegen de Stad tot Stadhouder van *Holland* verklaard was, trokken ze allen af, zonder eenige baldaadigheid te pleegen. Te *Dordrecht*, *Leiden*, *Gorinchem*, *Schiedam*, *Schoonhoven* en in *den Briele*, wierdt gelijke afkondiging gedaan op den dertigsten April; vervolgens op den eersten Maij te *Haarlem*, *Gouda*, *Alkmaar*, *Hoorn*, en de verdere Steden van het Noorderkwartier, doch te *Enkhuizen* niet voor den volgenden dag: overal zonder merkelijke opschudding.

Midden onder alle deeze beweegingen in de nabuurige Steden, was het te *Amsterdam* tamelijk stil geweest. Op de eerste tijding van 's Prinsen verheffinge in *Zeeland*, zag men de Zeeuwsche en Friesche schepen, die in de Stad lagen, met vlaggen en wimpels pronken. Ook wierdt des nachts door 't Scheepsvolk geschooten, en *Oranje boven* geroepen; doch andere beweeging bespeurde men niet in de Stad. Den tweeden Maij, des morgens omtrent elf uure, wierdt het Oranje-Vaandel eerst ten Stadshuize uitgestooken, en te gelijk aan de Gemeente, die in merkelijken getale op den Dam was zamengevloeid, doch zich zeer geschikt hielde, in de te-

tegenwoordigheid van Burgemeesteren, bekend gemaakt, dat de Vroedſchap hadt goedgevonden, de Afgevaardigden ter Dagvaart te gelasten, om met de andere Leden te ſtemmen tot aanſtelling van zijne Hoogheid tot Stadhouder, Admiraal en Kapitein-Generaal van *Holland* en *Westfriesland*. Kort voor deeze bekendmaaking hadden zich reeds eenigen op de Straaten vertoond, verſierd met Oranje-ſtrikken en linten; doch even naa dat de bekendmaaking, die met een *Huzza*, eerst van de Heeren, en toen van 't volk, vergezeld ging, geſchied was, wierdt dit ſieraad algemeen. 't Klokkenſpel, en 't vlaggen van de meeste ſchepen, die in 't Y lagen, duurde tot aan den avond, 't ſchieten tot diep in den nacht, wanneer men ook veele Huizen verlicht zag; hoewel zulks, twee dagen later, toen men kennis kreeg van 's Prinſen aanſtellinge door 's Lands Staaten, nog veel overvloediger geſchiedde. Dit ongewoon teken van vreugde wierdt, ten deezen tijde, algemeen, in alle Steden, en door 't gantſche Land, vooral het draagen van Oranje-linten, zonder welke de Leeraars zelf niet op den predikſtoel durfden verſchijnen. Geene baldaadigheden evenwel van belang vernam men te *Amſterdam*, ſchoon het gewoel langs de ſtraaten duurde tot den morgen. Eenigen, die gehoord of geleezen hadden, wat in den Jaare 1672 de leuze geweest was, bootſten 't naa, en riepen, om hunnen afkeer van de Franſchen te toonen:

Oranje boven, de Franſchen onder,
Wie 't anders meent, dien ſlaa de donder!

Ook wil men, dat zommigen, in plaats van 't woord *Franſchen*, den naam eens Amſterdamſchen Burgemeeſters, dien men voor te Franschgezind wilde doen houden, lieten hooren. Doch dit woest geſchreeuw wierdt, ook onder 't laagſte gemeen, naauwlijks van iemand naagevolgd.

Middelwijl was de Gemeente in den *Hage* ongeduldig geworden, om dat men, haars oordeels, te lang draalde met 's Prinſen aanſtelling. Den zeevenëntwintigſten April hadt men hier reeds kennis gehad van 's Prinſen benoeming tot Stad-

houder van *Zeeland*, in de meeste Zeeuwsche Steden. Op den volgenden dag verscheenen veele ingezeetenen met Oranje-strikken op den hoed. De Groenwijven plantten drie Vaandels van Oranje-papier op de Groote Markt, waar op geschreeven stondt, W. C. H. FRISO, *Prins van Oranje, Stadhouder* enz. met bijvoeging van deeze woorden, *binnen acht dagen moet hij 't hier ook weezen.* Doch daar verliep zo veel tijd niet, of dit gewigtig werk was voltrokken. Den negenëntwintigsten waren de Afgevaardigden van *Rotterdam*, verlierd met Oranje-strikken aan den hoed, op de Dagvaart verscheenen. Hier op was 't Graauw van den *Hage*, waar onder een Vrouwmensch, in stoutdig Amazonen gewaad, met ijsselijke knevels, en eene Oranje-papieren Granadiers muts op het hoofd, uitmunte, in grooten getale geschoold na 't Binnenhof, vreezelijk scheldende op de Regeering, en in 't bijzonder op den Raadpensionaris GILLES; en daar na elk Lid der Vergaderinge van *Holland*, die na den middag te drie uuren scheidde, afvraagende, *of hij den Prins tot Stadhouder verklaard, en mede getekend hadt?* bij welke gelegenheid de Heer FRANÇOIS TERESTEIN VAN HALEWYN, Pensionaris van *Dordrecht*, en anderen, zwaarlijk gedreigd wierden door eenigen uit het Graauw. Doch zij raakten vrij met den schrik. De Heer VAN HALEWYN, die door eenen niet onbekenden Hagenaar bij de keel gevat, en met een mes gedreigd was, wierdt door een Klerk en eenige anderen beschermd en gered. Omtrent honderdënvijftig man van de Lijfwagt, die op 't Binnenhof stondt, geenen last hebbende om geweld te gebruiken, zag al de beweeging aan; zonder zich te roeren. De Heer KAREL LODEWYK VAN WASSENAAR, *Heer van Doveren* en Baljuw van den *Hage*, gaf zich veele moeite om de Gemeete tot geduld te vermaanen; haar verzekerende, dat zij, binnen drie of vier dagen, haaren wensch zou vervuld zien. Doch op 't ernstig aanhouden van 't volk, moest men nog dien zelfden avond 't Oranje-Vaandel van 't Stadhuis voor den *Hage* laaten waaien. Ook wierdt, wat laater, een ander Vaandel, welk men bij een Kamerbehanger in de Spuistraat gehaald hadt, boven aan den voorgevel van 't Hofgebouw, na den Vijverkant, vastgemaakt. Den volgen-

genden dag hadt men de Hoofdwagt op 't Hof doen verſterken, en de toegangen na den *Hage* met eenig Voetvolk bezet. Maar op den eerſten Maij rukte den *Haag* in roere, ter gelegenheid van 't valſch gerugt eener voorgenomene landinge der Franſchen. 't Graauw vloog ten Hove in, roepende: *Dat men 't Land verkogt hadt.* De boeren van *Scheveningen* rukten, tegen den avond, met vliegend Vaandel en ſlaande Trom, doch zonder Geweer, na den *Hage*, den Baljuw wapenen afvorderende, om 'er de Franſchen mede te keer te gaan. Alle deeze beweegingen, hoe zeer zij naderhand bleeken door valſche tijdingen veroorzaakt geweest te zijn, gaven zulk eene bijstere gedaante aan den tegenwoordigen ſtaat der dingen, en verſpreidden zulk een ſchrik door den *Hage*, dat 'er 't beſluit tot 's Prinſen aanſtelling, vermoedelijk, niet weinig doet verhaast wierdt. De Baljuw bragt egter de onbezuisde menigte met woorden tot bedaaren. Doch men bleef in den *Hage* zo ongerust, dat de Gekommitteerde Raaden goedvonden, den anderendags af te kondigen, dat de Prins, den derden, tot Stadhouder ſtondt verkooren te worden; te gelijk vermaanden zij de Gemeente, zich ſtil te houden. Diergelijke vermaaningen deedt haar ook wat laater de Heer PIETER VAN DER KAMER, Burgemeester van *Haarlem*, en reeds eenentachtig jaaren oud, die, nevens de andere Afgevaardigden der Stad, in twee Jagten, met Oranje-vlaggen opgeſchikt, tegen den avond, in den *Hage* gekomen was. Zo veel werks was hier noodig om 't Volk in rust te houden; 't welk ook gelukte. Den volgenden dag wierdt de Prins, door de Staaten van *Holland*, tot Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal verkoozen: 't Hof was bij tijds bezet door de Lijfwagt te paerde en te voet, en door de Schutterij der ſtede. De Oranje Vaandels ſtaken uit alle de Logementen der ſtemhebbende Steden, en alle de Leden der hooge Regeeringe verſcheenen met Oranje-ſtrikken ten Hove. 't Liep aan tot elf uuren, eer 't Gemeen kennis kreeg van 's Prinſen verkiezinge, eerſt uit den mond van den Heer Baljuw, die verklaarde zich nu te kwijten van zijn Ridderlijk woord, der Gemeente, voor eenige dagen, gegeeven, en daar aan door den Heer WILLEM BOTS, Sekretaris

der Staaten van *Holland*, die den volke voorlas: Dat de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, uit aanmerking van den bekommerlijken toeſtand van tijden en zaken, en om, onder Gods zegen, den ſtaat deezer Landen des te beter te kunnen redden uit de zorgelijke en gevaarlijke omſtandigheden, waar in zij zich bevonden, met eenpaarige bewilliging van alle Leden, hunne Vergadering uitmaakende, verkooren en aangeſteld hadden zijne Hoogheid, den Heere WILLEM KAREL HENRIK FRISO, *Prins van Oranje en Naſſau*, tot Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal over de Krijgsmagt van deeze Provincie, te water en te lande. 't Zelfde wierdt ook terſtond hier naa van 't Stadshuis van den *Hage* afgekondigd. Voorts wierdt de dag beſlooten met het vertoonen van allerlei tekenen van algemeene vreugde.

Graaf WILLEM VAN BENTINK, *Heer van Rhoon en Pendrecht*, beſchreeven in de orde der Ridderſchap en Edelen van *Holland*, hadt den Prinſe terſtond, door een Renbode, kennis gegeeven van zijne aanſtelling. In 't antwoord, welk zijne Hoogheid hier op liet afgaan aan den Graave, was in 't bijzonder opmerkelijk, dat hij verklaarde: „ Zich zelven „ eerst over zijne bevordering te zullen gelukwenſchen, als „ dezelve bleek te ſtrekken ter eere Gods, en tot welzijn „ van 't lieve Vaderland." Niet minder opmerkelijk was 't geen 'er de Prins bijvoegde: „ Dat het grootſte vermaak, „ welk hij zedert de eerſte tijdingen deezer omwentelinge gevoeld hadt, ontſtaan was uit het berigt, dat alles zonder „ ongelukken was afgelopen; zullende hij den Hemel bidden, dat een werk, zo openbaarlijk door deszelfs Zegen bekragtigd, in 't vervolg ook door geene de minſte bloedſtorting bezoedeld mogt worden."

De Afgevaardigden van *Zeeland*, 's Prinſen verkiezing in den *Hage* hebbende bijgewoond, kwamen eerst op den vijfden Maij te *Leeuwarden* aan, en deeden terſtond opening van hunnen last aan den Prinſe, dien zij verzochten, in perſoon in *Zeeland* te willen komen; 't welk hij aannam. Den zevenden keerden zij te rug. De Prins volgde den tienden, verzeld van de Koninklijke Prinſeſſe zijne Gemaalin, en van de jonge Prinſeſſe CAROLINA. Het doorluchtig gezelſchap kwam

kwam des anderen daags, zijnde Hemelvaartsdag, in een Jagt, te *Amsterdam* aan, omtrent den middag. Terstond wierdt zijne Hoogheid begroet door twee der regeerende Burgemeesteren, de Heeren GERRIT CORVER, *Heere van Veizen*, en GILLES VAN DEN BEMPDEN, verzeld van den Pensionaris STAAL, en van eenen der Stads Sekretarisſen; voorts ook door de Afgevaardigden van het Kollegie ter Admiraliteit alhier, en van de Oost- en Westindische Maatschappijen; en eindelijk door veele bijzondere perſoonen van meerder en minder aanzien. Op verzoek der Burgemeesteren waren de meeste huizen der Stad verlicht; bij welke gelegenheid, egter, hier en daar zinſpreuken en afbeeldingen gezien wierden, welke toonden, dat allen in 's Prinſen bevordering niet even veel genoegen namen. Het Vorstlijk gezelſchap vertoefde te *Amsterdam* tot 's anderendaags, en vertrok toen, over *Haarlem*, na den *Hage*, daar het ten zeven uuren in den avond aankwam.

Middlerwijl hadden de Algemeene Staaten, reeds op den vierden Maij, beſlooten, den Prins aan te ſtellen tot Kapitein- en Admiraal-Generaal over de Krijgsmagt van den Staat in 't gemeen, met de vrije magt over de Patenten, tot hun kennelijk wederzeggen toe, gelijk de voorgaande Stadhouders dezelve gehad hadden; en van deeze aanſtelling kennis te geeven aan den Vorst van *Waldek*, die thans 't opperbevel voerde over 't Leger in de Nederlanden, en aan de Bevelhebbers der Grensvestingen. Ook hadden zij eenige Heeren gemagtigd, om den Prinſe den Lastbrief tot deeze hooge bediening over te leveren. — Op den derden Maij hadden de Staaten van *Utrecht* den Prins tot Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal van hun Gewest verkoozen, na dat zulks twee dagen te vooren, op 's Volks begeerte, door de Stad geſchied was. Doch in *Overijſsel* liep het aan tot den tienden, eer de Staaten eenpaarlijk beſlooten, „ op „ het voorbeeld der andere Gewesten, den Prins tot Stad„ houder, Kapitein- en Admiraal-Generaal van *Overijſsel* „ aan te ſtellen, met zodanige magt, gezag, voorregten en „ voordeelen, en op zodanige Inſtructien, als zij, tot wel„ zijn van den Staat in 't gemeen, en van dit Gewest in 't

„ bijzonder, zouden best en oorbaarst oordeelen." Maar in de bijzondere Steden, *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, was de aanstelling reeds eenige dagen te vooren bekend gemaakt. Op den vijftienden wierdt zijne Hoogheid plegtiglijk tot de hooge waardigheden aangenomen, eerst door de Afgevaardigden der Staaten van *Holland*, daar na door die der Algemeene Staatsvergaderinge. Ten zelfden dage nam de Prins zitting in den Hove van *Holland*, en in andere hooge Kollegien van Regeeringe. Ook wierdt hij als eerste Lid der Edelen, op den zestienden, ter Vergaderinge van *Holland* ingeleid. Men hadt te vooren den Raadpensionaris reeds gelast, zijne Hoogheid van alle Staatszaken kennis te geeven. Ter gelegenheid van 's Prinsen inleidinge in den Raad van Staaten, deedt de Graaf VAN SENTINK, *Heer van Rhoon en Pondrecht*, eene aanspraak, die zeer opmerkelijk geoordeeld wierdt. Hij verklaarde te hoopen: „ Dat de herstelling der „ oude wijze van Regeeringe ook de eendragt in den Staat „ zou herstellen; dat de raadpleegingen daar door bij tijds „ tot rijpheid gebragt, en met den vereischten spoed uitge„ voerd zouden worden, en dat de straffen en belooningen „ daar door wijslijk zouden uitgedeeld worden. Door deeze „ middelen", dus vervolgde hij, „ en onder 't bestier der „ Prinsen VAN ORANJE, was de Staat gereezen tot dien top „ van geluk, van waar men dien onlangs hadt zien nederstor„ ten, tot zo verre, dat dezelve een spot voor de vijan„ den, en een onnutte last voor de vrienden was gewor„ den." Wijders betuigde hij „ niet te twijfelen, of de „ Prins zou de voetstappen zijner voorvaderen naavolgen, „ en medewerken, om den Staat, die reeds ten deele over„ rompeld was, te bevrijden voor 't juk van eenen heersch„ zugtigen en trouwloozen nabuur, die met de goede trou„ we en met de plegtigst bezwoorene Verdragen openlijk „ den spot dreef." Hij hieldt zich ook, verklaarde hij verder, verzekerd „ Dat de algemeene genegenheid der Inge„ zeeten, tot den Prins, die door tijd noch kunstenaarij hadt „ kunnen uitgewicht worden, bij de uitkomst blijken zou, „ regtmaatig geweest te zijn: waarom hij, ten besluite, ver„ zogt, dat de Raad den Prinse de eere bewees, welke „ men aan zijnen rang en waardigheid verschuldigd was."

Zijne

Zijne Hoogheid vertoefde slegts weinige dagen in den *Hage*. Afscheid van de Vergadering van *Holland* genomen, en zijne Gemaalin en eenig kind den Staaten nadrukkelijk aanbevolen hebbende, begaf hij zich spoedig na *Zeeland*, en kwam den negentienden te *Veere* aan, en voorts te *Middelburg*, daar hij, den volgenden dag, den eed deedt als Stadhouder, Kapitein, en Admiraal-Generaal van 't Gewest. Terwijl hij nog op reize was, hadden de Staaten, op den voorslag van *Middelburg*, besloten, hem te herstellen in 't bezit van 't Markgraafschap van *Veere* en *Vlissingen*, welk, gelijk wij voorheen verhaald hebben, voor eenige jaaren vernietigd verklaard was. Ook wierdt hem het regt van Eersten Edele van *Zeeland* opgedragen, onder de gebruiklijke voorwaarden; doch, daarenboven, met dit bijzonder beding, dat 's Prinsen persoon, als Eerste Edele, zou verbeeld worden door persoonen, den Staaten aangenaam, in *Zeeland* geboren en behoorlijk gegoed, van den waaren Hervormden Godsdienst, en geene Krijgsampten bekleedende. Zijne Hoogheid stelde eerlang JAN VAN BORSSELE VAN DER HOOGHE tot Eersten Edele aan, in welken alle de gemelde hoedanigheden gevonden wierden. Voorts was de Prins bedagt op het herstellen der inwendige rust. Eer hij uit *Leeuwarden* vertrok, hadt hij eene Publicatie afgezonden na *Zeeland*, waar bij de Gemeente tot rust en eendragt vermaand wierdt. Doch 't woelen duurde toe op en na de aankomst van zijne Hoogheid, die teffens de aangestelde *Interims-Regenten* te *Zierikzee* ontsloeg, en de afgezetten wederom in hunne ampten herstelde. De Burgemeester MOOCK wierdt egter nog in 't Heeren-Logement bewaard, tot dat zijne Hoogheid in persoon in de Stad kwam, en toen terstond op vrije voeten gesteld, zonder dat iemand durfde ondernemen, eenige beschuldiging tegen hem in te brengen.

De Prins nam de Staaten op 't stuk der geldmiddelen geraadpleegd, en verder de noodige orde gesteld hebbende in *Zeeland*, keerde in 't begin van Junij te rug in den *Hage*, daar hij sedert zijn gewoon verblijf hield. De Staaten van *Holland* hadden hem ondertusschen de waardigheid van Opper-Houtvester opgedragen, en de begeeving der Krijgs-

amp-

ampten, ſtaande op de verdeeling van 't Gewest, van Vaandrig tot Kolonel ingeſlooten, aan hem geſteld. Zedert verklaarden zij, dat zulken, die ter Dagvaart verſcheenen, wel in den eed en dienst des Stadhouders zijn mogten; 't welk, eer zijne Hoogheid Stadhouder van *Holland* was, ongeoorlofd was geweest. Ook hadden de Algemeene Staaten hem vereerd met het Stadhouder- en Kapitein-Generaalſchap over de Landen van *Overmaase*, en met het regt van vergiffenisſen en gunſten te verleenen, onder 't Regtsgebied van den Raade van *Brabant* en van de Stad en Lande van *Maastricht*, het Graafſchap van den *Vroenhove* daar onder begreepen.

Middelerwijl hadden de Staaten van *Holland* raadzaam gevonden, om orde te ſtellen op het openlijk bidden voor zijne Hoogheid; zij begeerden dat eerst gebeeden wierdt voor de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, als zijnde de wettige Overheid van deezen Lande; voorts voor de Staaten der andere Vereenigde Gewesten, als hunne Vrienden, Buuren en Bondgenooten, en voor derzelver gezamentlijke Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge en in den Raad van Staate; daar naa voor zijne Hoogheid, den Heere Prinſe VAN ORANJE EN NASSAU, Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal van dit Gewest; wijders voor de Wethouderſchap der Stad of plaatze. Zedert wierdt deeze voet van openbaar bidden, door alle de Gewesten beraamd en bevolen.

Door de hooge magt en waardigheid, den Prinſe opgedragen, waren de gemoederen van 't Gemeen merkelijk bedaard, toen dezelve van nieuws ontrust wierden, door 't overgaan der Stad *Bergen op den Zoom* aan de Franſchen; de argwaan over het tegenwoordig beſtier nam zelf dag aan dag toe, wanneer de Ridderſchap en Edelen geraaden vonden een voorſlag te doen ter Vergaderinge van *Holland*, die terſtond in 't licht kwam, en de gemoederen van veelen in de grootſte Steden verder aan 't gisten hielp. Zij droegen naamelijk op den zevenden October, den Leden voor: „ Dat zij, de „ geſteldheid der Regeeringe deezer Landen in ernstige aan„ merking genomen hebbende, bevonden hadden, dat dezelve „ onmogelijk beſtaan kon, zonder een uitſteekend Hoofd,

„ dat

„ dat de Staat, daar van ontbloot zijnde, meer dan eens op
„ het punt van zijnen geheelen ondergang gebragt geweest
„ was, en uit zulk een blijkbaar gevaar alleenlijk gered was
„ geworden, door het aanstellen van eenen Stadhouder, Ka-
„ pitein- en Admiraal-Generaal. — Dat weigezinde Regen-
„ ten niet zonder schrik konden gedenken aan de verwarring,
„ waar in de Staat zou storten, bij mangel van zulk een
„ uitsteekend Hoofd, en vooral, zo in de tegenwoordige
„ omstandigheid zijner Hoogheid iet menschlijks mogt over-
„ komen. Dat zijne Hoogheid tot nog toe met geen ander
„ dan eene jonge Prinsesse gezegend was: weshalven
„ men bekwaame middelen ter hand moest slaan, om dat
„ dreigend gevaar af te weeren. Dat hier toe niets anders
„ uit te denken was, dan dat de waardigheden van zijne
„ Hoogheid erfelijk verklaard wierden, op zijne mannelijke
„ en vrouwelijke naakomelingen. Dat hier door de tegen-
„ woordige Regeeringsvorm bevestigd, en het vertrouwen
„ tusschen zijne Hoogheid en de Regenten zou aangekweekt
„ worden. Dat zij, Ridderschap en Edelen, hierom een
„ hoogsten noodig bleiden, dat het Erfstadhouderschap van
„ dit Gewest aan zijne Hoogheid en zijne wettige mannelijke
„ en vrouwelijke naakomelingen wierdt opgedragen, op
„ zulk eene wijze, dat de mannelijken alcoos de vrouwelij-
„ ken wierden voorgetrokken, mids de een noch de andere
„ bekleed waren met de Koninklijke noch Keurvorstelijke
„ waardigheid; dat ook de vrouwelijke naakomelingen geen
„ huwelijken zouden mogen aangaan, dan met bijzondere
„ bewilliging der Staaten, en niet dan met een Prins, die
„ belijdenis deedt van den waaren Christlijken Hervormden
„ Godsdienst: ook met geen Koning of Keurvorst. Dat in
„ gevalle de waardigheden vervielen aan eene der vrouwelij-
„ ke naakomelingen van zijne Hoogheid, zij den tijtel van
„ *Gouvernante* voeren, en magt hebben zou om een manne-
„ lijken *Representant* te stellen, die uit haaren naam de
„ hooge waardigheden zou bekleeden. En dat, in gevalle
„ de mannelijke of vrouwelijke naakomeling nog minderja-
„ rig zijn mogt, de waardigheden zouden bekleed worden
„ door de vrouwe Moeder, onder den tijtel van *Gouvernan-*

„ *te*,

„ te, enz." De Afgevaardigden der Steden op deezen gewigtigen voorſlag niet gelast zijnde, namen dien over, om 'er verſlag van te doen aan de Vroedſchappen, en beloofden, binnen weinige dagen, derzelver gevoelen ter Vergaderinge te zullen inbrengen.

Gedurende de raadpleegingen der Vroedſchappen, die in eenige Steden langer duurden, dan men in den *Hage* verwagt had, gaf de voorſlag der Edelen ſtoffe tot veelerlei geſprekken onder 't gemeen: welke leevendig gehouden wierden door verſcheiden ſchriften, die ten deezen tijde in 't licht kwamen, en ſtrekten om te toonen, hoe noodzaakelijk 't ware, dat men den Prinſe grooter gezag opdroeg, en voornaamelijk dat de hooge waardigheden erfelijk verklaard wierden in de mannelijke en vrouwelijke nakomelingſchap. Zommigen beweerden zelfs, dat men zijne Hoogheid tot *Graaf van Holland* moest verheffen. Doch men verzekerde, dat zijne Hoogheid deeze waardigheid geenzins begeerde, ſchoon hij den voorſlag tot het Erfſtadhouderſchap, waar van hem plegtigtijk kennis gegeeven was, met genoegen verſtaan had. Veel wilden hier over geſproken in de Steden, als mede van twee andere punten, het begeeven der kleine Ampten en 't ſtuk der Posterijen, waaromtrent zommigen meenden dat de Prinſ inzigten had; welke zij goedvonden te bevorderen, doch hier en daar op eene zo onbeſchaamde wijze, dat zijne Hoogheid zelve hun gedrag afkeurde.

Het begeeven namelijk der kleine Ampten was al lang eene oorzaak van misnoegen geweest onder 't gemeen. Men beſchuldigde thans verſcheidene Regenten, dat zij daar van ongehoorlijke voordeelen trokken; dat zij dezelven, en behoeve hunner maagen of anderen, bezwaarden met laſtige uitleeringen, en zo, met voorbijgaan van burgeren, veelal gaven hun vreemdelingen. De Poſtmeeſterſchappen, de voordeeligſte Ampten, veeral te *Amſterdam* en in den *Hage*, wierden gemeenlijk bekleed door Burgemeeſters zelve, of andere aanzienlijke Regenten. Doch niet lang na de verheffing van zijne Hoogheid, vondt de Weſthonderſchap van den *Hage* geraaden, de Poſtmeeſterplaatzen den Prinſe aan te bieden, die ze terſtond den Staaten van *Holland* opdroeg.

De

De meeste Hollandsche Steden volgden dit voorbeeld. *Amsterdam* alleen, waar het voordeel der Posterijen op ruim tweehonderdduizend guldens in 't jaar begroot wierdt, maakte zwaarigheid om zulk een aanzienlijk inkomen aan 't Land of aan zijne Hoogheid af te staan. Eene der redenen van weigeringe was, dat, zedert eenige jaaren, de inkomsten der Posterijen besteed waren, tot onderstand van eenige Godshuizen, wier inkomsten tot hun onderhoud niet toereikende waren. Hierom konden Burgemeesteren niet besluiten, de Posterijen aan 't gemeene Land te brengen. 't Voorbeeld, egter, van den Prinse, die de Posterijen, hem opgedragen, aan 't Land afstondt, hadt zo veel invloeds op hen, dat zij aan de Vroedschap der Stad verklaarden, voor zich zelven en de hunnen af te zien van alle voordeelen der Posterijen; doch 'er bijvoegden, zwaarigheid te maaken, of zij, ten nadeele der Kasse, en der goede ingezeetenen, zulk een gifte mogten doen aan 't gemeene Land: immers niet zonder de Vroedschap daar over geraadpleegd te hebben, wier gevoelen met dat der Burgemeesteren overeenstemde, om naamlijk de inkomsten der Posterijen tot ondersteuning der bezwaarde geldmiddelen van de Stad, en dus ten nutte der goede gemeente aan te wenden. De Afgevaardigden der Stad, dit besluit ter Dagvaart gebragt hebbende, toonden zijne Hoogheid en de overige Leden daar over hun ongenoegen. Doch het leedt nog eenigen tijd, eer dit geschil beslist wierdt.

Van grooter uitgestrektheid waren de onlusten over 't begeeven der Kleine Ampten in de Steden. Te *Rotterdam* begaf zich, op den zevenentwintigsten September, een hoop ingezeetenen na 't Stadhuis, met een Verzoekschrift aan de Vroedschap, waarbij begeerd wierdt, dat alle Stads-Ampten, voortaan, openlijk aan de meestbiedende zouden verkogt worden. Doch de Regeering vondt dit Verzoekschrift zo buitensporig, dat zij het geruimen tijd onbeantwoord liet. De Gemeente, hier over ongeduldig wordende, en onder dekzel van ijver voor den Prins van Oranje, verstoutte zich eerlang een Verzoekschrift in te leveren, 't welk het voorgaande, ten opzigte van stijl en zaaken, in buitensporigheid overtrof. Men sprak in hetzelve op geen laager toon, dan

Van

van *aanſtonds*, *zonder eenige verwijlinge of verder uitſtel*, van *daadelijk*, *zonder eenig het allerminſte uitſtel*, hunne begeerte in te willigen. De Wethouderſchap, voor opſchudding onder 't volk bedugt, beſloot, hoewel gedwongen, dit ſchor Geſchrift in te willigen, en eene bewilliging, tot het verkoopen van alle Stads-Ampten, ten behoeve van 't gemeene Land, af te kondigen. 't Volk ſcheen in zijn ſchik met deeze afkondiging. Doch twee der regeerende Burgemeesteren begaven zich terſtond na den *Hage*, daar zij zijne Hoogheid zulk een verſlag deeden van 't gebeurde, dat de Prins twee Heeren afvaardigde, om uit zijnen naam te *Rotterdam* eene afkondiging te doen, waarbij zijne Hoogheid de afgeperſte bewilliging vernietigde, en zich tegen het verkoopen der Ampten verklaarde. Zodra deeze afkondiging geſchied was, beſpeurde men een algemeen genoegen op het gelaat van verre de meeste en voornaamſte ingezeetenen. Doch de voorſtanders en inleveraars van 't jongſte Verzoekſchrift waren ten uitersten bedremmeld en misnoegd. 't Ontſchoot hun, dat zij, die waanden uk te munten in zucht voor zijne Hoogheid, door zijne Hoogheid zelve in 't ongelijk geſteld wierden. Een geloofwaardig man verhaalt, dat hem van goeder hand verzekerd was, dat eenigen, zodra de afkondiging geſchied was, hunne Oranje ſtrikken van den hoed getrokken, en *Oranje onder* geroepen hadden: terwijl anderen gezeid zouden hebben: *Meent de Prins ons, die hem Stadhouder gemaakt hebben, te dwingen; 't zal 'er nu nog anders gaan.* Vast gaat het, dat een Koekebakker, LAURENS VAN DER MEER genaamd, en drie andere burgers, die de hand in 't eerſte Verzoekſchrift gehad hadden, nu een Geſchrift uitgaven, waarbij zij verklaarden, geen deel gehad te hebben in het tweede Verzoekſchrift; te gelijk verhaalende, dat zij, van tijd tot tijd, van 't ongenoegen hunner medeburgeren kennis hadden gegeeven aan zijne Hoogheid en deszelfs *Ministers*. Dat zij, onder anderen, zich vervoegd hadden bij den Baron VAN GROVESTINS, in *'s Graavenhage*, die hen aan den Sekretaris BAK hadt geweezen, aan wien zij hunne vreeze voor oproer hadden te kennen gegeeven. In de daad, VAN DER MEER was ten Hove niet onbekend: gelijk

om-

omtrent deezen tijd veele burgers van bijzondere Steden, hun eigen belang, of verbetering in gemeene misbruiken zoekende, hun werk maakten om ten Hove gehoor te vinden; 't welk zommigen gelukte. De afkondiging, op naam van zijne Hoogheid te *Rotterdam* geſchied, herſtelde niet alleen aldaar de rust, maar bragt ook te wege, dat het uitbreeken van daadlijkheden in andere Hollandſche Steden voorkomen wierdt.

Maar te *Amſterdam* waren, van 't begin van November af, voorbereidzels gemaakt tot merkelijke beroerte. Al vroeger hadt men hier ter Stede misnoegen zoeken te verwekken over 't ſtuk der Ampten. Ook waren eenige in de gedagten geraakt, dat de Posterijen niet aan de Stad, maar aan 't gemeene Land behoorden opgedraagen geweest te zijn. Hier kwam het punt van het Erfſtadhouderſchap bij, waar in die van *Amſterdam* de grootſte zwaarigheden hadden gemaakt, ſchoon de meeste andere Steden in den voorſlag der Edelen ſpoedig bewilligd hadden. DANIEL RAAP, Porceleinkooper te *Amſterdam*, 't zij aangezet door anderen, 't zij, gelijk hij voorgaf, uit eigen beweeging, en op 't voorbeeld der Burgerije van *Rotterdam*, hadt een Verzoekſchrift ontworpen aan de Vroedſchap der Stad, waar bij begeerd wierdt. 1. Dat het Stadhouder-, Kapitein- en Admiraalſchap-Generaal erfelijk verklaard wierden, in de mannelijke en vrouwelijke nakomelingſchap van zijne Hoogheid. — 2. Dat de openvallende Ampten voortaan openlijk, aan de meestbiedenden, ten voordeele van den Lande, zouden verkogt worden. — 3. Dat de Burger-Kapiteinen wierden verkooren, niet uit de Regeering, maar uit de Burgerij. — 4. Dat de Gilden herſteld wierden in haare oude Voorregten. Zedert eenige weeken deedt hij zijn best om teekenaars te vinden op dit Verzoekſchrift, doch ſlaagde niet naar genoegen: hoewel hij een Geſchrift, ter verdediginge van 't Rotterdamſche Smeekſchrift, ter drukperze bezorgd hadt. Zijne poogingen wierden kragteloozer gemaakt, door eenige geſchriften, die van de zijde der Regeeringe in 't licht kwamen, waarbij het tegendeel van het door hem beweerde wierdt aangetoond. Hierom was men op andere middelen bedagt, die meer beweeging maakten. Op den zesden of zevenden November, vondt men,

op verſcheiden plaatzen der Stad, briefjes aangeplakt, „ waar „ in alle welmeenende Burgers en Patriotten genodigd wier„ den, op den Dam te komen, om Burgemeesteren te ver„ zoeken, dat ze zijne Hoogheid Erfſtadhouder verklaarden, „ gelijk andere Steden reeds gedaan hadden; dat ze de Pos„ terijen den Prinſe aanbooden; dat ze bewilligden in 't ver„ koopen der Ampten, gelijk te *Rotterdam* begeerd was; „ en dat ze voortaan Kapiteinen uit de Burgerij Heeren kie„ zen, niet uit de Regeering: in welk verzoek men ver„ trouwde dat de Burgers zich behoorlijk kwijten zouden, „ op dat hun van andere Steden niet verweeten wierdt, dat „ zij *lafhartigen* waren, die van hunne Regeering niets „ *eiſchen* durfden." Onder deeze briefjes las men „ dat „ hij, die ze afſcheurde, niet ongeſtraft blijven zoude." Ook wil men, dat bij zommigen „ de Ingezeetenen verzogt wier„ den, gewapend en met Oranjeſtrikken verſierd, op den „ Dam te komen." 't Aanplakken van deeze briefjes verwekte ongerustheid in veelen; ook in de Regenten, die ligt bevroeden konden, wat men hier mede voor hadt. Om dat in de briefjes drie punten van de vier ſtonden, waar mede RAAP hadt rondgeloopen, viel 't bedenken op hem, als ware hij de Aanplakker; doch anderen hielden 'er den Rotterdamſchen Koekebakker VAN DER MEER voor, die nu en dan in *Amſterdam* kwam. RAAP keurde het aanplakken der briefjes openlijk af; hoewel hij, op den achtſten, bij een der Burgemeesteren ontbooden, bekende, een Verzoekſchrift te hebben rond gedraagen; doch op de vraag, *Wie en hoe veelen dit Verzoekſchrift getekend hadden*, weigerde hij zich te verklaaren. Des anderen daags kwam 'er een maatig getal van volk bijeen op den Dam, doch meest nieuwsgierigen, en weinigen met Oranjeſtrikken verſierd. RAAP hieldt zich hier omtrent in een Koffyhuis op. 't Liep aan tot over den middag eer 'er iets voorviel. Men was thans op 't Stadhuis en elders bezig met het ontvangen van den eerſten Termijn der milde Gifte, welke van de Ingezeetenen gevorderd was. Hier toe wierdt de kamer der Burgemeesteren gebruikt; doch de Geevers kwamen in Burgemeesters-vertrek bijeen, en wagtten daar, tot dat zij konden geholpen worden. Doch

even

even na half één uure rees 'er onder de wagtende Geevers eenig gemor, dreigende zommigen, alsof hun het toeven verdroot, in Burgemeesters-kamer in te dringen. Te gelijk ſtuiven eenige jongens, die voor 't Stadhuis *Oranje boven!* geroepen hadden, de trappen op. Men hieldt den woesten hoop eenigen tijd uit Burgemeesters-Kamer, binnen welke de Kommisſarisſen tot de ontvangst der milde Giften de Kisten toeſlooten, de papieren bergden, en door eene zijddeur de wijk namen. Doch 't Graauw en de jongens drongen eindelijk ter deure in, daar Inktkokers en al wat 'er los was, om verre raakten. De Venſters der Voorpuije wierden open geſtooten. Men ſtak 'er een Raagbolſtok uit; daar een Oranjelint aan gebonden was, en vertoonde, ſpotswijze, de Kuſens, die met Stads wapen beſtikt waren. De Heer Burgemeester NICOLAAS GEELVINK, die, deezen ogtend, de eenigſte der regeerende Burgemeesteren was, die op 't Stadhuis het Burgemeesterlijk werk hadt waargenomen in de Raadkamer, was reeds voor 't bedrijven van eenige baldaadigheden afgegaan van 't Stadhuis; daar hij egter, op 't verneemen van 't gepleegde geweld, des naamiddags wederom verſcheen, om orde ſtellen. 't Was ondertuſſchen eenigen bedienden gelukt, 't geſpuis uit de kamer, en derzelver deur geſlooten te krijgen. Doch na weinige oogenblikken, wierdt zij met een bank opengeloopen. Een Timmerman, WILLEM VAN NES genaamd, beſchuldigd hier toe raad en hulp te hebben bijgebragt, wat laater in hegtenis geraakt zijnde, zou, zo men wil, 'er den hals bij ingeſchooten hebben, indien zijne Hoogheid, bij wien voor hem geſproken was, niet eerst het vonnis hadt doen opſchorten, en hem vervolgens uitwisſching van misdaad bezorgd. Nogthans wierdt hem in 't begin van 't Jaar 1748, door Burgemeesteren, buiten vorm van regtsgeding, de Stad ontzegd. 't Graauw was ondertuſſchen niet zo dra meester van Burgemeesters-Kamer, of de Venſters der Voorpuije wierden andermaal met veel gedruisch geopend. Eenigen, op een loos gerugt, dat 'er vier agter af gebragt waren, ſtreefden na de Gevangenis of *Boetjen*, en vorderden, dat men hunne makkers losliete. Doch voor half twee uuren, kwam de Burger-Kompagnie van den Kapitein

ABRAHAM SCHERRENBERG in de wapenen, en dreef den oproerigen hoop in een oogenblik van 't Stadhuis. De Schutterij bleef dien dag en vervolgens tot den negentienden in 't geweer; en schoon 'er eerlang wederom briefjes wierden aangeplakt, waarbij 't Volk tegen den zestienden op den Dam genodigd wierdt, met bedreiging *dat het nu mannen werk zijn zou, daar 't te vooren slegts jongens werk geweest was*, verwekte, nogthans, de gewapende Schutterij, die 't Stadhuis sterk bezet hieldt, zo veel gezags onder 't graauw, dat niemand eenig geweld onderneemen durfde. Een Turfdraager alleen, te stout indringende op de Schutterij, wierdt in hegtenis genomen, en eerlang ter Stad uitgezet. Maar 's anderen daags begaf DANIEL RAAP, met eenigen zijner vrienden, zich voor Burgemeesteren, daar hij den inhoud van zijn Verzoekschrift mededeelde. Men antwoorde hun, dat de Heeren den Burgeren alle reedelijk genoegen geeven zouden: waar mede zij vertrokken. De afkondiging van zijne Hoogheid te *Rotterdam* bragt veel toe tot de herstelling der rust te *Amsterdam*. Ook hadt men zeshonderd guldens beloofd aan den aanbrenger der Beihamels, en 't zamenrotten van meer dan twaalf personen strengelijk verbooden. Een der voorstanderen van 't Verzoekschrift was zo bevreesd geworden, dat hij, gelijk hij zelve verhaald heeft, zich terstond na den *Hage* begaf, en den Prins om zijne bescherming verzogt; die hem ook, volgens zijn zeggen, gunstiglijk verleend wierdt.

Terwijl dit te *Amsterdam* voorviel, hadt zijne Hoogheid den Staaten kennis gegeeven van de beweegingen, die in zommige Steden, over 't stuk der Ampten, ontstaan waren; waar op de Leden, den Prins voor zijne oplettendheid en zorge bedankt hebbende, eenpaariglijk verklaarden, de misbruiken, in 't begeeven der Ampten ingesloopen, te willen helpen weeren. Ook wierdt, kort hier naa, vastgesteld: 1. Dat geene Ampten, staande ter begeevinge der Steden, voortaan zouden begeeven worden, dan aan zulken, die se in persoon zouden waarneemen. — 2. Dat gemelde Ampten met geenerlei uitkeeringen zouden bezwaard, en ter verkrijginge van dezelve geen geld, of gelds waarde, gegeeven wor-

worden. *Amſterdam* bewilligde in dit beſluit; doch men deedt vergeefſche poogingen om haar tot het afſtaan der Posterijen aan 't Gemeene Land te doen beſluiten, hoewel de Afgevaardigden der Stad in den *Hage* daar toe ſterk gedrongen wierden: waarom men geraaden vondt, ter Dagvaart te verklaaren, dat men tot deezen afſtand, om dringende redenen, niet kon beſluiten.

Doch ſchoon *Amſterdam* 't afſtaan der Posterijen bleef weigeren, bewilligde het, egter, ten laatſte in 't Erfſtadhouderſchap. De Afgevaardigen der Stad waren, zedert eenigen tijd, in onderhandeling getreeden met zijne Hoogheid, en hadden 'er eindelijk, met 's Prinſen volkomen genoegen, eenen voet op beraamd, waar naar 't beſluit der Staaten vervolgens wierdt opgemaakt. Bij hetzelve wierdt „ het Erf„ ſtadhouder-Kapitein- en Admiraalſchaps-Generaal van *Hol„ land* en *Weſtfriesland* opgedraagen aan zijne Hoogheid, „ in zulker voege, dat de gemelde waardigheden, naa 's Prin„ ſen overlijden, zouden vervallen op zijne wettige manne„ lijke naakomelingen; dat, in gevalle zijne Hoogheid een „ Zoon naliet, die de gemelde waardigheden bekleed hadt, „ en zonder Zoon na te laaten overleeden was, maar eene „ Erfdochter hadt, zouden deeze Erfdochter en derzelver „ mannelijke naakomelingen, indien 'er in 't geheel geene „ mannelijke naakomelingen van zijne Hoogheid zelven waren „ overgebleeven, in de waardigheden opvolgen. Doch bij „ gebreke van deezen, als mede in geval zijne Hoogheid „ overleedt, zonder mannelijk oir na te laaten, zouden de „ waardigheden komen aan de Prinſeſſe CAROLINA, Dochter „ van zijne Hoogheid, en bij haar overlijden, op haar man„ nelijk oir, en verdere mannelijke naakomelingen. Zo, wij„ ders zijne Hoogheid nog eene of meer Dochters nalaaten „ mogt, en de Prinſes CAROLINA mogt overlijden, zonder „ mannelijk oir na te laaten, zouden de waardigheden koo„ men op de oudſte dier Dochteren, Zusteren van de Prin„ ſeſſe CAROLINA, welke, bij haar overlijden, in leeven zijn „ mogt, en op derzelver wettige mannelijke naakomelingen. „ Doch de gemelde waardigheden zouden noch onder de „ mannelijke, noch onder de vrouwelijke naakomelingen van

„ zijne Hoogheid, mogen komen aan iemand, die met de
„ Koninklijke of Keurvorstlijke waardigheid bekleed was.
„ Ook zouden de voornoemde mannelijke en vrouwelijke
„ nakomelingen belijdenis moeten doen van den waaren
„ Christelijken Hervormden Godsdienst, zo als dezelve in
„ de openbaare Kerken deezer Landen geleerd wierdt, en,
„ gedurende derzelver minderjaarigheid, binnen deeze Pro-
„ vincie worden opgevoed. Wijders zouden de waardighe-
„ den niet komen aan het mannelijk oir van eenige der vrou-
„ welijke nakomelingen van zijne Hoogheid, ten ware de-
„ zelve, met bijzondere bewilliging der Staaten, in den Echt
„ getreeden was, met een Prins, die den beschreeven Her-
„ vormden Godsdienst beleedt, en niet met de Koninklijke
„ of Keurvorstlijke waardigheid bekleed was. De vrouwelij-
„ ke nakomelingen van den Prins zouden de waardigheden
„ zelven bekleeden, onder den titel van *Gouvernante*; ook
„ zelven Kapitein en Admiraal-Generaal zijn, en in de ge-
„ noemde hoedanigheden zitten in alle de Kollegien, waar in
„ de Stadhouders gewoonlijk plagten te zitten, met name
„ in den Raad van Staate en in de Admiraliteits Kollegien:
„ maar in geval van Oorlog, en bij 't vormen van een Le-
„ ger, zouden zij de magt hebben, om den Staaten een er-
„ varen Hoofd over 't Krijgsvolk voor te slaan, mits belij-
„ denis doende van den meergemelden Hervormden Gods-
„ dienst, en niet bekleed met de Koninklijke of Keurvorst-
„ lijke waardigheid, en daar benevens den Staaten aange-
„ naam, om, in haare plaats, 't bevel over de Troepen te
„ voeren; doch zou dit Legerhoofd vooraf den eed van
„ getrouwheid moeten afleggen aan de Staaten, en zich
„ schikken naar de *Instructie*, die hem zou worden medege-
„ geeven, en welke, door Hunne Hodg-Mogendheden, met
„ overleg van de Vrouwe Gouvernante en van den Raad van
„ Staate, zou worden vastgesteld. Zo, eindelijk, de waar-
„ digheden vervielen op een der mannelijke of vrouwelijke
„ nakomelingen van zijne Hoogheid, nog minderjaarig zijn-
„ de, zouden dezelve, zo lang de minderjaarigheid duurde,
„ door de Vrouwe Moeder van den minderjaarigen, indien
„ zij nog in leeven ware, en zo lang zij Weduwe bleef, en

„ in

„ in de Vereenigde Gewesten woonde, bekleed worden, als „ Voogdesse en onder den titel van *Gouvernante*, op de „ bovengenoemde wijze, en met gelijke magt, om een erva„ ren Hoofd over 't Krijgsvolk te benoemen; doch, bij man„ gel van eene Vrouwe Moeder van den minderjaarigen, of „ zo derzelver bewind, uit eene der gemelde oorzaaken, „ mogt ophouden, zouden de Staaten, op 't ſtuk der Voog„ dije, in zulker voege voorzien, als zij ten meesten dien„ ſte van den Lande zouden vinden te behooren." Wijders wierdt beſlooten, van 't bovenſtaande Brieven aan zijne Hoogheid te verleenen, onder 't Groote Zegel van den Lande, en echte Afſchriften derzelven aan de Gekommitteerde Raaden en aan de hooge Gerechtshoven in *Holland*. Ook ſtelde men, in gevolge van den voorſlag der Edelen, vast, de zaaken ter Generaliteit zulks te beleiden, dat het Erf-Kapitein- en Admiraalſchap Generaal der Vereenigde Nederlanden den Prinſe, onder diergelijke voorwaarden, wierdt opgedragen: gelijk zedert geſchiedde. De Prins verſcheen eerlang ter Vergaderinge van *Holland*, de Staaten plegtiglijk bedankende voor de opdragt van 't Erfſtadhouderſchap.

Op deeze wijze wierdt, eindelijk, het gewigtig ſtuk van 't Erfſtadhouder-Kapitein- en Admiraalſchap Generaal, beide in de vrouwelijke en mannelijke naakomelingſchap, geregeld in *Holland*, van waar men *Zeeland* en *Utrecht* tot diergelijke opdragt vermaand hadt. In *Zeeland* was de eerſte voorſlag daar toe gedaan, door de Steden *Vliſſingen* en *Veere*, twee dagen na dat de Edelen van *Holland* het zelfde hadden voorgeſlagen. *Middelburg* en *Zierikzee* maakten in 't eerst eenige zwaarigheid; doch eerlang, op den negenentwintigſten November, wierden de hooge waardigheden erflijk verklaard. *Gelderland*, *Overijſſel* en *Utrecht* volgden dit zelfde voorbeeld, hoewel niet zonder eenige tegenſtribbeling, vooral in 't eerstgenoemde Gewest, daar te *Arnhem* de degens, bij deeze gelegenheid, uit de ſcheden kwamen. De Regenten der meeste Steden, vooral die der vier Gewesten, welke langst zonder Stadhouder geregeerd geweest waren, ſcheenen te ligter te beſluiten om het punt van 't Erfſtadhouderſchap, tot genoegen van den Prinſe, af te doen, om dat zij hoopten,

dat het vertrouwen tusschen den Prins en de Regenten, en tusschen de Regenten onderling, hier door zou bevestigd worden. Doch *Friesland* en *Drente* kwamen niet voor 't volgende jaar tot het besluit op de opdragt der Erfwaardigheden. *Stad en Lande* draalden langer dan eenig ander Gewest met in 't Erfstadhouderschap te bewilligen.

De buitengewoone Oorlogskosten, welke het Land, in deeze onrustige tijden, moest draagen, baarden hier geene geringe verlegenheid. Hierom hadden de Staaten, onderling en met zijne Hoogheid, al zedert eenigen tijd geraadpleegd op eenig buitengewoon middel, tot ondersteuning van 's Lands Kasse. De Prins neigde zeer tot het uitschrijven eener milde gifte; waar toe ook veele Ingezeetenen in *Holland* genegenheid toonden: en op 's Prinsen voorslag wierdt 'er bij de Staaten van dit Gewest toe beslooten. Zij bepaalden de Gifte, voor zulken, die tweeduizend guldens en daarboven gegoed waren, op twee ten honderd ten minsten; terwijl zij elk vrijheid lieten om zijne Gift daarboven te vergrooten, naar welgevallen. Van zulken, die van een- tot tweeduizend gegoed waren, wierdt de Gifte ten minsten op een ten honderd bepaald; en van zulken, die minder dan duizend guldens bezaten, op zo veel als zij goedvonden, mids zij ten minsten iets inbragten. Elk zou zelf den overslag zijner bezittingen maaken; doch eer hij de gift deedt, bij eede, of, ten aanzien der Doopsgezinden, met waare woorden, verklaaren, dat hij dien overslag naar zijne beste kennis gemaakt hadt. De voldoening der milde Gifte zou in vier Termijnen geschieden, en 't geld, of 't gemaakt goud en zilver, door de Geevers gestort worden in kisten, met eene opening in 't Deksel, en met zo veele Slooten geslooten, als 'er Gemagtigden tot de ontvangst waren aangesteld; die dus niet konden weeten, wat door elk gegeeven wierdt. Doch Professoren en Predikanten van alle Protestantsche Gezindheden, en Krijgslúiden, wierden, voor zo veel het inkomen van hunne Ampten betrof, van het opbrengen deezer milde Gifte verschoond. De meeste Ingezeetenen deeden de Gifte met groote bereidwilligheid. Zijne Hoogheid bragt, op 't aanhou-

houden der Staaten van *Holland*, eerlang te wege, dat de andére Gewesten, het Landſchap *Drente*, en de Steden en Plaatzen der Generaliteit diergelijke Gifte deeden; waar door de gemeene lasten eenpaariglijk gedraagen wierden. Ook wierdt deeze Gifte zedert, onder 't Gebied van den Staat, in de Oost- en Westindiën gedaan.

Nog vóór 't einde deezes Jaars 1747, gaf zijne Hoogheid, die, in October, het Leger in Staatsch *Brabant* bezigtigd hadt, den Staaten van *Holland* en der overige Gewesten kennis, dat de Koniklijke Prinſes, zijne Gemaanlin, zich zwanger bevondt. De Staaten gaven hier op bevel, om in alle de openbaare Kerken God te bidden „ Dat hij haare Koninklijke Hoogheid, in haaren gezegenden Staat, voorſpoedig„ lijk wilde doen voortgaan, haar, ten zijnen tijde, eene „ gelukkige Verlosſing geevende, ten beste van Land en „ Kerk, en van 't doorluchtig Huis van zijne Hoog„ heid."

Tot nog toe hadt de Prins geene gelegenheid gehad tot het bijwoonen van eenen Veldtogt; hier toe maakte hij zich gereed met het begin des Jaars 1748. Men hadt, in *Holland*, nog geene tijding ontvangen van het teekenen der voorafgaande Punten tot den Vrede, over welken te *Akén* gehandeld wierdt, toen hij, op den eerſten Maij, uit den *Hage*, na 't Leger vertrok. Bij deeze gelegenheid magtigden de Staaten zijne Hoogeid, naar gewoonte bij diergelijke gelegenheden, om zodanige ſomme uit de *Secrete-Correspondentie-penningen* te gebruiken, als hij, voor den dienst der Landen, noodig zou oordeelen. 't Gemeen was toen in de verwagting van eenen veldſlag, tot bevordering van 't ontzet van *Maastricht*, 't welk door de Franſchen belegerd gehouden wierdt, hoewel eenigen 's Prinſen vertrek hielden vóór een teken van den naderenden Vrede. Ook kwam zijne Hoogheid, te *Breda* tijdig gekreegen hebbende van het teekenen der voorafgaande Punten, binnen weinige dagen in den *Hage* te rug. Geduurende 's Prinſen afweezigheid, was 'er eene Aanſpraak verſpreid in openbaaren druk, die voorgegeeven wierdt, door zijne Hoogheid, vóór zijn vertrek, aan den Raad van Staate gedaan te zijn. Deeze Aanſpraak behelsde

eenige ongewoone bewoordingen. Onder anderen zou de Prins het Leger van den Staat *zijn Leger*, 's Lands ingezeetenen *zijne Onderdaanen* genoemd hebben. Doch zijne Hoogheid toonde zich zo misnoegd over 't verſpreiden van diergelijk een ſtuk op zijnen naam, dat hij, in openbaaren druk, verklaaren liet „ Dat hij, nimmer gewoon de benaa-„ ming van *Onderdaanen* te gebruiken van zijne *Medebur-„ gers* en *Landgenoten*, de Aanſpraak hieldt te zijn kwaad-„ aartiglijk verzonnen, om 's volks genegenheid van hem te „ vervreemden; terwijl hij zich nergers meer op toeleide, „ dan op het behouden, jaarkweeken en meer en meer ver-„ dienen van de genegenheid en het vertrouwen, waar mede „ hij, door de vrije Nederlanders, vereerd wierdt." Hij voegde 'er bij „ dat hij 't zich tot eene eer rekende, ge-„ booren en opgevoed te zijn, en nog met genoegen te „ woonen onder een vrij volk, en dat hij geen onwaardeer-„ baarder voorregt, niets dat de eerzucht eens ſtervelings „ meer kon ſtreelen, kende, dan zich te mogen houden „ voor een voorwerp van de liefde van zulk een volk; 't „ welk in geenen anderen dan een vrijen Staat, gelijk de „ onze was, vallen konde: waarom hij ook bereid was voor „ de behoudenis van deszelfs Vrijheid en Godsdienst, al het „ zijne op te zetten." Met veel genoegen wierdt deeze verklaaring geleezen, en deedt, bij veelen, de agting voor den Prins grootlijks toeneemen.

Eer nog zijne Hoogheid na 't Leger was vertrokken, was haare Koninklijke Hoogheid, de Gemaalin van den Erfſtadhouder, op den achtſten Maart, des morgens omtrent vier uuren, gelukkiglijk bevallen van een Zoon, die op den elfden April, in de Groote Kerk in den *Hage*, plegtiglijk gedoopt, en WILLEM genoemd wierdt. Zijne Hoogheid hieldt zelve in eigen perſoon zijnen eerstgeboren Zoon ten doop; en bij den Doop wierdt, nog meer dan bij de geboorte, alomme, met het luiden der Klokken, het losſen van 't geſchut, en 't verlichten der Huizen, blijk van vreugde getoond. De hooge waardigheden van den Prinſe ſtonden nu, volgens de orde, in 't voorleeden jaar op de opvolging vastgeſteld, in de eerſte plaats, naa 's Prinſen overlijden, te koo-

men

men aan den jongen Prinſe, die *Graaf van Buuren* genoemd wierdt. Zij vervielen dus op een mannelijken Erfgenaam, welke opvolging, gelijk zijne Hoogheid eenlang, ter Vergaderinge van *Holland*, verklaarde, den Staaten van dat Gewest en den anderen Gewesten geſcheenen hadt de aangenaamſte te zullen zijn. De Algemeene Staaten, de Staaten van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, en de Steden *Nieuwmegen*, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam* en *Schiedam*, zich tot Peters van den jongen Prinſe hebbende aangeboden, hadden, door hunne Afgevaardigden, de plegtigheid des Doops bijgewoond. Weinige dagen later wierden de Pillegiften, in jaarlijkſche Lijfrenten beſtaande, den Prinſe en Prinſeſſe aangeboden. Die der Algemeene Staaten beliep tienduizend guldens; die der Staaten van *Holland* zevenduizend; die der Staaten van *Zeeland*, drieduizend en die der Staaten van *Friesland* vijfduizend guldens. *Nieuwmegen* ſchonk duizend, *Dordrecht*, *Gouda* en *Schiedam* ieder achthonderd; *Haarlem* en *Leiden* ieder twaalfhonderd; *Delft* duizend, *Amſterdam* vijfentwintighonderd; en *Rotterdam* vijftienhonderd guldens jaarlijks. De Lijfrentebrieven lagen in gouden of zilveren doozen. De Algemeene Staaten en die van *Holland* deeden, daarenboven, ieder een geſchenk in de Kraamkamer; de eerſten van vierhonderd, de anderen van driehonderd Dukaten. De Stad *Nieuwmegen* voegde 'er vijftig Dukaten bij, alzo de zilveren vergulde doos, tot haaren Lijfrentebrief, nog niet hadt kunnen gereed zijn.

De geboorte des Graaven van *Buuren* gaf eenige ijverige voorſtanderen van den herſtelden Regeeringsform aanleiding, om het oogmerk te voltrekken, welk men reeds in den voorleeden jaare gehad hadt, om verandering te wege te brengen in de inwendige Regeering van de meeſte Gewesten en Gemeende Steden. Doch alzo deeze verandering niet of bezwaarlijk was uit te werken, zonder opſchudding onder 't gemeen, ſcheen het tot nog toe de rechte tijd niet geweest te zijn om de begeerde verandering te wege te brengen. 't Werk was hierom, hier en daar, flegts aangevangen, doch niet ernſtig doorgezet. Men bediende zich van verſcheiden redenen om opſchudding te verwekken onder 't gemeen; en 't zal niet

vreemd

vreemd zijn van ons onderwerp, 't beloop en den uitslag der toenmaals voorgevallene beweegingen kortlijk te melden.

Onder de redenen, van welke men zich in de Gewesten en Steden bediende, om opschudding te verwekken onder 't Gemeen, was 'er één algemeen: de wijze naamlijk van 't inverderen van 's Lands middelen op de verteering, door Pagters, die al voor lang de voorwerpen geweest waren van den algemeenen haat. Kort na de verheffing van zijne Hoogheid, was onder 't volk verspreid en geloofd, dat de Prins de Pagterijen zou doen afschaffen, en de gemeene lasten, bij wijze van hoofdgeld, doen heffen. Ook las men toen reeds in zekere weeklijksche papieren verscheiden scherpe en smaadlijke aanmerkingen tegen de Pagters, onder andere, dat zij met hunnen gantschen stoet na 't Leger behoorden gezonden te worden, in plaats van hen zich langer te laten mesten met het zweet en bloed der schamele gemeente. De rijkdom en pragt van veele Pagters, en de knevelarijen van eenigen, hadden 't gemeen al voor lang mishaagd, en wierden nu alomme schamperlijk doorgestreeken. Hier bij was 't niet gebleeven. 't Graauw hadt zich niet ontzien, in den Zomer des Jaars 1747, aan zommige oorden van 't Zuiderkwartier van *Holland*, den Pagteren en Pagters-bedienden geweldiglijk te wederstaan; waar tegen door 's Lands Staaten, met kennis van zijne Hoogheid, een scherp Plakaat was afgekondigd. Doch 't vuur van misnoegen tegen dit gehaat beroep smeulde onder de asche, om te feller te ontbranden.

In *Friesland* barstte het smeulend misnoegen tegen de Pagters allereest tot daadlijkheden uit, in Maij des Jaars 1748. Hier wierdt, onder anderen, zekere Havenpagt gevorderd, die 't gemeen ongaarne betaalde. Ook hadt zijne Hoogheid, al voor eenige jaaren, geoordeeld, dat deeze nevens andere Pagten behoorde afgeschaft, en 's Lands gemeene middelen op eene andere wijze geheven te worden. 's Prinsen gevoelen, nu verspreid zijnde onder 't Volk, deedt veelen hoopen dat de tijd gekomen was, om van alle drukkende lasten ontheven te worden. Men klaagde wijders over andere misbruiken in de Regeering, waar in veelen herstel zogten door 't ge-

gezag des Stadhouders. Ook hadden de Staaten van *Friesland*, alwaar 't Stadhouderſchap alleenlijk in de mannelijke naakomelingen erflijk plagt te zijn, nog geen beſluit genomen op de Opdragt van het Erfſtadhouderſchap in 's Prinſes vrouwelijke naakomelingen; dit alles gaf aanleiding tot opſchuddingen, waar uit merkelijke veranderingen in de Regeering gebooren wierden. 't Oproer ontſtondt eerst ten platten Lande, tegen 't einde van Maij. 't Graauw, waanende voor den Prins te ijveren, ſchroomde niet aan te vallen op de zo genaamde Opzigtershuisjes, die om verre gehaald en vernield wierden. Ook wierdt hier en daar een huis geplonderd. In de Steden wierden de Ketens, waar mede de Gruttersmolens bij nacht geſlooten wierden, op dat men niet zou kunnen malen zonder kennis van den Pagter of Opzigter, geweldiglijk verbrooken, en den Grutteren vrijheid gegeeven om zo veel te malen als zij zelven zouden goedvinden. Voorts wierden ook in de Steden de Opzigtershuisjes vernield, en den Korenmolenaaren en Bakkeren aangezeid, door 't Graauw, dat zij zich zouden hebben te wagten van 't haalen van Pagtcedulen. Te *Harlingen* wierdt een Beurtman, die na *Leeuwarden* moest, door de Stad geholpen, zonder eenige Havenpagt betaald te hebben. Alles was tot hier toe geſchied, zonder dat zich nog eenige hoofden der Oproerigen vertoond hadden. Maar te *Harlingen* dwong het Graauw de Burgerij, om verſierd met Oranje-ſtrikken bijeen te koomen, en zich eerlang achtënvijftig Gekommitteerden te verkiezen, die na *Leeuwarden* geſchikt wierden, om de belangen der Gemeente den Staaten voor te draagen. De Harlinger Gekommitteerden, ten deele vrijwillig, ten deele gedwongen, te *Leeuwarden* gekomen, en door 't Gemeen met ſlaanden trom en met pijpengeſchal ingehaald zijnde, zonden zeven uit hun na het Landſchapshuis, daar zij, uit naam der gantſche Gemeente, vorderden. „ 1. Dat het Stadhouderſchap, in de vrouwelijke „ zo wel als in de mannelijke naakomelingſchap van zijne „ Hoogheid, erflijk verklaard wierdt. — 2. Dat alle Pagten „ wierden afgeſchaft — 3. Dat de oude Wetten herſteld „ wierden." Voorts eischte men, dat de bewilliging der Staaten op dit alles binnen een half uur wierdt afgekondigd.

't Laat-

't Laatste punt, de herstelling der Wetten betreffende, zag, onder anderen, op de vermeerdering van 't gezag des Stadhouders, welk men hier meende te zeer bepaald te zijn bij de jongste Instructie. Terwijl de Gedeputeerde Staaten op den eisch der zeven Gekommitteerden raadpleegden, hoorde men eenigen, die voor 't Landschapshuis vergaderd waren, dreigen, *Dat de Heeren niet leevende van 't Huis koomen zouden, zo zij de Gemeente geen genoegen gaven.* Men besloot dan terstond tot het afschaffen van alle Pagten, en kondigde dit besluit den volke aan, op den naam van den Erfstadhouder en der Gedeputeerde Staaten. Te gelijk wierden de goede Ingezetenen verzogt, de bezwaarnisen, welke zij verder hebben mogten, open te leggen voor de hooge Regeering, die binnen weinige dagen zou zamenkomen. De Gekommitteerden vertrokken hier mede na *Harlingen*. Doch 't Graauw, 't hollen nu gewoon, viel aan op de huizen van eenige Grietsluiden of Amptenaars, die deerlijk verwoest wierden. Het Lusthuis, onder anderen, van den Heere HORATIUS RIDDERMA VAN KNYFF, Grietman over *Ferwerderadeel*, te *Wier*, een zeer aanzienlijk gebouw, *Lauta Staate* genaamd, wierdt met zijne kostbaare huisgeraaden en voortreffelijke Boekerij, tot den grond toe afgebrand. De Heer VAN KNYFF zelve, om de woedende handen van den dollen en verwoeden hoop te ontkomen, moest zich een geruimen tijd in een droogen Rietsloot verschuilen. Alomme in de Steden en ten platten Lande was men ondertusschen ijverig bezig met het opstellen van punten van bezwaarnisse, waar omtrent men herstelling dagt te vorderen van de Staaten, die nu, op een Buitengewoonen Landsdag bijeen gekomen zijnde, deeden afkondigen, dat zij beslooten hadden, 's Prinsen waardigheden, ook in de vrouwelijke naakomelingschap, erflijk te verklaaren, op gelijken voet als in de andere Gewesten geschied was. Middelwijl waren uit alle Kwartieren en Steden van *Friesland* Gemagtigden in de Groote Kerk te *Leeuwarden* vergaderd, alwaar zij bewilligden in een Verzoekschrift, waar bij, behalven het afschaffen der Pagten en 't erflijk verklaaren van 't Stadhouderschap in de Vrouwelijke linie, begeerd wierdt, „ Dat de punten van verbeteringe van

„ de

„ de Jaaren 1672 en 1673 gehouden wierden voor een grond-
„ slag der Regeeringe, voor zo verre zij op de tegenwoor-
„ dige omſtandigheden konden worden toegepast; dat het Hof
„ van *Friesland* de vrije regtsoeffening behield, zonder eenige
„ belemmering; dat, in de plaats van de Pagten, eene
„ ſchatting of hoofdgeld ingevoerd wierdt; dat eenigen uit
„ de tegenwoordige Gekommitteerden wierden aangeſteld, om
„ onderzoek te doen op den ſtaat van 's Lands geldmiddelen,
„ om de overtollige Ampten te doen afſchaffen, en de wed-
„ den, die te groot geoordeeld mogten worden, te doen ver-
„ minderen; en om de misbruiken in 't ſtemmen tot Afge-
„ vaardigden ten Landsdage te doen wegen; dat de Ingezee-
„ tenen voorman zouden geregeerd worden naar de oude
„ Wetten; dat alle Ampten van Regeeringe aan Inboorlingen,
„ of aan zulken, die, door eene achtjaarige inwooning, *ge-*
„ *naturaliſeerd* waren, zouden worden gegeeven; dat ter
„ wederzijde eene algemeene Vergiffenis zou afgekondigd,
„ en, wegens 't geen tot hier toe voorgevallen was, geene
„ ſtraffe gevorderd worden, en dat hunne Edele Mogendhe-
„ den gunſtiglijk zouden gelieven agt te ſlaan op 't geen hun
„ verder, van tijd tot tijd, door de Ingezeetenen, zoude
„ worden voorgedragen." In alle deeze punten bewilligden de Staaten, op den vijfden Junij, en kondigden te gelijk eene algemeene Vergiffenis af. De Gekommitteerden uit de *Zeven-wouden* hadden nog eenige bijzondere punten begeerd, waarin bewilligd wierdt, onder voorwaarde, dat zijne Hoogheid, die met den eerſten verzogt zou worden in de Provincie te willen komen, om orde te ſtellen op de Regeering, deswege nadere ſchikking zou maaken. De bewilliging der Staaten was zo dra niet afgekondigd, of 't geſchut wierdt gelost; 't welk tot een teeken verſtrekte voor de Opgezeetenen ten platten Lande, dat men alles in der minne gevonden hadt; hebbende deezen zich verbonden, om anderzins gewapend na *Leeuwarden* te koomen, en de Staaten te noodzaaken om 't Volk genoegen te geeven. De Gekommitteerden van 't Land en de Steden zonden, zo wel als de Staaten, eenigen af aan den Prins, om hem van 't voorgevallene berigt te geeven. Ook ſtelde ieder Grietenij en Stad twee perſoonen aan, uit

wel-

welke wederom vierëntwintig perſoonen gemagtigd wierden, acht om over 's Lands geldmiddelen, acht om over 't ſtemmen ten Landsdage, en acht om over de Ampten te raadpleegen, ten welken einde zij dagelijks in de Stads Doele bijeenkwamen. Zij ſloegen eerlang den Staaten nog twee punten voor. „ 1. Het opdraagen van de begeevinge der Krijgs„ ampten aan den Prinſe — 2. van de beſlisſende ſtem, in geval „ de ſtemmen tuſſchen de vier Kwartieren van 't Gewest ſtee„ken mogten"; in welke punten insgelijks bewilligd wierdt. Zelf beſloot men ten zelfden dage, (het was de elfde Junij) op den voorſlag van den Heere HOBBE VAN BURMANIA, die, aan den Prins afgevaardigd geweest zijnde, uit den *Hage* te rug gekeerd was, „ zijner Hoogheid op te draagen de volle „ magt, om, na 't hooren der Gedeputeerden uit de Staa„ten, en der Gekommitteerden uit de Steden, zo als zijne „ Hoogheid zou goedvinden, de geſteldheid en ſtaat van 't „ Land op vaste gronden te vestigen; de ingeſloopen mis„bruiken, omtrent de Regeering, geldmiddelen en anderzins, „ te herſtellen; 't Gewest in rust en bloei te brengen, en, „ ten dien einde, zulke Wetten en Ordonnantien te doen uit„gaan, als zijne Hoogheid, tot welſtand van den Lande, „ zou verſtaan te behoeven." 's Prinſen Inſtructie wierdt met deeze punten verbreed, en hij in zo verre ontſlagen van den Eed, op de voorgaande Inſtructien afgelegd. Doch 'er verliepen nog eenige maanden eer zijne Hoogheid in *Friesland* kon koomen, om op alles orde te ſtellen. Middlerwijl ontwierpen de Gekommitteerden in de Doele te *Leeuwarden* wederom tweeënzeventig, en naderhand nog vijf punten van herſtellinge; waar in, in Julij, door de Staaten, onder goedkeuring en bekragtiging van zijne Hoogheid, bewilligd wierdt.

't Gerugt van de beweegingen in *Friesland*, tot afſchaffing der Pagten en tot verkrijging van veranderinge in andere opzigten, was ondertuſſchen ſpoedig overgeſlagen na de nabuurige Provincie van *Groningen*, daar 't volk ook gantsch niet gerust was, zedert de verheffing van zijne Hoogheid. De vreugde, die, ter gelegenheid van de geboorte des Graaven van *Buuren*, in *Groningen* bedreeven wierdt, hadt, op den zeven-

zeventienden Maart des Jaars 1748, aanleiding gegeeven tot nieuwe beweegingen onder 't Graauw. Eenige Schippersgasten, etlijke dagen te vooren, zich, met een boot op wielen, door de Stad hebbende laaten rijden, terwijl zij gedurigelijk ſchooten, *Wilhelmus van Naſſouwen* bliezen, en voor de huizen van eenige voornaame luiden om een drinkpenning vraagden, waren niet naar hunnen zin ontvangen aan 't huis van den Burgemeester JOANNES GEERTSEMA. 't Zij dat dit den haat gaande maakte, 't zij dat de woede eene andere en heimelijke oorzaak gehad hebbe, 't Graauw en de jongens vielen, ten gemelden dage, aan op 't huis van den Burgemeester, welk deerlijk geplonderd wierdt. Zelf haalde men de Koets uit den ſtal, en ſmeetze in 't water. Mevrouw GEERTSEMA, die niet hadt willen wijken, wierden de ſieraaden en kleederen van 't lijf gerukt. Met moeite wierdt het oproer geſtild, en eenige Belhamels in hegtenis genomen. Drie derzelven wierden, naa eenige dagen, gegeeſeld en gebannen, bij welke gelegenheid wederom eene geweldige beweeging ontſtondt onder 't volk: welk den Scherpregter te lijve wilde, en zich ter naauwer nood door de Bezetting beteugelen liet. 't Oproer aan 't huis van den Heere GEERTSEMA ſcheen ondertuſſchen aangelegd, om 't Erfſtadhouderſchap in 's Prinſen mannelijke en vrouwelijke naakomelingen, waar toe de Staaten van *Stad en Lande* nog niet hadden kunnen beſluiten, met geweld door te drijven. Men haalde, nog den zelfden avond, verſcheiden Heeren uit hunne huizen, dreef of drong ze na 't Stadshuis, daar ze eerlang genoodzaakt wierden af te kondigen, „ dat de zittende Raad „ voor 't Erfſtadhouderſchap was; doch dat men 'er den „ Ouden Raad en de *Ommelanden* nog op raadpleegen moest, „ 't welk over drie dagen zou geſchieden." Maar ten deezen dage wierdt ſlegts met algemeene woorden afgekondigd, „ dat de Staaten van *Stad en Lande* zijne Hoogheid verklaarden voor Erfſtadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal." 't Welk wel in 't eerst eenig genoegen gaf, doch eerlang geoordeeld wierdt, in 't geheel niet overeen te koomen met het geen in andere Gewesten geſchied was. Middelerwijl was 'er ook eenige beweeging ontſtaan in 't *Oldampt*,

daar de Opgezeetenen zich in de wapenen oeffenden, vergaderingen hielden, en eerlang Gemagtigden na de Stad zonden, om te begeeren, dat de Staaten een diergelijk beſluit namen op 't Erfſtadhouderſchap, als bij de anderen Gewesten genomen was. Uit de andere Kwartieren van 't platte Land was men te *Appingadam* bijeen gekomen, daar 't zelfde beſluit genomen wierdt. De Staaten den brief, waar bij zij zijne Hoogheid berigt hadden, dat zij hem blootlijk tot Erfſtadhouder hadden verklaard, geopend te rug gekreegen hebbende, zonder dat de Prins de opgedraagen eer hadt aangenomen, beſlooten eerlang het Erfſtadhouderſchap ook erfelijk te verklaaren in 's Prinſen vrouwelijke zo wel als mannelijke naakomelingen. Doch alzo zijne Hoogheid, hier zo wel als in *Friesland*, zeer bepaald was door zijne Inſtructien van den Jaare 1718, arbeidde men onder de Burgerij van *Groningen*, om teekenaars te winnen op een Verzoekſchrift, waar bij, onder andere punten, begeerd wierdt „ Dat zijne Hoog„ heid wierdt aangeſteld, om in alle Stads- en Provinciale „ Kollegien voort te zitten, en om, in geval de Stad en de „ Ommelanden verſchilden, met een van beiden te mogen „ beſluiten; dat hem ook de begeeving van alle Krijgsampten „ wierdt afgeſtaan; en dat hem 't opperſt opzigt over de „ Zijlen of Sluizen wierdt opgedraagen." De Taalmannen en Gezwooren Gemeente, te weinig, huns oordeels, gekend wordende in zaaken van Regeeringe, hadden ook een Verzoog ingeleverd, aan Burgemeesteren en Raad, waar bij herſtelling in eenige punten begeerd wierdt. Doch op dit Verzoog, en op 't Verzoekſchrift der Burgeren, kwam in eenige weeken geen antwoord. Men wagtte, middlerwijl, met ongeduld, wat beſcheid 'er van den Prins koomen zoude, op de Opdragt van 't Erfſtadhouderſchap. Doch toen de Regeering eerlang eenen brief haarer Afgevaardigden aan den Prins in 't licht gaf, waar bij bleek, dat zijne Hoogheid het Erfſtadhouderſchap dankelijk aanvaard hadt, doch te gelijk verbonden bleef aan de voorgaande Inſtructien, ontſtak het oproer wederom onder 't Volk, welk zich nu bezwaarlijk ſtillen liet, om dat de Bezetting, waarop de Regeering zich verlaaten hadt, onlangs, op uitdrukkelijken last van zijne Hoog-

heid,

heid, ter Stad uit, en na *Breda* getrokken was. De beweeging duurde twee dagen agtereen. Verscheiden huizen van Regenten en anderen wierden geweldiglijk aangetast, en de Wethouderschap eindelijk genoodzaakt, om den ouden en nieuwen Raad bijeen te roepen. De Burgerij kwam in 't geweer: de aanstelling van den Prins tot Erfstadhouder, in de vrouwelijke zo wel als mannelijke naakomelingschap; op gelijke wijze als in andere Gewesten geschied was, wierde wederom afgekondigd. Doch eenigen boezemden 't gemeen in, dat deeze afkondiging niet voldeedt. 't Volk dan, zelf niet weetende wat het begeerde, schreeuwde, dat men 'er bijvoegen moest, *met alle Privilegien en Voorregten, en in die volle maate en magt als in Holland.* Men bewilligde dan ook hier in, en in alle de andere punten, die bij 't Verzoekschrift der Burgerije begeerd waren. Zijne Hoogheid bekwam, van wegen de Stad, de beslisfende stem, wanneer de twee Leden der Staaten verschilden; het regt om alle krijgsampten te begeeven, en zitting en dubbele stem in alle Kollegien. De drie gegeesfelde en gebannen personen wierden wederom in de Stad gelaaten, en in hunne verlooren eere hersteld. Terstond hier op kwamen ook de Opgezeetenen van 't *Oldampt*, met stokken en knuppels gewapend, in de Stad, haalden de Afgevaardigden der *Ommelanden* na 't Landschapshuis, niet zonder veel geweld te gebruiken omtrent zommigen, en voornal omtrent den Heer VAN ADUART. Men dwong die van de Stad en van de Ommelanden, om Staatswijze bijeen te koomen, en dergelijk beslult te neemen, als reeds door de Stad genomen was. Verscheiden andere hoopen van afgezondenen uit het platte Land kwamen ook voor den dag met Verzoekschriften aan de Landschaps Vergadering, die niet durfde naaten in alles, wat op haar begeerd wierdt, te bewilligen; de eindelijke uitspraak over de geëischte punten van herstellinge egter verblijvende aan zijne Hoogheid. De boeren, die mede in merkelijken getale waren op de been gekomen, en dreigden, gewapend in de Stad te trekken, gelijk eenigen deeden, keerden allengskens na hunne wooningen te rug. De Studenten hadden zich ook gestookeerd in deeze beweegingen, en onder anderen op de Staaten be-

geerd, dat zijne Hoogheid wierdt aangeſteld tot *Rector Magnificentiſſimus* van 's Lands Hooge School, waar in insgelijks bewilligd was. Taalmannen en Gezwooren Gemeente, wierden in hunne oude Voorregten herſteld, en den Prinſe van alles kennis gegeeven, door buitengewoone Gemagtigden uit de Regeering, en door afgezondenen uit de Burgerij der Stad en uit de Opgezeetenen ten platten Lande: waar na alles zich tot rust ſcheen te ſchikken. Doch de beweegingen, in *Friesland* tegen de Pagters en Opzigters ontſtaan, verweekten, na weinige dagen, nieuwe beroerten in de Stad en in de Ommelanden. De Opzigtershuisjes wierden ook hier alomme om verre gehaald, en de Gedeputeerde Staaten genoodzaakt, alle Pagten af te ſchaffen: waar na 't gemeen, voor een tijd, in rust raakte.

In 't laatst van Maij deezes Jaars 1748, waren in 't Landſchap *Drente* diergelijke beweegingen ontſtaan, om de Regeering te noodzaaken tot een beſluit op 't Erfſtadhouderſchap, in de vrouwelijke en mannelijke linie. Een inwooner van *Peize*, HIDDEMA genaamd, hadt de voornaamſte hand in 't werk, en bragt te wege, dat 'er een buitengewoone Landsdag beſchreeven wierdt, waar op, even als in *Groningen* geſchied was, tot het Erfſtadhouderſchap, en tot herſtelling van verſcheiden punten, beſlooten wierdt. Doch ten opzigte van de Pagters was alleenlijk begeerd, dat zij voor 't loopende half jaar aangehouden, en voor 't volgende half jaar naar de nabuurige Gewesten moesten geregeld worden. In *Overyſſel* was hier en daar ook eenige opſchudding ontſtaan tegen de Pagters of Pagters bedienden; doch zijne Hoogheid hadt goedgevonden dezelve te ſtuiten, door een ernſtig Plakaat, geteekend in den *Hage*. Ook wierden eenige Zwitzers gezonden na *Steenwijk*, daar eenige moedwil gepleegd was, waar door 't volk, voor een tijd, in rust wierdt gehouden. In *Gelderland* namen de Staaten, op den raad van zijne Hoogheid, insgelijks een beſluit om de Pagten, bij voorraad, voor 't loopende jaar aan te houden; 't welk de gemoederen eenigen tijd in ſtilte hieldt. Doch in *Utrecht* wierdt de Regeering, door eene beweeging onder 't Graauw, gedwongen, om eerst eenige, en vervolgens alle Pagten af

te

te ſchaffen: waar na de oproerigheid bedaarde. In *Zeeland* bleef de verpagting in gebruik, hebbende zijne Hoogheid den Luitenant-Generaal ZVERTSEN gelaat, de Pagters, des noods, met de Krijgsmagt van den Staat bij te ſtaan.

Maar in *Holland* ontſtonden in Junij geweldige beweegingen, zo dra men er kennis kreeg, dat de Pagten in *Friesland* waren afgeſchaft. 't Oproer ving aan te *Haarlem*, en floeg van daar over na *Leiden* en den *Hage*, en voorts na *Amſterdam*. Op alle deeze plaatzen, en vooral op de laatſte, wierdt zo hevig gewoed tegen de Pagters, dat men, hier te Lande, 'er nimmer voorbeeld van gezien hadt. 't Zal, vertrouwen wij, den Leezer niet onaangenaam zijn, dat wij hem een Verhaal van het beloop en den uitſlag deezer beroerten, uit echte bronnen geſchept, mededeelen.

Met het begin van Junij beſpeurde men, aan verſcheiden oorden in *Holland*, zo veel misnoegdheid tegen de Pagters en Pagters-bedienden, dat de Gekommitteerde Raaden eene ernſtige Waarſchuwing in 't licht gaven, die, ſpreekende uit den naam van zijne Hoogheid, het tegenſtaan der Pagteren nadruklijk verboodt; 's Lands Ingezeetenen daarenboven vermaanende, met geduld af te wagten de herſtelling der misbruiken, in 't ſtuk der Pagterijen ingeſloopen, waar aan, met goedvinden van den Prins, reeds gearbeid wierdt. De Waarſchuwing was nog niet alomme verzonden, toen het vuur van oproerigheid, op de eerſte tijding, dat men in *Friesland* alle Pagten in eens hadt afgeſchaft, te *Haarlem* in lichter laaije flamme uitbrak. 't Huis van den Pagter JAN VERWEY, op het Spaarne, wierdt eerst aangevallen door eenige jongens, die 'er, des avonds ten tien uuren, de glazen begonnen in te ſmijten. VERWEY ſtilde 't geſpuis met vriendlijke woorden, en verwijlde hier door den ramp, die hem dreigde, eenige uuren. Midlerwijl wierden de glazen bij twee of drie andere Pagters uitgeſmeeten; waar na 't Graauw wederom, in grooten getale, voor 't Huis van VERWEY kwam, welk toen wel haast overweldigd, en deerlijk geplonderd wierdt. Al 't huisgeraad wierdt vernield, en in 't water geſmeeten. De geldzakjes, die men aantrof, wierden opengeſneeden, en in 't Spaarne uitgeſtort. Drie andere Pag-

ters huizen trof dien nacht het zelfde lot. Ten half twaalf uure begon men den trom te roeren, om de Burgerij in 't geweer te doen koomen; doch zij was zo wel als 't Graauw ingenomen tegen de Pagters, en toonde kleinen lust om dezelven te beschermen. Den volgenden morgen vondt de Wethouderschap geraaden, de Waarschuwing van zijne Hoogheid en Gekommitteerde Raaden, welke men nu ontvangen hadt, te laaten afkondigen; doch zij deedt verkeerde uitwerking. 't Graauw zwoer nu, geen Pagter meer te zullen spaaren. Terstond wierden twee andere Pagters huizen aangetast en geplonderd. In een derzelven stookte men een groot vuur op de Plaats, daar boeken, papieren en andere dingen in verbrand wierden; gedoogende de woestheid bezwaarlijk, dat de vlam, door de buuren, beducht voor ongeluk, tijdig geblüscht wierdt. De Wethouderschap, die bij 't afkondigen der Waarschuwinge eenige ernstige bedreigingen aan de oproerigen gevoegd hadt, veranderde, toen 't plonderen voortging, plotselijk van gedrag, en besloot alle invordering van 's Lands en Stads gemeene middelen door Pagters, bij voorraad, te doen stilstaan, en van dit besluit den Volke terstond kennis te geeven. 't Geweld aan de Pagters huizen wierdt egter te gelijk andermaal verbooden, en elk gewaarschuwd, dat men 't, zo 't aanhieldt, met geweld zou stuiten. 't Stilstaan der Pagterijen veroorzaakte groote blijdschap onder 't gemeen, welk straks om bier en brood, zonder Impost, liep. Doch men liet niet af van plonderen. Twee Pagters huizen wierden zedert geplonderd en verwoest. Ook maakten de plonderaars geene zwarigheid, om een groot deel der goederen te rooven, en 't geroofde aan anderen te verkoopen; 't welk hun egter zomtijds door hunne makkers belet wierdt. Tegen den avond kwamen de Heeren VAN GROVESTINS, BURMANIA en THIERRY, uit 's Prinsen naam, in *Haarlem*, en hoorden, des anderen daags, de bezwaarnissen der Burgerije, die alleen mondeling, en zo verward wierden voorgesteld, dat 'er naauwlijks iet van te maaken was, dan dat men de Pagten begeerde vernietigd te hebben. De Heeren, de Burgerij tot gehoorzaamheid en stilte vermaand hebbende, keerden te rug na den *Hage*. De Staaten van *Holland*, thans vergaderd, kon-

konden egter nog niet beſluiten tot afſchaffing der Pagterijen. Zij verſtonden dat de Ingezeetenen hunne bezwaarniſſen, over de wijze van het heffen der gemeene middelen, aan hun, of aan zijne Hoogheid, op eene eerbiedige wijze, moesten te kennen gegeeven hebben, zonder tot daadlijkheden over te ſlaan; te gelijk aanwijzende, door welke andere middelen men zou kunnen voldoen aan 't geen het Land, bij 't afſchaffen der Pagten, miſſen zou. Zij bevalen zelf, bij eene afkondiging, dat de Pagterijen in ſtand blijven zouden, en verklaarden wel ernſtig te begeeren, dat de Wethouders in de Steden allen overlast en geweld zouden helpen weeren. Men las in deeze afkondiging, dat zij geſchiedde, in gevolge van een Beſluit, welk, naa eene ernſtige raadpleeging met den Prins, en overeenkomſtig met deszelfs hoogwijzen raad genomen was. Doch men maakte te *Haarlem* zwarigheid om deeze afkondiging te doen, duchtende de Wethouderſchap, nu de Ingezeetenen met het afſchaffen der Pagterijen gevleid hebbende, voor nieuwe opſtoudding, als men hun zou hebben willen bekend maaken, dat zij ten onregte op de vernietiging der Pagten gehoopt hadden. Men verklaarde dan openlijk, „ dat het Plakaat, welk bij de Staaten zou „ zijn vastgeſteld, en in de Nieuwspapieren te leezen was, „ nimmer in de Stad afgekondigd noch naagekomen zou wor„ den; dat de Regeering haar best zou doen om te wege te „ brengen, dat de invordering van 's Lands gemeene midde„ len door Pagters, ten eenwigen dage zou blijven afge„ ſchaft, en dat men zulk een middel, 't zij een Hoofdgeld „ of iet anders, zou zoeken in te voeren, waar bij de Bur„ gerij minst wierdt bezwaard." Doch de Staaten namen zo euvel, dat die van *Haarlem* zich niet hielden aan 't geen Staatswijze was vastgeſteld, dat zij alomme deeden afkondigen „ hoe zij de verklaaring der Haarlemſche Regeeringe, „ welke ook in de Nieuwspapieren onder 't oog gekomen „ was, hielden of voor onecht, of voor afgedwongen, de„ zelve voor niet en van geene waarde verklaarende, en al„ len Ingezeetenen verzekerende, dat zij dezelve nimmer „ eenige uitwerking zouden laaten hebben, of, zo die van „ *Haarlem*, in veragting van de bevelen der Staaten, en

„ ten nadeele van 't gemeene Land, daar van reeds eenige „ voordeelen mogten getrokken hebben, zouden dezelve op „ eene andere wijze moeten vergoed worden." Uit deeze afkondiging zag men hoe vast de Staaten tot nog toe gezind bleeven om de Pagterijen te handhaaven; doch 'er verliepen nog geene vier dagen, of zij veranderden schielijk van gedagten. 't Gemeen te *Haarlem*, daar men nu geene Imposten meer betaalde, kwam allengskens in rust.

Maar te *Leiden* en in den *Hage* was 't plonderen, vier dagen naa dat men 'er te *Haarlem* een aanvang mede gemaakt hadt, begonnen op den zeventienden Junij. Te *Leiden* zogt een Pagter eene Schuur met brandhout, welk hij aan zich gehouden hadt, om 't gemeen, 't welk reeds tegen hem en zijne makkers aan 't morren geslagen was, te vrede te stellen, tot een lagen prijs te verkoopen. Doch alzo hij den Impost van 't hout vorderde, welken niemand betaalen wilde, sloeg men van morren over tot smijten met steenen: waar door de Schout en eenige Soldaaten, aangekomen om den moedwil te stillen, op de vlugt gejaagd wierden. Terstond hier op wierdt 't huis van den Pagter aangevallen en geplonderd. 't Graauw streefde toen na drie of vier andere Pagters huizen, die ten deele met Soldaaten bezet waren, waar door de plondering voorkomen wierdt. Een der Pagters onthaalde 't gespuis op bier en wijn, en deedt het, door goede woorden, aftrekken. Doch een ander, die meende bij 't Graauw in gunst te staan, en hier om geene merkelijke voorzorge gebruikt hadt, moest lijden, dat alles in zijn huis vernield wierdt, tot deuren, vensters en posten toe. 't Plonderen duurde hier tot diep in den nacht, en des anderen daags kwam de Schutterij in de wapenen. Poorten en bruggen wierden bezet, en niemand, dan die men kende, doorgelaaten. De Wethouderschap, alle geweld en oproerigheid, op zwaare straffe, verbooden hebbende, hieldt het Graauw zich twee dagen stil; doch op den twintigsten wierdt de woede wederom wakker, door 't slaan op een Koekepan, waar mede een Vrouwmensch agter straaten liep. Het huis van den Pagter KORNELIS VAN DER KOK, een schoon gebouw,

te vooren door de Soldaaten beſchermd, en zedert met planken toegeſpijkerd, leedt den eerſten aanſtoot. 't Kostbaarst huisgeraad wierdt hier vernield, de voorgevel gedeeltlijk afgebroken, de fieraaden van 't muurwerk deerlijk geſchonden. Vier andere Pagtershuizen trof dien dag het zelfde lot. Aan een derzelven verweerde men zich eenigen tijd tegen de woeste menigte, die eerlang zo ſterk aanwies in getal, dat men haar het huis ten prooije laaten moest. Twee Pagters alleen, den ſtorm zieude aankomen, hadden hunne huizen ledig gemaakt; waar naa zij, door de eigenaars, open en te huur gezet wierden; 't welk de Gebouwen voor vernieling beveiligde. De Wethouderſchap, hier het voorbeeld van die van *Haarlem* volgende, kondigde af, dat de Pagten, bij voorraad, zouden opgeſchort blijven. Doch een gerugt, dat 'er Krijgsvolk in de Stad verwagt wierdt, hielkt het gemeen nog eenige dagen in onrust. De Sekretaris DAVID VAN ROYEN gaf zich veele moeite, om 't volk te verzekeren, dat dit gerugt verzierd was: ook wierdt zulks openlijk van 't Stadshuis afgeleezen. Doch 'er verliepen nog eenige dagen, eer de Burgerij tot volkomen bedaaren kwam.

In den *Hage* hadt men den gantſchen zeventienden Juulj hooren mompelen, dat het huis van den Pagter VAN SPYK ſtondt geplonderd te worden. Nogthans ſchoolde het Graauw niet te zamen, voor 's avonds ten negen uure; doch liet zich door den Kolonel DIERQUENS en eenige Schutters, naa eenigen tegenſtand, verdrijven, 't Huis van den Pagter wierdt den gantſchen nacht beſchermd, door de gewapende Schutterij. Des anderen daags zondt de Krijgraad aan zijne Hoogheid om raad; doch de Prins, onpaaſelijk zijnde, kon den afgezondenen geen gehoor geeven. De Prinſes zeide hun, egter, uit 's Prinſen naam, dat zij 't geweld, zo veel doenlijk, moesten tragten te ſtuiten; zich, des noods, bedienende van de Bezettinge van den *Hage*. De Wethouderſchap deedt hier op afkondigen, dat elk zich hadt te wagten voor oproerigheid, alzo men beſlooten hadt, geweld met geweld te keeren. Maar kort hier op wierdt de aanval op 't huis van VAN SPYK hervat, en de Schutterij, die hier de wagt hielde, gedwongen te wijken voor een hagelbui van ſteenen,

die op haar afkwam. Doch verſcheiden andere Vaandels, zedert zijnde aangerukt, wierdt 'er, na lang dreigen, met ſcherp geſchooten op 't Graauw, waar door veelen gekwest, en twee of drie gedood wierden. Toen verſtooven de plonderaars, en 't huis wierdt wederom den gantſchen nacht bewaakt. Op den negenentwintigen des morgens, wierdt, in gevolge van 't beſluit der Staaten, afgekondigd, dat de Pagten ſtand zouden houden; 't geen de woede verder ſcheen aan te zetten. Twee huizen, eenen Pagter toebehoorende, wierden aangevallen en beſchadigd, na dat men de Muurders genoodzaakt hadt, hunne goederen eerst te bergen. Met den avond wierdt 'er nog een Pagters huis geplonderd. De Schutterij en 't Krijgsvolk booden nu geen den minſten tegenſtand, alleenlijk zorge draagende, dat de huizen, waar van de Pagters eigenaars, doch geene bewooners waren, voor verder geweld bewaard bleeven. Eén Pagter was 'er maar hier ter Stede, die, zonderling bemind van 't gemeen, vrij bleef van plondering. Een der Lijfwagten van zijne Hoogheid, zich meer of min gemoeid hebbende in het oproer, wierdt, eenige dagen later, gevat, en, voor 't Hof te regt geſteld zijnde, ter galge verweesen. Op de overige handdadigen wierdt geen onderzoek gedaan. 't Graauw raakte van zelve aan 't bedaaren. Doch terwijl de plondering nog duurde, waren 'er ook briefjes geſtrooid, waar bij 't volk voor de huizen van den Raadpenſionaris GILLES en den Advokaat ANTHONY VAN WEZELE genodigd wierdt. Beide deeze Heeren wierden voor Landsdieven uitgemaakt, en beſchuldigd, als hadden ze veele duizenden getrokken van de Pagters. De Raadpenſionaris gaf 'er den Staaten kennis van; die, hunne uiterſte vergenoeging betuigd hebbende over den dienst, door hem tot hier toe den Lande gedaan, en de uitſtrooizels tegen hem voor vuile lasteringe hebbende verklaard, op raad van zijne Hoogheid, hem en den Advokaat Fiskaal oerlang in hunne hooge beſcherming namen, en in perſoon, huis en goederen kost- en ſchadeloos beloofden te zullen houden; daarenboven tienduizend guldens beloovende aan den geenen, die opſteller, drukkers of verſpreiders der gemelde ſchriften wist aan te brengen. De Prins hadt ook ſchikking gemaakt

om

om de huizen der twee Heeren, door 't Krijgsvolk van den Staat, te doen beſchermen. Doch hun wedervoer geen verder leed.

Maar de woede, die in *Haarlem*, *Leiden* en den *Hage* gezien was, geleek niet, in felheid en duurzaamheid, naar de woede, die, weinige dagen laater, te *Amſterdam* gaande gemaakt wierdt. De tijding van 't afſchaffen der Pagten in *Friesland* hadt hier reeds te vooren eenig gemor verwekt onder 't gemeen, dat, zo wel als de nabuuren, verlangde om van de drukkende Impoſten vrij te zijn, en niet kon bezeffen, dat 'er andere laſten in de plaats zouden moeten koomen, welker gewigt men nog niet beproefd hadt. Ook ſtaken de rijkdommen van zommige Pagters, hier meer dan elders, den Burgeren in 't oog; 't welk hen boven anderen in den gemeenen haat gebragt hadt. Veele gegoede Ingezeetenen verſtonden zelf, dat de Pagters de algemeene beſcherming onwaardig waren, en verdienden uitgeroeid te worden: hoewel anderen meenden dat men de Pagterijen zou kunnen afſchaffen, zonder plondering, die toch door 't gemeene Land zou moeten vergoed worden. Zo ſprak men te *Amſterdam*, naa dat men wist wat 'er te *Haarlem* voorgevallen was. Ook was men hier beducht voor beweeging op den zeventienden Junij; doch deeze dag liep ten avond, zonder dat 'er iets gebeurde. Alleenlijk hadden zommigen boter gekogt op de Botermarkt, zonder 'er eenige pagt van te betaalen; 't welk oogluikende gedoogd was. Kort te vooren waren 'er briefjes geſtrooid, waar bij elk, tegen den twintigſten, op den Dam genodigd wierdt om de Pagten te zien afſchaffen; doch ook deeze dag liep ſtil ten einde. Midlerwijl hadt de Wethouderſchap eenige Kapiteinen der Burgervaandelen afgevraagd, of men zich, des noods, zou kunnen verlaaten op den bijſtand hunner onderhoorige manſchap; doch uit hun verſtaan, dat de meeste Schutters zich hadden laaten verluiden, dat zij geene Pagters huizen dagten te beſchermen. Ook voerden veelen diergelijke taal zo openlijk, dat 'er 't Graauw ſtout op wierdt, en zich te ligter vervoeren liet om eerlang ook hier het werk te beginnen. De jongſte Plakaaten der Staaten van *Holland*, ſtrekkende tot handhaaving der

Pag-

Pagten, wierden hier terſtond afgekondigd; en 't laatſte, welk tegen de Bekendmaaking der Wethouderſchap van *Haarlem* gerigt was, op Maandag den vierëntwintigſten Junij. Men was nu meer dan voorheen beducht voor oproer op de Botermarkt, daar, ter oorzaake van den marktdag, veel volks zamenvloeide. Ook hadt de Wethouderſchap zorge gedraagen, dat 'er omtrent veertig Schutters, uit het Burgervaandel van den Kapitein FRANÇOIS LESTEVENON, bij tijds gelegd wierden op de Reguliers-Waag, van waar zij 't oog over de Botermarkt houden konden. De Bedienden van de Boterpagt zaten in hun Komptoir aan de Waag, verleenende Pagtceduls aan zulken, die ze begeerden, en 't ſluiken van zommigen door de vingeren ziende. Omtrent half elf uure begon een jongen eenige baldaadigheid aan 't Komptoir, waar over hij van eenen der Geregtsdienaaren beſtraft en weggejaagd wierdt. 't Graauw hier op aan 't morren en ſchelden gevallen zijnde, ſloeg een uit den hoop de glazen van 't Komptoir in. Men greep hem, en bragt hem in de Waag. De Schutterij, op 't gerugt na beneden gekomen, ontſloeg hem egter terſtond; doch hij, klaagende dat hij twee gouden ringen miste, welke egter nergens te vinden waren, verwekte zo veel opſchudding onder 't Graauw, dat het ſteenen wierp na de burgers, waar door de Luitenant aan de wang gekwetst wierdt. De Kolonel WILLEM VAN LOON JANSZOON, die, in afweezendheid van den Kapitein LESTEVENON, 't bevel voerde over de Schutters, gaf zich veel moeite om 't Volk tot ſtilſtand te brengen, en beval eindelijk, toen woorden niet hielpen, met ſcherp te ſchieten onder den hoop; waar door 'er drie gedood, en eenigen gekwetst wierden. Onder de eerſten was een onſchuldige, die zich ſlegts uit nieuwsgierigheid in 't gedrang begeeven hadt, en onder de laatſten een Vrouwmensch, welke ſchaamteloos de rokken opgeligt, en den burgeren haar agterſte toegekeerd hadt; waar op zij een kogel in de Dije ontving, die haar eerlang den dood deedt. 't Schieten deedt het Graauw en de nieuwsgierigen verſtuiven in een oogenblik, hoewel twee oproerigen, nog na 't ſchieten, eene wijle met ſteenen wierpen. Maar 't ſchieten van burger op burgers, gelijk men 't noemde, wierdt

OPROER OP DE BOTERMARKT TE AMSTERDAM 1748.

wierdt ondertusſchen afgekeurd bij de domme menigte. Men riedt den Kolonel VAN LOON, die 't belast hadt, zich voor een tijd aan een zijde te houden; ook wierdt zijn huis, zo lang het oproer duurde, beſchermd door eene Wagt van Schutteren. Maar 't Graauw, nu verdreeven van de Botermarkt, ſtreefde, omtrent den middag, in grooten getale, na 't huis van de Pagters' ADRIAAN en PIETER DE NOOT, die naast aan de Botermarkt, op de Keizersgraft, bij de Reguliersgraft woonden. De deur van 't huis wierdt met hamers opengeſlagen; waar naa 't geſpuis, na binnen ſtuivende, alles vernielde, 't verbrijzeld huisgeraad en 't geld zelf in 't water ſmijtende. De woeste hoop, haast ſterk toegenomen in getal, verdeelde zich aan verſcheiden ploegen, die elk op bijzondere Pagters huizen aanvielen, welke allen deerlijk geplonderd, zommigen zwaar beſchadigd wierden. Ondertusſchen wierdt in verſcheiden wijken de trom geroerd, om de Schutterij in de wapenen te doen koomen; doch 't Graauw ontzag zich niet, den Trommelſlagereu, hier en daar, het ſlaan geweldiglijk te beletten. De weinige Schutters, die in 't geweer kwamen, plaatſten zich omtrent eenige Pagters huizen; doch de meesten toonden geenen lust, om dezelve te beſchermen, en zagen 't plonderen aan, zonder 't zich aan trekken; 't welk ook zulken, die harte en moeds genoeg hadden om 't geweld te helpen weeren, noodzaakte zich ſtil te houden. De Direkteurs van den Impost op de Wijnen, bij Tappers, en zulken die veel in kroegen verkeerden, ook bij eenige burgers, die oordeelden te hoog door hen geſchat te zijn, zeer in den haat geraakt zijnde, wierden, ſchoon zij de Admodiatie der Wijnen ſlegts bedienden voor een Genootſchap van Wijnkooperen, waar toe zij nogthans zelven behoorden, zo min als de overige Pagters, verſchoond van de plondering. 't Kostbaarſte huisgeraad, ſchilderijen, boeken, gemaakt zilverwerk, alles wierdt geſchonden of vernield. De Wijnen en ſterke dranken, die men in de kelders deezer luiden in grooten overvloed aantrof, wierden gulziglijk te lijve geſlagen, of baldaadiglijk geplengd. Geheeele Oxhoofden wierdt de bodem ingeſmeeten; en de roode wijn ſtroomde zo rijklijk door de gooten en rioolen, dat 'er 't water in de

de graften door geverfd wierdt. Met den avond, en toen nu 't Graauw den dronk in 't lijf hadt, wakkerde de woede, en borst uit tot de dartelſte baldaadigheden; ontziende 't geſpuis zich niet openbaare onrucht te pleegen, terwijl hunne makkers met plonderen of zwelgen bezig waren. Men wil dat aan één huis, behalven de Stukvaten en Oxhoofden, wel dertigduizend fleſſen vol wijns ledig gezoopen of vernield zijn. In de meeste huizen wierden alle de vertrekken, tot boven in den top, ledig geplonderd, zomtijds zwaare ſtukken huisraad en geldkisten na beneden geſmakt, dat alles daverde én kraakte daar 't neder kwam: ook wierden de plonderaars, die beneden ſtonden, en 't afgeſmeeten huisraad verder verbrijzelden, en in 't water droegen, dikwijls gekwetst, en zomtijds gedood, door kasten, tafels, deuren, die, zonder iemand te ontzien, ten venſteren uitgeworpen wierden. De woede duurde den ganſchen nacht en den volgenden dag, ongezien de Wethouderſchap al bij dijds hadt laten afkondigen, dat zij van de begeerte der Ingezeetenen, om de Pagien te hebben afgeſchaft, kennis hadt gegeeven aan de Staaten en aan zijne Hoogheid, met vermaning om den uitſlag der raadpleegingen op zulk een gewigtig ſtuk met geduld af te wagten. 't Graauw ontzag zich niet, op 't midden van den dag, aan te vallen op 't huis van eenen der Direkteuren van de Wijnen, welk op den Vijgendam ſtondt, in 't gezigt van 't Stadshuis. Men hadt dit huis van 't beste huisgeraad ontledigd, voorts geſlooten en te huur gezet. Doch 't geſpuis raakte 'er haast binnen, onder een woest geſchreeuw van *Oranje boven!* of *Huzaa!* welk de gewoonlijke kreet der plonderaaren was; alles wat men 'er vondt, wierdt verbrijzeld. Een der Burgemeesteren, dit geweld door de gaten van 't Stadshuis aanſchouwende, hadt, zo men verzekert, geen moeds genoeg om het te doen ſtuiten, hoewel een der Burger Kapiteinen hem daar toe zijnen dienst aanboodt. Aan andere huizen wierden dien dag diergelijke baldaadigheden gepleegd. Omtrent twintig Pagters huizen hadt men nu in twee dagen geplonderd, toen 't Graauw, 't hollen gewoon, ook andere wooningen begon te dreigen. Door de Schutterij, 't gevaar, welk haar en de Stad dreigde, eindelijk

delijk beseffende, kwam tot omzien. Verscheiden Vaandels trokken met stille trommen op, en voegden zich op de plaatzen, daar 't meeste gevaar gevreesd wierdt, met naamen omtrent het Stadshuis. Ook wierden de Waagdraagers, Bierdraagers en Turfdraagers voorzien van geweer. Tegen den avond kwamen de plonderaars voor 't huis van eenen Pagterabedienden op de Blauwburgwal. Terstond streefden zij ter deure in na boven. Doch in dit oogenblik koomen twee Vaandels Schutters, onder de Kapiteinen MATTHEUS LESTEVENON ABRAHAMSZOON en THEODOOR WYNANTZ, aan trekken, daar zich kort daar naa nog een derde, onder den Kapitein FREDERIK BERKWOUT, bijvoegde. De toegangen wierden terstond bezet. Doch eenige burgers, te vooren vuur gegeeven hebbende op de plonderaars, hadden den vuigen hoop reeds verjaagd, en 't huis voor verder geweld beschermd. Ook hadt de moedwil zijne kragt verlooren, zo dra de burgerij 'er zich met ernst tegen begon te verzetten. Een Zweedsch Bootgezel, die de meeste plonderingen hadt bijgewoond, en nu nog geweld dreigde aan 't huis van een Kleermaker, wierdt door eenige burgers doodgeschooten, en naaderhand, in gevolge van een vonnis van Schepenen, na buiten gesleept, en bij één been aan de galg opgehangen. Eenige oproerigen wierden gevat. Doch twee dagen laater wierden twee der voorgangeren van den woesten hoop in hegtenis genomen, een Tuinman van slegt gerugt, PIETER VAN DORT genaamd, en een Vrouwmensch, welk schol, bokking en limoenen aan de Beurs plagt uit te venten. Beide hadden de meeste plonderingen aangevoerd. De karel, dien 't Graauw *Burgemeester* noemde, om dat hij bij een der Pagteren een groote Paruik gerooft en opgezet hadt, voerde gemeenlijk 't Vaandel, en gaf bevelen uit aan 't gespuis, welk hem volgde. 't Vrouwmensch hadt reeds op de Botermarkt steenen geraapt, en was een van de eersten geweest in 't plonderen van 't huis van DE NOOY, en van verscheiden andere huizen. De Tuinman wierdt door eenige burgers uit een Bierkelder geligt en opgebragt. Beiden wierden voor Schepenen verhoord, ter dood veroordeeld, en des anderen daags, op den middag, uit de Waag opgehangen. 't Wijf schreeuwde, in 't gaan na de

straf-

ſtrafplaats, en eer zij gehangen wierdt, ijſſelijk *Wraak! burgers, Wraak!* doch de karel ſloeg geen gelnid. Nogthans was hij naauwlijks ten venſter uit opgehangen, of 'er ontſtondt een geweldig gedrang onder de aanſchouwers, veroorzaakt, zo men meent, door eenige burgers, die, de ronde gedaan hebbende door de Stad, langs den Vijgendam na den Dam kwamen; en, toen de toekijkers hun hier den toegang weigerden, met los kruid gevuurd hadden; waar op ook door de Schutterij, die op den Dam ſtondt, met ſcherp geſchooten was: waar door zommigen gekwetst, en een of meer gedood waren. Elk der toekijkeren hier op een goed heenkomen zoekende, raakten veelen onder den voet, en wierden deerlijk vertreeden; veelen wierden in 't water gedrongen, daar eenigen zich, uit angst, van de hoogten, op welke zij gezeeten hadden, lieten invallen. Men wil dat 'er verſcheiden ongelukkig in 't gedrang omgekomen zijn. Zeker is 't dat 'er veelen in 't water ſmoorden, welker getal op omtrent veertig begroot is. — Met deezen ramp, die eene bijſtere ontſteltenis door de Stad baarde, waar door veelen aan 't kwijnen ſloegen, eindigde het oproer tegen de Pagters. De Schutterij bleef nog eenige dagen in de wapenen. Ook hadt de Regeering allen Wijken belast, op 't eerſte blijk van opſchoddinge in de wapenen te koomen; vijfhonderd guldens beloovende aan het eerſte Vaandel, welk zich vervoegen zou voor een huis, dat met plondering gedreigd wierdt. In andere Steden van *Holland* hadt men, door het daaglijksch doen der ronde, en andere wijze behoedmiddelen, tot voorkoming van zamenrottingen, diergelijken opſtand belet, of in de geboorte geſmoord. En hadt de Burgerij te *Amſterdam* ſlegts moeds genoeg betoond, om zich te verzetten tegen den moedwil van een klein hoopje uit de heffe des Volks, nimmer zou dezelve dus de overhand gekreegen hebben.

't Geviel ongelukkiglijk, dat zijne Hoogheid, in 't beviget der beweegingen in de Hollandſche Steden, onpaſſelijk geweest was, zo dat men hem niet of naauwlijks hadt kunnen raadpleegen over de middelen, om dezelve te ſtillen. Men hadt, nogthans, in twee Afkondigingen der Staaten, na 't ontſtaan der beweegingen uitgekomen, geleezen, dat hunne Edele

Edele Grootmogendheden; met kennis en op raad van zijne Hoogheid, beslooten hadden de Pagten aan te houden. 't Gemeen kon; derhalven; niet verwagten, dat de Prins eenigen voorslag doen zou om dezelve af te schaffen. Ook hadt men 'er ter Vergaderinge van *Holland* in 't algemeen geen vermoeden van. Doch op den vijfentwintigsten Junij, 's daags na dat de plondering te *Amsterdam* begonnen was, vervoegde zijne Hoogheid, ter naauwer nood van zijne ziekte hersteld, zich in de Vergadering van *Holland*, den Staaten een voorslag doende van deezen inhoud „ Dat het niet nieuw „ was, dat de Ingezeetenen deezer Landen eene geneigdheid „ hadden getoond om de Pagten van 's Lands gemeene mid„ delen op de Verteering te hebben afgeschaft; terwijl schran„ dere verstanden hadden geoordeeld, dat 'er bekwaame mid„ delen waren uit te vinden, om, met minder omslag en „ bezwaring van de Ingezeetenen, dezelfde, of grooter som„ men, dan de Pagten opbragten, in 's Lands kasse te doen „ komen. Dat zich, nogthans, deeze geneigdheid hoot zo „ duidelijk hadt doen zien, als tegenwoordig. — Zelf wa„ ren 'er daadelijkheden uit voortgekomen, die de droevigste „ gevolgen zoude kunnen na zich sleepen. Doch hoe zeer „ deeze daadlijkheden ook waren te veroordeelen, was 't, „ egter, aanmerkelijk, dat zij, in zo verre, uit geen kwaad „ beginzel waren ontstaan, dat men 'er mede beoogen zou, „ zich te willen onttrekken van 't dragen der gemeene las„ ten. De oude zucht der rechtschapen Nederlanderen, om „ het hunne gewilliglijk op te offeren tot behoud van 't Va„ derland, was nog niet uitgebluscht; ja leefde zo zeer als „ ooit, in de herten; 't welk dan de blijmoedigheid, met „ welke zulk den zwaare last, als de milde gifte was, wierde „ opgebragt, blijken kon. 't Stuk met dit oog inzienде, „ hadt zijne Hoogheid, schoon naauwlijks uit zijne zwaare „ ziekte hersteld, niet langer kunnen naalaaten, in de Verga„ dering der Staaten te verschijnen, en hen op 't ernstigst „ te verzoeken, om van stonden aan de Pagten te willen „ afschaffen, en hunne raadpleegingen ten spoedigste te las„ ten gaan, over 't uitvinden en in 't werk stellen van zo„ danige andere middelen, als, zonder meerder bezwaring

„ der Ingezetenen, in de plaats van de Pagten zouden kun-
„ nen worden ingevoerd: waar toe, onder anderen, zijne
„ voordeels, het opſtellen van eenig Hoofdgeld zou kunnen
„ in aanmerking koomen."

De Leden in 't gemeen, geene verwagting akoos gehad hebbende, van zulk een voorſtel, zagen op elkander zonder iets te zeggen. Zijne Hoogheid liet hun gelegenheid om 'er op te raadpleegen, door terſtond uit de Vergadering te vertrekken. 't Leedt niet langer dan tot den volgenden dag, toen de Staaten, overeenkomſtig met den voorſlag van zijne Hoogheid, de afſchaffing van alle Pagten openlijk afkondigden, na dat zij 'er, terſtond na 's Prinſen vertrek, toe beſlooten hadden. Doch de voorſlag van den Prins, eer men nog wist wat 'er beſlooten was, was, gedrukt, verſpreid door de voornaamſte Steden. Men hadt dien te *Amſterdam*, 's dags na dat dezelve gedaan was; 't welk niet weinig toebragt om de Vroedſchap te doen bewilligen in 't beſluit, 't welk de Afgevaardigden der Stad, zonder ruggeſpraak te hebben kunnen houden, genomen hadden. — Op deeze wijze wierden de Pagterijen afgeſchaft, die twee eeuwen, of langer, hier te Lande in gebruik geweest waren.

Terſtond hier na hadden de Staaten van *Holland* Gemagtigden aangeſteld, om te overleggen, op welke wijze men best zou kunnen vinden eene ſomme van omtrent tien millioenen in 't jaar, die 't Land, door 't afſchaffen der Pagten, ſtondt te miſſen. Doch men bevondt wel haast, dat de nieuwe middelen, van welke men zich zou moeten bedienen, niet zo ſpoedig in gebruik zouden kunnen worden gebragt als vereischt wierdt om den ſtaat van 's Lands geldmiddelen voor onherſtelbaare verwarring te bewaaren. Zijne Hoogheid, die de raadpleegingen op dit gewigtig ſtuk dikwijls in perſoon bijwoonde, ſloeg derhalven voor „ Dat Burgemeesteren
„ der Steden en Schouten en Geregten ten platten Lande,
„ bij voorraad, en tot dat men andere middelen zou hebben
„ beraamd, behoorden te worden aangeſlagen, met den be-
„ loop van 't geen het Land, in 't voorleeden Jaar 1747,
„ van de Pagten ontvangen hadt, met de tiende verhooging,
„ de rantſoenen en eenige onkosten, en alles begroot op tien
„ mil-

„ millioenen guldens in 't jaar, verdeeld op den voet der al-
„ gemeene aanslagen. Dat men, maandelijks, beginnende met
„ den eerſten Julij, een twaalfde deel van deezen aanſlag
„ zou opbrengen, waar voor Burgemeesters en Geregten
„ verantwoordelijk zouden zijn; het zelve vindende bij
„ ſchatting over de Ingezeetenen, huishoudingen en perſoo-
„ nen. Dat, eer deeze ſchatting behoorlijk zou kunnen ge-
„ ſchieden, elk moest worden vermaand om zich zelven te
„ ſchatten, naar 't geen hij in de Pagten hadt opgebragt, of
„ hadt behooren op te brengen, en dat men zulke ſommen,
„ bij voorraad, van elk ontvangen moest, tot dat de ſchat-
„ ting, van wege Burgemeesteren en Geregten, in orde ge-
„ ſchied zou zijn." Verſcheiden Steden vonden zwaarigheid in deezen voorſlag; doch deeze wierden ſpoedig weggenomen. Men beſloot dan de middelen, van 's Lands wege, bij Collecte te heffen, gelijk reeds met het begin van Augustus geſchiedde.

Zo dra waren de Pagten niet afgeſchaft, of 't regende alomme ontwerpen van andere middelen van belastinge, welke men beter hieldt. Kundigen en onkundigen hielden zich bezig met dit werk. Zijne Hoogheid, onder anderen, gelijk veele anderen gedaan hadden, een Hoofdgeld hebbende voorgeſlagen, deedt, onder zijn gezigt, vlijdiglijk, arbeiden aan een ontwerp ten deezen einde, 't welk, eerst in de Lente des volgenden jaars ter Staatsvergaderinge wierdt overgeleverd, beſtaande in een drievoudig Familiegeld. Men ſtelde voor 1. ieder perſoon twee ſtuivers ter weeke, of vijf guldens tien ſtuivers in 't jaar te doen opbrengen. — 2. Ieder, daarenboven, naar gelang van zijne verteeringe of omſlag, op eene hooger ſomme te doen ſchatten. — 3. De neringdoende luiden en Traſiquanten, nog eene bijzondere ſchatting op te leggen. Behalven dit ontwerp van Familiegeld, hadt men ook een ontwerp gemaakt om de middelen, voorheen verpagt of in Admodiatie genomen, te doen heffen bij wege van Collecte. Zijne Hoogheid leverde beide deeze ontwerpen ter Vergaderinge van *Holland* over, op den tweeden Maij des jaars 1749. Twee maanden omtrent verliepen 'er, na het inleveren deezer Ontwerpen, toen de Staaten

openlijk bekend maakten, dat zij beflooten hadden, de middelen, die voorheen verpagt waren, te doen heffen bij wege van Collecte. Met den aanvang van 't Jaar 1750 begon dit heffen der gemeene middelen bij wege van Collecte, en 't is tot nu toe in gebruik gebleeven. De fchade, door de plondering der Pagters en Pagtersbedienden in *Holland* geleeden, wierdt eerlang, ter fomme van omtrent driemaalhonderdduizend guldens, uit 's Lands Kasfe goed gedaan.

In den voorflag, dien zijne Hoogheid op den vijfentwintigften Junij des Jaars 1748, gedaan hadt, hadt men ook geleezen, hoe de Prins tevens op de Staaten hadt begeerd „ Dat toch eens de Ingezeetenen alle wettige redenen van „ bezwaaringe, op 't ftuk van de begeevinge der Ampten, „ mogten worden benomen, en dat, zonder eenig uitftel, „ de overweegingen, om de Posterijen aan 't gemeene Land „ te doen koomen, mogten hervat, en ten fpoedigften tot „ een gewenscht einde gebragt worden." Men bediende zich van 's Prinfen ernftig verzoek om nieuwe opfchudding te verwekken onder 't gemeen te *Amfterdam*, waar mede men veranderinge in de Regeering op 't oog hadt. De Vroedfchap der Stad, hier op bij een geroepen, nam, in weerwil van 's Prinfen voorftel, het befluit, om de Posterijen ten eeuwigen dage aan de Stad te houden „ om dezelve eenigfijk te „ doen dienen tot noodigen onderhoud der armen, tot herftelling en onderhoud der Godshuizen, Kerken, openbaare „ Gebouwen en verdere werken." Tevens verzogt de Vroedfchap de Burgemeesters, om met zijne Hoogheid te overleggen, wat, van wege de Stad, uit de Posterijen, naar eene billijke evenredigheid, ten behoeve van 't gemeene Land, zou behooren te worden opgebragt. 't Befluit der Vroedfchap wierdt terftond in openbaaren druk uitgegeeven; doch terftond hier op verfcheen een Verzoekfchrift, gelijk als uit naam der Burgerije, ftrekkende, zo 't heette, tot herftellinge en veranderinge; als mede een vinnig fchimpfchrift tegen zommige voornaame Amptenaars en tegen de Regeering in 't gemeen. Met dit laatfte Gefchrift, door 't Hof van *Holland* verbooden, doch daarom te meer verfpreid en greetiger geleezen, liepen veelen rond te *Amfterdam*, daar zij

eeni-

eenigen aanhang kreegen. Met deezen hieldt men bij pacht, en ontijde bijeenkomſten in herbergen en kroegen, met name in *Vredenburg*, in de Lange Leidſche Dwarsſtraat, al, waar een Ontwerp geſmeed wierdt, om, even als in *Friesland* geſchied was, Gekommitteerden te kiezen uit de Burgerij.

De Wethouderſchap, niet onkundig van dit woelen, liet 'er onderzoek op doen. ANDRIES BOEKELMAN, Chirurgijn, wierdt voor Burgemeesteren ontbooden, en ondervraagd over de opſtellers van 't Ontwerp. Hij noemde, onder anderen, zijnen Zwager HENDRIK VAN GIMNIG, een Patroontekenaar van *Haarlem* en, JEAN ROUSSEL. Weinig dagen laater wierdt 'er een Verzoekſchrift verſpreid, zedert de *drie Artikelen*, of 't *Request van Raap* genaamd, naar men wil, hier ter Stede gebragt door den Rotterdamſchen Koekebakker VAN DER MEER. Het behelsde een verzoek aan Burgemeesteren, 1. Om de Poſterijen ten ſpoedigſten op te draagen aan den Prins. — 2. Om voortaan geene Ampten te geeven dan aan ingeboorene en genaturaliſeerde gezeeten burgers en inwoonera. 3. Om de Voorregten der Burgerije te herſtellen, en geene Kolonellen en Kapiteinen te kiezen dan uit de Burgerij, en niet uit de Regeering. Op den zelfden tijd liet men 't gerugt loopen, dat de Burgers in 't kort bezit ſtonden te neemen van de Kloveniers-Doele in de Doelſtraat, op welke zij waanden regt te hebben. Dit gebeurde met 'er daad op den negenden Augustus, wanneer men eenige burgers, ten getale van zes of acht, zag treeden na de Groote Zaal van de Doele, waar van zij zich meester maakten. Straks las VAN GIMNIG eene Aanſpraak voor aan de menigte, op 't gerugt zamengevloeid, ſtrekkende om haar te beweegen tot het beraamen van middelen, om de vervallen burgerlijke vrijheden te herſtellen. Van verandering in de Regeering repte hij geen woord. Zelf ſprak hij met verfoeijing van de jongſte oproeren en plonderingen. Toen hij uit hadt, las RAAP der Vergaderinge zijne drie Artikelen voor. Beide geſchriften wierden door eenigen geteekend. 's Anderen daags kwam men wederom bij een in de Doele. Toen raakten de twee partijen in hevigen woordenſtrijd, aan welk Ontwerp de voor-

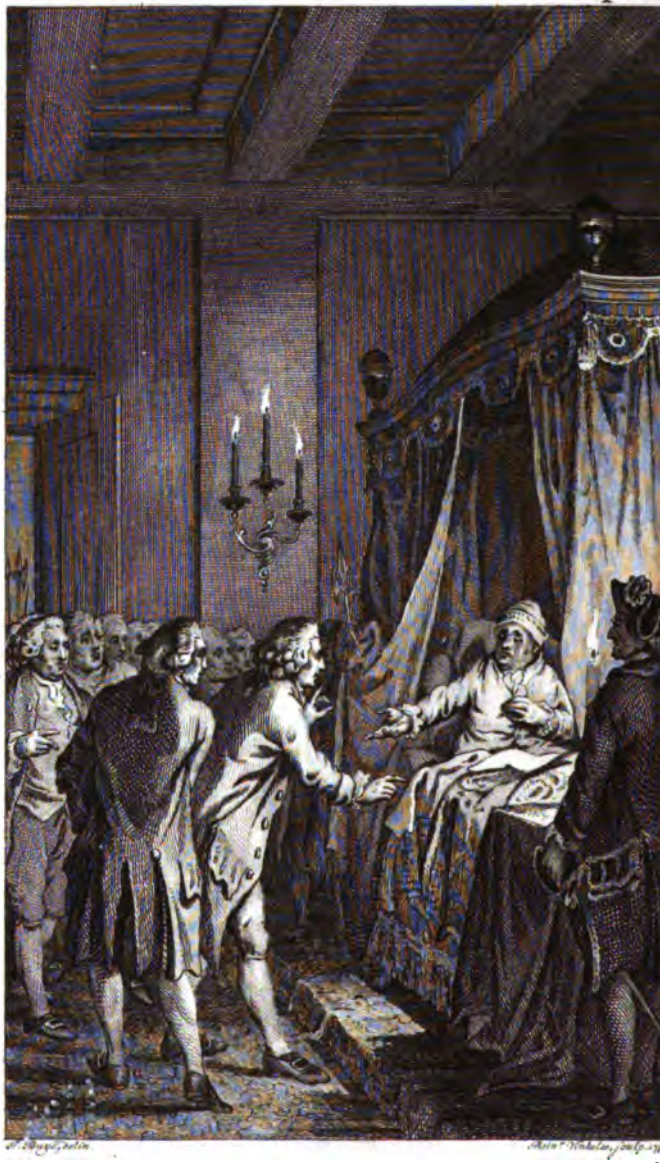

DE DOELISTEN IN DEN NACHT VAN DEN 9 SEPTBR 1748; BEGEEREN VAN DEN PRINS EEN VRIJEN KRIJGSRAAD.

veele Gereformeerde en Lutherſche Predikanten gedrukte briefjes gebragt, waar bij zij verzogt wierden, openlijk te bidden *voor de beſchermers en handhaavers der Vrijheid*, gelijk de Doelisten zich noemden. Doch de Predikanten vonden niet gemaden aan dit Verzoek te voldoen. Middelwijl waren eenige Doelisten wederom in den *Hage* geweest; en verhaalden, na hunne wederkomst „ Dat zij andermaal goed hoor gehad hadden bij zijne Hoogheid, die hun bevestigd had, dat de Regeering van *Amſterdam* hem, omtrent het ſtuk der Poorterijen, genegen gegeven had; dat hij de „ Burgerij aangenaam de Aanpen in 't gemeen, ook voldoening begeerde te zien; doch dat hij, in een *vermaarde* zaak „ *dat* gehoord zijnde, alles zo ſpoedig niet herſtellen kon." Voorts deedt de Prins, ze zijn meiden, de burgers, welke hij als zijne kinders aanmerkte, toeſtilte vermanen. Hier voegde hij 'er bij, dat zijne Hoogheid de onderteekeninge der zelve Artikelen met genoegen ontvangen, en verhaald had, gaarne dergelijke te zullen afwagten.

Een ſtevigen ſtem kregen de Doelisten bevorens van het Scheepstimmermans-Gild, een der grootſten hier ter Stede, welk ook, zo 't heette, wilde arbeiden aan de herſtelling voorregten der Gildebroederen. De drijfgeeſten van deeze onruſten verſchenen nu op de Doele, en ſchreeuwden luidſpraaks een Burger Krijgsraad, zelf met bedreiging van de Regeering gewapender hand te willen dwingen, zo zij hen niet gewillig haare toeſtemming voe gaf. De Regeering, niet tegenſtaande hoe verre men zou durven gaan, oordeelde het raadſaam, in de Artikelen te bewilligen, met deeze knoteekening. F.A.T, *mids niet ſtrijdende tegen de Reſolutien van haare Edele Groot Mogende en de intentie van zijne Hoogheid en wegens de Aanpen voor zo veel het Domeſtiq is.* Doch de Doelisten, hier mede nog niet voldaan, begeerden een onbepaald *Fiat*. Men begon nu ook te drijven op de komst van zijne Hoogheid, herwaarts, tot het bijleggen der geſchillen. Twee luiden wierden tot dien einde na den *Hage* geſchikt, die voor beſcheid bragten, dat zijne Hoogheid binnen weinige dagen de reis ſtondt aan te neemen. Burgemeesters gaven hier op onbepaald *Fiat* op 't Verzoekſchrift, en

de Wethouderschap, wel overtuigd dat men haar wars zogt te maken van 't bewind, besloot, op den achtentwintigsten Augustus, vrijwillig afstand te doen van de Regeering, op 't behagen van zijne Hoogheid, wien daar van terstond kennis wierdt gegeeven. Te gelijk wierden de Posterijen der Stad den Prinse opgedragen, die ze wederom dan 't gemeene Land afstondt.

Zijne Hoogheid wierdt, op den eenendertigsten Augustus, op 't verzoek van de Afgevaardigden der Regeeringe, door de Staaten, gemagtigd om de rust in *Amsterdam* te herstellen, al ware 't ook door verandering te maaken in Burgemeesters en Raaden. Twee dagen te vooren was de Graaf VAN BENTINK hier geweest, om, uit naam van zijne Hoogheid, der Regeeringe en Burgerije af te vragen, of zij goedvonden haare belangen te stellen in handen van den Prins. Doch een der Burgemeesteren kwam hem aandienen, dat men 's heeren besluit der Regeeringe hieromtrent den Prinse reeds hadt bekend gemaakt. Midlerwijl ondernamen zommige burgers eenige Verzoekschriften te teekenen, waar bij de handhaving der tegenwoordige Regeeringe begeerd wierdt. Doch de Doelisten vonden middel om dit teekenen te beletten, door te wege te brengen, dat de Scheepstimmerluiden, hier *Bylsjes* genaamd, ten getale van omtrent vijfhonderd, met vijf of zes der stoutste Doelisten aan hun hoofd, in smalle gelederen, doch ongewapend, een groot deel der Stad doortrokken, stilhoudende voor de huizen of herbergen, daar zulken woonden of zich onthielden, van welken men wist, of vermoedde, dat zij voor de tegenwoordige Regeering geteekend hadden. Hier en daar gebruikte men zelf dreigementen; en deeze oproerige togt baarde zulk eene ontsteltenis door de Stad, dat 'er de voorgenomen en aangevangen teekening, geheel voor gestremd wierdt. Ook wil men dat eenige leden der Regeeringe den Voorstanderen deezer tekeninge, onder de hand, te verstaan gaven, dat zij zich vergeefs afsloofden, en dat de verandering der Regeeringe niet zou kunnen voorkomen worden.

Terwijl men nu zijne Hoogheid binnen twee dagen te gemoet zag, gingen de Wijken sterk voort met het teekenen

van

van Gekommitteerden, welke meest allen de drie Artikelen teekenden, en zes uit hun aanstelden om 't woord te voeren bij den Prins, die op den tweeden September, des morgens ten tien uuren, in de Stad kwam, met vier Koetzen. Zijne Hoogheid hadt overnacht op 't Huis te *Zwanenburg*, halfwege *Haarlem*. Zijne Lijfwagt te paerde verzelde hem slegts tot aan de Haarlemmer-Poort, alwaar zij eenigen tijd vertoefde, en toen na halfwege *Haarlem* keerde. De Schutterij was in de wapenen gekomen, en stondt geschaard langs de Straaten en Graften, daar zijne Hoogheid doorreedt. RAAP en eenigen der zijnen hadden den Prins aan de tweehonderd roeden buiten de Stad begroet, doch geleidden hem niet na binnen. Zulks geschiedde door omtrent dertig van de nieuwlings gekoozen Gekommitteerden uit de Burgerij, onder welken de driftigste Doelisten waren; en door een hoop van drie of vierduizend Bijltjes, voor welken een Oranje-Vaandel gedraagen wierdt, waar op *Voor Oranje en de Vrijheid* te leezen stondt. Zijne Hoogheid nam zijnen intrek in 't Oude-Zijds-Heeren Logement, daar hij terstond door drie der regeerende Burgemeesteren, GERRIT CORVER, *Heere van Velzen*, JAN SAUTYN en PIETER VAN DE POLL, begroet, en, zo lang hij hier bleef, op Stads kosten onthaald wierdt. 't Logement wierdt bij dage en bij nacht, gedurende dien tijd, bewaakt door twee Vaandelen Schutters, aan welken de Prins gewoon was, de leuze of *het woord* te geeven.

't Eerst, welk men ter hand nam, was het bewerken van de voorgenomen veranderinge in de Regeering. De Gekommitteerden vorderden dezelve bij een wijdluftig Verzoekschrift, en met naame ook het ontslaan der beide Pensionarissen; doch omtrent deeze laatsten, die in dienst bleeven, bereikte men zijn oogmerk niet. Terwijl de Prins raadpleegde op 't stuk der veranderinge, boezemden zommigen den Scheepstimmerluiden argwaan in, over de gemeenzaamheid der regeerende Burgemeesteren met zijne Hoogheid, als of hier uit iet nadeeligs voor hun Gild te duchten stondt. Twintig of dertig uit den hoop lieten zich hier op door eenige der stoutste Doelisten beweegen om hen op den vierden des

avonds te verzellen aan de huizen der Burgemeesteren, welken zij vrijmoedigelijk afvraagden, *waarom zij niet terstond afstonden van de Regeering?* 't Antwoord, dat zulks aan zijne Hoogheid gelaaten was, voldeede niet; men moest hun verzekeren, dat 'er binnen twee dagen verandering koomen zou: gelijk geschiedde.

Midlerwijl hadt een groot getal Koopluiden, in eene voornaame herberg zamengekomen, vierëntwintig uit hun benoemd om zijne Hoogheid te begroeten, en zijne gunstige bescherming over den Koophandel te verzoeken. Zij verwierven eerst op den vijfden des avonds gehoor. De Aanspraak wierdt gedaan door den Heer JOSUA VAN DER POORTEN, en door den Prins minzaamlijk beantwoord; verklaarende zijne Hoogheid, onder anderen, dat zijne agting voor de Kooplieden haast blijken zou, uit de aanstelling van nieuwe Raaden, die den zevenden afgekondigd wierdt. Toen wierden de vier Burgemeesters ontslagen, zonder hersteld te worden. Doch uit de zeëndertig Raaden, die ook allen ontslagen waren, wierden 'er negentien hersteld; waar bij zijne Hoogheid zeventien anderen voegde, die zij met in de Regeering geweest waren. Naderhand, door de Staten daar toe gemagtigd zijnde, ontsloeg zijne Hoogheid ook veele leden van den Oud-Raad: als vier regeerende Schepens, zeven Oud-Burgemeesters, en drieëndertig Oud-Schepenen; vervullende, ten zelfden dage, de plaatzen der vier regeerende Schepenen, met vier anderen.

Omtrent denzelfden tijd riep men gedurig, en voornaamlijk onder de Bijltjes, die nu de hoofdpersonaadje op de Doele speelden, om een vrijen Krijgsraad, zonder een' eenig' Officier, uit de nieuwe zo min als uit de oude Regeering. Men strooide briefjes op rijm onder 't Volk, inhoudende dat het met de vrijheid uit was, zo men geen vrijen Krijgsraad verwierf. De drift hier over steeg zo hoog, dat een tamelijk getal Scheepstimmerluiden met eenige Doelisten aan 't hoofd, zich des nachts van den negenden September na 's Prinsen Logement begaven, zijne Hoogheid, die zich reeds ter rust begeeven hadt, doende wekken, en hem voorhoudende „ Dat het volk niet langer te stillen was; dat het een

vrijen

„ vrijen Krijgsraad begeerde, of tot uitspoorigheden dreigde „ over te slaan; en dat zijne Hoogheid hun diende te wille „ te zijn, om verdere onheilen voor te koomen." De Prins gaf egter uitstellend antwoord. 's Anderendaags was de Stad vol van den overlast, den Prinse aangedaan. Men verhaalde, dat de Prins, ongeduldig geworden, gedreigd hadt, „ de „ Stad, ja 't gantsche Land en zijne Ampten te zullen ver„ laaten, en na zijne Duitsche Staaten te vertrekken, indien „ men hem langer lastig viel." Zijne Hoogheid gaf egter dien zelfden dag zijne stem tot een vrijen Krijgsraad; bij welk woord nogthans de Prins iet anders scheen te verstaan dan het volk. Niettemin regelde dit toen alles naar zijnen zin, en niemand, die aan de oude of nieuwe Regeering vermaagschapt was, behieldt zijn Ampt onder de Schutterij, of verkreeg 'er een. De Kapitein CHRISTIAAN SCHOLTEN zelve, hoe zeer hij voor de drie Artikelen geijverd hadt, wierdt bedankt, om dat zijn Vader, door den Prins, tot Raad was aangesteld. De Prins bevestigde het vertigte voor deeze keer, doch gaf bij Publikatie genoeg te kennen, hoe zeer de onbetamelijkheden, in deezen bij veelen gebruikt, hem tegenstonden, en dat hij wijders voor deeze keer de ongeregeldheden over 't hoofd wilde zien; mids elk zich voortaan stil en onderworpen aan zijne Overheid gedroeg, en de Gekommitteerden der Wijken, van nu af, zich van die en dergelijke kommissien ontslagen rekenden.

Terwijl deeze Afkondiging geschiedde, stondt de Prins op zijn vertrek uit *Amsterdam*. GIMMIG nam, uit naam der Gekommitteerden uit de Burgerij, afscheid van zijne Hoogheid, met eene Aanspraak, die hij zedert drukken liet, en op welks tijtel hij den Prins WILLEM DEN GROOTEN noemde. Zijne Hoogheid vertrok op den middag, zijnen weg neemende door de Leidsche Poort, en voorts over de Veenen na den *Hage*. Een goed getal van ontslagen Gekommitteerden en vier- of vijfhonderd Scheepstimmerluiden deeden den Prins uitgeleide tot op den Amstelveenschen weg, waar naa zij na de Stad te rug keerden. *Amsterdam* raakte allengskens in rust. In 't eerst wierden wel vinnige schimpschriften tegen de ontslagen Regenten gestrooid; doch door den tijd

wierdt

wierdt meer tot lof dan tot laster van deeze Heere geschreeven en gesproken. De Doelisten raakten, daarentegen, binnen weinige maanden, in de algemeene veragting: waar toe niet weinig hielp, dat zijne Hoogheid zelve JEAN ROUSSET de Akte, waar bij hij deezen tot zijnen Historieschrijver hadt aangesteld, in 't begin van Junij des Jaars 1749, wederom deedt afvorderen. De haat tegen de Doelisten nam eerlang zo sterk toe, dat het Graauw, in grooten getale op de been gekomen, verhinderd heeft, dat men DANIEL RAAP, die in Junij des Jaars 1754 overleedt, eene gewoonlijke begraafenis aandeedt. De Lijkbaar wierdt vernield, en de Wethouderschap genoodzaakt, het Lijk ter middernacht, met een Vragtsleede, na de Kerk te laaten loopen.

Binnen *Haarlem* was het volk, naa 't afschuffen der Pagten, niet recht gerust geweest, waarom zijne Hoogheid, in Augustus, den Baron VAN GROVESTINS derwaards afvaardigde, om de bezwaarnissen te hooren. In September floeg een Lid der Vroedschap, Mr. MARTEN FLORIS VAN ZANEN, zijnen Mederaaden voor, of men, uit hoofde van de beweegingen en veranderingen in *Amsterdam*, zijne Hoogheid niet behoorde te verzoeken, om ook te *Haarlem* zulke te voorzien op 't stuk der Regeering, als hij een nutte van Stad en Land zou vinden te beheeren. Doch de Vroedschap nam op deezen voorslag geen besluit, en de beweegingen onder 't gemeen bleeven duuren. De Wethouders verzogten Gemagtigden van zijne Hoogheid, die, op den tweeden October, uit 's Prinsen naam, deeden afkondigen, dat de Vroedschap voortaan uit tweeëndertig, in plaats van uit vierentwintig, Leden bestaan zou. Zeven Leden der Vroedschap bleeven ontslagen, en voorts wierdt het volk tot stilstand en onderdanigheid vermaand.

Te *Leiden* wierden, op den achtsienden October, de Vroedschappen en de Veertigen, door dezelfde Gemagtigden, ontslagen; doch wederom, op vier na, die verklaaren bleeven, in 't bewind herstelt. De Burgemeester JOAN VAN DEN BERG, een van deeze vier, en de Sekretaris VAN RODEN, hadden reeds te vooren verzogt, om van hunne Ampten ontslagen te worden. De laatste wierdt eerlang tot Pen-

sions-

fionaris der Stad, en zedert tot Sékretaris van den Raad van Staate aangeſteld. Doch kort na de verandering, veroorzaakten eenige oproerige Gekommitteerden zo veel oproer in de Stad, dat de rust niet herſteld wierdt, voor dat de Generaal ROUSE, aan 't hoofd van eene Bende Dragonders en Zwitzers, uit de Lijfwagt van zijne Hoogheid, onverhoeds in de Stad gekomen was; zijnde hij, op 's Prinſen last, des avonds te vooren omtrent ten elf uuren, uit den *Hage* vertrokken. Vier der voornaamſte oproermakers wierden gevat, twee of drie van welken met gevangenis en ballingſchap van eenige jaaren geſtraft wierden.

Te *Rotterdam* wierdt de gantſche Regeering, door 's Prinſen Gemagtigden, op den vierëntwintigſten October, ondanks twee Verzoekſchriften der Burgeren, tot handhoudige van dezelve, bedankt; doch, op vijf Leden der Vroedſchap na, weder herſteld.

Te *Gouda*, daar de Hoofd-Officier zelve den geenen, die tegen de Regenten misnoegd waren, met raad gediend hadt, wierdt ook de gantſche Regeering ontſlagen; doch weder herſteld, op zes Leden na, die buiten bewind bleeven.

Te *Gorinchem* wierdt het getal der Vroedſchappen van zeventien tot vierëntwintig vermeerderd; doch de oude Regenten bleeven aan.

Te *Schoonhoven* wierdt de gantſche Regeering ontſlagen, doch op drie Leden na weder aangeſteld; voorts wierdt het getal der Vroedſchappen en Kiezeren vermeerderd, en ſchikking gemaakt op eenige punten, door de Burgerij begeerd.

Te *Delft*, *Schiedam* en in *den Briel* viel ook eenige geringe verandering voor; maar te *Dordrecht* geene, om dat men ze noodloos of ondienſtig agtte: gelijk ook, in 't Noorderkwartier van *Holland*, *Medemblik* de eenige Stad was, die verklaard hadt, geene verandering noodig te hebben: hoewel ze naderhand, even gelijk alle andere Steden van *Noordholland*, door 's Prinſen beſtelling, verandering in de Regeering ondergaan moest.

Op deeze wijze liep het gewigtig werk van de verandering der Regeeringe, in de Steden van *Holland* en *Weſtfriesland*, af. Alomme wierdt verklaard, dat de ontſlagen Regenten in hun-

hunnen goeden naam, gehouden wierden ongekrenkt. Ook wierdt hun, des noods, 's Prinsen befcherming toegezegd. 't Gantfche werk wierdt beflooten met het afkondigen eener algemeene Vergiffenisfe, die, op den voorflag van zijne Hoogheid, in 't begin van October des Jaars 1749 gefchiedde.

In *Gelderland*, daar de Regeering onlangs beflooten hadt, het Graafschap *Ruitenburg* op te draagen aan den Prins, wierdt ook eenige vermindering in de Regeering der Steden gemaakt, fchoon 'er geen aanzoek van de Burgerijen toe gefchiedde, en de aanzienlijkfte burgers, in zommige plaatzen, de handhaaving der tegenwoordige Regeeringe, door eene plegtige beneeding, op zijne Hoogheid, begeerd hadden. De vorm der Regeeringe wierdt daar genoegzaam op den zelfden voet gebragt, als die ten tijde van WILLEM DEN III geweest was. In *Utrecht* en *Overijsfel* kreeg zijne Hoogheid het zelfde gezag, als WILLEM DE III, in de Jaaren 1674 en 1675, over de Regeering van deeze twee Gewesten bedongen hadt. Maar in *Zeeland* viel bijkans geene buitengewoone verandering in de Regeeringe voor; alleenlijk wierdt een enkel lid der Regeeringe van *Middelburg* verzogt, om vrijwillig af te ftaan van 't bewind. De Pagterijen wierden 'er gehandhaafd, ongaangezien zommigen reeds beweegingen gemaakt hadden tot derzelver afichaffing, welke geftuit wierden, door dien de Regeering twee of drie Beftuurders bij den kop deedt vatten, die niet dan na lang zitten geftraft wierden.

Maar in *Friesland* wierdt de gantfche gedaante der Regeeringe op een anderen voet gebragt. Zijne Hoogheid, in December derwaarts vertrokken, leverde den Staaten een Reglement over, het *Reglement Reformatoir* genaamd, uit eenenzeventig puntten beftaande, 't welk terftond wierdt afgekondigd. Bij het zelve wierdt bepaald „ Wie voor Edelen „ en Eigenerfden, uit welken de Afgevaardigden ten Landsdage gekozen wierden, zouden worden gehouden. Voorts „ wierden verfcheiden misbruiken, in 't ftemmen tot Afgevaardigden ten Landsdage, geweerd, en bepaald, dat, in „ 't geval van ftaaken van ftemmen, de beflisfing aan 't lot

„ ge-

„ gelaaten zou worden. In 't benoemen van eenen Griet-
„ man, waar van de verkiezing aan den Erfstadhouder stondt,
„ zou men op bevoegde perſoonen moeten agtgeeven, en
„ zo hier over verſchil viel, zouden de Stadhouders in den
„ tijd eenige Leden magtigen, om dezwege onderzoek en
„ uitſpraak te doen. Wethouders of Amptenaars der Steden
„ zouden te gelijk geene Griettitelen, Bijzitters, Sekretaris-
„ ſen noch Fiskaalen eener Griettenije mogen zijn, noch ma-
„ gens dezelve op den Landdag Afgevaardigd worden. De
„ gewoonlijke Landsdag zou, gelijk van ouds, eens 's jaars
„ gehouden worden, in Februarij aanvangen, en ten langſten
„ zes weeken duuren. Het Hof zou de volle Regtsoeffening
„ behouden, gelijk van ouds; doch zich niet ſtaaken in de
„ Politike beſtiering der bijzondere Steden of Landſtreeken.
„ De Neder-Geregten zouden ook gehandhaafd worden in
„ de Regtsoeffening, hun van ouds hebbende toebehoord." Op 't invorderen en aanleggen van 's Lands geldmiddelen wierden ook eenige ſchikkingen gemaakt, en eindelijk alle hoogen en laagen Wethouderen en alle voornaamen Ampenaaren het beëedigen van 's Lands Weeten en Fiskaalen opgelegd, met naame ook van het tegenwoordige Reglement „ van welk zijne Hoogheid, nogthans, de nadere uitlegging „ aan zich behieldt, zo als hij, bij opkomend geſchil over „ hetzelve, naar gelegenheid van tijden en zaaken, zou be- „ vinden te behooren." Op de afkondiging van dit Reglement volgde, die van eene algemeene Vergiffenisſe, wegens 't geen, gedurende de jongſte beweegingen, was voorgevallen. De Prins bleef nog eenige dagen in *Friesland*, binnen welken hem het regt tot de beſtelling der Wethouderen te *Leeuwarden* en te *Franeker* wierdt opgedraagen. Beide deeze Steden waren de eenigſten in *Friesland*, welke tot hier toe haare eigen Wet beſteld hadden. Zijne Hoogheid, de algemeene en bijzondere Regeering van 't Gewest in deezer voege veranderd hebbende, keerde nog voor 't einde des jaars na den *Hage* te rug.

Doch het uitwerken van diergelijk eene veranderinge, in de Stad *Groningen* en in de *Ommelanden*, hadt nog veele voeten in de aarde. Veele In- en Opgezeetenen, beſpeurende

de

de dat 's Prinsen gezag zich nog niet uitstrekte tot de magt om de Regeering te veranderen, arbeidden onder de hand om 't zo verre te brengen. Een groot getal boeren, met stokken en knodsen gewapend, trok, in 't hart van Augustus, ter Stad in. Ten zelfden tijde leverden eenige lieden, zich noemende *Volmagten der Burgerije*, een Verzoekschrift in aan Burgemeesteren en Raaden, waar bij zij, onder anderen, verklaarden, dat zij, door de *volle macht en magt*, welke zij den Prinse wilden opgedragen hebben, verstonden „alles, wat de tegenwoordige Erfstadhouder in eenige Provincie bezat, of zijne Voorzaten mogten bezeeten hebben, — het regt van afdankinge der Wetthouderen, het begeeven van Krijgs- en Regeeringsampten", en verscheiden andere Voorregten. De Regeering der Stad en van 't Gewest was genoodzaakt in dit alles te bewilligen. Men zondt Gemagtigden na den *Hage* om den Prinse hier van kennis te geeven, terwijl de beweeging in de Stad nog bleef duuren; zendende zijne Hoogheid, tot bewaaring der ruste, eenig Krijgsvolk derwaarts. 't Liep tot in 't midden van December aan, eer de Gemagtigden van zijne Hoogheid, die zelve na *Friesland* was gereisd, te *Groningen* aankwamen. Straks drongen veelen uit de burgerije op de *Licentiatie* of het ontslag der Regenten. Zijne Hoogheid, die toen te *Leeuwarden* was, kreeg 'er wel haast kennis van, en 't was op zijnen last dat de Gemagtigden, zijnde de Baron VAN DEN CAPELLE, nevens de Heeren WYBRAND VAN ITSMA en ANTONI JAN. PERSOON, Burgemeesters van *Harlingen* en *Deventer*, in 't begin van 't Jaar 1749, Gekommitteerden verkoozen om met hun in onderhandeling te treeden. Geduurende deeze onderhandeling, borst de drift, om de tegenwoordige Regeering ontslagen te zien, tot daadlijkheden uit. De burgers begaven zich ongewapend onder hunne Vaandels. De Volmagten hielden hun voor, wat men in den zin hadt, elk vrijheid geevende om na huis te gaan, zo zij zwaarigheid maakten om 't afdanken der Regeeringe te begeeren. Doch niemand durfde zich van deeze vrijheid bedienen. Men trok dan na de herberg van 's Prins Gemagtigden, daar 't voorgenomen verzoek gedaan wierdt. De Gemagtigden beloofden dat

dat zij 'er den Prinſe kennis van gaeven, en deszelfs uitſpraak zouden afwagten. Doch eer deeze te *Groningen* zijn kon, hadden de Burgemeesters en Raad, oud en nieuw, midsgaders Taalmannen en gezwooren Gemeente, beſlooten hunne Ampten en Commisſien in den ſchoot van zijne Hoogheid neder te leggen. Die van de Ommelanden namen, ten zelfden dage, een gelijk beſluit. Den volgenden dag kwamen de boeren, in grooten getale, ongewapend en met Oranjeſtrikken verſierd, in de Stad, om diergelijk verzoek als de burgerij te doen. Zij voerden een vierkant bord voor zich, waar op te leezen ſtondt:

BRAAVE HEEREN
COMMITTEERDEN VAN ZYN
HOOGHEIT
BIED ONS DE HAND
LICENTIEREN
IS 'T BEGEEREN
VAN BURGERS EN BOERENSTAND.

De Standaard, waar aan dit bord gehegt was, wierdt geplaatst voor de herberg der Gemagtigden, die den Landluiden het zelfde antwoord als aan de Gekommitteerden uit de burgerij gaven. Doch de boeren, hier mede niet voldaan, vielen in 't Ommelanderhuis, wilden den Sijndicus te lijve, en dwongen de Ommelander Heeren hunne Ampten ingelijks ter beſcheidenheid van zijne Hoogheid te ſtellen. Ondertusſchen wierdt ook hier vastgeſteld om 's Lands middelen te heffen bij wege van Collecte; 't welk, egter, niet zonder merkelijke tegenkanting van 't gemeen geſchiedde. De Prins zelve kwam op den tweeëntwintigſten November in *Groningen*, en wierdt aldaar met veel luisters ingehaald. Eerst maakte zijne Hoogheid verandering in de Regeering, en in de Commisſien, welke uit naam der Stad en van het Gewest bekleed wierden. Verſcheiden Heeren bleeven van hunne Ampten verlaaten, terwijl eenige in laager Ampten geſteld, en andere tot hooger bevorderd wierden. Voorts rechtte zijne Hoogheid

een Provincial Geregtshof op, en deedt eindelijk een geheel nieuw Reglement goedkeuren door de Staaten: alles in gevolge en uit kragt van de *volle maate en magt*, hem in 't voorleeden jaar, bij Staats beſluit, opgedragen. Naa dat dit door de Regenten beëedigd was, verliet de Prins *Groningen* in 't begin van December. Kort naa zijn vertrek wierdt, op naam der Staaten, eene algemeene Vergiffenis van de gepleegde onbehoorlijkheden afgekondigd; zedert raakten de Stad en 't Gewest in rust. 't Leedt egter tot in 't laatst van Julij des Jaars 1750, eer het *Diploma* op de Opdragt van 't Erfſtadhouderſchap aan zijne Hoogheid in orde wierdt overgeleverd.

Dus liepen, eindelijk, de onlusten, die in 't voorleeden jaar, in alle Gewesten, waren ontſtaan, ten einde, op eene wijze, waar door 't gezag van zijne Hoogheid hooger rees, en vaster gevestigd wierdt, vooral in *Gelderland*, *Friesland* en *Stad en Lande*, daar het merkelijk bepaald geweest was. 's Prinſen aanzien in den Vereenigden Staat ſteeg hier door dat van zijne Voorzaaten verre te boven. De Algemeene Staaten, zich, ten behoeve van zijne Hoogheid, ook willende ontdoen van 't Stadhouderlijk bewind in de overige Generaliteits Landen, hadden hem, op 't einde van 't voorleeden jaar, ook het Erfſtadhouder-Kapitein-Generaal- en Admiraalſchap over het Staatsch *Brabant*, *Vlaanderen* en *Opper-Gelderland* opgedragen. Omtrent den zelfden tijd wierdt ook, door de Bewindhebbers der Oostindiſche Maatſchappij, op het aanhouden van omtrent zestig Deelgenooten, beſlooten, zijne Hoogheid tot Opper-Direkteur- en Gouverneur hunner Maatſchappije aan te ſtellen; welke waardigheid nimmer door eenigen Stadhouder bekleed geweest was, en den Prinſe in dit aanzienlijk lichaam groot gezag gaf. Onder andere voorregten verkreeg de Prins hier bij het gezag, om in alle Vergaderingen der Maatſchappij, 't zij in perſoon, of door zijne Repreſentanten, voor te zitten; als mede de hooge Ampten hier te Lande en in de *Indiën*, uit een benoemd drietal, te vervullen. De Wedde, wegens het Opperbewindhebberſchap der Maatſchappij, wees zijne Hoogheid van de hand. In Julij wierden de Heeren FILIPS VAN DER GHEESEN en

en JOSUA VAN DER POORTEN, welke laatſte Lid was der Remonſtrantſche Gemeente te *Amſterdam*, tot zijne Repreſentanten in de kamers in *Holland* aangeſteld. De Bewindhebbers der Weſtindiſche Maatſchappije volgden, wat later, het voorbeeld der Oostindiſche Maatſchappije, zijne Hoogheid insgelijks verkiezende tot Opper-Direkteur. De Prins benoemde hier de Heeren JAN VAN MARCELIS en THOMAS HOPE, welke laatſte tot de Gezinte der Doopsgezinden behoorde. De Heer GERARD ARNOUD HASSELAAR, Oud-Burgemeester van *Amſterdam*, was reeds te vooren tot Repreſentant van zijne Hoogheid in de Admiraliteits-Kollegien in *Holland* aangeſteld.

Tegen 't einde des Jaars 1749 wierden in *Holland* de noodige toebereidzels gemaakt, om de middelen, die verpagt plagten te worden, voortaan bij wege van Collecte te heffen. In *Friesland* hadt men, in plaats der Pagten, de Ingezeetenen geſchat; bij welke gelegenheid in dit Gewest nieuwe onluſten ontſtonden, die met geweld geſtuit, en daar zommige Beihamels met den dood geſtraft wierden. Doch de ſchatting wierdt hier zo ongaarne betaald, dat vervolgens het Collecteeren wierdt ingevoerd. Dit geſchiedde ook in *Holland*, hoewel niet zonder merkelijke opſchudding in zommige Steden, vooral te *Haarlem*, *Amſterdam*, en *Rotterdam*. Ten platten Lande hadden die van *Huisduinen* en de *Helder* zich ook beklaagd bij den Prins, over de Knevelaarijen van hunne Regenten; doch toen deeze, voor zijne Hoogheid, zich verdeedigd hadden, wierden de Opgezeetenen tot ſtilte en eerbied jegens dezelve vermaand, terwijl de Prins niet hadt kunnen vinden, dat zij zich kwalijk van hunnen pligt gekweeten hadden. En toen men niettemin eenige Regenten, bij zekere gelegenheid, hunne bedieningen hadt doen nederleggen, deedt het Hof van *Holland* dezelven in 't bewind herſtellen. Te *Zaandam* zogt de Chirurgijn JAN PIGGE, de *Zaardammer Raap* bijgenaamd, met eenige anderen, de Regeering te noodzaaken, om de aangekogte Ambagtsheerlijkheid van *Oostzaanen* en *Oostzaandam* aan zijne Hoogheid af te ſtaan. Doch de Prins zelve wees zulk een voorſtel met verontwaardiging van de hand.

Zijne Hoogheid, sedert eenigen tijd, zijne gezondheid voelende afneemen, hadt de Algemeene Staaten bewoogen, den Prins LODEWYK VAN BRUNSWYK-WOLFENBUTTEL, vermaagschapt aan des Erfstadhouders Gemaalinne, aan te stellen tot Veldmaarschalk over 't Krijgsvolk van den Vereenigden Staat, op eene wedde van vierentwintigduizend guldens; en 't leedt niet lang daar na, of zijne Hoogheid deedt deezen Vorst voorschikken, om, bij zijn overlijden, het Krijgsvolk als Opperhoofd te gebieden, waar toe hem eene wedde van veertigduizend guldens wierdt toegelegd. Kort hier na wierdt hij door zijne Hoogheid met een Regiment begiftigd.

Tot hier toe hadt de Prins nog geene gelegenheid kunnen vinden, om zich in *Zeeland* te doen huldigen als Markgraaf van *Veere* en *Vlissingen*. In Maij des Jaars 1751 begaf hij zich derwaarts. Hij trad eerst aan land te *Middelburg*, nam in de Vergadering der Staaten zitting, en begaf zich vervolgens na *Veere*, daar de inhuldiging met groote plegtigheid geschiedde. De Wethouderschap, zijne Hoogheid buiten de Poort te gemoete gegaan zijnde, boodt hem de sleutels der Stad aan. De Prins, op 't Stadshuis gekomen, deedt eerst den Eed als Markgraaf; waar na de Wethouderschap, de Oversten der Schutterijen en Gilden hem insgelijks trouwe zwoeren. Voorts wierdt 'er dien dag met schieten en klokluiden, en met het verlichten der wooningen, allerlei blijk van vreugde gegeeven. Vier dagen daar na wierdt zijne Hoogheid op gelijke wijze ontvangen en gehuldigd te *Vlissingen*. De Prins deedt, in beide Steden, een groot getal van zilveren penningen, en ook eenige gouden, strooien en uitdeelen, waar op ULYSSES, na een veeljaarig omzwerven, in zijn Rijk *Ithaka* wederkeerende, bij zijnen Zoon en Vriend, verbeeld stondt, met dit Randschrift: *Vetetem Dominum Videtis Ulyssem, Gy ziet hier Ulysses, uwen ouden Heer.* Onder aan las men: *Suum Cuique, Elk het zyne.* Op de keerzijde zag men een Raadhuis, van welks pulje de Prins penningen strooide, onder eene vergaderde menigte. Om den rand stondt, *Adgnosco studium mentemque meorum,*

Ik

Ik erken den ijver en de zucht des Mijnen. En nog: *Fides Civium Veræ & Vlissingæ, Trouwe der Burgeren van Veere en Vlissingen* De Prins hieldt zich, naa 't voltrekken deezer plegtigheid, nog eenige dagen op in *Zeeland*, om orde te stellen op de Regeering, en op 't begeeven der Ampten; waar naa hij na den *Hage* te rug keerde.

De zorge voor den algemeenen Koophandel en de Weeverijen ging den Prinse Erfstadhouder, zedert eenigen tijd, zonderling ter harte. In Maij des Jaars 1749 hadt zijne Hoogheid, ter Vergaderinge van *Holland*, eenen voorslag gedaan tot herstelling der Weeverijen in 't gemeen, en in 't bijzonder van die der Zijder-Stoffen, ter gelegenheid dat hem, door de Gemagtigden der Zijde-Weeverijen te *Amsterdam*, vertoond was, hoe deeze Weeverijen zeer vervallen waren, zedert het uitvoeren van Weef- en Werk-gereedschappen, en het invoeren van vreemde Zijden-Stoffen, welk beide zij begeerden dat mogt verbooden worden. De Prins stelde den Staaten hun verzoek ter overweeginge voor, te gelijk verklaarende, dat hij, tot aanmoediging der inlandsche Weeverijen, beslooten hadt, voor zich en zijn Hof en bedienden, niet dan inlandsche Zijden-, Wollen- en andere Stoffen te zullen gebruiken; welk voorbeeld hij hoopte dat door de Leden der Vergaderinge en door de Landzaaten in 't algemeen, zou worden naagevolgd. De Staaten beslooten hier op, den uitvoer der voornaamste Weeversgereedschappen, op eene boete van duizend guldens, te verbieden. Voorts wierden de Regenten en voornaamste Amptenaars verzogt, zich, op 't voorbeeld van zijne Hoogheid, van inlandsche geweeven stoffen, tot kleeding voor zich en hunne Huisgezinnen, te bedienen.

De Weeverijen waren het eenigste voorwerp niet geweest van 's Prinsen zorge. Zijne Hoogheid maakte ook zijn werk, om zich door ervaren Kooplieden te laaten onderregten omtrent den waaren staat van 's Lands Koophandel in 't gemeen; en zo men bevinden mogt, gelijk verzekerd wierdt, dat dezelve merkelijk vervallen was, omtrent de middelen, waar door men dien zou kunnen herstellen. In den Zomer des Jaars 1751 was den Prinse ter hand gesteld eene *Verhan-*

deling over den Koophandel van den Staat der Vereenigde Nederlanden; waar in geroond wierdt deszelfs verval, de oorzaaken hier van, en de middelen tot herſtelling. Onder deeze middelen wierdt inzonderheid aangedrongen op een *Porto Franco*, nevens een vrijen doorvoer van goederen; waar van de voordeelen aangeweezen, en de zwaarigheden opgelost wierden. Zijne Hoogheid, deeze Verhandeling ontvangen en onderzogt hebbende, vondt geraaden, dezelve, op den zeventiendewintigſten Augustus, ter Algemeene Staatsvergadering, en ter Vergaderinge van *Holland*, over te leveren; te gelijk verklaarende „ Dat hij zedert het aanvaarden „ van het Stadhouderſchap deezer Landen, niets meer ter „ harte genomen hadt, dan den Staat in zijnen voorgaanden „ bloei te herſtellen; 't welk hij gemeend hadt in 't bijzonder te moeten geſchieden, door 't herſtellen van den Koop„ handel, een der voornaamſte zuilen van 't Gemeenebest." Wijders prees de Prins beiderlei Staaten de Verhandeling aan, als behelzende een bekwaam middel ter herſtellinge van den Koophandel. Men bedankte zijne Hoogheid voor zijne zorge en opmerkzaamheid, en beſloot afſchriften van de Verhandelinge te zenden aan de Staaten der bijzondere Gewesten en Admiraliteits-Kollegien.

Met zo veel genoegen wierdt deeze voorſlag van zijne Hoogheid bij de Kooplniden ontvangen, dat 'er, van hunnent wege, uit verſcheiden Steden, bezendingen geſchiedden na den *Hage*, om den Prinſe voor zijne zorge te bedanken. Doch anderen, en onder deezen het Kollegie ter Admiraliteit in *Zeeland*, vonden merkelijke zwaarigheden in dit Ontwerp. Dit, gevoegd bij 's Prinſen overlijden, 't welk omtrent deezen tijd voorviel, was oorzaak, dat de uitvoering van 't Ontwerp ſteeken bleef.

Zijne Hoogheid, naamelijk, zedert een ongelukkigen val in zijne kindsheid, gebrekkelijk van lichaamsgeſtalte geworden zijnde, ter oorzaake dat de ruggegraad na de regterzijde ingekromd, en onder 't opperſte des ſleutelbeens benedenwaards geweeken was, was nit dien hoofde onderhevig geweest aan eenige kortademigheid, die toenam, toen hij met de jaaren zwaarlijviger geworden was. In 't Jaar 1748 hadt hij

bij eene zwaare ziekte gehad, na welke hem eene gedurige zwakheid bijgebleeven was, die in den Zomer des Jaars 1751 eer toe dan afnam; waarom hem het gebruik der wateren te *Aken* aangeraden was. Derwaarts begaf hij zich op reize op den derden September. Vier weeken gebruikte hij de wateren te *Aken*, daar hij luttel baate bij vondt. Naauwlijks in den *Hage* op 't Huis de *Oranje-Zaal* te rug gekeerd, begon de Prins te klaagen over pijn in den nek en omtrent den strot. Hij hielde derhalven het bed langer dan zijne gewoonte. Hier sloeg de koorts toe; vervolgens de Sprouw, en eindelijk ligthoofdigheid en slaapzucht; met dat gevolg dat de Vorst eindelijk den geest gaf, in de armen van den Baron VAN GROVESTINS, zijnen Opper-Stalmeester, op Vrijdag den tweeëntwintigsten October des Jaars 1751, des morgens tusschen twee en drie uuren, in den ouderdom van veertig jaaren en tweeëvijftig dagen.

't Lijk van den Prins, geopend en gebalsemd zijnde, wierdt, des nachts tusschen den eersten en tweeden November, in eene Lijkkoets, van twee andere koetzen vergezeld, uit het Huis in 't Bosch overgebragt na 't Stadhouderlijk kwartier in den *Hage*. Hier wierdt een Praalbed toebereid, waar op het Lijk, van den vijfentwintigsten November tot den achtsten December, ten toon gelegd, en van eene groote menigte volks, kleinen en grooten, dag aan dag, beschouwd wierdt. 't Lichaam was met een lange Nachtrok van zilveren Moor bekleed. De Ridderorde van den Kouseband, de Degen en Staf van bevel, de Helm, de Vorstlijke Kroon en Mantel, waren geplaatst nevens 't Praalbed. Voorts was de Lijkzaal versierd met zinnebeelden en opschriften, staande op 's Prinsen afsterven, en op de smart, die 'er gevoeld wierdt. De Algemeene Staaten besloten hebbende het Lijk, op gemeene kosten der Gewesten, ter aarde te doen bestellen, wierdt het, den tienden Januarij des Jaars 1752, gelegd in een kist, van duurzaame stoffe gegooten: waar bij ook het hart en de ingewanden, in twee kleine kistjes, geplaatst wierden. De vierde Februarij wierdt tot den dag der begrafenisse geschikt. De acht paarden van de Lijkkoets wierden door een Majoors en twee Luitenants-Kolonels ge-

leid; de vier flippen van 't kleed over de Koets door vier hooge Land- en Zeeoverſten vastgehouden; het Lijk door Generaal Majoors en Schouten bij nacht, en 't verhemelte door Kolonellen gedragen. Voor negen uuren des morgens wierdt het Lijk uit het Hof na de Lijkkoets gedragen, en vervolgens uit den *Hage* gevoerd na *Delft*, daar de ſtaatie omtrent ten drie uuren des naamiddags aankwam. 't Lijk wierd hier in de nieuwe Grafkelder, benoorden de gewoonlijke van de Vorſten uit den Huize van Oranje, in de Nieuwe Kerk bijgezet. Op en na den dag der Begraafenisſe wierden in de Hooge Schoolen deezer Landen, en in veele Kerken, zo van de Hervormden als van andere Gezindheden, Lijkredenen uitgeſproken, ter gedagtenisſe van wijlen zijne Hoogheid. De kosten deezer Voorſtlijke Begraafenisſe wierden op achtënzeestigduizend guldens berekend.

Zodanig een uitgang hadt WILLEM DE IV, *Prins van Oranje en Nasſau*, Erfſtadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal der Vereenigde Gewesten, in 't vijfde jaar zijns algemeenen bewinds in deezen Staat. Hij was, op dat wij ook iets van zijne uit- en inwendige hoedanigheden aantekenen, van geest defig, minzaam en agtbaar. De oogen, die groot en blauw waren, ſtonden hem doordringend en leevendig. Hij droeg bruin lang hoofdhair. In zijne jeugd hadt hij zich op de kennis van talen en andere nutte Weetenſchappen vlijtiglijk toegelegd. 't Latijn, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch ſpraak hij vaardig. Ook was hij in de Wiskunde niet onbedreeven. In de Geſchiedenisſen der Vorsten Geleerdheid, bijzonder in die des Vaderlands, hadt hij zich van yroeg af geoefend: en wil men dat hij de gebreken zo wel als de deugden zijner Voorzaaten plagt te beſpiegelen, op dat hij de eerſten zou mogen leeren ſchuwen, de andere navolgen. Lieden, in deeze of geene Weetenſchap uitſteekende, bejegende hij altoos met agting, en ondervraagde ze over 't geen hem weetenswaardig ſcheen. Sterk boven maate was hij van geheugen, en men heeft dikwijls opgemerkt, dat hij de aanſpraaken, die bij verſcheiden gelegenheden aan hem gedaan wierden, vaardiglijk, in goede orde en van punt tot punt wist te beantwoorden: zomtijds ook, als 't de gelegenheid

heid vorderde, met eene minzaamheid en gefiegenheid, die de harten innam. De zucht ten Oorloge, die in verſcheiden zijner Voorzaaten uitſtak, en niet altoos even heilzaam was voor den Staat, ſchijnt hem luttel bezeeten te hebben. Ook heeft hij geene gelegenheid gehad om, naa zijne verheffing, eenigen veldſlag of belegering bij te woonen; wordende de voorafgaande punten tot de vrede getroffen, op 't oogenblik bijna van zijn vertrek na 't Leger. Schoon zijn gezag, in den Vereenigden Staat, hooger geſteegen was dan dat van iemand zijner Voorzaaten, zou hij 't, meent men, nog meer hebben kunnen zien verheffen, zo hij 't begeerd hadt. In 't gemeen neigde hij meer tot het gebruiken van zagte dan van ſtrenge middelen om zijne oogmerken te bereiken. Hij was meer of min haastig of oploopend; doch zijne drift was ſtraks wederom over, en hij ſchroomde zomtijds niet, zulken, die 'er de uitwerkzels van gevoeld hadden, door heuſche bejegeningen van nieuws aan zich te verpligten. Yverig was hij in 't voorſtaan van den Hervormden Godsdienst; doch volgens de Staatkunde van dit Gemeenebest, gemaatigd in 't verdraagen der verſchillende Gezindheden; hebbende hij zelf nu en dan Remonſtranten en Doopsgezinden zelve bevorderd tot aanzienlijke waardigheden, onder anderen die van zijne Repreſentanten bij de Oost- en Westindiſche Maatſchappije, waar bij, volgens 's Lands Wetten, geene belijdenis van den Hervormden Godsdienst gevorderd wierdt. In pragtige Hofhouding behoefde hij geenen der Vorſten uit den Huize van Oranje te wijken. Ook was hij mededogend en milddaadig, en ſtroide rijkelijker, naar gelange zijne inkomſten vermeerderden. Begeerig om 't geen hem in den Staat gebreklijk ſcheen te herſtellen, gaf hij, meent men, nu en dan te ligt gehoor aan eenigen, die hem des aangaande voorſlagen deeden, welke zomtijds meer geſchikt waren om eenig bijzonder belang dan om 't welzijn van 't gemeen te bevorderen. Afkeerig was hij wijders van allerlei ongebondenheid van zeden, ſchoon hij in gezelſchap vrolijkheid beminde, en elk, op eene bevallige wijze, wist aan te ſpooren tot ongedwongenheid. De Koninklijke Prinſes, zijne Gemaalin, verloor in hem een getrouwen en liefhebbenden Echtgenoot, de Vorſt-

lijke Spruiten een tederhartigen Vader. De gevaarlijke Krijg, in welken hij den Staat ingewikkeld vondt; de binnenlandſche beroerten, verwarringen en veranderingen, die toenamen, zo dra de oorloogende Mogendheden de wapenen hadden neêrgelegd, hebben hem een ongelooflijken arbeid veroorzaakt, welke lastiger vallen moest voor een Vorst, die verklaard hadt „ niets te kennen, dat de eerzucht eens ſterfelings „ meer kon ſtreelen, dan zich te mogen houden voor een „ voorwerp van de liefde en hoogagtinge van een vrij volk"; en die hierom, midden onder alle beroeringen van den Staat, deeze hoogagting zogt te verkrijgen en te behouden. De voorſlagen, die ten deezen einde ontworpen, gedaan en aangedrongen moesten worden, verſchaften den Prinſe, bij de gewoone pligten der Regeeringe, bezigheden, die te zwaar ſcheenen voor de verzwakte kragten zijns lichaams, en waar onder hij ten laatſte bezweeken is. Bij de Koninklijke Prinſeſſe van *Groot-Britannien* liet hij twee kinderen na, CAROLINA, gehuwd met KAREL CHRISTIAAN, Vorst van *Naſſau-Weilburg*, en eenen Zoon en Opvolger, WILLEM DEN V, welke thans de Erfwaardigheden van zijnen Vader bekleedt, en geen ongegronde hoope heeft van dezelve over te leveren aan zijne naakomelingſchap, door eene Prinſes en twee Prinſen, in huwelijk verwekt bij FREDERICA SOPHIA WILHELMINA, Koninklijke Prinſes van Pruiſſen, met welke hij nu ruim zeventiendtwintig jaaren, zedert den zevenden Augustus des Jaars 1767, in den echt geleefd heeft.

WILLEM FREDERIK, *Graaf van Naſſau*, was de Zoon van ERNST KAZIMIR, Stadhouder van *Friesland*, en van SOFIA HEDWIG, oudſte dogter van HENDRIK JULIUS, Hertog van *Brunswijk*. Te *Arnhem* zag hij het eerſte leevenslicht, op den zevenden Augustus des Jaars 1613. Met grooten vlijt bestaarstigde hij zich, in zijne vroege jeugd, in de beoefening van verſcheiden weetenſchappen, onder andere van de kennisſe der Godgeleerdheid. In de krijgskunde, in gevolge van zijnen rang en ſtand in de waereld, was hij zeer bedreeven. Onder den doorluchtigen Prins FREDERIK HENDRIK, in verſcheiden veldtogten, hadt hij die kunst geleerd. In den

Jaare

Jaare 1640 volgde hij den krijg in *Vlaanderen*, te gader met zijnen Broeder HENDRIK KASIMIR, wiens dood, het gevolg eener wonde, door een Pistoolkogel, op den dertienden Julij dien jaars voorgevallen, hem den weg baande tot de Stadhouderlijke waardigheid van *Friesland*. Merkelijke moeite, egter, kostte hem het bekoomen van dit bewind. Niet alleen over het gemelde Gewest, maar ook over die van *Groningen* en *Drente*, was de gesneuvelde Krijgsheld met het Stadhouderschap bekleed. Om te zekerder aan dien eere en voordeel geevenden post te geraaken, beschouwde hij als het dienstigst middel, de veelvermogende tusschenkomst van Prinse FREDERIK HENDRIK te baate te neemen. Doch uit het antwoord op dit aanzoek begreep hij spoedig, dat hij in zijnen onderstelden helper een kragtigen mededinger zou vinden. Zijne Hoogheid naamlijk zogt hem te beweegen, om 'er van afstezien, door de belofte dat hij hem tot zijnen Luitenant-Stadhouder zoude aanstellen; beweerende, daar benevens, dat het meer vastheid en eenpaarigheid aan het Staatsbestuur zoude geeven, indien alle de Gewesten maar éénen Stadhouder hadden. Daar de andere, fier van aart, en van eerzucht niet ontbloot, moedig op antwoordde, *liever Kapitein dan Luitenant te willen weezen.* In allerijl vertrok daarop WILLEM FREDERIK na *Friesland*, alwaar zijne en zijns overleedenen broeders vrienden het voornaamste bewind in handen hadden; 't welk hem geene onwaarschijnlijke hoop deedt voeden, door derzelver bewerking, 's Prinsen FREDERIK HENDRIKS oogmerken te zullen dwarsboomen; die, intusschen, bij de Algemeene Staaten hadt weeten te bewerken, het besluit tot het doen eener bezendinge, ten zijnen behoeve, na *Friesland* en *Groningen*. Graaf WILLEM, hier van niet onbewust, werkte zo kragtig en met zo veel voortvaarenheids bij de Staaten van het eerstgenoemde Gewest, dat zij reeds tot de opdragt der Stadhouderlijke waardigheid aan den Graave beslooten hadden, eer nog de Afgevaardigden der Algemeene Staaten te *Leeuwarden* aankwamen. Gelukkiger slaagden 's Prinsen werktuigen in *Groningen*, daar de Graaf wel veele vrienden hadt, en niets verzuimde om zijn oogmerk te bereiken; doch, evenwel, ten langen laatste, voor het over-

tref-

treffende gezag en invloed van Prinse FREDERIK HENDRIK de vlag moest strijken. De Staaten van *Drente* waren die van *Stad en Lande* reeds voorgegaan.

De tegenstand, door Graaf WILLEM aan Prinse FREDERIK HENDRIK geboden, was de grond van merkelijke verwijderinge tusschen hen, gepaard met daadlijke blijken van den spijt, welke de laatstgenoemde daar over hadt opgevat. Onder andere moest de Friesche Stadhouder lijden, dat een Regiment, door zijnen Vader geworven, en over 't welk wijlen zijn broeder het bevel hadt gevoerd, aan den Graave VAN SOLMS wierdt opgedragen. Nogthans moest hij dit, en nog meer leeds, verkroppen; ja vondt zich zelf genoodzaakt, rust en vredeshalven, den vernederenden stap te doen, om het regt tot de erfopvolging in de Stadhouderlijke waardigheid, met bewilliging der Staaten van *Friesland*, aan zijne Hoogheid af te staan, in gevalle deeze hem overleefde. In vergoeding deezer opofferinge boodt Prins FREDERIK HENDRIK nevens de Algemeene Staaten de behulpzaame hand, in de vereffening van een geschil, 't welk thans tusschen den Stadhouder en de misnoegden in verscheidene Steden gevoerd wierde. De laatsten beweerden regt te hebben tot eene vrije Magistraatsbestelling, onafhanklijk van den Stadhouder; terwijl deeze, van zijnen kant, het verkiezen der Wethouderschap als zijnen onlochenbaaren eigendom beschouwde. Door den veelvermogenden invloed van zijne Hoogheid en de Algemeene Staaten verworf 's Graaven eisch de overhand.

Graaf WILLEM, dus in het Stadhouderschap van *Friesland* gevestigd, volgde, sedert, het Leger van den Staat, in 't welk hij, bij meer dan éene gelegenheid, zich kloekmoedig en beidhaftig kweet. In den Jaare 1645, met drieduizend Knegten en twaalf Kornetten Paerden gezonden, om de Moerspui-schans, drie uuren van *Hulst* gelegen, te bemagtigen, bereikte hij zijn oogmerk, binnen het tijdverloop van acht of tien dagen. Meer eere, bij veelen, behaalde Graaf WILLEM met deeze bemagtiging, dan met het aanvaarden van den post, in den berugten aanslag op *Amsterdam*, hem door Prins WILLEM DEN II opgedragen. 't Is bekend, en elders in ons *Woordenboek* reeds verhaald, hoedanig een ontwerp de Stadhou-

houder WILLEM DE II omtrent *Amsterdam* bersamd, en hoe hij de uitvoering daar van aan den Friesschen Stadhouder hadt toevertrouwd; als mede, hoe deeze, onder andere door de hartige taal van den Heere HUIDECOPER VAN MAARSBEVEEN, te raade wierdt, zijne benden, onverrigter zaake, te doen aftrekken.

Tien jaaren hadt nu Graaf WILLEM FREDERIK het Stadhouderlijk bewind over de Provincie *Friesland* bekleed, wanneer hem, in den Jaare 1650, na het overlijden van Prinse WILLEM DEN II, die zelfde waardigheid in de Provincie *Stad en Lande*, gelijk ook in het Landschap *Drente*, wierdt opgedraagen. 'Er is 'er, die meenen, dat zommigen thans in beraad leiden, om hem wijlen Prinse WILLEM DEN II in alle deszelfs aanzienlijke waardigheden te doen opvolgen; doch dat, eerst, de verre gevorderde zwangerheid des Prinsesse, bij het overlijden van haaren Gemaal, en naderhand de geboorte van een mannelijken spruit, dit ontwerp deedt ter zijde stellen.

Tot op den onderdom van negenëndertig jaaren hadt Graaf WILLEM in den ongehuwden staat geleefd. Vermeerdering van aanzien en inkomsten, als mede de natuurlijke zucht om zijne waardigheden op onmiddelijke erfgenaamen te doen overgaan, deedt hem nu na eene Echtgenoote rondzien. Daar toe liet hij het oog vallen op ALBERTINA AGNES, tweede dogter van Prinse FREDERIK HENDRIK *van Oranje*. De Staaten van *Friesland*, gelijk ook die van *Stad en Lande*, vonden zo veel behagen in deeze keuze, dat acht Afgevaardigden uit ieder Gewest, op 's Graaven aankondiging van zijn verlangen, de eersten op den dertienden, de anderen op den veertienden Junij des Jaars 1657, zo wel bij de Prinsesse Weduwe, als bij ALBERTINA AGNES zelve, in een staatelijk gehoor, om het huwelijk voor hunnen Stadhouder verzogten. Nog dien zelfden Zomer wierdt de toestemming van de daadelijke echtvoltrekkinge gevolgd.

Dus nauw vermaagschapt met het Huis van ORANJE, viel het in de orde der dingen, dat Graaf WILLEM, te gader met zijne eigen, ook de grootheid van dat Huis zogt te bevorderen. Een blijk hier van, volgens zommigen, zou het voorge-

gevallene in den Jaare 1653 hebben opgeleverd. Op verzoek van Gekommitteerde Raaden van het Noorderkwartier aan de Staaten en den Stadhouder van *Friesland*, was, uit dat Gewest, eenig Krijgsvolk na het Eiland *Texel* gesonden, 't zij ter afwendinge van eene voorgenomene landinge, of om andere redenen, die een verder uitzigt hadden. Terwijl het Krijgsvolk aldaar vertoefde, begaf zich de Stadhouder van *Friesland* insgelijks na het Eiland, verzeld van zijne Gemalin en Hofstoet, en wierdt 'er met geene mindere staatelijkheid ingehaald, als ware hij Stadhouder van *Holland* geweest, waar aan *Texel* onderhoorig is. Dit bezoek, in zulke omstandigheden, baarde bij veelen agterdogt, even als hadde hij het oog gehad op *Enkhuizen*, alwaar, onder de Gemeente, groote genegenheid voor het Huis van ORANJE wierdt bespeurd; welke Graaf WILLEM zou hebben willen in de hand werken, door het Friesche Krijgsvolk langs dien weg in de gemelde Stad te brengen. Hoewel het van zommigen wordt beweerd, ontkennen nogthans, anderen, dat de Stad *Enkhuizen*, ten dien tijde, *Friesche* bezetting heeft ingenomen.

De Keizer, in den Jaare 1654, hebbende goedgevonden, eenige voorname Geslagten in *Duitschland* tot den Vorstelijken stand te verheffen, deelde ook het Huis van *Nassau-Dietz* in die eere. Drie andere vermaagschapte Huizen waren die van *Nassau-Dillenburg*, *Nassau-Siegen* en *Nassau-Hadamer*. 's Jaars daar na voerde, nu niet meer *Graaf*, maar *Prins* WILLEM FREDERIK het bevel over een der twee Legertjes, door de Algemeene Staaten, uit voorzorge thans op de been gebragt, om *Delfsziji*, *Koevorden* en de *Bourtange* te dekken. Nog vóór den Winter wierdt het Volk na de bezettingen te rug gezonden.

Overijssel, door verschillende inzigten in 't stuk van Regeeringe getreeven, was een tooneel van rampzalige verdeeldheden. Om zich te stijven en te sterken, verkoos de eene aanhang Prins WILLEM DEN IIIden, een kind van drie jaaren, tot Stadhouder, en onzen Prins WILLEM FREDERIK tot Luitenant- of Onder-Stedehouder. Dit viel voor in de maand October des Jaars 1654. De Friesche Stadhouder, van deeze nieuwe waardigheid verwittigd, begaf zich kort daarop na

Kam-

Kampen en *Zwolle*, om het daadelijk bezit daar van te aanvaarden. Doch dit was van korten duur. Nevens den Raadpenſionaris JOAN DE WITT, door de beide partijen, tot beſlisſinge der geſchillen zijnde ingeroepen, wierden de twee vermaarde mannen eens, dat de verkiezing van eenen Stadhouder, en dienſvolgens óok van eenen plaatsbekleeder, zoude gehouden worden als niet geſchied te zijn. Door de uitſpraak der Staaten van *Holland* wierdt, eerlang, deeze afſpraak bekragtigd. 't Geen den Prins VAN NASSAU tot den afſtand van het Overijſelſche Onder-Stadhouderſchap te gereeder deedt beſluiten, was het uitzigt op eene andere zeer aanzienlijke waardigheid, die van Veldmaarſchalk over de Legers van den Staat, onlangs open gevallen door het overlijden van den Heere VAN BREDERODE. Tot het bekleeden daar van hadt hij den Staaten zijnen dienst laaten aanbieden, en vondt eenig ſteunzel zijner hoope op een gelukkig ſlaagen, in de denkwijze van *Zeeland*, geſterkt door de genegenheid der Gewesten, over welke hij Stadhouder was. Een wijdluftig Vertoog van *Holland*, met kragt van redenen het vervullen van het Veldmaarſchalksampt ontraadende, deedt de andere Provincien van inzigten veranderen; en was tevens oorzaak, dat Prins WILLEM VAN NASSAU, niet gezind om zich *Holland* tot onvriend te maaken, voor het tegenwoordige afliet, om op zijne bevordering tot dat Ampt te dringen. Zo veel genoegen vondt 's Prinſen gedrag, te deezer gelegenheid gehouden, bij de Hollandſche Staaten, dat, naar het oordeel van zommigen, de thans gezogte waardigheid hem, zonder eenige zijne moeite, zoude zijn opgedraagen geworden, zo niet een ontijdige dood eenen ſpaak in het wiel hadde geſtoken. Te weeten, op Zondag den vierëntwintigſten Oêter des Jaars 1664, terwijl zijne Gemaalin zich in de openbaare Godsdienstoeffening bevondt, hielde de Stadhouder zich onledig in zijne Kamer, met het beproeven van een Zadelpistool, 't welk hij voorneemens was mede te neemen op eenen togt na de grenzen van *Weſtfalen*, tot welken hij zich toen gereed maakte. Vermits het ſchietgeweer weigerde, wok de Prins 'er den ſtempel uit, om te zien waar 't hem haperde. Onverwagt ging in dat oogenblik het Pistool af,

en trof hem de kogel in zulkervoege onder in den Kin, dat dezelve tot aan de zijde der neuze onder het oog zich eenen doortogt baande. De beide Kakebeenen wierden verbrijzeld, en zo wel het ſpreeken als het zwelgen der Prinſe onmogelijk. Om de leevenskragten te ſpaaren en te voede, verzon het vernuft een werktuig, 't welk hem eenig vleeschnat in de Maage bragt. De kranke hoop op leevensbehoudenis, welke dit middel eenigen tijd voedde, deeden de felle Koortzen, die tot de wonde toeſloegen, in rook verdwijnen, op den zevenden dag naa de bekoomene kwetzuure. 's Daags voor zijn overlijden, alzo de Prins zijns verſtands, tot het laatſte toe, volkoomen meester bleef, hadt hij zijne Gemaalin en Kroost, den Staaten van *Friesland* ſchriftlijk aanbevolen. Prins WILLEM FREDERIK hadt bij, boven genoemde zijne Gemaalin, drie kinderen verwekt. AMELIA, getrouwd met JOHAN WILHELM *van Saxen-Eyſenach*; HENDRIK KASIMIR, opvolger in zijne waardigheden, en SOPHIA HEDWICH, in haare kindsheid geſtorven. De *Jakobijner* of Groote Kerk te *Leeuwarden* bevat de ſtoffelijke overblijfzels van deezen niet ongeagten Stadhouder. 's Prinſen Weduw aanvaardde, zints het beſchreienswaardig voorval, de voogdij over haare Zoon, en volhardde daar in en in 't bewind van zaaken, tot in den Jaare 1679, wanneer zij zich van allen bewind ontdeedt, en met der woon zich na *Duitſchland* begaf.

Zie WINSEMIUS, SCHOTANUS, en anderen.

WILLEM LODEWYK, *Graaf van Naſſau*, de Vader des ſtraks vermelden WILLEM FREDERIK, was de Zoon van JAN, *Graave van Naſſau-Dillenburg*, broeder van Prinſe WILLEM den I, en gebooren op den dertienden Maart des Jaars 1560. Al vroeg zondt hem zijn Vader na de Nederlanden, om in de Oorlogzuchtige tijden van het opkoomende Gemeenebest, de krijgskunde in de beoeffening te leeren, in de beſpiegelende kennis van welke hij reeds aanmerkelijke voortgangen hadt gemaakt. In den Jaare 1580, en dus nog maar twintig jaaren oud, voerde hij het bevel over eenige Frieſche krijgsbenden, in

in het beleg van *Groningen* en *Koevorden*; in het van welke laatstgenoemde plaatze en te paerd zittende, hij door een Kanonkogel, aan zijn flinker been, dermaate wierdt getroffen, dat hij langzaam genas, en 'er, zedert, altoos een hinkenden gang van behouden heeft. Twee jaaren daar naa ondervondt de Stad *Lochem*, van den Spaanfchen Veldheer VERDUGO belegerd, zijne trouwhartigheid, eerst door den toevoer van etlijke wagens met leevensmiddelen, die, in den prangenden nood der Stede, wonder wel te pas kwamen, en vervolgens in het doen aanrukken, te gader met den Graave VAN HOHENLO, van eene talrijke bende Knegten en Ruiters; met zo een gewenscht gevolg, dat de Spanjaard van zijnen toeleg op de verovering der Stad, moest afzien.

Niet onbeloond bleeven deeze eerftelingen der proeven van liefde voor de goede zaak des Vaderlands. De Graaf VAN HERODE, Stadhouder van *Friesland*, in 't einde des Jaars 1583, uit hoofde van zijnen klimmenden ouderdom, bij de Staaten van het Gewest om ontflag van zijnen post verzogt hebbende, benoemden dezelve, in zijne plaatze, Graaf WILLEM LODEWYK, om, zo als de opdragt luidde, het bewind te voeren over zaaken des Oorlogs, des Regts en der Regeering. Zijn Oom, Prins WILLEM DE I, hing zijn zegel aan deeze verkiezing, door het verleenen der noodige hulpbrieven. Als Stedehouder oeffende hij dus een ondergefchikt gezag aan zijnen Oome, tot op dien ontijdigen dood, wanneer hem, door de Staaten, van nieuws het Stadhouderfchap opgedraagen, en hij, door de Algemeene Staaten, daar in bevestigd wierdt.

Volijverig om 's Lands vijand alles afbreuk te doen, bemagtigde Graaf WILLEM LODEWYK, in den Jaare 1585, in het Zuidlijk gedeelte van *Friesland*, twee Schanzen, *Slijkenburg* en *Oldemarkt*, waar uit de Spaanfche Veldheer VERDUGO aan het Kwartier de *Zevenwouden* veel nadeels toebragt. Niet zo gelukkig flaagde hij in eenen toeleg op de Stad *Groningen*. Daar binnen hieldt hij verftand met eenen ROELOF KETEL, die beloofd hadt, eene der Stads poorten te zullen openen, en den Graave door dezelve den toegang in de Stad te

openen. Doch, door wanbeleid van eenigen, die den aanslag moesten helpen bevorderen, wierdt het ontwerp verijdeld, en de Graaf, zedert, te raade, om voortaan nimmer op den wankelen grond van heimelijke verstandhoudinge de hoop op de bemagtiging eener Stad te bouwen.

De Stadhouder van *Friesland*, in den Jaare 1586, zo wel als zijn Neef Prins MAURITS, eenen Lastbrief tot zijn Stadhouderschap van den Graave VAN LEICESTER hebbende genomen, bevondt zich, ten deezen tijde in *'s Graavenhage*, wanneer hij de tijding ontving, dat de Overste TASSIS, zich van die afweezigheid bedienende, in *Friesland* het platte land van het Zuiden na het Noorden afliep. In allerijl hierop te scheep gegaan, en te *Stavoren* zijnde aan land getreeden, moest hij den spijt verduuren, van zich afgesneeden te zien van een deel zijns volks, en dat hier door de ontwerpen der Spanjaarden ongehinderd wierden voortgezet. Dit alles geschiedde in 't holste van den Winter, welks naderende einde den vijand het land deedt verlaaten. Waar naa de Stadhouder bevel gaf tot het houden van goede wagt, het uitzetten van verdagte personen, het opteekenen der eetwaaren, en het openbijten der bevrozene wateren. Wijders wierdt de derde man uit de Huislieden opontbooden; 't welk eene bende van drieduizend koppen te zamen bragt. VERDUGO, onder wiens opperbeleid de togt der Spanjaarden was volvoerd, hadt Graave WILLEM de brandschatting der *Ommelanden* aangebooden, mids deeze hem die van *Friesland* afstondt. Doch de Graaf hadt deeze aanbieding van de hand geweezen.

Onder de verschillende Krijgsbedrijven, welke Graave WILLEM, nu ginds, dan elders, werk verschaften, hieldt hij telkens het oog op *Groningen* gevestigd. In den Jaare 1589 sloeg hij daar toe meer opzettelijk hand aan 't werk. In de maand April dien jaars bemagtigde hij het Schansje *Emenzille*, aan de Vaart na *Friesland* gelegen, en langs welke de Stad haaren toevoer uit dat Gewest ontving. *Delfzyl*, waaruit, aan den anderen kant, de Stad gespijsd wierdt, zogt hij te vergeefs meester te worden. Gelukkiger slaagde hij aan de *Eems*. Naa het Dorp de *Jouwer*, ter verzekeringe van de invordering der Brandschattingen, verschanst te hebben,

deedt

deedt hij een deel zijns Volks over het *Reuterdiep*, in de Provincie *Groningen*, na den gemelden stroom trekken, en aldaar hetzelve eerst den Schans te *Zwaagsterkijl*, en daar naa de twee Schanzen te *Reide* bemagtigen; in de plaats van welke twee, hij vervolgens éénen grooten en vasten Schans bouwde. Niet lang daar naa verscheen Graaf WILLEM, in eigen persoon, aan het hoofd van achthonderd man, vóór den Schans op den *Zoutkamp*, eenen uithoek, digt aan 't *Reiderdiep* gelegen, en deedt denzelven, naa hem hevig te hebben beschooten, stormenderhand inneemen. Op den grond der vernielde en zwakkere, deedt hij eene kloeke en fraaie Sterkte opwerpen.

Geene geringe eere behaalde de Friesche Stadhouder, in het volgende Jaar 1591, met het aandeel, welk hij hadt in de verovering van *Nijmegen*, onder het opperbevel van zijnen Neeve Prinse MAURITS. Ten koste van een zwaare wonde, en te gader met den zelfden zijnen bloedverwant, slaagde hij, 's jaars daar aan, even voorspoedig omtrent de Vesting *Koevorden*; gelijk ook twee jaaren later in het ontzetten van die Vesting, die door den Spaanschen VERDUGO, met een zwaar beleg benaauwd wierdt. *Groningen*, op welke vermeestering men al lang het oog hadt gehad, lag nu aan de beurt. Met een talrijk leger sloegen, in de maand Maij des Jaars 1594, Prins MAURITS en Graaf WILLEM het beleg om die Stad. Naa het bieden van kloeken tegenstand, moest, eindelijk, de Stad tot de overgave besluiten; in de voorwaarden van welke Prins MAURITS bedong, dat zij zijnen Neef Graaf WILLEM LODEWYK, ook wat het omliggende Gewest betrof, voor Stadhouder zoude ontvangen, en voortaan ongehinderd blijven erkennen. In de maand Junij des Jaars 1595 ontving daar toe de Friesche Stadhouder den Lastbrief van de Algemeene Staaten, als Stadhouder ook van *Groningen en Ommelanden*.

Hevige geschillen reezen 'er, nu en dan, zo in *Groningen* als in *Friesland*; om welke te beslissen, althans voor het uiterlijke te doen ophouden, Graaf WILLEM, meer dan eens, de sterke hand te baate nam. In de Stad van 't eerstgenoemde Gewest ontwapende hij, in den Jaare 1600, de Burgerij;

even sterk tastte hij, in dat zelfde jaar, door, te *Leeuwarden*, niettegenstaande hem van zommigen uit de misnoegde Regenten wierdt aangegeeven, dat hij zich meester zogt te maaken van de Regeeringe.

Behalven in 't veld, moet ook Graaf WILLEM LODEWYK niet weinig in den Raad te zeggen gehad hebben: tot zo verre, dat zijn invloed aldaar ook buitenlands bekend was. Dit mogen wij besluiten uit het gedrag van HENDRIK DEN IV, Koning van *Frankrijk*. Want als deeze, in den Jaare 1608, aan Vrede of aan een veeljaarig Bestand, tusschen *Spanje* en de Algemeene Staaten, deedt arbeiden, gaf hij last aan zijnen Gezant JEANNIN, onder andere, Graaf WILLEM, door het aanbieden van een Geschenk of Jaargeld, in zijne belangen over te haalen.

Geduurende 's Graaven laatste jaaren, vermits het Twaalfjaarig Bestand met *Spanje*, hadt hij geene gelegenheid om zijne krijgsbekwaamheden in 't veld te doen gelden. Van wegen het aandeel, welk hij ook in zaaken van Regeeringe hadt, konde hij niet ongemoeid blijven van de rampzalige kerktwisten, welke den Staat beroerden. In deeze heide hij over tot de zijde der Contra-Remonstranten: gelijk, onder andere, kan blijken uit zijn verzeilen van Prinse MAURITS in de Kloosterkerk in *'s Graavenhage*; 't welk, gemeenlijk, als de eerste leuze der openbaare afzonderinge tusschen de twistende partijen wierdt aangemerkt. Ook droeg de Graaf zorge, om in *Friesland* buiten de Regeering te stellen of te houden de zodanigen, die geoordeeld wierden, de begrippen van ARMINIUS te zijn toegedaan. Nogthans dreef hij zijn stuk niet tot de uitersten, tot welke zijn Neef MAURITS oversloeg; aan welken hij eenen zeer ernstigen en uitvoerigen brief schreef, om hem van dezelfs opzet, ten aanzien van 's Lands Advokaat VAN OLDENBARNEVELD, te rug te brengen. Ook hadt hij het houden der *Delftsche Conferentie*, in den Jaare 1613, aangelegd tot vereffening der uitstaande godgeleerde geschillen, ernstig aangeraaden.

De Stadhouder Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU overleedt, op den laatsten dag van Maij des Jaars 1620, aan de gevolgen eener beroerte, van welke hij, op den twaalfden

dier

dier maand, was aangetast, onder het schrijven van eenen Brief aan Prinse MAURITS, in welken hij zijnen Neef raadpleegde over 't geen 'er zou te doen staan, ingevalle MAURITS, zonder gepaste schikkingen beraamd te hebben, spoedig en onverwagt door den dood mogt overvallen worden. 's Graaven ouderdom, ten tijde zijns overlijdens, was een weinig boven de zestig jaaren geklommen. Hij was nooit getrouwd geweest. De stoffelijke overblijfzels wierden met veel statelijkheids bijgezet, te *Leeuwarden*, in de *Jakobijner* of Groote Kerk, binnen welker Koor men nog heden 's Graaven fraaie Graftombe ziet. De Stadhouder wordt aldaar verbeeld, leevensgroot, in wit Marmer uitgehouwen, nederknielende op een kussen. Behalven een stormhoed, handschoenen en andere krijgssieraaden, staat aan de regterhand eene Maagd, verbeeldende de Standvastigheid, en aan de slinkerhand eene andere, houdende een gekronkelden slang in de rechterhand, het zinnebeeld der Voorzigtigheid.

Onder de voortreffelijkste Mannen, in verscheiden opzigten, welke *Friesland* heeft uitgeleverd, moet Graaf WILLEM LODEWYK gerangschikt worden. Van zijne krijgsbekwaamheden, vooral in de bemagtiging van *Groningen*, ten behoeve van den Staat, gebleeken, hebben wij verscheiden voorbeelden aangevoerd. De nieuwe krijgskunde, door Prins MAURITS zedert tot grooter volkomenheid gebragt, vereert hem als haaren eersten uitvinder. Van zijne zucht voor geleerdheid en fraaie kunsten en weetenschappen getuigt het Friesche Hoogeschool, onder andere ook door zijn beleid en aanmoediging opgerigt.

Zie BOR, WINSEMIUS en anderen.

WILLEM BARENDSZ; zie BARENDSZ (WILLEM), Deel V. bl. 114.

WILLEM BASTIAANSZ; zie SCHEPERS (WILLEM BASTIAANSZ) Deel XXVI. bl. 236.

WILLEM BEUKELSZ; zie BEUKELSZ (WILLEM) Deel VI. bl. 517.

WILLEM EGGERT; zie EGGERT (WILLEM) Deel XIII. bl. 163.

WILLEMSTAD, in de oude Geſchiedenisſen vermaard om haaren doorluchtigen grondlegger, en vooral door de merkwaardige belegering, welke zij, bij het geheugen der meeste nog leevende Landzaten, heeft doorgeſtaan, ligt, op den Staats-Brabandſchen bodem, in den bedijkten Polder van *Ruijgenhil*, aan het vermaarde Vaarwater, het *Hollandsch Diep* geheeten. De Heerlijkheid, waar van zij de hoofdplaats is, wierdt, in vergoedinge van geleedene ſchade, in 't laatst der Zestiende Eeuwe, door de Algemeene Staaten, geſchonken aan Prinſe WILLEM DEN I. Ter beveiliginge van den ſcheepvaart tusſchen *Holland* en *Zeeland* deedt zijne Doorluchtigheid aldaar eene Stad bouwen, en noemde die naar haaren naame. Bij overerving van Vader op Zoon, kwam de Heerlijkheid nevens de Stad op Prins WILLEM DEN III; bij de verdeeling van wiens nalaatenſchap, het een en ander is gekoomen aan het tegenwoordig Huis van ORANJE. Een uitvoerig berigt, wegens het geſchil, dat den dood van WILLEM DEN III ontſtaan, tusſchen den Raad van Staate en eenigen van 's Konings erfgenaamen, over het regt tot de invordering van de Gemeene Middelen van de *Willemſtad*, en over het gebruik van dezelve, behoort niet tot ons plan. Die begeerig is na den loop en de afkomst van dit veel gerugts makende geſchil, kan te rechte raaken in den *Tegenwoordigen Staat van Braband*.

De gedaante der *Willemſtad* is een langwerpig rond. Van tegen ſtraaten wordt die figuur doorſneeden. In ongeveer honderdtachtig Huizen, houden iets meer dan zevenhonderd, zo mannen en vrouwen, als kinderen, hun verblijf. Zo min als de fraai gebouwde Kasernen, zijn in de gemelde opgave niet begreepen de krijgsbezettelingen, van wier behoeften en verteeringen de meeste neeringdoende inwooners hun beſtaan hebben. De overigen geneeren zich met den vischvangst of met

met den landbouw. In gevolge van de kleinheid der Stad ontmoet men 'er weinige openbaare Gebouwen. De *Kerk* der Hervormden (en lieden van een ander geloove ontmoet men 'er niet, die noemenswaardig zijn) is een ruim en luchtig gebouw, koepelswijze om hoog rijzende. Eén Predikant neemt aldaar den dienst waar; die, egter, voor zijne niet geringe moeite rijklijk befoldigd wordt. Het *Stadshuis*, hoewel 't niet veel aanziens hebbe, is tot de oogmerken zijner beftemminge volmaakt berekend. Meer vertooninge maakt het *Gouvernement*, of de wooning van den Gouverneur, gemeenlijk het Prinfenhof genoemd. Van binnen ontmoet men verfcheiden goede vertrekken, en voor hetzelve een ruim en luchtig Plein. Wanneer het nieuwe en thans onder handen zijnde, in de plaats van het oude, zeer bouwvallige *Magazijn* zal voltooid zijn, zal het der Stad geenen kleinen luister bijzetten. Twee Poorten, met naame de *Waterpoort* en de *Landpoort*, geeven doortogt door den *Wal*, die omtrent een halfuur gaans in zijnen omtrek beflaat, en van afftand tot afftand, voorzien is van zeven Bolwerken en Bastions; ieder van welke naar eene der zeven Provincien zijnen naam voert. Tusfchen de Bastions *Overijsfel* en *Groningen* ligt de Ooster-, en tusfchen *Holland* en *Zeeland*, de *Westerbeer*. De Haven, die na het Hollandsch Diep loopt, doorfnijdt het Bolwerk tusfchen de Bastions *Gelderland* en *Groningen*. Eene goede Graft met eene Contrefcharp omvangt den Wal. — De Regeering beftaat uit een Baljuw of Schout, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen, nevens eenen Sekretaris. De eerst- en laatstgenoemde worden voor hun leeven, de andere flegts voor een jaar, door den Heer aangefteld. De Bezetting ftaat onder eenen Gouverneur, die eenen Groot-Majoor onder zich heeft.

't Lust ons, op deeze algemeene befchrijving, te laaten volgen, een zaaklijk berigt wegens de belegering, welke de *Willemftad* in het begin des naast voorgaanden jaars 1793, van een klein gedeelte der Troepen der Franfche Republiek heeft doorgeftaan. Het door den druk verfpreid verhaal des gedenkwaardigen voorvals, 't welk tot opfteller heeft den Heer PIETER VAN OLDENBURGH, Secretaris en Penningmeester

der Stede en Landen van *Willemſtad*, zal ons, met de noodige uitlaating of zamentrekking tot eenen leiddraad verſtrekken.

't Was in den naderenden afloop der maand Februarij des boven genoemden Jaars 1793, dat men binnen *Willemſtad* van de naderinge des vijands geloofwaardige kundſchap ontving. Terſtond ſtelde men de *Inundatien* of het onder water zetten der omliggende landen te werk, als zijnde hier in de voornaamſte ſterkte der Stad gelegen, en wordende daar door het naderen, behalven alleen langs den Oostdijk, zo niet ondoenlijk, immers zeer bezwaarlijk gemaakt. Men beſloot, daarenboven, tot het verhakken der boomen rondom de Stad, het graaven van doorſnijdingen in den Steenweg buiten de Landpoort, en de Poorten en Boomen, over dag en nacht, geſlooten te houden. Het eerſte Bataillon van *Saxen-Gotha* en twintig Artilleristen maakten de geheele Bezetting der gedreigde Vestinge uit.

Het eerſte vijandlijk bedrijf der *Franſchen*, was de bemagtiging van de *Ruigenhilſche Sluis*, ongeveer een half uur gaans van de Stad gelegen, en het aftappen van een goed gedeelte van het ingelaatene water, door de geopende deuren. Daarenboven verzekerden zij zich van den Luitenant BELLAMY en vier gemeenen, met eenige manſchap uitgezonden tot dekking van de Werklieden, onledig aan de verhakkingen aan den Straatweg, welke nog niet in gereedheid waren.

Om den mondkost te ſpaaren, en niet bezwaard te zijn met geen nut, maar veel meer nadeel doende eeters, wierdt aan Vrouwen en Kinderen de vrijheid gegeeven om de Stad te mogen verlaaten, doch aan alle weerbaare mansperſoonen het bijven ernſtig bevolen; tegen welk gebod, nogthans, door veelen wierdt gezondigd. Daarenboven ſchepte men eenigen ademtogt, door eene verſterking van manſchap, beſtaande in de twee Grenadier-Kompagnien van BOSCH DE LA CALMETTE, en kort daar op door de aankomst van zijne Excellentie, den Baron VAN DEN BOETZELAAR, beſchreeven in de Ridderſchap van *Holland*, en Gouverneur der Stad.

Intuſſchen hielden de Franſchen zich onledig omtrent het nabijgelegen *de Klundert*; na de verovering van welke Sterk-

te

Up

DROEVIG GEVAL IN DE WILLEMSTAD 1793.

te zij meer onmiddelijk hunne kragten tegen *Willemstad* begonnen te rigten. Op den zeventïentwintigsten Februarij, omtrent den middag, wierdt de Stad, voor de eerste maal, opgeëischt, doch enkel bij monde van eenen Trompetter; dien de Gouverneur daarom met een verontwaardigend *Neen* tot antwoord te rugge zondt. Meer regelmaatig en naar krijgsgebruik ingerigt was de schriftelijke opeisching, welke de Fransche Generaal BERNERON, 's anderen daags, aan den Gouverneur zondt; doch waarop deeze een kloekmoedig antwoord zondt; daar toe te meer gemoedigd door eene aanzienlijke versterking van menschen, 's daags te vooren ter Vestinge ingetrokken. Uit ongeveer vijfhonderd man bestondt thans de geheele Bezetting.

Op den eersten Maart wierdt de eerste vijandlijke Kogel na de Stad gezonden, van eene Batterij, *de Hel* genaamd, aan de Zuidwestzijde der Stad, welke, op dien zelfden dag, van vijfhonderd, den eenen zwaarder dan den anderen, en eenigen van vierëntwintig ponden, wierdt gevolgd. Verscheiden dagen hieldt dit aan, met geringe tusschenpoozingen; zodat het Wagthuis binnen de Stad in de lucht sprong, en op verscheiden plaatzen brand ontstondt. Onder de onheilen, hier uit ontstaan, mogen wij het volgende niet verzwijgen. Zeker burger, zijne hoogzwangere Huisvrouw, drie Kinderen en oude Moeder in den Kelder van het Stadhuis in veiligheid willende brengen, droeg het jongste Kind, van drie jaaren, op zijnen arm. De bedoelde wijkplaats bijkans bereikt hebbende, trof hem een Achttienponder dermaate in den rug, dat de ingewanden ten lichaame uitstortten, en hij plotseling dood ter aarde viel. Het teder wigtje, door den zelfden Kogel, van éénen arm beroofd, overleedt kort daar op in de armen der wanhoopig bedroefde Moeder. Kloekmoedig verweerde zich, intusschen, de Bezetting der Stad; welke, in haaren prangenden nood, eenigzins wierdt bemoedigd door schrijven van den Prinse Erfstadhouder, gevolgd van eenen voorraad van krijgs- en mondbehoeften.

Na eene derde opeisching van de *Willemstad*, doch even als voorheen afgewezen, volgde een zo geweldig beschieten der Stad, aan alle zijden, als men tot nog toe niet ondervon-

den hadt. Zes Batterijen, ginds en elders in den omtrek aangelegd, ſpoogen geſtadig vuur en kogels; 't welk gevoegd bij het vuur, dat van binnen wierdt gemaakt, den grond, wijd en zijd, deedt daveren en beeven. Meer dan eens tragtte de vijand, onder gunst der verwarringe, door den brand van binnen ontſtaan, door te dringen; doch wierdt telkens daar in te leur geſteld. Merkelijk voordeel, ter verlijdelinge der belegeraaren, genooten ook de belegerden van de zijde van gewapende Vaartuigen, die zich in 't Hollandsch Diep onthielden, en van daar meenigen Kogel na de vijandlijke Batterijen zonden. De Toren van het Stadshuis raakte, eerlang, in brand; die met zulk eene woede voortliep, dat men voor het gantſche gebouw bedugt wierdt. Zeker Jongeling, JAN VAN YZERLOO, die zich in 't blusſchen der vlammen, reeds meer dan eens, wakker en voorſpoedig hadt gekweesen, betoonde ook hier zijnen ijver en onverzaagdheid met een gewenschten uitſlag.

Vermits de vijand de Stad allengskens meer en meer begon te naderen, en men daarom voor een volkomen inſluiten vreesde, oordeelde de Gouverneur eenen uitval, in deezen toeſtand van zaaken, hoogstnoodzaakelijk. De geheele Bezetting betoonde zich daar toe gewillig en genegen. Ruim vijftig man, zo beyelhebbers als gemeenen, begaven zich, in den morgen van den vijftienden Maart, in een ſchip. Buiten de Waterpoort gevaaren, en aldaar aan land zijnde gezet, trokken zij na den Weſtdijk, tot aan eene vijandlijke Loopgraave, binnen welke zich ongeveer veertig *Franſchen* hadden opgeſloten. Van deeze, op den uitval geen vermoeden hebbende, ſneuvelden tuſſchen de twintig en dertig man; zonder dat aan de zijde der uitgevallen een eenig man geſneuveld of gekwetst was. Met de gevangenen, en eenigen buit, keerden de onzen zegepralende ſtedewaarts. Na deezen voorſpoed der belegerden maakten de Franſchen zich tot den aftogt gereed; na alvooreens nog verſcheiden Bomben, ter zwaa te van honderdtien en honderdtwintig ponden in de Stad te hebben geworpen; waar door geene geringe ſchade veroorzaakt wierdt. In den voormiddag van den zestienden Maart vertoonde zich voor de Landpoort een Franſche Deſerteur, met verzoek om te mogen binnen gelaaten worden.

Hij

Hij bragt berigt dat de Fransche Krijgsmagt den aftogt genomen, en het beleg hadt opgebroken: een berigt, 't welk spoedig wierdt bevestigd door buitenlieden, die het zelfde in de Stad boodschapten. Eenige manschap, na buiten gezonden, bevestigde deeze blijmaare; zettende daar aan nog meerdere sterkte bij, door het stedewaarts voeren van eenige voorraad van krijgsgereedschappen, door den vijand agtergelaaten. Op Zondag, den zeventienden, hield men eenen plegtigen Dankdag voor de verkreegene verlossing. In afweezigheid van den Stads-Predikant, was de Eerw. LUX, Luthersch Veldprediker van het Regiment *Saxen-Gotha* daar in de woordvoerder. Naa de Godsdienstoeffening, die door den Gouverneur en de geheele Bezetting wierdt bijgewoond, deedt men driemaalen het geschut van de Wallen der Stad lossen, en den Staaten Vlag van den Toren waaien. Veele persoonen van aanzien kwamen, zedert, de verloste Stad bezoeken. Men rekent, dat in den loop der zestien dagen en nachten, welke het beleg hadt geduurd, tusschen de negen en tienduizend, deels gloeiende, deels andere Kogels, en omtrent vijfhonderd Bomben, Houwitzers en Granaaten in de Stad geworpen waren. Een groot geluk diensvolgens was het, dat men, ondanks zulk een dooddreigenden regen, slegts vijftien dooden, en twaalf of dertien gekwetsten binnen de Stad telde. Veel grooter was de schade, aan Huizen en Gebouwen toegebragt. Slegts een eenig Huis stondt 'er in de Stad, 't welk in 't geheel niets hadt geleeden. De algemeene schade wierdt op tachtigduizend, en onder deeze die van de Kerk alleen op achtduizend guldens begroot. In den staat van uiterste behoefte, tot welken veele Stedelingen gebragt waren, ondervonden zij de kragt en werking der Nederlandschen weldaadigheid. Tot slot merken mij nog aan, dat het Lijk van den Kapitein VAN KROPFF, die de *Klaudert* verdeedigd hadt, en, naa de bemagtiging dier Vestinge door de *Franschen*, wreedaartig was gedood en mishandeld, naa de Verlossing van de *Willemstad*, onder eenen brug in het water gevonden zijnde, op den tweeden April met de voegzaame Krijgsbeere, ter aarde wierdt besteld in de Kerk van gemelde Stad.

Zie P. VAN OLDENBORGH, *Belegering en Verdediging van de Willemstad*, enz.

WIL-

WILLIGE LANGERAK, eene Ambagtheerlijkheid en Dorp, in het Nederkwartier van het Sticht van *Utrecht*, aan de Noordzijde van de Lek, digt bij en ten Oosten van de Stad *Schoonhaven*, en alzo onmiddelijk aan het regtsgebied van *Holland*. Haare uitgebreidheid wordt op ruim zeshonderd-tweeënzeventig Morgens lands begroot. In onderscheiding van het Hollandsch *Langerak*, aan de overzijde der gemelde riviere gelegen, voert dit den naam van *Wille-Langerak*, naar het Dorp *Willige*, 't welk niet veel aanziens, en een klein Kerkje heeft, 't welk weinig meer dan een half kwartier uurs gaans buiten de muuren der boven vermelde Stad *Schoonhoven* staat. Ondanks de geringheid der inkomsten van het Pastoors- en Kostersampt, 't welk, in den Jaare 1586, niet meer dan achtien guldens opbragt, pronkte, nogthans, van ouds, het plaatsje met de eer, dat zijne Kerk op de lijst der Parochiekerken stondt aangeschreeven. De Leeraar der Hervormde Gemeente van dit Dorp is lid der Klasis van *Utrecht*.

WILLINK, (DANIEL) een niet onvermaard Nederlandsch Dichter, gesprooten uit het geslagt van dien naam, waarschijnlijk een der talrijkste in takken, bij het gehengen der menschen bekend, gelijk het alomme bekende *Stamboek* ten duidelijkste kan uitwijzen. In den Jaare 1676 wierdt hij te *Amsterdam* gebooren; zijn Vader was JAN WILLINK, een niet onvermaard Wondheeler in die Stad; tot wiens eere wij niet kunnen nalaaten, hier, in 't voorbijgaan, aan te teekenen, dat hij, in den Jaare 1690, als Deken van het Wondheelers-gilde, nevens de andere Overluiden, heeft medegewerkt tot het oprigten van dien kloeken achtkanten Toren of Koepel, boven de St. Antonis-Waag, op de Nieuwe Markt, alwaar, zedert, ontleedkundige lessen, door eenen Hoogleeraar in die Weetenschap, worden gegeeven. DANIEL WILLINK, door zijnen Vader tot den Wijnhandel bestemd, voldeedt in zo verre aan die schikkinge, dat hoewel hij zijn hoofdbedrijf vlijtig waarnam, de snipperuuren, egter, besteed wierden aan de beoefeninge der dichtkunde, en daar mede vermaagschapte kundigheden. Eene grondige kennis der Fransche taale maak-

te

te hij zich, onder andere, eigen. De eerste, in haare soort, eenigzins volwassene vrugt daar van, was een Tooneelstuk; 't welk hij, evenwel, tot rijper jaaren gekoomen zijnde, en toen zijn smaak zich geheel en al tot de gewijde dichtkunde bepaalde, voor het zijne niet wilde erkennen.

Het Kunstgenootschap, bekend bij den naam *Constantia et Labore*, verkoos hem, eerlang, tot een zijner Leden. Den avondstond zijns leevens sleet WILLINK in de stede *Beverwijk*, en overleedt 'er ook, op den zestienden October des Jaars 1722, in den ouderdom van vierënveertig jaaren. Zijne stoffelijke Overblijfzel rusten in het Koor der Kerke ter gemelde Stede. WILLINK was lidmaat der Hervormde Gemeente te *Amsterdam*, en heeft 'er ook den post van Diaken, tweemaalen, met lof waargenomen. Daar 's Mans Werken, over 't geheel genomen, niet genoeg bekend zijn, immers niet genoeg geleezen worden, vinden wij geraaden, eene lijst daar van hier in te lasschen. In orde des tijds volgen zij aldus op elkander: *Amsterdamsche Tempe, of de Nieuwe Plántagie*, in twee Boeken, *nevens den Amstelstroom*, met Plaaten, 1712. *Bloemkrans van Christelijke Liefde en Zededichten, nevens eenige Christelijke Gezangen en Bijschriften voor het Diaken Wees- en Oude Vrouwenhuis te Amsterdam*; met plaaten, 1714. *Lusthof van Christelijke Dank- en Bedezangen, benevens eenige op nieuw berymde Psalmen*, 1725. *Christelijke Gebeden voor ijder dag der weeke, en op bijzondere tijden en voorvallen gepast, — en met zangen verrijkt, benevens een Schriftuurlijke Keten van aaneengeschakelde waarheid voor de Kinderen*, 1717. *Amsterdamsche Buitenkringel nevens de omliggende Dorpen, opgehelderd door aanteekeningen over veele voornaame Geschiedenissen*, 1723. Eene *Amsterdamsche Arkadia*, onder zijne, nagelaatene Schriften gevonden, is, eenige jaaren naa 's mans overlijden, door den Heer GERRIT SCHOEMAKER ter drukperze bezorgd en uitgegeeven. De Vriend en Kunstgenoot van den Heere DANIEL WILLINK, de zoetvloeijende Dichter DAVID VAN HOOGSTRATEN, stelde, bij 's Mans afbeelding, het volgende bijschrift:

„ Ver-

„ Vernuft en deugd en goede zeden,
„ Geschikt naar 't richtsnoer van de reden,
„ En letterwijsheijt, opgegaart
„ Uit boeken, nacht en dagh doorblaart,
„ En bloemen, op Parnas gelezen,
„ Volmaken WILLINKS rechte wezen."

Zie HALMA en HOOGSTRATEN.

WILLIS; zie WILNIS.

WILLISKOP, met *Kort Heerwijk*, eene Heerlijkheid, in het Stichtsch van *Utrecht*, meer bepaaldlijk in het *Land van Montfoort* gelegen. De uitgebreidheid der Heerlijkheid vinden wij op schuhondert achtentwintig Morgens begroot. Bekend is de Dijk, naar deeze Heerlijkheid de *Williskopper-Dijk* genaamd. Hij loopt, op een korten afstand van, en evenwijdig met de rivier den *Yssel*, tusschen de Steden *Oudewater* en *Montfoort*.

WILNIS, bij zommigen *Willis*, ook wel *Wilnes* genaamd, is eene Hooge Heerlijkheid, met *Westveen* vereenigd, gelegen in het Nederkwartier des Stichts van *Utrecht*, paalende, bij het Dorp *Achttienhoven*, ten Westen aan den *Hollandschen* bodem, en te zamen bevattende, alhans volgens de opgave, die wij daar van ontmoeten, zestienhonderd vijfennegentig Morgens en honderdzeventien Roeden. *Westveen*, als slegts ruim anderhalf honderd Morgens beslaande, maakt verre het kleinste gedeelte uit. De gemeenschaplijke regtbank bestaat uit Schout en vijf Schepenen. — Het Dorp *Wilnis*, een half uur gaans ten Oosten van *Mijdrecht*, ligt niet onvermaaklijk aan een schoonen en breeden Dijk, in 't midden met boomen beplant; ter wederzijden van welken de Huizen, veelal fraai getimmerd, een niet ongevallig aanzien hebben. De Kerk der Hervormden, die ruim en groot is, en met een zwaaren hoog gespitsten Toren pronkt, wordt bediend door eenen Leeraar, welke tevens den dienst te *Vin-*

ke-

keveen waarneemt, en Lid der Klassis van *Utrecht* is. Ook hebben 'er de Roomschgezinden eene Kerk, doch geenen eigen Pastoor; die van 't nabuurig *Mijdrecht* koomt hier het gewijde dienstwerk verrigten.

WILP, een Dorp in *Gelderland*, in het Landdrostampt van *Veluwe*, aan den Ysseldijk, niet meer dan een groot half uur gaans van de *Overijsselsche* Stad *Deventer* gelegen. In de bouwstoffe van den Toren der Kerke, als zijnde meest geheel van Duifsteen, vertoont deeze de kenmerken van hoogen ouderdom. Doch of reeds zo vroeg, als kort naa het midden der Achtste Eeuwe, het Christlijk geloof, door den bekenden LEBUINUS, hier gepredikt zij, durven wij voor noch tegenspreeken. Hoe klein ook, wordt, egter, nog heden de Hervormde Gemeente door haaren eigen Leeraar bediend, die Lid der Klassis van *Overveluwe* is. —— Niet lang geleeden stondt nog bij het Dorp *Wilp* een Slot, of Kasteel, 't welk den zelfden naam voerde. Het pronkte met twee ronde, éénen geweldig zwaaren vierkanten Toren, en twee ruime Voorhoven; was, voorts, gesterkt met poorten en driedubbele graften, en droeg alle merkteekens van eenen hoogen ouderdom. Omtrent het Jaar 1740, of wat vroeger, alzo het zeer bouwvallig was, heeft de toenmaalige eigenaar, de Baron VAN BROEKHUIZEN, het oudadelijk gestigt doen sloopen.

Zie HALMA, en *Tegenwoordige Staat van Gelderland.*

WILSVEEN; zie STOMPWYK, Deel XXVIII. bl. 18.

WILSUM, aan den Ysselstroom, een uur gaans van *Kampen*, en even zo verre van de Stad *Zwolle*, in de Provincie van *Overijssel* gelegen, en een gedeelte van het Drostampt van *Tsselmuiden* uitmaakende, pronkt nog, van wegen zijne aloude gesteldheid, met den naam van *Stede*, hoewel het dien van *Dorp* naauwlijks, immers niet met veel roem, kan voe-

voeren. De Kerk der Hervormden, bij ouds aan den H. LAMBERTUS gewijd, wordt nu door haaren eigen Predikant bedienđ, die Lid der Klasfis van *Kampen* is.

WILTABURGUM. Veel, zeer veel, heeft de Heer HALMA, aangaande dit aloud Kasteel, 't welk eertijds in het Sticht van *Utrecht*, en eene mijl boven die Stad ſtondt, aangeteekend. Doch, wij willen onze Leezers niet lastig vallen met bijzonderheden en giſſingen, voor de meesten van weinig belang, en veelal ook niet duidelijk. De weetgraagen daaromtrent wijzen wij na

HALMA's *Toneel der Vereenigde Nederlanden.*

WIMBRITZERADEEL; zie WYMBRITZERADEEL.

WIMMENUM, eene Vrije Heerlijkheid, in of aan het gedeelte van *Westfriesland*, *Kennemerland* genaamd, gelegen. Volgens de jongst opgemaakte Verpondingslijst, zou zij niet meer dan tweehonderdtweeënveertig Morgens en tweehonderd zevenëvijftig Roeden gronds beſlaan. Men vindt 'er geene Kerk, maar, in het Schoolgebouw, nog eenige overblijfzels eener aloude Kapelle, die, volgens overlevering, weleer aan KOSMUS en DAMIANUS zou toegewijd geweest zijn. Weinig boven de twintig bedraagt het getal der Huizen, die hier en daar verſpreid ſtaan. — Men ontmoet, in 's Lands Geſchiedenisſen, verſcheide Geſlagten, welke, naar deeze Heerlijkheid, den naam gevoerd hebben. AMELIUS VAN BOEKHORST, gelijk ook vóór hem, NIKOLAAS VAN BOEKHORST, beiden in het Lid der Edelen van *Holland* beſchreeven, waren Heeren VAN WIMMENUM. De eerstgenoemde heeft eenen naam gemaakt, als hebbende, met de meerderheid van vijf Gewesten, den *Munſterſchen Vrede* bekragtigd.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hiſtorie.*

WIN-

Winkel, een Regtsdorp en Dorp, van merkelijke uitgestrektheid en aanzien, in Westfriesland gedeelte, de *Nieuwdorper-Kogge* genaamd, ongeveer twee uuren gaans ten Westen van de Stad *Medenblik*, aan den Zeedijk gelegen. Volgens de Quohieren der Verpondinge bevat de geheele Bail iets boven de duizend Morgens Lands. Indien men mogt afgaan op de onderscheidene tellingen der Huizen, en naar derzelver vermindering uit den afneemenden bloei der Banne besluiten, zou, daar in, merkelijke teaning zijn voorgevallen. Het getal van tweehonderd negenënnachtig huizen, welke men hier in den Jaare 1692 telde, was, in den Jaare 1749, tot op tweehonderdtwaalf gedaald. *Winkel*, 't welk met den titel van *Stede* pronkt, is eene zeer fraaie Plaats, in eene rechte lijn van genoegzaam vierhonderd Roeden betimmerd. Evenwijdig daar mede loopt een andere streek Huizen, ter lengte van honderdnegentig Roeden, bij den naam van *Lutke-Winkel* bekend. Behalven de groote streek, heeft men nog eene soort van Uitburgt te *Winkel*, strekkende ongeveer zeventig Roeden langs den weg, die na *Lutke-* of kleine *Winkel* loopt. De Kerk van *Winkel*, staande niet verre van den Zeedijk, is een tamelijk fraai gebouw, hebbende een vierkant Torentje met een zeskanten Spits gedekt. Meer aanziens heeft het Raadshuis, ten wiens dake een net torentje oprijst, eindigende in eenen Lantaarn. Onder de burgerwooningen ontmoet men 'er, die in zindelijkheid en fraaiheid, naar den landsmaak berekend, den bloeienden welvaart van haare eigenaars verkondigen. In de aloude Geschiedenissen vinden wij *Winkel* meermaalen vermeld, als zijn aandeel hebbende gehad in de verwoestingen des Oorlogs. Graaf ARNOUD ontving in deszelfs nabuurschap de nederlaage, in den Jaare 993. Omtrent tweehonderd jaaren daar na wierdt het, door Graaf FLORIS DEN III, in koolen gelegd. De Regeering der Stede bestaat uit Schout, zesëndertig Vroedschappen, twee Burgemeesteren, zeven Schepenen, even zo veele Rekenaaren, en eenen Sekretaris. In zo verre *Winkel* Stederegt hebbende, Hoog en Laag Regtsgebied oefent, wordt de Schout tot de bediening van het eerste, door 's Lands Staaten, en tot die van het laatste door de Regenten zelve

aangeſteld; deeze hebben daar toe het regt verkreegen, als zijnde huune eigen Ambagtsheeren, zints het jaar 1741, op grond van den koop, in dat jaar geſlooten.

Zie Noordhollandſche Arkadie.

WINSCHOTEN, een niet onvermaard, eertijds verſterkt, doch nu open Dorp, in de Provincie van *Groningen*, vier Duitſche mijlen van de Stad van dien naam, en één mijl van den Zeearm de *Dollar* gelegen. Niet verre van daar, Oostwaarts, ligt *Winſchoter-Zijl*, gedurende de Spaanſche Oorlogen, een welverſterkte Schans. Het Klooster *Heiligerlee* ligt ook in deezen oord. Bekend is het gevegt, en de daar op volgende overwinning, in den Jaare 1568, door Graaf LODEWYK VAN NASSAU, broeder van Prinſe WILLEM DEN I, op den Spaanſchen bevelhebber Graave VAN ARENBERG, bij *Winſchoten* behaald.

Zie Oudheden en Geſtiehten van Groningen.

WINSEM, een Dorp, in het *Rijk van Nijmegen*, twee uuren beneden de Stad van dien naam, aan den Waaldijk gelegen. Men noemt het *Half-Winſem*, om reden dat een gedeelte daar van tot het Ampt *Tuſſchen Maas en Waal* behoort. Dit laatſte voert den naam van *Ampts-Winſem*. Het Dorp is tamelijk uitgebreid. De Kerk, die door de Hervormden wordt gebruikt, is oud, en heeft een dikken Toren, meest geheel van duiffteen gebouwd; waar uit men deszelfs oudheid niet ongegrond mag afleiden. De Gemeente wordt door haaren eigen Leeraar bedieud. — Het *Huis te Winſem* ſtaat niet verre van het Dorp.

WINSEM, ook wel *Windesheim*, of *Windsheim* genaamd, weleer een zeer vermaard Klooster, in de Provincie *Overijſſel*, in het Landdrostampt van *Salland*, niet verre van den

Yſſel,

Ysfel, anderhalf uur gaans van *Zwolle*, na den kant van *Deventer*, gelegen. Het behoorde tot de Orde der Reguliere Kanunniken van den H. AUGUSTINUS. In den Jaare 1386 wierdt het gewijde gestigt gebouwd, in voldoeninge van den Uitersten Wille van Mr. GERARD DE GROOT, door FLORIS RADEWYN, en andere leerlingen van Mr. GERARD, uit de milde giften van verscheiden godvrugtige en vermogende lieden, zo mannen als vrouwen. Staaten van *Overijssel* hebben menigmaalen in dit Klooster hunne Vergaderingen gehouden. Bij de verandering van den Godsdienst hier te land heeft men het Gestigt gesloopt, en de inkomsten ten gebruike van het Gemeene Land aangewend.

Zie *Oudheden en Gestichten van Deventer.*

WINSEM, waarschijnlijk dus genaamd naar het bovengemelde Klooster, ligt aan den Heere- of Rijdweg, tusschen de Steden *Deventer* en *Zwolle*. Het Dorp heeft zijnen eigen Predikant, die tot de Klassis der laatstgenoemde Stad behoort.

WINSEMIUS, (MENELAUS) gebooren in het laatste gedeelte der Zestiende Eeuwe, was de broeder des beroemden Frieschen Historieschrijvers, van welken wij straks zullen spreeken. Zijne geboorteplaats was *Winsum*, een Dorp in de *Friesche* Grietenij *Baarderadeel*, van waar hij, naar de gewoonte van dien tijd, met eenen verlatijnden uitgang, zijnen naam ontleende. In zijne aankomende jongelingschap bepaalde hij zich tot de Geneeskunde, en maakte zo aanmerkelijke voorderingen, dat, na het afsterven van AUGUSTINUS ADAMA, de Bezorgers van 's Lands Hoogeschool te *Franeker*, in den Jaare 1616, den post van Hoogleeraar in de gemelde Weetenschap, gelijk ook in de Ontleed- en Kruidkunde, aan hem opdroegen. Tweemaalen bekleedde hij de waardigheid van *Rector Magnificus*, te weeten in de Jaaren 1618 en 1631. Hij overleedt in den Jaare 1639, en wierdt in de Akademie-

kerk begraaven. Nog hedens ziet men 'er het Grafschrift, door zijnen broeder en ampтgenoot PIERIUS gesteld. Dus luidt het:

Vita Circense Curriculum.
D. S.
Æternæ Memoriæ
Cl. V. Menelai Winsemii
Med. Anat. Botan.
Per annos XXIII. Profess. Celeb.
Fratris un. et desider. Moest. P. C.

„ Jactet Apollineos subtilis Græcia Mystas,
„ Extollat Coos Pergameosque senes,
„ Roma suum Grajis Componat Libera Celsum,
„ Et sibi bis natum vendicet Hippocratem.
„ Hic tibi Pergameum donavit Frisia Civem,
„ Hic dedit et Cois te quoque posse loqui.
„ Hic tibi Romani detexit dogmata Celsi,
„ Nomen ut e Grajis duceret et Latiis."

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*, en *Collectio Monumentor. Belgii Fœd.*

WINSEMIUS, (PIERIUS) jonger broeder des naastvoorgaanden, wierdt in den jaare 1586 gebooren. In zijne jeugd leidde hij zich inzonderheid toe op de beoefening der Regtsgeleerdheid en Historiekunde; verpoosende, egter, nu en dan, zijne ernsthaftiger bezigheden met de bevalligheden der Dichtkunde en de oprechtheid der Welsprekendheid. Niet onbeloond bleef zijne kunde en ijver. Nog in het zelfde jaar als zijn ouder broeder het Hoogleeraarsgestoelte hadt bekomen, wierdt hij tot Historieschrijver van *Friesland* aangesteld. Twintig jaaren daar na wierdt hij zijns broeders Ampтgenoot aan 't Hoogeschool, en hij tot Hoogleeraar in de

de Welſprekendheid en Staatkundige Hiſtorie aangeteld. Drie jaaren laater, te weeten, in den Jaare 1620, bekleedde hij de waardigheid van *Rector Magnificus*. Zijn dood viel voor in den Jaare 1644, het achtënvijftigſte zijns ouderdoms. 's Mans meest bekende ſchriften zijn: *Kronijk, of Geſchiedenisſen van Vrieslandt*, en *Rerum Friſicarum Hiſtoria*, beiden in folio. Daarenboven heeft men van zijnen lieflijken dichtgeest de vrugten in eenen bondel, *Amores* geteeld, en nog een Werkje, *Syrius Canicula Stella*.

Winsum, een Dorp in de Provincie *Friesland*, in het Kwartier van *Westergoo*, meer bepaaldelijk in de Grietenij van *Baarderadeel*, alwaar het, onder de overige Dorpen van dat district, het negende in rang is, en zesëndertig ſtemmen uitbrengt. Het Dorp ligt tuſſchen *Franeker* en *Sneek*, aan den Vaart, welke van de eene na de andere Stad loopt. Hoewel de Huizen op eene tamelijke hoogte gebouwd zijn, koomt deeze, egter, in geene vergelijking bij eenen Terp of verhevenen grond, digt daar bij gelegen, welke tot eene Vlugtplaatze diende, in overoude tijden, als de Zee zich tot hier toe uitſtrekte, en, bij mangel aan genoegzaame Dijken, de opgezeetenen dikmaals noodzaakte, tegen de overſtroomingen zich op zulke opgeworpene hoogten te bergen. Aangaande de Plaats zelve hebben wij niets bijzonders te berigten; zij beſtaat meest uit boerewooningen. Voorheen hebben wij reeds verhaald, hoe dit Dorp geenen kleinen luister heeft ontleend van de geboorte der twee beroemde Hoogleeraaren MENELAUS en PIËRIUS WINSEMIUS. Verſcheiden Abten van het eertijds vermaarde Klooster *Lidlum* waren insgelijks hier geboóren; gelijk ook een burger van *Winsum*, in de Twaalfde Eeuw, dit Klooster hadt helpen ſtigten. Veel leedt dit Dorp in de Spaanſche tijden, vooral in den Jaare 1586, wanneer het, voor een goed gedeelte, in koolen wierdt geleid. Verſcheiden inwooners, om de woede der Spanjaarden te ontgaan, de toevlugt in de Kerk en op den Toren genomen hebbende, vonden 'er een rampzalig einde, naa dat men het gebouw van onderen hadt in brand geſtoken.

WINTELRE, een Dorp in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, in het Kwartier van *Kempeland*, anderhalf uur gaans van de Stad *Eindhoven*. Men telt 'er ongeveer zeventig Huizen. Men heeft 'er wel eene Hervormde Kerk; doch zij is van geen gebruik; de ingezeetenen van die gezinte worden te gader met die van *Oerle* en *Zeelst* door éénen Leeraar bediend. Het houthakken en verhandelen geeft eenigen bloei aan de Plaatze.

WINTERSWYK, een bloeiend en welvarend Dorp, in *Gelderland*, onder de Heerlijkheid van *Breedevoort*, ongeveer een uur gaans ten Oosten van de hoofdplaats daar van gelegen. Het Dorp is zamelijk regelmaatig gebouwd, en bestaat uit bijkans derdehalfhonderd burgerwooningen. Onder deeze munten inzonderheid in fraaiheid en netheid uit de zulken, die van eigenaars tot de gezinte der Doopsgezinden behoorende, bewoond worden. Want daar bijkans alle de overige van hout gemaakt zijn, hebben deeze althans eenen steenen voorgevel, en zijn, voor 't overige, van binnen, op de Hollandsche wijze betimmerd en gemeubileerd. De leden der gemelde Gezinte hebben 'er eene Gemeente, die thans wordt bediend door eenen Leeraar, welke aan het Kweekschool, te *Amsterdam*, behoorende aan de Gemeente *bij het Lam en den Toren*, zijn bevordering heeft ontvangen. Daarenboven is 'er eene Gereformeerde Kerk, een ruim en fraai gebouw, rustende, van binnen, op twee reien pilaaren. Twee Leeraars neemen 'er den dienst waar. Van wegen de nabijheid van het *Munsterland*, zijn 'er ook de Roomschgezinden vrij talrijk; van tijd tot tijd koomen zij van daar herwaarts afzakken, om zich te geneeren met het linnenweeven, 't welk alhier in merkelijken bloei is, en, nevens de Linnenbleekerijen en den handel in die Stoffe, veele ingezeetenen aan brood, anderen aan een ruim bestaan helpt.

WIRDUM, een niet onaanzienlijk Dorp, in de Provincie *Friesland*, onder het Kwartier van *Oostergo*, in de Grietenij van *Leeuwarderadeel*, een groot uur gaans in 't Zuiden van

Leeu-

Leeuwarden. Gelijk het aldaar den eerſten rang bekleedt, brengt het ook verre weg het grootſte getal van Stemmen, niet minder dan eenënnegentig, uit. Volgens zommigen zou de aloude en waare naam *Wierdsheim* moeten geſpeld worden. De Kerk is een ruim en fraai gebouw; zij pronkte, weleer, met twee Torens; de eene, ſtaande ten Westen, hadt een ſpitzen Kap, de andere, in het Zuiden, een gewoon Friesch Huisdak. Om zijnen ouderdom en bouwvalligheid, heeft men, voor meer dan honderd jaaren, den eerſtgemelden afgebroken. Hoewel de tijd der ſtigtinge niet bekend is, weet men, evenwel, dat de Kerk, in de Roomſche tijden, aan den H. MARTINUS, Biſchop van *Tours*, was toegewijd, en dat in dezelve eene Vikarij was gevestigd. Tegenwoordig wordt het gewijde dienstwerk, ten behoeve der Hervormden, door eenen eigen Leeraar verrigt. Voorts pronkt de Kerk, van binnen, met eene menigte van Wapenborden en fraaie Graffteenen, allen waarborgen van de adelijke geſlagten, welke in en om *Wirdum* weleer gewoond hebben, wier ſtoffelijke overblijfzels in de Kerk rusten, doch de meeste van welke geſlagten thans geheel zijn uitgeſtorven. Eene menigte Adelijke Staten, eertijds onder dit Dorp gelegen, zijn geheel verdweenen, óf in boerewooningen veranderd. Een dier Staten, *Barrahuis* genaamd, en nog heden, hoewel ſlegts in de gedaante van eene aanzienlijke Boerderij, met eene ruime Hoving, bekend, was de geboorteplaats van den doorluchtigen Raadsheer VIGLIUS ZUICHEMIUS AB AYTA. *Wijtgaard*, eene aanzienlijke buurt, tuſschen *Leeuwarden* en *Wirdum* gelegen, behoort onder de Parochie van dit Dorp.

WIRTZ, (PAULUS) man van geringe geboorte, uit het ſteedtje *Huſum*, in *Holſtein*, doch door eigen verdienſte tot de hoogſte posten in den Krijgsdienst opgeklommen, nadat hij, in de *Zweedſche* en *Poolſche* Oorlogen zich een beroemden naam hadt verworven, ging vervolgens in den dienst der Algemeene Staaten over; welke, in den Jaare 1668, de hooge waardigheid van Veldmaarſchalk der Legers van den Staat aan hem opdroegen. In de maand Februarij des ge-

melden jaars kwam hij in *'s Graavenhage*, en leide den eed af in handen van Hun Hoogmogenden. Sedert was hij tegenwoordig bij de voornaamste Krijgsbedrijven, gedurende eenige volgende jaaren; in welke hij zich altoos zeer kloekmoedig, en tot genoegen zijner Meesteren, kweet. Na het sluiten van den Vrede, tot verrigtinge zijner huislijke zaaken, in den Jaare 1674, eenen keer na *Hamburg* ondernomen hebbende, zondt hij van daar, aan Hun Hoogmogenden en aan Prinse WILLEM DEN III, eenen brief, in welken hij voor zijnen post bedankte, als voorneemens zijnde, voortaan een stil en ampteloos leeven te leiden. Hij overleedt in de gemelde Stad, op den drieënswintigsten Maart des Jaars 1679. Zijn Lijk wierdt na *Amsterdam* gevoerd, en op den vierëntwintigsten October, met een groot gevolg, staatelijk ter aarde besteld, in de Oude Kerk, in het zo genaamde Hamburger Koor, in het Noordwestlijk gedeelte van dat gestigt. Zijn Wapen hangt boven de begraafplaats, zijnde gedekt met een grooten blaauwen Zerk, ter hoogte van een voet boven den grond verheven. Op den Zerk leest men, in koperen letteren, dit Opschrift:

Fortunæ et
Martis soboles, Equi-
tumque Magister
Wirtzius
Invictus Regibus
Hic situs est.

dat is:

Hier ligt een Spruit van 't Geluk en van den Oorlog, de Generaal der Ruiters

WIRTZ,

die door geene Koningen kon overwonnen worden.

Ka

En daar onder:

Vivat post funera major!

dat is:

Na zijnen dood leeve hij luisterrijker!

Nog laager:

Major ab occasu postquam præluxit utique.

dat is:

Na dat hij zijne straalen alomme verspreid heeft, is hij, bij zijnen ondergang, nog grooter.

Ook leest men het volgende

GRAF-SCHRIFT
van den Heer
PAUL WIRTZ,
Baron van Ornholm, weleer Veldmaarschalk van den Staat.

„ De Veldheer WIRTZ, weleer der Staaten oog en hand
„ De luister, roem en schrik van Christen Generaalen
„ Die door zijn Krijgsfortuin stut Vrankrijks Zegeprealen,
„ Wiens arm, in Zweedschen dienst, de Poolen overmant:
„ Legt hier, dan Elv' aan groot, tot Amstels eer begraaven,
„ Dus leeft dien Duitschen Held, gezien bij Scepterstaven."

BARTHOLOMEUS ABBA.
XXIV van Wijnmaand 1679. Rechtsgeleerde.

Boven 't Graf, om hoog tegen den muur, hangt, in een groot Wapenbord, het Gefagtwapen van den Held, benevens zijnen Kling, yzeren Handschoenen, Spooren, enz.

Onder het afbeeldzel van WIRTZ, geplaatst in de prent, door R. DE HOOGE geëtst, verbeeldende zijne lijkstatsie, leest men het volgende strafe Opschrift, 't welk 't Mans verrigtingen kortelijk vermeldt.

Heroi. Magno.
Paulo. Wirts.
Libero. Dynastæ. Ornholmensi.
Belgii. Foederati. Archistratego. Vigilantissimo.
Quem. labor. improbus. Fortitudò. eximia.
prudentia. inconparabilis.
gloria. gestis. suis. coaeva.
ubique. fere. terrarum.
per. omnes. Militiæ gradus
supra. fortunam. evexere.
cum. invitæ. huic. terrenæ. quieti.
Coelestem. anteponeret.
Communi. fato. obiit.
Ætatis. LXV.
De. Patria. suo. bene. merito.
debitas. grates.
Ære. suo. quas. potuit.
persolvit.
Romanus. de. Hooge.

Zie HALMA *Toneel*, en J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*.

Wisch,

WISCH, eene Hoogheid en Bannerij, in het Kwartier van *Zutfen*, in de Provincie van *Gelderland*, tusschen het Graafschap *'s Heerenberg*, het Drostampt van *Zutfen*, het Schoutampt van *Lichtenvoorde*, het Drostampt van *Breevoort*, en de Heerlijkheid *Anholt* gelegen. Zij bevat het Steedje *ter Burg*, de Dorpen *Varfeveld* en *Zilvolde*, nevens, behalven nog andere, de Adelijke Huizen *Schuilenburg*, *Slangenburg* en *Zinderen*. — Een geslagt, welk van deeze Bannerij zijnen naam ontleende, of dezelve daar naar deedt noemen, was, al in overoude tijden, vermaard in de Gelderfche Geschiedenissen. Dus vindt men reeds op het Jaar 1179 genoemd BAREND VAN WISCH en ZWEER of ZWADER VAN WISCH. Zij moeten lieden van aanzienlijk vermogen geweest zijn, dewijl men hen genoemd vindt onder de begiftigers van het Klooster *Bethlehem*, te *Deutikom*; zelf behoorde aan hun de grond, daar het Kloooster op ftonde. ROBERT VAN WISCH fchonk aan het zelfde geftigt honderd guldens. Op het Jaar 1311 ontmoeten wij HENDRIK VAN WISCH, Richter van *Velswe*, en, in 't volgende jaar, STEVEN VAN WISCH; welke laatstgemelde benoemd wordt, op het Jaar 1324, in zekeren Vrijbrief, de Lobethfche Tollen raakende. De laatfte, van het mánlijk oir, welken wij vermeld vinden, was, HENDRIK VAN WISCH; hij overleedt omtrent het Jaar 1425. Een oud rijmpje kenmerkt, behalven eenige andere Gelderfche adelijke geflagten, dat van WISCH in deezer voege:

„ BERG de rijkfte,
„ BRONKHORST de adelijkfte,
„ BAAR de oudfte,
„ WISCH de ftoutfte."

Zie SLICHTENHORST, *Geld. Geschiedenissen*; DUMBAR, *Analecta*.

WISPEL; zie TER WISPEL, Deel XXVIII.

WISSEKERKE, een Dorp, op het Zeeuwsche Eiland *Noordbeveland*, aan den Westkant; op een anderen grond, nogthans, dan waar op het alonde Dorp plagt te leggen, als zijnde dit, door zwaare overstroomingen, al voor lang onder den vloed begraaven. Het tegenwoordig *Wisſekerke* is een aangenaam Dorp, bestaande uit eenen reeks van nette en zindelijke gebouwen. Het Kerkgebouw is daar aan evenredig. De Hervormde Leeraar, die 'er den gewijden dienst verrigt, behoort onder de Klasſis van *Walcheren*. Meer aanziens en vermogens, evenwel, dan tegenwoordig, hadt weleer deeze Plaats, als zijnde dezelve voorzien geweest van eene bekwame Haven. Een vermaard Zeeuwsch Geslagt, al in den aanvang der Vijftiende Eeuwe bekend, ontleende zijnen naam van het Dorp en de daar toe behoorende Heerlijkheid.

Zie SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*; s. v. LEEUWEN, *Batavia Illuſtr.*

WISSEKERKE, bij sommigen ook wel *Wiſſenkerke* genaamd, een Dorp in de zelfde Provincie van *Zeeland*, doch op een ander Eiland, *Zuidbeveland* naamelijk, gelegen, is op verre na niet zo fraai en groot als het straks genoemde. Het Dorp, nevens de Heerlijkheid van dien naam, ligt ten Westen van *'s Heer Hendriks Kinderen*, ongeveer een half uur gaans van de Stad *Goes*. Het Dorp is klein en gering, doch moet van ouds van geen maatig aanzien geweest zijn. Dit mag men afleiden uit het zeer aanzienlijk Kerkgebouw, nevens den hoogen zwaaren Toren. Thans, egter, zijn de Dorpelingen niet in staat om eene afzonderlijke Gemeente te kunnen uitmaaken. Met die van het naburig *'s Heer Hendriks Kinderen* hebben ze eenen Leeraar gemeen. En, inderdaad, het getal der Huizen kan nog geene twintig haalen. Ook beslaat de geheele Heerlijkheid weinig meer dan driehonderddenenveertig Gemeten gronds. In 't kerkelijke behoort dit Dorp onder de Klasſis van *Zuidbeveland*.

Zie SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*.

WIS-

WISSEL. (JAN VAN DER) Niets anders hebben wij, omtrent deezen persoon, te berigten, dan dat hij, als gewoon huisknegt, in dienst was van den Raadpensionaris JOAN DE WITT, ten tijde als deeze zich in de Gevangenpoort in *'s Graavenhage* bevat, met oogmerk om zijnen broeder den Ruwaard van daar af te haalen, doch met eenen uitslag, welke aan niemand onbekend is. VAN DER WISSEL volgde zijnen Heer derwaarts; doch vertrok, op bevel van den Fiskaal, ongemoeid van daar, eer nog het deerlijk moorden eenen aanvang nam.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie.*

WISSEN, eene aanzienlijke Buurt, in het gedeelte der Provincie van *Gelderland*, het *Landdrostampt van Veluwe* genaamd, meer bepaaldelijk in het Schoutampt van *Eepe*. Men telt 'er wel vijftig Huizen. Een bosch, digt daar bij gelegen, voert, naar de buurt, den naam van het *Wisensche Bosch*.

WISSING, (WILLEM) een vermaard Nederlandsch Portretschilder, zag het eerste leevenslicht in *'s Graavenhage*, in den jaare 1656. De eerste gronden der teekenkunst leidde hij onder het opzigt van den vermaarden WILLEM DOUDYNS. Eenige jaaren genoot hij het onderwijs dienst Kunstenaars, tot dat hij niet alleen in de Teekenkunst aanmerkelijke vorderingen verkreegen, maar ook de behandeling der Verwen zich eigen hadt gemaakt. Vervolgens begaf hij zich na *Engeland*, om 'er nog eenigen tijd zijn voordeel te doen met de onderrigtingen van den beroemden Portretschilder PIETER LELY. Van eere en voordeelgevende gevolgen was voor WISSING deeze overtogt na *Engeland*. Want zo hoog steeg aldaar zijne vermaardheid, dat Koning JAKOBUS DE II, eenlang, hem tot zijnen eersten Hofschilder benoemde. Terwijl hij deezen post met roem bekleedde, zonde hem zijne Majesteit na *'s Graavenhage*, met oogmerk om zijne Dogter

MA-

MARIA, gehuwd aan Prinſe WILLEM DEN III, en dien Prins zelven, naar het leeven te ſchilderen. Tot zeer groot genoegen van zijnen Koninklijken Meester volvoerde WISSING de opgeleide taak. Meer en meer ſteeg vervolgens zijne kunstvermaardheid, tot zo verre, dat hij, al gaande weg, voor den besten Portretſchilder van zijnen tijd wierdt gehouden. 'Er is 'er, die meenen, dat de gewoone naijver der Engelſchen tegen den roem van Uitlanders, in zijn geval, het doodlijk gevolg zou gehad hebben, dat door toegediend vergif zijn leeven wierdt verkort. Wat hier van zij, zeker gaat het, dat WISSING in den bloei zijns leevens wierdt weggerukt, nog naauwlijks den ouderdom van zeventendertig jaaren bereikt hebbende. Hij overleedt op een Landhuis des Graaven VAN ESSEX, op den tienden Februarij des Jaars 1687. 's Mans afbeelding, door J. SMIT geſchraagt, staat in prent uit. Men leest daar onder,

INMODICIS BREVIS EST ÆTAS.

dat is:

Ongemeene vernuften leeven niet lang.

Zie HOUBRAKEN.

WIT, (EMANUEL DE) een vermaard Nederlandsch Kunstſchilder, gebooren te *Alkmaar*, in den Jaare 1607. Zijn Vader bekleedde, in die Stad, den post van Schoolmeester: In de Rekenkunst en Meetkunde meer dan gemeen bedreeven zijnde, gaf hij daar in onderwijs aan zijnen Zoone, met een zeer gewenschten uitslag. Nogthans ſchijnt de zucht tot de Schilderkunst in hem de overhand gehad te hebben. Althans DE WIT begaf zich, eerlang, na *Delft*, om aldaar, door den beroemden EVERT VAN AALST *Willemsz*, in die edele kunst te worden onderwezen. Beelden, Hiſtorien en Portretten, waren, meestal, de voortbrengzels van zijn penſeel, naar dat hij

hij genoegzaame vorderingen hadt gemaakt, om op eigen wieken te kunnen drijven en voor zijn beſtaan te zorgen. Om dit meer en meer te bevorderen en te verbeteren, vertrok DE WIT, eerlang, met der woon na *Amſterdam*. Hier veranderde hij zijne keuze van Voorwerpen. Hij ſchilderde meest Kerken van binnen, geſtoffeerd met predikſtoel, orgel, geſtoelten, graffteden en andere fieraaden. Zo verre bragt hij het in deeze kunst, dat hij, zo ten aanzien van juistheid der regelen van bouwkunde, als omtrent de gelukkige verkiezinge van licht, misſchien nimmer zijnen weerga heeft gehad. Jammer is het, dat zo veele en uitſteekende talenten niet gepaard gingen met een goed gedrag. Zijne norschheid, gemelijkheid en twistzucht maakten hem bij elk gehaat. Arm wierdt hij, daarenboven, om dat hij in 't geheel geene wijze op zijne zaken ſtelde. Aldus eenen meer dan tachtigjaarigen ouderdom bereikt hebbende, verviel hij tot wanhoop, althans tot eenen hoogen graad van mistroostigheid; met het rampzalig uitwerkzel, dat hij geweldige handen aan hem zelven ſloeg. Zeker gaat het ten minſte, dat hij, op zekeren dag, geſchil met zijnen Huiswaard gekreegen hebbende, bij den donkeren avond uit zijne woning ging, en zedert niet vernomen wierdt, tot dat men, elf weeken daar naa, zijn Lijk opviſchte bij de Haarlemmerſluis, hebbende een touw om den hals gebonden. Men voerde het na het Gasthuis, en deedt het vervolgens, naar gewoonte, op het Kerkhof van het Pesthuis dier Stad ter aarde beſtellen. Dit viel voor in den Jaare 1692, hebbende EMANUEL DE WIT toen den ouderdom van vijfëntachtig jaaren bereikt.

Zie HOUBRAKEN.

WIT, (JACOB DE) een vermaard Hiſtorieſchilder, hadt tot geboorteplaats de Stad *Amſterdam*, in den Jaare 1695. Zijn Stadgenoot ALBERT VAN SPIERS was zijn eerſte leermeester in de beginzels der Schilderkunst. Vervolgens begaf hij zich na *Antwerpen*, deels om door de onderrigtingen van den be-

roem-

roemden Historieschilder JACOB VAN HAL nog verder te worden opgeleid; deels ook om zijn voordeel te doen met de waereldvermaarde Kunstgewrogten van RUBBENS, VAN DYK en andere Meesters, in die Stad in grooten overvloed voorhanden. Met eenen schat van teekeningen voorzien, keerde DE WIT, naa verloop van eenige jaaren, te rug na zijne geboortestad. Spoedig kreeg hij hier de handen vol werks, eerst met het schilderen van Portretten, en vervolgens van Historien. Omtrent het Jaar 1730 wierdt hij, door zijn overkunstig schilderen in 't graauw, inzonderheid vermaard. De vrugt daar van was, onder andere, een Kunstgewrogt, 't welk 's Mans penzeelkunst, bij de laate naakoomelingschap, zal vereeuwigen, zo lang het Amsterdamsche Raadhuis voor de vernielingen des tijds, of voor andere verwoestingen, schootvrij zal bewaard blijven. Het kunstkundig oog aanschouwt, met opgetogene bewondering, het volheerlijk stuk, 't welk, ter breedte van vijfenveertig, en ter hoogte van negentien voeten en een halven, den geheelen Westlijken wand der Raadkamer in het gemelde Stadshuis beslaat. Het verbeeldt de bijeenkomst der Zeventig Oudsten van Israël, voor de Tente van MOZES. Door Burgemeesteren was, den Jaare 1733, de volvoering van dit Tafereel aan DE WIT opgedraagen. De Jaaren 1736, 1737 en 1738 hielden hem daar mede onledig. Nog verscheiden andere Kunstgewrogten van de zelfde hand versieren deeze Kamer. Onder andere trekken de aandagt tot zich, zekere vier *Basrelieven*, zijnde zo veele kleine Graauwtjes. Lang moet 'er het oog op tuuren, om zijnen eersten misslag te ontwaaren, welke dezelve voor in wit marmer gehouwene stukken aanziet. Bij WAGENAAR kan de Leezer eene uitvoerige beschrijving der onderscheidene Zinnebeelden, in deeze Kamer voorhanden, vinden. Wij zullen dezelve hier niet herhaalen. Boven dit alles pronken eenige Roomsche Kerken binnen *Amsterdam* met de voortbrengzels van DE WIT's Kunstpenzeel; om thans van stukken van minder aangelegenheid niet te gewaagen. Onze onsterflijke Kunstenaar overleedt, in zijne geboorteslad, op den twaalfden November des Jaars 1754, in het negenënvijftigste jaar

zijns

zijns ouderdoms. Lieden, nog in leeven, en welke met DE WIT gemeenzaam hebben omgegaan, getuigen van hem, dat hij niet flegts door zijne ongemeene begaafdheden, maar ook door zijn zedelijk karakter, eene algemeene agting hadt verworven. De echtverbintenis, welke hij, in den Jaare 1724, hadt aangegaan, wierdt met geene Kinderen gezegend.

Zie VAN GOOL, j. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam.*

WIT, (JOHANNES DE) Zoon van den Ridder STEVEN DE WIT, bekleedde de waardigheid van Kanunnik der Kerke van St. MARIA, te *Utrecht*. Hij was een man van meer dan gemeene geleerdheid, en, geweetenshalven en uit zucht voor opregte vroomheid, een ijverig voorftander van den Roomsch-Katholijke Godsdienst. Deeze ijver was oorzaak, dat hij, na de verandering van Godsdienst en Regeeringsform in de Vereenigde Gewesten, te raade wierdt, het land zijner geboorte te verlaaten, en zich met 'er woon na *Rome* te begeeven. Hier leefde hij tot op den eerften October des Jaars 1622, wanneer de dood den draad zijner dagen afknipte. DE WIT's letteroeffeningen fchijnen zich, behalven de Godgeleerdheid, voornaamlijk tot de Hiftorien bepaald te hebben. Eene *Hiftorie van Karel den VI, Koning van Frankrijk*, door eenen Monnik in de Abtdij van *St. Denijs*, in de Latijnfche taale befchreeven, en in 't licht gegeeven, nam hij, zedert, in handen, om dezelve, volgens de oude handfchriften, te verbeteren. Wijders bezorgde hij eene verbeterde uitgave, met zijne eigen aanmerkingen vermeerderd, van de Werken van PASCHASIUS RADBERTUS, Abt van *Korbey*. Het zelfde verrigtte hij omtrent eenige kleine werken van FULGENTIUS; als mede omtrent de Gedichten van NICOLAUS BRAYA, over de daaden van Koning LODEWYK DEN VIII. — In 't begin deezes artikels gewaagden wij, in 't voorbijgaan, van DE WIT's Godvrugtigheid, als mede van zijnen ijver voor het Roomfche geloof. Wij ontmoeten daar van een voorbeeld in zekeren brief, op den zeventwintigften November

des Jaars 1614, door hem aan zijnen Deken, LAMBERTUS VAN DER BUSCH, geschreeven. Die leezenswaardigen brief willen wij hier overneemen, om den leezer te doen opmerken, met hoedanig een oog leden der Roomsche Kerke, zomtijds, de dingen aanzien, en zij niet alles, wat het Hof van *Rome*, ook in die dagen, verrigtte, voor goede munt erkenden. Zich beklaagende over de boosheid der tijden, schrijft DE WIT, onder andere, in deezen zin: „Ik beschouw „ eene eeuw, welke drogtbaar is van zonden, en in welke „ de vroomheid tot schade, de eerbaarheid tot verwijtinge, „ de godvrugtigheid tot veragtinge en tot bespottinge ver„ strekt. Ik sla mijne oogen op het verval der tijden, daar „ de deugdzaame en lofwaardige mannen meest te lijden „ hebben, en de zodanigen buiten alle openbaare bedieninge gesloten en gestooten worden, die, door hunne ge„ boorte, en door hunne deugd, tot de regeering, en tot „ het bestieren van het roer, bekwaam zijn gemaakt: Ja wij „ zien, helaas! dat dezelve naauwlijks eene plaats kunnen „ bekoomen onder de roeijers of onder de pompers. Wat „ zal men 'er tegen doen? (dus gaat hij voort.) Is dit het „ geloof? Is dit die gulden vrijheid, die zij tot heerschheid, „ en tot walgens toe getrompet hebben? Vrijheid, zegge ik; „ maar van welke gedaante? Hoe zal ik dien *Proteus*, die „ zijne gedaante gedurig dus verandert, best vastbinden? „ Ondertusschen verwisfele ik het schuitje van PETRUS niet, „ buiten hetwelke ik geleerd ben dat geene zaligheid te ver„ wagten is. In dit schuitje ben ik gesteld door mijne liefste „ ouders; in hetzelve ben ik bewaard door mijne trouwhar„ tige bestierders; in hetzelve zal ik gaarne leeren, en ge„ willig sterven."

Zie Historie van het Utrechtsche Bisdom.

WITH, (ANDRIES DE) waarschijnlijk van een ander Geslagt, hoewel een Stadgenoot met het beroemde broederpaar DE WITT, waar van wij straks verslag zullen geeven: althans hunne naamen vinden wij op eene onderscheidene wijze gespeld,

ſpeld. In den Jaare 1619 bekleedde hij den poſt van Penſionaris van *Dordrecht*, en was, van wegen die Stad, afgevaardigd in *'s Graavenhage*. Wij maken van deezen Staatsman gewag, om reden dat zeker door hem opgeſteld geſchrift ons in ſtaat ſtelt, een verſlag te kunnen doen van een veel gerugts maakende voorval, in den Jaare 1619, ter gelegenheid der vermeerderinge van het Lid der Hollandſche Ridderſchap met twee Heeren, welke, naar de meening van zommigen, daar toe niet geregtigd waren, noch, zonder krenking van de voorregten der Orde, konden worden toegelaaten; doch die, ondanks dit alles, door den veelvermogenden invloed van den Stadhouder Prinſe MAURITS, ten langen laatſte, onder de aloude leden van het aanzienlijk lichaam, zitting namen.

Den toedragt der zaake vinden wij, volgens het *Verhaal* van genoemden Heere Penſionaris ANDRIES DE WITH, aldus verhaald. Naa dat het Lid der Ridderſchap, in de maand October des Jaars 1618, met vijf Hollandſche Edelen was vermeerderd, ſtelde Prins MAURITS, in het volge jaar, terwijl men op het ſtellen van Regteren over 's Lands Advokaat JOAN VAN OLDENBARNEVELD, raadpleegde, zijne poogingen te werk, om nog twee Heeren in de Orde te brengen: met hoedanig eene bedoeling, laaten wij aan 's leezers oordeel over. De gedoodverfde Heeren waren DANIEL DE HARTAING, *Heer van Marquette*, en FRANÇOIS VAN AARSENS, *Heer van Sommelsdijk*, beiden buitenslands gebooren, doch, zedert, in Holland *genaturaliseerd*, of met het inboorlingſchap begiftigd. Hun verzoek, om in het Lid der Ridderſchap te mogen beſchreeven worden, wierdt ondersteund door Prins MAURITS, welke zijn verlangen daar omtrent openlijk te kennen gaf aan de Vergadering der Orde, welke thans uit veertien Leden beſtondt. De helft daar van verklaarde zich voor, de andere helft tegen den Heer VAN MARQUETTE. Doch het getal der Ridderen, die zich voor den Heere VAN SOMMELSDYK verklaarden, bedroeg niet meer dan zes. Prins MAURITS, door den mond van DE WITH, van eenige andere Heeren verzeld, daar van kennis gekreegen hebbende, toonde zich daar over misnoegd, onder andere verklaarende „ dat de gevoelens der

„ Heeren Edelen, in de Vergadering van Holland, eenen tijd „ lang, uitgeloopen waren op verandering van Godsdienst, „ en om hem ten Lande uit te drijven." De Heeren, daar bij tegenwoordig, toonden zich misnoegd over dit verwijt, bragten hunne verontſchuldigingen in, en keerden toen na de Vergadering te rug. De zaak hier andermaal in omvraag gebragt zijnde, hadt MARQUETTE even veele ſtemmen als voorheen, doch SOMMELSDYK één ſtem gewonnen. Van dit ſterken der ſtemmen gaf DE WITH kennis aan den Prinſe, die voors aan den Penſionaris te verſtaan gaf, de ſtemmen der Edelen, in de Vergadering van Holland, voortaan, vast en goed te willen ſtellen, 't zij door de vermeerdering van hun getal, of door het uitzetten van eenigen; hem voorts vraagende, welk van deeze twee middelen hij zoude aanraaden. Doch DE WITH beriep zich op zijne kleine bekwaamheid, om in een ſtuk van zo veel gewigts te raaden; maar ſchroomde, evenwel, niet, de redenen te melden, welke zommige Edelen, tegen het inbrengen van MARQUETTE en SOMMELSDYK, aanvoerden; als mede, dat eenige Steden daar toe niet ſcheenen te neigen. Doch op 's Prinſen vraag, welke Steden hij bedoelde, verkoos de Penſionaris geene naame te noemen. Thans verzogt de Stadhouder aan DE WITH, dat hij de Heeren, die zwarigheid vonden in de toelaating, nogmaals wilde gaan ſpreeken. Doch hij trof geene anderen aan, dan den Heer VAN MATHENES, Schoonzoon van den Advokaat, en den Heer OBDAM; alle de overige Ridders, Prins FREDERIK HENDRIK dien dag onthaald hebbende, waren, zegt het *Verhaal*, beſchonken, of niet bij de hand. Beide Heeren verklaarden „ dat zij getrouwe dienaars waren van het Land en „ van zijne Doorluchtigheid, voor wien zij goed en bloed „ veil hadden, doch dat zij hun geweeten en hunnen eed „ geen geweld konden aandoen; dat hoewel zij de Heeren „ MARQUETTE en SOMMELSDYK hielden voor eerlijke, vroome „ Heeren, die veel van het Land verdiend hadden, in hun „ verzoek, nogthans, als ſtrijdig met 's Lands geregtigheid, „ niet konden bewilligen." Zelf ontkenden zij, dat op dit ſtuk eene Vergadering kon belegd worden, waar toe DE WITH, uit 's Prinſen naam, hen hadt verzogt. Hierom deedt

de

de Stadhouder alle de Edelen, tegen 's anderendaags, bij zich ontbieden, en hieldt hun voor, „ hoe hij, tot rust en dienst „ van het Land, de Magiſtraaten in eenige Steden veranderd „ hebbende, de ergelijke verandering onder de Edelen ook „ wel noodig oordeelde; doch dat zij, om minder misnoe„ gen te geeven, gedagt hadt, zulks te kunnen voorkoo„ men, door het verſterken van hunne Vergadering met de „ Heeren van MARQUETTE en SOMMELSDYK: waarom hij ver„ zogt, dat zij die Heeren wilden aanneemen, onder ſchrift„ lijke verklaaring, dat hun zulks voor het toekomende niet „ tot nadeel zoude ſtrekken." Dit gezegd hebbende, ging de Prins in eene andere Kamer, om de Heeren gelegenheid tot raadpleeginge te laaten. Thans nam de Penſionaris DE WITH de ſtemmen op. Eenige weinigen ſtemden gaaf voor de toelaating, de meesten, met het voorſtemmend lid, den Heere VAN BREDERODE, „ om den Akte van *non prejuditie* „ en zonder conſequentie, tot contentement van zijne Door„ luchtigheid." De Heer VAN ZWIETEN, zich insgelijks met het advis van den Heere VAN BREDERODE conformeerende, voegde 'er nevens, *dewijl der Prinſen begeerten commandementen waren.* Bij de meerderheid, en onder de gemelde bepaalingen, wierdt aldus het Lid der Ridderſchap met de gemelde Heeren vermeerderd, en daar door 's Prinſen invloed op hetzelve zeer aanmerkelijk verſterkt.

Zie Verhaal gehouden bij ANDRIES DE WITH, *Raadpenſionaris van Dordrecht.* M. S. *bij* J. WAGENAAR, *Vaderlandſche Hiſtorie.*

WITHOOS, (ALIDA) op één na de oudſte der vier dogteren van den meer dan eens genoemden Vader der WITHOOSEN, tradt insgelijks in diens voetſtappen, door de beoefening en behandeling der edele Schilderkunst. Bloemen, fruitſtukken, dierijes, deeze en meer ſoortgelijke ſtukken, deels met olij, deels met waterverf geſchilderd, waren de voortbrengſels van haar teder behandeld Kunstpenſeel. Eene niet

onaanzienlijke plaats verworf zij daar mêde op de lijst der Kunſtenaaresſen, welke ons Vaderland, in zo groot een getal, als eenig Gewest heeft opgeleverd.

WITHOOS, (FRANS) Zoon van MATTHIAS WITHOOS, van wien wij ſtraks neder zullen ſpreeken, geboóren te *Amersfoort*, wierdt, in zijne jeugd, onder zijns Vaders oog, en door diens onderwijs, opgeleid tot het ſchilderen van bloempjes en diertjes, en maakte daar in tamelijk goede vorderingen. Vervolgens, om welke reden, is ons niet gebleeken, deed hij eene reize na de *Oostindiën*. Van merkelijken dienst, en de grond van zijn fortuin, was hem hier zijne Schilderkunst. Want de Gouverneur KAMPHUIZEN, door 't een of ander middel, zijn kunstvermogen vernomen hebbende, deedt hem, van het ſchip, welk hem hadt overgevoerd, aan land gaan, ontſloeg hem van de verpligting, om nevens de overige matroozen te moeten werken, verhoogde zijne wedde, en ſtelde hem daarenboven te werk, om, tegen behoorlijke betaalinge, vrugten van zijn vernuft voort te brengen. In dienst van deezen Meester, en ten behoeve ook van andere bedienden den Maatſchappije, vlijtig arbeidende, verzamelde WITHOOS, allengskens, genoegzaame middelen, om in zijn Vaderland onbezorgd te kunnen leeven. Derwaarts zijnde wederkeerd, verkoos hij *Hoorn* tot zijne woonplaats, alwaar zijn Vader thans insgelijks zijn verblijf hieldt. FRANS WITHOOS overleedt in die Stad, en wierdt 'er begraaven, in den Jaare 1705.

WITHOOS, (JOHANNES) insgelijks een Zoon van den ſtraks te noemen MATTHIAS WITHOOS, doch ouder in jaaren dan de boven vermelde, genoot, geruimen tijd, het Vaderlijk onderwijs in de gronden der Schilderkunst. Doch, toen hij genoeg in jaare was gevorderd, om aan zijne eigen zorge te worden overgelaaten, en hem de lust hadt bekroopen, om na hoogere volkomenheid te ſtreeven, ondernam en volvoerde hij eene reize na *Rome*, met oogmerk om 'er de volſchoone overblijfzelen der aloudheid, als mêde de natuure zelve, welke aldaar, meer dan elders, in volle luister praalde, het

edele

edele en ſchoone af te zien. Door aanhoudenden vlijt en werkzaamheid vervaardigde hij een ruimen voorraad van teekeningen en ſchetzen van Landſchappen, Lusthoven, fraaie Gezigten, en van 't geen zich verder verrukkelijks en bekoorlijks aan zijn kunstkundig oog vertoonde. Voorzien van zulk eenen ſchat verliet hij, eerlang, *Rome*, den weg neemende na zijn Vaderland, met oogmerk om zich aldaar neder te zetten, en zijne landgenooten op de voortbrengzelen van zijn penſeel te onthaalen. Doch zekere ontmoeting, welke, vinden wij niet vermeld, hem op de reize bejegend, deedt hem van beſluit en van reiskoers veranderen, en deezen rigten na het Hof van den Vorst van *Saxen Lauwenburg*. Het goed onthaal, welk WITHOOS aldaar genoot, deedt 'er hem zijn vast verblijf neemen, en 'er tot zijnen dood toe vertoeven. Onze Kunstſchilder overleedt verſcheiden jaaren vóór zijnen Vader, te weeten in den Jaare 1685.

WITHOOS, (MATTHIAS) de Vader der boven vermelde Schilderkunſtenaaren, wierdt gebooren te *Amersfoort*, in den Jare 1627. Al vroeg vertoonden zich in zijnen geest de kiemen van een ongemeen vernuft, inzonderheid tot de teeken- en ſchilderkunst overhellende. Tot geluk van den jongeling, hieldt zijn Vader kennis met den beroemden bouwmeester van het *Amſterdamſche* Stadshuis, JAKOB VAN CAMPEN. Deeze, Heer zijnde van het Huis *Rambroek*, bij *Amersfoort*, en van daar WITHOOS den Vader, van tijd tot tijd, koomende bezoeken, ontdekte, wel haast, de overheerſchende neiging, alleen wagtende op voegzaame bemoediging en aankweeking, om in tijd en wijze het groots en edels te verrigten. VAN CAMPEN, om daar toe mede te werken, naa den jongeling onder zijn onmiddelijk opzigt, geduurende den tijd van zes jaaren; naa verloop van welke hij, door zijnen Meester, in ſtaat verklaard wierdt, op eigen vlerken te kunnen drijven. Thans bekroop WITHOOS de lust tot het doen eener *Italiaanſche* reize. Hij voldeedt daar aan, in den Jare 1648, nevens nog vijf anderen zijner kunstbroederen. Twee jaaren vertoefde hij te *Rome*, geduurende welken tijd hij de gunst van aanzienlijke mannen en voorſtanders genoot. De Kardi-

paal DE MEDICIS, onder andere, nam hem in zijnen dienst, en holp hem aan gestadig werk. In het Vaderland te rug gekeerd, zette WITHOOS zich neder in zijne geboorteſtad, om 'er zijne kunst te oeffenen. Dit deedt hij met ongemeenen opgang: zodat hem, voor zijne kunststukken, van drie tot vier, vijf en zeshonderd guldens betaald wierden. Behalven dit, genoot onze Kunstenaar nog een ander genoegen, dat van algemeene agtinge bij zijne stadgenooten, de vrugt van zijn beſcheiden, vredelievend en gezegeld gedrag; zijnde hij een geslagen vijand van al wat na overdaad en onmaatigheid zweemde. Genoegelijk sleet aldus WITHOOS zijne dagen, wordende zijne echtverbintenisse, van tijd tot tijd, met mannelijke en vrouwelijke sprutten gezegend, de laatste tot vier in getal; welke, daarenboven, zijn genoegen vermeerderden, om dat zij veele daar van, zo als, in de bovenstaande artikelen, reeds is gebleeken, met zijne hoofdneiging instemden, en hem de hoop op hun gelukkig bestaan deeden opvatten. Gelijk op aarde niets volmaakt is, dus ontmoette ook WITHOOS twee hinderpaalen tegen een volkomen genoegen. De eerste was, zijn Jigtagtig gestel, 't welk, door deszelfs zware toevallen, hem, bij wijlen, noodzaakte, zelf tot drie maanden agter een, zijn werk te staaken. Een ander onaangenaam lotgeval, was de inval der *Franschen*, in den Jaare 1672. Onkundig tot hoe verre deeze zouden doordringen, en alzo hij vier volwassene Dogters hadt, voor welke hij mishandeling van den moedwil der Krijgsknegten vreesde, wierdt de getrouwe Vader, onder andere en voornaamelijk ook om die reden, te raade, de gedreigde Stad te verlaaten, en elders een veiliger verblijf te zoeken. Daar toe liet hij het oog vallen op de Stad *Hoorn*, in *Noordholland*. Uitgezonderd het onaangename, aan het gedwongen verlaaten zijner Geboorteſtad meestal verknogt, vondt WITHOOS, in de genoemde Stad, alle mogelijke vergoeding, begunstiging van zijne penseelkunst, en agting bij de medeburgers. Vlijtig ging hij dan voort in de waarneeming van zijn beroep, met tusschenvallende stoornissen der Jigtpijnen; die hem, met het klimmen der jaaren, zo hevig aantasten, dat zijne Vingers zich bijkans in de gedaante van Arendsklauwen kromden,

zelfs

zelf, gedurende de zes laatſte jaaren zijns leevens, de behandeling van het penſeel bijkans onmogelijk maakten. Dit hem eene gelukkige ontbinding met reikhalzend verlangen te gemoete zien. Hij verkreeg zijnen wensch, in den Jaare 1703, het zesëenzeventigſte zijns ouderdoms. Gelijk zijn ſtoffelijk bekleedzel te *Hoorn* bezweek, dus hadt hij ook begeerd, dat het aldaar, zo wel na zijnen dood, als gedurende zijn leeven, rust zoude vinden. Zeer uitvoerig ſchilderde WITHOOS zijne Stukken. Men heeft 'er voortbrengzels van zijn penſeel, vertoonende diſtels, en allerlei kruiden, tuſſchen beiden gevuld met graanhalmen, Koornbloemen en Papavers, den grond geſierd met veil, paddeſtoelen, breweegbladeren, en ander ſmal kruid; hier een kikvorsch, daar een bontkleurige hagedis, ginds een ſlang, die onder de ſchaduw van het loof ſchuilt, ook wel een muis, die aan het een of ander loof zit te knaagen, zo uitvoerig, dat men de haartjes zoude kunnen tellen; verder de kruiden doorzaaid met allerlei ſoort van rupzen, ſlakken, ſlintertjes, of ook wel een ſpin haar web; zelf ook wel mieren: zijnde dit alles even natuurlijk en met een ongelooflijk geduld uitgevoerd.

WITHOOS, (PIETER) was de tweede Zoon van den nu gemelden MATTHIAS WITHOOS, ſchilderde genoegzaam in den zelfden ſmaak als zijn Vader. Ongelukkig dat een vroegtijdig afſterven de volkoomene ontwikkeling van zijne edele begaafdheden hinderde. Te *Amſterdam*, alwaar hij zich hadt nedergezet, overleedt hij, in den bloei zijns leevens, in dew Jaare 1693.

Zie van alle de bovenſtaande Kunstoeffenaars, HOUBRAKEN en HALMA.

WITMARSUM, een welgelegen en niet onaanzienlijk Dorp in *Friesland*, in het Kwartier van *Weſtergo*, meer bepaaldelijk in de Grietenij *Wonzeradeel*. Onder de zeventëntwintig Dorpen bekleedt het aldaar, op één na, den laatſten rang, en brengt 'er zesënvijftig Stemmen uit. Het Dorp ligt, een groot half uur gaans van den Zeekant, op bijkans even groo-

een afſtand van de Steden *Franeker* en *Harlingen*, en van het Vlek *Makkum*. Van wegen den veelvuldigen doortogt van rijtuigen, is het hier zeer leevendig. De Hervormde Kerk is een ruim en groot gebouw, pronkende met een ſpitzen hoogen Toren, voor een groot gedeelte, in de plaats van den Ouden, die gedeeltlijk, door het onweder, was vernield, in den Jaare 1663 gebouwd. Eén Leeraar, die 'er eene fraaie en vermaaklijke wooning heeft, neemt hier den dienst waar. Hij is lid der Klaſſis van *Bolsward* en *Workum*. Aan drie zijden der Kerke, naamelijk in het Zuidwest, Zuidoost en Noordoost, alwaar het Dorp inzonderheid is betimmerd, ontmoet men een aanzienlijk getal Huizen, geregeld gebouwd, in de gedaante van ruime Straaten. Een weinig ten Oosten van *Witmarſum* ſtaat het huis, waarin de vermaarde MENNO SIMONSZ, inboorling en Priester deezer Plaatze, na zijnen uitgang uit het Pausdom, 't eerst heeft gepredikt. Nog heden ten dage dient het gebouw ter woon- en predikplaatze van den Leeraar der Doopsgezinden, welke hier eene kleine Gemeente, en met hunne geloofsgenooten in de twee nabuurige Dorpen *Pingjum* en *Arum*, dien Leeraar gemeen hebben. Verſcheiden Staten of Adelijke Huizen, lagen, oertijds, bij dit Dorp *Aylva-State*, in het Zuidwesten gelegen, diende ter voornaamen ſieraade der Plaatze. Het was het Stamhuis van het oudadelijk en aanzienlijk Geſlagt van AYLVA. In den Jaare 1747 heeft men het aanzienlijk geſtigt tot zo verre afgebroken, dat 'er, geruimen tijd, niets behalven eenige puinhoopen van te zien was. Het eenig nog overgebleeven adelijk Slot, in zijne aloude gedaante, is het Huis *Kempen*, ten Westen even buiten het Dorp gelegen. In zijne tegenwoordige gedaante draagt het nog de kenmerken van het aanzien en vermogen des ſtigters en vroegere bewooners.

Zie WINSEMIUS; en *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

WIT-

WITSEN. Vermaard, en nog in weezen, is het aloud Geslagt van deezen naam, te *Amsterdam*, alwaar het ruim tweehonderd jaaren, op de Regeeringslijsten bekend is, en, zo door het oeffenen van eenen uitgebreiden koophandel, als door het waarneemen van alle de posten van regeeringe en bewind, dien van Schout alleen uitgezonderd, zich van veele inwooners dier Stad onderscheiden, en, door aanzienlijke echtverbintenissen met de voornaamste Huizen heeft verzwagerd en vermaagschapt. Altoos bezield met den zelfden ijver, om den oorsprong onzer aloude en bij het Vaderland wel verdiende Geslagten, zo veel de uitstaande berigten toelichten, van den beginne naa te spooren, lust het ons, den volgreeks der WITSENS, van de vroegste tijden, voor te draagen; vermeldende tevens zo veele bijzonderheden, aangaande deezen en geenen, als uit echte beschreiden tot onze kennis zijn gekoomen.

Niet WITSEN, maar WITS, of liever WITSZ, was de oorspronklijke Geslagtnaam. Twee voorbeelden daar van zullen wij daar van, in 't vervolg, nog op de Amsterdamsche Regeeringslijst ontmoeten. De vroegst bekende voorzaaten woonden in *Noordholland*, ten platten lande, aan het toen genoemde *Witmeir*, heden bij den naam van de *Schagerwaard* bekend. Wat ook de reden moge geweest zijn, 't zij overstrooming der landen, of de nabijheid van het lang geopende tooneel der bloedige twisten tusschen de *Hollanders* en de *Westfriezen*, vast gaat het, dat men, onzeker wanneer, te raade wierdt, dien oord te verlaaten, en zich met der woon neder te zetten in of bij *Akersloot*, een bekend en niet onvermaard Dorp in *Kennemerland*, een groot uur gaans ten Zuiden van *Alkmaar* gelegen. Een niet gering vermogen stelde den dus verhuizenden WITSEN of WITSZ in staat, om van den Graave van *Holland* een aanzienlijk Leengoed te koopen. Hier woonde het Geslagt, op een Kasteel of Slot, *het Huis van de Noort* geheeten, naar 't welk de vroegst bekende leden zich, eenigen tijd, genoemd hebben; doch welken toenaam zij, veelligt, hebben agterwege gelaaten, zints, naa hun vertrek van daar, het Geslagt, in de *Spaansche* oorlogen, een prooi der niets omziende verwoestingen

was geworden. Als eene niet onaanneemelijke reden van het verlaaten van het Vooroúderlijk verblijf vinden wij aangeteekend, de toeneemende vermaardheid van *Amſterdam*, en het alomme uitgaande uitlokkende gerugt van de gelegenheid tot het overwinnen van ſchatten met eenen welaangeleiden Koophandel. JAKOB HENDRIKSZOON WITSEN of WITSZ was de naam des mans, welke dien ſtap waagde, en daar mede, gelijk ook zijne twee Zoonen, KORNELIS JAKOBSZOON en GERRIT JAKOBSZOON WITSZ, reuzenſprongen deede; zo dat de beide laatstgenoemden den ſtoel der eere hebben bekoomen, gelijk in 't vervolg nader zal blijken.

Zo veel aangaande dit Geſlagt, in 't algemeen, hebbende aangemerkt, gaan wij hu over tot eenen meer onderſcheidenen voordragt van den volgreeks der leden, in de orde des tijds, in welke zij geleefd hebben.

De eerſte, welke in eene onafgebrokene opvolging van Vader tot Zoon, bekend ſtaat, is

WITSE CLAASZ. VAN DE NOORT. Hij bewoonde het Slot van dien naam op zijn Leengoed te *Akerſloot*, alwaar hij; in of omtrent het Jaar 1498, zijne dagen eindigde. Den naam zijner Vrouwe vinden wij niet aangeteekend, maar wel die van zijne twee Zoonen. Deeze waren

1. *Claas* Jakobsz. *Witſen van de Noort*, van wien geene naakoomelingen overgebleeven, immers niet vermeld worden.

2. JAN WITSEN VAN DE NOORT, die volgt.

JAN WITSEN VAN DE NOORT, ſtraks genoemd, heeft bij zijne niet genoemde Echtgenoote twee Zoonen nagelaaten.

1. *Dirk* Jansz. *van de Noort*, getrouwd met Silletje Claas, bij welke hij kinderen heeft verwekt, wier naakoomelingen den toenaam van *van de Noort* hebben behouden, terwijl die van zijnen broeder, ſtraks te noemen, denzelven agterwege hebben gelaaten. Gemelde naakoomelingen hebben nog veele jaaren te *Akerſloot* gewoond, in aanzien en eere. Ten blijke daar van ziet men, niet alleen in een der Kerkglazen het geſlagtwapen geſchilderd, maar ook in het Koor der Kerke een fraaien Grafzerk, op welken het zelfde wapen is uitgehouwen.

2. Hen-

2. HENDRIK Jansz. WITSZ of WITSEN, die volgt.

HENDRIK Jansz. WITSZ of WITSEN, van wiens Huisvrouwe wij den naam niet vinden aangeteekend, liet drie Zoonen na:

1. JAKOB Hendriksz. WITSZ of WITSEN, die volgt.

2. *Kornelis* Hendriksz. *Witsz* of *Witsen*, welke vijf Dogters verwekte; twee van welke kinderen hebben nagelaten.

3. *Dirk* Hendriksz. *Witsz* of *Witsen*; hij hadt kinderen en naakoomelingen te *Akersloot*, doch wier naamen wij niet vermeld vinden.

JAKOB Hendriksz. WITSZ. of WITSEN was de persoon, die als de meer onmiddelijke Stamvader van het Amsterdamsche Geslagt moet beschouwd worden. Het voorouderlijk verblijf hebbende verlaaten, zette hij zich met den zijnen in die Stad neder, met oogmerk om 'er den Koophandel te drijven, waar in hij ook zeer voorspoedig slaagde. Hoewel wij den tijd dier verhuizinge niet vinden aangeteekend, blijkt het, egter, dat zulks omtrent, immer niet lang na het begin der Zestiende Eeuwe moet gebeurd zijn. De naam zijner Huisvrouwe was *Alyt* of *Alida Gerbrands*, en zij bij hem moeder van de volgende zes kinderen:

1. KORNELIS Jakobsz. WITSZ of WITSEN, die volgt.

2. *Aatje* Jakobs. *Witsz*, getrouwd, voor de eerste maal met Barent Clomp, en voor de tweede reize met Jakob Laurensse, Schepen der Stad Haarlem, doch bij beiden kinderloos.

3. GERRIT *Jakobsz.* WITSZ of WITSEN. Hij was Schepen van Amsterdam, in de Jaaren 1585, 1591, 1597, 1598, 1600, 1602, 1603 en 1605. Opmerkelijk is het, dat hij in de twee eerstgenoemde jaaren zijnen naam op de eerste, en vervolgens altoos op de laatste wijze gespeld vinden. Al vroeger hadt zijn broeder CORNELIS zijne naamspelling in die van WITSEN veranderd. In den Jaare 1609 wierdt GERRIT WITSEN Burgemeester van Amsterdam, en vervolgens in de Jaaren: 1612, 1613, 1615, 1616, 1620, 1621, en 1625. Driemaalen is hij getrouwd geweest; eerst met Grietje Hillebrands van Rijnegum; vervolgens met Margareta Appelman, en eindlijk met Agneta Reijnst. Geene andere kinderen, dan

twee

twee Dogters, zijn, van hem naagebleeven, onzeker, egter, bij welke moeder:

a. *Aafje* Gerritse *Witsen*, getrouwd met Dr. Matthijs Rasphorst, in de Jaaren 1627, 1629, 1631, 1633, 1634 en 1636 Schepen van Amsterdam, en Vader van *Margareta van Rasphorst*, getrouwd met Dr. *Joan van Helmont*, in de Jaaren 1657 en 1661 even als zijn behuwdvader, in Schepenbank gezeeten.

b. *Aaltje* Gerritse *Witsen*, gehuwd met *Cornelis Bicker*, Heere van Swieten, eerst Schepen, en naderhand Burgemeester van Amsterdam, welken zij verscheiden kinderen baarde:

(1) *Margareta Bicker*, getrouwd met Gerrit van Helmond, Schepen en Raad van Amsterdam, zonder kinderen.

(2) *Aaltje Bicker*, echtgenoote geworden van Mr. Lambert, Raad, Schepen, Hoofdofficier en eindelijk Burgemeester der meer genoemde Stad.

(3) *Elizabeth Bicker*, in den echt verbonden met Mr. Andries de Graaf, eerst Schepen, vervolgens Rekenmeester der Graafelijkheids Domeinen van Holland en Westfriesland, naderhand Burgemeester, en eindelijk Hoofdofficier van Amsterdam, uit welk huwelijk kinderen zijn naagebleeven.

(4) *Maria Bicker*, getrouwd met Gerbrand Ornia.

(5) Mr. *Gerrit Bicker*, Heer van Swieten, Hoogheemraad van Rhijnland, getrouwd, eerst met Aaltje of Alida van Papenbroek, en vervolgens met Cornelia Bicker. Hij hadt eene Dogter, *Aaltje Bicker* genaamd, die ongehuwd overleedt.

4. *Aagje* Jakobs *Witsen*, gehuwd aan Jan Gerrit Codde, en bij hem moeder van vijf Zoonen en twee Dogteren:

a. *Gerrit Codde*, getrouwd met Jannetje Cornelis.

b. *Pieter Codde*, ongehuwd overleeden.

c. *Jan Codde*, insgelijks nooit gehuwd geweest.

d. *Hillegond Codde*, getrouwd met Huibert Eilbertszoon Kriek, welken zij Vader maakte van de volgende kinderen:

(1) *Aaf-*

(1) *Aafje Kriek*, voor de eerste maal gehuwd aan Willem Egbertszoon Baert, en vervolgens aan Dr. Jacobus Hillebrants, Burgemeester te Harlingen in Friesland. Beide haare huwelijken waren met kinderen gezegend.

(2) *Maria* of *Marritje Kriek*, voor 't eerst gehuwd aan Cornelis Egbertsz, en, na diens overlijden, aan Simon Simonszoon van Hoorn.

(3) *Aaltje Kriek*, hebbende tot haaren eersten man gehad Kornelis van der Heijde, en vervolgens hertrouwd met Jan Simonszoon van der Heijde. Bij beiden is zij moeder geworden.

(4) *Elbert Kriek*, die voor 't eerst tot vrouw nam Stijntje Schellingwouw, en voor zijne tweede echtgenoote Anna Marcelis van Limburg.

(5) *Jan Codde Kriek*, gehuwd aan Geertje Arends, en bij haar Vader van kinderen.

(6) *Jakob Witsen Kriek*, de man van Grietje of Margareta Wolfraet, doch zonder kinderen.

(7) Mr. *Marten Kriek*, getrouwd met Anna Wolfraet, insgelijks kinderloos.

(8) *Gerrit Codde Kriek*, in 't huwelijk getreeden met Marritje Jakobs Kruijs, bij welke hij kinderen heeft verwekt.

e. *Jakob Codde*, ongehuwd overleeden.

f. *Trijntje*, of *Catharina Codde*, in het huwelijk getreeden met Jakob Jakobszoon Leeuw, doch zonder kinderen gestorven.

g. *Isaak Codde*, die ter echtgenoote nam Marretje Elders, bij welke hij verwekt heeft:

(1) *Aagje Codde*, getrouwd met David Claaszoon, doch bij hem geene moeder geworden.

(2) *Jannetje Codde*, de echtgenoot geworden van Jan Backer, welken zij kinderen heeft gebaard.

5. *Trijntje*, of *Catharina Witsen*, in den echt verbonden met Jan . . . . . welken zij eene Dogter baarde

Belitje Jans . . . . . gehuwd aan Dr. Everhard Voskuijl, Geneesheer, die bij haar de volgende kinderen heeft verwekt:

(1) *Adriana*

(1) *Adriana Voskuijl.*

(2) *Catharina Voskuijl*, getrouwd aan Otto Steuf, en bij hem moeder van kinderen.

(3) *Juriaan Voskuijl*, die ter Huisvrouwe nam Elizabeth van Buijl, bij welke hij kinderen heeft verwekt.

(4) *Johannes Voskuijl.*

(5) *Everhard Voskuijl*, op eene reize na Muskovie overleeden.

(6) *Maria Voskuijl*, de echtgenoote van Michiel de Bruijn, en bij hem moeder van kinderen geworden.

(7) *Eva Voskuijl*, in den echt getreeden met Johannes van Rijp, welken zij ook kinderen heeft gebaard.

6. *Maria*, of *Marretje* Jakobs *Witsen*, de echtgenoote van Engel Diedlof, en bij hem moeder van

Hendrik Diedlof, getrouwd met Balig Adriaansz, doch zonder kinderen geſtorven.

CORNELIS-JAKOBS WITSEN, boven vermeld, Zoon van JAKOB WITSZ of WITSEN, en broeder van GERRIT; ingelijfte reeds vermeld, Raad der Stad Amſterdam, en Schepen in de Jaaren 1584, 1587, 1588, 1590, 1592, 1594 en 1595; in welk laatstgenoemde jaar hij overleeden is. Zijne echtgenoote was *Maria Claasſe Jonas*, en bij haar Vader van de volgende kinderen

1. JONAS Cornelisz. WITSEN, verkooren tot Raad der Stad Amſterdam in den Jaare 1596, hadr, vervolgens, zitting in Schepensbank in de Jaaren 1601, 1604, 1606, 1608, 1610 en 1611, en eindelijk in het Burgemeesterlijk geſtoelte, in de Jaaren 1619, 1623 en 1624. Zijne Echtgenoote was Weintje Jans Swaeroog, bij welke hij de volgende kinderen heeft verwekt:

a. *Maria* Jonas *Witſen*, getrouwd aan Gerrit Hudde, Bewindhebber der Oostindiſche Maatſchappije ter Kamer Amſterdam, en bij haar Vader van

(1) Dr. *Hendrik Hudde*, in den Jaare 1653 Raadsheer in den Hoogen Raad in 's Gravenhage, gehuwd aan *Anna Regh*, bij welke hij kinderen heeft verwekt.

(2) Mr. *Jonas Hudde*, ongehuwd overleeden.

(3) *Johannes Hudde.*

(4) *Wijntje Hudde.*

b. *Cor-*

b. *Cornelis* Jonasz. *Witsen*, Gouverneur van het Eiland Banda, in de Oostindiën, en aldaar, ongehuwd, overleeden.

c. *Jan* Jonasz. *Witsen*, ongetrouwd gestorven.

2. JAN Cornelisz. WITSEN, die volgt.

3. *Adriaan* Cornelisz. *Witsen*, in den Jaare 1594 overleeden, zonder immer getrouwd te zijn geweest.

JAN CORNELISZ. WITSEN, zo even vermeld, bekleedde den post van Exciusmeester binnen zijne geboortestad Amsterdam. Hij nam tot Echtgenoote Mejonkvrouwe *Margareta Oetgens van Waveren*, Dogter van Nicolaas Franss. Oetgens van Waveren, Burgemeester, Schepen en Raad van Amsterdam, en van Pietertje Laurensse, van Moeders zijde eene afstammelinge van het zeer rijk en aanzienlijk geslagt van Heere Gerrit van Alkmaar. Jan Witsen wierdt, bij gemelde zijne echtgenoote, Vader van drie kinderen:

1. *Petronella* Janse *Witsen*, getrouwd met Jakob van der Marckt, bij welke zij moeder wierdt van

a. *Lijsbet*, of *Elizabet van der Marckt*, gehuwd aan Mr. Gerrit Boas van Waveren, Burgemeester, Schepen en Raad der Stad Amsterdam.

b. *Margaretha van der Marckt.*

c. Mr. *Johan van der Marckt.*

d. *Maria van der Marckt.*

2. *Maria* Janse *Witsen*, gehuwd aan Dr. Pieter Opmeer, Schepen en Raad van Amsterdam, en vervolgens Raadsheer in 's Gravenhage; uit welk huwelijk de volgende kinderen zijn geboren.

a. *Catharina Opmeer*, de huisvrouw van Casper van Keulen, en bij hem moeder van

(1) *Pieter van Ceulen.*

(2) *Catharina van Ceulen.*

(3) *Caspar van Ceulen.*

(4) *Sujanna van Ceulen.*

(5) *Cornelia van Ceulen.*

b. Mr. *Nicolaas Opmeer*, Burgemeester, Schepen en Raad van Amsterdam.

c. *Pieter Opmeer.*

3. CORNELIS JANSZ. WITSEN, die volgt.

Dr. CORNELIS JANSZ. WITSEN, zo aanstonds gemeld, was Schepen in zijne geboorteſtad, in de Jaaren 1636, 1638, 1640, 1641, 1644, 1645, 1647, 1648, 1650 en 1651. In den Jaare 1643 zitting onder de Raaden hebbende genomen, beklam hij het Burgemeesterlijk geſtoelte, in de Jaaren 1653, en vervolgens, in 1658, 1662 en 1667; in welk laatstgemelde jaar hij de Burgemeesterlijke waardigheid tegen die van Hoofdſchout der Stad verwiſſelde. Hij nam ter echtgenoote *Catharina Opſie*, Dogter van Lambert Lambertsz. Opſie en Grietje Gerbrands, en verwekte bij haar de vijf volgende Zoonen:

1. *Jan* Cornelisz. *Witſen*, Sekretaris der Stad Amſterdam, ongehuwd overleeden.

2. LAMBERT Cornelisz. WITSEN, die volgt.

3. NICOLAAS Cornelisz. WITSEN. Van deezen zal, naa de Geſlagtlijst, in een afzonderlijk Artikel, geſproken worden.

4. CORNELIS Cornelisz. WITSEN, Kapitein in dienst der Algemeene Staaten, ongehuwd overleeden, in den ouderdom van zevenëndertig jaaren, aan de gevolgen van eenen val met zijn paard, 't welk, door geweldig ſtelgeren, met hem agter over viel. Zijn beleid en dapperheid, bij verſcheidene gelegenheden gebleeken, wordt hoog geroemd. Merkwaardige proeven van 't een en ander vertoonde hij, deels in de verdeedeging van 't Huis te *Kroonenburg*; bij *Leenen*, in den Jaare 1672, door de Franſchen aangevallen; deels ook in den vermaarden Veldſlag van *Senef*, in den Jaare 1674 geleverd. Veel hadt hij, daarenboven, gereisd, in de landen, ten Zuiden en ten Oosten van de Middellandſche Zee gelegen. Als eene bijzonderheid, welke hij, evenwel, met andere reizigers in die gewesten gemeen hadt, vindt men wegens onzen Krijgsheld aangeteekend, dat hij het Wapen van Jeruzalem, met dat van Bethlehem, nevens eenen gekruisten Christus, in het vel van zijnen eenen arm droeg.

5. JONAS Cornelisz. WITSEN, die naderhand zal volgen.

LAMBERT CORNELISZ. WITSEN, boven genoemd, begaf zich, even als zijn broeder CORNELIS, in dienst der Algemeene Staaten. 's Mans dapperheid wierdt door den Koning van Frankrijk met de Ridderlijke waardigheid beloond. Bij eene

Akte

Akte van den vierden Februarij des Jaars 1673 vereerde hem Prins WILLEM DE III met den post van Kolonel van een Regiment Voetknegten, in dienst der Vereenigde Gewesten. Naderhand benoemde hem de Wethouderſchap der Stad Amſterdam, in den plaats van den overleedenen Heere Jakob Bicker, tot Sergeant Majoor en Eerſten Wagtmeester der Stad, volgens eene Akte, geteekend den vierden Januarij des Jaars 1676. Hij was getrouwd met Sara Nuits, Dogter van Denijs Nuits, voornaam' Koopman te Amſterdam, en van Anna Nijs, en verwekte bij haar de volgende elf kinderen:

1. *Anna Cornelia* Lamberts *Witſen*, in de maand Julij des Jaars 1671, ongehuwd, overleeden.

2. *Catharina* Lamberts *Witſen*, in de maand Januarij des Jaars 1700, insgelijks ongetrouwd, geſtorven.

3. *Cornelis* Lambertsz. *Witſen*, in den Jaare 1695 Commisſaris en Postmeester der Stad Amſterdam, ongehuwd geſtorven, in de maand Januarij des Jaars 1704.

4. *Anna* Lamberts *Witſen*, insgelijks nooit getrouwd geweest.

5. *Denijs* Lambertsz. *Witſen*, Postmeester te Amſterdam, in de maand September des Jaars 1695 overleeden.

6. *Aafje* Lamberts *Witſen*, in de maand Junij des Jaars 1678, ongehuwd, geſtorven.

7. *Maria* Lamberts *Witſen*, getrouwd met Jakob Backer Lestevenon, in den Jaare 1729 Schepen van Amſterdam, als mede Bewindhebber der Westindiſche Maatſchappije, welken zij eene Dogter baarde,

Sara Maria, gehuwd aan Pieter de la Cour, Sekretaris van Amſterdam.

8. *Lambert* Lambertsz. *Witſen*, geboóren op den eerſten Maart des Jaars 1681, Sekretaris der Stad Amſterdam, en Commisſaris der Monſteringe, ongehuwd.

9. Mr. NICOLAAS Lambertsz. WITSEN, geboóren op den vijfëntwintigſten Maij des Jaars 1682, Raad der Stad Amſterdam, en Schepen in de Jaaren 1720, 1723, 1724, 1731, 1732. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerſte Echtgenoote wierdt, op den derden Julij des Jaars 1704, Jonkvrouwe van *Anna Catharina Tulp*, Dogter van Dirk

Tulp, Ridder Baronnet, Schepen der Stad Amſterdam, Bewindhebber der Oostindiſche Maatſchappije, en Meesterknaap van Holland, en van Catharina Restjou. Uit dit huwelijk zijn de volgende kinderen gebooren:

a. *Lambert* Nicolaasz. *Witſen*, gebooren den eerſten Julij des Jaars 1705, in zijne vroege jeugd geſtorven.

b. *Catharina* Nicolaas *Witſen*, gebooren op den negenëntwintigſten April des Jaars 1706.

c. *Sara Maria* Nicolaas *Witſen*, gebooren den drieëntwintigſten November des Jaars 1707, en op den zeventienden Maart des Jaars 1727 getrouwd met Nicolaas van Strijen, Sekretaris van Amſterdam, Zoone van Mr. Quirijn van Strijen, Burgemeester en Raad der zelfde Stad, en bij hem moeder van eenen Zoon, *Nicolaas* geheeten, gebooren op den achttienden Maart des Jaars 1732.

d. *Nicolaas* Nicolaasz. *Witſen*, gebooren den elfden October 1709. Sekretaris van Amſterdam, ongehuwd overleeden.

e. *Diderik* Nicolaasz *Witſen*, gebooren op den derden Maij 1711, in zijne jeugd geſtorven.

f. *Esther Elisabeth* Nicolaas *Witſen*, gebooren den negenden September 1711.

Uit het tweede huwelijk van Heere NICOLAAS wierdt gebooren een Zoon

g. *Lambert* Nicolaasz. *Witſen* geheeten, ter waereld gekoomen op den eenëntwintigſten November 1721, jong geſtorven.

10. *Jan* Lambertsz. *Witſen*, Sekretaris der Stad Amſterdam, op den vierden Februarij des Jaars 1703, ongehuwd, overleeden.

11. *Aafje* Lamberts *Witſen*, op den veertienden Junij des Jaars 1688 geſtorven.

Mr. JONAS WITSEN, jongſte Zoon van CORNELIS Jansz. WITSEN, boven geroemd, was, in den Jaare 1673, Commisſaris der Stad Amſterdam. Zijne zucht door kunſten en weetenſchappen voerde hem buitenslands, om, door verkeering met allerlei ſoort van Geleerden, zijne kundigheden te vermeerderen en te beſchaaven. In Zweden was hij zeer gezien ten

Hove,

Hove, en genoot hij de eere, van meermaalen in de tegenwoordigheid van Koning KAREL DEN XI te worden toegelaaten. Naa zijne uitlandſche reizen volbragt te hebben, tradt hij in 't huwelijk met Sara van Raij, Dogter van een aanzienlijk' en vermogend' Koopman in zijne geboorteſtad. Doch van korten duur was die echtverbintenis; negen weeken naa de voltrekking daar van overleedt hij, in den bloei zijner jaaren, zijnde niet hooger geklommen dan tot het negenëntwintigſte jaar zijns ouderdoms. Zijne jonge echtgenoote, ten tijde zijns ontijdigen afſtervens, zwanger, baarde vervolgens eenen Zoon,

JONAS Jonasz. WITSEN, eerst Sekretaris der Stad Amſterdam, vervolgens, in den Jaare 1714, aangeſteld tot Baljuw en Dijkgraaf van Amſtelland, midsgaders Dijkgraaf van den Hoogen Zeeburg en Diemerdijk, en eindelijk, in het volgende jaar, tot Schepen in zijne geboorteſtad. Niet lang, nogthans, bekleedde hij die aanzienlijke posten; hij overleedt op den eenëndertigſten Mai des laatstgenoemden Jaars 1715. Hij was een kundig liefhebber van zeldzaamheden van natuur en kunst, van welke hij, met veel kunde en oordeel, eene aanzienlijke Verzameling hadt bij een gebragt; die vervolgens van zijnen kunstkundigen Zoone, hier naa te noemen, de eigendom geworden is. Tweemaalen is de Heer WITSEN getrouwd geweest. Zijne eerſte Echtgenoote was Elizabeth Baſeliers, eene vermogende erfdochter uit Suriname. Ten koste van haar leeven baarde deeze hem eenen Zoon, doch die kort naa zijne moeder ſtierf, en te gelijk met haar wierdt begraaven. Vervolgens tradt hij in 't huwelijk met Jonkvrouwe IZABELLA MARIA HOOFT, jongſte dogter van Mr. Gerrit Hooft, Burgemeester der Stad Amſterdam, en Bewindhebber der Oostindiſche Maatſchappije ter Kamer Amſterdam. Zes kinderen waren de vrugt deezer echtverbintenisſe:

1. Mr. JONAS WITSEN, gebooren den zesden Augustus des Jaars 1705, wierdt, in den Jaare 1727 Commisſaris, en, in dat zelfde jaar, Sekretaris der Stad Amſterdam, Schepen in den Jaare 1733, eindelijk Burgemeester in den Jaare 1765. Deeze, de erfgenaam van zijns Vaders Kunstverzamelinge, en groote Kenner der Tekenkunde, was de voornaame her-

steller van het vervallen Teekenschool te Amsterdam, 't welk hij met de eere verwaardigde, om het opperbestuur daar van te aanvaarden, in den Jaare 1765. In den Jaare 1731 was hij in den echt getreeden met Jonkvrouwe ALBERTA MARIA PELS, jongste dogter van Jan Lucas Pels, vermaard' Koopman te Amsterdam, en van Johanna Schulijt. Hij verwekte bij haar eenen Zoon,

Jonas Witsen de Jonge, gebooren den eenëntwintigsten Mai des Jaars 1733, Commissaris der Stad Amsterdam.

2. *Gerrit* Jonasz. *Witsen*, jong gestorven.

3. Mr. NICOLAAS WITSEN *Jonaszoon*, gebooren den tienden October 1707, in den Jaare 1729 Commissaris der Stad Amsterdam, en vervolgens Schepen, in de Jaaren 1736, 1738 en 1739.

4. *Elizabeth* Jonas *Witsen*, jong gestorven, tweeling met

5. *Catharina* Jonas *Witsen*, gebooren den dertigsten November 1708, en in den Jaare 1733 getrouwd met Mr. Gerrit Hooft, Sekretaris en vervolgens Schepen van Amsterdam.

6. *Gerrit* Jonasz. *Witsen*, jong overleeden.

Tot hier toe loopen onze berigten wegens het aanzienlijk Geslagt. Bij mangel van voldoeninge aan onze herhaalde uitnodiginge en eerbiedig verzoek, aan de nog leevende leden onzer Vaderlandsche Geslagten, zijn wij genoodzaakt, den draad hier te moeten afbreeken.

WITSEN, (NICOLAAS) welken wij voorheen beloofd hebben, onzer Leezeren nader te zullen doen bekend worden, was de Zoon van den Burgemeester CORNELIS JANSZ. WITSEN, en van CATHARINA OPSIR. Vlijtig en met zeer veel oordeel oefsende hij zich, al vroeg, in allerlei kunsten en weetenschappen, vooral tot de bevordering van den bloei en welvaart van den Vereenigden Staat, van welks luister, vrijheid en onafhanklijkheid hij een ijverig voorstander was. Dit, gepaard met het aanzien van zijn geslagt, baande hem den weg tot het bekleeden der gewigtigste posten van eere en vertrouwen.

In

In zijne geboorteſtad wierdt hij Raad in den Jare 1671, was Schepen in de Jaren 1673, 1678 en 1679, en zat in het Burgemeesterlijk geſtoelte in de Jaaren 1682, 1685, 1688, 1690, 1693, 1695, 1696, 1698, 1699, 1701, 1702, 1704 en 1705. Voorts hadt hij, van wegen zijne geboorteſtad, zitting in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden der Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, van den twintigſten October des Jaars 1674, tot den dertigſten April des Jaars 1678; en nog eens, in den Jaare 1687. Meer dan één Gezantſchap heeft hij, van wegen de Algemeene Staaten, waargenomen, zo bij zijne Groot-Britanniſche Majeſteit, als bij andere vreemde Hoven; in alle welken hij zich tot genoegen zijner Lastgeevers heeft gekweeten. Zijne uitgebreide kunde, ook in Krijgszaaken, was oorzaak, dat de gewigtige post van Gedeputeerde te Velde hem, verſcheiden maalen, wierdt toevertrouwd. Boven en behalven dit alles verdiende de Heer WITSEN, niet ſlegts als Burgervader en als Man van Staat, maar ook als Geleerde, eene aanzienlijke plaats op de lijst der beroemde Mannen zijner geboorteſtad. In de Wiskunde en Starrekunde hadt hij, al vroeg, zo groote vorderingen gemaakt, dat hij, in jaaren nog weinig gevorderd, in het Doorluchtig School der Stad, twee Redevoeringen openlijk uitſprak: de eene *over de Zon*, de andere *over de Komeeten*. Doch de Zeevaart en de Scheepsbouwkunde trokken inzonderheid zijne opmerkende oeffening. De vrugt zijner beoeffeninge dier belangrijke onderwerpen was het vermaarde Werk, welk hij, in den Jaare 1671, in één ſtuk, in folio, in 't licht gaf, onder den titel van *Aloude en Hedendaagſche Scheepsbouw en beſtuur*. Onvermoeide vlijt en ruimte van tijdlijke middelen waren twee noodige vereiſchten tot het zamenſtellen van een Werk van zulk eene natuure. WITSEN bezat die beide vereiſchten, en deedt ze, ter bereikinge van zijn doelwit, dienstbaar worden. De Dichter ANTONIDES VAN DER GOES bezong den lof des Schrijvers, en van dien Werk, in de volgende zoetvloeiende reggels:

„ Nu wert een lid des Raeds van 't magtig Amſterdam,
„ Een hoofteelg van de grijze en onbeſproken ſtam

„ Der WITSENS, afgeslooft in Burgemeesterschappen,
„ En loflijk Stoelhewint, d'aeloutheit na te stappen
„ Met een gelijken tret. Hij groeit in haren lof —
„ En zweet gelukkig in die heerelijke stof.
„ Hij meelt ons, op 't paneel van zijn geleerde blaren,
„ Naer 't leven, hoe Egipte en Rome door de baren
„ Quam streven met den boeg. — — —
„ Dan komt hij Nederlant haer eigen scheepsbouw leeren,
„ En gaert een rijken schat van woorden, op den leest
„ Der Bouwkonst net geschoeit. Zijn onverzuchte geest
„ Vliegt mê ten hemel, als zij d'Amsterdamsche vloten
„ Zoo trots volwrocht, den kruin ziet aen de wolken slooten,
„ En vaert een starren in langs mars op mars; gebouwt
„ Op watertorens, die spanseeren door het zout
„ Des wilden Oceaans, en breken vast de gronden.
„ Gij hebt gantsch Neêrland, door dit werkstuk dier verbonden
„ Gelijk uw Vaderstad, door uwe zorge en raet,
„ O WITSEN!" — — — —

Behalven het bovengemelde, hadt de Heer WITSEN, insgelijks ten tijde als zijne aandagt, door staatsbezigheden, niet wieadt afgetrokken, vervaardigd eene Beschrijving van *Noord- en Oost-Tartarije*; in twee Deelen in folio ziet dit Werk insgelijks het licht.

Op dit algemeen berigt, angaande 's Heeren WITSENS leeven en bedrijf, lust het ons te laten volgen, een meer bijzonder verslag van 's Mans verrigtingen in een zeer gedenkwaardig voorval uit onze Vaderlandsche Geschiedenissen, waar in hij, nevens nog eenige weinigen, zeer veel aandeels heeft gehad, en zijn gehouden gedrag zijnen aart en denkwijze duidelijk doet kennen. Ik heb het oog op de verheffing van den Stadhouder WILLEM DEN III, *Prinse van Oranje*, op den troon *Groot-Britannie*. WAGENAAR, die WITSENS eigenhandige Aanteekeningen gezien en gebruikt heeft, zal ons ten gidze dienen.

Wij

Wij onderſtellen in onze Leezeren de vereiſchte kundſchap, aangaande den toeſtand van zaken, in *Engeland*, ten tijde der regeeringe van 's Prinſen Behuwdvader, Koning JAKOBUS DEN II, onder andere door diens Vorſten in 't oogloopende geneigdheid tot het Pausdom, en het daar uit ontſtaane misnoegen van veele Rijksgrooten; welke hunnen Koning hierom met ſcheele oogen aanzagen, en op eene omwenteling in het Rijk, van tijd tot tijd, meer en meer met ernst bedagt wierden. Heimelijk hadden verſcheiden Grooten, over het volwigtig werk, Prins WILLEM, onmiddelijk of van ter zijde, onderhouden, als den perſoon, van welken zij de begeerde herſtelling te gemoet zagen. De Stadhouder, wiens eerzucht het vooruitzigt op eene Koninklijke Kroon niet weinig ſtreelde, hadt, meermaalen, zijne meest vertrouwde vrienden, in *Holland*, over de zaak onderhouden. Ligt, evenwel, begreep men, dat zonder kragtdaadige medewerking van 's Lands magt, het ontwerp nimmer tot ſtand zou kunnen gebragt worden; en dat, hierom, doch met voorzigtig beleid, aanzoek behoorde te geſchieden bij zodanige Leden van Staat, welken men het geheim veiligst mogt toevertrouwen, en die tevens, door hun aanzien en invloed, best geſchikt waren om 's Prinſen oogmerken te bevorderen.

Een der meest vertrouwde vrienden, en de man, van welken zijne Hoogheid, met de meeste vrugt, zich konde bedienen, was de Raadpenſionaris GASPAR FAGEL. De Heer WITSEN, in den Jaare 1688, zitting hebbende in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, hoorde dien Staatsman, in het begin diens jaars, nu eens in algemeene bewoordingen, dan meer openlijk, het netelig onderwerp aanroeren, en ten laatſte ronduit te kennen geeven, hoe hij van oordeel was, dat zijne Hoogheid behoorde over te ſteeken na *Engeland*, tot herſtellinge der verwarde zaaken in dat Koninkrijk; hij voegde 'er nevens, dat, naar zijn begrip, de Staaten den Prins met de magt van 't Land behoorden te ondersteunen. WITSEN, nevens anderen, den voorſlag hebbende aangehoord, wierdt, kort daar naa, afzonderlijk, over de zaak onderhouden door den Heer VAN DYKVELD, insgelijks eenen van 's Prinſen vertrouwelingen, en eindelijk door zijne Hoogheid zelve.

In een dier geſprekken met den Stadhouder, na dat de zwangerheid der Engelſche Koninginne hier te lande ruchtbaar was geworden, voerde hem de Burgemeester, met Vaderlandſche ronduheid, te gemoete, dat hij geen regt op de Kroon zoude hebben, indien het gebeurde dat haar Majeſteit eenen Zoon ter wereld bragt. Eene vrijmoedigheid, die hem zeer euvel genomen, en met ſcherpheid wierdt beantwoord.

In deezen ſtaat bleef de zaak tot in de maand Junij des gemelden jaars. De Heer VAN DYKVELD thans eenen keer na *Amſterdam* doende, hieldt een mondgeſprek met WITSEN en diens Amptgenoot JOANNES HUDDE, ten huize des laatstgemelden. Het gevaar, welk den Staat dreigde, ten breedſte uitgemeeten, en de beide Heeren om raad gevraagd hebbende, ontving hij tot algemeen beſcheid, „ men moest vertrouwen „ op de Voorzienigheid, die het gevaar ſpoedig konde af„ wenden." Met dit beſcheid niet te vreden, vraagde DYKVELD, aan de beide Heeren „ of zij niet ſouden kunnen raa„ den, dat men aanviel, eer men wierdt aangevallen?" Doch het wederantwoord, van WITSEN zo wel als van HUDDE, was, „ dat zij dit nooit zouden kunnen doen. Men moest, „ zeiden ze, het werk den tijd aanbeveelen, die, door 't „ een of ander ſterfgeval, of langs eenigen anderen weg, „ ligtelijk verandering konde te wege brengen. Men moest „ altnans tot in het volgende voorjaar wagten. Nu toe te „ taſten, zou den ſchijn hebben, als of men eenen oorlog „ om den Godsdienst aanving: 't welk den Staat zou bloot„ ſtellen aan den haat der Roomschgezinde Mogendheden. „ 't Land kon ook niet van Krijgsvolk, en van het Hoofd „ over hetzelve, ontbloot worden, zonder dat men het bragt „ in gevaar eener overrompelinge van den kant van *Frank„ rijk*, van welke, door het gemeen, even als in den Jaare „ 1672, de ſchuld aan de Regenten zou gegeeven worden; „ 't welk, hoogstwaarſchijnlijk, inwendige beroerten ten ge„ volge zoude hebben. Daarenboven was 's Lands Zeemagt „ in ſlegten ſtaat; de hoofden van het Zeevolk waren over„ leeden." Uit dit alles leidden de twee Burgemeesters af, dat zij, tot de voorgeſlagene gewigtige onderneeming, niet konden raaden. Hier mede eindigde dit geſprek; doch het

wierdt

wierdt hervat door den Heer VAN DYKVELD, terwijl hij door WITSEN, in wien hij meer vertrouwen dan in den anderen ſtelde, na de Schuit op *Haarlem* wierdt geleid. Zeer ſterk preeſ hij bij hem aan, 's Prinſen overtogt na *Engeland*, en hieldt ernſtig bij hem aan om medewerking tot het bezorgen van den begeerden bijſtand.

Twee dagen na dit geſprek wierdt de Heer WITSEN, door den Heer VAN DYKVELD, bij den Prins in *'s Graavenhage* ontbooden. Zo zeer vondt zich de Burgemeester over dit opontbod bezwaard, dat hij begon te ſchreien, en, op zijne knieën vallende, God om wijsheid ſmeekte. Nogthans durfde hij de reize niet nalaten. In *'s Hage* hadt WITSEN eerst een mondgeſprek met de Heeren DYKVELD en BENTINK, *Heere van Rhoon*, en 's anderendaags met den Prins zelven. De zwaarigheden wierden ter wederzijden in de ſchaale gelegd, doch veel ligter geoordeeld bij zijne Hoogheid, dan bij den Heere WITSEN; die, op 's Prinſen zeggen, „ dat 'er in den „ togt na *Engeland* voor hem niets dan moeite ſtak," vrijmoediglijk tot antwoord gaf, „ dat 'er, voor den Prinſe en „ de Prinſeſſe, gemerkt beider regt tot de Kroon, veel meer „ dan moeite in ſteeken moest." Als WITSEN zich beriep op de ſobere geſteldheid van 's Lands geldmiddelen, verklaarde zijne Hoogheid van gedagten te zijn, „ dat men de penningen, die tot den overtogt zouden vereischt worden, zou„ den kunnen neemen uit de vier millioenen, welke, tot de „ verbeteringe der Vestingwerken, waren opgenomen." WITSEN, geduurende het lang geſprek, op het herhaald verzoek telkens hebbende geweigerd, den Prinſe te raaden, vraagde deeze hem, eindelijk, of hij hem wel zoude willen bijſtaan, indien de onderneeming buiten hem werkſtellig gemaakt wierdt? waar op de andere verlof verzogt, eer hij hier op antwoordde, met den Heere HUDDE, geijk ook met den Burgemeester CORNELIS GEELVINCK, *Heere van Castricum*, te mogen raadpleegen. Want de vierde Burgemeester, JEAN APPELMAN, om welke reden is ons onbekend, wierdt buiten het geheim gehouden.

WITSEN, na dit geſprek, eenen keer na *Amſterdam* gedaan hebbende, keerde, na verloop van weinige dagen, in

's Hage

's Hage te rug. In geſchrifte deedt hij thans verſlag aan zijne Hoogheid van zijn eigen gevoelen, en van dat zijner twee genoemde Ampt-genooten. Hoofdzaaklijk kwam het hier op neder „ dat zij het groote werk, den overtogt van zijne „ Hoogheid na *Engeland*, aan- noch afraaden konden; dat „ zij, egter, zo het buiten hun toedoen werkſtellig konde „ gemaakt worden, voor hunne perſoonen wel wilde raaden, „ tot zulk eenen onderſtand, als zij met eed en pligt be„ ſtaanbaar zouden oordeelen; doch dat zij van gedagten wa„ ren, dat het bij de Vroedſchap hunner Stad niet zou door„ gaan." Met den Raadpenſionaris, in deeze bijeenkomst mede tegenwoordig, hieldt WITSEN een geſprek, waar in hij hem zogt te beduiden, „ dat de zaak van *Engeland* eene „ godsdienſtige zaak zijnde, door God zelven wel beſchermd „ zou worden." Doch de Heer FAGEL beweerde daar tegen, dat men, tot beſcherminge van den Godsdienst, het zwaard mogt en behoorde te gebruiken; 'er nevens voegende: „ Zo „ hebben onze Voorouders gedaan, den Staat vestigende op „ den Godsdienst" Waar tegen WITSEN ſtaande hieldt, „ dat „ onze Voorouders zich tegen de Spaanſche dwingelandij, „ en tegen het verkragten van 's Lands Voorregten, hadden „ aangekant." De Heer WITSEN, in 't ſlot van dit geſprek, den Prinſe om verlof gevraagd hebbende, om Burgemeester APPELMAN mede in 't gebeim te mogen neemen, ontving een weigerend beſcheid.

Ondanks de tegenkantingen, welke 's Prinſen overtogt, ginds en elders, ontmoette, wierdt, nogthans, hoewel zeer geheim, aan toebereidzels tot denzelven vlijtig gearbeid. Op last van zijne Hoogheid deedt de Heer VAN RHOON eenen keer na *Duitschland*, om met eenige Vorſten over het verleenen van bijſtand in manſchap te handelen. Gelukkig geſlaagd zijnde in dit aanzoek, begaf hij zich, in de maand Augustus, na *Amſterdam*. Ten huize van den Heere WITSEN deedt hij aan deezen, en aan den Heere GEELVINK, verſlag van het gehandelde in *Duitschland*, en hieldt, vervolgens, den avondmaaltijd met de beide Burgemeesters; die, door den Ridder uitgenoodigd tot het doen eener teuge, op den goeden uitſlag der onderneeminge van zijne Hoogheid, dien dronk zorgvuldig van de hand weezen.

In-

Intusschen wierdt het werk ijverig voortgezet, aan de Vroedschappen in de Steden ter raadpleeginge opgedragen, en ten lange laatste tot het ondersteunen van zijne Hoogheid besloten. Toen WITSEN, in de Vroedschap van *Amsterdam*, zijn gevoelen uitbragt, verklaarde hij, „ dat hij de groote „ zaak aan- noch afraaden konde, om reden dat hij, aan bei„ de zijden, merkelijke zwarigheden vondt; doch zo men „ 'er evenwel mede voort wilde, men dan niet konde nalaten, den Prins te ondersteunen, mids men den onderstand „ bepaalde, niet met *Engeland* brak, en, in gevalle van een „ goeden uitslag, onderstand van daar bedong."

Prins WILLEM stak, eerlang, over na *Engeland*, en aanvaardde de Kroon van dat Koninkrijk. Diensvolgens besloot men, ter Algemeene Staatsvergaderinge, tot het zenden van een buitengewoon Gezantschap na *Engeland*. De Heer WITSEN wierdt daar toe mede benoemd. Zijne twee amptgenooten waren, WILLEM VAN NASSAU, *Heer van Odijk*, en EVERARD VAN WEEDE, *Heer van Dijkveld*; beiden 's Prinsen bijzondere vrienden en gunstelingen. Wat den Heere WITSEN aangaat, die zich, tot het waarneemen van dit Gezantschap, met moeite hadt laaten beweegen, hij begreep niet, om welke reden men hem daar toe hadt benoemd. Doch niet lang was hij in *Engeland* geweest, of hij begreep, dat zijne benoeming geschied was op bijzonderen last, om daar door eene vertooning van eensgezindheid te maaken tusschen zijne Majesteit en de Stad *Amsterdam*. In de maand Januarij des Jaars 1689 staken de Gezanten na *Engeland* over. In de eerste zamenkomst met Koning WILLEM, zou dezelve, ten aanhooren van WITSEN, de vermaarde betuiging zich hebben laaten ontvallen: *'t Is hier nu* Hosanna! *maar 't zal, veelligt, haast* kruist hem, kruist hem *weezen*.

Eene bijster groote somme gelds hadt de overtogt van Prinse WILLEM na *Engeland* gekost. Het te rug vorderen van het verschot daar van, was een der punten, welke de Gezanten in last hadden. Om onzen Leezeren een denkbeeld te geeven van de zwaare kosten, ten behoeve van Prinse WILLEM, tot het bemagtigen van den Engelschen troon, be-

steed,

ſteed, hebben wij niet ondienſtig geoordeeld, de volgende rekening hier te plaatzen.

Onkosten op de Vloot, aan den Staat, 28 Februarij 1689 in rekening gebragt -	*f* 2,228,464 : - : -
Verdere onkosten, tot 22 Maart 1689 -	189,616 : - : -
Verlies van twee ſchepen - - -	59,500 : - : -
Lijftogt, Paerdevoer, zadels, ſtalling, enz. - - - - - - -	186,000 : - : -
Huur van Transportſchepen - -	1,245,000 : - : -
Huur van Transportſchepen op de rivier -	60,000 : - : -
Lijftogt gekogt bij 't weder invallen der Vloot - - - - - -	175,000 : - : -
Lootsgelden en gehuurde Lootzen -	44,500 : - : -
Huur van dertig Vaartuigen, tot ontſcheeping van 't Voetvolk; waar van 'er zes verlooren zijn - - -	47,880 : - : -
Hoofd-tractementen, enz. - - -	161,989 : 6 : 8
Franſche Vlugtelingen onder de Officieren - - - - - - -	77,364 : - : -
Binnenlandſche ſchepen, tot vervoering van 't Krijgsvolk - - - -	66,960 : - : -
Inlegering van hetzelve - - -	89,624 : 2 : -
Wagens - - - - - -	169,911 : - : -
Inkoop van Paerden, op Zee verlooren - - - - - - -	81,264 : - : -
Uitgaven aan 's Konings Stoet, Troepen, enz. - - - - - -	250,000 : - : -
Ruiterij en Dragonders - - -	391,430 : 13 : 6
Voetvolk - - - - - -	531,205 : 19 : 8
Aanrigtsgeld en andere onkosten op het overneemen en vervoeren van vreemde Troepen, enz. - - - -	1,100,000 : - : -
	f 7,301,322 : 1 : 8

Ondanks den ijver en aandrang van den Heere WITSEN, en der overige Gezanten, verliep 'er een geruime tijd, eer deeze

ze penningen betaald wierden: een uitſtel, welk den Staat zeer uiterſte bezwaarlijk viel, van wegen de drukkende uitgaven, waar mede dezelve, zo zeer eigen veiligheid, belast was.

Gelijk bij deeze gelegenheid, dus vertoonde ook de Heer WITSEN blijk van zijne Vaderlandsgezindheid, toen, kort daar na, te *Londen* wierdt gehandeld over den rang der Bevelhebberen van de vereenigde *Engelſche* en Staatſche Vloot. Terwijl de overige Gezanten zich geheel niet of zeer flaauwelijk met dit ſtuk bemoeiden, ſtondt WITSEN zo ſterk op zijn gevoelen, volgens 't welk de Bevelhebbers in den Krijgsraad bij beurten zouden ſtemmen, dat hij 'er des Konings ongenoegen door op den hals haalde. WITSEN, zo als hij in zijne bijzondere *Aanteekeningen*, zich uitdrukt, merkte zijne zucht voor de eere van den Staat aan *als een' paerel aan zijne Kroon.*

Naa dat WILLEM DE III op den troon van *Groot-Britannie* was gevestigd, en hij aan *Frankrijk* den Oorlog hadt verklaard, vondt men, geraaden, de drie meer gemelde Heeren WITSEN, ODYK en DYKVELD, die tot nog toe ſlegts in de hoedanigheid van Afgevaardigden hadden gehandeld, met den rang van *Buitengewoone Ambaſſadeurs* te vereeren, met toevoeging van nog twee Leden, ALEXANDER SCHIMMELPENNING VAN DER OOYE, *Heere van Engelenburg*, en ARNOUD VAN CITTERS, Raad in den Hoogen Raad. WITSEN, als de eerſte in de Ambaſſade, zou nu, bij alle openbaare gelegenheden, het woord hebben moeten voeren. Doch alzo hij weinig of geen *Engelſch* verſtondt, het *Fransch* gebrekkig ſprak, en daarenboven beſchroomd van aart was, bragt hij te wege, dat de Heer VAN ENGELENBURG zijnen post verving.

Het groot oogmerk van dit Gezantſchap was, het aangaan van een beſchadigend en verdeedigend Verbond, tuſſchen *Engeland* en de Vereenigde Gewesten. Bij de onderhandelingen, daar over, begeerden de Engelſchen tot eene voorwaarde geſteld te hebben, dat men gelijkelijk zou oorlogen, en dat de eene Mogendheid buiten de andere geenen Vrede zou kunnen maaken. WITSEN, van zijnen Ampтgenoot VAN CITTERS ondersteund, verzette zich met ijver tegen deeze voorwaarde. Zij merkten aan, dat *Groot-Britannie*, op dien grond, zo lang

lang zou kunnen oorlogen, als men goed, of 'er zijn belang in vondt. Meer dan eens sprak WITSEN 'er den Koning over, die stijf op zijn stuk staan bleef, „om dat," schrijft de Burgemeester, in zijne *Aanteekeningen*, „ de Koning zich zelven op den troon van *Groot-Britannie* dagt te handhaven, door het geld en het volk der Staten, en deeze zoo „ lang in den oorlog te houden, als *Frankrijk* Koning JAKOBUS zou willen ondersteunen." Even sterk verzette zich de Heer WITSEN tegen eene andere voorwaarde, volgens welke de *Engelschen* begeerden, dat men, geduurende den Oorlog, alle schepen, die op *Frankrijk* handelden, zonder onderscheid, zou wegneemen, en voor goeden prijs verklaaren. Koning WILLEM zelve, hoe zeer ook deeze voorwaarde tot nadeel van den Koophandel van zijn eigen Vaderland, waar van hij Stadhouder was, zou verstrekken, stondt zeer sterk op dezelve. Duidelijk ondervondt zulks de Heer WITSEN, in een gesprek met den Koning, waar in hij zijne Majesteit zogt te beduiden, dat men t'onregt een Hollandsch schip, met Teer geladen, en na *Frankrijk* bestemd, wilde verbeurd verklaaren, alzo Teer geene Contrebande was. Koning WILLEM, verre van daar door tot staan gebragt te worden, noemde zijne aanmerking *zot*; 'er nevens voegende, *dat het klaar bleek dat de Zeelieden geene Staatkundigen waren.* Nogthans wierdt WITSEN eindelijk tot bewilliging in het Verdrag overgehaald, door den raad van den Raadpensionaris HEINSIUS, welken hij zijne zwaarigheden schriftlijk hadt onder 't oog gebragt.

Deeze, en meer andere onaangenaamheden, welke de Heer WITSEN, in zijn Gezantschap, ontmoette, deeden hem sterk na huis verlangen. In 't laatst van November kwam hij te rug tot de zijnen. Eer hij vertrok, hadt Koning WILLEM hem de waardigheid en den titel van *Baron* aangeboden, met oogmerk, meent men, om hem te sterker aan zijne belangen te verbinden. Zeer sterk, doch vrugtloos, hieldt de Heer BENTINK aan bij den Burgemeester, om hem, tot het aanvaarden van die eere, over te halen. Uit vreeze, onder andere, dat zulks hem, te *Amsterdam*, afgunst mogt verwekken, wees hij 's Konings aanbieding volstandig van de hand.

Even

Even eens handelde hij omtrent eene andere aanbieding, hem uit 's Konings naam gedaan. De Amſterdamſche Oud-Burgemeester, KORNRAAD VAN BEUNINGEN, Curator van 's Lands Hoogeſchool te *Leiden*, was onlangs, door ongeſteldheid in het verſtand, tot het bekleeden van dien post onbekwaam geworden. Thans wilde men WITSEN den ongelukkige Staatsmans plaats doen vervangen, met oogmerk om hem te ſtellen tot het hoofd der *Voetſaanen*, die het, veelal, met den Stadhouder hielden, en om alzo te dienen tot een tegenwigt van den Heere HIERONIMUS VAN BEVERNINGK, insgelijks Curator van dat Hoogeſchool, en voorſtander der *Coccejaanen*, die gemeenlijk geoordeeld wierden, het Huis van *Oranje*, niet zo ijverig als de bovengemelden, te zijn toegedaan. Hoewel aan het Curatorſchap eere en voordeel was verknogt, en niettegenſtaande de Koning zelve, meer dan eens, bij hem aanzoek deedt, kon de Heer WITSEN, egter, niet beſluiten, om dien post te aanvaarden. Om ziekte, meende hij, moest niemand van zijn ampt worden verlaaten; de Heeren VAN BEUNINGEN toeſtand was niet volſtrekt hoopeloos, en konde ligt eene gelukkige wending neemen.

Na het Jaar 1705, het laatſte van den Heeren WITSENS Burgemeesterlijk bewind, ſchijnt hij zich met de openbaare zaaken niet verder bemoeid te hebben, 't zij dan door zwakheid van lichaam, of om andere redenen, welke wij niet vermeld vinden. Althans in 's Lands Geſchiedenisſen ontmoeten wij van hem, zedert, geen gewag. Zat van ouderdom en van eere, bezweek de grijze Staatsman onder den laſt des leevens, in hoog gekommene grijsheid, op den tienden Augustus des Jaars 1717, in zijne geboorteſtad, en wierdt, op den veertienden dier maand, te *Egmond op den Hoeve* begraaven.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandſche Hiſtorie* en *Beſchrijving van Amſterdam*; en CLAAS BRUYNS *Zededichten*.

WITSIUS, (HERMANUS) een der beroemdſte Geleerden van de jongſtvoorgaande, en van het begin der tegenwoordige Eeuwe, was de Zoon van NIKOLAAS WITSZ of WITSIUS, eerſt Commisſaris van Kleine Zaaken, vervolgens Vroedſchap, daar naa Schepen, en eindelijk Burgemeester der Stad *Enkhuizen*, en van JOANNA GERARDI, Dogter van HERMANUS GERARDI, Leeraar onder de Hervormden in de gemelde Stad. Op den twaalfden Februarij des Jaars 1626 wierdt het onderwerp van het tegenwoordig Artikel aldaar gebooren. In zijne Vaderſtad leide hij de gronden der kennisſe van de Latijnſche en Grieksſche taalen, oeffende zich een weinig in 't Hebreeuwsch, en ook in de beginzels der Wijsbegeerte, naar den ſmaak dier tijden. Vaardigheid van geest, met aanhoudenden vlijt gepaard, deedt hem zo ſpoedig vorderen, dat hij, reeds op zijn vijftiende jaar, bekwaam wierdt geoordeeld, om het ſchoolſtof af te ſchudden, en in eene meer uitgebreide letterbaan zijne kragten te beproeven. Men zondt hem dan na *Utrecht*. Behalven de dus genaamde Bovennatuurkunde, waren de *Hebreeuwſche*, *Chaldeeuwſche*, *Syriſche*, *Arabiſche* en *Rabbijnſche* taalen de voorwerpen zijner beoeffeninge. Reuzenſtappen deedt de Jonge WITSIUS in zijne vorderingen. Eene proeve zijner meer dan gemeene kennisſe van de Oosterſche taalen gaf hij in den Jaare 1654, door het opſtellen van eene Redevoeringe in 't *Hebreeuwsch*, over den Messias der Joodèn en der Christenen, welke hij, vervolgens, in dat zelfde jaar, in 't openbaar uitſprak. Thans gaf zich WITSIUS geheel en al aan de beoeffening der Godgeleerdheid over. De naam en vermaardheid van den Hoogleeraar MARESIUS klonk thans door het gantſche land. De zucht, welke WITSIUS bekroop, om hem te hooren, deedt hem na *Groningen* vertrekken. Een geheel jaar vertoefde hij aldaar, en keerde, naa verloop van hetzelve, na *Utrecht* te rug. Eene vernielende peſt, welke, op dat pas, in en om *Leiden* woedde, verijdelde zijn ontwerp, om ook het Hoogeſchool dier Stadt te bezoeken. JUSTUS VAN DEN BOGAART, en andere voornaame Mannen, waren thans zijne leidslieden in de naaſpooring der gewijde Weetenſchappen. Onder dit alles ſchreef hij eene Twistrede, over de Drieëenheid, tegen de Jooden, en onder-

derwierp dezelve aan 't openbaar onderzoek, in de maand October des Jaars 1657. Zo volkomen was hij dien onderwerps meester, dat de Hoogleeraar JOANNES LEUSDEN, onder wiens voorzitting hij zijne Verhandeling verdeedigde, hem nimmer behoefde te hulpe te koomen, in het wederleggen der zwarigheden en tegenwerpingen, welke tegen hem wierden ingebragt.

Aldus met eene ſchat van kundigheden voorzien, die den geoeffenden Godgeleerde vormen, wierdt WITSIUS, in de maand Maij des Jaars 1658, onder het getal der Propenenten aangenomen. Ginds en elders liet hij nu zijne gaven hooren, meest in zijne moedertaal, zomtijds ook in het *Fransch*. Menigvuldig was, wel haast, het aanzoek, vooral van verſcheiden Noordhollandſche Gemeenten, om hem tot Leeraar te hebben. De nabijheid van zijner maagſchap deedt zijne keuze vallen op *Westwoude*, een Dorp, tusſchen zijne Geboorteſtad *Enkhuizen* en *Hoorn* gelegen. Van hier, wierdt hij, naa weinige jaaren, na het Zaanlandsch Dorp *Wormer*, en van daar, in den Jaare 1666, na de Zeeuwſche Stad *Goes* beroepen. In de maand November des volgenden jaars beriep hem de Gemeente te *Leeuwarden*; daar hij, egter, niet vroeger dan in de maand April des Jaars 1668 zijne intrede deedt. Zeven jaaren kweet hij zich aldaar, met grooten ijver en getrouwheid, van zijnen herderlijken pligt; verzuimende tevens niet, om zijne reeds verkreegene geleerde kundigheden al verder en verder uit te breiden. De vermaardheid, welke hij daar door verworf, bewoog de Bezorgers van het Hoogeſchool te *Franeker*, om den post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan hem op te draagen. Op den vijftienden April des Jaars 1675 aanvaardde hij zijn ampt, met het doen eener Redevoeringe, *Over het waare afbeeldzel van eenen Godgeleerde*. De waardigheid van Doktor in de H. Godgeleerdheid wierdt hem, ten zelfden dage, opgedraagen.

Vier jaaren hadt WITSIUS in *Friesland* het Hoogleeraarsgeſtoelte bekleed, wanneer hem de gelegenheid wierdt aangebooden, om, in die zelfde hoedanigheid, elders zijn licht te laaten ſchijnen. Men beriep hem aan 't Hoogeſchool van *Stad en Lande*, om aldaar flegts aan de ſtudeerende jeugd de

Godgeleerdheid te onderwijzen, terwijl hij te *Franeker*, daarenboven, het gewoon Leeraarampt in de Hervormde Gemeente waarnam. 't Geſchiedde op aanzoek van den Stadhouder van *Friesland* en van de Bezorgers van 't Hoogeſchool, dat WITSIUS die aanbieding van de hand weest. Doch, wanneer hij hem, in het volgende jaar, van wegen Burgemeesteren van *Utrecht*, diergelijk een aanzoek bij hem wierdt te werk geſteld, vondt hij redenen, hem beweegende, om thans van leerſtoel te veranderen. Op den negenëntwintigſten April des Jaars 1680 aanvaardde hij zijn ampt, in de Biſchoplijke Stad, met het uitſpreeken eener Redevoeringe, *over de uitneemendheid van de waarheden des Euangeliums.*

Gelijk op zijne eerſte ſtandplaatze, kweet zich ook hier de Hoogleeraar WITSIUS met grooten ijver van zijnen pligt, zo in het geeven van leſſen, aan de Jongelingſchap, als in het waarneemen van de overige deelen van zijnen pligt. Den ledige tijd, welken hij daar van konde uitzonderen, beſteedde hij aan het zamenſtellen en uitgeeven van geleerde en godvrugtige Schriften, die zijnen naam al meer en meer, wijd en zijd deeden klinken. In den Jaare 1685 deedt hij eenen keer na *Engeland*, in 't gevolg van een buitengewoon Gezantſchap, van wegen de Staaten der Vereenigde Gewesten derwaarts afgevaardigd, om Koning JAKOBUS DEN II met zijne komst tot den troon van *Groot-Brittannie* geluk te wenſchen. WITSIUS deedt, bij die gelegenheid, aan zijne Majeſteit, eene ſierlijke aanſpraak in de Latijnſche taale. Hij raakte in kennis-, en ontving bezoeken van de aanzienlijkſte Biſchoppen en vermaardſte Godgeleerden dienſ Koninkrijks. 'Er is 'er, die willen, dat 's Hoogleeraars togt na *Engeland* nog een ander oogmerk zou bedoeld hebben. Volgens deeze zou Prins WILLEM DE III hem derwaarts hebben gezonden, als den ſchranderſten en bedrevenſten Godgeleerde in den gantſchen Vereenigden Staat, om de gezintheid der Engelſche Geestlijkheid omtrent den Nederlandſchen Stadhouder te ondertasten. Doch, volgens anderen, zou 'er geene genoegzaame zekerheid zijn voor deeze bijzonderheid.

In

In den jaare 1689 kwam 'er een Hoogleeraarsſtoel ledig te *Leiden*, door den afſtand van den vermaarden, en, door ouderdom, tot het waarneemen van zijn ampt onbekwaam geworden FREDERIK SPANHEIM. Tot het vervullen der openſtaande plaatze verzogt zijnde, voldeedt WITSIUS aan den dringenden wensch van Curatooren; op den zestienden October des gemelden jaars deedt hij zijne Intreerede. Bij dit kimmend eer- en voordeelgenoot kwam, in het volgende jaar, dat van den post van Regent van het Staate-Kollegie; waar van hij, egter, om toeneemende lichaams zwakheid, zich ontſloeg, eenigen tijd voor zijnen dood. Deeze viel voor op den tweeëntwintigſten October des jaars 1708, het tweeëntachtigſte zijns ouderdoms. Niet meer dan eenmaal is WITSIUS gehuwd geweest; doch den naam zijner Echtgenoote vinden wij niet vermeld. Bij haar hadt hij geene andere kinderen, dan drie Dogters verwekt. Eene van deeze tradt in 't huwelijk met een lid van Regeeringe te *Utrecht*, eene andere met den Kerkleeraar HENDRIK DIBBETS te *Leiden*. De derde bleef ongetrouwd. De volgende zijn de titels van 's Mans uitgegevene Schriften:

Disquiſitio de efficacia et utilitate Baptismi. Exercitationes Academicæ.

Ægyptiaca et Decaphylon, cum Diatribe de Legione fulminatrice Christianorum.

Animadverſiones Irenicæ.

Meletemata Leidenſia.

Oeconomia foederum Dei cum hominibus.

Exercitationes ſacræ in Symbolum Apoſtolorum et Orationem Dominicam.

Miſcellaneæ ſacræ, II *Vol.*

Ad Huberum.

Judæus Christianiſans.

De ſeptem Epiſtolarum Apocalypticarum ſenſu.

Twist des Heeren met zijnen Wijngaardt.

Het aanſtotelijk nieuw tegen Allingas zedige Verdediging.

Juda ontkroont of lijkpredikatie over de doot van de Princeſſe Maria Stuart.

Zie JOH. à MARK *Oratio funebris.*

WITSMEER, de aloude benaaming van den ingedijkten Polder, of het Meertje, heden ten dage bij den naam van *Schagerwaard* bekend, gelegen in de Vrije Heerlijkheid *Haring-Karspel*, onder het district van Westfriesland, *Geestmer Ambagt* geheeten.

WITT, (JAKOB DE) de Vader van het doorluchtig, maar deerlijk misbandeld Broederpaar, 't welk vervolgens door ons zal vermeld worden, hadt zijnen oorsprong uit een aanzienlijk Hollandsch Geslagt te *Dordrecht*, waar van een der vroege Voorzaaten, reeds in den Jaare 1295, bekend staat onder den naam van JAN DIR WITTE: want in de aloude papieren wordt de naam onderscheidenlijk gespeld: DE WITH, DE WIT, DIR WITTE, DE WITTE, WITTENSZ en eindelijk, DE WITT; welke laatste spelling de laatere naazaaten hebben aangenomen. JAN DIR WITTE liet na GERARD, en deeze GOORD of GOODSCHALK; die, bij N. VAN HOUWELINGEN, verwekte JAN DE WITTE, in den Jaare 1375 Burgemeester van *Dordrecht*, en, bij N. VAN RATINGEN, Vader van één Dogter en van drie Zoonen, en de Stamvader van het Geslagt, 't welk, zedert, in de gemelde Stad, met zo veel luister heeft gebloeid JAKOB DE WITT was een dier naakoomelingen. Zijn Vader was KORNELIS DE WITT *Franss.*, zijne Moeder, JOHANNA HEYMANS, en de dag zijner geboorte de zevende Februarij des Jaars 1589. Op den negenden October des Jaars 1616 tradt hij in 't huwelijk met ANNA VAN DER KORPUT. Uit 's Mans Grafschrift, 't welk wij agter dit Artikel zullen plaatzen, zal blijken, welke aanzienlijke en gewigtige ampten, posten en waardigheden hij bekleed hebbe. Van 's mans voornaamste verrigtingen en lotgevallen zullen wij hier verslag doen.

Bekend zijn de geschillen, welke in en omtrent den Jaare 1644, tusschen de Koningen van *Zweeden* en *Deenemarke* plaats hadden. De invloed, welken de Staaten der Vereenigde Gewesten, in dien tijd, op de algemeene zaaken van Europa hadden, als mede hun belang en dat der Ingezeetenen, bij een onbelemmerden Koophandel in het Noorden, bewoogen hen, in de beide Koninkrijken Gezantschappen te zenden, met oogmerk om de uitstaande geschillen, door min-

pe-

melijke tusschenspraak, uit den weg te ruimen. Nevens de Heeren ANDRIES BIKKER; Oud-Burgemeester van *Amsterdam*, en KORNELIS VAN STAVENISSE, Raadpensionaris van *Zeeland*, wierdt JAKOB DE WITT, thans Oud-Burgemeester van *Dordrecht*, daar toe benoemd. In de maand Julij des Jaars 1644 liepen de Gezanten, uit *'t Vlie*, in zee, aan boord van een der veertig Oorlogschepen, uitgerust, om, onder het opperbevel van den Vice-Admiraal WITTE KORNELISZOON DE WITTE, eene talrijke Koopvaardijvloot na de Oostzee te geleiden. Tot aan het Rif van *Schagen* geworderd zijnde, zette het schip, welk DE WITT en de andere Gezanten voerde, koers na *Gothenburg*, alwaar zij zouden uittreeden, om voorts over land de reize na *Stokholm* voort te zetten. Voor *Gothenburg* genaderd, vondt men die haven bezet met *Deensche* schepen; welker Bevelhebber, in 't eerst, zwarigheid maakte om de Staatsche Gezanten door te laaten, doch, ten laatste, daar in bewilligde. Gedurende den loop der onderhandelingen, ontmoetten de Gezanten zo veele zwarigheden, in de volvoering van hunnen last, dat zij te raaden wierden, twee van hun een keer te laaten doen na het Vaderland, om naderen last te haalen. Aan de Heeren BIKKER en STAVENISSE viel dit ten deel; wordende het aan DE WITT overgelaaten, om intusschen, zo veel doenlijk, de oogmerken van het Gezantschap voort te zetten. Ten dien einde vertrok hij, in de maand Januarij des Jaars 1645, na eene plaats tusschen *Kalmar* en *Christianopel*, grensstreden van *Zweeden* en *Deenemarke*, bestemd om nevens andere Staatsmannen, in onderhandeling te treeden om een Verdrag tusschen de twee Rijken, onder bemiddeling van *Frankrijk* en de Algemeene Staaten. De toerustingen ter Zee, welke, hier te Lande, geriang, geschiedden, ten behoeve van *Zweeden*, daeden den Deenschen Koning, van lieverleden aan de hand koomen. In den Zomer des Jaars 1645 keerde DE WITT in het Vaderland te rug.

Naa zijne wederkomst zat DE WITT niet ledig. Lid zijnde van den Oud-Raad te *Dordrecht*, was hij niet alleen tegenwoordig geweest bij het staatelijk gehoor, welk Prinse WILLEM DEN II, aan het hoofd eener plegtige bezendinge, in den

Jaare 1650, aldaar was toegeſtaan, maar hadt ook, in klemmende taal, de aanſpraak beantwoord, door den Heer VAN AARTSBERGEN, bij die gelegenheid gedaan. Van wegen de afdanking van eenige Kompagniën Ruiterij en Voetvolk, waar over, gelijk bekend is, in dat jaar, zo veel te doen viel, en welke, door *Dordrecht*, inzonderheid was doorgedreeven, hadt AARTSBERGEN de Regeering dier Stad, of liever derzelver Afgevaardigde, beſchuldigd van verbreekinge der Unie; waar over zij, naar 't zeggen van dien Edelman, ſtrafbaar waren aan lijf en goed, en daarom geëischt, dat zij hun bedrijf zouden intrekken. Door den mond van DE WITT, waarſchijnlijk, hadt de Regeering van *Dordrecht* daarop geantwoord „ dat zij zich zéér gebelgd hieldt, over de ſcherpe „ en dreigende woorden, met welke AARTSBERGEN haar be„ jegend hadt; dat zij zich deswegen, bij alle gelegenheden, „ gevoelig zoude toonen; en dat, voor zo verre hij ook „ tegen de opperſte magt en de vrijheid der Provincie, en „ tegen de goede meening der Steden, uit welke zij be„ ſtaat, hadt geſproken, zij daar van, ter naaste Dagvaart, „ verſlag zou doen, en herſtelling vorderen."

De Heer DE WITT, thans zitting hebbende in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden der Staaten van Holland, was, kort na dit voorval, na *'s Graavenhage* te rug gekeerd. Hier moest hij, eerlang, met gevangenisſe boeten, de vrijmoedige taal, te *Dordrecht* gevoerd, als mede zijne overige tegenkantingen van 's Prinſen wederregtelijke bedoelinge. Bekend is de gevangenneeming, op des Stadhouders bevel, van zes leden der Vergaderinge van *Holland*. Op Saterdag, naamelijk, den dertigſten Julij, 's morgens ten acht uure, ontving de Heer DE WITT eene boodſchap van den Prinſe, hem verzoekende, eer hij na de Vergadering ging, hem te willen ſpreeken. Diergelijk een boodſchap ontvingen vijf andere Staatsleden; alle welken dezelve geenzins vreemd konden vinden, naardien de Stadhouders meermaalen die gewoonte hadden, wanneer zij eenige zaak hadden voorgedraagen, waarop zij wenschten, dat bij de Vergadering een beſluit wierdt genomen naar hun genoegen. DE WITT, gelijk de overige Heeren, 's morgens tuſſchen acht en negen uuren, verſcheenen

men in de Zijdkamer van zijne Hoogheid, wierdt van daar, door eenen Kamerdienaar, geleid na een Vertrek der Koninklijke Prinsesse; alwaar hem de Luitenant-Kolonel van 's Prinsen lijfwagt, kort daar naa, gevangenis kwam aanzeggen. Allen te zamen wierden, 's anderen daags in den avond, onder een sterk geleide van Ruiters en Voetknegten, na den Staatskerker *Loevestein* gevoerd, en aldaar, ieder afzonderlijk onder bewaaring gesteld.

Zeer euvel wierdt dit bedrijf van den Stadhouder, onder andere, te *Dordrecht* opgenomen. De Regeering aldaar nam een hartig besluit, om DE WITT in vrijheid te doen stellen, en in *'s Graavenhage* te verklaaren, dat de Oud-Burgemeester, in 't stuk der afdankinge, de voornaame bron van 's Prinsen ongenoegen, niets gestemd hadt, dan op uitdrukkelijken last der Stad. Tevens nam men aldaar een besluit, om hem en zijnen kinderen vergoeding te doen, wegens alle de schade, die hem, in zijn persoon of goederen, mogt worden toegebragt. In gevolge van dit besluit wierden de Gemagtigden ter Dagvaart gelast, om op de loslaating van den Heeren DE WITT, als mede op die der andere Heeren, aan te dringen. Zelf mogten zij zich tot geene raadpleegingen inlaaten, voor dat de gevangenen in vrijheid, en in hunne voorige waardigheden hersteld waren. Doch het laatste ontmoette merkelijke zwaarigheid. Hierom verzogt DE WITT, van de Wethouderschap van *Dordrecht*, als eene voorwaarde zijner slaakinge; van zijne plaats in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden te mogen ontslagen worden. Met weerzin bewilligde hier in de Dordrechtsche Regeering, en niet dan op voorwaarde, dat hij den rang, welken hij in de Stad bekleedde, behouden, en in zijne eer en goeden naam ongekrenkt zoude blijven. Kort hier op keerde DE WITT uit zijnen Kerker tot de zijnen weder. Van korten duur, nogthans, was de ampteloose leevenswijze, welke DE WITT vervolgens leidde. Prins WILLEM DE II sterf in de maand November van het zelfde Jaar 1650. En 't was reeds op den tweeden dag naa dit overlijden, dat DE WITT in den Oud-Raad der Stad, en in zijne verdere waardigheden wierdt hersteld. Bij eene Verklaaring, in 't volgende jaar, ter Vergade-

ringe van Holland uitgebragt, wierdt hij, gelijk ook elk der vijf andere Heeren, erkend voor een getrouw Liefhebber des Vaderlands, die, in allen deele, aan de inzigten zijner lastgevers had voldaan.

Ten blijke van het vertrouwen, welk men in DE WITT'S bedrijven ſtelde, ondanks den hoon, hem door den Prins aangedaan, ontving hij, in den Jaare 1652, last van de Algemeene Staaten, om na *Lubek* te vertrekken, om aldaar aan een beſtendigen Vrede tuſſchen *Zweeden* en *Polen* te arbeiden. Zijn amptgenoot, in dien gewigtigen post, was de Heer ANTONI OETGENS VAN WAVEREN, Burgemeester van *Amſterdam*. Ondanks alle hunne aangewende poogingen, moesten zij onverrigter zaake te rug keeren.

Bekend zijn de bemoeijingen, terwijl Prins WILLEM DE III nog een kind was, ter zijner verheffinge aangewend. Alle de Staatsleden, welken de naam naging van mindere toegedaanheid aan den Huize van *Oranje*, vielen in den haat van 't gemeen, 't welk, door perſoonlijke mishandelingen, of door andere middelen, meermaalen blijk vertoonde van den wrok, welken het in 't hart voedde. Op 't hoofd van JAKOB DE WITT, zonder nogtbans hetzelve te grieven, daalde ook die woede neder. Op den vierëntwintigſten Junij des Jaars 1653, tegen het vallen van den avond, van het Binnen- na het Buitenhof in *'s Graavenhage* gaande, wierdt hij aangerand van zekere Duitſcher, die gehuwd was aan eene waschster der Koninginne van *Boheme*. Met een woesten toon en dreigende houding vraagde deeze aan den Oud-Burgemeester, *of hij het met den Koning, of met het Parlement van Engeland hielde*? Waarop de andere eenvoudig een antwoord gaf, *dat hem daar aan niet gelegen lag*. Met eene nog meer dreigende houding den Heere DE WITT daarop hebbende te gemoete gevoerd: *Ik zal u wel leeren den Prinſe tegen te ſpreeken*, hieldt hij dit maal van hem af, doch vervoegde zich, kort daar na, voor het Logement, alwaar de Afgevaardigden van *Dordrecht* hunnen intrek hielden. Thans hadt hij een Mes in de hand, en verklaarde openlijk, den Burgemeester, nog dien zelfden avond, het leeven te zullen beneemen. Zijn moorddaadig voorneemen, even-

evenwel, gelukte hem niet, maar vondt hij, veeleer, na verloop van weinige oogenblikken, een rampzalig einde. Na dien zelfden avond met eenen Staatenbode, met eenen knegt van den Fiskaal RUISCH, en, gelijk men verhaald vindt, ook met eenen knegt van den Heere DE WITT, die op den boos-wigt paste, op den Kneuterdijk, in woorden geraakt zijnde, trok hij zijn mes; waar tegen de anderen zich verzetteden met het werpen van ſteenen; die zo geweldig en in zo groot een getal op zijn ſchend- en moordzuchtig hoofd nederdaalden, dat hij, binnen kort, dood ter aarde nederſtortte.

Het kwaad vermoeden, onder welk de Heer DE WITT bij het graauw lag, wierdt, intuſſchen, rijklijk opgewogen door het vertrouwen, welk de aanzienlijkſte Staatsleden in zijne eerlijkheid en bekwaamheden ſtelde. Geen ander bewijs behoeven wij daar van aan te voeren, dan den gewigtigen post, welke hem, eenigen tijd daar naa, wierdt opgedragen. Wij hebben het oog op het ampt van Raad en Meester van de Rekeningen der Domeinen van *Holland* en *Weſtfriesland*. Op den vierden Maij des Jaars 1657 wierdt hem die post opgedragen. Zints dien tijd nam hij zijne vaste woonplaats in *'s Graavenhage*. Hij bekleedde dit ampt tot in het Jaar 1672, voor hem zo rampzalig, door het treurig einde zijner beide Zoonen; kort naa het welk hij te raad wierdt, zich van zijn ampt te ontſlaan, en om met een het tooneel van zo veele gruweldaaden te ontwijken, door zich met der woon na zijne Geboorteſtad te begeeven. Wij kunnen niet nalaaten, hier aan te merken, dat, veelligt, den grijzen DE WITT het zelfde lot met zijne beide Zoonen konde wedervaaren hebben. Men verhaalt, naamelijk, dat zijn Zoon de Raadpenſionaris zijnde uitgegaan, om zijnen broeder KORNELIS van de Gevangenpoort af te haalen, zonder zijnen Vader daar van te verwittigen, deeze, wanneer hij zulks vernam, zich daar over t'onvreden toonde, zelfs hij verklaarde, zijnen Zoon JOAN gaarne te zullen verzeld hebben. Nog geen anderhalf-jaar overleefde de Heer JAKOB DE WITT den grievenden ramp, hem en zijnen Huize bejegend. Hij overleedt op den tienden Januarij des Jaars 1674, het vijfëntachtigſte zijns ouderdoms. In den Jaare 1654 was reeds zijne Huisvrouw geſtorven. In

de

de St. Katharina Kapelle, in de Groote Kerk te *Dordrecht*, den Heere DE WITT in eigendom behoorende, wierdt hij, naast wijlen zijne Echtgenoote, begraven, en aldaar het volgende Graffchrift geſteld.

Hier rust de Edele Heer

JAKOBUS DE WITT,

Heeren Kornelisz., geboren den 7 Februarius 1589, in zijn leven, driemaal Burgemeester, vijfmaal Schepen, Veertigh, Kerkmeester, Schutmeester, en Kolonel in Dordrecht, Ordinaris Gecommitteerde ter Vergaderinge van de Staten van Hollandt en Westfrieslandt, in de Staten Generaal, tweemaal in de Gecommitteerde Raden van Hollandt en in de Rekenkamer van Hollandt, is als Extraordinaris Ambasſadeur aan de Kronen van Polen, Zweden en Denemarken geweest, wordt 1657 Raadt en Meester van de Rekeningen der Domeijnen van de Staten van Hollandt, enz. en ſterft den 10 Januarij 1674. als mede de Vrou ANNA VAN DER KORPUT, Heeren Johannes dochter, geboren den 24 April 1599, die te zamen in echte vergadert waren den 9 October 1616. Zij ſterft den 23 Januarius 1654.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandſche Hiſtorie*; M. BALEN, *Beſchrijving van Dordrecht*.

WITT,

WITT, (JOAN DE) Raadpenſionaris van *Holland* en *Weſtfriesland*, Zoon van JAKOB DE WITT, wiens voornaamſte levensbijzonderheden wij, in het naastvoorgaande Artikel, geſchetst hebben, wierdt geboóren op den vijfëntwintigſten September des jaars 1625. In zijne kindſche jaaren oefende hij zich, in zijne Geboorteſtad, in de gronden der Latijnſche en Griekſche talen, als een trap tot hooger onderwijs; om 't welk te genieten zijn Vader hem, ten bekwaamen tijde, na het Hoogeſchool zondt. Hoewel de Regtsgeleerdheid hier zijne hoofdſtudie wierdt, verzuimde hij daarom niet de beoefening van anderen nutte Weetenſchappen. Dus trok ook de Wiskunde zijnen weetlust, en maakte hij, in het verhevener gedeelte van dezelve, zo groote vorderingen, dat hij eene Verhandeling ſchreef, geſtiteld *Elementa curvarum linearum*, „ Grondbeginzel der kromme lijnen." In den Jaare 1650 zag dit, bij den kundigen hooggeſchat Vertoog, het licht, te *Leiden*, met den naam des Opſtellers op den titel. Naa den loop zijner Akademiſche oefeningen volbragt, en den trap van Meester in de Regten te hebben beklommen, deedt JOAN DE WITT eene reize buitenslands, om, door de verkeering met lieden van rang en geleerdheid, zijne waereldkennis te vermeerderen, en zijne kundigheden uit te breiden.

Straks naa zijne wederkomst in 't Vaderland deedt DE WITT zijne intrede op dat uitgebreid Staatstooneel, waarop hij, vervolgens, eenen reeks van jaaren, met zo veel luister, hoewel tot zijn eigen tijdlijk verderf, is verſcheenen. De Regeering van *Dordrecht* verkoos hem tot haaren Penſionaris, in den Jaare 1650. Nu opende zich voor hem een ruim veld, om de begrippen van Vrijheid, welke hij van zijnen Vader ingezoogen, en, door overdenking en door oefening, verder hadt aangekweekt, in praktijk te brengen. Hoe hij zijne manier van denken, al vroeg, ter Vergaderinge van *Holland*, kenbaar maakte, mag men, onder andere, hier uit afleiden, dat ter gelegenheid dat de Provincie *Zeeland*, in den Jaare 1651, niet ongenegen ſcheen, tegen den zin van *Holland*, om den PRINS VAN ORANJE, een hind van één jaar, tot Kapitein Generaal over de Krijgsmagt van den Staat te voor-

voorſchikken, de Heer DE WITT, nevens nog drie Staatsleden, wierdt benoemd tot eene bezending na het gemelde Gewest, om dien Staten van gevoelens te doen veranderen. Andermaal bekleedde hij dien zelfden last, in de genoemde Provincie, in het volgende jaar, wanneer men aldaar, ten voordeele van den Prinſe VAN ORANJE, op nog hooger toon ſprak, en hem van toen af aan, tot Stadhouder wilde voorſchikken. De Heer JOAN HUIDEKOPER, *Heer van Maarſeveen*, Burgemeester van *Amſterdam*, en nog twee Staatsleden, verzelde hem derwaarts. Het oogmerk hunner bezending rugtbaar zijnde geworden, verzamelde rondom de Abdij, de Vergaderplaats der Zeeuwſche Staaten, een groote hoop volks, meenende de Hollandſche Gemagtigden aldaar te zullen vinden, welken zij den dood dreigden. Doch deeze deeden thans eenen keer na *Vlisſingen*. Bij hunne wederkomst te *Middelburg*, en toen zij nu bij de Staaten gehoor verzogten, wierdt hun zulks ontraaden, en in bedenking gegeeven, om hunnen last in geſchrift binnen te zenden. Onder het wankelen van één of twee zijner Medeafgevaardigden verklaarde DE WITT, „ dat hij, wat 'er ook van koomen „ mogt, zich gehardigd vondt, om alleen den last, die hun „ opgelegd was, te volvoeren." Door deeze taal gemoedigd, begaven zich de anderen nevens DE WITT na de Abdij, verzeld, evenwel, van eenige Krijgsmagt, en deeden 'er ongehinderd hun voorſtel.

Door den ijver, met welke hij zich, nu en voorheen, naar den zin der toenmaalige Regeeringe, van zijnen last hadt gekweeten, verwierf hij, meer en meer, de gunst der Hollandſche Staaten. Een kennelijk bewijs daar van vertoonde het begin des Jaars 1653. ADRIAAN PAUW, *Heer van Heemſtede*, Raadpenſionaris van *Holland*, overleedt op den eenentwintigſten Februarij des gemelden jaars, en deedt daar door het aanzienlijkst ampt van het Gewest open vallen. Nog in de zelfde maand wierdt die post, bij voorraad, aan JOAN DE WITT opgedraagen. Van zijne bekwaamheid, tot het vervullen van die plaatze, hadt hij reeds een blijk gegeeven, terwijl hij, gedurende den tijd als PAUW in Gezantſchap in *Engeland* was, diens post vervuld hadt. Niet langer dan in de maand

maand Julij des zelfden jaars leedt het, dat DE WITT, met eenpaarigheid van alle de leden der Hollandſche Staatsvergaderinge, in zijn ampt wierdt bevestigd. Bij het aanvaarden zijner bedieninge verkreeg hij eene *Akte van Indemniteit* van de Staaten, bij welke hem wierdt beloofd, vergoeding voor alle het nadeel, welk hem, om het waarneemen van zijn ampt, mogt worden toegebragt. In den weinig gevorderden ouderdom van nog geene achtëntwintig jaaren wierdt aldus JOAN DE WITT geſteld in den zwaarwigtigſten en werkelijkſten post, welke, in den gantſchen Staat; door eenigen anderen amptenaar, bekleed wordt.

De gewigtigſte geheimen van Staat wierden nu aan JOAN DE WITT toevertrouwd, onder andere de geheime verſtandhouding in *Engeland*. Geduurende den verderflijken Oorlog, welke thans tuſſchen dat Gewest en de Vereenigde Staaten woedde, vernam DE WITT, in 't laatst des Jaars 1652, door zijne heimelijke zendelingen, dat de *Engelſche* Protektor KROMWELL en andere voornaame lieden, niet ongenegen waren om in eene Vredehandeling te treeden. DE WITT's voornaamſte overbriever was zekere THOMAS DOLEMAN, Kolonel over een Regiment Voetvolk in Staatſchen dienst, die zich thans in *Engeland* onthieldt, en bij KROMWELL zeer gemeen was, doch te gelijk bij DE WITT en den Goudſchen Burgemeester VAN BEVERNINGE diep in gunst ſtondt, van welke hij, hier te Lande, zijne bevordering verwagtte. Op grond dier verſtandhoudinge bragt DE WITT, in de maand Maart des Jaars 1653, dit gewigtig nieuws in de Vergadering van *Holland*, naa dat, alvoorens, de leden onder den Eed van geheimhoudinge gebragt waren; aan welke hij vervolgens in bedenking gaf, of het niet geraaden ware, eenen Brief na *Engeland* te doen afgaan, dienende om het vermoeden tegen te gaan, 't welk aldaar bij zommigen plaats hadt, alsof men hier te Land niet na den Vrede verlangde. Hoewel zommigen zwaarigheid voridden in dien ſtap, wist DE WITT, nogthans, te bewerken, dat, nog dien zelfden dag, de Brief na *Engeland* afging. Deeze wierdt, eerlang, gevolgd van etlijke Staatſche Afgevaardigden, onder andere, wegens *Holland*, de Heeren HIERONIMUS VAN BEVERNINGE en WILLEM

NIEUW-

NIEUWPOORT, Burgemeesters van *Goude* en *Schiedam*, beiden niet zeer vermaard door hunne gezindheid voor het Huis van *Oranje*, en met welke DE WITT, gedurende hun verblijf in *Engeland*, heimelijke briefwisseling hieldt, die van hunne Medeafgevaardigden zorgvuldig geheim wierdt gehouden: 't welk zommigen deedt vaststellen, dat de verstandhouding liep over zaaken, niet zeer gunstig voor het gemelde Huis. Reden genoeg, voorwaar, wanneer zulks onder het gemeen uitlekte, om DE WITT, nevens eenige andere gelijkdenkenden, in *'s Hage*, voor *Schelmen* en *Prinsenverraaders* te doen uitgescholden worden.

De handelingen over Vrede met *Engeland*, onder 't opperbestuur, meent men, JOAN DE WITT, vorderden zeer gelukkig, naar den zin der leden. Alleenlijk mishaagde zommigen één voorwaarde, op welke, van de zijde des Protekters KROMWELL, zeer ernstig wierdt aangedrongen. Hij begeerde, naamelijk, dat de jonge Prins VAN ORANJE, voor altoos, van de opvolging in de Ampten en Waardigheden zijner Voorvaderen zou worden uitgesloten, zo wel in zaaken van Krijgsbewind, als van Regeeringe. Veel viel hier over te doen ter Vergaderinge van *Holland*, naardien verscheiden, en wel de meeste leden zich daar voor, doch anderen, niet minder ernstig, zich daar tegen verklaarden. DE WITT was een der zulken, die de uitsluiting, met de meeste kragt, zogten door te drijven. 't Was op den vierden Maij des Jaars 1654 dat de zaak, ter Vergaderinge van hun Edele Groot Mogende, nadrukkelijk wierdt bij de hand genomen. Al zijn vernuft en welsprekendheid sleide hij thans te werk, om de leden tot eenpaarigheid te brengen; en, toen zulks niet wilde gelukken, deedt hij den voorslag om met de meerderheid te besluiten. Eindelijk kwamen de Afgevaardigden der Steden *Haarlem* en *Leiden*, twee der voornaamste tegenstreevers, zo verre, dat zij gedoogden, dat het besluit, zonder verdere omvraag, wierdt opgemaakt. Van dit oogenblik bediende zich de Raadpensionaris, en vraagde den Vergaderinge, „ of „ 't hun Edele Groot Mogende ook aangenaam zijn zoude, „ dat hij zich, voor een korten tijd, begaf na de Vertrek„ kamer, om de Akte, waar in de meeste leden hadden be„ will-

„ willigd, op te ſtellen?" Daar toe verlof hebbende bekoomen, ontwierp DE WITT, in allerijl, het bekaamd geſchrift, 't welk, zedert, onder den naam van *Akte van Sekluſie* of *Uitſluitinge*, zo veel gerugts gemaakt heeft, en eene der oorzaaken was, om welke, naderhand, een doodlijke haat op het hoofd des Opſtellers nederdaalde. De Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland* verklaarden, bij die Akte, hoofdzaakelijk, „ dat zij den Prins VAN ORANJE, of iemand van „ deszelfs maakoomelingen, nimmer zouden verkiezen tot „ Stadhouder of Admiraal hunner Provincie; als mede dat „ zij, zo veel de ſtem hunner Provincie aanging, ook nim„ mer zouden gedoogen, dat hij ooit wierdt aangeſteld tot „ Kapkein Generaal over de gezamentlijke Krijgsmagt der „ Vereenigde Gewesten."

Wijdklinkende en veel onrust verwekkende was de uitwerking, welke de Akte deedt, zo ras zij door de Gewesten rugtbaar wierdt. Van hun, wien dezelve mishaagde, daalde het misnoegen, in de eerſte plaats, op den Raadpenſionaris neder. Men verſpreidde, dat de Uitſluiting niet eerst door den Protektor CROMWELL voorgeſlagen, maar hem dezelve, voornaamlijk door den Raadpenſionaris DE WITT, uit haat tegen het Huis *van Oranje*, was aan de hand gegeeven, en dat CROMWELL 'er ſlegts op gedrongen hadt, uit inſchikkelijkheid voor de zulken, hier te Lande, die hem wederom dienst konden doen. Wat hier over ter Vergaderinge van *Holland*, en die der Algemeene Staaten, voorviel, behoort niet tot ons plan: dit wel, dat de Staaten van *Holland*, om niet den ſchijn te vertoonen, alsof zij door de Vertoogen, tegen hen ingeleverd, tot zwijgen gebragt waren, te raade wierden, hun gedrag, in 't beleid der Akte van Uitſluitinge gehouden, te verdeedigen, en zich daar toe van de ſchranderheid, en ook van de pen van hunnen Raadpenſionaris, te bedienen. Met de *Deduktie* of *Declaratie*, zo als het Geſchrift wierdt getiteld, zo ras het in 't licht kwam, leide de Heer DE WITT zeer veel eere in bij zommigen; en beſchouwden zij hezelve als een der merkwaardigſte Stukken, die, in de Vereenigde Nederlanden, ooit wierden in 't licht gegeeven. Om den Leezer een denkbeeld te geeven van dese

Heeren Raadpenſionaris bekwaamheid in Staatszaaken, en om eene zaak, welke hij voornaamlijk hadt bewerkt, te verdeedigen, zullen wij den hoofdzaaklijken inhoud der gemelde *Déduction* hier mededeelen.

Vooraf ging een kort Verhaal van het gehandelde met KROMWELL, waar in de Staaten van *Holland* tragtten te doen zien, „ dat zij, niet dan in den uiterſten nood, en gedron„ gen, aan de eene zijde door KROMWELL, die verklaard „ hadt, dat hier van vrede of oorlog afhing, en aan de an„ dere, door de drift van eenige Gewesten, die, met her „ ontijdig begeeren van opening, gerugt gemaakt hadden van „ hun geheim beſluit, gekoomen waren, tot het overleveren „ der Akte van Uitſluitinge, zonder welke, de Vrede niet „ te verkrijgen was." Hier naa wierdt de ſtaat des geſchils, tusſchen de drie Gewesten en Holland, voorgeſteld, beweerende de Gewesten, „ *vooreerſt*, dat Holland de Akte van „ Uitſluiting niet hadt mogen verleenen, en *ten anderen*, „ dat, zo dit Holland al vrij geſtaan hadt, het nogthans be„ hoorde agter gebleeven te zijn. Tot bewijs van de eerſte „ deezer twee ſtellingen, hadden de Gewesten bijgebragt, „ dat het verleenen der Akte ſtreedt 1. met de Unie van den „ Jaare 1579, vorderende, dat de Gewesten vrij en zonder „ vooringenomenheid raadpleegden; 2. met de verklaaringen „ der Bondgenooten, in de groote Vergadering des Jaars „ 1651, en 3. met de bijzondere en naauwe betrekking, „ tusſchen Holland en Zeeland. Bij deeze drie redenen had„ den zij nog drie anderen gevoegd, die, behalven op de „ Akte, ook op het Gemeenebest van *Engeland* zagen, en „ wel, 4. dat het tiende Lid der Unie geene bijzondere „ Verbonden met uitheemſche Mogendheden toeliet: 5. dat „ het negende Lid der gemelde Unie ook alle Vredehandeling „ ſtelde aan de gemeene Bondgenooten, en 6. dat de Akte „ ſtreedt met het eenpaarig beſluit der Gewesten, genomen „ op de verzagting, die, in 't ſlot van 't Verdrag van Vre„ de, gevoegd was." De Staaten van Holland merkten, op de eerſte deezer redenen, aan „ dat elk Gewest, en, ge„ volgelijk, ook Holland, op zig zelf, Souverain zijnde, „ gelijk Zeeland ook hadt vooronderſteld, magt hadt, om,

„ zon-

„ zonder iemants bekroon, Stadhouder te ſtellen of niet; „ ook om, ter Generaliteit, te ſtemmen of niet, tot de aan„ ſtelling van eenen Kapitein-Generaal; dat de Gewesten en „ de Staaten van Holland in 't bijzonder dit regt, zelfs in „ gewigtiger gelegenheden, gebruikt hadden, als in 't uitſlui„ ten van FILIPS, in den Jaare 1581, en van den Hertoge „ VAN ANJOU in den Jaare 1583, van de Regeeringe over „ hun Gewest, zonder dat men hun toen hadt tegengewor„ pen, dat zulks ſtreedt met de Unie." Op de tweede re-den, zeiden ze „ dat zij erkenden, nevens andere Gewes„ ten, op de groote Vergadering des Jaars 1651, hunne zugt „ voor het Huis en den jongen Prinſe VAN ORANJE verklaard „ te hebben; doch dat zij, tevens, zich altoos gekant had„ den tegen alles, wat zweemde naar eenige verbindtenis tot „ bevordering van den Prinſe. Ook vondt men 't vreemd, „ dat zij, die nu beweerden, dat de Akte van Uitſluiting „ ſtreedt met de vrijheid der raadpleegingen in de Vergade„ ring der Algemeene Staaten, des onaangezien, ſtaande hiel„ den, dat men zich deeze vrijheid, door eene voorafgaan„ de verbintenis in de groote Vergadering, wel hadt mogen „ beneemen." De derde reden beantwoordden ze, met te zeggen „ dat 'er groot onderſcheid was, tuſſchen eenen „ Stadhouder aan te ſtellen of uit te ſluiten; dat, volgens de „ bijzondere Unien tuſſchen Holland en Zeeland, het eerſte „ niet behoorde te geſchieden, zonder dat men 'er elkande„ ren op hoorde; maar dat een Bondgenoot, bij het laatſte, „ geen bijzonder belang kon hebben. Dat Zeeland, tegen „ 't gevoelen van Holland, den jongen Prins tot Kapitein„ Generaal hebbende voorgeſteld, zich zo vooringenomen „ getoond hadt, dat Holland geene reden zien kon, om Zee„ land, op 't ſtuk der Uitſluitinge, te hooren; waar toe, „ naa 't ontvangen van den brief der Ambasſadeuren, ook „ geen tijd zou geweest zijn. Dat Zeeland, in 't Jaar 1584, „ wel hadt kunnen beſluiten tot de opdragt der hooge Over„ heid aan *Frankrijk*, met zo veel ſpoed, dat Holland daar„ op niet eens gehoord kon worden." Op de vierde reden wierdt aangemerkt „ dat het tiende punt der Unie niet ge„ doogde, dat de bijzondere Gewesten *Confoederatien* of

„ Verbonden maakten met uitheemſche Mogendheden; doch
„ dat hier mede gezien wierdt op zulke Verbonden, als de
„ Unie zelve; geenszins, op Verdragen en Beloften, gelijk
„ de Akte van Uitſluiting was. Dat dit uit het verband tuſ-
„ ſchen het tiende en elfde punt blijkbaar was, en door me-
„ nigvuldige voorbeelden bevestigd kon worden: hebbende
„ Holland, naa 't ſluiten der Unie, in 't jaar 1579, met
„ *Deenemarke*; Friesland, nevens andere Gewesten, in de
„ Jaaren 1580 en 1581, met den Hertoge VAN ALENÇON;
„ Holland en Zeeland, in 't laatstgemelde jaar, met de Ko-
„ ningin van *Engeland*; Holland, in 't Jaar 1586, met den
„ Koning van *Frankrijk*; en andere Gewesten, met andere
„ of dezelfde Mogendheden, op verſcheiden' tijden, afzon-
„ derlijk, gehandeld en verdragen. Prins WILLEM *van Oran-*
„ *je* hadt zelf, nu en dan, afzonderlijke Verdragen gemaakt:
„ welke van welke handelingen geſchied waren, zonder dat
„ daar van, vooraf, eenige opening gedaan was ter Genera-
„ liteit: en, zomtijds, door bijzondere afgezondenen, zom-
„ tijds, door die der algemeene Staaten, aan welke laatſte
„ afgezondenen, in 't algemeen, nimmer verbooden was ge-
„ weest, te voldoen aan de begeerten van eenige bijzondere
„ Gewesten, Steden of Leden." Op de vijfde reden wierdt gezeid „ dat het negende Lid der Unie wel vorderde, dat
„ men geene Vrede of Beſtand maken zou dan bij gemee-
„ nen raade van alle de Bondgenooten; doch dat, hier me-
„ de, niet kon gemeend zijn, dat het eenen der Bondgenoo-
„ ten niet vrij ſtaan zou, tot bevordering of behoudenis der
„ Vrede, iets over te geeven of af te ſtaan. Dat zijne Hoog-
„ heid FREDRIK HENDRIK het ook dus hadt ingezien, heb-
„ bende, reeds in 't Jaar 1647, door den Heere DE KNUIT,
„ een Verdrag doen ſluiten met den Koning van *Spanje*,
„ waar door de Munſterſche Vrede bevorderd was." De zeste reden wierdt dus wederlegd: „ dat het beſluit, bij de
„ algemeene Staaten, in Februarij genomen, op de verzag-
„ ting, bij 't Verdrag gevoegd, tweeledig ware, behelzen-
„ de, 1. dat de Ambasſadeurs gemelde verzagting zouden
„ mogen inwilligen, en 2. dat zij niet verder zouden mogen
„ gaan. Dat het verleenen der Akte van Uitſluitinge, door

„ Hol-

„ Holland niet ſtreedt met het eerſte Lid, alzo, bij 't Ver-
„ drag, bleek, dat de Ambaſſadeurs de verzagting hadden
„ kunnen inwilligen. Dat, wat het tweede Lid betrof, Hol-
„ land den Ambaſſadeuren ook geen' laſt gegeven hadt, om
„ verder dan de ontworpene verzagting te gaan; maar dat de
„ Protector de Akte van Uitſluiting gevorderd hadt, en dat
„ zij ze, niet dan naa lang aangehouden te hebben, dat hij
„ zich met de verzagting wilde genoegen laaten, hadden
„ overgegeven. Dat zij, hier in, veel minder afgeſtaan had-
„ den, dan de Heer DE KNUIT, in het voorgemelde Verdrag,
„ waar bij de vrije oefening van den Roomſchen Godsdienst
„ toegelaaten was, in alle de Plaatſen, die, bij dit Verdrag,
„ aan den Prinſe VAN ORANJE waren afgeſtaan. Ook zou
„ men niet bevinden, dat Holland ooit de Souverainiteit van
„ den Lande, afzonderlijk van de andere Gewesten, uit-
„ heemſchen Mogendheden aangebooden hadt, gelijk, door
„ die van *Oostergo*, in 't jaar 1587, aan *Engeland* geſchied
„ was: hebbende zelfs ook *Zeeland*, in 't heetst van den
„ oorlog, tegen den zin der Bondgenooten, en vooral van
„ Holland, twee onderſcheiden' Verdragen, met de vijand-
„ lijke Wethouderſchap van *Brugge*, geſlooten."

Het eerſte Deel van 't geſchil dus afgehandeld, en naar 't oordeel der Staaten van Holland beweezen zijnde, dat zij regt en vrijheid hadden, om de Akte van Uitſluiting te verleenen, kwamen zij tot het tweede. De Gewesten beweerden, naamlijk, in de tweede plaatze, „ dat Holland, ſchoon
„ vrijheid hebbende om de Akte te verleenen, zulks be-
„ hoorde te hebben nagelaaten, om de volgende redenen:
„ 1. Om dat het verleenen der Akte ſtreedt met 's Lands
„ vrijheid, en de oppermagt der andere Gewesten krenkte:
„ 2. om dat het onderwerping en laf hartigheid onderſtelde,
„ en den Staat bij uitheemſche Mogendheden in kleinagting
„ zou brengen: 3. om dat 'er ſcheuringen en verdeeldheden
„ onder de Regenten, en onder 't volk, uit zouden ontſtaan.
„ 4. Om dat 'er de jonge Prins VAN ORANJE door ontzet
„ wierdt van Voorregten, hem eenigszins aangebooren, en
„ 5. om dat het de hoogſte ondankbaarheid ware tegen dit
„ Vorſtelijk Huis." Alle welke redenen, in orde, wederlegd

wierden. Op de eerſte wierdt aangemerkt „ dat Holland „ zich wel de magt, of, als men 't zo noemen wilde, de „ vrijheid benomen hadt, om den Prins VAN ORANJE tot „ Stadhouder of Kapitein-Generaal te bevorderen; doch dat „ dit geſchied was, om den oorlog, die ook de oefening der „ vrijheid, in veele opzigten, belet, te weeren, en vrede te „ bekomen. Dat de Staat veele diergelijke verbindende Ver- „ dragen gemaakt hadt, en wel, in 't Jaar 1635, met *Frank-* „ *rijk*; welk Verdrag toen voornaamlijk gedreeven wierdt, „ door dezelfde Gewesten, die nu zo klaagden, dat Holland „ zich aan een' band gelegd hadt. Dat deeze klagers, on- „ dertuſſchen, den Prins VAN ORANJE, nog een kind, zogten „ te dringen in de bekende hooge waardigheden, eertijds „ door zijnen Vader bekleed: 't welk veel meer aanliep te- „ gen de vrijheid, gelijk uit zeer veele voorbeelden, in de „ Nederlandſche en uitheemſche geſchiedenisſen te vinden, „ blijken kon." Op de tweede reden wierdt gezeid „ dat „ uit al het gehandeide met CROMWEL bleek, hoe zeer men „ gezorgd hadt voor de eer van den Staat, zonder ergens in „ eenige onderwerping te toonen. Dat het afſtaan van het „ tot bekoming van vrede, geene laagheid genoemd kon „ worden. Dat men, voorheen, van de Spaanſche Neder- „ landen 't vertrek der uitheemſche Knegten wel als eene „ voorwaarde der Vrede gevorderd hadt. Dat *Amſterdam*, „ in den Jaare 1650, ook vrij wat hadt overgegeven, om „ den inwendigen Vrede te verkrijgen. Dat uitheemſche Mo- „ gendheden den Staat niet kleiner agten zouden, om iet dat „ enkelijk op het inwendig beſtier zag." Op de derde re- den merkte men aan „ dat de Staaten verblijd waren, dat „ de Gemeente in Holland, onaangezien de verkeerde poo- „ gingen van kwalijkgezinden, 't beleid haarer hooge Over- „ heid, langs hoe meer, begon goed te keuren, zich aan het „ zelve in ſtilte onderwerpende. Dat 'er nog wel groote on- „ eenigheid was onder de Gewesten; doch dat hunne Edele „ Groot Mogendheden hoopten, dat dit Verzoog in ſtaat zou „ zijn, om dezelve te doen verminderen en ophouden. Dat, „ wijders, de meeste oneenigheden in deeze Landen veroor- „ zaakt waren geworden, door of om de zogenaamde Hoof-

„ den;

„ den; gelijk, ter gelegenheid der inroepinge van den Aarts-
„ hertoge MATTHIAS, van den Hertoge VAN ANJOU, van den
„ Graave VAN LEICESTER, en in andere gevallen, gebleeken
„ was; hebbende den Staat nooit meer rust gehad, dan wan-
„ neer de aangeftelde Hoofden of nog weinig aanziens had-
„ den, of zo veel werks met Krijgszaaken, dat hun geen
„ tijd overschoot, om zich, onwettelijk, te dringen in zaa-
„ ken, tot het beleid der algemeene of bijzondere Staaten
„ behoorende. Dat zelfs de tegenwoordige oneenigheid, om
„ een Hoofd, ja om een ingebeeld Hoofd, ontftaan was; en
„ dat de Staaten der bijzondere Gewesten, door verscheiden'
„ banden, thans zo naauw verknogt waren, dat men, naar
„ reden, geene verdeeldheid te duchten hadt, ten ware 'er
„ eenig geweld gebruikt wierdt, dat, nogthans, zonder uit-
„ steekende Hoofden, niet te wagten was. Dat hier nog bij-
„ gevoegd kon worden, dat men Holland, zonder reden,
„ verdagt maakte van flinkschen handel met den Protektor,
„ alzo hunne Edele Groot Mogendheden verklaarden, vóór
„ het ontvangen van den brief van den vijftienden April,
„ door BEVERNINCK en NIEUWPOORT afgezonden, aan niemant
„ ter wereld, eenigen bijzonderen last, betrekkelijk op den
„ Prinfe VAN ORANJE, te hebben gegeeven, en zelfs, tot na
„ het teekenen van den Vrede, niet gewesten te hebben, dat,
„ door den Heere Protektor, gedrongen wierdt, op de uit-
„ sluiting van den Prinfe VAN ORANJE. Dat de inboezeming
„ van het tegendeel eerder in staat was, om tweedragt onder
„ de Gemeenes te verwekken, gelijk, veelligt, het ontijdig
„ dringen op de benoeming van den Prinfe VAN ORANJE tot
„ Kapitein Generaal den Protektor aanleiding gegeeven hadt,
„ om de Akte van Uitsluiting te vorderen." Op de vierde
reden zeide men „ dat, in eene vrije Regeering, niemand,
„ door geboorte, regt verkrijgt, tot het bekleeden van eenige
„ waardigheden; maar dat de hooge Ampten, aldaar, alkoos,
„ aan de weerdigsten behooren te worden opgedragen." Eindelijk, wierdt, op de vijfde reden, aangemerkt „ dat,
„ in het aandringen derzelve, op deeze wijze, geredeneerd
„ wierdt, dat men den jongen Prins behoorde te bevorde-
„ ren, uit erkentenis voor de dienften, door zijne Voorou-

„ ders gedaan. Doch dat dit zo veel was, als of men de
„ Staaten aanzetten wilde, om eenen nieuwen last te leggen
„ op de schouders van een kind, om dat zijne Voorouders
„ dien reeds lang gedraagen hadden. Of zo men 't opdraa-
„ gen van de bekende waardigheden, met de eer en het
„ voordeel, welk 'er aan vast is, niet aanzage als een' last;
„ op wat grond kon men dan besluiten, dat het opdraagen
„ deezer hooge waardigheden aan de Voorouders, 't welk
„ voor eene eere en gunst aangezien wierdt, verpligting
„ voortbragt, tot het bewijzen van gelijke gunst aan de naa-
„ koomelingen? Dat de Heeren Stadhouders den Landen
„ merkelijke diensten gedaan hadden, kon niet gelochend
„ worden. Doch groot was ook het gezag, de eer en het
„ voordeel geweest, welk zij, daar voor, genooten hadden,
„ konnende het geene de Prinsen MAURITS, FREDRIK HENRIK
„ en WILLEM DE II, van de Landen getrokken hadden, op
„ twintig Millioenen guldens berekend worden; doch WILLEM
„ DE I, dit moest men erkennen, hadt zijn goed en bloed
„ aan 't Vaderland opgeofferd, zonder, naar behooren, be-
„ loond te hebben kunnen worden. Was 't ooit tijd om de
„ diensten van den Vader aan den Zoon te erkennen, 't be-
„ hoorde, naa den dood van deezen Held, geschied te zijn.
„ En nogthans hadt *Friesland* toen al kunnen goedvinden,
„ den jongen MAURITS voorbij te gaan, en Graaf WILLEM
„ LODEWYK tot Stadhouder aan te stellen; en dat zelfde
„ *Friesland* durfde nu zeggen, dat het gebeente van dien
„ onvergelijken Held wraak roepen zou, over eene zoge-
„ naamde ondankbaarheid, aan zijn Kinds-kinds-kind getoond!
„ Zeker, kon men den volwassen MAURITS, zonder ondank-
„ baarheid, uitsluiten? waarom niet den tederen WILLEM?
„ Hadt niet *Stad en Lande*, nog onlangs, dit zelfde Kind,
„ den Zoon des jongsten Stadhouders over dit Gewest, voor-
„ bijgaande, het Stadhouderschap aan Graave WILLEM FRE-
„ DRIK opgedraagen? De Gewesten, die zo zeer op dank-
„ baarheid drongen, behoorden, vooral, niet te vergeeten,
„ welke verpligting zij aan Holland hadden; hoe Holland,
„ onder 't beleid van Prinse WILLEM den Ouden, nevens
„ *Zeeland*, verscheiden' jaaren, geoorloogd hadt tegen *Span-*

„ *je*;

„ je; hoe *Holland*, voorzigtiglijk, verhinderd hadt, dat de „ Landen niet onderworpen waren aan den Hertoge VAN „ ANJOU; hoe *Holland* de ontworpen' overheerſching van „ den Graave VAN LEICESTER belet hadt; hoe *Holland* meer „ dan de helft gedragen hadt van de kosten des Spaanſchen „ krijgs, en den anderen Gewesten, daarenboven, nog veele „ Millioenen verſchooten; hoe *Holland*, op gelijke wijze, „ te werk gegaan was, geduurende den jongſten Engelſchen „ Oorlog; en hoe *Holland*, eindelijk, om uit dien Oorlog „ te geraken, iet hadt afgeſtaan, welk bij de andere Ge- „ westen zo hoog gewaardeerd wierdt. Weshalve, de Staa- „ ten het als eene merkelijke ondankbaarheid jegens Gode „ aanmerkten, zo men, naa 't ontvangen van zo veele gun- „ ſten, nog bleeve morren. Ten beſluiten, verklaarden zij, „ op den gelegden groud, alles te willen opzetten, om de „ Unie te handhaaven: waar in zij hoopten, door de andere „ Bondgenooten, te zullen ondersteund worden."

De Heer DE WITT, tot nog toe in den ongehuwden ſtaat geleefd hebbende, wierdt, eerlang, te raade, zich in den echt te begeeven. Daar toe liet hij het oog vallen op Jonkvrouwe WENDELA BIKKER, dogter van den Heere JAN BIKKER, Burgemeester van *Amſterdam*, en van AGNES DE GRAAF, dogter van den Heere JOKOB DE GRAAF, Heere van *Zuid-Polsbroek*. Op den zestienden Februarij des Jaars 1655 wierdt dit aanzienlijk huwelijk, naar de gewoonte dier tijden, ſtaatelijk ingezegend. Geduurende het verblijf, welk des Heeren DE WITTS huwelijk thans te *Amſterdam* vereischte, was hij niet zo diep verzeild in de feesten en vermaaklijkheden, daar mede verknogt, dat hij niet tevens des Staatsbewinds gedagtig zou geweest zijn. Ter gelegenheid der beweegingen, onlangs in Holland, in verſcheide Steden, voorgevallen, om den Prins VAN ORANJE tot de waardigheden zijner Voorouderen te verheffen, hadt zommigen de vreeze bevangen, dat, bij de jaarlijkſche verandering der Wethouderſchap in de Steden, in de plaats van de Liefhebbers der Vrijheid, zo als men de Regenten, die over den Prins VAN ORANJE minder gunſtig dagten, noemde, eenige andersgezinden op het Kuſen zouden gebragt worden. Ten aanzien van *Amſterdam*,

alwaar onlangs eenigen dier Vrijheidsminnende Regenten waren overleeden, voedde men inzonderheid die vreeze. En moet het, volgens zommigen, aan het verblijf van DE WITT te *Amſterdam*, om bovengemelde reden, wel voornaamlijk worden toegeſchreeven, dat, ten aanzien der Regeeringsveranderinge in die Stad, deeze vreeze een enkel vermoeden bleef. Door zijne verkeering en tuſſchenſpraak, wil men, zou hij de verkiezing hebben doen vallen op perſoonen, die met hem één lijn trokken.

In het zelfde jaar, als de Heer DE WITT zich in 't huwelijk hadt begeeven, was in de Provincie *Overijſſel*, tuſſchen de Staatsleden, een hevige twist gerezen; om welken bij te leggen, men geene andere uitkomst zag, dan de bemiddeling van elders in te roepen. Men verkoos daar toe Prins WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, en den Heer JOAN DE WITT. Doch de uitſpraak, door hen gedaan, vondt geenen bijval van de Overijſſelſche Regenten. In de hoope op een beteren uitſlag wendden zich deeze, vervolgens, tot de Staaten van *Holland*; die, vervolgens, nevens den Heer KORNELIS DE GRAAF, Heer van *Zuid-Polsbroek*, den Raadpenſionaris andermaal benoemden, om, in hunnen naame, de zaak af te doen; waar in zij ook gelukkig slaagden.

Omtrent deezen tijd overleedt de Veldmaarſchalk, Heer VAN BREDERODE, die tevens Gouverneur van *'s Hertogenbosch* was. DE WITT, nevens eenige anderen, verkiesde van oordeel te zijn, dat men het Veldmaarſchalksampt voor vernietigd moest houden, en het Bevelhebberſchap van de gemelde Vestinge opdragen aan eenen Heer, op wiens *Holland* zich volkomen mogt verlaaten. Intuſſchen hadden Prins WILLEM VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, en JOAN MAURITS, Oud-Gouverneur van *Brasil*, zo den Algemeene Staaten, als aan die der bijzondere Gewesten, tot het bekleeden van dat gewigtig Ampt, hunnen dienst aangebooden. Eer hier op wierdt beſlooten, wist DE WITT te bewerken, dat aan hem, en aan eenige Gelastigden magt wierdt gegeeven, om met de andere Gewesten te beraamen, 't geene zij, zo ten opzigte van het Veldmaarſchalksampt, als tot beveſtiginge van de eendragt onder de Gewesten, overeenkomſtig met de bekende inzigten der

der Staaten van *Holland*, dienstig zouden oordeelen. Kort hierop ontwierp DE WITT een voorslag aan de Gewesten, zedert bij den naam van *Harmonie* bekend, welke straks door de Hollandsche Staaten wierdt goedgekeurd. Overeenkomstig en in den zelfden geest met de Akte van Seclusie, behelsde die voorslag, onder andere „ dat uit de Staats Registers zouden geligt worden alle de scherpe Geschriften, „ tegen de Akte van Seclusie ingeleverd, en dat aan niemand „ daar over eenig ongenoegen zou betoond worden; dat Prins „ WILLEM VAN NASSAU bewoogen zou worden om afstand te „ doen van het Luitenant-Stadhouderschap, 't welk hem in „ *Overijssel* was opgedragen, doch door zommigen betwist „ wierdt; dat de zelfde Prins, ingevalle hij tot Veldmaarschalk wierdt verkooren, zich zou moeten verbinden, om „ geene andere Stadhouderschappen, of Luitenant-Stadhouderschappen te zullen bekleeden: zelf dat men, eer men „ eenen Veldmaarschalk aanstelde, als eene algemeene wet zou „ vaststellen, dat geen Veldmaarschalk Stadhouder of Kapitein „ Generaal zou mogen weezen van een der Vereenigde Gewesten: mids, nogthans, dat indien men tegenwoordig „ eenen Stadhouder van één of van meer Gewesten verkoos, „ hij zijne Stadhouderschappen zou mogen behouden; eindelijk, dat de Veldmaarschalk, die verkoozen mogt worden, „ alle Verdragen, met uitheemsche Mogendheden aangegaan, „ en bijzonderlijk den jongsten Vrede met *Engeland*, plegtiglijk zou moeten bezweeren."

Onder dit alles waren de raadpleegingen op het Veldmaarschalksampt eenigzins gestremd geworden, ter gelegenheid der ontdekte trouwloosheid van zekeren JOAN VAN MESSEN, eertien Klerk van den Raadpensionaris DE WITT. Zedert eenigen tijd hadt deeze snoodaart zijn werk gemaakt, om de geheimste Stukken, Brieven en Resolutien af te schrijven, en voort, ter hand te stellen aan eenen DIRK VAN RUIVEN, die de zaaken van Prinse WILLEM VAN NASSAU in *'s Graavenhage* waarnam; welke dezelve, vervolgens, aan den Prinse mededeelde. Het gehandelde met KROMWELL, in den Jaare 1654, onder andere, was hier door uitgelekt. Met die trouwloosheid paarden zij volslagen laster en logentaal. Zij verspreidden dat

dat DE WITT, door middel van de Heeren VAN BEVERNINGE en NIEUWPOORT, bij den Protektor aanzoek zou gedaan hebben, om eene Vloot te zenden op de Zeeuwſche Kusten, en daar door *Zeeland* te dwingen tot eenpaarigheid met *Holland* in 't ſtuk der Uitſluitinge; waar na men, zelf in *Holland*, Engelsch Krijgsvolk zou gebragt hebben onder eenen Engelſchen Bevelhebber. Volgens eene andere lasterleugen, zou DE WITT het *Haarlemsch* Lijwaat in *Engeland* hebben willen doen verbieden. Wijders hadden deeze eerloozen de Brieven van den Raadpenſionaris zoeken te onderſcheppen, en eenen Koffer, waar in de geheimſte papieren bewaard wierden, uit zijn huis te ligten. Ja, zo hoog klom de ſnoodheid deezer ſterlingen, dat zij eenen toeleg op DE WITT's leeven gemaakt hadden. VAN MEESEN en VAN RUIVEN geraakten, eerlang in hegtenis, en leeden, voor hunne wanbedrijven, de verdiende ſtraffe.

De zaak van het Veldmaarſchalksampt wierdt eenigen tijd ſleepende gehouden. *Holland* maakte een einde aan den twist tuſſchen de Gewesten, door het rondzenden van een wijdluftig Vertoog, gevloeid, waarſchijnlijk, al wederom uit de pen van den Raadpenſionaris, waar in beweerd wierdt, dat ieder Gewest volkomen gezag heeft over het Krijgsvolk, ter zijner bezalinge ſtaande; als mede, dat men tegenwoordig geenen Veldmaarſchalk noodig hadt. Onder andere bediende men zich, in dit geſchrift, van de volgende redenen: „ Dat „ de Nederlanden, voor en naa dat zij onder de Huizen van „ *Bourgondie* en *Oostenrijk* gekomen waren, afzonderlijk „ op zich zelven beſtaande Souvereine Staaten waren ge„ weest. Dat zij zo waren gebleeven, zedert de Unie van „ den Jaare 1579; bij 't eerſte Lid van welke, elk Gewest „ de behoudenis zijner Vrijheden en Voorregten bedongen „ hadt. Dat het gezag en bewind over het Krijgsvolk, on„ der de wezenlijkſte deelen deezer Vrijheid, gerekend moest „ worden. Dat geen Gewest hier van immer afſtand gedaan „ hadt, ſchoon zij aan de Vergadering der algemeene Staaten „ en aan den Raad van Staate magt gegeeven hadden, om „ op de beſcherming van den Staat te raadpleegen; blijkende „ bij de ſtukken, dat de bijzondere Gewesten, naa 't ſluiten

„ der

„ der Unie, meermaalen, Krijgsvolk aangenomen en afgedankt „ hadden, en het Krijgsvolk ook hadden doen zweeren aan „ de Staaten der Gewesten, waar in het gelegd wierdt. Dat, „ uit hoofde van dit regt, de Bevelhebbenſchappen over de „ ſterke Plaatzen binnen een ſtemmend Gewest, door de „ Staaten van zulk een Gewest, begeven wierden. Dat de „ Staaten, Betaalsheeren, buiten dit, nog een bijzonder regt „ hadden over het Krijgsvolk ter hunner betaalinge ſtaande, „ beſtaande in de begeevinge van alle Krijgsampten onder „ het zelve, en in de vrijheid om zig van het zelve, of „ door hunne Kapiteins-Generaal, of op eenige andere wij- „ ze, binnen en buiten hun Souverein gebied, te mogen be- „ dienen, ten nutte van den Staat; behalven wanneer het be- „ zetting hieldt, binnen een ander ſtemmend Gewest, aan de „ Staaten van welk, het eerder en meerder gehoorzaamheid „ ſchuldig was, dan aan de Staaten-Betaalsheeren. Dat de „ Prinſen VAN ORANJE de Krijgsampten wel begeven hadden, „ als 't Leger te velde was, of onder vreemde Vaandels; „ doch niet, ten minſte niet zonder tegenſpraak, onder 't „ Krijgsvolk van een Gewest, welk een' anderen Stadhouder „ en Kapitein-Generaal hadt. Dat hier uit volgde, dat zij „ de Krijgsampten niet hadden kunnen begeven, als Kapiteins- „ Generaal der Unie; maar als Kapiteins-Generaal der bij- „ zondere Gewesten, over welken zij Stadhouders waren, „ en in gevolge van het gezag, hun door de Staaten van „ zulke Gewesten opgedraagen. Dat de bijzondere Staaten „ ook dikwijls Krijgsvolk buiten hun Gewest gezonden, ver- „ legd en gebruikt hadden, gelijk, met menigvuldige voor- „ beelden, beweezen wierdt. Dat Prins MAURITS en Graaf „ WILLEM LODEWYK, te gelijk, en ſtaande in even hoog ge- „ zag, het bevel gehad hadden, elk over de Krijgsmagt der „ Gewesten, waar van hij Stadhouder was, en dat zij zich „ beide, meermaalen, van hunne troepen bedſend hadden, „ enkel op last der bijzondere Staaten. Dat men het zelfde, „ ten tijde van Prinſe FREDRIK HENRIK en Graave ERNST KA- „ SIMIR, gezien hadt. Dat, wijders, *Holland*, op de groote „ Vergadering, duidelijk, eenpaarigheid gevorderd hadt, tot „ de aanſtelling van een Overhoofd over 't Krijgsvolk. Dat

„ men

„ men het Ampt van Veldmaarſchalk wel bleef aanmerken,
„ als een Ampt, welk, door de algemeene Staaten, behoorde
„ begeeven te worden; doch niet met gezag over 't Krijgs-
„ volk van een Gewest, welk in de aanſtelling van deezen
„ of geenen bijzonderen Veldmaarſchalk, niet bewilligd hadt;
„ alzo zulks zou ſtrijden met het regt en gezag over 't
„ Krijgsvolk, welk ieder Gewest zich altoos hadt voorbe-
„ houden. Dat ook de algemeene Staaten, in dit opzigt,
„ gelijk in veele anderen, niets doen konden, dan uit krag-
„ te der eenpaarige bewilliging van alle de Bondgenooten.
„ Dat de algemeene Staaten, op geenen anderen grond, voor-
„ heen, Lastbrieven aan Veldmaarſchalken verleend hadden.
„ Of zo zulks, zomtijds, ondernomen was, bij meerderheid
„ van ſtemmen, was het niet zonder hevige tegenkantingen
„ geſchied; wanneer het regt alleen voor de magt hadt moe-
„ ten wijken. Dat *Friesland* zelf aan de algemeene Staaten
„ geen bewind over Krijgszaaken hadt willen afſtaan, dan
„ met beding, dat het Krijgsvolk van dit Gewest zou ſtaan
„ onder den Stadhouder en Gedeputeerde Staaten. Dat het
„ aanſtellen van eenen Veldmaarſchalk thans ook noodeloos
„ was, om dat de Staat geen Leger in 't veld hadt; gelijk
„ de laatſte Veldmaarſchalk, naa 't ſluiten van den Munſterſchen
„ Vrede, in deeze hoedanigheid, naauwlijks eenigen dienst
„ hadt gedaan. Dat men, in tijd van nood, eenen Veldmaar-
„ ſchalk aanſtellende, zulks ſlegts voor éénen veldtogt be-
„ hoorde te doen; zijnde, uit de Hiſtorien, kenbaar, hoe
„ gevaarlijk een geduurig Overhoofd over 't Krijgsvolk ware
„ voor de Vrijheid. Dat andere Rijken en Staaten ook ge-
„ woon waren, zulke Overhoofden niet te kiezen, vóór 't
„ opkomen van den Oorlog. Dat de Friezen, van ouds,
„ zeer zorgvuldig geweest zijnde, om hunne Vrijheid te be-
„ waaren, nu den weg niet inſlaan moesten, om ze, t'eeni-
„ gen tijde, te verliezen. Dat ten minſte die van *Holland*
„ vaſtelijk gezind bleeven, om zich te handhaaven in het
„ regt over 't Krijgsvolk, welks gegrondheid in dit Vertoog
„ beweerd was."

Zints dit Vertoog bij de Gewesten was rond gezonden, begon men 'er, allengskens, minder te ſtaan op de vervulling van

van het Veldmaarſchalksampt, en wierdt, eindelijk, deeze veel gerugts maakende zaak geheel ter zijde geſteld.

In het zelfde Jaar 1655, waar in de twist over het Veldmaarſchalksampt een begin hadt genomen, bewees DE WITT den Lande een aanmerkelijken dienst, hoewel verſcheiden vermogende Ingezeetenen hem daar voor kleinen dank zullen geweeten hebben. Eene Vloot, welke thans wierdt uitgerust, om na het Noorden te worden gezonden, veroorzaakte zo zware kosten, dat men, op het uitvinden van de benoodigde geldmiddelen, moest bedagt zijn. DE WITT, hier toe alle zijne kragten inſpannende, bedagt het middel, om de Intrest der verſchootene penningen, welke tegen vijf ten honderd waren opgenomen, op vier te verminderen. In de maand Augustus deezes jaars bragt hij deeze zaak tot volkomenheid, alleen tegen den zin der Steden *Leiden* en *Alkmaar*, welke 'er zich tegen verklaard hadden. Door deeze vermindering van geldrente won *Holland*, jaarlijks, veertien tonnen gouds; waar uit wij kunnen afleiden, om dit hier, in 't voorbijgaan, aan te merken, dat de Schuld van *Holland*, ten deezen tijde, zo aan Rente- als Schuldbrieven, honderdenveertig millioenen bedroeg.

Als KAREL DE II, na lang en veel zwervens, door onderſcheidene Gewesten, eindelijk het voornitzigt hadt, om op den troon zijns Vaders verheven te worden, begaf hij zich na *Holland*, om met behulp der Staaten van dat Gewest, dien hoogen Zetel te beklimmen. In de maand Maij deezes Jaars 1660 bevondt hij zich in *'sGraavenhage*, om met de *Engelſche* Vloot, die voor *Scheveningen* lag, na *Engeland* over te ſteeken. De Staaten van *Holland* en *Westfriesland* maakten, bij die gelegenheid, hunne opwagting bij zijne Majeſteit, om dezelve eene behoudene reize te wenſchen. Derzelver woordvoerder was de Raadpenſionaris DE WITT, die, wil men, bij het afſcheid, door den Koning zeer vriendlijk wierdt bejegend. Als KAREL DE II, bij het jongſte vaarwel, zijnen Neef den jongen Prins VAN ORANJE den Staaten ernſtig aanbeval, antwoordde DE WITT, in hunnen naame „ dat men „ niet zou nalaaten, in deezen opzigte te voldoen aan de „ verwagtinge van zijne Majeſteit, zo uit eerbiedenis voor

„ zij-

„ zijnen persoon, als uit erkentenis van de genegenheid der „ Prinsesse-Weduwe, en als een uitwerkzel van de herinne- „ ring der verdiensten van 's Prinsen Voorouderen." En, inderdaad, dat DE WITT den Prinse VAN ORANJE niet zo ongenegen was, als zommigen hem vertoonden, blijkt uit de poogingen, die hij te werk stelde, om de Staaten van *Holland* over te halen tot het aanvaarden der zorge voor de Opvoeding van den jongen Prinse; waar in hij, naa verscheiden tegenkantingen te hebben overwonnen, gelukkig slaagde. Merkwaardig is de reden, in 's Lands Resolutien geboekt, en welke zekerlijk niet zonder medewerking van DE WITT daar zal gesteld zijn. De Staaten verklaarden, de zorge voor 's Prinsen opvoeding te zullen aanvaarden „ op dat hij bekwaam „ mogt worden tot de bediening der hooge ampten, bij zijne „ Voorzaaten bekleed." Uit het zelfde beginzel zogt men ook, de befaamde *Akte van Seclusie*, waar van wij boven hebben gesproken, voor dood en te niet te verklaaren. Ten zelfden tijde verzogt DE WITT eene verklaaring van 's Konings wege, hoe zijner Majesteit was gebleeken, dat deeze Akte, gelijk zommigen hadden verspreid, niet eerst uit *Holland* aangebooden, maar door den Protektor CROMWELL, uit eigene beweeging, was gevorderd. Doch hier op kwam geen voldoend bescheid; de Koning antwoordde, geene genoegzaame kennis te bezitten, omtrent het geen aangaande het vorderen en het verleenen der Akte was voorgevallen, om desweegen iet stellings te kunnen verklaaren.

Van 's Konings agterlijkheid, ten deezen opzigte, was eene zeer voldoende reden voorhanden. De bevordering van den Prinse VAN ORANJE was een stuk, welk KAREL DEN II, voornal zedert het overlijden van 's Prinsen Moeder, bovenal ter harte ging. En hier omtrent was hij van meeninge, dat DE WITT hem, meer dan iemand anders, in den weg stondt. Aan de Staatsche Gezanten, welke zich thans te *Londen* ontbieden, hadt Koning KAREL, door zijnen Kanzelier, doen verklaaren „ dat de Staaten van *Holland*, opgezet door den „ Heer VAN NOORDWYK en den Raadpensionaris DE WITT, „ hem en den Keurvorst van *Brandenburg* zogten uit te „ sluiten van de Voogdij over den jongen Prins; dat men

„ 't werk

„ 't werk der Opvoedinge ſlegt aangevat hadt, om den „ Prins VAN ORANJE te bederven; dat DE WITT den Koning, „ in den *Hage* zijnde, andere verzekeringen hadt gedaan, „ op welke verzekeringen zijne Majeſteit het gebeurde wel „ hadt willen over 't hoofd zien." Over deeze klagten en aantijgingen, naa dat zij den Heere DE WITT ter ooren gekoomen waren, toonde hij zich zeer gevoelig, gelijk zommigen zijner Brieven genoeg bewijzen. „ Dat ik," ſchreef hij in eenen derzelven, „ in *Engeland* den naam draage, „ altijd het belang van den Heere Prinſe VAN ORANJE tegen „ geweest te zijn, koomt mij niet vreemd voor: aangezien," voegde hij 'er nevens, „ ik hetzelve altijd ondergeſchikt „ heb aan het belang van den Staat." Voorts ontkende DE WITT, den Koning, ten opzigte van Prinſe WILLEM, iets meer verklaard te hebben, „ dan dat de Regenten en Ingezeetenen den Prinſe derwijze genegen waren, dat hem, meerderjaarig geworden zijnde, het bewind over 's Lands Krijgsmagt van zelf in handen zoude vallen." In 't bijzonder belgde zeer den Raadpenſionaris, 't geen de Kanſelier gezegd hadt van 's Konings genegenheid, om iets in DE WITTS gedrag te willen over 't hoofd zien; 't geen eene behoefte van verſchooning ſcheen aan te kondigen, „ die wij," ſchreef DE WITT, „ Gode lof, niet noodig hebben."

Ondanks alle deeze betuigingen, bleef Koning KAREL beſtendig in het begrip, dat DE WITT den Prinſe VAN ORANJE een kwaad hart toedroeg, en deszelfs bevordering, uit alle zijne magt, zogt te keeren; welke zijne *Groot-Britanniſche* Majeſteit thans zo ijverig ter harte nam, dat hij zelf bij den Koning van *Frankrijk* aanzoek deedt, om, door zijne voorſpraak, dezelve van nu af aan te bevorderen. Doch DE WITT, voor wien zulks niet verholen bleef, droeg zorge, om, door den Staatſchen Ambasſadeur VAN BRUNINGEN, den Franſche Staatsdienaare alle poogingen, daar toe ſtrekkende, te ontraaden. Ook wil men dat DE WITT de Prinſesſe-Weduwe, met welke hij heimelijk handelde, wist over te haalen in zijn gevoelen, om naamelijk op 's Prinſen bevordering niet aan te dringen, voor dat hij den ouderdom van volle achttien jaaren zou bereikt hebben.

Hoewel DE WITT een ijverig voorſtander was van Vrijheid in den Godsdienst, oordeelde hij, nogthans, dat de Hooge Overheid zich met denzelven mogt bemoeien, wanneer in de openbaare oeffening eenige misbruiken waren ingeſloopen, die op de rust der burgerlijke zamenleevinge een nadeeligen invloed konden hebben. In het openbaar bidden in de Kerken, meende hij, dusdanig een misbruik te hebben waargenomen. Men hadt, naamelijk, zints eenige jaaren, in de openbaare Kerken de gewoonte ingevoerd, om, nevens de Hooge Overheid, ook voor den Prins VAN ORANJE te bidden. Dit mishaagden den Staaten, alzo den Prinſe die eere geenzins toekwam; moetende hij, ten dien tijde, ſlegts als een bijzonder en ampteloos perſoon worden aangemerkt. Daarenboven hadt 'er nog een ander misbruik plaats. Men hadt, in de eerſte plaats, voor de Algemeene Staaten, als de hooge Overheid deezer Landen; terwijl de Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland* begreepen, dat gelijk de bijzondere Staaten van ieder Gewest, zij ook alleen de hooge Overheid der gemelde Provincie waren. Hoewel reeds eenigen tijd geleeden, van wegen hun Edele Groot Mogende, hier omtrent eenige voorziening was gedaan, geſchiedde het, egter, op aandrang van den Heere DE WITT, dat in de maand Maare des Jaars 1663, deeze zaak met ernst wierdt bij de hand genomen. De Raadpenſionaris, naamelijk, begreep, dat het openbaar bidde voor den Prins VAN ORANJE onder het gemeen het denkbeeld voedde, alsof dezelve tot de hooge ampten en waardigheden zijner Voorouderen was geregtigd, en, diensvolgens, daar door veelligt konden genoopt worden, om 's jongen Prinſen bevordering met geweld door te zetten. Van geene minder nadeelige ſtrekkinge was ook het bidden, in den gemelden rang, voor de Algemeene Staaten. Het ſchenden van de oppermogendheid van ieder Provincie in de haare, en van verſcheiden Voorregten der Ingezeetenen, was daar van het onmiddelijk gevolg. Zo als duidelijk was gebleeken, onder andere, in het geval van 's Lands Advokaat JOAN VAN OLDENBARNEVELD. Ter voorkoominge van dit alles wist DE WITT té bewerken, dat 'er een formulier geſteld, en den Predikanten wierdt toegezonden, volgens 't welk dezelve,

zo

zo veel *Holland* aanging, in de volgende orde moesten bidden; „ voor hunne Edele Groot Mogende, of de Ridderschap, Edelen en Steden van *Holland* en *Westfriesland*, als zijnde den ontwijfelbaaren Provincien, en, naast God, de eenige hooge Overheid deezer Provincie; daar na voor de Staaten der andere Vereenigde Gewesten, derzelver Bondgenooten, en voor derzelver gezamentlijke Afgevaardigden, ter Algemeene Staatsvergaderinge en in de Raad van Staate; eindelijk voor de Wethouderschap en Regeerders der Stad of Plaatze." Hoe zeer de Staaten van *Zeeland*, en vooral die van *Friesland*, over dit formulier hun ongenoegen te kennen gaven, bragt, egter, DE WITT te wege, dat het Besluit der Hollandsche Staaten zorgvuldig wierdt gehandhaafd.

Gedurende deeze handelingen, of niet lang daar na, wierdt DE WITT, die nu het Raadpensionarisampt tien jaaren hadt waargenomen, van nieuw, naar gewoonte, voor vijf jaaren aangesteld. Bij deeze gelegenheid ontving hij, nevens de overige Staatsleden, de toezegging, van wegen hunne Edele Groot Mogende, „ dat indien hem, in 't vervolg van tijd, ter oorzaake van voorslagen, vertoogen, of raad, dienende tot handhaavinge der tegenwoordige Regeeringe en behoudenisse der Vrijheid, eenig nadeel aan lijf, goed, ampt of eere, mogt overkoomen, hij deswegen schadeloos gehouden, en hem of zijnen erfgenaamen, uit 's Lands Kasse vergoeding zou gedaan worden."

Zints het jaar 1664, naar gelange het Gemeenebest gewigtiger zaaken om handen hadt, begonnen zich ook de doorsleepene staatkundige bekwaamheden van den Heere DE WITT in een klaarder licht te vertoonen. 't Is bekend, hoe LODEWYK DE XIV, gehuwd aan eene Infante van *Spanje*, ondanks zijnen afstand van allen eisch op de Staaten, Landen en Heerlijkheden van den Koning van *Spanje*, nogthans, wel haast, eenen toeleg maakte op de Spaansche Nederlanden. Overtuigd dat de Vereenigde Gewesten hem meest hinderlijk konden weezen, in het uitvoeren van deezen toeleg, hadt Koning LODEWYK, naar men wil, Koning KAREL van *Engeland* heimelijk tegen hen opgehitst, op dat deeze, door eenen

Oorlog met die Mogendheid belemmerd, te minder bekwaam mogten weezen, om hem te dwarsboomen. De Staaten, daarentegen, overtuigd dat zij op de vriendſchap van *Groot-Britannie* geenen ſtaat konden maaken, hadden, al in den Jaare 1662, inzonderheid door de bewerking van DE WITT, een verdeedigend Verbond met *Frankrijk* geſlooten, om zich daar door tegen KAREL DEN II te beter te verzekeren. En toen nu de toeleg van Koning LODEWYK op de Spaanſche Nederlanden zich meer en meer openbaarde, zogten hem de Staaten in te wikkelen in eene heimelijke handeling, waar door deeze toeleg, zo niet verijdeld, immers voor eenen tijd konde verſchooven worden. Wij melden dit voorval uit 's Lands Geſchiedenisſen, om dat DE WITT het eerſte ontwerp deezer heimelijke handelinge gemaakt hadt, en vervolgens het gantſche beleid daar van hem wierdt toevertrouwd; waar in hij zo gelukkig ſlaagde, dat hij den Franſchen Gezant in *'s Graavenhage*, Graaf D'ESTRADES, hoewel deeze meende, den Raadpenſionaris geheel gewonnen te hebben, verſcheiden jaaren agter elkander behendiglijk om den tuin leidde. Het naauw verbond, waar in deeze gewigtige zaak met het leeven en de bedrijven van DE WITT ſtaat, gebiedt ons, dat wij 'er eenigzins uitvoerig verſlag van doen.

Don ESTEVAN DE GAMARRA, Spaanſche Gezant in *'s Graavenhage*, hadt, van tijd tot tijd, aan den Raadpenſionaris te verſtaan gegeeven, dat de Koning zijn Meester niet ongenegen zijn zoude, om een Verbond van Vriendſchap en Koophandel te ſluiten met de Staaten. Koning LODEWYK, hier van niet onbewust, hadt zijnen Gezant D'ESTRADES gelast, DE WITT 'er eenige anderen, door het aanbieden van aanzienlijke geſchenken, te winnen, om aan zulk een Verbond niet het oor te leenen. Doch DE WITT wees die aanbieding van de hand, zeggende „ dat hij zich voor de dienſten, welke hij zijnen „ Majeſteit immer zou kunnen doen, dubbel beloond reken„ de, door de vriendſchap en het vertrouwen, waar mede „ de Koning hem vereerde." Meermaalen moet D'ESTRADES dit middel van omkooping vrugtloos beproefd hebben, hoewel hij bij zommigen niet ongelukkig ſlaagde. Immers ſchreef hij in zekeren Brief, „ dat hij in *Holland* niet meer dan

„ vier

„ vier lieden kende, die niet waren om te koopen, te wee-
„ ten de Raadpenſionaris DE WITT, zijn broeder KORNELIS,
„ nevens de Heeren HIERONIMUS VAN BEVERNINGK en KORN.
„ RAAD VAN BEUNINGEN."

Rijklijk deelende in het vertrouwen van het *Franſche* Hof, bediende zich DE WITT daar van, om deszelfs heimelijke inzigten te doorgronden. Naa alvoorens den Graave D'ESTRADES, in 't algemeen, te hebben onderhouden over de genegenheid der Staaten, om, naa het overlijden des Konings van *Spanje*, zich met *Frankrijk* naauwer te verbinden, ſprak hij vervolgens van eene heimelijke overeenkomst tuſſchen *Frankrijk* en de Staaten, om de Spaanſche Nederlanden onder elkander te verdeelen: waar toe hij zeide dat de overige Gewesten ook ligtelijk zouden kunnen overgehaald worden: een voorſlag, meent men, welke door den Raadpenſionaris niet in goeden ernst, maar alleen gedaan wierdt om *Frankrijks* oogmerken te doorgronden. In eene volgende zamenkomst deedt DE WITT den voorſlag, of het niet geraade ware, dat men, van nu af aan, de Spaanſche Nederlanden zogt te beweegen, om zich te verklaaren voor een vrij Gemeenebest; in welk geval *Frankrijk* en de Staaten hun van onderſtand moesten verzekeren. Bijaldien dit, egter, niet konde geſchiedde bij het leeven des Konings van *Spanje*, zou men daar mede tot 's Konings overlijden moeten wagten, al leefde de Erfprins nog, zonder dat men evenwel in de gemelde Nederlanden de wapenen zou mogen voeren. Tevens gaf DE WITT een ontwerp van Verdeelinge aan de hand; 't welk aan 't *Franſche* Hof niet kwalijk beviel. Alleenlijk meende D'ESTRADES, dat de Stad *Mechelen*, door den Raadpenſionaris den Staaten toegelegd, bij het handeel des Konings moest gevoegd worden. Doch DE WITT gaf allengskens te kennen, dat zijn Ontwerp alleenlijk ſteunde op de onderſtelling, dat de Koningin van *Frankrijk*, ondanks haaren afſtand, nog regt hieldt op de Spaanſche Nederlanden: waarom hij verzogt, aangaande de gronden van dit regt nader onderrigt te worden. De Franſche Gezant voldeedt aan dit verzoek, en voegde 'er, tegelijk, een ander Ontwerp van Verdeelinge nevens; 't welk, egter, den Raadpenſionaris niet behaagde, dewijl uit

eenige uitdrukkinge, daar in gebezigd, ſcheen te blijken, dat LODEWYK DE XIV toeleg maakte, om ſtraks na 's Konings dood in de Nederlanden te vallen, terwijl hij den ſchijn vertoonde, alsof hij den Oorlog tot na den dood van den Erfprins wilde uitſtellen. DE WITT, van *Frankrijks* oogmerken nu volkomen bewust, deedt eerlang de Staaten een beſluit neemen overeenkomſtig met zijn Ontwerp. Doch de hinderpaalen, welke, ondanks DE WITTS behendigheid, in 't beleid deezer zaake, eerlang in den weg kwamen, deeden het Verbond daar over ſleepende houden, gelijk wij, in 't vervolg, nader zullen verhaalen.

Hoe zeer de Staaten Koning KAREL DEN II met weldaaden overlaaden, en tot het beklimmen van zijns Vaders troon de behulpzaame hand hadden geboodeu, hadt zijne Majeſteit niet lang daar op gezeeten, of hij verklaarde den Oorlog aan hunne Hoog Mogenden. De *Kabo-Verdiſche* Eilanden, waren, onder andere, het tooneel der eerſte vijandlijkheden. Hierom beſloot men, den Westindiſche Maatſchappije twaalf kloeke chepen van Oorlog bij te zetten, ter herſtellinge van 't geen de Engelſchen haar ontnomen hadden. Ligt, egter, begreep men, dat 'er een aanmerkelijke tijd zoude verloopen, eer deeze ſchepen konde gereed zijn, en dat men, diensvolgens, op een ſpoediger middel behoorde bedagt te weezen. Het vindingrijk vernuft van den Raadpenſionaris was een hulpmiddel, om deeze zwaarigheid uit den weg te ruim. Op zijnen voorſlag namen de Staaten van *Holland* een heimelijk beſluit, om in allerijl, op de bedektſte wijze, aan den Vice-Admiraal DE RUITER, die zich thans in de Middelandſche Zee bevondt, last te zenden, om, met de twaalf ſchepen, welke hij bij zich hadt, zich te begeeven na *Kabo Verde*, en aldaar de Sterkten te herneemen, welke door den Engelſche Admiraal veroverd waren. Doch alzo ter Algemeene Staatsvergaderinge thans leden zitting hadden, welke diens beſluits onderrigt, niet zouden nalaaten hetzelve den Engelſchen over te brieven, wierdt 'er merkelijke behendigheid vereischt, om het beſluit ter Staatsvergaderinge te doen neemen op eene wijze, welke het gevaar van uitlekkinge verhoedde. Met eenige Gemagtigden ter Staatsvergaderinge over-

leide

ſcide DE WITT de zaak in deezervoege. Terwijl het beſluit op de uitrustinge van twaalf Oorlogſchepen in nadere overweeging wierdt genomen, hieldt men eenige Heeren, aan 't venſter en elders, aan de praat; anderen lokte men, onder 't een of ander voorwendzel, buiten de Vergadering. Ondertuſſchen wierdt de voorſlag, om den Vice-Admiraal DE RUITER na *Kabo Verde* te zenden, als ware dezelve ſlegts een aanhangzel des voorgaanden beſluits geweest, zo ras geleezen, dat zelf de Preſident der Vergaderinge, die midlerwijl met iemand in geſprek geraakt was, den regten inhoud niet bemerkte. 't Beſluit om twaalf ſchepen uit te rusten dus met den gemelde voorſlag verbreed zijnde, wierdt twee dagen daar naa door eenen anderen Preſident geteekend, zonder, gelijk meermaalen gebeurde, te worden overgeleezen. Naa dat dit beſluit in het geheim Register was geſteld, ontving de Griffier, die mede in 't geheim was, last, om het den Vice-Admiraal DE RUITER langs drie onderſcheidene wegen toe te zenden, geſlooten in eenen omſlag, in welken te leezen ſtondt, dat hij den ingeſlootene, zonder dat iemand daar bij tegenwoordig was, moest openen en leezen, en den inhoud, vooreerst, zelf voor de Bevelhebber der Vloot, geheim houden. Men weet, van welk een gewenschten uitſlag dit bedrijf ware op de herovering der bemagtigde Sterkten. Omtrent DE WITT moeten wij nog alleen het volgende aanteekenen. Vermits men in *Engeland* van DE RUITERS togt iet hadt vernomen, gaf Koning KAREL, aan zijnen Gezant DOWAING, herhaalden last, om te verneemen, wat 'er van de zaak ware. Diensvolgens verſtoutte zich deeze, op zekeren tijd, den Heere DE WITT aftevragen „ of DE RUITER, gelijk „ het gerugt liep, last hadt om na de Kust van *Afrika* te „ ſtevenen?" De Raadpenſionaris, altoos gefleepen op het beantwoorden van ſoortgelijke vragen, gaf daar op tot beſcheid „ dat de Staaten van *Holland* aan DE RUITER geenen „ last hadde gegeeven, waar over de Koning, zijn Meester, „ ongerust behoefde te weezen. En wat de Algemeene „ Staaten aangaat," dus voer hij voort, „ daar van behoeve „ ik u niets te zeggen; gaande in dezelve niets om, 't geen „ gij niet uitvorscht: zo dat gij 't uit mij niet behoeft te

„ hooren." Men ziet hier uit, met hoe veele reden DE WITT het beste gemelde beſluit ter Algemeene Staatsvergaderinge met zo veele geheimhouding hadt doen doorgaan.

Op de voorheen gemelde vijandlijkheden buiten Europa, volgde, eerlang, eene Oorlogsverklaaring van Koning KAREL DEN II aan de Staaten der Vereenigde Gewesten. Een zeeſlag was daar van het gevolg, die voor de onzen zeer ongelukkig uitviel. Hier uit ontſtonden veele oproerige beweegingen in zommige Steden, en ook op de Vloot; het booſsvolk weigerde anker te wenden, dan in naame des Prinſen VAN ORANJE, om wiens verheffing het gemeene volk openlijk begon te roepen. Doch DE WITT vondt middel om deeze beweegingen te doen ophouden. Even gelukkig ſlaagde hij ook omtrent de Regenten van zommige Steden, die, na het ongelukkig Zeegevegt, ter Vergaderinge van *Holland* voorſloegen, dat men, op de best mogelijke wijze, vrede met *Engeland* moest maaken, en den Prins VAN ORANJE tot de waardigheden zijner Voorouderen verheffen. DE WITT was van oordeel, dat men hier mede behoorde te wagten, tot dat men nader onderrigt was, hoedanige hulp men van *Frankrijk* hadt te verwagten. Daarenboven moedigde hij de leden ſterk aan, om de Vloot wederom in ſtaat te ſtellen, om in Zee te kunnen loopen. Ingevolge daar van begaf hij zich in eigen perſoon na *Texel*, om, door zijne tegenwoordigheid, het werk der uitrustinge, dies te ſpoediger voortgang te doen neemen.

Zeer zorgelijk en kommervol, intuſſchen, was de toeſtand, in welken zich thans DE WITT bevondt. De Engelſche Vloot kruiste op den Vice-Admiraal DE RUITER, op deszelfs wederreize na het Vaderland. 'Er lag eene zeer rijke *Smirneſche* Vloot te *Kadix*; en uit de *Oostindiën* wierden verſcheiden ſchepen te gemoet gezien. Het verlies van eene of twee deezer Vlooten, hieldt DE WITT zich verzekerd, ten onvermijdelijken gevolge te zullen hebben eenen opſtand in de Steden, en dat het gemeene volk zou beginnen te roepen om Vrede met *Engeland*, om de verheffing van den Prinſe VAN ORANJE, en om eene geheele verandering in de tegenwoordige Regeering. Men voegt 'er nevens, dat deeze vree-

vreeze zo kragtig op de Raadpenſionaris werkte, dat hij te raade wierdt, zich in eigen perſoon op de Vloot te begeeven, in de hoop van door een gelukkig Zeegevegt zijn waggelend gezag te ſchraagen en te herſtellen.

Te weeten aan den Vice-Admiraal KORNELIS TROMP was het opperbevel van den aanſtaanden Zeetogt opgedraagen. Zeer tegen den zin van verſcheiden leden van Regeeringe, en vooral ook van den Heere DE WITT, ter oorzaake van des Admiraals bekende genegenheid voor het Huis van *Oranje*, en, dienſvolgens, ook voor *Engeland*. 't Was hierom dat men dienſtig vondt, hem, van wegen de Algemeene Staaten, eenige Gemagtigden toe te voegen. DE WITT, daar toe benoemd, aanvaardde gereedelijk dien laſt. Zijne amptgenooten waren RUTGERT HUIGENS, wegens *Gelderland*, en JOAN BOREEL, Burgemeester van *Middelburg*, zitting hebbende in Algemeene Staatsvergaderinge. DE RUITER, omtrent deezen tijd, gelukkig in 't Vaderland te rug gekeerd, verving de plaats van den Heere TROMP, niet zonder de bewerking, meent men, van den Raadpenſionaris. Ter deezer gelegenheid gaf de Heer DE WITT eene proeve van zijne ervaarenheid in de Wis- en Zeevaartkunde, en tevens eene les aan alle Staatsmannen, om zich op die edele weetenſchappen toe te leggen, ten einde om 'er zich bij tijd en wijle van te kunnen bedienen. In de maand Augustus, naamelijk, des Jaars 1665, lag de Vloot zeilreede in *Texel*, doch haperde het alleen aan eenen goeden wind om te kunnen in Zee loopen. Ervarene Lootzen en Stuurlieden hadden, tot nog toe, in het begrip geſtaan, dat 'er niet meer dan tien ſtreeken op het Kompas waren, met welke dit kon geſchieden. De Heer DE WITT, zijne beſpiegelende kennis van de Zeevaart thans in praktijd brengende, en na de zaak naauwkeurig onderzogt te hebben, bevondt, daarentegen, dat, van de tweeëndertig welke men op het Kompas telt, achtëntwintig ſtreeken tot het gemelde einde, aanleiding gaven. Thans met eigen handen het Dieploop hebbende aangegreepen, pelde hij het dus genaamde *Spanjaards.gat*, en bragt, tot verbaazinge van eenen ieder, de Vloot in Zee. *Heer Jan de Witts diep* heeft men, zedert, ter zijner eere, een geruimen tijd, de gemelde

Zeeopening genoemd. Hoewel de Vloot, door ſtorm verſtrooid, in deezen togt, niet veel uitrigtte, tot afbreuk van den vijand, wierdt, egter, den Raadpenſionaris, naa zijne wederkomst van den togt in de Vergadering der Staaten van *Holland*, voor zijne gedaane dienſten en betoonde kloekmoedigheid, ſtaatelijk bedankt. Volgens 't verhaal van zommigen, zou, op deezen Zeetogt, tuſſchen DE WITT en DE RUITER, de grootſte eendragt niet geheerscht hebben. Doch de Admiraal heeft, zedert, de ongegrondheid van dit gerugt met ronde woorden ſtaande gehouden.

Daar, intuſſchen, de Oorlog tegen *Groot-Britannie*, met kleinen voorſpoed, wierdt gevoerd, en DE WITT het voornaamſte gezag in handen hadt, moest dàr van het natuurlijk gevolg zijn, het misnoegen van de zodanigen onder de Natie, welke, daarenboven, hem geen goed hart toedroegen. Men verzuimde niet, deels in de gewoone geſprekken, deels zelf in openbaaren geſchrifte, hem naa te geeven, dat hij de eenige bewerker van den Oorlog was, uit een beginzel van eerzucht, en om den roem te hebben van over 's Lands Vloot het opperbevel te voeren. In ſchuiten en op wagens, en op andere openbaare plaatzen, wierdt hij geſcholden voor een Landverrader. Aan hem wierdt de ſchuld gegeeven, dat de Biſſchop van *Munſter* eenen inval in het Land gedaan hadt. Zo hoog ſteeg tegen hem de haat, dat een Jeſuit, van elders herwaarts gezonden, eenen aanſlag op zijn leeven deedt.

Ondanks dit alles, verflaauwde DE WITT geenzins in zijnen ijver, om den Oorlog tegen *Engeland* voort te zetten. Daar toe dienden niet alleen de maatregels, welke hij openlijk, en voor het oog der geheele Natie, beraamde; maar hij zogt ook, langs bedekte wegen, den vijand te verzwakken, en alle mogelijke afbreuk toe te brengen. Immers vindt men aangeteekend, dat hij de hand hadt in eenen heimelijken handel om in *Engeland* eenen opſtand te verwekken; die, evenwel, geenen opgang maakte. Even ſterk en vuurig bleef ook zijn ijver, om den Prins VAN ORANJE uit te ſluiten van de hooge Krijgsampten, welke thans moesten begeeven worden.

Op

Op den alomme bekenden haat, welken DE WITT den *Engelſchen* toedroeg, rustte de zonderlinge voorſlag, welke hem, in den Jaare 1666, wierdt gedaan. Bekend is de brand, welke in de maand September dien jaars, een groot gedeelte van *Londen* in de asſche leide. Een perſoon, behoorende tot de gezinte der *Labadisten*, deedt hem den voorſlag, eenigen tijd te vooren, en kort naa de bekende landing der *Engelſchen* op het Eiland *Ter Schelling*, om *Londen* in brand te ſteeken. Doch de Raadpenſionaris wees dien voorſlag van de hand, voor reden geevende „ dat hij „ de breuk, tusſchen de twee volken, niet wijder, en ge„ heel ongeneezelijk wilde maaken." Niet lang daar naa, de tijding van den brand bekoomen hebbende, verklaarde DE WITT zijn vermoeden, dat men denzelven voorbedagtelijk hadt geſtigt; en dat men, om geene andere reden, hem daar over hadt geſproken, op dat men naaderhand, gelijk zommigen deeden, met eenigen ſchijn van reden de ſchuld daar van op de Hollanders, met naame op DE WITT, zoude kunnen leggen.

Zwaar drukten, midlerwijl, de lasten van den Oorlog, zo wel den Koning van *Groot-Britannie* als de Staaten der Vereenigde Gewesten. Van hier dat men van weerkanten eenige geneigdheid tot den Vrede liet blijden. Alleen haperde het aan de Voorwaarden, op welke men zich onderling zou verdragen. APPELBOOM, Reſident des Koninge van *Zweeden* in *'s Graavenhage*, op zekeren tijd, met den Raadpenſionaris daar over in geſprek geraakt zijnde, dat de Koning van *Groot-Britannie*, hoewel hij, in zeker ſchrijven aan de Staaten, op een hoogen toon hadt geſproken, nogthans aan de *Zweedſche* Gezanten te *Londen* hadt verklaard, genegen te zijn om Vrede te maaken met de Algemeene Staaten, indien deeze, op zijn verzoek, iets doen wilden voor zijnen Neeve den Prins VAN ORANJE, en hem, Koning van *Groot-Britannie*, eenige erkentenis gaven voor de Haringviſcherij op zijne Kusten, DE WITT gaf hier op tot antwoord, dat de Koning onredelijk dingen eischte, welke de Staaten nimmer zouden toeſtaan. Hij voegde 'er nevens, dat de Staaten niet zouden handelen, dan op eene onzijdige Plaats, en gezamentlijk met alle hunne Bondgenooten.

De

De melding eener onzijdige Plaatze floeg op den voorflag des Konings van *Engeland*, welke *'s Graavenhage* tot de plaatze der onderhandelinge hadt opgeworpen. Doch DE WITT konde in dien voorflag geen behaagen vinden, en ftelde daarom zijne poogingen te werke, dat dezelve ter Algemeene Staatsvergaderinge niet wierdt aangenomen. De Raadpenfionaris, naamelijk, was bedugt, dat indien men in *'s Graavenhage* bijeenkwam, de Engelfche Afgevaardigden tot den Vredehandel te veel invloeds zoude hebben, of weeten te bekoomen op verfcheiden Leden der Hooge Regeeringe, en door middel derzelven de Staaten te beweegen, om zich van *Frankrijk* af te fcheiden, en afzonderlijk met *Groot-Britannie* te handelen. Dit, vreesde hij, zou zijn groot ontwerp verijdelen, en ten onvermijdelijken gevolge hebben de verheffing van den Prinfe VAN ORANJE, welke hij, uit alle zijne magt, zogt te beletten, immers, zo lang doenlijk was, fleepende te houden. De *Franfche* Gezant D'ESTRADES, met welken DE WITT hier over dikmaals handelde, bevestigde hem in deeze vreeze. Hier bij kwam nog een gerugt, den Raadpenfionaris ter ooren gekoomen, volgens 't welk een Lid der Hooge Regeeringe van deezen Staat, bekend voor een ijverig voorftander van het Huis van *Oranje*, den Koning van *Groot-Britannie* den voorflag hadt aan de hand gegeeven, om *'s Graavenhage* tot eene plaats van Onderhandelinge te kiezen.

Al zijn vernuft en fchranderhand moest DE WITT, in deezen neteligen toeftand van zaaken, te hulpe roepen, om den voorflag van Koning KAREL DEN II te doen van de hand wijzen. Openlijk durfde hij niet haaten blijken, dat hij 'er zwarigheid in vondt, vooral niet ter Algemeene Staatsvergaderinge, alwaar hij de meerderheid der Gewesten tegen zich zou gehad hebben, naardien vier Gewesten, *Gelderland*, *Friesland*, *Overijsfel* en *Groningen*, zich reeds voor *'s Graavenhage* verklaard hadden. Thans kreeg DE WITT den invalom zich tot den *Franfchen* Gezant te wenden, en op deezen te begeeren, dat hij den Koning zijnen Meester wilde beweegen, om *'s Graavenhage*, als de plaats der Vredehandelinge, onder zeker voorwendzel, van de hand te wijzen, mids het een volftrekt geheim bleeve, dat DE WITT deeze weigering aan

aan de hand gegeeven, of daar toe hadt geraaden. Gelukkig ſlaagde deeze inval; de Koning van *Frankrijk*, aan *'s Graavenhage* zijne toeſtemming weigerende, ſloeg *Douvres* voor. Om in zijn ontwerp zo veel te gewiſſer te ſlaagen, deedt de Raadpenſionaris nog een anderen ſtap, die hem, zo als hij wel voorzien hadt, insgelijks gelukte. Hij bragt te wege, dat ter Vergaderinge van *Holland* het beſluit wierdt genomen, bij 't welk men weigerde, *'s Graavenhage* tot eene plaats van onderhandelinge te gebruiken. Om dit beſluit met eenige reden te bekleeden, bragt men in 't midden, dat niemand regt hadt, om de Staaten van eenig Gewest, huns ondanks, te noodzaaken, eene plaats, op hun grondgebied gelegen, tot het bovengemelde oogmerk te gebruiken. In vollen getale gaven hunne Edele Groot Mogende, van hun genomen beſluit, kennis ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten. Een brief, aan zijne *Groot-Brittanniſche* Majeſteit, door den Raadpenſionaris ontworpen, en ter Algemeene Staatsvergaderinge ingeleverd, wierdt aldaar goedgekeurd, en terſtond verzonden. Zeer liſtig overleid was de inhoud van dit ſchrijven. Volgens hetzelve „ zouden de Staaten hun best doen, „ om 's Konings voorſlag, om in *'s Graavenhage* te handelen, te doen goedkeuren, door hunne Bondgenooten. „ Doch", voegden hun Hoog Mogenden 'er nevens, „ zo „ dit niet mogt willen gelukken, vertrouwden zij, dat zijne „ Majeſteit geene zwaarigheid zou maaken, om zijne Gezanten te zenden te *Maaſtricht*, in *'s Hertogenboſch*, of te „ *Breda*, bekwaamer Plaatzen dan *'s Graavenhage*; 't welk „ aan alle kanten open zijnde, niet zo veilig was voor uit„ heemſche Gezanten van Mogendheden, met welke de Staat „ in Oorlog was." Door zijn vindingrijk vernuft wist, aldus, de Raadpenſionaris de keuze na eene andere plaats, behalven *'s Graavenhage*, af te wenden. 't Is bekend, dat, zedert, de Stad *Breda* tot eene handelplaats wierdt beſtemd.

Gedurende den handel over den Vrede, in de gemelde Stad, maakte Koning LODEWYK DE XIV eenen toeleg op de Spaanſche Nederlanden, en gaf 'er den Algemeene Staaten kennis van; 't welk ſtraks daar naa van een daadlijken inval wierdt gevolgd. Hier te Lande bekroop veelen hier uit de vree-

vreeze, dat 's Konings onderneeming ligtelijk den Staat in een nieuwen Oorlog zou kunnen inwikkelen. DE WITT beklaagde zich hierom, bij den *Franſchen* Gezant, over den ſpoed deezer onderneeminge, onaangezien zijne Majeſteit van *Frankrijk* zo dikmaals hadt verklaard, niet dan met kennis en overleg der Staaten daar toe te zullen koomen: Doch D'ESTRADES zogt hem 's Konings bekendmaaking te doen aanzien, als een blijk van vriendſchap en vertrouwen. Men was, onder andere, hier te Lande, over Koning LODEWYKS onderneeming ongerust, om dat men daar uit afleidde, dat *Frankrijk* heimelijk eens was met *Groot-Britannie*. Doch Koning LODEWYK DE XIV deedt, zedert, door zijnen Gezant, op zijn Koninklijk woord verzekeren, dat hij geene overeenkomst gemaakt hadt met zijne *Groot-Britanniſche* Majeſteit.

Naa de opening van den Veldtogt in de *Spaanſche* Nederlanden, maakte Koning LODEWYK, binnen korten tijd, verſcheiden veroveringen. Van wegen de Koningin van *Spanje* wierdt, ſtraks daar naa, opening gedaan aan de Algemeene Staaten, wegens de gezindheid van haare Majeſteit tot een Verdrag met *Frankrijk* Koning LODEWYK, hier van onderrigt, beval zijnen Gezant, aan DE WITT eenen voorſlag te doen, betreffende de Lande en Steden, met welke hij, in vergoedinge van het regt zijner Gemaalinne, zich zou laaten vergenoegen. Doch de Raadpenſionaris, den Koninklijken eisch voor buitenſpoorig aanziende, deedt, als uit zich zelven, een anderen voorſlag; met bijvoeging, dat indien dezelve ten Spaanſchen Hove niet wierdt aangenomen, de Staaten, ten behoeve des Konings, de wapens zouden opvatten, om de Koningin van *Spanje* daar toe te noodzaaken; als mede, dat in gevalle de Koning van *Spanje* zonder wettige erfgenaamen kwam te overlijden, de Spaanſche Nederlanden zouden genoodzaakt worden, zich tot een afzonderlijk Gemeenebest te verklaaren. Zedert tradt DE WITT, meermaalen, met den *Franſchen* Gezant in onderhandeling, in welke hij alle zijne ſchranderheid te werk ſtelde, om Koning LODEWYK van het voortzetten zijner overwinningen in de Spaanſche Nederlanden te rug te houden; alleen met oogmerk, meent men, om, door de Vrede voor den voorſpoed der Franſche wapenen,

Groot-

Groot-Britannie en andere Mogendheden te doen ontwaken, en dezelve te eerder te doen bewilligen in een Verbond tegen *Frankrijk*, 't welk de Raadpenſionaris thans in den zin hadt.

Onder dit alles, en terwijl het Oorlogsvuur in de nabuurſchap was ontſtoken, vonden de Algemeene Staaten noodig, tot beveiliginge van hunne grenzen, een Leger in 't veld te brengen. Onmiddelijk daar mede verknogt was de raadpleeging, over een Opperhoofd, 't welk het bevel over het Leger van den Staat zoude voeren. Natuurlijk was het te verwagten, dat de Prins VAN ORANJE thans wederom in aanmerking moest koomen. Duidelijk beſpeurde men, bij de meeste Gewesten, den wensch, dat de Prins tot Kapitein Generaal mogt verkoozen worden. Doch *Holland*, door *Utrecht* ondersteund, beweerde dat men hier van niet moest reppen, voor dat de Prins den onderdom van achttien jaaren zou bereikt hebben. Voor zo veel men nu in *Holland* voorzag, dat men, na dien tijd, 's Prinſen bevordering tot het aanzienlijk Krijgsbewind, niet zou kunnen tegenhouden, en men, evenwel, bedugt was, dat ingevalle hem, nevens het Krijgsbewind, zo veel gezags in zaaken van Regeeringe wierdt opgedraagen, als zijne Voorzaaten hadden geoeffend, hij ligtelijk iets ten nadeele der Vrijheid, zo als men die begreep, zou kunnen ondernomen, oordeelde men hierom noodig, ter verhoedinge van die zwaarigheid, een kragtdaadig middel, te moeten beraamen. Het vindingrijk vernuft van den Raadpenſionaris moest nu wederom te hulpe geroepe worden. Om den Prins VAN ORANJE niet geheel voorbij te gaan, en nevens te verhoeden, dat zij op 's Lands Vrijheid geenen aanſlag konde doen, maakte hij een Ontwerp, volgens 't welk het Kapitein-Generaalſchap van het Stadhouderſchap voor altoos moest afgeſcheiden blijven: in zulkergevoege, dat de twee waardigheden, voortaan, nimmer door eenen en den zelfden perſoon zouden kunnen bekleed worden. In de maand Julij des Jaars 1667 wierdt dit Ontwerp, in de Vergadering van *Holland*, met algemeene ſtemmen goedgekeurd.

't Was

't Was dit Ontwerp, 't welk, zedert, onder den naam van *Eeuwig Edikt*, in de Geſchiedenisſen van deezen tijd, zo vermaard is geworden, en voor DE WITT en veele andere Staatsleden tot een bronwel van den algemeenen haat verſtrekte. Voor zo veel de Raadpenſionaris DE WITT voor den hoofdbewerker van dit Ontwerp moet worden aangezien, en het opſtel daar van, waarſchijnlijk, uit zijne pen gevloeid is, oordeelen wij niet ongevoeglijk, den inhoud daar van hier mede te deelen. Het beheisde „ dat de Staaten, na rijp „ beraad en overleg, in de Orde der Ridderſchap en Edelen „ en in de Vroedſchappen der Steden, bij eenpaarige over„ gifte en medeſtemming van alle de Leden, voor een duur„ zaam Gebod en eeuwige Wet, tot voorſtand der Vrijheid „ en behoudenis der eenigheid en gemeene ruste, hadden „ vastgeſteld: 1. dat het vermogen tot de beſchrijving in de „ Orde van de Ridderſchap en Edelen, en de benoeming en „ verkiezing van Burgemeesteren, Vroedſchappen, Schepenen „ en alle andere Regeeringsperſoonen in de Steden, voort„ taan, zou blijven aan de Orde van de Ridderſchap en Ste„ den in 't bijzonder, volgens het oud gebruik of de Privi„ legien en Oktrojen, verkreegen of nog te verkrijgen, zon„ der ooit, geheel of ten deele, aan iemand te mogen wor„ den afgeſtaan. 2. Dat alle ampten en bedieningen, ſtaande „ tegenwoordig ter begeevinge van de Staaten van *Holland* „ en *Westfriesland*, aan dezelven verblijven zouden, zonder „ hier onder egter de Krijgsampten te begrijpen, omtrent „ welken hunne Edele Groot Mogendheden zulke ſchikkingen „ zouden maaken, als dezelven, ten meesten dienſte van den „ Lande, zouden bevinden te behooren. 3. Dat hunne Edele „ Groot Mogendheden nooit toeſtaan zouden, en de zaaken „ ter Generaliteit derwijze helpen beleiden, dat ook bij de „ andere Gewesten beſlooten wierdt, nimmer te zullen be„ willigen, dat de geene, die ooit, na deezen, zou mogen „ verkooren worden tot Kapitein- of Admiraal-Generaal, of „ tot beide deeze waardigheden tevens, of, onder eenigen „ anderen titel, het opperbevel hebben over 's Lands Krijgs„ magt te water of te lande, te gelijk zij of blijve Stad-

„ hou-

„ houder van eenige Provincie of Provincien. Dat ook,
„ wat de Provincie van *Holland* en *Westfriesland* betrof,
„ niet alleen hiet hij, die 't opperbevel hebben zou over
„ 's Lands Krijgsmagt te water of te lande, maar ook nie-
„ mand anders, tot Stadhouder der zelve Provincie, zou
„ mogen worden aangesteld; en dat gemelde waardigheid
„ zou zijn en blijven vernietigd; zullende den Gekommitteer-
„ de Raaden aanbevolen blijven, om zaaken, die spoed
„ vorderen, in afwezendheid hunner Edele Groot Mogend-
„ heden, af te doen. 4. Dat de Edelen en de Vroedschap-
„ pen der Steden, de Leden der Vergaderinge van hunne
„ Edele Groot Mogendheden en de Raadpensionaris, bij
„ eede, zouden moeten belooven, de voorgemelde punten,
„ heiliglijk en oprechtelijk, te zullen helpen handhaven.
„ 5. Dat het gemelde derde punt, in de Instructien voor den
„ Kapitein- en Admiraal Generaal, zou worden gevoegd, en
„ deeze bij eede verbonden worden, om daartegen nimmer
„ eenigerlei verzoek te zullen doen, en het Stadhouderschap,
„ zo 't hem, buiten vermoeden, t'eenigen tijde, mogt op-
„ gedragen worden, van de hand te zullen wijzen."

Door deeze schikking zag zich de Prins van Oranje, voor altoos, verstoken van het Stadhouderschap van *Holland*, het aanzienlijkste der Zeven Gewesten, en kon zelfs, met bewilliging der Staaten van *Holland*, geen Stadhouder van *Zeeland*, of van eenig ander Gewest, worden, 't en ware hij voor altoos afzag van de waardigheid van Kapitein- en Admiraal Generaal. Tevens wierdt den Prinse hier door de magt benomen, om zich veele vrienden te maaken, door het uitdeelen van gunsten en waardigheden. Geen wonder, derhalven, dat op het hoofd van de Witt, dien men als de voornaame oorzaak van het *Eeuwig Edict* aanzag, het misnoegen van veelen nederdaalde; waar van, wel haast, de treurigste blijken openbaar wierden.

In den Jaare 1667 vielen nog andere zaaken voor, in welke de Raadpensionaris de Witt, meer dan eenig ander Staatslid, de hand hadt. Karel de II, Koning van *Groot-Brittannie*, zeer gezind om met de Algemeene Staaten een Verbond te sluiten, zondt zijnen Resident te *Brussel*, den

Ridder WILLIAM TEMPLE, na *'s Graavenhage*, in ſchijn om door *Holland* de wederreize na *Engeland* aan te neemen, doch inderdaad om aldaar met DE WITT een mondgeſprek te houden. Van zo veel gewigte waren de zaaken, in eene en andere zamenkomst verhandeld, dat, na zijne aankomst in *Londen*, en de opening, door hem gedaan, niet meer dan twaalf uuren verliepen, dat men hem hoorde, zich op 't geen hij hadt medegebragt beraadde, een beſluit daar op nam, zijnen last in geſchrift ſtelde, en hem wederom na *'s Graavenhage* deedt te rug keeren. 't Gevolg daar van was, het ſluiten van een Verbond met *Groot-Britannie*, waar in *Zweeden* eerlang insgelijks tradt, en 't welk zedert, bij den naam van *Triple Alliantie*, of *Drievoudig Verbond* is vermaard geworden. Uit den inhoud daar van bleek, dat de Raadpenſionaris DE WITT, die het inzonderheid hadt helpen bewerken, gantsch niet in de belangen der *Franſchen* ſtondt, gelijk veelen hem, ten deezen tijde, na gaven. Het zelfde bleek ook uit een beſluit der Staaten van *Holland*, weinige dagen vóór het ſluiten van het Drievoudig Verbond, en inzonderheid door zijne bewerking genomen, volgens 't welk men *Frankrijk*, des noods, met de wapenen zoude noodzaaken, om in de voorgeſlagene Vredepunten te bewilligen. Van Franschgezindheid wierdt ook DE WITT door den Ridder TEMPLE vrijgeſproken, ſchrijvende, omtrent deezen tijn „ dat „ DE WITT een regtſchapen Hollander was, en noch het gemoed, noch de neiging van eenen Franschman hadt."

Vijftien jaaren waren 'er, in den Zomer des Jaars 1668, verloopen, zints de Heer DE WITT het Raadpenſionarisſchap aanvaard hadt. 's Lands Staaten, overtuigd dat een Man van zijne kunde, ſchranderheid, beleid en manier van denken, in de tegenwoordige geſteldheid van zaaken, voor hun volſtrekt onontbeerlijk was, verzuimden hierom niet, ernſtig bij hem aan te houden, zich voor den tijd der vijf eerstvolgende jaaren, tot het waarneemen der zelfde bedieninge, te willen verbinden. Hij voldeedt aan dit verzoek, op den zeventwintigſten Julij des boven gemelden jaars; ontvangende tevens een nieuw Berigtſchrift, 't welk, op dien zelfden dag, wierdt vastgeſteld. Daar *het loon*, volgens de uitdrukking van

van den Ridder JAKOB KATS; op het waarneemen van het gewigtig Ampt geſteld, *niet bi te breid was*, betuigden hem 's Lands Staaten, niet lang daar na, hunne erkentenis; voor het vlijtig en getrouw waarneemen van zijnen moeilijken post; en voor buitengewoone dienſten, den Lande bewezen, met het aanbieden van een geſchenk van vijfentwintigduizend guldens. De Orde der Ridderſchap en Edelen; welke de Heer DE WITT insgelijks als Penſionaris bediende; voegde daar nevens eene gifte van vijftienduizend guldens. Om deeze laatstgemelde erkentenis te mogen aanneemen; moest de Heer DE WITT van een bijzonder punt van zijn Berigtſchrift ontlast worden, bij het welk den Raadpenſionaris het aanneemen van eenige giften of geſchenken wordt verbooden.

Het drievoudig Verbond, waar van wij boven ſpraken, viel, intuſſchen, zo dra de openbaare punten daar van ruchtbaar waren geworden, geenzins in den ſmaak der *Franſche* en *Spaanſche* Gezanten. Zij klaagden, dat men hunnen Meesteren de wet wilde ſtellen. Doch DE WITT wist den Gezant D'ESTRADES met goede woorden te bevredigen. Aan den Gezant DE GEMARRA, hoewel deeze, onlangs, ter algemeene Staatsvergaderinge, openlijk over hem geklaagd hadt, om reden dat DE WITT, zo als hij zeide, alle Leden naar zijnen zin beſtierde, liet hij zich weinig gelegen leggen, om alzo, bij *Frankrijk*, den ſchijn van Spaanſchgezindheid van zich te weeren. Evenwel wierdt het ten Franſchen Hove, zo ras men aldaar van eenige geheime punten van het drievoudig Verbond de lucht hadt gekreegen, den Raadpenſionaris zeer kwalijk genomen, dat hij dezelve voor den Gezant D'ESTRADES bedekt hadt gehouden. Doch DE WITT vertoonde hem dezelve in zulk een licht, dat hij alle bekommernis deswegen, aan het Hof van *Verſailles*, zogt weg te neemen. Te vooren hadt hij gezegd, dat men met een weinig beleefdheid en toegeevendheid in 't *uiterlijke*, het werk, ten aanzien van *Frankrijk*, wel tot een goed einde zou brengen.

Met hoe veel beleids de Raadpenſionaris dit gewigtig ſtuk ook zogt te beleggen, het kon, nogthans geen genoegen vinden aan het *Franſche* Hof. Koning LODEWYK zegt dan,

al vroeg, het drievoudig Verbond te verbreeken. Zijn eerste werk was, de Staaten der Vereenigde Gewesten daar van af te trekken. De Graaf D'ESTRADES, die zich thans in *Frankrijk* bevondt, hadt zijner Majesteit eenige zaaken in de gedagten gebragt, welke het sluiten van een nieuw en nauw Verbond met de Staaten als eene ligt doenlijke zaak deeden voorkomen. Koning LODEWYK zondt dan, in de maand Maart des Jaars 1669, den Heer SIMON ARNAUD DE POMPONE na *'s Graavenhage*, om de mogelijkheid deezer zaake te ondersaaten. Met den Raadpensionaris DE WITT, kort na zijne aankomst, in onderhandeling getreeden zijnde, sloeg hij denzelven een afzonderlijk Verbond met *Frankrijk* voor, 't welk, zeide hij, het onderling goed vertrouwen, tusschen zijne Majesteit en de Algemeene Staaten, zou kunnen herstellen; mids de laatsten niet zeevens met andere Mogendheden Verbonden aangingen; welk laatste hij als strijdig voor de eer zijns Meesters, en voor een jongen, dapperen en magtigen Koning als onverdraaglijk beschouwde. Doch uit het antwoord welk DE WITT den Heere DE POMPONE te gemoet voerde, kon deeze met kleine moeite afleiden, dat de Staaten zich van het drievoudig Verbond niet ligt zouden laaten afrekken.

Uit het gedrag van den Heere DE WITT, bij deeze gelegenheid gehouden, hebben zommigen afgeleid, dat hij geenzins voor zo Franschgezind moest worden aangezien, als zommigen hem wilden beschouwd hebben. Zij voeren, ten zelfden einde, aan, eenen Brief van den Raadpensionaris, waar in hij zijn oordeel over de nuttigheid van het drievoudig Verbond, tot nadeel van *Frankrijk*, aan den dag leide. „ Het „ voornaam uitwerkzel van het drievoudig Verbond (dus „ schreef hij) zal, mijns oordeels, weezen, dat, bij zo ver„ re, 't geen God verhoede! *Frankrijk* wederom eenige „ nieuwe daadelijkheid, met verbreeking van den Vrede, „ aan *Spanje* zou willen aandoen, de drie Staaten (*Groot„ Brittannie*, *Zweeden* en de Staaten der Vereenigde Neder„ landen) gezamentlijk, zich terstond daar tegen, met alle „ hunne magt en vermogen, zullen kanten, en alzo niet al„ leen de Kroon van *Spanje* bij haar regt en bezitting, maar

„ ook

„ ook zich zelven voor eenen te onzaglijken nabuur zullen „ bewaaren."

Koning LODEWYK, dus geenen kans ziende, om de Staaten van het drievoudig Verbond af te trekken, wendde, eerlang, het oog na *Groot-Britannie*, om te beproeven, hoedanig hij aldaar zoude kunnen slaagen. De tegenstand, welken hem de Algemeene Staaten booden, stak zijner Majesteit zo diep in den krop, dat hij al eenigen tijd op het trekken van het wraakzwaard was bedagt geweest. Het bekend karakter van KAREL DEN II, welke, wanneer hem geld wierde aangeboden, tot alles gereed was, deedt hem op een gelukkigen uitslag hoopen. En, inderdaad, Koning LODEWYK wierdt in zijne hoop geenzins verijdeld. Zijne *Groot-Britannische* Majesteit, vergeetende de veelvuldige weldaaden, welcker van de Staaten der Vereenigde Gewesten genooten, liet zich niet alleen van het drievoudig Verbond aftrekken, maar, daarenboven, zich beweegen, om, gelijkerheid met Koning LODEWYK, de Vereenigde Gewesten te beoorloogen. Het Verbond, tusschen de twee Koningen gesloten, behelsde, onder andere, „ dat ingevalle de Vereenigde Gewesten t'ondergebragt wierden, *Zeeland* den Koning van *Groot-Britannie*, „ en alle het overige den Koning van *Frankrijk* zou toebedeeld worden; *Holland* alleen uitgezonderd, welk men den „ Prinse VAN ORANJE zoude afstaan, indien hij zich in dit „ Verbond begeeven wilde."

Al strake met den aanvang des Jaars 1671 vermaa men duidelijk, welk een onweder den Vereenigde Gewesten boven het hoofd hing. Vergeefs hadt men den storm zoeken af te wenden. De toebereidzels, in *Frankrijk* en *Engeland*, verkondigden eenen kort aanstaanden allerverderflijkſten Oorlog. Hier te Lande zat men insgelijks niet stil. Onmiddelijk daar aan verknogt, was het verkiezen van een Legerhoofd. Natuurlijk was het te verwagten, dat de Prins VAN ORANJE thans van nieuws zou worden voorgeslagen. Verscheiden Gewesten beweerden, dat hem het opperbevel, zo ter Zee als te Lande, moest worden toevertrouwd. Onder de Leden der Hollandsche Staatsvergaderinge vondt men er ook, die hier van niet afkeerig waren. Vergeefs wierdt door anderen

daartegen ingebragt, dat volgens een beſluit, in den voorgaanden jaare genomen, van 's Prinſen bevorderinge niet zou worden geſproken, voor dat hij den ouderdom van tweeëntwintig jaaren zou bereikt hebben; 't welk eerst in de maand November des volgenden Jaars 1672 zou gebeuren.

De Raadpenſionaris DE WITT, uit dit alles, en, gelijk zommigen meenen, te laat vernomen hebbende, dat hij 's Prinſen bevordering niet langer zou kunne tegenhouden, wierdt nu te raade, alleenlijk zorge te dragen, dat de magt van den Kapitein- en Admiraal-Generaal, door Inſtructien, bepaald wierdt, en dat, volgens voorgaande beſluiten, voorts meer inhoud van het Eeuwig Edikt, het Stadhouderſchap, voor altoos, geſcheiden bleef van het Kapiteins- en Admiraalſchap-Generaal. Nederhand bragt hij te wege, ter gelegenheid van andere raadpleegingen op dit onderwerp, dat de Prins alleen voor den volgenden Veldtogt, door de Staaten van *Holland*, tot Kapitein-Generaal wierdt aangeſteld. Hoe zeer de Algemeene Staaten hier over hun ongenoegen betoonden, wist, egter, DE WITT te bewerken, dat het gevoelen van *Holland* boven dreef, en ook van hun Hoog Mogenden wierdt aangenomen.

Van elders onderſtellen wij, onzen Leezeren bekend, den ſnellen voortgang, welken de wapenen des Konings van *Frankrijk* maakten. De tijding daar van veroorzaakte groote bekommering hier te Lande, voorts ook in *'s Graavenhage*. DE WITT deelde in de algemeene bezorgdheid. Van hier dat hij, op den achtſten Junij des Jaars 1672, ter Vergaderinge van *Holland*, den merkwaardigen voorſlag deedt „ dat de „ *Franſchen*, meester zijnde van *Nijmegen*, ligtelijk, door „ de *Betuwe*, in *Holland*, of over den Rhijn, bij *Rees*, „ in het Sticht van *Utrecht* konden rukken; dat *Delft*, „ *'s Graavenhage* en andere Steden dan zouden gedreigd wor„ den; dat men hierom 's Lands Krijgsraadſchap en Schat„ kist, bij tijds, in zekerheid moest zoeken te brengen; dat „ *Amſterdam* daar toe de meest geſchikte plaats was, als „ zijnde ſterk van gelegenheid, en, daarenboven, de Zee „ voor zich hebbende; dat men, wijders, het Krijgsvolk, „ welk ter beſtallinge van *Holland* ſtondt, van den Yſſelkant

„ her-

„ herwaarts moest doen koomen, om dit Gewest te dekken;
„ en dat men de Vergadering der Algemeene Staaten, niet,
„ gelijk voorgeslagen was, na *Utrecht*, maar na *Amsterdam*
„ behoorde te verleggen." Ten aanzien van 's Lands penningen wierdt, overeenkomstig den voorslag, een besluit genomen bij de Staaten.

De voorspoed der *Fransche* wapenen, hier te Landen, hadt, intusschen, ook dit ongelukkig gevolg, dat veele Leden der Regeeringe, voorheen reeds verdagt bij het Volk, meer en meer met deszelfs misnoegen beladen wierden. Na weet men hun de misdaad, dat zij het heimelijk met *Frankrijk* eens waren; dan wederom leide men hun te laste, dat zij, in 's Lands verdediging, zich slap en agteloos aanstelden. Voor zo veel nu de Raadpensionaris DE WITT, zedert verscheiden jaaren, het voornaame bewind van zaaken in handen hadden gehad, en, meer dan eenig ander Lid van Staat, den Prins VAN ORANJE buiten de hooge Ampten zijner Voorouderen gehouden, daalde ook, meer dan op iemand, op hem de haat der Gemeente neder. Zo hoog liep dit, dat zijne Vrienden voor zijn leeven begonnen bedugt te worden. Dat deeze vreeze niet ongegrond was, bleek wel haast uit de dood dreigende ontmoeting, welke hem in de maand Junij des Jaars 1672 bejegende. Op den eenentwintigsten dier maand tot omtrent middernacht, in de Vergadering van *Holland* gewerkt hebbende, wierdt hij, in het wederkeeren na zijne wooning, alleen verzeld van zijnen Knegt, die een brandende toorts droeg, geweldig aangevallen. Gekoomen zijnde tot aan de Plaats, het *Groene Zodje* genaamd, overvielen hem vier gewapende mansperfoonen. Hun eerste werk was, den fakkel uit te dooven. Thans gaf een der onverlaaten den Raadpensionaris eenen houw in den hals. Voorts op den grond zijnde geworpen, ontving hij nog eene wonde tusschen de schouders, en eene andere tusschen de ribben. Door het geweldig smijten tegen den grond, hadt men hem, daarenboven, het hoofd merkelijk gekneusd. De moordenaars, meenende den Raadpensionaris te hebben afgemaakt, namen straks de vlugt, hem laatende wentelen in zijn bloed.

ſchuld voor de Vergadering bloot leide. Hij merkte aan, onder veele andere zaaken, ter zijner verdeedeginge dienende, „ dat de Gekommitteerde Raaden hem, in den aanvang zij„ner bedieninge, eenige penningen, tot verval der onkosten „ van geheime verſtandhoudinge, hebbende willen ter hand „ ſtellen, hij naderhand zijne gedagten hadt laaten gaan op „ den wantrouwenden aart der Natie, en uit dien hoofde „ zich niet hadt willen laaten belasten met eenig geld, tot „ welke onkosten het ook mogt weezen; neemende tot ge„tuigen van deeze waarheid allen, die, zints dien tijd, in „ het Kollegie van Gekommitteerde Raaden zitting gehad „ hadden." Voorts, „ dat 'er op den Staat van Oorlog, „ ten laste van *Holland*, een post was geſteld gewees van „ tweeduizend guldens ieder maand, voor de onkosten van „ geheime verſtandhoudingen; doch dat, niet bij in 't bijzon„der, maar of de Algemeene Staaten, of derzelver Gemag„tigden tot de geheime Onderhandelingen, zomtijds ook, „ doch zelden, de Staaten van *Holland*, en ook, voor een „ gedeelte, de Gekommitteerde Raaden, het beſchik over „ deeze ſomme gehad hadden; dat, naar zijn beste gehou„gen, 't geen, met zijne kennisſe, door de Gekommitteerde „ Raaden van de genoemde penningen uitgegeeven was, „ geene zesduizend guldens in 't jaar beloopen hadt, en dat „ geen heller of penning daar van door zijne handen gegaan „ was." De Gekommitteerde Raaden, de getuigen, op welke DE WITT zich hadt beroepen, bevestigden zijn ſchrijven, door te verklaaren „ dat zij niet wisten, dat DE WITT, zo „ lang zij zitting in het Kollegie gehad hadden, eenige pen„ningen tot geheime dienſten en verſtandhoudingen, hadt „ ontvangen."

Eene andere misdaad, den Raadpenſionaris ten laste gelegd, was, dat hij het Leger kwalijk bezorgd hadt. Hij vondt geraaden, over deeze aantijging, zich ſchriftelijk tot den Prins VAN ORANJE te wenden, met klagten over die ſchennis van zijne goeden naam, en met verzoek om gerechtvaardigd te worden. Hij voegde daar nevens het Schendſchrift, boven vermeld. Het antwoord welk DE WITT, op zijnen brief, ontving, was duister en ingewikkeld. Na zijne vervolging bevrijd

zuigd te hebben van het Paskwil, bij den brief gevoegd, en hoe hij altoos zodanig hadt gehandeld, ten opzigte van de nitstrooizels en blaauwboekjes, tot krenkinge van zijnen eigen naam, met toomloozе ongebondenheid, in den Lande verspreid, schreef de Prins „ dat hij niet twijfele mogt, „ of DE WITT hadt zo veel zorge voor het Leger gedragen, „ als naar tijds gelegenheid hadt kunnen geschieden; doch „ dat de menigte der dagelijksche bezigheden hem hadt ver„ hinderd, naauwkeurig na te gaan, wat aan het Leger zou „ mogen ontbroken hebben, en aan wien het hadt gehasperd, „ dat dit gebrek niet naar behooren vervuld was geworden. „ Wat de penningen betrof, ter geheime verstandhoudinge „ geschikt, beriep hij zich op de Gekommitteerde Raaden, „ en verklaarde, dat de regtvaardiging, door DE WITT van „ hem begeerd, beter zou kunnen gevonden worden uit de „ blijken van voorzorge, bij hem aangewend."

Nog iets was 'er, waar van DE WITTS vijanden, als een bewijs van lage baatzucht, ten deezen tijde veel opheffs maakten. Zints eenige jaaren hadt de Raadpensionaris merkelijke sommen opgenomen, tegen eene rente van twee en een half ten honderd, met oogmerk, zo als hem wierdt naagegeeven, om de penningen te beleggen aan Schuldbrieven op het Land, waar van hij vier ten honderd trok, en dat hij, om den intrest zo veel te minder te kunnen bedingen, de Schuldbrieven in pand gaf voor de opgenomene sommen. Op deeze aantijging verdeedigde zich de Raadpensionaris, in eenen brief aan zekeren zijnen Neeve, waarschijnlijk den *Dordrechtschen* Pensionaris NIKOLAAS VIVIEN. „ Hij hadt," dus luidde zijne verdeediging, „ bij drie gelegenheden, Schuldbrieven op het „ Gemeene Land in pand gegeeven: eerst, toen hij, als „ Stadhouder van de Leenen, genoodzaakt zijnde, eenig „ Leengoed te koopen, de Heerlijkheden *Hekendorp*, *Snel„ rewaard*, *Zuid-* en *Noord-Linschooten* en *Nieuwveere* ge„ kogt hadt, waar toe hij een deel der Kooppenningen hadt „ opgenomen, onder verpanding van eenige Schuldbrieven „ (*Obligatien*); — ten anderen, wanneer hem, in den Jaare „ 1668, aangedient wierdt, dat zekere Vrouw van aanzien, „ aan het Hof van *Brunswijk-Luneburg*, in *Holland* twee„ hon-

„ honderdduizend guldens wilde uitzetten, tot drie, of mo-
„ gelijk minder ten honderd in 't jaar, op onderpand van
„ Schuldbrieven, ten laste van *Holland*; dat hij ten dien
„ tijde hadt te wege gebragt, dat deeze somme den Lande,
„ tegen twee en een half ten honderd, wierdt aangeboden;
„ doch wanneer men deeze aanbieding hadt afgeslagen, om
„ dat men den gemeenen pell van Intrest niet wilde vermin-
„ deren, dat hij zelve, daar naa, een gedeelte der gemelde
„ somme opgenomen, en daar voor Schuldbrieven hadt ver-
„ pand; — en ten derde, wanneer hij 't Land geraaden heb-
„ bende, liever Lijfrenten te verkoopen, dan geld op lo-
„ rente of intrest op te neemen, om dat het van de Lijfren-
„ ten ten eenigen tijde zekerlijk ontlast wierdt, hij zelve,
„ bij die gelegenheid, omtrent vijftduizend guldens jaarlijks
„ aan Lijfrenten hadt gekogt, waar toe hij insgelijks eene
„ somme van zeventigduizend guldens hadt moeten opneê-
„ men." Daarenboven berigtte hij, in dien zelfden brief, aan zijnen Neeve „ dat hij nog wel vijftigduizend guldens
„ aan Lijfrenten hadt gekogt, om," zo als hij schreef,
„ zijnen gantschen welvaart aan dien des Vaderlands te ver-
„ binden, en, ten opzigte zijner tijdelijke middelen, met *Hol-*
„ *land* te staan of te vallen; hebbende hij nooit iets bezee-
„ ten buiten den Staat der Vereenigde Nederlanden, en,
„ nog in deezen zelfden jaare, waar in het Gemeene Land,
„ bij veelen, zijn Credit reeds hadt verlooren, eene goede
„ somme aan hetzelve opgeschooten. Dit alles was openlijk,
„ en door Makelaars, geschied, op de zelfde wijze als deeze
„ handel door anderen dagelijks wierdt gedreeven: waarom
„ hij van verstand was, dat iet diergelijks hem, even min
„ als anderen, kwalijk kon genomen worden." Ondanks deeze aangevoerde redenen vondt zijne verdeediging, bij veelen, weinig ingangs, en bespeurde de Raadpensionaris, dat de haat tegen hem dagelijks toenam.

Intusschen was de Heer DE WITT van zijne moorddadig toegebragte wonden geneezen. Van nieuws in het openbaar verschijnende, ging hij, op den eersten Augustus, Prins WILLEM DEN III begroeten, om zijne Hoogheid met de verhefsing tot de hooge waardigheden zijner Voorouderen geluk te wen-

wenschen. Hij wierdt koel ontvangen. Hier aan, en nog meer aan den haat des gemeens, welke dagelijks, tegen hem en zijn Huis, toenam, bespeurde de Raadpensionaris ten duidelijkste, zo als hem insgelijks reeds door eenen zijner Vrienden was onder 't oog gebragt, dat hij den Vaderlande van geen verderen dienst zoude kunnen weezen. Doch zich na een ander Gewest te begeeven, en aldaar, tegen 's Volks woede, eene schuilplaats te zoeken, gelijk de zelfde Vriend hem hadt geraaden, konde hij op zich zelven niet verkrijgen. Alleenlijk wierdt hij te raade, zijn Raadpensionarisampt, welk hij nu ruim negentien jaaren hadt bekleed, neder te leggen, en, volgens toegestaane vergunning, zitting in den Hoogen Raad te neemen.

Op den vierden Augustus in de Vergadering der Staaten van *Holland* en *Westfriesland* zijnde verscheenen, voerde hij aldaar het woord, in een breedvoerig Vertoog, hoofdzaaklijk behelzende „ dat hij, ruim negentien jaaren geleeden, voor de eerste maal als Raadpensionaris beëedigd was geworden, geduurende welk lang tijdverloop de Staat in zwaare Oorlogen en andere onheilen ingewikkeld wierdt, die allen gelukkig waren te boven gekoomen; dat hij, met allen ijver, zedert veele jaaren, de misverstanden, uit welke de tegenwoordige Oorlog gereezen was, hadt zoeken weg te neemen; dat het Gode, nogthans, behaagd hadt, de waarschijnlijkheid eens aanstaande Oorlogs, van tijd tot tijd, te doen vermeerderen; hoe hij, den tijd daar zijnde, om zich in staat van tegenweer te stellen, ter Vergaderinge van *Holland*, en ter Algemeene Staatsvergaderinge, hadt geraaden, de grenzen te versterken; hoe, onaangezien hunne Edele Groot Mogendheden zo veele en zo spoedige voorzorgen gebruikt hadden, als in een liehaam, uit zo veele leden zamengesteld, mogelijk waren, de Voorzienigheid, egter, hadt beslooten, den Staat te dompelen in de tegenwoordige zwaarigheden, zo schielijk en met zo weinig tegenstands, dat de naakomelingschap het bezwaarlijk zou kunnen gelooven. Deeze schielijk opgekoomene rampen," vervolgde hij, „ hadden de Gemeente niet slegts vervuld met schrik en ontsteltenis, maar ook

„ met

„ met argwaan op de Regenten, en in 't bijzonder op hem; „ ſchoon geen Regent, maar alleen een Dienaar zijnde, naar „ gelange van het beleid der zaaken, welk aan zijne bedie„ ning vaſt was, of liever, bij veelen, door onkunde, ge„ waand wierdt, vaſt te zijn. Hij kon," dus ging hij voort, „ overzulks, in goeden gemoede niet anders oordeelen, dan „ dat het blijven in deeze zijne bediening der gemeene zaake „ nadeelig zoude weezen; zullende de Beſluiten der Staaten „ opgeſteld door zijne pen, voortaan, de vereischte aange„ naamheid bij het Gemeen en ſpoed in het uitvoeren niet „ kunnen hebben. Deswegen verzogt hij eerbiedigliik, dat „ het den Staaten gelieven mogte, hem te ontſlaan van zijn „ Ampt: terwijl hij hun Edele Groot Mogendheden op 't „ nederigſte dankte voor de gunſten, hem bij verſcheiden „ gelegenheden bewezen, en vooral ook, om dat zij hem, „ in de Jaaren 1653 en 1658, toegeſtaan hadden, in gevalle „ hij, ten eenigen tijde, zijn Ampt nederleide, zitting te „ mogen neemen in den Hoogen Raad." Tot beſluit begeerde nog de Heer DE WITT, „ dat zijn Last, om in deezen Raad te zitten, van het Jaar 1658 mogt worden opgemaakt, alzo het hem toeſcheen, eenige hardigheid in te „ hebben, ſchoon het hem, en andere vóór hem, gegund „ was, dat hij in zulk eenen rang zitten zoude, alsof hij in „ 't Jaar 1653, toen hij Raadpenſionaris wierdt, tot Raadsheer in den Hoogen Raad aangeſteld geweest was."

Zijne rede geëindigd hebbende, verliet de Raadpenſionaris de Vergadering; welke voorts over zijnen voorſlag raadpleegde. De Ridderſchap en Edelen van *Holland*, nevens de Steden *Dordrecht*, *Delft*, *Rotterdam* en *Briele* waren de eenigen, die verklaarden, wel gewenscht te hebben, dat de Raadpenſionaris hadt kunnen beſluiten, in zijnen getrouwen dienst te volharden. De andere Leden der Vergaderinge ſpraken minder hartlijke taal. Het beſluit viel dan, dat men den Heer DE WITT op de eerlijkſte wijze ontſlaan zoude, en de begeerde zitting in den Hoogen Raad toeſtaan. Over de wijze van het ontſlag raadpleegde men, vervolgens, met den Prinſe, die twee of drie dagen tijds begeerde, om 'er zich op te bedenken. Het antwoord, welk hij den Staaten gaf, be-

beheisde merkelijke verandering in het Ontwerp, door hun Edele Groot Mogenden beraamd, en den Prinse ter hand gesteld. Men voegde zich geheimelijk naar des Stadhouders inzigten, stondt den Raadpensionaris zijn verzoek toe, bedankte hem eenvoudiglijk, en vergunde hem zitting in den Hoogen Raad; eene plaats, welke hij, egter, nooit bekleed heeft, en die de Staaten van *Zeeland* zwarigheid maakte hem toe te staan.

'Er is 'er, die verhaald hebben, dat de WITT, kort voor dat hij zijn Ampt nederleide, van 's Prinsen wegen aanzoek zou gehad hebben, om tot zijne zijde over te koomen; op welke voorwaarde hem de belofte zou gedaan zijn, om zijn gezag te behouden, mids hij zich geheimelijk naar des Stadhouders inzigten voegde; doch dat DE WITT, onwrikbaar aan zijne beginzelen verkleefd, niet van zich zelven hadt kunnen verkrijgen, tegen zijn eigen inzien te handelen; én alzo het eenig middel, welk hem zou hebben kunnen staande houden, van de hand wees. Anderen, egter, zijn van meeninge, dat aan dit verhaal de noodige echtheid mangelt.

Intusschen was de Heer KORNELIS DE WITT, broeder van den Raadpensionaris, gelijk wij, in 't volgende Artikel, breeder zullen verhaalen, in hegtenis genomen, en, bij Vonnis van den Hove, met ballingschap gestraft. Maar de boosheid hadt over hem eene zwarder straffe beslooten, en te gelijk om den geweezenen Raadpensionaris, daar in te doen deelen. Volgens gestagen Vonnis moest de Ruwaard, op den twintigsten Augustus, de Voorpoort in *'s Gravenhage*, en vervolgens het Land verlaaten. Maar het snoodst ontwerp, waar van de Geschiedenissen gewaagen, hield in, dat de gehaate Ruwaard, op dien eigen dag, aan den wraaklust moest worden opgeoffert. Het beheisde met een, dat zijn even gehaate broeder in het zelfde lot moest deelen. De zwarigheid was, om Heer JOAN DE WITT in de Gevangenpoort te lokken. Gelijk het dier vast beraadene boosheid zelden aan hulpmiddelen ontbreekt, en men meestal eerlooze aantreft, die haar ten dienste willen staan, dus verzon mien ook, in dit geval, eenen list, om den niets kwaads vermoedenden DE WITT in den strik te lokken.

De

De onverlaaten, naamelijk, den Cipier op hunne zijde gekreegen hebbende, bewoogen hem, zijne dienstmaagd te zenden, om den Heere JOAN DE WITT, uit naame van zijnen broeder den Ruwaard, te laaten weeten, dat hij vrijgesproken was, en hem, zo ras doenlijk, verlangde te spreeken. Heer JOAN bevondt zich thans ten huize van zijnen Zwager, den Heere VAN ZWYNDRECHT. Na het ontvangen der boodschap wilde hij niet toeven tot dat zijne Koets gereed was, maar belastte, die te zenden aan de Gevangenpoort, om zijnen broeder met te meer welvoeglijkheids af te haalen; wien, daarenboven, om de zwaare pijniging, hem onlangs aangedaan, het gaan zeer bezwaarlijk zoude vallen. 'Er is 'er, die willen, dat hij straks ten Huize uitging, verzeld van twee Klerken en éénen Knegt. Doch anderen verhaalen, dat men zeer veele moeite aanwendde om hem te wederhouden, dat hij, op eenen zo hachlijken dag, zich aan de woede des Volks niet wilde blootgeeven. Men voegt 'er nevens, dat zijne Dogter, welke hij teder beminde, zich voor zijne voeten nederwierp, en vruchtloos smeekte om hem het uitgaan te beletten. Daarenboven vindt men aangeteekend, dat een zijner Vrienden, die thans zitting hadt in de Generaliteits Rekenkamer, en op dit pas insgelijks ten Huize van den Heere VAN ZWYNDRECHT zich bevondt, hem aldus zou hebben aangesproken: „ Ik kan niet begrijpen, dat de Ruwaard u door „ eene Dienstmaagd zou laaten ontbieden. Wilde hij u spreeken, dan zou hij u dat wel door iemand anders hebben „ laaten weeten. Dat staat mij niet aan. Wilt gij wel doen, „ onderzoek eerst, of het waar zij; daar is nog tijds genoeg „ om 'er heen te gaan." Ondanks deeze smeekingen en vermaaningen, ging Heer JOAN ten huize uit, en liep alzo het deerlijkst lot in den mond, welk immer eenigen menschе bejegende. Op het Artikel van JAKOB DE WITT hebben wij reeds verhaald, dat de Grijzaart, indien hij van zijns Zoons voorneemen verwittigd geweest ware, hem na de Gevangenpoort zou verzeld hebben, uit reikhalzend verlangen om zijnen deerlijk gehavenden Zoon KORNELIS met zijne onderstelde vrijstaating geluk te wenschen.

Heer

Heer JOAN DE WITT aan de Gevangenpoort gekoomen zijnde, vraagde aan twee Burgers, die hij aldaar ontmoette, *of ze niets gehoord hadden*; waarop hij niets dan een norsch uitgesproken *Neen* tot antwoord ontving; laatende hem voorts ter Voorpoorte binnen gaan. Naauwlijks was hij in het Vertrek getreeden, alwaar zijn Broeder zich bevondt, of deeze, hem ziende, riep met verwondering uit: *Ach! mijn Broeder, wat koomt gij hier doen?* Waar op de Oud-Penſionaris hervraagde, *of hij hem dan niet ontbooden hadt?* Als deeze zulks ontkende, vielen zij ſtraks op het vermoeden, dat 'er eenig kwaad tegen hen gebrouwen wierdt.

En, inderdaad, dat hunne giſſing geenzins ongegrond was, bleek, binnen weinige oogenblikken, uit de toebereidzels tot den afſchuwelijken moord, die, kort daar naa, aan hun zou geploegd worden. Doch voor zo verre zo wel de Heer KORNELIS als de Heer JOAN DE WITT op dit treurtooneel verſcheen, zullen wij het berigt daar van uitſtellen tot het ſlot des volgenden Artikels, 't welk de voornaamſte leevensbijzonderheden des eerstgenoemden zal behelzen. Wegens 's beroemden Staatsmans afſtammelingen en karakter zullen wij nog, ten beſluite, het volgende aanteekenen. Heer JOAN DE WITT, wiens Echtgenoote zijn treurig einde niet ſchijnt beleefd te hebben, hadt bij haar vijf kinderen verwekt: ANNA DE WITT, gebooren den zevenëntwintigſten December des Jaars 1655; AGNES DE WITT, gebooren den achttienden Junij des Jaars 1658; MARIA DE WITT, gebooren den tweeëntwintigſten September des Jaars 1660; JOAN DE WITT, gebooren den zevenëntwintigſten Maart des Jaars 1662; en, eindelijk, JAKOB DE WITT, gebooren den tienden November des Jaars 1667. Van eenen deezer Zoonen zijn; te *Amſterdam*, nog afſtammelingen in weezen.

Wat 's Mans karakter betreft, om dit te maalen, zullen wij de woorden, gevloeid uit eene beroemde penne, overneemen en de onze maaken. „ Een vlug en vroeg ontwikkeld ver„ ſtand" (dus luidt die Karakterſchets) „ een juist oordeel, „ gepaard met ongemeene ſchranderheid in 't uitvorſchen van „ geheimen, en groote ervaarenis in Staats- en Regeerings„ zaaken deeden hem langen tijd aanzien als 't Orakel der „ Hoo-

„ Hooge Staatsvergaderingen. Het verworven vertrouwen
„ gaf hem het beleid der gewigtigſte buiten- en binnenland-
„ ſche handelingen in handen. Alle papieren van aanbelang
„ wierden door hem ontworpen. Gelijk hij Briefwiſſeling
„ hieldt met de Gezanten van den Staat aan alle Hoven, zo
„ verheerde hij dagelijks met de uitheemſche Gezanten, her-
„ waerds afgevaardigd. — Nauwlettend was hij op den ſtaat
„ van 's Lands Geldmiddelen: zijne ſchranderheid hadt ze in
„ zulk eene orde gebragt, dat de Staaten, na dat hij zijn
„ Ampt hadt nedergelegd, op hem begeerden, dat hij hun
„ daar van eene ſchets zou leveren. Bekend was zijn dier-
„ baar Zakboekje, voorzien met Tafels, waar uit hij aan-
„ wees, op wat grond en wijze men den Staat aan geld kon
„ helpen, in geval van noodzaaklijkheid. Zommigen hebben
„ geoordeeld, dat hij de Rekenkunde te veel op de Staat-
„ kunde toepaſte, te dikwijls uit der Verſten belangen re-
„ denkaveide, en te ligt veronderſtelde, dat zij daar volgens
„ te werk gingen. Dit is zeker zijn zwak geweest; doch
„ zij, die ſchrijven, dat hij geen kennis hadt van den ſtaat
„ en de belangen der vreemde Mogendheden, moeten zijne
„ Brieven niet geleezen hebben. TEMPLE, die hem wel kon-
„ de, getuigt, dat hij daar in boven allen uitſtak. 't Is ge-
„ heel iets anders, van eene zaak onkundig te zijn; en ge-
„ heel iets anders, door een grondbeginzel, dat in zich zel-
„ ven goed is, verkeerd toetepaſſen, een misſlag te begaan.
„ Dit was, ongetwijfeld, zijn geval. Veelen wraken in
„ deezen Staatsman, dat hij ook den rol van Held wilde
„ ſpeelen, wanneer hij zich in den Oorlog met *Groot-*
„ *Britannie*, op 's Lands Vloot begaf. Zij ſchrijven het aan
„ louterе verwaandheid toe; maar misſchien is het alleen
„ veroorzaakt door het voorulzigt, om zijn toen waggelend
„ gezag door een gelukkigen Zeeſlag, onder zijn beleid, te
„ herſtellen. Dat hij niet ongeſchikt was, om den Lande zo
„ wel ter Zee als in den Raad dienſt te doen, wijst het in
„ Zee brengen der Vloote tegen het gevoelen der Lootzen,
„ uit. Ondanks zijnen afkeer van uiterlijke praal en zijne ne-
„ derige leevenswijze, kleeft hem het verwijt van trotsheid en
„ heerschzugt aan: deezе, zegt men, bewoogen hem, om,
„ de

„ de gewigtigſte zaaken geheim te houden, en genoegzaam
„ alleen afteedoen. Dan, dewijl zijne gemeenzaamheid, en
„ derzins betoond, en zijn overig gedrag geene bewijzen van
„ die zielsgebreken opleveren, zal men veiliger aan andere
„ oorzaaken, uit de tijdsgeſteltenis natuurlijk voortvloeijende,
„ die handelwijze toeſchrijven.

„ Duidt men het euvel, dat hij, door den invloed, wel-
„ ken hij maakte te hebben in de Regeeringen der Steden,
„ ze allengskens met Lieden van zijnen aanhang vervulde,
„ men zou het zeker dwaasheid noemen, indien hij, kundig
„ van de twee partijen in het Vaderland, geene zorg gedra-
„ gen hadt, om de zijne de meerderheid te doen krijgen,
„ ten beste van den Lande. Aan deeze zugt moet, voor een
„ gedeelte, ook worden toegeſchreeven, dat hij zo dikwijls,
„ tot misnoegen van perſoonen, die anders agting voor hem
„ hadden, de aanzienlijkſte en voordeeligſte Ampten zijnen
„ Bloedverwanten en Vrienden toeſchikte. Dit was, ten
„ hoogſten genomen, een verſchoonlijk zwak; althans veel
„ verſchoonlijker, dan dat hij zich zelven met 's Lands geld
„ verrijkte, 't geen hem wel nagegeeven, doch waar van
„ het tegendeel beweezen is. Hij bleef altoos den Vaderlande
„ getrouw, wat ook de laſtermonden en pennen verdicht
„ hebben, om zijnen goeden naam te bezwalken: en nooit
„ heeft men ontdekt, dat hij zich door vreemde Mogend-
„ heden liet omkoopen, ten nadeele van den Staat. — Sterk
„ was de proef, welke zijn Karakter ten deezen aanzien
„ doorſtondt; zo listig als onverwagt uit den huize gelokt,
„ en niets minder dan zulk een kort aanſtaanden dood voor-
„ ziende, was 'er de ſchoonſte gelegenheid, om in zijne pa-
„ pieren iets te ontdekken. Deezen wierden, terſtond na
„ zijnen dood, tot zijne bijzondere Brieven toe, door de Sta-
„ ten in beſlag genomen, ten ſcherpſten door en door onder-
„ zogt, zonder iets in dezelven te ontdekken, 't welk zijner
„ gedagtenisſe tot oneer ſtrekte. Eén der Gemagtigden tot
„ dit onderzoek, gevraagd: Wat hij in de papieren van DE
„ WITT gevonden hadt? antwoordde: *Wat zouden wij gevon-*
„ *den hebben? Niets, dan Eerlijkheid!* Zo zegepraalt de
„ Deugd, als zij beproefd wordt.

„ Gebreken hadt hij, en zijn hoofdgebrek was Onverzet-
„ telijkheid. Men moge deeze onder den schoonen naam van
„ Grootheid van Ziel bewimpelen; niemand kan lochenen,
„ dat deeze hem aanpeste, om al zijn gezag te gebruiken,
„ om den Prins VAN ORANJE, zo veel hem mogelijk ware,
„ buiten 't bewind te houden, en dit doortedrijven tegen het
„ gevoelen van alle de Gewesten, en van verscheide voor-
„ naame Leden van *Holland*, die niet duiden konden, dat
„ iemand, hun in rang en geboorte gelijk, zich den Heer
„ der regeeringe aanmaatigde. Dit vasthouden aan een eens
„ gevormd plan, en, met het verloop van 't getij, de ban-
„ den niet te verzetten, veroorzaakte gewis veelen der ram-
„ pen, die, in den laatsten tijd zijns Staatsbestuurs, het Land
„ troffen. Dit bragt hem in den haat der zulken, die, door
„ 's Prinsen verheffing, 't belang van den Staat, of hunne
„ eigene grootheid zogten. Dit, eindelijk, maakte hem ver-
„ dagt van ontrouw en Landverraderij bij 't onverstandig
„ Gemeen, 't welk, door Lieden van aanzien opgehitst, en
„ aan blinde woede geen paal stellende, hem een lot deedt
„ overkomen, 't geen van allen als wreed en onmenschr
„ moet gewraakt worden. Juist, ja zeer juist, was het oor-
„ deel van DE RUITER, toen hij den Broedermoord, met de
„ uiterste ontstelenis en droefheid, aan boord vernam; de
„ billijkheid sprak uit zijnen mond: *Dat die Heeren zo om-*
„ *hals gebragt zijn, is droevig om te hooren. Zijn ze*
„ *schuldig, gelijk men roept, aan verraad, of aan 't om-*
„ *koopen van een Barbier, om zijne Hoogheid te doen ver-*
„ *moorden, dan moest men ze door wettige Regters hebben*
„ *ter dood verweezen; dat zou tot luister en eere van den*
„ *Staat en 's Regt hebben gestrekt; maar nu zijn ze door*
„ *'t raazende Volk vermoord.* GOD *bewaare ons lieve Va-*
„ *derland voor zodanig en meerder oproer en oploop!*"

WITT, (KORNELIS DE) ouder broeder van den Raadpen-
sionaris, in het voorgaande Artikel vermeld, en Zoon van
JAKOB DE WITT, insgelijks reeds geschetst, en van ANNA VAN
DE KORPUT, wierdt gebooren op den vijfëntwintigsten Junij
des

des Jaars 1623. Op het Hoogeſchool, waar heen, na voorafgaande onderrigtingen te hebben ontvangen, hem zijn Vader zondt, was de Regtsgeleerdheid zijne hoofdſtudie, om alzo bekwaam gemaakt te worden tot het loflijk bekleeden der aanzienlijke posten en waardigheden, tot welke zijne omſtandigheden hem den weg baanden. Dapper en onverzaagd van aart zijnde, voegde zij de beoefening der Krijgskunde daar nevens. Proeven zijner vorderinge in deeze weetenſchap vertoonde hij in het vervolg van zijnen leeftijd.

Na den loop zijner oeffeningen, aan 't Hoogeſchool, te hebben voleindigd, deedt DE WITT eene reize door verſcheiden Gewesten van Europa. Van zijne uitlandigheid wedergekeerd, tradt hij, niet lang daar na, in 't huwelijk met Jonkvrouwe MARIA VAN BERKEL, dogter van den Heere JAN VAN BERKEL, Ontvanger Generaal van *Holland*, en van Vrouwe ELIZABETH PRINCE. De huwelijksplegtigheid wierdt gevierd, op den eenentwintigſten September des Jaars 1650. Vijf kinderen wierden uit deezen echt geboren: JAKOB, JOAN, ANNA, MARIA en WILHELM DE WITT. De eerstgenoemde, na zijns Vaders rampzalig einde, zich buitenslands hebbende begeeven, overleedt, in den Jaare 1675, te *Weenen*, aan de kinderziekte.

Door eigen perſoonlijke bekwaamheden daar toe geregtigd, en door den luister en het aanzien van zijn Geſlagt geholpen, zag zich KORNELIS DE WITT, wel haast, geplaatst aan het roer van Stads- en Staatsbewind. Na alvoorens, in zijne Vaderſtad, mindere Regeeringsposten bekleed te hebben, beklom hij aldaar het Burgemeesterlijk geſtoelte, hadt zitting, van wegen de zelfde Stad, in de Vergadering der Edele Groot Mogende Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, wierdt Ruwaard van den Lande van *Putten*, en Baljuw van *Beierland*, en eindelijk Kurator van 's Lands Hoogeſchool te *Leiden*.

Het Jaar 1667, toen de Vereenigde Gewesten in eenen Oorlog met *Engeland* waren ingewikkeld, vertoonde een blijk van het vertrouwen, welk de Staaten in de kunde en vaderlandsliefde van DE WITT, ſtelden. Hun Hoog Mogenden, naamelijk, eene talrijke Vloot hebbende uitgerust, over welke de Admiraal DE RUITER het opperbevel zoude voeren, hadden

geraaden gevonden, twee of drie Heeren uit het midden hunner Vergaderinge te magtigen, op de Vloot, om, zonder rugſpraak te houden, na het inneemen van den Raad des Generaals, op alle zaaken te beſluiten; en naar bevinding van omſtandigheden te handelen. *Holland* benoemde daar toe KORNELIS DE WITT. Doch vermids de andere Gewesten geene Gemagtigden benoemden, moest DE WITT alleen, in die gewigtige hoedanigheid, den Zeetogt bijwoonen. 'Er is 'er, die meenen, dat de Admiraal DE RUITER den Burgemeester DE WITT ongaarne op de Vloot zag, vermits hij hem, tot het bekleeden van den toebetrouwden post, niet bekwaam genoeg oordeelde. Doch andere twijfelen aan de gegrondheid deezer meeninge.

Bij het uitzeilen der Vloote, op den zesden Junij des bovengenoemden jaars, bevondt zich DE WITT op het Schip van den Admiraal DE RUITER. Men wendde den ſteven na *Engeland*, en liet, op den zeventienden der maand, in het *Konings-diep*, het ankér vallen. Van hier wierden zeventien Schepen vooruit gezonden na de *Theems*, met last om eenige *Engelſche* Oorlog- en andere Schepen, die aldaar lagen, aan te tasten. De Luitenant-Admiraal WILLEM JOZEF VAN GEND hadt het beleid over die onderneeming. Op zijn Schip, van dat van DE RUITER, ging thans de Heer DE WITT over. Het Fort *Sheernes*, op het Eiland *Chappy* gelegen, wierdt vermeesterd, de beste Krijgs- en Scheepsvoorraad, daar gevonden, medegenomen, het overige verbrand, en het Fort zelve, als niet houdbaar, geſlegt. DE RUITER zeilde met het gros der Vloote tot voor *Quinenburg*, en begaf zich, met eenig klein Vaartuig, na *Chattam*. VAN GEND liep de Rivier op tot digt onder *Chattam*, waar de meeste Koningsſchepen lagen. Twee groote Schepen en vier Branders hadt men hier laaten zinken, om de vaart te verſparren: en was de ſtroom daarenboven geſloten met een zwaaren ijzeren Keten, loopende over Katrollen, die op Vlotten dreeven. Agter die Keten lagen vier Schepen beneden het Kasteel, en twee Fregatten daar boven. Aan wederzijden van de Keten, op het Land, waren twee Batterijen, ieder van acht ſtukken, waar in een groot getal Musketiers lag, uit het grof en klein

klein geſchut een onophoudelijk vuur maakende. De doortogt ſcheen onmogelijk, en men begon te wanhoopen aan 't volvoeren van het hoofdvoorwerp deezer onderneeming. In deeze verlegenheid boodt Kapitein JAN VAN BRAKEL, dien eigen morgen in hegtenis gezet over het doen aan land gaan eeniger Matroozen, zich aan, om met zijn Schip den weg ter overwinninge te baanen, indien men hem ontſloeg: door eene dappere daad zogt hij de ſchande zijns misdrijfs uittewisſchen. Men aanvaardde dit. De onverſchrokkene VAN BRAKEL zeilde met zijn Fregat, één der ſlegtſte uit de Vloot, die andere Schepen voorbij, en naderde het vuur der vijandlijke Batterijen en Schepen, zonder een ſchoot te doen. Wanneer hij tot de Keten genaderd was, brandde hij los op een groot Fregat, klampte het aan boord, en veroverde het in een oogenblik. JAN DANIELSZOON VAN DE RYN, een Brandſchip aanvoerende, zeilde, zo eenigen willen, de Keten aan ſtukken, en ſtak een Engelsch Oorlogſchip in brand. Anderen willen, dat de Keten losgemaakt wierdt door eenige Matroozen, op last van den Schout bij Nagt DAVID VLUG, aan land gegaan, en dat één der ijzeren Bouten, aan welke zij vast was, nog te *Enkhuizen*, ter gedagtenis van dit ſtout beſtaan, bewaard blijft. Drie anderen ondergingen op die eigenſte plaats het zelfde lot: de *Royal Charles*, het grootſte en beste Schip der geheele Vloote, wierdt verlaaten, en van weinig Booten genomen; in 't zelve tekende DE WITT, dien eigen avond, nog eenige Brieven aan hunne Hoogmogenden, verſlag behelzende van de overwinning.

De volgende dag was weer en wind gunstig, om den zo gelukkig begonnen aanſlag verder doortezetten, en vier groote Koningsſchepen, die hooger op lagen, te vernielen; doch men moest het Kasteel *Upnor*, waar uit onophoudelijk met zwaar geſchut geſchooten wierdt, voorbij, en de Rivier was te dier plaatze naauw. DE RUITER maakte ſchikking op alles, en men volbragt zijne bevelen, hoe gevaarlijk ook. Dan hij liet de zijnen in geen gevaar, 't welk hij zelve ſchuwde; toen eenige Branders, onder het ſchieten uit de Oorlogſchepen op het Kasteel, voorbij zeilden, ſprong hij in eene Sloep. De Ruward, dat ziende, vroeg, waar hij heen wil-

de? *Ik zal*, was zijn antwoord, *gaan zien, hoe 't ons Volk daar zal maaken*; en de Ruwaard daar op: *Ik zal u dat vergezelschappen.* Zij voeren zamen derwaards. Waar op DE RUITER één der Branders aanvoerde, en order gaf, hoe hij 't zou aanleggen. Dit slaagde zo gelukkig, dat drie der grootste en weerbaarste Schepen van geheel *Engeland*, elk achtig stukken geschuts voerende, tot het water afbrandden: het vierde ontsnapte ter naauwernood het gevaar. De Hertog VAN YORK en de Hertog VAN ALBEMARLE, die, gelijk men uit eenige Gevangenen vernam, daags te vooren nog op deeze drie Schepen geweest waren, en zich toen te *Rochester*, of daar omstreeks, onthielden, zagen de glorie der Engelsche Scheepsmagt, onlangs nog zo ontzaglijk, voor hunne oogen in vlam en rook vergaan, en het verbranden der Koopvaarderen in *'t Vlie*, met den brand der Koninglijke Oorlogschepen, betaald gezet. Men zou het Eiland *Chappy*, even als de Engelschen het Westëlnde van *ter Schilling*, hebben kunnen in brand steeken; maar men wilde met meer edelmoedigheids oorlogen, en geene onschuldigen de schuld van anderen laaten boeten: het plaagen en rooven, 't geen eenigen der Schepelingen bestonden, wierdt streng gestraft.

Hoewel deeze togt vereeuwigd in de Verzamelingen van Nederlandsche kunst, door het penseel en het graveerstift der Heeren LANGENDYK en SALLIETH, dus gelukkig uitgevallen, van zommigen van roekeloosheid wordt beligt, oordeelden, evenwel, 's Lands Staaten zich verpligt, hun genoegen daar over openlijk te betoonen. Behalven de geschenken aan de mindere bevelhebbers, wierdt de Heer DE WITT, gelijk ook de Admiraal DE RUITER en VAN GEND, begiftigd met een Gouden Kop, op welken de altoos gedenkwaardige togt zeer keurlijk en kunstig was afgebeeld. Wat laater ontving, nog daarenboven, de Ruwaard van de Staaten van *Holland*, eenen Rentbrief van dertigduizend guldens, in erkentenisse der gewigtige dienſten, op den vermaarden togt na *Chattam*, door hem den Lande beweezen.

In den vreezelijken Zeeslag, in de maand Junij des Jaars 1672, andermaal onder opperbevel van den Heere DE RUITER, aan de Vereenigde *Fransche* en *Engelsche* Vloot geleverd,

was

was de Ruwaard DE WITT, als Gemagtigde, tegenwoordig. Eenige andere Staatsleden verzelden hem nu in die hoedanigheid. Vóór zijn vertrek hadt hij de toezegging ontvangen, dat zijn Zoon, waarschijnlijk de oudste, hem in het Ruwaardschap zou opvolgen, indien hij, onverhoopt, in 's Lands dienst mogt sneuvelen. Van wegen den Staat wierdt hem eene lijfwagt van elfijke Hellebardieren toegevoegd. DE WITT begaf zich aan boord van den Heere DE RUITER. Op den zevenden Maij des gemelden jaars kwamen de Vlooten aan elkander. Vooraf hadt de Ruwaard, aan de bevelhebbers, eene deftige en kloekhartige aanspraak gedaan, en elk tot zijnen pligt vermaand. Gedurende het gevegt onthieldt zich DE WITT op de Bovenhut, daar hij zich, als zijnde met eenig ongemak aan zijn been gekwetst, een fluweelen armstoel hadt laaten brengen. Hier snorden hem de kogels als hagel over en langs het hoofd. Eén derzelven, digt voorbij zijn hoofd gonzende, doodde drie zijner Hellebardieren, en bragt twee of drie anderen zwaare wonden toe. Gaarne zouden DE WITT en DE RUITER, 's anderendaags, het gevegt hervat hebben; maar de vijanden optweeken hun, en kwam daarom 's Lands Vloot, in het gezigt van het Eiland *Walcheren*, ten anker; daar zij eenigen tijd bleef liggen.

Intusschen was des Ruwaards ongesteldheid dermaate toegenomen, dat hij aan 's Lands Staaten om verlof verzogt, zich na Land te mogen begeeven. Bij zijne komst te *Dordrecht* vondt hij de Stad vol beweeging, en het gemeene volk bijzonderzinnig tegen hem vooringenomen. Terwijl hij nog op de Vloot was, hadt men het grauw oproerig langs de straaten hooren schreeuwen: *Lang leeve de Prins* VAN ORANJE: *de Duivel haale de* DE WITTEN! Twee Vaandels, van eenen der Stads Torens waaiende, het een *Oranje*, het ander *wit*, waren indiervoege geplaatst, dat het eerste *boven*, het ander *onder* stondt, voerende het Opschrift:

ORANJE *boven*, DE WITTEN *onder*;
Wie anders meent, dien slaa de Donder!

Daarenboven hadt men eene Schilderij, vertoonende den roemrijken togt na *Chattam*, en in dezelve de afbeelding

van den Ruwaard, ter zijner eere op het Stadshuis te *Dordrecht* geplaatst, van daar gehaald, verscheurd, de stukken rondom de hoofdwagt der burgerlije, en het uitgesneeden hoofd des Ruwaards aan den galg gespijkerd.

In zulk eene gesteldheid der Stad was het natuurlijk te verwagten, dat den Heere DE WITT eenige onaangename bejegening ontmoette. Kort naa zijne wederkomst van de Vloot, kwamen 'er, op eenen nacht ten elf uure, vier onbekende personen aan zijne deur kloppen, begeerende hem te spreeken. Met het zeggen, dat de Ruwaard onpasselijk, en niet te spreeken was, lieten zij zich niet afzetten, maar zogten met geweld ten huize in te dringen. Het vermoeden dat de onbekenden met een moorddaadig oogmerk aldaar waren gekoomen, deedt de huisgenooten na hulp uitzien. Een derzelven, door eene agterdeur, na het Stadhuis in allerijl zijnde geloopen, verzogt bijstand van de burgerwagt. Deeze zijnde toegeschooten, deedt de geweldenaars de vlugt neemen.

Aan deeze geweldenarij ontkoomen, moest hij, kort daar naa, voor den aandrang eener andere wijken. Prins WILLEM DE III, door het oproerig dringen van het gemeen te *Dordrecht*, tot Stadhouder zijnde aangesteld, onderteekende de Wethouderschap eene Akte, bij welke het Eeuwig Edikt vernietigd, en de gemelde hooge waardigheid den Prinse wierdt opgedraagen. Aan den Heere KORNELIS DE WITT, terwijl hij nog ziek te bedde lag, wierdt deeze Akte insgelijks ter onderteekeninge voorgelegd. Doch hij weigerde dit, betuigende, liever te willen sterven, dan een Eed. schenden, van welken geen mensch op aarde hem kon ontslaan. Men stelde hem voor oogen, dat het woedend en muitend volk zijn huis omringde, en gereed was, zo hij langer aarselde, tot daadlijkheid te koomen. De onverschrokken Burger, gewoon, in de heetste gevegten en Burger-oneénigheden, de grootste gevaaren met een standvastig gemoed te tarten, liet zich geene vreeze aanjaagen, maar sprak: *In den laatsten Zeeslag zijn mij zo veele kogels over 't hoofd gewaaid; ik vreeze 'er geen meer, en wil liever een kogel afwagten, dan dat Schrijft teekenen.* Alle aanmaaning scheen vruchteloos, en men begon den moed, om hem te winnen, reeds opgegeeven, toen zijne

zijne Echtgenoote, haare jongſte Kinderen bij de hand houdende, binnen tradt, en, in traanen zwemmende, ſmeekte, dat hij toch, om hunnent wil, zorg voor zijn leeven zou draagen. Doch, ziende, dat hij onverzettelijk bij zijn beſluit bleef, dreigde zij de deur te openen, zich met de Kinderen onder het oproerig Gemeen te werpen, op deeze wijze zijne Naakomelingen tragten te redden, en hem aan zijn lot overgelaaten. Dit zeggen, op een bijkans wanhoopigen toon geuit, trof hem het hart: hij teekende en dagt zijne eer te redden, en eene verſchooning voor zijne zwakheid te zullen vinden, wanneer het oproer zou bedaard zijn, door agter zijne handteekening te voegen *V. C.*, *vi coactus*, (*door geweld gedwongen*); doch één der opſtookende Predikanten, het Gemeen van de beduidenis deezer letteren onderrigt hebbende, dwong het hem, dezelven doorteſchrabben, en even als de anderen te teekenen.

Aan deezen ſtorm dus ontkoomen, liep de Ruwaard, kort daar naa, in de maand Julij, een nieuw gevaar, toen de boeren van het Eiland *Voorne*, zes dagen agter elkander hem zoekende, op zijn leeven liepen. Ook anderen, die tot hem in eenige betrekking ſtonden, wierden in den dollen en bloeddorſtigen haat betrokken, welken men hem toedroeg. Een kommis, enkel om dat hij, voorheen, bij den Ruwaard hadt gediend, en door hem met dat ampt was begiftigd, dreigden zij te vermoorden.

Dit alles, intuſſchen, was louter voorſpel van den deerlijken ramp, welke hem, eerlang, zoude wedervaaren 't Luſt ons, van het beloop deezer zaake, een omſtandig verſlag mede te deelen; 't welk, tevens, den treurigen uitgang van den Raadpenſionaris JOAN DE WITT zal bevatten, gelijk wij, aan het ſlot des naastvoorgaanden Artikels, beloofd hebben.

De Ruwaard KORNELIS DE WITT door zekeren WILLEM TICHELAAR, Wondheeler te *Piershill*, bij den Hove van *Holland*, van zeker gruwelſtuk zijnde aangeklaagd, was de Advokaat-Fiskaal RUISCH na *Dordrecht* gezonden, om den beſchuldigden opteligten. Op den vierëntwintigſten Julij vervoegde hij zich ten huize des Ruwaards: 't was Zondag, en de meeſten der Wethouderen te Kerk. Zonder zich bij één hun-

kunner te vervoegen, of tijd te geeven, om bijeentekomen, voerde hij zijnen prooi na den *Hage*. In de Kasteleinij van den Hove van *Holland* gebragt, ondervraagden hem de Gemagtigden van denzelven Hove. TICHELAAR kwam ter zelfde plaatze, doch hadt de vrijheid van gaan en keeren: ook kreeg hij verlof na huis te trekken, zo hij voorgaf, om nader bewijs te haalen. Het leedt tot den zesden Augustus, eer hij weder kwam. DE WITT wierdt in de Voorpoorte van den Hove in naauwer bewaaring gebragt, en het sterk aanhouden der Regeeringe van *Dordrecht* deedt ook TICHELAAR daar plaatzen. Die Stad beklaagde zich over de schennis haarer Voorregten in het weghaalen eens Burgers, om hem elders te regt te stellen: bovendi, dat dit geschiedde op het hinbrengen van eenen eerloozen Knaap, omtrent een Burger, die de Burgemeesterlijke Waardigheid, en, ten dienste des Lands, de gewigtigste posten bekleed hadt.

Zeer groeide de algemeene verbaasdheid over dit opligten des Ruwaards, wanneer de beschuldiging, tegen hem ingebragt, bekend wierdt. TICHELAAR verklaarde, den zevenden Julij dien jaars ten huize van den Ruwaard gekomen te zijn, om hem over zeker geding met den Heer en Schout van *Piershill* te spreeken, doch uitgesteld wierdt tot den volgenden dag: dat hij toen den Ruwaard, te bedde liggende, gezien en gesproken hadt, die hem beloofde, in het geding behulpzaam te zullen zijn, mits hij zich verbondt, om den Ruwaard ook zekeren dienst te doen; dat TICHELAAR, zich hier toe bereid getoond hebbende, de Ruwaard hem, met veel omslags van reden, hadt voorgehouden „ dat de Prins nu „ Stadhouder geworden was, en dat men niet rusten zou, „ eer men hem *Souverein* gemaakt hadt; dat zulks verderflijk „ voor het Land was, kunnende de Prins ligtlijk met de „ Dogter van de eene of andere Mogendheid trouwen, en „ het Land aan eenen vreemden Heer brengen; dat het, eindelijk, 'er onder of over, buigen of barsten moest, en „ het in 't Land niet wel zou gaan, of de Prins moest van kant. Dat 'er wel dertig voorname Lieden waren, die 't hier op hadden toegelegd, doch dat TICHELAAR het moest volvoeren door vergif, staal of schietgeweer. Dat TICHE-

„ LAAR

„ LAAR 'er zich ook bij eede toe verbonden hadt, bewoogen
„ door eene belofte van dertigduizend Guldens, en 't Bal-
„ juwschap van *Betjerland*. Dat de Ruwaard hem zes zil-
„ veren Ducatons op de hand hadt gegeeven. Dat hij,
„ hier op ten huize uitgegaan, en, naa verloop van acht
„ dagen, uit wroeging, zo hij zeide, over de snoodheid
„ van het stuk, waar toe hij zich verbonden hadt, na het
„ Leger bij *Bodegraave* vertrokken was, en alles aan den
„ Heere VAN ALBRANDSWAARD, Hofmeester van den Prins,
„ en vervolgens aan den Heere VAN ZUILENSTEIN ontdekt
„ hadt: en, met den eerstgemelden Heer na den *Hage* ge-
„ reisd, hadt hij 'er den Prins berigt van gedaan, en deeze
„ het Hof des kennis gegeeven."

Van 's Ruwaards zijde wierdt erkend, dat TICHELAAR, ten gemelden dage, omtrent een vierendeel uurs met hem gesproken hadt; doch het berigt des gespreks luidde geheel anders. „ Voorerst hadt TICHELAAR gewaagd van de zwaarigheden
„ des tegenwoordigen tijds, en daarop den Ruwaard aange-
„ boden iets te willen openbaaren, mits het onder hem blee-
„ ve. De Ruwaard hadt hier op geantwoord, dat hij 't zeg-
„ gen mogt, zo 't iet goeds ware; in welk geval hij hem
„ ook wel behulpzaam wilde zijn; doch was het iet kwaads,
„ dan mogt hij wel zwijgen, indien hij 't niet openbaar ge-
„ maakt wilde hebben. TICHELAAR, nog eene poos op be-
„ lofte van geheimhouding aangedrongen, en steeds het zelf-
„ de antwoord bekomen hebbende, was heen gegaan met
„ deeze of dergelijke woorden: *Dewijl Mijn Heer het dan*
„ *niet gelieft te weeten, zo zal ik het zwijgen Ik wensch*
„ *Mijn Heer goeden dag.*" 's Ruwaards Zoon en Knegt hadden aan de geopende Kamerdeur, naauwlijks één roede van het bedde staande, dit afgeluisterd, en het terstond, eer zij den Ruwaard, of iemand anders, gesproken hadden, in deezer voege over verteld. — De Ruwaard zelve, dugtende, dat dergelijk een gesprek in een zo netelig tijdsgewricht zijnen vijanden stoffe tot lastertaal mogt geeven, hadt den Secretaris AREND MUIS VAN HOLY des verslag gedaan, met verzoek, om het den Burgemeester van 't Geregt bekend te maaken, en teffens, dat 'er op dien TICHELAAR gelet mogt wor-

worden. Deeze Geheimſchrijver verklaarde ook, uit 's Ruwaards mond verſtaan te hebben, „ dat zekere Vent, bij „ hem gekomen zijnde, gezegd hadt, dat zijne Hoogheid „ mogelijk zou trouwen met de Dogter van zekere Mogend„ heid, en dat men dit moest zoeken te beletten. Waar op „ hij hem belast hadt te zwijgen, alzo hij daar van niet hoo„ ren wilde: ook dat de Ruwaard hem niet kende; doch „ daar naa van zijne Huisgenooten verſtaan hadt, dat hij de „ Barbier van *Piershil* was."

Alle deeze omſtandigheden zamengenomen, en wel overwoogen zijnde, oordeelden de Vrienden des Ruwaards, dat de beſchuldiging, tegen hem ingebragt, niet alleen allen grond, maar ook allen ſchijn van waarheid derfde. Hoe kon men gelooven, dat de Ruwaard aan eenen onbekenden eene zaak van zo veel gewigts zou toevertrouwd, in een vierendeel uurs dien boozen toeleg ontdekt, en hem tot het medepleegen daar van overgehaald hebben? Wie kon denken, dat hij onvoorzigtig genoeg zou zijn, om van een geheim geſprek met iemand, dien hij onderſteld wordt tot zijnen wil bewoogen te hebben, kennis te geeven aan Burgemeesteren van *Dordrecht*; en zelfs melden, dat dit onderhoud den Prins VAN ORANJE betrof? Eene onvoorzigtigheid, die bij wederſlag op zijn eigen hoofd moest thuis koomen, indien de aanſlag op 's Prinſen leeven eens beſtaan was, gelijk men onderſtellen moet, dat hij verwagtte. Daarenboven ſtondt de beſchuldiger ter kwaader ſaame; een en ander Vonnis, over misdaaden van aanbelang, was door het Geregt van *Piershil* en den Vierſchaar van *Putten* over hem geſtreeken.

Noch de redenen van den Ruwaard ter zijner verdeedigинge, noch de ongenoegzaamheid van het éénig getuigenis eens eerloozen, kon het Hof beweegen, om den Gevangenen te ontſlaan. Zijne vijanden, ziende dat men den val deezes Mans zogt, wilden dien verhaasten, door nadeelige gerugten, wegens zijn gedrag op 's Lands Vloot, te verſpreiden. Men vertelde, 't was geene onpaſſelijkheid, die hem van de Vloot hadt doen thuis koomen, maar hij was met DE RUITER in geſchil geweest, die hem eene wonde in den arm hadt toegebragt. Hij hadt tegen 's Lands Vijanden, en bovenal te-

gen

gen de *Franschen*, niet willen strijden, en 't hervatten van den strijd, naa den slag voor *Soukhaal*, belet. Gemaklijk kon deeze zaak nagevorscht worden. De Raadpensionaris schreef aan DE RUITER. Deeze vaardigde terstond eenen Brief af aan de Staaten van *Holland*, zijne hoogste verwondering betuigende over 't geen hem uit het Vaderland was te vooren gekomen: als mede, dat alle die gerugten volstrekt verzierd waren: met aanroeping van GODS naam verklaarende, met den Ruwaard van *Putten*, als Afgevaardigden en Gevolmagtigden op 's Lands Vloot, in alle broederlijke éénigheid en openhartige vriendschap geleefd te hebben; dat 'er nooit tusschen hen een verschil gereezen was, veel min een zo hoogloopend, dat zij van woorden tot daadlijkheden gekomen waren. Hij gaf desgelijks getuigenis van 's Ruwaards ijver, om de Vijanden, *Franschen* en *Engelschen*, zonder onderscheid, te bevegten, gelijk hij zulks met de daad betoond hadt: ook was het hervatten van den strijd niet belet door 's Ruwaards toedoen, die daar toe besloten hadt, maar door den wind. Het getuigenis van een Man, als DE RUITER, hadt meer dan voldoende moeten zijn, om den Ruwaard van deeze laatste betigtingen te ontheffen; maar DE RUITER stond bekend voor een Vriend van DE WITTEN.

Men hoorde den Ruwaard ééns tegen zijnen Beschuldiger. Deeze snoode, te vergeefsch getragt hebbende te *Pierskil* een getuigenis te krijgen van zijn eerlijk gedrag, vreesde, dat zijn bloot zeggen in Regten voor geen genoegzaam bewijs zou doorgaan: hier om boodt hij aan, tegen den Ruwaard, zich te laaten pijnigen. Zulks, te zeer smaakende naar de oude wijze van Regtspleeging, door tweegevegten, vuur- en waterproeve, wierdt verworpen. Buiten twijfel was die voorslag den Beschuldiger ingeboezemd door 's Ruwaards Vijanden, die door pijniging eene bekentenis uit den mond des Beschuldigden wilden haalen, welke hem in 't oog des Volks en der Naakomelingschap schandvlekte

De Huisvrouw, de Bloedverwanten en de Vrienden des Ruwaards leverden een allerdringendst Vertoog in, om zijn ontslag te bewerken. Zij wraakten de aanklagte eens eerloozen, zonder bewijs en zonder getuigenis, tegen een Burger

van

van aanzien, die den Lande groote diensten gedaan hadt. Zij beweerden, dat 'er, gelijk naar Regten behoorde, geen blijk altoos was van een *Corpus delicti*, gelijk de Regtsgeleerden ſpreeken, dat is, in het tegenwoordig geval, dat men nog geen bewijs hadt van eenige zamenzweering tegen het leeven van den Prins; veel min, dat de Ruwaard daar aan ſchuldig ſtondt. Zij beriepen zich op 't getuigenis des Knegts, die 't geſprek gehoord, en hier op, dat de Gevangene den Beſchuldiger verſtond bij de Regeering bekend gemaakt hadt; met bijvoeging, dat TICHELAAR bijzondere redenen van wrok hadt tegen den Ruwaard, die, eenige jaaren geleden, hem in eene geldboete verweesd. Maar alle deeze en meer redenen van verdediging waren vrugtloos, en het ontdekte zich hoe langs hoe klaarder, dat het Hof geheime redenen meende te hebben, om niet den Ruwaard ten ſtrengſten te handelen. Deeze agtenswaardige, doch ongelukkige, Burger, in één verhoor zijnen Aanklaager van twee valſchheden overtuigd hebbende, vermogt, herhaalde keeren, maar vrugtloos, weder tegen hem gehoord te mogen worden. 't Bleek voor der onpartijdigen oog, dat de Schelm, door de Vijanden des Ruwaards opgeſpt, gekomen was, om hem den moord des Prinſen voortеſtellen, met oogmerk om hem te verraaden; en dat hij, dit ontwerp misluktende, ſchielijk heenen ging, om langs eenen anderen weg den val des beſtagden te bewerken.

Zijne vijanden, vreezende, dat hij zich aan het ſchriklijk lot, voor hem bereid, zou onttrekken, namen de toevlugt tot de laagſte kunstgreepen, om zijne ontkoming te beletten. Een Heer van aanzien, wiens naam nog verdonkerd blijft, gaf den Klapperman laſt, in den *Hage* het gerugt te verſpreiden, dat de Ruwaard wilde uitbreeken. Op deeze maare liep het Volk, 't welk de onſchuld eens gehaaten Burgers niet kon gelooven, te hoop, en na de Gevangenpoort: het dreigde, de huizen der geenen, die 'er omſtreeks woonden, tot den grond te zullen omkeeren, als zij de ontkoming des Gevangenen begunſtigden: en de oploop was niet te ſtillen, dan met de verſchijning des Ruwaards voor het venſter. Vervolgens bezette de Burgerwagt de gevangenis. Het verblinde Volk na den Prins gezonden hebbende, om eene Wagt te ver-

verzoeken, op dat KORNELIS DE WITT het niet zou ontſnappen; floeg hij het af; met te zeggen, *dat* DE WITT *in handen van 't Gerecht was; 't welk wel zorg zou draagen, dat hij niet ontvlugtte.* Het voldoen aan zulk een verzoek zou hem blootgeſteld hebben aan 't verwijt, dat hij 's Volks woede onderſteund hadt; en dit moest als uit zich zelven werken.

Doch, eer de Gevangene daar aan wierdt opgeofferd, moest hij, op last van de onbillijkſte Regters, tot de partij der onderdrukkinge overgehaald, de ſmart der ſokerendſte pijnigingen ondergaan. Zeker Heer, den Aanbrenger ter zijde geroepen hebbende, beet hem in 't oor: *Onnoozele bloed! waarom hebt gij geen moeds genoeg gehad, om alle de bijzonderheden uwer beſchuldiginge ſtaande te houden? Men zou den Ruwaard den kop voor de voeten gelegd hebben, en nu zal hij 'er met een banniſement afkomen: óf de pijniging moet hem ſchuldbekentenis afperſen.* Om dit doenwaardig oogmerk te bereiken, hadden de Regers de laagheid en barbaarſchheid, om tot de pijniging te beſluiten. Dit middel, veel geſchikter, om de hardvogtigheid des Lijders te beproeven, dan om van ſchuld of onſchuld overtuigd te worden, wierdt hier te werk geſteld tegen gebruik, 't welk hetzelve alleen gedoogt in gevallen, dat 'er blijkbaare bewijzen zijn van een gepleegd misdrijf.

Op den achttienden Augustus berigtte de Cipier, 's avonds, den Gevangene, dat hij last hadt, hem geen eeten te geeven. De Ruwaard, na de reden vraagende, kreeg geen antwoord; en vroeg daar op, bedaard: *Hoe nu, zullen zij mij morgen pijnigen?* 's Anderen daags bragt men hem na de Pijnkamer. Schoon 'er nog niemand der Heeren tegenwoordig was, ging de Scherpregter aan het hem bevoleu werk. Vergiffenis verzogt hebbende voor 't geen hij hem zou aandoen, ontblootte hij den Gevangene zo verre, dat hij alleen een onderbroekje aanhieldt, en zette hem voorts de ſcheenſchroeven: Op het zeggen van DE WITT, *gij doet mij dit pijn aan, eer de Heeren hier zijn*, antwoordde hij, „dat „ het hem belast was," en zette de pijniging voort met zo veel nadruks, dat de Ruwaard, onverduldig wordende, uit-

riep: *Gij ſchelm! is mij dat pijn aandoen; ik zou u wel een klink om de ooren geeven.* „ Klaagt gij reeds," hernam de Beul, „ 't zal 'er nog wel beter op aankomen: ik zou „ u raaden maar te bekennen, want gij zult de pijn niet „ kunnen wederſtaan." *Hoe*, antwoordde DE WITT, *kan men bekennen 't geen men niet gedaan heeft?* Toen wierdt hem aan ieder teen vijftig pond gewigts met een dun touw, vol knoopen, vastgemaakt, en hij, bij de armen, agterover, omhoog gehaald, tot dat de katrollen aan elkander ſtieuen; waar op men hem heen en weder ſlingerde. Te midden in deeze geweldige en eislijke pijniging, traden de Raadsheeren binnen, en voerden den elendigen te gemoete: „ Beken uwe „ misdaad!" Doch hij, geens misdaads, die zij hem wilden afperſsen, bewust, zeide: *Rukt en ſcheurt mij aan ſtukken, gij zult 'er nooit uithaalen, 't geen 'er niet in is.* Zij drongen aan, dat hij zou bekennen. Een verontwaardigend oog ſloeg de Lijder op de Heeren; de Deugd gaf hem kragt, en hij daagde zijne Regters voor GODS Vierſchaar, met betuiging, *dat zij zelven wel wisten, dat hij onſchuldig was.* Niets kon hen in 't booze opzet ſtuiten. De pijniging wierdt ſterker aangezet, hij op de pijnbank uitgerekt, zijn lichaam, op drie plaatzen, met dunne touwen, vol knoopen, gebonden, en zijn hoofd tuſschen vier pennen gelegd; maar hij bleef zo ſtandvastig als onſchuldig, en behieldt alle wakkerheid en tegenwoordigheid van geest, ja ſcheen zelfs het geweld zijner Pijnigeren te trotſeeren met het ophaalen van 't begin eens Lierzangs van HORATIUS, vol uitdrukkingen, op zijnen toeſtand paſſende:

„ Justum & tenacem propoſiti virum
„ Non civium ardor prava jubentium,
„ Non vultus inſtantis Tyranni
„ Mente quatit ſolida."

't Welk deezen zin heeft:

Geen Dwinglands wenk, geen muitziek Volk,
Geen Beul, geen foltering, noch dolk,

Die

Die op de blanke Deugd hun hart en moordpunt wetten,
Zijn magtig, om 't gemoed eens Braaven omtezetten.

Ruim drie uuren duurde dit pijnigen; en, schoon de Beul, die, in 't eerst, bekende, den Ruwaard zwaar gepijnigd te hebben, naderhand, op last van zeker Heer, zich liet verluiden, dat de pijniging niets om 't lijf gehad hadt, en hij dezelve wel om een glas wijns wilde uitstaan, heeft hij, weinig maanden laater, op zijn doodbedde, een Brief aan 's Ruwaards Weduwe geschreeven, waar in hij vergiffenis verzogt wegens het geen hij haaren Man hadt aangedaan: teffens verklaarende, geene pijniging aan hem gespaard te hebben.

De Heeren van het Hof, geene bekentenis uit den mond des Gevangenen kunnende haalen, wilden, nogthans, hun voorneemen, om hem te veroordeelen, volvoeren; maar vonden zich zeer verlegen, welk eene misdaad men in zijne Sententie zou stellen. Over dit onderwerp raadpleegende, bragt de Griffier ADRIAAN POTS in 't midden, dat 'er voorbeelden van veroordeeling waren, zonder bekentenis der beschuldigden, of het uitdrukken van de misdaad in de Sententie. Buiten twijfel oogde hij op de Sententien van UITENBOGAARD en TRESEL, in 't Jaar 1619 uitgesproken. Schoon deezen niet van het Hof, maar door gedelegeerde Regters geweezen waren, behaagde dit voorbeeld, en men maakte, den volgenden dag, eene Sententie op, van woord tot woord luidende:

„ *'t Hof van Holland*, gesien ende geëxamineerd hebben-
„ de de stukken ende munimenten, bij den Procureur-Gene-
„ raal van den selven Hove, tot laste van Mr. KORNELIS DE
„ WITT, Oud-Burgermeester der Stad *Dordrecht*, en Ruard
„ van den Lande van *Putten*, jegenswoordigh Gevangen op
„ de Voorpoorte van denzelven Hove, mitsgaders syne exa-
„ minatie ende confrontatien, als mede 't gene van wegen
„ den voorschreven Gevangen is overgelevert: en voorts
„ overwoogen hebbende 't geen ter materie dienende is, en-
„ de eenigsins heeft mogen moveren: verklaart denselven Ge-
„ vangen vervallen van alle syne Digniteyten en Ampten, bij
„ hem tot noch toe bediend: bandt hem voorts uit den

„ Lande van *Holland* ende *Westfriesland*, zonder dair oyt
„ wederom in te komen, op poene van swaerder straffe, te
„ ruymen deselve Landen met den eersten: ende condemneert
„ hem in de kosten en missen van Justitie, tot taxatie en
„ moderatie van den Hove. Actum by de Heeren ADRIAAN
„ PAUW, Heere van *Bennebroeck*, Praesident; ALBRECHT
„ NIERop, WILLEM GOES, Heere van *Boeckhorstenburg*, FRE-
„ DERICK VAN LIER, Heere van *Soestermeer*, CORNELIS BARN
„ en MATTHEUS GOOL, Raedsluyden van *Holland* en *West-*
„ *friesland:* ende gepronuncieert op de Voorpoorte van den-
„ selven Hove op den twintigsten Augusti zestien honderd
„ twee en zeventig.

„ In kennisse van mij

„ ADR. POTS."

Dit Vonnis was al te zagt voor eenen schuldigen aan de misdaad, met welke men hem betigtte, en alleronregtvaardigst voor eenen onschuldigen: ook waren alle de voorgaande mishandelingen schandvlekken voor altoos op de Regters, die den bijstand der Wetten verleenden aan het volvoeren der oogmerken van bitterheid en wraakzugt. In de daad, de omwenteling was al te wel gevestigd, om te vreezen, dat 'er eenig nadeel aan zou toegebragt worden door Burgers, die, hoe aanzienlijk voorheen, thans alle gezag en invloed verlooren hadden. Misschien wilde men, door een schrikbaarend voorbeeld, allen, die het in 't vervolg zouden bestaan, om een Huis, het geen men toen op onwankelbaare gronden zogt te vestigen, te wederstreeven, afschrikken. De wijze, op welke men de twee Broeders in 't zelfde onheil wist intewikkelen, schijnt aanteduiden, dat zij, die dit deerlijk treurtooneel aanrigtten, een sterker aandrift en een bepaalder plan hadden, dan de eerste vervoering van verblindenden haat.

Zo onvoeglijk als het Vonnis zelve was, even ongeregeld ging men voort met het uitspreeken. Bij herhaaling verzogt DE WITT, dat het ter gewoonlijke plaatze, de Rolle van het Hof, zou geschieden. Men bragt bij, van het gewoon-

woon gebruik afteswijken, om hem te bewaaren voor de mishandeling des Volks: en, ondanks zijne verklaaring, dat hij deeze niet vreesde, en ter Rolle begeerde gebragt te worden, voer men voort met hem de Sententie in de Gevangenis voorteleezen. Men heeft dezelve naderhand vergeleeken bij die van PILATUS: *Ik vind geen ſchuld in deezen Menſche. Ik zal hem dan kastijden, en loslaaten.* Men zou 'er hebben kunnen bijvoegen, dat het voorbeeld deezes Landvoogds ook daar in gevolgd wierdt, dat men een ſtraffchuldigen BARABAS in vrijheid ſtelde.

TICHELAAR ontſloeg men, zonder eenig merk van ſchande op hem te doen kleeven, als een Aanklager, die te kort ſchoot in zijne beſchuldiging te kunnen goedmaaken. Eén der Regeeren, Mr. ALBRECHT NIEROP, droeg zorg, om hem te verwittigen, „ dat, daar men 't niet verder hadt kunnen „ brengen, dan dat de Ruwaard gebannen zou worden, hij „ nu buiten gaan moest, en het Volk ophitzen, om zulk een „ Scheim, die den Prins hadt willen vermoorden, van kant „ te helpen." Met bijvoeging, „ dat men hem immers niet „ losgelaaten zou hebben, zo hij den Ruwaard valſchlijk „ aangeklaagd hadt; doch dat 'er meer aan 't ſchelmſtuk vast „ waren, die men hadt willen verſchoonen."

Wel ras liep het gerugt van 't Vonnis door den *Haag*. Het Volk beſchuldigde de Regters van te veel zagtheids omtrent den Gevangene: en men verſpreidde, dat het één der regelen was van den *Loevesteinſchen Aanhang*, om de misdaaden niet dan met Ballingſchap te ſtraffen. Oproerkraaijende Briefjes wierden 'er geſtrooid en aangeplakt: zij noodigden het Volk na de Gevangenpoort, om den Verraader van 't Land, 's Prinſen Vijand, loon naar werk te doen ontvangen; één, aan de Kerkdeur geplakt, luidde;

LUCIFER *roept uit de Hel,*
Wanneer DE WITT *daar komen zelt?*
De Burgers riepen uit den Haag,
Wagt hem 's avond in uw maag.

Nog een ander briefje, zijnde een tijdschrift, was van deezen inhoud;

„ CorneLIs De wIt, RVaert Van PVtten
„ VerraDer Van 't Lant en 's PrInCen VIant
„ Gaat naar 't geVangenhVIs, niet Verre Van 't
„ Groene sootJe, aLwaer hI haast Loon naer
„ SIIne werCken sal ontfangen. In 't Iaer,
„ ALs Ian Barton en Pieter GrotIVS het SIJn ontsnapt."

Door welk eenen list men den Raadpensionaris DE WITT na de Gevangenpoort lokte, naa dat zijnen broeder den Ruwaard zijn Vonnis was voorgeleezen, hebben wij reeds op het Artikel diens Staatsmans verhaald. Thans vervolgen wij ons treurberigt, voor zo veel het de beide broederen te gader aangaat.

Zo dra was Heer JOAN DE WITT niet bij zijnen broeder den Ruwaard, op de Gevangenpoort, gekoomen, of TICHELAAR ging na buiten, en wierdt door iemand, men weet niet wie, aangezet, om overal in den *Haag* bekend te maaken, dat de broeders beiden in de gevangenis waren. Hij kweet zich onvermoeid van den opgelegden last, de vinnigste beschuldigingen tegen de DE WITTEN uitbraakende; hier in ondersteund door een welbekenden Ligtmis, in de wandeling *Jonker van der Moezel* genoemd. Daar op begaf TICHELAAR zich na de Kastelenije, met luidde stemme, uit een open raam, den steeds aangroeijenden hoop Volks toeroepende, „ dat de Ruwaard slegts om de leus gepijnigd was; dat men „ hem het hoofd voor de voeten hadt behooren te leggen, „ doch dat men hem alleen van zijne Ampten beroofd en „ gebannen hadt, om dat de Regters zo wel schuldig waren „ als hij." Voorts, het hoofd ten venster uitsteekende, om te beter gehoord te kunnen worden, schreeuwde hij het Graauw toe, „ dat die hond welhaast met zijn' broeder zou „ afkomen; doch dat het nu de tijd nog was, om het te „ beletten: dat men zich eerst aan deeze twee schelmen wreeken, en daar naa de anderen, meer dan dertig in getal,

„ straf-

„ ſtraffen moest." Deeze oproerige taal, zo zeer ſtrookende met de gaande gewordene driften des Volks, wierdt beantwoord door de Burgers met het geroep, *Wapen! Wapen!* en door de heffe des Volks, *Moord! Moord! Verraad! Verraad!* Onder dit verward geſchreeuw ſtreefde de menigte na de Gevangenpoort als om ſtrijd, wie de eerſte zou weezen, om de handen aan de twee broeders te ſlaan.

De Klerk van den geweezenen Raadpenſionaris, gezonden om een Afſchrift der Sententie van den Griffier te haalen, kwam niet te rug, en de menigte Volks voor de Poort nam hand over hand toe: dit maakte hem ongerust, en deedt hem beſluiten, om, ware 't mogelijk, alleen uittekomen. Hij kwam bij de Poort; doch één der Burgeren beet hem toe: *Hier mag niemand uit!* — Op zijne vraag, *waarom niet, Mannen? gij weet immers wie ik ben*, riepen anderen, *wij hebben 'er geen last toe!* — *Wat last*, hernam DE WITT, *moest gij hebben?* — *Van eenen Officier*, was het zeggen. Hier op ontſtondt een geſchreeuw: *Schiet! Schiet!* — Met behulp van één zijner Klerken kwam hij weder binnen, en men kreeg de deur toe. Eene andere deur, om agter uit te koomen, was 'er niet. Hij vervoegde zich weder bij zijn broeder, vol ongerustheid, bij herhaaling zeggende: *Ik wenschte, dat ik hier van daan was! Hoe kom ik hier nog van daan!*

De Staaten van *Holland*, toen vergaderd, om een opvolger van den Raadpenſionaris te kiezen, ontdekten deeze beweegenisſen niet zonder des te grooter verlegenheid. Zij vreesden, wat hier van voor zich zelven mogt worden. Op hunne beſchikking kwam de Haagſche Schutterij in de wapenen, en drie Kompagnien Ruiters zaten op. 'Er was een gerugt uitgeſtrooid, dat de hoofden des oproers de Boeren en Viſchers der omgelegene Dorpen in den *Hage* ontbooden hadden, om hen te beletten, wierden de Valbruggen opgehaald, en de Schutten aan den binnenkant der gragt gebragt. Ten zelfden tijde wierdt een Brief afgevaardigd aan zijne Hoogheid, met verzoek, om ten ſpoedigſten met eenig Paarden- en Voetvolk in den *Haag* te koomen. Hij kwam noch zondt lemand; maar de Graaf VAN TILLY vatte met zijne

Kom-

Kompagnie post digt bij het Gevangenhuis en de daar geschaarde Burgers, veelal meer genegen om de woede des gepeupels opteftooken dan te bedwingen. Eenige Vaandels ftonden niet alleen onder het bevel van verdagte Officieren, maar van de zoodanigen, die bekend waren voor geflagene vijanden der broederen, onder anderen ZACHARIAS DE ZWART en de Zilverfmit HENDRIK VERHOEF; welke laatfte, dien morgen, twee kogels op zijn fnaphaan hadt laaten loopen, GOD biddende, dat hij tot het van kant helpen der Broederen mogt medewerken, of zelve omkomen. JOAN VAN BANKHEM, toen Schepen, en naderhand Baljuw van *'s Hage*, hadt eenige Kapiteins bij eede doen beloven, DE WITTEN niet in leeven te zullen laaten. Eén deezer Burgervaandels eene Kompagnie Ruiters ontmoetende, toetfte VERHOEF de bende met te roepen: *de Prins boven!* DE WITTEN *onder! wie anders meent, die flaa de Donder!* Want op zij antwoordde, *het ook zo te meenen.*

Dan, fchoon deeze Kompagnie het dus met de oproerigen fcheen te houden, hadt de Graaf VAN TILLY, die 'er het bevel over voerde, zich niet door de algemeen heerfchende dolfriftigheid laaten bevangen. Hij beval den zijnen, die fteeds over de plaats met de Burgers in gefchil waren, de musketten altoos gereed te houden, zonder egter vuur te geeven, of de Burgers moesten eerst losbranden; die ook in eene dreigende geftalte ftonden, en elkander aanhitften, om den Graaf onder den voet te fchieten. Maar, deeze zijne bedaarde rustigheid houdende te midden van het gevaar, vroeg den Burger-Officieren: *Of zij den* Haag *tot een bloedbad wilden maaken? dat zij dan maar eerst hadden te fchieten.* Zulk eene koenheid joeg hen vervaardheid aan. Zij vreesden voor de wraakneeming eens getergden Krijgsmans. De Burgemeester en Kolonel JOAN MAAS, en verfcheide Heeren der Wetbouderfchap, onderhielden den vooruitloopenden VERHOEF in 't bijzonder, op eene ernstige wijze hem vermaanende, om zijn oprer te laaten varen: doch hij beantwoordde zulks met ftuurheid, hen voor Verraaders fcheldende, en met het zelfde lot als dat van DE WITTEN dreigende: hij ging, eer verfterkt in zijn boosaardig voornemen, dan 'er van afgebragt, na de Gevangenpoort te rug.

Om-

Omtrent den middag liep 'er een gerugt, dat de beide Broeders ontkomen waren. Om het zelve te ſtuiten, liet men tien of twaalf Burgers boven en in 't Vertrek koomen, waar zij de broeders vonden. Dit voldeedt het Graauw niet; twintig of dertig uit het zelve moest men toeſtaan, dat het met eigen oogen zich overtuigde van de waarheid, door de Burgers vermeld. De naaste Huizen bleeven niet onbezogt, om te vernoemen of 'er door dezelven ook kans ter ontvlugtinge ware. En, op dat zij, ergens uitkomende, geene lijfberging zouden vinden, plaatste zich een Metzelaar met zijn roer op het dak der Poorte, met oogmerk, om, als zij het 'er buiten waagden, te ſchieten.

Terwijl de broeders aan tafel zaten, vertelde de Dienstmaagd des Cipiers, dat de Burgers zeer oploopend wierden. Op de vraag des Ruwaards, *wat willen zij hebben*? hernam zij, *zij willen u doodſlaan*! Met alle rustigheid van geest ſprak hij hier op: *Is't om mij te doen, laaten ze koomen, hier ben ik*! De Fiscaal RUISCH tradt, met eenige Officiers der Burgerije en vijf of zes Burgers, binnen, te kennen geevende, dat zij dienden, om den Ruwaard te beſchermen en te bewaaren. De geweezene Raadpenſionaris, dit voor eene leuze neemende, dat hij mogt vertrekken, meende heen te gaan; doch de Burgers wederhielden hem, zeggende: *Hola, Mijn Heer, gij moet ook hier blijven*! De Fiscaal verzogt hem, nog wat te willen toegeeven, om 's Volks wille. Eenigen der Officieren aaten, op 't verzoek der broederen, mede, en wierden, zo zommigen ſchrijven, in een minzaam geſprek genoegzaam van 's Ruwaards onſchuld overtuigd.

Doch dit baatte niets: het oproer voor de deur nam hand over hand toe. De Burgers, misnoegd, dat zij door de Ruiterij in hun bloeddorſtig voornemen belet wierden, vielen aan 't dreigen en dringen, alles aanwendende, om dezelve te doen afbreeken. Maar TILLY hieldt ſtand, de gevolgen van zijn vertrek maar al te duidelijk voorziende; en men moest zich van laage ſtreeken bedienen, om hem van die plaats te verwijderen. Twee Sergeanten, DUURKANT en VÁN PRAET, (de namen van allen, die deel genomen hebben in dit ſchendig ſtuk, verdienen met afſchrik aan de Naakoomeling-

lingschap te worden overgeleverd,) vervoegden zich bij de Heeren VAN ASPEREN en ADRIAAN BOSVELD, de twee éénigen der Gekommitteerde Raaden toen in den *Hage*; de anderen waren, twijfelagtig uit welke oorzaak, op een tijd, wanneer hunne tegenwoordigheid zo noodig was, afweezig; met verzoek, dat deeze Heeren last zouden geeven tot het doen aftrekken der Ruiterije. Hier in niet slaagende, stelden twee Burgerkapiteinen, VAN LEEUWEN en VAN REENEN, dien eisch andermaal voor. Op de vraag, *of zij dan de Heeren op de Poort tegen allen overlast zouden beschermen?* gaven zij *ja* ten antwoord; doch stookten, te rug gekeerd, hunne Vaandels nog sterker op. — Ten zelfden tijde vernieuwde en verzwaarde men 't gerugt van den aantocht der Boeren: 'er bijvoegende, dat zij kwamen om den *Haag* te plunderen. De Heeren Gecommitteerden, door deeze gerugten aan 't wankelen gebragt, konden de langs hoe meer dringende aanzoeken niet wederstaan. De Burgemeester, JOAN MAAS, schoon den broederen genegen, en JACOB VAN DER HOEVE, Pensionaris van den *Haag*, gingen die Heeren spreeken, om hun de noodzaakelijkheid te toonen, dat de toegangen door de Ruiterij bezet wierden, om den roofzugtigen hoop te stuiten. Deeze redenen hadden te min gronds, om dat, indien de Boeren met de daad in aantocht geweest waren, tot het volvoeren van een zo slinks oogmerk, Burgerkompagnien, toen in de wapenen, en door vrees voor eigen gevaar, gedreeven, te over in staat geweest zouden zijn tot het verstrooijen van een handvol opgeraapt en ongeregeld Volk. De twee Heeren Gekommitteerde Raaden lieten zich overhaalen, 't zij ze voor het Graauw vreesden, of, het heimelijk oogmerk deezer zamenzweering, doorgrondende, voor 's Volks wraak dugten, als zij zich tegen het oproer aankantten. — Zij lieten, derhalven, den Graave VAN TILLY, mondeling aanzeggen, dat hij de nadergende Boeren met de Ruiterij zou tegenwerken; doch hij weigerde zijn post te verlaten zonder schriftelijk bevel: dit kon hem tegen allen ongeval dekken, en zelfens dienen, om den Heeren meer tijds tot beraad te geeven. Het wierdt hem ter hand gesteld, geteekend door VAN ASPEREN en BOSVELD. Deezen Lastbrief bewaarde TILLY, en toogde zo ver-

volgens meermaalen, met deeze uitdrukking: *Ziet daar 't geſchrift, het welk beide* DE WITTEN *gedood heeft.* Op het ontvangen betuigde hij: *Ik zal gehoorzaamen; doch nu zijn* DE WITTEN *doode luiden!*

Naauwlijks was hij met twee Kompagnien afgetrokken, terwijl de derde op het Buitenhof de gewoone wagt hieldt, of de Burgers drongen, nu ruimte gekreegen hebbende, na de Gevangenpoort. Bier, Wijn en Brandewijn, en de opbitzende taal des Schepens VAN BANKHEM, alles diende om hun een ſpoorſlag tot euvelmoed te geeven. Onder de Burgers bevonden zich gemaatigden, die van geen doodſlaan wilden hooren: om hen te beweegen, dat zij aan 't werk de hand leenden, of althans niet tegenſpraken, ſprak men van de twee broeders op het Stadhuis in beter bewaaringe te brengen, en daar naauwkeurig te bewaaken, tot dat zijne Hoogheid koomen zou, om hun lot te beſlisſen. Het Blaauwe Vaandel, dat boven allen in woede uitſtak, rukte voor de Poort, en, onverduldig, om 'er in te geraaken, ſchoot 'er ſterk op. De meergemelde VERHOEF, de Wapenſnijder D'ASSIGNY, de Pokmeester ADRIAAN VAN VAALEN, de Beeldſnijder KASPER DE HARS, en de Wijnkooper VAN DORSTEN, met eenige anderen, ſtaken hier in uit. Dan de Poort, hoe doorſchooten, ging niet open. VERHOEF haalde uit een Smitswinkel Mokers, Hamers en Breekijzers. *Zij* vielen aan 't breeken, onder een eislijk getier en geſchreeuw, van alles, wat men 'er binnen vondt, te zullen vermoorden, zo men niet open deedt. De Cipier geliet zich zeer ontſteld te zijn, als of hij geheel onkundig was van de zamenzweering, en opende eindelijk de deur.

VERHOEF, vergezeld van de oproerigſten, ſtoof terſtond het Vertrek in, waar de broeders hun deerlijk lot wagtten. De Ruwaard was, meest uitgekleed, wat gaan liggen, en de geweezene Raadpenſionaris ſtond gekleed met zijn fluweelen Mantel om, leezende in den Bijbel. VERHOEF vliegt na 't Ledikant, en ſchuift de gordijnen open, met eene donderende ſtem roepende: *Verraader, gij moet ſterven! Bid* GOD, *en bereid u!* —— De Ruwaard, zeer ontſteld en beevende, vroeg daar op: „Vrienden, wat heb ik misdaan?“. VERHOEF,

HOEF wederom: *Gij zijt een Prinſenmoorder! een Verraader! een Schelm! haast u!* De Ruwaard, geen hoop van uitkomst meer ziende, reechtte zich op, en bleef eene wijl zitten, met zamengevouwen handen, en in eene biddende geſtalte. Eén der Burgeren nam dit oogenblik waar, om hem met de kolf van den Snaphaan te vellen; dan de ſlag, zo geweldig, dat de ſtijlen van het Lediktant tot elkander vielen, trof den Ruwaard niet. Hij wilde zich aankleeden; dan men gunde hem geen tijd. Op het aantrekken zijner Kamermuilen, waar in één der opkomende Burgeren zijn water gemaakt hadt, zeggende, „ wat hebben ze gedaan," dreef VERHOEF hem toe: *Trek aan maar, 't is voor u ſlegts voor een korten tijd te doen.* — Dus lang was JOAN DE WITT ongemoeid gelaaten; dan, vraagende, „ of men hem ook „ omhals maande te helpen?" was het antwoord: *Ja, Schelm, Verraader, Dief, gij zult den eigen gang van uw Broeder gaan!* Hij zogt iets ter zijner verdeedeging te zeggen, doch wierdt belet door een ſlag met de kolf van een Snaphaan op 't hoofd, zo heftig, dat het bloed uit de wonde gudste. Zijn Neusdoek lag hij, bedaard, op het gat, en zei, met een onverbleekt gelaad: „ Mannen, is 't om mijn leeven te doen, „ ſchiet mij dan maar onder den voet!" Misſchien zou dat gebeurd zijn, indien VERHOEF het niet belet hadt met te beweeren, dat zulke Schelmen in 't openbaar ſterven moesten op het Schavot, waar zij den goeden BUAT en den onſchuldigen VAN DER GRAAF hadden doen omkomen. De bedaardſten onder de Burgers, uitgekoozen om de Broeders te bewaaken, en die, in hunne geſprekken met deeze Mannen, meer en meer van derzelver onſchuld overtuigd waren, wilden iets tot hunne verſchooning inbrengen; doch hun wierdt de mond geſlopt met het zeggen: *Gij Schelmen, gij hebt u ook al meê laaten omkoopen!* ——— Dit woord was als 't ware de leus, om doof te zijn voor alle medelijden. De Ruwaard wierdt met een bedplank naa 't hoofd, en, onder een woest getier, de trappen afgeſmeeten, en even buiten de Gevangenpoort geſleept. Zijn Broeder volgde hem, zonder hoed, met een bloedend hoofd. VERHOEF leidde hem, bij de hand, de trappen af, hem ſteeds betigtende van Land-

ver-

verraaderije. Hij zogt zich kort en bondig te verdeedigen, en zag VERHOEF aan met oogen, die deezen onverlaat naderhand bekende, dat hem te rug zouden gehouden hebben van iets geweldigs tegen hem te beſtaan, zo DE WITT gewapend geweest ware. Dit onderhoud, hoe kort, wekte agterdogt bij de andere Burgers: zij vreesden, dat hij 't mogt ontkomen, en ſchreeuwden, dat VERHOEF zich met den geweézenen Raadpenſionaris verſtondt, wiens Goudbeurs en Zakhorologie hij reeds weg hadt. VERHOEF ſtiet daar op, vol toorn, DE WITT van zich af, onder dit gruwzaam zeggen: *Neemt den Schelm dan, en bruit hem voor den Duivel!*

Het oogmerk der hoofduitvoerderen van dit gruweſtuk was, de beide Broeders na de gewoone ſtrafplaats, het *Groene Zoodje*, te ſleepen, en hen daar aftemaken; doch het valt zeer bezwaarlijk, een woedenden en gewapenden hoop geduld te doen neemen. Naauwlijks waren de Broeders de Gevangenpoort uit, of de Ruwaard geraakte onder den voet. De Wijnkooper VAN RYP en zekere Vleeschhouwer LOUW bragten hem met de kolf der Snaphaanen de eerſte ſlagen toe. Niet veelen waren 'er noodig, om hem te vermoorden; dan, of deezen niet toereikten, gaf een Bootsgezel hem een houw in 't hoofd, en een in de hand, en D'ASSIGNY verſcheide ſteeken met den Degen in 't reeds ontzielde lichaam. —— JOAN DE WITT ondergîng geen beter lot. Hij zette den voet pas buiten de Gevangenpoort; of de Notaris VAN BORNEN kwetste hem met eene Piek in 't aangezigt. JAN VAN VALLEN trof hem met een Pistool in den nek, zo, dat hij op zijne knieën nederzeeg, uitroepende: *Daar ligt het Eeuwig Edict.* DE WITT hadt nog kragts genoeg, om zich eenigzins optebeuren, en, biddende, hoofd en handen hemelwaards te heffen. — Geen oogenblik biddens wierdt hem vergund, en in dit ernstig tijdſtip moest hij de onbeſchofte taal hooren: *Gij bidden!* —— *Gij om* GOD *denken!* —— *Gij gelooft niet, dat 'er een* GOD *is, en hebt hem al lang verzaakt met uwe ſchelmerijen en verraaderijen.* Een Waard, PIETER VERHAGEN, bragt hem een ſlag toe, dat hij nederſtortte; waar op de Vleeschhouwer CHRISTOFFEL DE MAAN met anderen hem voorts afmaakten.

De

De Lijken der dus elendig omgebragte Broeders ſleepte men bij elkander, ſloot 'er een halven kring om, en ſchoot 'er een algemeen *ſalvo* op: 't welk, nogthans, dewijl de kogels, door het nederhouden der Snaphaanen, meest uit de loopen rolden, de Lijken niet zeer beſchadigde. Ze wierden na 't *Groene Zoodje* geſleurd; waar een Matroos ze, bij de beenen, aan eene Wip hing: ſlier toe leenden de Burgers, bij gebrek aan touw, hunne Lonten. De Kleederen, afgeſcheurd, droeg men in zegepraal om. Een Knegt, met den huweelen Mantel van JOAN DE WITT wegloopende, ontmoette den geweezenen Luitenant-Admiraal CORNELIS TROMP, en riep hem toe: *Hier heb ik den fulpen lap van den Verraader lange Jan!* waar op hij antwoordde, *dat is goed, Mannen.* Deeze Zeheld, door wraak aangezet tegen hem, aan welken hij de ongunst, waar in hij vervallen was, toeſchreef, ſtelde zich tegen over de ſtrafplaats, om te beter zijne wreede nieuwsgierigheid te kunnen voldoen.

De pen beeft onder het beſchrijven deezer eislijkheden! Men kan zich naauwlijks verbeelden, dat Burgers van eene ſtille Plaats, aan geene gruwzaamheden gewoon, die, weinig maanden geleeden, voor deeze Broeders eene agting betoonden, beantwoordende aan hunne verdiensten en waardigheden, en geene andere reden van haat hebbende, dan het ongelukkig beloop der zaaken, zich tot zulke onmenschlijkheden lieten vervoeren. De dood kon hunne woede niet ſtillen. Geen gruwelen ſpaarde men aan de Lijken der omgebragten, en ze wierden op het deerlijkst geſchonden. Bovenal moest dat van den geweezenen Raadpenſionaris het ontgelden. De twee voorſte Vingers van zijne rechtehand, met welken hij *het Eeuwig Edict*, riep men, *bezworen hadt*, wierden afgeſneeden. Leden, die de eerbaarheid verbiedt te noemen, eerst op eene vuile wijze bedekt, ontgingen de mishandeling der oproerigen niet. Eén uit den hoop ſlokte een Oog des Ruwaards in, vraagende aan de omſtaanders, *of hij 't wel weder zou kunnen loſſen?* Een ander ſneedt een ſtuk vleesch uit de Heup, zeggende, *dat hij 't 's avonds, met zijn Vriend* TICHELAAR, *gebraaden zou eeten, al zou hij 'er aan barſten!* TROMP bleef alle deeze woestheden aanſchouwen: en,

op

op de vraag van één der toekijkeren, *wat zegt 'er Mijn Heer* TROMP *van?* zou hij, volgens eenigen, geantwoord hebben, *dat moet 'er zo mede door.* Doch anderen melden, dat hij ſtilzweeg, en den hoed in de oogen trok, als zich ſchaamende, door zijne tegenwoordigheid die wreedheden te wettigen. Onder veelvuldig ſmaalen op de Gehangenen, riep een Matroos: *Dit zijn de Schelmen, die geene Vloot tegen* KROMWEL *in zee wilden brengen, maar den ouden Admiraal* TROMP *zo deerlijk lieten vermoorden. Die Hond,* wijzende op het Lijk van JOAN, *meende het den Zoon, ons* KEESJE, *ook te klaaren; doch het misſe hem: Evenwel zette hij hem nog af. Maar, toen de Broer van deezen Schelm tegen een wettigen Koning zou vegten, wierdt 'er wel voor de Vloot gezorgd. En nog durfde dit Hond niet tegen de Franſchen aan.* En, bij TROMP nog meer goedkeuringe zoekende te behaalen, ſchreeuwde hij, eenige lappen der verſcheurde Kleederen over 't hoofd zwaaijende: TROMP *boven!* DE WITTEN *onder! die 't zo niet wil, dien ſlaa de Donder!* 't Was TROMP niet alleen, die zich als een aanmoedigend oogetuige bij dit wreed ſchouwſpel liet vinden, en het hart daar aan ophaalde; maar de Predikant SIMON SIMONIDES, door den Raadpenſionaris meermaalen over zijne oproerige taal beſtraft, verzadigde ook zijn oog met den droevigen uitgang der Broederen. Één der Beulen riep hem toe: *Hangen ze hoog genoeg?* Waar op één der omſtanderen zelde: *Hangt dien grootſten Schelm nog een ſpoort hooger.* Eenigen leggen dit verfoeilijk zeggen den Predikant in den mond. Zeker gaat het, dat hij zich na de Herberg, naast de Gevangenpoort, begaf, waar de Regeering van den *Haag* dit gruwelſtuk aanſchouwde: en, 's anderen daags, in de Nieuwe Kerk predikende, noemde hij den moord der Broederen eene *wraake* GODS: verzekerde, dat de handelingen niet geſtraft, maar veeleer beloond zouden worden. De onvoeglijke nieuwsgierigheid, om dit werk te zien, was zo groot, zelfs onder Lieden van rang, dat 'er ten dien einde eene menigte Koetzen op den *Vijverberg* ſtondt.

Den

Deeze afschuwelijke mishandeling der Lijken duurde vijf uuren tot aan den schemeravond: alle leden bijkans waren afgeknot, en, zo wel als de afgescheurde kleederen, aan de meestbiedenden verkogt. Eén Teen was 'er overgebleeven, toen twee Ruiters kwamen, om de Lijken te bewaaren: één deezer klom op 't Schavot, sneedt dien af, en veilde denzelven te koop. — De Burgervaandels trokken met den avond weg; en, voorbij eene Herberg gaande, waar TROMP en KIEVIT in de vensters lagen, riepen zij: *Lang leeve de Prins*, *Lang leeve* TROMP! Schoon men verhaalt, dat zij 't hoofd omkeerden, strekt het voorgaande gedrag dier Heeren ten genoegzaamen blijke, dat zij geen afkeer hadden van 't gepleegde. De Burgers, wel te vreden over hun bedrijf, schreeuwden voor 't huis des Raadsheers VAN DER GRAAF Mevrouwe toe: *Wij hebben uw Zoons dood gewroken! Zij hangen al, die 'er de oorzaaken van zijn.*

VERHOEF, die eene hoofdrol in dit droevig treurspel gespeeld hadt, volvoerde ook een der laatste bedrijven van euvelmoed. 's Avonds, omtrent half tien, begaf hij zich ter strafplaatze, en sneedt, in de stilte van den nagt, op zulk een afschuwlijk woeligen dag gevolgd, de Harten uit het lijf der Vermoorden. Hij wilde het naderhand duiden, dat hij deezen eenen jongen ontweldigd hadt; doch, terstond, dien eigen avond, in eene Herberg komende, toonde hij de nog bloedende Harten aan eenige Liefhebbers van zijne Hoogheid, en wist te zeggen, dat het grootste dat van den Raadpensionaris was. Hij gaf voor, ze aan den Prins, of aan den Koning van *Engeland* te willen zenden; doch heeft ze bewaard in Terschuijn Oly, en dikwijls verpond, zo sommigen zeggen, om geld. Tot dit wederkeeren na de strafplaatze, zelde hij, opgewekt te zijn door een Brief, in den zak van JOAN DE WITT gevonden, en aan BEVERNINGK geschreeven, waar uit het verraad klaar bleek. Men weet van deezen Brief niets meer dan de volgende bijzonderheid, dat VERHOEF, voorgeevende, des nagts, bij den Prinse in 't Leger geweest te zijn, zich, des anderen daags, met zulk een Brief vervoegd heeft aan 't huis van den Procureur STEENEVELD, in

den

den *Hage*, op hem begeerende, dat hij 'er twee Affchriften van maken zou, die, 's vonds, door een Paadje van zijne Hoogheid zouden afgehaald worden, gelijk geſchiedde.

Met reden dugte men, dat de woede deezer opgeruide menigte zich zou uitſtrekken tot alles, wat den naam van DE WITT droeg: hierom wierden de Kinderen van den geweezenen Raadpenſionaris geborgen in het huis der Doopsgezinde Zusters KOSTER, waar zij tot 's anderen daags bleeven, en in ſtilte na *Amſterdam* gebragt wierden. De oproerigen hadden geſprooken om het huis van JOAN DE WITT en verſcheide anderen te plunderen; maar VERHORF en eenigen wederhielden dit opzet. Zommigen wilden den grijzen Vader der rampzalig gemartelde Zoonen, den Rekenmeester DE WITT, mede ten leve; doch dit bleef, bij mangel van genoegzaamen aanhang te kunnen maaken, agter. Hij ontſloeg zich, wat laater, van zijn Ampt, en overleefde ruim één jaar het ongeval, zijnen Huize overgekomen. VAN DER HORVE teekent op, dat de Echtgenoote des Ruwaards op dien tijd na den *Haag* kwam rijden, en onder den weg 's Volks woede tegen haaren Man vernam. Verſchrikt, doet zij de Koets keeren, na 't digtsbijgelegene Dorp rijden, en ſtilhouden bij 't huis van den Predikant, die zijne bevordering den Ruwaard te danken had. Gevallig opende hij zelve de deur, en kende de Echtgenoote zijns Weldoenders, doch las uit haar oogen en gelaat, wat haar derwaards dreef. De ondankbaare ſtammelde niet, maar voer haar te gemoete: *Mevrouw, gij kunt hier niet blijven! Ik wil in deeze zaak niet gemengd zijn.* Dit zeggende, haalde hij de deur digt. Verſcheide Aanhangers van DE WITT liepen groot gevaar. De Schutters kreegen WILLEM VAN DER AA, Burgemeester van *Rotterdam*, in 't oog; en, was hij niet ſchielijk uit hun gezigt geraakt, zij zouden hem, gelijk VERHORF naderhand verhaalde, even als DE WITTEN behandeld hebben. Dit lot dreigde ook PIETER DE LA COURT, of VAN DEN HOVE, bekend door veele Tegenſtadhouderlijke Werkjes, en dus een voorwerp van den toen woedenden haat der andere partije. Het opgeruide Gemeen nagelde een dooden Hond aan zijne deur, met bijgevoegde bedreiging, dat men, eerlang, met

hem op dezelfde wijze handelen zou. Waar op hij, veiligheids halve, zich na *Brabant* begaf. — In een tijd, dat de geest des oproers de gemoederen beheerschte, zijn de braafsten, en daar voor bekendsten, zomtijds niet schootvrij. Wie hadt het anders meer moeten zijn dan DE RUITER, de liefde des volks, de redder zijns Vaderlands? doch hij behoorde onder de Vrienden van DE WITTEN, en de valsche beschuldiging, den Ruwaard aangewreeven, hadt hij door zijnen brief gelogenstraft. Dit verdeedigen der onschuld gaf misschien gelegenheid, dat hij, nog in zee zijnde, en zijn leeven voor 's Lands welzijn wagde, gevaar liep, om van al het zijne, zo eerlijk gewonnen, ontbloot en beroofd te worden door het opgeruidde Graauw, 't welk zijn huis te *Amsterdam* dreigde te plunderen, hem scheldende voor een *Schelm, die 's Lands Vloot aan de Franschen hadt verkogt, en in handen zoeken te leveren:* en uitstrooiende, *dat men reeds gezien hadt, hoe hij, aan handen en voeten gebonden, in den Haag gebragt was.* Een brief van zijne hand, op dien dag uit de Vloot geschreeven, toonde de valschheid van dit gerugt, zo geschikt om de plunderzugt de roofgierige klaauwen te doen uitsteeken. En zou deeze egter, naar allen schijn, het boosaartig voorneemen volvoerd hebben, indien de trouwhartigheid, moed en beleid van den Heer SMIT, als ook de goedwilligheid zijner Schutteren en anderen Burgeren, niet in tijds in de weer waren geweest, om het kwaad afteweeren, en het huis en huisgenooten te beschermen. De RUITER verzogt vrije hoede van zijne Hoogheid; doch deeze was hem en den zijnen op 't verzoek van andere Vrienden verleend, schoon ze, ergens opgehouden, eerst eenige weeken daar-na in handen van MEVROUW DE RUITER kwam. Ondanks deeze vrije hoede, liep hij, nog dit jaar te *Amsterdam* gekomen, gevaar zijns leevens, door eenen onverlaat, die zich ten zijnen huize vervoegde, en met een Mes hem zou gestoken hebben; doch hij weerde het gevaar af. De snoode ontkwam het, en wierdt vergeefsch gezogt, zo dat men nooit heeft kunnen naspeuren, wat dien heilloozen Mensch tot deeze daad hadt aangedreeven. Niet min bedenkens viel 'er over dit stuk, dan over het gedreigde oproer.

Men

„ Men beleefde," zegt zijn Levensbeschrijver te regt, „ toen „ booze tijden, vrugtbaar van snoode stukken, in welken de „ onschuldigsten dikwijls de ongelukkigsten wierden, en de „ besten het booste loon ontvingen."

Dan laat ons van deezen kleinen buitenstap na den *Haag* te rug keeren. 's Lieps tot middernagt aan, eer de Staaten van *Holland* last gaven, om de Lijken aftenemen. De burgt des Ruwaards vondt men met een dwarshout, gelijk men met de beesten doet, opgespalkt, maar die van JOAN alleen opengesneeden. Vijf Dienaars uit de Familie volvoerden deezen droeven pligt: en niemand vergezelde hen, dan de Advokaat THEOPHILUS NÆRANUS, door lieide tot het Broederpaar hier toe opgewekt, en een Schoenlapper, wiens naam voor de vergeetenisse, gelijk dezelve verdiende, niet bewaard gebleeven is. Onder 't geleide van eenige Ruiters, wierden de Lijken na het huis van den geweezenen Raadpensionaris gebragt, en, 's nagts, tusschen den een- en tweeëntwintigsten Augustus, zonder eenig gevolg van Vrienden, doch weder van Ruiters vergezeld, in de Nieuwe Kerk ter aarde besteld. Alle voorzorg gebruikte men, om 's Volks gemoederen niet op nieuw in beweeging te brengen. De Wapens der Broederen bragt men bedekt in 's Kosters huis, om ze, als de tijden wat bekoeld waren, naar 's Lands gebruik, in de Kerk te hangen. Het Graauw kreeg 'er lugt van, stoof ten Kosters huize in, en brak de Wapens aan stukken, die men overal ten spot omdroeg.

Terwijl het Volk dus den vollen teugel aan zijne woede gevierd hadt, en zijne Hoogheid niet gekomen was, om dezelve te stuiten, schreeven de Staaten van *Holland* hem een tweeden Brief, waar in zij berigt gaven van het ombrengen der Broederen, *hetzelve eene zaak noemende, die voor hen en voor al de wereld verfoeilijk was*: met verzoek, dat zijne Hoogheid terstond zich na den *Haag* zou vervoegen, en de verdere onheilen door zijne tegenwoordigheid weeren. Hij verbleekte op het hooren der tijding: en men wil, dat hij, ter dier gelegenheid, blijken gaf van zijne hoogagting voor den Raadpensionaris. De Prins verscheen, daags naa den moord, in den *Haag*. De Heer VAN MAASDAM, door de

Staaten afgevaardigd, om uit hem te vernemen, welke middelen men zou aanwenden om de Rust te herstellen, en de handdaadigen te straffen, kreeg ten antwoord, dat het fluks door de voornaamste Burgers was uitgevoerd, en men, over zulks, niet zonder gevaar, zich van strenge middelen zou kunnen bedienen. Deeze raad was 't ware eene Wet. Geen onderzoek in 't geheel wierdt 'er gedaan na de handelingen; ja eenigen kreegen zelfs belooningen.

Hoewelwel niet onmiddelijk tot ons onderwerp behoorende, der opteekening waardig, nogthans, oordeelen wij, het rampzalig einde van zommige snoodaarts, die in dit treurtooneel eenen hoofdrol gespeeld hebben. Daar uit blijkt, hoe de godlijke wraak bij wijlen, reeds op aarde de boosheid vervolgd, en dus een voorbode diene van dat nog zwaarder oordeel, welk hem in den tijd des albeslissende regtvaardigheid zal vervolgen.

De Schepen JOAN VAN BANKHEM, in den herfst des moordjaars van de DE WITTEN, door zijne Hoogheid tot Baljuw van *'s Gravenhage* bevorderd, kweet zich zo slegt in dien post, dat zijne beschermers zich zijns schaamden. Op last van 't Hof wierdt hij in hegtenis gezet, strengelijk gepijnigd, en, in den Jaare 1680, wegens menigvuldig begaane misdrijven en vuile handelingen, veroordeeld om onthalsd te worden. Hij berief zich van dit Vonnis op den Hoogen Raad, en hierf, na verscheide jaaren op de Voorpoorte gezeten te hebben, in die gevangenis, terwijl zijn geding onafgedaan bleef. — De Zilversmit VERHOEF liet zijn Zilversmits-Winkelvaaren, wierdt Waard te *Voorburg*, en maakte zich, eerlang, aan straatschenderijen en andere schelmstukken schuldig, zodat Baljuw en Mannen van *Rhijnland* hem ter openbaare geeselinge veroordeelde: deeze wierdt, in 't Jaar 1677, te *Leiden* aan hem volbragt, en ging vergezeld van een zeer zonderlinge omstandigheid, genoeg aanduidende, welk een hart men deezen snoodaart toedroeg. Groot was de menigte der aanschouweren, die zich openlijk in zijne schande verheugden; en hadden eenige Studenten Vioolspeelers gehuurd, die, tegen over het Schavot geplaatst, onder het geeselen wakker op speelden. Voor vijftig jaaren wierdt hij in het

Tug-

Tugthuis gebannen: doch het schijnt, dat hij naa eenigen tijd geslaakt, en na *Utrecht* getrokken is. Of hij daar, of elders, en hoe hij aan zijn einde geraakt zij, heeft men geen berigt van. Een einde, als dat van TICHELAAR, hadt hij verdiend. Deeze beschuldiger des Ruwaards, en opstooker der menigte vervoegde zich, niet lang naa het ombrengen der Broederen, ten huize van den Heer VAN HEEMSTEDE, toen oudsten Rekenmeester van *Holland*, verzoekende om het Ampt, hem door den Heer VAN ZUILENSTEIN toegezegd voor den dienst, dien hij den Lande gedaan hadt. Deeze weet hem na den Heer VAN ZUILENSTEIN. Eerlang kreeg hij 't Ampt van Stedehouder van den Heer VAN SCHAGEN. Heer van *Heenvliet*, in stede van CORNELIS DE WITT Ruwaard van *Putten* geworden. Doch JOAN BOREEL, negen jaaren laater, met het Ruwaardschap van *Putten* bekleed, gaf den Prins te verstaan, dat hij met TICHELAAR geen handelen wist, en hem gaarne, met goedvinden van zijne Hoogheid zou afdanken: teffens vraagende, of deeze zich aan dien Man iets liet gelegen liggen? De Prins, den Verraader veragtende, zeide *neen*; met bijvoeging, *geef den Houdsvet een voet in 't gat, en laat hem loopen*. Kort daar naa wierdt hij, om zeker misdrijf, van zijne bediening afgezet; schoon hij een jaargeld van den Prins, ook naa dat deeze Koning van *Groot-Britannie* geworden was, bleef trekken. Althans ruim een jaar naa 's Konings dood, vervoegde zich TICHELAAR bij GODARD WILLEM VAN TUIL VAN SEROOSKERKE, Heer van *Wolland*, toen, wegens *Utrecht*, ter Algemeene Staatsvergadering voorzittende, met deeze verklaaring, „ dat hij, van wegen „ zijne Koninglijke Majesteit, 's jaarlijks achthonderd Guldens „ ontvangen hadt, in vergelding van den dienst, door hem, „ in 't Jaar 1672, aan den Lande gedaan; dat de Acte, wel„ ke hij hier van hadt, egter maar sprak van vierhonderd „ Guldens, willende zijne Majesteit niet weeten, dat hij hem „ 's jaarlijks zo veel gaf." Voorts verzoekende, „ dat hunne „ Hoog Mogendheden, als Executeurs van 's Koning Testa„ ment, hem, die nu oud en behoeftig was, uit 's Konings „ Domeinen, de jaarlijksche achthonderd Guldens lieten trek„ ken, als te vooren." De tijden waren veranderd: en men

jaar ligt bevroeden, dat TICHELAAR met dit onbeschoft en haatlijk verzoek niets opdeedt. Armoede en gebrek was het welverdiende loon deezes Schandbroks: in den hoogen ouderdom liep hij op krukken in den *Haag* bedelen, zonder dat bijkans iemand, die hem kende, eenig medelijden met hem toonde. Een ellendig leeven, tot het Jaar 1714 gerekt, en door de knaagingen van een beschuldigend geweeten nog rampzaliger, bezuurde hij. Meer dan éénsbekende hij, onder vier oogen, dat hij den Ruwaard valschlijk beschuldigd, en den dood der twee Broederen veroorzaakt hadt. — JAN VAN VAALEN klaagde dikwijls, dat GOD hem strafte, dat zijne neering verliep, en elk zijn huis schuwde. Om dit leed te verzetten, gaf hij zich aan den dronk over, en toonde, dronken zijnde, een Pistool aan hen, die bij hem kwamen, zeggende: *Zie daar het Pistool, waar mede ik den Raadpensionaris in zijn neêr stof.* Gevraagd, of hij nooit berouw gehad hadt over dit bedrijf, antwoordde de ongelukkige: *Hadt ik zo veel Dukaaten, als ik heeren dat berouw gehad heb, ik zou een rijk Man zijn; het meest van allen kwelt mij, dat ik mij altoos verbeelde den Raadpensionaris aan mijne zijde te hebben; ik kan mij niet ontdoen van die kwelling; deeze laat mij nerscheuren.*

Wij eindigen dit Artikel met de volgende Karakterschets. KORNELIS DE WITT, schoon een Man van verdiensten, kon in verstand, bekwaamheid en Staatkunde bij zijnen jonger Broeder niet halen, en bewoog zich, als Burgemeester zijner Vaderlijke Stad, Afgevaardigde ter Staatsvergaderinge van *Holland*, Ruwaard van *Putten*, Baljuw van *Beijerland*, en Curator der Hoogeschool te *Leiden*, in eenen enger kring van Staatszaaken. Zijn moedige en dappere aart, als ook zijne Krijgskunde, deedt de Staaten, toen zij het noodig oordeelden, hartige Mannen, van kennis en beleid, uit de Hooge Regeering afteevaardigen, om op Zee het bewind als Gemagtigden te voeren, het oog op den Ruwaard werpen, die alleen, terwijl de benoemden uit andere Gewesten zich onttrokken, deezen wel aanzienlijken, maar hoogstgewigtigen, post op zich nam, en meermaalen met zo veel lofs bekleedde, als wij in het beloop der Geschiedenisse gezien hebben.

Hij